

De som ingått i Föreningen för svensk undervisningshistoria erhålla ASU av D:r R. Hall, Inedalsg. 7 A Sthlm (giro 58001) mot årsavg. (5 kr.) + 1 kr. för porto och emballage (en ökning framtvingen av sidoantalets stora ökning). + event. pfsk.avg. 25 öre; årg. I—XVIII för 65 kr.; II—X 30 kr., XI—XVIII 30 kr.; n:r 7—21 12 kr.; n:r 7—22 90 öre st.; n:r 23—35 kr. 1:50 st.; n:r 36—51 à 2:00.

- Årg. I (1921): 1. *B. Rud. Hall*, Om Sveriges första läroverksstadga. 156 sidor. Kr. 3:—.
2. Fryksände, Lena, Skultuna, Snavlunda, Vålinge skollhist. 78 s. Kr. 2:—.
3. Självbiografier av folkskollärare I—IV. 75 sid. Kr. 1:50.
4. 1561, 1611 och 1649 års läroverksstadgar (även övers.). 191 s. Kr. 3:50.
- Årg. II (1922): 5. Johannes Rudbeckii akademiska högtidstal översatta. 156 sid. Kr. 3:—.
6. Lankasterskolor (i V. Vingåker, Dala-Husby, Huskvarna, Valleberga, Göteborg, Hamrånge, Åsheda, Wallby o. s. v.). 187 sidor.
7. 1693, 1724, 1807 års läroverksstadgar. 124 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. III (1923): 8. Folkundervisning i Garpenberg, Levede, Strömsholm, Tädene, V. Vingåker, Västerhaninge, Västerljung. 187 s. Kr. 3:—.
9. 1820 års allmänna läroverksstadgar. 117 sidor. Kr. 3:—.
10. Till Rudbeckii karakteristik. Urkunder; kommentar. 96 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. IV (1924): 11. 1856 och 1859 års läroverksstadgar. 125 sidor. Kr. 3:—.
12. Ur Husby-Rekarne, Kroppa, N. Björke, Älvdalens, Silleruds, Odensjö, Tädene och Garpenbergs skolhistoria. 156 sidor. Kr. 3:—.
13. Sveriges allmänna folkskolestadgar 1842—1921. 124 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. V (1925): 14. Ur Växjö stifts folkundervisningshistoria 1795—1865. 190 sidor. Kr. 3:—.
15. *K. F. Karlson, K. Thunander*, Minnen från Örebro, Ny- och Jönköpings läroverk samt Uppsala universitet. 99 sidor. Kr. 3:—.
16. Ur Malmöhus läns folkundervisningshistoria. 100 sidor. Kr. 3:—.
- Årg. VI (1926): 17. Erasmi Gyldene Bok, Matthiæ adelsskoleböcker. 108 sidor. Kr. 3:—.
18. *Agardh, Broocman, Fryxell* m. fl., Enhetskskoletankar. 156 s. Kr. 3:—.
19. *B. Rud. Hall*, Acta till folkdisciplinerings hist. I. 156 s. Kr. 3:—.
- Årg. VII (1927): 20. *Oskar I, Geijer, Wallin* m. fl., Enhetskskoletankar. 140 s. Kr. 3:—.
21. *B. Rud. Hall*, Acta till folkdisciplinerings hist. II. 157 s. Kr. 3:—.
22. 1878 års läroverksstadgar. 1820 års Anvisningar. 150 s. Kr. 3:—.
- Årg. VIII (1928): 23. *B. Rud. Hall*, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder I. 208 s. Kr. 3:—.
24. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1812—1816. 128 s. Kr. 3:—.
25. Eneroths pedagogik. Valda uttalanden. Med biografi. 128 s. Kr. 3:—.
- Årg. IX (1929): 26. Askersunds goss- och flickläroverk. Acta 1817—1859. 128 s. Kr. 3:—.
27. Folkpedagogiska stiftsstatuter. I: Tyskl., Balt., Finl. 144 s. Kr. 3:—.
28. Om Lunds och Visby folkskoleseminarier. Illustr. 148 s. Kr. 3:—.
- Årg. X (1930): 29. Skånska folkskolor. Minnesteckningar m. m. III. 164 s. Kr. 3:—.
30. *B. Rud. Hall*, Rudbeckii kyrkodisciplin m. förebilder II. 224 s. Kr. 3:—.
31. 1905 års läroverksstadgar. Recensioner. III. 120 s. Kr. 3:—.
- Årg. XI (1931): 32. *Almquist, Cramér, Kryger, Siljeström* Enhetskskoletankar. 160 s.
33. *Gustav II Adolf, Skytte, Ratich, Comenius* Reformpedagogik. 192 s.
34. Penalism vid läroverken. Källskrifter, skildringar. 148 s. Kr. 3:—.
- Årg. XII (1932): 35. Folkpedagogiska stiftsstatuter. II: Rikssvenska stift. 128 s. Kr. 3:—.
36. Hägkomster från folkskola o. folkundervisning. Illustr. 180 s. Kr. 3:—.
37. Läroverksminnen. Illustrerad. 176 s. Kr. 3:—.
- Årg. XIII (1933): 38. Hägkomster från folkskola o. folkunderv. Ny följd. III. 160 s. Kr. 3:—.
39. Källförteckning t. sv. pedag. historia 168 s. Kr. 3:—.
40. Läroverksminnen. Ny följd. 152 s. Kr. 3:—.
- Årg. XIV (1934): 41. Seminarierna (Pedag. källskrifter XII). 200 s. Kr. 3:—.
42—43. Eneroths pedagogiska tanke-miljö. 304 s. Kr. 6:—.
- Årg. XV (1935): 44. Manliga privatläroverk (Ped. källskr. VI). 192 s. Kr. 3:—.
45—46. Folkped. utlåtanden (Ped. källskr. X). Bil. Eneroth. 312 s. Kr. 6:—.
- Årg. XVI (1936): 47—48. Seminarieminnen. Bilaga: Eneroths skolsystem. 336 s. Kr. 6:—.
49. Adelsöners fostran (Pedagogiska källskrifter II). 160 s. Kr. 3:—.
- Årg. XVII (1937): 50. Acta till Hudiksvalls läroverks hist. (Ped. källskr. V A4). 200 s. Kr. 3:—.
51. Hägkomster från folksk. o. folkunderv. III. Ruskeby. 160 s. Kr. 3:—.
52. Läroverk och livsverk; personliga minnen. 216 s. Kr. 3:—.
- Årg. XVIII (1938): 53. Privatskole-, k. h. lär-sem.- och guvernantminnen. 248 s. Kr. 3:50.
Bil. P. A. Borg, Landgren m. fl. 336 s. Kr. 5:50.
Lunds förhistoria t.o.m. 1860. 464 s. Kr. 6:—.
1419—1840 (Ped. källskr. V A3). 544 s. Kr. 7:50.
Sthlm, Link:s o. Str. stift, m. m. 392 s. Kr. 6:—.
v. hist. (Ped. källskr. XI A3).

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000 001165053

LÄROVERKSMINNEN III: STHLM; STRÄNGNÄS O. A. STIFT

59

Em-c:k
(p)

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA

59

LÄROVERKSMINNEN

III

Från Stockholms, Strängnäs',
Örebro o. a. lärda skolor

AV

Fr. Aulin N. Lundqvist V. Ståhle m. fl.

LUND 1940 / AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

PRIS KRONOR 6:—

UPPSALA UNIVERSITET
PEDAGOGISKA INSTITUTIONEN
BIBLIOTEKET

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1940] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XX]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[Nr 59 i serien] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Nr 1 i årg.]

LÄROVERKSMINNEN

III

Från Stockholms, Strängnäs',
Örebro o. a. lärda skolor

AV

Fr. Aulin N. Lundqvist V. Ståhle m. fl.

UPPSALA UNIVERSITET
Pedagogiska Institutionen
Biblioteket
Signum *Lm-cik(10)Ex 1*

LUND 1940
Aktiebolaget Skånska Centraltryckeriet
1* — *Minnen.*

Institutionen för Pedagogik
Uppsala Universitet

Rektorn vid högre allmänna läroverket på Södermalm

Fil. D:r NILS J. LUNDQVIST

tillägnas denna edition

vördsamt

och

tacksamt.

Annotationer till D:r Stridsbergs läroverksminnen från Stockholm.

[Det första siffertalet betecknar sida, det andra rad; n betyder nedifrån, r = rad.]

S. 3*—s. 15* I »Acta till Stockholms större latinläroverks historia 1419—1840» avslöts Mariadelen med det avgångsbetyg, som lärjungen O. A. Stridsberg erhöi, då han i slutet av kl. IV lämnade läroverket. I viss anslutning därtill får föreliggande serie högkomster från stockholmska skolpojksår börja med samma Stridsbergs (i viss mån »betygssättande») memoarer. Dessa nedskrevos, sedan han blivit en berömd lärare, en skicklig skolhistoriker och en högt uppskattad personlighet.

Om tidigare ederande och om skolhusbyggnaden jfr *Arsböcker i svensk undervisningshistoria* n:r 58 s. 528; 317, 353—356; 536 samt särtrycket »Acta och minnen» s. 48*; 7*, 43*—46*; 28*—29*.

3* 22 Om linden jfr här s. 28* och bild i slutet av »Maria skola» av D. Sjöstrand.

3* 12 Djäknekappor = elevernas sorgedrakter vid liksång; jfr nämnda ASU 58 s. 107 o. f.

6* 26; s. 7* r. 4n Atminstone år 1830 hade man i Maria begynt läsa tyska i klass II. Två veckotimmar hade det i avdeln. III; två å en d:o i klass IV. Jfr ASU 58 s. 343; särtrycket s. 33. 7* 11—14 jfr s. 16* r. 17n.

9* r. 12n, 2n Om privatläsning och termination jfr ASU 58 s. 122—123, 433—435. Om uppbörden i Maria skola på 1830-talet jfr ASU 38 s. 9—10.

10* 8n Om Ulla Geting jfr här s. 16* r. 11n; s. 17* r. 2, 9; ASU 58 s. 352.

13* 20 »Formell bildning» har alltmer övergått från att beteckna ord-, glos- och grammatikvetande eller formalism till att betyda själs- och kroppskrafternas pedagogiska utveckling och förädling (varigenom det väsentliga i uttrycket att vara bildad kommer att betyda icke lärt skolad eller högt examinerad utan själsfin, hänsynsfull, nobel, moralisk).

13* 10n—8n Kombinationen lektorat i filosofi (logik) och naturlära var tydligtvis tillkommen i delvis sådant syfte. Jfr ASU 40 s. 94 och f. d. Mariaeleven O. Eneroths professurdonation (ASU 25; 42—43; 47—48 slutet samt boken Eneroths pedagogikprofessur av B. Rud. Hall jämte uppsatsen Eneroths frågan i Ped. Tdskr. 1936 h. 5 av densamme).

15* 1 o. f. Om sådan kyrkoplikt och dess motivering: ASU n:r 30 av B. Rud. Hall.

LÄROVERKSMINNEN FRÅN STOCKHOLM.

MARIA SKOLA OCH SÖDRA LATINLÄROVERKET.

Hågkomster från åren 1843—1848.

Av Läroverksadjunkten D:r O. A. Stridsberg, Stockholm.

Jag gick i Maria skola. Den kallades trivialskola och hade fyra klasser. Trivialskolorna motsvarade de nu varande läroverkens fem lägre klasser. Maria skolhus låg i hörnet af S:t Paulsgatan och Maria Kvarngränd. Det hade två våningar: bottenvåning och en öfre våning. Antalet fönster åt S:t Paulsgatan var sju i hvar våning, åt Kvarngränden nio. Husets ingång var åt Kvarngränden. Längan åt S:t Paulsgatan fortsattes af ett plank, som sammanband den med komministergården i hörnet af Ragvaldsgränd. På detta plank var en inkörsport; under hela min tid i skolan såg jag den aldrig öppnad. Den oregelbundet formade skolgården omgafs af skolhusets båda längor, en uthusbyggnad af tegel, innehållande vedbodas, en stenmur med därpå stående plank, som skilde skolgården från komministerboställets gård, och slutligen af planket åt gatan. Innanför detta plank låg ett träskjul, innehållande sådana uthus, som ej funnos i byggnaden för vedbodarna, men voro ännu nödvändigare än dessa. Gården föreföll mig liten redan då; den skulle nu säkerligen förefalla mig kväfvande genom trängsel. Där stod ett träd, hvad slags vet jag ej, och jag tror, att högst få bland lärjungarne visste det. Kanske var det en lind. Barken var blankliten af många generationer skolgossar, ty skolans anor gingo upp till 1600-talet.

Skolrummen voro fyra. De tre lägsta klasserna funnos i längan åt Kvarngränden. Fjärde klassen, Quarta, rektors klass, låg på andra sidan förstugan och hade sina fönster åt S:t Paulsgatan. De tre lägsta klasserna lågo i en trång och mörk gång, som fick sitt svaga ljus genom rutor, hvilka sutto ofvan dörrarna till klassrummen. Gången gick från stora förstugan (stora!) och stängdes med torftiga, släta plankdörrar. Den vänstra af dessa såg jag aldrig öppen, och den kunde troligen ej heller öppnas, ty innanför den stod ett hemlighetsfullt skåp, som en sägen inom skolan uppgaf innehålla de i forna dagar brukliga djäknekapporna. Ingen, icke ens skolans gamla städerska, hade sett dem, sades det. Gången var så trång, att en fullvuxen människa kunde med utsträckta armar samtidigt nå båda väggarna. Längst fram i gången låg första klassen, Prima; till vänster den andra, Secunda; till höger Tertia. Dörrarna voro enkla och stängdes med klinka, ej med lås. Första klassens rum var tämligen stort och hade fönster åt Maria kyrkogård. Men utsikten dit stängdes af bakmuren till den långa rad af grafkammare, hvilken reste sig framför fönstren på endast ett eller annat par alnars afstånd.

Jag insattes, då jag började skolan, i Secunda. Det var i de första åren af 1840-talet. Denna klass hade sina tre fönster åt Kvarngränden,

strax bredvid kyrkogårdsgrindarna. Långa fönsterväggen gick ett smalt bord, hvars halfva skifva var sluttande. Bordet var brunmåladt, och skifvan var af karfningar med knif alldeles upplöjd, så att kanten liknade en söndrig såg. Framför bordet stod en bänkrad. Ett likadant bord gick längs inre väggen, också med sin bänkrad. Bänkarna voro utan ryggstöd och hade inunder en hylla för böcker. Bänkarna voro vanligen söndriga, alltid rankiga, och då en gosse steg upp, satte sig eller rörde på sig, kom hela raden i rörelse. Många pojkgenerationer hade sökt bevara sina namn från glömska genom att inrista dem i dessa säten, så att dessa måtte meddela dem, om också på bakvägar, åt kommande slakten.

Quarta bestod egentligen af två rum, som förenades genom en hvalföppning. Quarta tjänade äfven till bönrum och samlingsrum för hela skolan. Rummet var lågt, och taket var gråsvart af ålder och lamp-sot. Man kom dit öfver den allmänna förstugan och genom en halfmörk gång.

Alla rum i öfre våningen och några i den nedre voro anslagna till hoställen åt lärarne; jag tror det åtminstone. Städskan hade också sin bostad i samma gång som Quarta.

Lärare i Secunda var Zweigbergk, en utmärkt duglig man, tungsint, tyckte jag, och föga meddelsam. Han hade utgifvit den då i Sverige förmodligen mest begagnade räkneboken, och det sades bland lärjungarne, att han på denna bok samlat så mycket, att han kunde köpa en gård någonstädes i Västergötland.

Latinet började redan i Prima, och det tog drygaste delen af arbetstiden. I Secunda inträdde grekiskan. De båda språken voro som en befäst stad. De öfriga ämnena voro förstäder, som lagt sig utanför, dömda att uppoffras, om nöd komme. Strelings latinska grammatika, bearbetad af Håkan Sjögren, fanns kvar ännu, då jag kom till skolan, men utbyttes snart mot Rabes. Läseboken var af P. A. Sondén. De första punkterna däri lydde: *Terra est rotunda. Columba est timida. Formica est laboriosa.* (Jorden är rund. Dufvan är skygg. Myran är arbetsam.) I Secunda började vi Cornelius Nepos. I grekiskan användes Langes grammatika och en tunn läsebok af Arre. En enda punkt i denna bok minnes jag, och det uteslutande därför, att jag en gång några år efteråt skulle öfversätta denna punkt och drog till med en befängd frihandsöfversättning, som ännu i dag grämer min fåfänga. Ett oerhört arbete nedlades af lärarne på indrivandet af dessa ämnen.

Jakob Ekelunds svenska historia lästes i alla Sveriges lärdoms-skolor och sades hafva gjort sin förläggare, Zacharias Häggström, till en rik man. Bokens stil skulle, äfven efter nutida anspråk, anses förträfflig. Men innehållet var i ett och annat betänkligt. Svenska nederlag voro utomordentligt få, och svenskars försyndelser mot andra folk funnos icke till.

Det var kärlek till fäderneslandet, men icke just kärlek till rättvisa. Ynglingaättens samtliga sagokungar och deras bedrifter inlärdes med stor sorgfällighet, och vi lärde oss räkna upp dem lika noggrant som Vasaättens. Danskarne hade alltid varit trolösa grannar: de voro Kristian Tyranns landsmän. Tonen mot dem var densamma, som nu är gängse i

Tysklands historiska skrifter. Odhner har i den svenska ungdomens historiska studier infört sanning och rättvisa. Det är en evärdlig heder.

I den då begagnade läroboken i geografi af professorn i Uppsala Palmblad uppgafs Stockholms folkmängd till 80,000. På 50 år har således denna siffra tredubblats.

Fryxells svenska språklära användes och var, så vidt jag minnes och vågar döma, en god bok. Fryxell lär hafva varit en skolkarl med för den tiden nästan rabulistiska åsikter i skolfrågor. Men hans svenska språklära följde den latinska åt. Således deklinerade vi: *Nominativus* konung, *Genitivus* konungs, *Dativus* åt konung, *Accusativus* konung, *Vocativus* o konung! *Ablativus* af konung. Bak i boken voro några svenska språkprof tillagda: några verser ur biskop Thomas' frihetssång (*Frihet är det bästa ting*); Dalins *Förblindade värld, hwart rasar din flärd*; *Adla skuggor, vördade fäder, Sveriges hjältar och riddersmän*, pärlan i Gustaf 3:s och Kellgrens »Gustaf Vasa»; samt sist och förnämst Tegnérs *Svea*. En stor del af allt detta låg öfver min fattning; men de sköna verserna gjorde intryck. Man skall förstå endels och profeterna endels. Jag säger utanför min fattning, ty jag vet ej, hur det var med kamraterne. Icke ett ord af dessa verser lästes i skolan, så vidt jag minnes, och under hela min skoltid lästes under skoltimmarna icke en rad svensk vitterhet utanför psalmboken, med undantag af ett tillfälle, som jag sedan skall tala om.

Räkneboken var af Zweigbergk, och den var nog en för sin tid förträfflig bok. Men äfven denna bok afhöll sig ej från dåtida skolböckers hufvudsynd: onödigheterna. Den lyckliga tid, som använder endast decimalsystemet i mått, mål och vikt och i penningar, har väl svårt att tänka sig in i, hvad dåtidens ungdom — de gamle med för resten — dagligen utförde i aritmetiskt konstmakeri. — »Hvad göra 937 riksdaler, 19 skillingar och 3 rundstycken banko i riksgäld?» — Bankoräkningen var den lagligen gällande och måste inläras. Man hade dessutom att arbeta med räkningen i famnar, alnar, fot, kvarter, verk-tum och linjer, samt i skeppund, lispund, skålpund, lod och kvintin. Detta var outhärligt. Men boken innehöll ock undantagsfallen. Det fanns ju särskilda system för viktualievikt, uppstadsvikt, bergslagsvikt och apotekarevikt, och icke alla lärare hade mod att lämna dem å sido. Gossen kunde ju en gång komma på brukskontor eller apotek: bäst vore att vara beredd på allt.

Hela Lindbloms katekes — stycken och bibelspråk — lästes och omlästes flera gånger under skoltiden. Mången flitig gosse med godt minne kunde boken utantill. En och annan var i stånd att, när en katekesfråga gjordes honom af en kamrat, uppläsa svaret, bibelspråken, nästa fråga med svar och bibelspråk sidan ut och nästa sida med, om det därpå kom an. Alltför mycket för ett barn tomt och obegripligt fanns där, men också åtskilligt fullviktigt, som sitter ingrodt i sinnet och minnet. Där fanns ett stycke, som handlade om det orätta i att bedrifva trolldom och innehöll en beskrifning på hvad trolldom är. Men där funnos andra, t. ex. stycket om arbetsamhet: »Arbetsamhet befordrar hälsa och välstånd, hindrar många tillfällen till synd, hjälper

oss att emotstå onda begärelser, bidrager till tröst och sinnesstyrka under motgången.» Man läse högt och med enkelhet det stycke, vi alla äldre så väl känna: »Gud är en ande, ett osynligt väsende, med alla de högsta fullkomligheter: evig och oföränderlig; allestädes närvarande; allvetande och allvis; allsmäktig, helig och rättvis; sannfärdig, god och barmhärtig.» Den sköna rytmen och språkets »harpoljud» hjälpte innehållets logik att hålla de många adjektiven kvar i minnet.

Vi läste Hübners bibliska historia. Den innehöll några sällsynt dåliga träsnitt; men så voro de törhända de första träsnitt, som förekommo i en svensk skolbok, med undantag af tuppen i abc-boken. Särskildt minnes jag ett vidunder till Noaks ark; de andra har jag mest glömt. Men så mycket djupare minnes jag berättelsen om Josef och hans bröder. Mitt första begripande af en faders kärlek fick jag från Jakobs ord: »Jag varder med sorg nederfarande i grafven till min son.» Det första intrycket af de mänskliga tingens obeständighet fick jag af orden: »Och det blef en ny konung öfver Egypten, som icke hade känt Josef.» I de bibliska läroböcker, som jag sedan råkat få i min hand, har jag alltid sett efter, om där funnits berättelsen om, huru Josef ger sig till känna för sina bröder. »Jag är Josef, eder broder; lever min fader ännu?» Jag tror, det är det skönaste jag läst.

Huru mycken ömhet har ej denna berättelse ingjutit i otaliga släktled, och huru omänsklig och hård, förtorkad och kall är ej, i jämförelse därmed, den latinska litteratur, som i skolan lästes! Miltiades, Cimon, Epaminondas lärde vi känna ur Cornelius Nepos; men de voro greker, ej romare, varelsor liksom från en annan värld än den romerska.

Om i Secunda tyska lästes, minnes jag ej. Inom ingen af skolans klasser förekom någonting, som hade beröring med naturkunnighet, annat än hvad som i geografin lästes om himlakropparna och om berg och floder.

Det är från Tertia och Quarta jag minnes det mesta. Tertia låg till höger i den mörka gång, från hvilken man kom in äfven i Prima och Secunda. Rummet vette med sina tre fönster åt gården och var aflängt. På ena kortväggen stod katedern; midt emot stod svarta taflan, *tabula nigra*. Skolborden, två långa rader, följde långväggarna. Väggarna voro så fuktiga, att stora svampar växte vid golvet, längs träpanelen. Golvet var alldeles uppnött, och kvistarna stodo högt upp. Färgen på väggarna minnes jag ej; den var väl genom damm och smuts ej förnimmelig. Framsidan af katedern bar märken af kronvägg. Det var ett spel, som spelades med slantar, frukostpengarna. Jag minnes ej, om detta oskick upptäcktes af läraren, men jag deltog flitigt däri. De spelande stodo på bestämdt afstånd från katedern, och enhvar kastade sin slant så, att den föll på golvet, så nära katedern som möjligt. Den, hvilkens slant låg närmast, tog alla slantarna i handen och slungade dem mot katedern. Alla slantar, som föllo med krona upp, voro hans. Den, som med sin slant kommit närmast den förste, tog nu de slantar, som visade klafve, slog dem mot katedern och behöll dem, som visade krona. De öfriga gingo till näste man, och så undan för undan. Det

var blott då klassrummet var ledigt, som man kunde smyga sig till att spola. Jag har sedermera aldrig hört talas om detta spel. Spelet var icke oskyldigt.

Borden voro erbarmligt sönderskurna, på ett och annat ställe genomborrade. För sundhet och trefnad sörjdes ej. Man tycktes eftersträfvat spartansk enkelhet och åstadkom, i många fall, spartansk råhet.

I klassen fanns en ordningsman, *custos morum*, och en listförare. Custos skulle svara för ordning och tystnad i klassen före lärarens ankomst och hålla reda på, hvilka voro frånvarande eller kommit för sent. Ämbetsmännen tillsattes för en vecka i sänder. Custos uppdrog på svarta taflan tre kolumner, hvar och en med sin öfverskrift: *Strepentes*, *Serovenientes*, *Absentes*. (Stojande, Sentkommande, Frånvarande), och i dessa kolumner uppskrefvos vederbörandes namn. De anmäldes vid lärarens ankomst. Kolumnen *Strepentes* var sällan tom, men custos strök ofta ut namnen, då läraren tog i dörrklinkan.

Listföraren hade ett maktpåliggande uppdrag. Hvarje lärjunge fick betyg för sin läxa; detta innebär, att hvarje lärjunge måste förhöras. Utgångspunkten för betygen var noll. Plusbetygen hette Halft beröm och Beröm. Minusbetygen voro Ett slurf, Två slurf, Tre slurf och Bakläxa. Vid veckans slut räknades betygen ihop. Minusbetygen drogos från plusbetygen. Allt infördes i lärarens journal, och hvarje gosse fick sina anmärkningar och betyg under den gångna veckan införda i en anmärkningsbok. Denna uppvisades hemma, och målsmannen tecknade sitt namn däri. Men därmed var ej saken slut. Sista timmen på lördagen gjordes flyttning i klassen efter betygssummorna. Noggrannhet i protokollsföringen var därför nödvändig, och listföraren öfvervakades skarpt af kamraterne. Han hade under lästimmarna ej mycken tid att följa undervisningen: han skulle höra efter och föra in i sin lista de betyg, som gäfvos. Jag minnes intet fall af oärlighet, ehuru det ofta grälades mellan listföraren och de öfriga gossarne om ett eller annat betyg. Men hela systemet var ett missgrepp. Man kämpade för betyg, och under veckans sista dagar var fliten bättre än under de första. Det gällde att uppflyttas eller att åtminstone ej komma ned. Ett halft betyg mer eller mindre kunde bland jämnstarka kamrater föranleda ett eller flera steg uppåt eller nedåt; alltid till onödig oro. Ämbetena gingo i tur och verkade, tror jag, uppfostrande.

Läraren i Tertia var en omkring 50 års man, präst, såsom de flesta skollärare då voro, ogift, såsom de allra flesta af nödvändighet voro, och fattig, såsom de alla voro. Han förstod ungdom, och jag tror, att vi alla höllo af honom. Vi föräldrar och vi skolgossar, blifna vuxne män, tacka af allt hjärta snälla lärare, mest dem, som med godheten förenat kraft. [Läraren var Johan Nyman, 1837—1846.]

Jag vet ej, om vår lärare i Tertia var någon särskildt kunnig man. Sina skollurser kunde han i grund, så vidt jag förmådde döma.

Jag minnes ej, om något nytt ämne började läsas i Tertia; det skulle då hafva varit tyskan. Latinskrifningen var den sak, hvarpå lärare och lärjungar sannolikt använde det drygaste arbetet. Den drefs liksom en särskild vetenskap, och man skulle, tror jag, förr afstått från

läsningen af de latinska författarne än uppoffrat latinskrifningen. Jag misstänker, att lärare funnos, som ansågo, att man med latinska språkläran och Sjögrens lexikon kunde blifva en god latinare, utan att mer än hjälpligt kunna krångla sig fram genom ett kapitel hos en romersk auktor.

Med undervisning i modersmålet menades då läsning af svenska språkläran. En gång medtog läraren dock en bok, i hvilken vi, sade han, skulle läsa och finna nöje. Det blef öfverraskning och undran. Boken var Fritjofs saga. Hvilka stycken som lästes, har jag glömt; jag minnes endast Frestelsen. Jag fick läsa upp de första stroferna, och »Våren kommer: fågeln kvittrar, skogen löfvas, solen ler» ljud för första gången i våra öron. Men detta försök upprepades af vår lärare endast en gång till; jag vet ej hvarför. Möjligen bidrog därtill, att det ovanliga tilltaget bragte gossarne alldeles ur gängorna. Hela klassen skockades kring katedern, alla skulle hafva näsan i boken. Gubben — han var dock ingen gubbe — darrade på rösten och hade tårarna i ögonen. Det var nog hans rörelse, som gaf oss det egentliga intrycket af, att det var något betydande, som vi stodo inför.

Läraren var rörd; men det hände honom ett par gånger att vara det i annan mening. Fattigdom, skulder, ensamhet, enformigt lif gjorde väl på honom sin vanliga verkan. Vi sågo det och sågo det dock icke; vi höllo af honom lika mycket för det. Han hade boställe i skolhuset, bestående af en sal och två smärre rum. Salen var utan möbler och eldades ej. Det ena rummet innanför bebodde han själf. Jag känner fattiga studenters rum, sådana de voro för 40 år sedan. Hans rum var ej rikare utrustadt. I det andra rummet hyste han långa tider en man, som var sämre lottad än han själf, och jag minnes vår bäfvan, då vi en dag sågo två slottskanslibetjänter postande i nedre förstugan och hörde berättas, huru de vid denne inhysings inträde i huset gripit honom och affört honom till gäldstugan. (Ordet uttalades gillstunn.)

Vår vän tuggade tobak, och tobaken begagnade han grundligt. De begagnade bussarna torkades och röktes i pipa. Han hade två peruker, båda för små. Den till helgdags var gul, den till hvardags grön; ingendera passade till det egna hårets färg. När peruken ej satt rätt, drog man slutsatser.

Klassen företog flera gånger, både höst, vinter och vår, utflykter i sällskap med läraren. Om vintern åktes kälke i Nyboda backe utanför Hornstull. Backen är försvunnen nu. Samma öde har träffat värdshuset Grönbrink, som låg i grannskapet. Dit begåfvo vi oss efter åkningen. Vår Mentor bjöd på kaffe, och vi bjödo honom på roselikör och öl. En i humaniora mera försigkommen bland gossarne fick spela bräde med honom.

En utfärd på Mälaren minnes jag lifligt. Fadern till en af gossarne hade en rymlig roddbåt, en lång och bred snipa. Den lånades. Vi voro väl en 15 pojkar. Läraren var naturligtvis med. Färden började vid Ragvaldsbro och gick till Lilla Essingen. Segelleden där utanför var redan då en flitigt begagnad stjälpningsplats — man vore frestad säga afstjälpningsplats — för söndagsseglare. Där var ett förträffligt bad-

ställe vid själfva segelleden, långgrund strand med fast sandbotten. På en höjd bredvid låg ett värdshus. Vi badade under lärarens uppsikt. Han kände förmodligen, hvad en höna känner, som råkat få kläcka ut ankungar. Efteråt gick man upp till värdshuset, drack svagdricka och spelade kaglor. Gubben satt vid ett bord, ledde spelets gång och hade bredvid sig ett glas med något mörkbrunt i. Därifrån rodde vi tvärs öfver sjön till ett ställe på södra stranden, som hette Gröndal. Där tiggde sig ett par goda simmare till att få bada ännu en gång. Det skedde från båten, och en af dem råkade vid nedhoppningen i vattnet att genom grof värdslöshet slå hatten af läraren, så att den föll i sjön. Detta väckte allmän förbittring, utom hos ägaren, som tog den skyldige i försvar. Det var afton, när vi började hemfärden. Den, som en klar sommarkväll anländt till Stockholm från Mälarsidan, glömmer det nog ej. På en gång öppnar sig Riddarfjärden med hela den af aftonrodnaden belysta staden i fonden. Gubben bad oss sjunga »Stjärnorna blinka». Det fanns vackra röster bland de sjungande. Under rodde och sången hördes anrop från Sjötullen, att vi skulle lägga till för att visiteras. På den tiden fanns nämligen ännu den s. k. accisen, afgift för varor, som från inrikes ort infördes till städerna, landväg eller sjöväg. Vi afbröto rodd och sång, men gubben befallde oss fortsätta båda, och någon landläggning blef ej af. Vi gossar voro i stor fruktan för, att tullbetjänterna skulle rö efter oss och stämma oss alla för polisen. —

Arbetet i skolan började kl. $\frac{3}{4}$ 8 på morgonen med gemensam morgonbön af hela den församlade ungdomen. Därefter lästes från kl. 8 till $\frac{3}{4}$ 10, då $\frac{1}{4}$ timmes frukostlof inträffade. När klockan klämtade 10 i kyrkan, började läsningen å nyo och pågick till kl. 12. På eftermiddagen lästes från kl. 3 till 5. Det var således sex timmars tankearbete i skolan, utom onsdagar och lördagar, då det var lof på eftermiddagen. Dessa voro ljusa och glada dagar, säkerligen äfven för lärarne. Två gånger i veckan sjöngs kl. 12—1 af dem, som hade röst. Två gånger i veckan var gymnastik från kl. 5 till 6 e. m. Och så läxorna, ej ensamt till morgonen därpå, utan äfven läxor att läsa öfver till eftermiddagen. Hade man då varit i skolan till kl. 12 och så kommit hem, skulle man läsa öfver läxan eller läxorna till eftermiddagen, äta middag och så vara i skolan kl. 3.

Till hjälp vid öfverläsningen af de svårare läxorna höllo lärarne s. k. privatläsning efter bönstunden kl. 5, enhvar i sin klass. För denna erlades betalning, huru stor, minnes jag ej. Den var för lärarne en behöflig tillökning i den ordinarie lönen, som var mindre än anspråklös. Fattiga gossar gingo kostnadsfritt eller nästan kostnadsfritt i privatläsningen. Under den mörka årstiden hölls den vid talgljus. De skolan tillhöriga oljelamporna i taket fingo ej användas vid denna enskilda sak. Läsningen drog ofta ut till $\frac{1}{2}$ 7, emedan det mestadels ej var möjligt att på kortare tid hinna lära sig dessa läxor.

Men lärarne hade en annan och rikligare biinkomst. Det var en frivillig afgift, som af föräldrarne erlades en gång i terminen, i äldre tider kallad terminationsafgift och då lärarens enda lön. En lista utfärdades af läraren och sändes med gossarne till hemmen. Dess benäm-

ning var *exitual*. Jag tror, att den högsta summa, som betalades, var för vårterminen 6 riksdaler 32 skilling banko (10 kronor), och för höstterminen 3 rdr 16 skill. banko (5 kronor). Den minsta summan var väl 2 rdr banko. Men de funnos — icke alldeles så få — som ingenting erlade. Den ene fattige hjälpte den andre. Ljus- och vedpengar erlades till skolan och voro lika för alla; om andra afgifter erlades, vet jag ej, tror det knappt. —

Lärjungarne i min klass tillhörde till största delen jämt och nått bärgade eller rent af fattiga hem. Jag minnes blott en gosse i klassen, hvilkens far ansågs förmögen. Klädseln var hos de flesta nästan torftig. Allmänt brukades, dock icke af quartanerne, skinnbyxor, d. v. s. plaggen voro af kläde, men så rikligt belagda med skinn, att lika mycket skinn som kläde syntes. När vid dålig väderlek våta stöflar, våta skinnbyxor och våta rockar verkade tillsammans med utdunstningen från de många barnkropparna och från det smutsiga golfvet samt med oset från lamp-lågorna, af hvilka oftast någon rykte, måste luften hafva varit förfärlig. Men sådant tänkte nog ingen på, åtminstone icke pojkarne, förmodligen ingen annan heller.

Gården var till lekplats alldeles otillräcklig; men ingen annan fanns. Man lekte dock äfven, fastän förbud stundom utfärdades, på kyrkogården, och de stora, murade familjegravarna med sina härliga, breda och släta kalkstenshällar voro de bästa fästningar, som stormades och försvarades under vilda skrik. På skolgården var dålig plats för *jägarkedja*, men skaplig för *bo för bise*. Såsom bo användes afträdesskjulet. Jag har sett sådana anstalter vid bevaringsläger och verkstäder; men något, som uppnått denna i osnygghet och vanvård, har jag aldrig sett. Den skulle i våra dagar väcka ungdomens rättmätiga förtrytelse och ögonblickligt föranleda målsmäns och myndigheters ingripande. Men hela renhållningsväsendet i Stockholm var sådant, att ingen, som ej sett det, därom kan göra sig en föreställning. Det öppna och ämbetsmässiga språket i en polismans eller läkares rapport skulle ensamt gifva ett rätt begrepp därom. Koleraåret 1834 hade likväl skrämmt myndigheter och allmänhet till förbättringar; men, hur måste det då hafva varit ställt förut! — Boet (i *bo för bise*) var icke trefligt; men allt går för pojkar. Om vintern byggdes en snöfästning på gården, stödd mot muren till komministergården. Om denna borg kämpades väldigt. En och annan uppträdde i pappharnesk, som kostat mycket arbete, och sköldarna hade ridderliga vapenmärken, t. ex. ett stigande lejon och därunder *Cave leonem* (akta dig för lejonet) eller andra lika morska sinnebilder och valspråk.

I gången, som ledde till Quarta, hade städerskan sitt rum. Under frukostkvarten $\frac{3}{4}$ 10—10 köpte man hos henne sitt frukostbröd. Mina frukostpengar voro 6 styfver (3 öre). Slantens stämpel var 1 skilling banko. Jag tror icke, att det var många, som hade mer. Tre skilling (6 öre) var den högsta summa, som jag minnes någon hade. En sådan bättre lottad köpte då stundom gult, smutsgult råsocker, s. k. sockerjord. Man gröpte ur brödets innanmäte och öste in sockerjorden, som icke alltid var fri från kakerlackor och råttsmuts. En öfvermåttan stor

läckerhet var att, om tid fanns, springa till närmaste kryddbod och slå en jumfru sirap i det urgröpta brödet. Städerskan, en gammal gumma, hette Geting. Jag tror ingalunda, att hon mer än andra människor gjorde skäl för ett sådant namn; men det var intet lugnt lif att ha att göra med denna skara bångstyriga och bråksamma pojkar.

I hörnet af Götgatan och S:t Paulsgatan låg Cantzlers tobaksfabrik. Slagsmål med lärgossarne där föreföllo någon gång vid hemvandringen från skolan under mörka kvällar och vid den eländiga gatubelysningen. Mycket ofog kunde då obemärkt bedrifvas på de nästan mörka gatorna; och det uteblef heller icke. Det finnes nu småstäder i Sverige, som tagit elektrisk belysning hellre än att begagna gas, och det fattigaste hem upplyses nu af en strålande fotogenlampa: hvilken välsignad skillnad från fordom! —

De tre lägsta klasserna voro ettåriga, Quarta var tvåårig. Dit flyttade vi i sinom tid från vår gamle lärare. Han blef sedan kyrkoherde i södra Sverige och gifte sig med en änka. Såsom bidrag till det nya hemmet medförde hon en hel barnskara från sitt förra gifte. Jag har aldrig återsett honom.

Läraren i Quarta var skolans rektor, biträdd af en duplikant. Rektor hade endast en helt kort tid innehaft ämbetet. Han hade blifvit befördrad till rektor, ehuru icke särskildt latinare. Detta måtte den tiden hafva varit något högst ovanligt. Till ledare för ett läroverk hade man bort kunna finna en lämpligare man. Han förstod sig ej på pojkar, och det är ej allom gifvet. Då han ej under de två år, vi läste för honom, förvärfvade ungdomens sympatier, tar jag för gifvet, att han själv saknade sympati för ungdom. Han var en religiös zelot, sades vara en god musiker och hade rest i främmande land. [Namn: *Frykstedt*].

Quartas rum låg, såsom sagdt är, på andra sidan förstugan och begagnades äfven till allmänt bönerum. Längst in mot gälvväggen stod katedern med en lägre afsats på hvardera sidan. Rummet var lågt och mörkt, smutsigt och nedrökt, möblerna illa medfarna. Under ett mörkt förhänge hängde på en vägg en stor historisk tabellkarta. Hvad den innehöll, kunde ej ses genom den mörkbruna fernissan, och den användes aldrig. Ofvan katedern satt ett väggur, enligt hvilket skolans tider reglerades.

Bland quartanerne utsågos tre ämbetsmän: *Custos scholæ*. *Mercurius* och *Sequens*. *Custos scholæ* åtnjöt ett afgjort anseende. Han hade, såsom förut är sagdt, att från gången utanför de tre lägre klasserna övervaka ordningen före lärarnes ankomst. *Mercurius* hade att kalla klasserna till bönstunderna kl. $\frac{3}{4}$ 8 och kl. 5, och han benämndes så förmodligen såsom varande ett sändebud från skolans Jupiter. Då de tre lägre klasserna marscherade till Quarta, skulle *Mercurius* öfvervaka ordningen och *Sequens* följa efter; däraf den senares namn, den åtföljande. Under bönen stodo *Custos scholæ* och *Mercurius* innanför dörren, en på hvardera sidan. Hvar *Sequens* då höll till, minnes jag ej; förmodligen vaktade han de tomma klassrummen. En gosse ur Quarta var bönför rättare, uppläste bönerna och ett kapitel ur bibeln. Han stod i katedern, på afsatsen vid lärarens vänstra sida. På den högra stod försångaren. Denne lärjunge hade det maktpåliggande görat att taga upp psalmen och

leda sången. Ingen orgel fanns i bönrummet, och följderna däraf var, att psalmmelodierna växte fast för lifvet, emedan de icke doldes af mer eller mindre öfverlastade harmonier. De allra flesta sjöngo med. Att sången ej var synnerligt ren, tar jag för gifvet; jag kunde ej då bedöma det. Allmän bön hölls, såsom nämndt, kl. $\frac{3}{4}$ 8 på morgonen, före arbetets början, och kl. 5, efter den ordinarie läsningens slut. Jag tror, att andakten var större på aftonen. Bönstunden var då kort, man var trött, och sinnena voro dämpade. Ett par af aftonpsalmerna hafva sköna melodier, och jag minnes med tack och ömhet sista versen i n:o 442, Spegels psalm:

»Gif, att jag icke saknar i morgon, då jag vaknar, din milda allmaktshand, som mig i alla dagar beskyddar och ledsagar omsider in i lifsens land.»

Morgonbönen verkade ej så på mig. Den långa arbetsdagen låg framför, och oron för en illa öfverläst läxa, det sjuka samvetet, gjorde den allvarliga morgonstunden ännu bistrare. Kl. 5 på eftermiddagen var däremot dagsverket mer eller mindre väl genomgånet. Aterstodo visserligen efter bönen privatläsningen och öfverläsningen hemma, så att lyckan ej var fullkomlig; men all lycka är ju relativ.

I Quarta inträdde teologien, d. v. s. vi började läsa en lärobok i dogmatik, Norbecks. Den kom för tidigt och låg öfver vår fattning, såsom, fruktar jag, fallet var med icke så litet af hvad vi läste. Vi läste också Nya Testamentet på grekiska, d. v. s. några kapitel af ett evangelium, utan öfverläsning hemma, så vidt jag minnes. Tydligt är, att det var för svårt, då vi börjat läsa grekiska i Secunda. Vi hade dock en föreställning om, att Nya Testamentets grekiska icke var god grekiska; hvarifrån vi fingo den kunskapen, vet jag ej. Jag har kvar mitt gamla Novum Testamentum græce. Jag tar fram det, det ligger framför mig. Jag kan läsa innantill däri ännu, med hack och hopläggning; men betydelsen återfinner jag endast på de ställen, där ett eller annat begripet ord återför den svenska texten i minnet. Men hvad jag återfinner, det är klassrummet, läraren, kamraterne, icke deras ansikten, dem har jag mest förgätit, men bänkarna och borden, där de sitta, deras platser således, hela stämningen från fordom, och likväl är det mer än 45 år sedan dess. —

Xenofons Anabasis började i Quarta. Den föreföll mig lättare än de latinska författarne, emedan innehållet var enklare och mänskligare än hos dessa författare för militärer och statsmän. Såsom pojke kände jag något af det nyhetens behag, som de grekiska krigarne kände, att marschera genom idel nya trakter och få ständigt nya intryck, »att studera geografien under marsch», såsom Geijer säger om de svenska soldaterna under 30-åriga kriget. Cyri undergång fann jag sorglig och onödig. De långa talen voro tråkiga, och jag begrep dem föga. —

Med de latinska författarne drefs afguder. Allt, som var på latin, dugde för gossar, huru fjärran det också låg för deras uppfattning och själsbehof. Af Sallustius har jag intet annat behållit än ett intryck af något motbjudande. Vilda blickar, skarpa svärd och blod voro hvad hans bok om Catilina bragte fram för själen. Det är möjligt, att boken är god — jag har ej återläst den — men icke är den god nog för barn mer än 1,800 år efter Kristus, med det lif och de plikter, som vänta

dem. Boken lästes af oss endast ett år, efter hvad jag minnes, kanske icke så länge en gång.

När jag satt andra året i Quarta, började vi läsa Ovidius. Det var de godmodiga och lifliga Metamorfofserna. Jag minnes ännu min glada och tacksamma förväning, då något, som var skrivet på latin, värmdde fantasien och satte tankarna i rörelse. Om jag icke i dessa rader uteslutande talade om mitt skollif i en dåvarande trivialskola, skulle jag nämna något om Virgilius, som jag senare lärde känna. Men det får vara. Det vill jag dock säga, att de personers uppfattning synes mig hafva blifvit förslöad, i stället för upplärd, af denna tidiga läsning af latinsk litteratur, hvilka sätta de romerska författarnes verk bredvid eller oftast öfver Hamlet och Faust, Fredmans Epistlar, Nya Skapelsen af Kellgren eller Runebergs Julkväll. En annan sak: bäst man var färdig med öfversättningen af ett latinskt stycke, kom den s. k. resolutionen. En punkt togs ut, och så upplöstes satserna, och syntaxens regler anfördes. En dödande ledsnad.

I allmänhet skulle man kunna säga, att det vid undervisningen lades ringa vikt uppå, att ungdomen intresserades af hvad den läste. Man kan misstänka, att innehållet och dess logik ej voro det förnämsta. Det var den s. k. formella bildningen, formen utan innehållet, som skulle meddelas. Och resultatet blef därefter — hos flertalet nämligen, hos dem, som ej genom fortsatta studier fingo något innehåll i den inlärdas abstrakta formen. Detta flertal har antingen gjorts oförmöget till andlig utveckling och stannat i pedanteri eller blifvit likgiltigt, förbittradt mot allt, som angår själsodling.

I tyska läste vi Schillers Dreissigjärriger Krieg. Den boken var, övrigt nog, icke rolig. Ämnet lockade oupphörligt, men författaren var konstlad och tillgjord, tyckte jag. Tacka vet jag Fryxell. En noblare bataljskildring än slaget vid Breitenfeld tror jag ej finnas till. Och detta intryck beror ej därpå, att det var en svensk seger, ty slaget vid Poltava hos Fryxell gör på mig samma intryck af enkel storhet.

I franskan läste vi en krestomati af Vinet. Det var nästan det mest själlösa, nämligen för börjande ynglingar själlösa innehåll, som jag minnes från min skoltid. Dialoger ur franska sorgespel och historiska romaner från 1600- och 1700-talen, franska litteraturprof från olika tider, afsedda för fransktalande ungdom. Semiramis, den store Cyrus, konung Tigranes af Armenien, uppstyldade och deklamerande dockor, som gjorde franskan länge för mig motbjudande.

Det var så mycket, som var för svårt. Euklides var för svår för många. Engelska lästes ej. Naturlära lästes ej, såsom redan är sagdt, och hade den lästs, så hade man väl börjat med idel terminologi och abstraktioner. —

Vid undervisningen i *välskrifning* begagnades engelska förskrifter, åtminstone förskrifter med engelsk text, samt gåspennor. »Attend to reason. Beware of flattery» — känna ännu många till. Eget nog är det först nu, när jag mer än 50 år, sedan jag först skref dessa ord, ur minnet åter tecknar dem, som jag kommer på den tanken att öfversätta dem. Gåspennorna voro en ytterst besvärlig sak. Det var en icke ringa konst att formera en gåspenna väl, och det var icke heller lätt att ej

snart fördärfva den. Under min skoltid gjorde stålpenorna sitt inträde. De mottogos af somliga, framför allt af ungdomen, såsom en stor lättnad, af andra med djup misstro: stålpenorna skulle alldes förgöra handstilen och skönskriften. Men särskildt skolans konservatism gaf vika, emedan lärarnes arbete med pennformeringen försvann, så att tiden fick oakortad användas till själfta skrifundervisningen. »Min pena sprättar» var då en vanlig, numera ej hörd klagan.

Vid *sångundervisningen* användes ett litet af kantor Sandberg utgifvet häfte, innehållande musikens elementer, framställda i frågor och svar. Däri lästes läxor. Man fick då höra ett af svaren uppläsa så: »Första raden, första mellanrummet, andra raden, andra mellanrummet, tredje raden, tredje mellanrummet, fjärde raden, fjärde mellanrummet, femte raden, femte mellanrummet...», ty farten var för god eller lustigheten för stor för att stannas. Men rottingen gjorde slut på båda...

Gymnastiken försiggick i en sal, som tillhörde folkskoleseminariet på Björngårdsgatan. Klasserna marscherade dit två gånger i veckan, efter aftonbönen kl. 5, i ur och skur. Det är i synnerhet de mörka och regniga kvällarna, jag minnes. Gymnastiken leddes, såsom jag tror, af en lärare vid seminariet, och den måtte hafva skötts väl. I hörnet af S:t Paulsgatan och Björngårdsgatan lågo två källare nära hvarandra, Björngårdskällaren och Gröna jägarn, båda med trädgårdar innanför träplank. Där hördes ofta ljudet af käglor och klot. Där förbi gick vår väg. Jag har sedermera hos Bellman, med den lifliga känsla, som ungdomsminnen skänka, återfunnit dessa namn och många andra. Jag drar däraf den slutsatsen, att Bellmans skildringar särskildt måste tilltala stockholmarne, då Bellman ju aldrig talar om andra platser än Stockholm och dess nejder.

Skolgossarne skulle hvar söndag i trupp bevista *högmässan* i Maria kyrka. Skolans platser lågo närmast hufvudingången och under orgelläktaren, i draget från portarna. En lärare följde med ungdomen. Jag vet, att skolungdomen fann denna gudstjänstplikt vara en börda. Det angelägna var att anteckna ingångsspråket och ämnet för predikan. Dessa gingo som paroll och lösen efter bänkraderna, och sedan slog man sig till ro, tänkte på annat, småpratade, dásade eller bedref smått ofog, stundom ej så alldes smått. Gudstjänsten varade från kl. 10 till 12, oftast därutöfver. Man kan förstå, hvilken verkan de långa, för ungdom mestadels obegripliga utvecklingarna, med den tidens grundfalska, affekterade predikoton, skulla hafva på pojkar. Om vintern var kölden i den oeldade kyrkan svår, och jag minnes nästan med förskräckelse, huru till kropp och själ förkomna vi genom köld och stillasittande voro efter denna s. k. andaktsstund. Vi gingo tillbaka till skolan, och där gjordes ett förhör öfver predikans innehåll. Det var för detta förhørs skull, som det var angeläget att veta ingångsspråket och ämnet för predikan. Såsom *det där var ställt*, anser jag denna ungdomens gudstjänst hafva varit mer än förfelad: den var bestämdt skadlig. Den låg som en tyngd på oss alla, och lärarne skulle hafva varit underligt beskaffade, om detta icke var förhållandet äfven med dem.

En åsyn, som den tidens kyrkobesökande hade, var kyrkoplikten. Den försiggick under högmässan. Den till kyrkoplikt dömde låg på knä på den s. k. tjufpallen. Denna ställdes på stora gången under orgelläktaren. Kvinnor drogo schaletten tillsamman framför ansiktet, och männen hade mössan att dölja sig med. Prästen gick fram till den dömde och höll till honom eller henne en förmaning. Hvad som sades, minnes jag ej. Lika ofta sågs i den botgörandes ansikte trots eller likgiltighet som ånger och bedröfvelse. En känsla, som väl ofta fanns hos dem, som undergingo denna utställning, var nog förargelse öfver, att så många personer skulle i framtiden kunna känna igen dem: en olägenhet vid kommande skålmstycken. Känslan hos flertalet af dem, som bevistade uppträdet, var antagligen: »Jag tackar dig, Gud, att jag ej är såsom denne publikan.» —

Om det allmänna *hälsotillståndet* vid skolan kan jag ej döma. En gängse sjukdom var frossan, både i skolan och i mitt hem. Det var en vanlig sak, att någon under skoltimmarna fick ett frossanfall och måste gå hem, eller att en eller annan var borta bestämda dagar, de ordinarie frysdagarna. Det var en ihållig och utpinande sjukdom. Glämligt och blekt ansikte, blå läppar och blå naglar samt starka skälfningsar voro frysstadiets kännetecken. Sedan kom en brinnande feber, som upplöstes i en ymnig svettning. Därefter var man kry igen, jämförelsevis taget, ty pojkkryhet och håg voro nog ansenligt minskade under de månader, som sjukdomen kunde vara. Mjölksallvar var förbjuden för frosspatienter, och potatis var misstänkt. Potatisen hade ännu ej fullständigt besegrat sina vedersakare. Den ansågs särskildt förorsaka skrofler.

Ett annat lidande, som förekom långt oftare, än det bort få göra, var skabb. Man liksom skämdes för den åkomsten. Men skammen skulle dock rättare hafva tillfallit dem, som hade att bota sjukdomen, än gossarne eller deras hem. Äfven vårdade hem voro ej trygga därför. Två gånger under min skoltid hade jag den vedervärdiga sjukdomen. Den framkallas, såsom alla människor nu veta, af ett djur, som gräfver sig in i huden och där lägger sina ägg. Huden i veckan mellan fingrarna remnade, och öppna sår uppkommo. Man måste gå med handskar, och dessa fastnade i de variga såryrtorna. Den läkare, som skötte mig, när jag första gången hade åkomsten, behandlade den såsom en invärtes sjukdom, och detta var då det vanliga behandlingssättet. Sjukdomen sades bero på orening af blodet, och detta skulle därför renas genom förtäring af svafvel. Svafvet inrördes i sirap och äts med sked. En spilkum med detta mos stod framme, så att den sjuke när som helst kunde taga sig en sked. Det skulle varit synnerligt motbudande saker, som af en pojkgom icke då fördrogos, när de hade en sådan följeslagare. Det var ej små kvantiteter svafvel, som på detta sätt lurades in i patienternes magar. Hur det onda häfdes, begriper jag ej; att det ej skedde genom svafvelätningen är säkert. Förmodligen smordes något på såren. Andra gången sköttes jag af en annan läkare, och han botade saken inom ett par dagar genom att borttaga djuret och låta smörja såret med salftva.

Några minnen från Maria skola.

Av Rådman *H. Theodor Benckert* (1841—1922), Stockholm.

I och för en jämförelse mellan förr och nu kan måhända intressera en skildring af förhållandena i Stockholms latinskolor omkring år 1850. Då dessa förhållanden voro tämligen ensartade i de särskilda läroverken, endast med den olikhet, som orsakades af rektorers och lärares individuella läggning, kan jag inskränka mig till den jag bäst känner, nämligen Maria trivial- eller högre lärdomsskola på Södermalm.

Skolbyggnaden — ett oansenligt gråbrunt stenhus i två våningar — var belägen mellan S:t Paulsgatan, Kvarngränden och Maria kyrkogård. De fyra skolrummen, jämte bostäder för en lärare och skolstäderskan, lågo på nedra botten, under det den öfre, ljusare våningen inrymde bostadslokaler för rektorn och ett par af lärarna. Tredje klassen flyttades dock snart en trappa upp, då en förberedande klass anordnades på nedre botten. I högsta, fjärde, klassens rum, som var störst, sammanpackades under morgonbönen alla skolans lärjungar. Första klassen, prima, hade det näst största rummet, som var väl behöfligt för den stora därvarande barnskaran; men luften i detta rum var särskildt oangenäm, sannolikt beroende därpå, att det låg omedelbart öfver kyrkogårdens benmagasin, dit de människoben och skallar brukade kastas, hvilka kommo i dagen vid grafgrävning. Ej heller tyckte vi just, att lukten förbättrades genom det hackade granris, hvilket ibland ströddes på golfvet, antagligen såsom surrogat för skurning. Vi funno det hela starkt erinra om begrafning och lik.

Rummens inredning och skolmaterialen var nästan den enklast tänkbara. Långa träbänkar, delvis utan ryggstöd. Långa brunmålade träbord, dock i de nedre klasserna endast till en del af platserna. På väggarna i hvarje skolrum en svart tafla, där kustos skulle anteckna frånvarande, sent kommande och före lärarens ankomst bullrande, samt i hvardera af de två nedre klasserna en eller två geografiska kartor. I öfrigt endast en hvitmålade kateder för läraren. Spottlådor ansågos naturligtvis öfverflödiga, då hela golfvet fanns att tillgå. Rummens belysning under den mörka tiden skedde genom i taket upphängda rofoljelampor, hvilka vanligen osade förskräckligt. Blef det allt för svårt, tillkallades skolans städerska, gamla Ulla, som då under åtskilligt puttrande sökte afhjälpa eländet. Under förmiddagsläsningen hade ingen lof att blifva törstig, åtminstone var då intet vatten att tillgå; men under eftermiddagsläsningen hämtades vatten i kopparflaska från den just icke välansedda brunnen i hörnet af nuvarande Bellmansgatan och så fick hela klassen i tur och ordning, stiga fram och dricka ur flasklocket. En gång hände, att en pojke tillkännagaf sin åsikt om vattnets beskaffenhet genom att, sedan han druckit, spotta i vattenflaskan. Han upptäcktes, fick välförtjänt smörj samt förbud att vidare deltaga i vattningssessionen. Huruvida flaskan därefter för en gångs skull blef rengjord, känner jag ej.

All städning, rengöring och dylikt ombesörjdes, så vidt jag kunde märka, af gamla Ulla, som var en tandlös åldring, men pigg och rörlig samt med flytande tunga. Då vi ibland smått retades med gumman, brukade hon ropa: »Ja ska' rikummendera honom hos rektorn» och så störta upp i trappan till öfre våningen. Vi visste dock, att hon skulle vända på halfva vägen, och sen var allt åter glömdt.

Under frukostloftet, som räckte från klockan $\frac{1}{2}$ 10 till 10, inmundigades först det medförda franska brödet eller någon finare kuse, som för möjligen tillgänglig slant köptes hos gamla Ulla. Därefter lektes, ibland på kyrkogården med dess grafstenar men mest på skolgården. Den var temligen liten och stensatt med kullersten samt begränsades på två sidor af skolbyggnaden, hvars rutor därför ofta ej mädde riktigt väl vid snöbollskrigen. På de öfriga sidorna lågo uthus och afträdesbyggnaden, hvilken sistnämndas interiör var så vidrigt snuskig, att det sannerligen fordrades stor nöd för att dit inträda.

Utom frukostloften var det egentligen vid Mårtensgästtiden vi i skolan hade någon muntration. Då brukade nämligen inom klasserna hopsamlas till inköp åt klassföreståndaren af en gås eller två gäss, som af utsedde deputerade till honom hemfördes. Vanliga svaret på denna artighet var stora strutar med russin och mandel eller annat godt, hvilka utdelades till alla klassens pojkar. Föga trakterad blef emedertid den gamle ungarlen magister Bergelius, då deputerade, efter att förgäfvos hafva klappat på dörren till hans bostad för att aflämnat två på grund af gåskassans ringhet inköpta ankor, gläntade på dörren till hans klassrum och dit inkastade ankorna. Dessa, som antagligen insågo till hvem de voro ämnade, flaxade rakt mot katedern. Gubben upp och fläktade ifrån sig med båda armarne, ideligen ropande: »tag bort dem; tag bort dem!» Att hela klassen ögonblickligen kom på benen och att ankorna efter en lika glad som spännande jakt slutligen infångades och högtidligen utfördes, behöfver knappast sägas.

Med traktens handtverkslärlingar och yngre fabriksarbetare m. fl., hvilka alla vi, på grund af våra djupa insikter i humaniora, ansågo oss lämpligen böra benämna »busar», lågo vi i en tidtals ganska häftig fejd. Platsen för större sammandrabbningar var vanligen Adolf Fredriks torg, och der aflades väldiga tapperhetsprof, som dock tyvärr ännu ej funnit sin Homerus. I brist på någon sådan kan jag vitsorda, att striderna visst icke alltid voro oblodiga, om än det gjutna blodet icke var hjärteblod utan näsblod.

Mellan kl. $\frac{1}{2}$ 8 och 8 hölls morgonbön. Därefter förmiddagsläsning från 8 till $\frac{1}{2}$ 10 och från 10 till 12. Middagsloftet räckte från 12 till 3, under hvilken tid eftermiddagsläxorna borde läras och middag intogs. Sedan eftermiddagsläsning från 3 till 5. Den mesta tiden slöks af latinet, som lästes intensivt i alla fyra klasserna. Undervisningen i Svenska språket var inskränkt till Fryxells grammatika samt kriaskrifning i högsta klassen. Således förekom icke läsning af någon svensk författare. Grekiska (valfri) och Tyska börjades i andra, Franska i tredje och Engelska i fjärde klassen. Lärarna gjorde nog sitt bästa för vårt initierande äfven i dessa språk, men föga tid var anslagen

särskildt för franskan och engelskan; nog har jag många gånger önskat, att jag hade franska grammatikan lika fastnitad i minnet som den latinska, hvars långa förteckningar på genusundantag m. m. jag ännu delvis kan uppräbbla.

Lärare i prima var en liten argsint herre, som vi kallade Tuttan. Mot hans lärarenit kan nog icke någon befogad anmärkning framställas, men så mycket mera mot hans metod. På barn förstod han sig ej alls. Föreningsbandet mellan honom och dem bestod uteslutande af rottingen. Den var alltid till hands. Och så slog han med så påtaglig förnöjelse samt på så otäckt sätt. Delinkventen tvangs nemligen att framrätta ena handen, hvars insida sedan piskades. Detta måste hafva vållat svåra plågor i de känsliga fingernerverna, och jag såg endast en pojke, som tog sitt handplagg med jämmod. Men han var alldeles lam och känslolös i ena handen, som han naturligtvis framrättade vid de ofta återkommande bestraffningarna. »Tuttan» slog och slog, alldeles ursinnig öfver att ej se något tecken till smärta; men någon gång måste han ju sluta, fast handen fortfarande var så vänligt framrätt. Och vi, som visste hemligheten, hvad vi njöto! En stunds lugn fingo äfven många små klappande barnahjärtan, när två af lärjungarnas fader, den halte bankokassören, inträdde i klassen för att afhöra något af lektionen. Då syntes ej en skymt af någon rotting och ej heller gafs någon anmärkning. Men så snart den räddande kassören gått, ja, då utropades vi i tur och ordning samt fingo redogöra för huru många gånger vi svarat felaktigt; då kommo anmärkningarna, troligen såsom ljufligt plåster för den en stund så pinade själfkänslan hos vår värde lärare. [Jfr om honom här s. 33*.]

Af helt annan sort var klassläraren i secunda den store hedersmannen *David Sjöstrand*. Han förstod att taga sina pojkar på rätta sättet. Det var något hurtigt, fryntligt och rättframt i hans uppträdande, som genast tog oss. Under lektionerna var han allvarlig, dock ofta med en humoristisk anstrykning. Ibland var han dock ganska sträng, isynnerhet då det gällde någon, som han ansåg mindre pålitlig; och någon gång var han mycket häftig. Men vi hade alltid förnimmel-sen, att han ville oss väl och att vi i honom hade en vän, för hvilken vi lugnt kunde berätta våra små öden och missöden. Han kom oss då vanligen tillmötes med en vänlig blick eller ett skämtsamt ord. Kanske allra mest fäste han oss dock genom visad tillit. Så t. ex. kunde han, då en pojke råkat blifva genomvåt, lämna honom nyckeln till sin kam-mardörr med anvisning tillika, hvar i gömmorna han skulle finna en skjorta att påtaga i stället för sin våta. Skulle vi förnummit, att den pojken på något sätt missbrukat förtroendet, skulle han nog fått det ganska hett. Under hela min secundatid förekom kroppsgaga blott några få gånger och endast då den var synnerligen påkallad.

Gubben *Bergelius* residerade i tertia; säflig, allvarsam och rättvis. Han var mycket försiktig och ömtålig, hvarför han begagnade öfver-rock och galoscher nästan året om. Ytterst sällan blef han häftig; en gång blef han det dock, till och med i så hög grad, att han utdelade en ordentlig örfil. Men den ångrade han nog, ty det måste hafva svidit

bra i hans egna fingrar, att döma af de många blåsningar och gvidningar, hvarmed han en stund efteråt sysselsatte sig. Att han icke var vidare förtjust i lefvande ankor, har jag redan förut berättat.

I kvarta förde *rektorn* regementet. Han var präst och hade den dystra läggning, som i det stora flertalet människor, kanske företrädesvis bland ungdomen, såg endast syndbelastade varelser stadda på vägen till sin fullkomliga undergång. Jag tror verkligen, att han allra innerst var en god människa. Någon enda gång såg jag en mild blick lysa i hans ögon och göra de kantiga asketiska dragen nästan vackra; och jag är öfvertygad om att hans beteende mot skolans lärjungar var grundadt på en allvarlig önskan att om möjligt från dem utdrifva all världens ondska. Hans tillvägagående var dock sådant, att det ingalunda var våra bättre känslor, som därigenom kallades till lif. Han brukade ej slå men däremot för de obetydligaste förseelser utdela anmärkningar, och det i parti. Sällan nöjde han sig med *en* anmärkning, utam det blef två, tre, helst fyra för *en* förseelse; och märkte han vid läxornas förhörande minsta osäkerhet hos en pojke, så ansattes denne med fråga på fråga med annotering af hvarje oriktigt svar tills nöjaktigt antal anmärkningar uppnåts. En viss stackare hade synnerligen svårt för *Norbecks* just ej så lättsmälta s. k. teologi. Följaktligen börjades hvarje lektion i ämnet med att syndaren påropades och ansattes, tills han hade sina fyra anmärkningar (= slurf). En gång hade han dunkat och pluggat, så han tyckte sig kunna läxan som ett rinnande vatten. Nå! Han utropades och det gick i början utmärkt. Men då började frågorna hagla öfver honom, och han blef konfys. Förhöret slutade med att *rektorn* sade: »Som jag hör att du verkligen bjudit till, skall du slippa med två slurf.» [Rektor: *Jonas Frykstedt*.]

Våra svenska krior skrefvos för *rektorn* och handlade *alltid* om den Helige Hieronymus eller den Helige Chrysostomus eller något annat helgon, hvarom han förut föreläste med af salvelse darrande stämning. Salfvelfull var han äfven i morgonbönerna, utom då han under sina tysta ronder i korridoren mellan klasserna därifrån för-märkt något buller innan det ringde till bön. Vid sådana tillfällen för-trängdes salfvelsen af den heliga vreden och vi fingo oss till lufs en dånande straffpredikan, som i kraft och must lämnade föga öfrigt att önska. En morgon hade han tyckt det bullra mer än vanligt i klas-serna. Då vi samlades i bönerummet och veckans böneförrättare bör-jade uppläsa en morgonpsalm, afbröt *rektorn* honom med ett: »Asch! Icke passar det för dem, läs det här!» Och så anvisade han honom *psalmen för straffångar*. Efter denna angenäma och tilltalande början på morgonbönen följde så ett lidelsefullt tal af rektor, framfördt med sådan eld, att det bort slå blixtar för våra ögon. Närmare minnes jag ej innehållet. Men det minns jag, att talet slutade med en bestämd och kategorisk förklaring, att vi vore »*djävulens barn*».¹⁾ Det afsedda intrycket förminskades kanske i någon mån däraf, att en lång tertian,

¹⁾ Rektorns uppträdande omförmäldes med starkt ogillande af dagspressen men föranledde, såvidt jag hört, ej någon åtgärd af Inspector eller Konsistoriet.

visserligen på afstånd från katedern men fullt hörbart för de nedre klasserna, svarade: »Pappal!»

Vid betygssättningen i ämnena vid terminernes slut satte rektorn vitsorden mycket låga, sannolikt för att hindra högmodet från att ytterligare fläcka våra unga sinnen. Då vi efter sista skolterminens slut skulle hafva ferieläsning under sommaren för att bereda oss till inträdesexamen på gymnasiet, var rektorn bortrest, så att vi i stället läste för en ung extra lärare, den präktige magister Thorsten Ruus. Vi gjorde vårt bästa, läsningen gick med lif och lust, och efter gjord tentamen fingo vi nästan alla af Ruus ganska höga afgangsbetyg. Men i de dagarna hemkom rektorn och, sedan han sett betygen, sade han helt enkelt: »Asch! Inte går det an att ge dem sådana betyg.» Och utan vidare pröfning sänkte han betygen till hvad han ansåg lämpligt. Det var afskedshälsningen till oss från Maria skola.

Där hade luften i allmänhet varit nog så tung och kvaf. Lyckligtvis kunde den endast dämpa, ej kväfva, det friska pojkhumöret, som tog sin skada igen så snart tillfälle gafs. Och efter väl genomgången inträdesexamen, då vi försedda med våra nya gymnasistmössor togo inträde på Stockholms gymnasium, ja då kände vi oss såsom lös-släppta fölungar, eller kanske snarare såsom hastigt till fjärlar förvandlade puppor. Bedragna blefvo ej våra förhoppningar, ty på gymnasiet fördes spiran med mild men fast hand af den fine och älskvärde rektor Reinhold Rabe.

Annotationer till sid. 16* o. f. Av B. Rud. Hall.

16* 20 Jfr ASU 58 s. 353—355; här s. 43—45. 19* 22 om slurf jfr 7* 19.

19* 8n Wallinska psalmb. 373—375?

20* 15 Samma erfarenhet hade Eneroth och Stridsberg.

S. 21*—45* Det petitstiltla i överstyecke och noter är tillagt av Rektor Aulins svärson Läroverksadjunkten *Nils Holm*, Stockholm. Om D:r Aulin yttras i Inbjudning till övervarande av årsexamen vid H. A. Läroverket å Södermalm vårterminen 1930 s. 6, att han »var en sträng men högt uppskattad lärare, vars helgjutna personlighet gjorde honom oförgätlig för alla, som lärde känna honom».

Om honom samt om Sjöstrand, Krok, Ruus och Dahl jfr lektor *Hj. Jansson* i Hägkomster och livsintyck 5 s. 121—128. I anförda serie vol. 10 s. 141 o. f. skriver sedermera professor E. Liedgren om provårshandledaren teol. lektorn Fr. Berglund. Hägkomster från gymnasiet på Riddarholmen ges där i vol. 2 och från Östermalms läroverk i band 2 och 7.

33* 6 Jfr här s. 18* 6 o. f. På ungefär samma sätt som ifrågavarande två författare har en tredje tecknat Hallström såsom lärare och fostrare (under hans tjänstgöring vid gymnasiet). *Clas Lunding* En .. stockh. minnen 1 s. 154.

43* 15n Om Hillska skolan jfr ASU 4 s. 120—144, 188—190.

44* 6 Samma titel användes ock ofta av Brouhns yrkeskamrat gymnastikläraren kaptan (major) Alfr. Littorin i Uppsala. Socius (=kamrat) var i hans och väl även i B:s mun närmast en ordlek (socius = såskopp), hade en halvt bister, halvt skämtsamt innebörd av reprimand eller uppryckning.

Minnen från Maria skola 1869—79.

Av Rektor *Fr. R. Aulin*, Stockholm.

Dessa lärareminnen, som nedskrevos 1919, ingå liksom förf:ns skolpojksminnen från Strängnäs i hans efterlämnade handskrivna memoarer, »Anteckningar från ett långt liv» (påbörjade 1914, avbrutna 1919: minnena från Maria skola det sista han skrev, ehuru han levde till 1923).

Under innevarande år [1919] har jämmt ett halft sekel förgått, sedan jag i egenskap af lärare gjorde mitt inträde vid Maria femklassiga elementarläroverk härstädes, och med slutet af den förflutna vårterminen har jämmt ett hundra terminer gått till ända, sedan jag vederbörligen examinerad och formellt kompetent vart berättigad att söka och innehafva ordinarie anställning vid rikets allmänna läroverk. Hela min tjänstgöring har utan afbrott ägt rum vid nämnda läroverk och dess fortsättning, Södermalms högre allmänna läroverk, ända till den dag, då jag vid uppnådd pensionsålder, lämnade min lärarebefattning efter nära 75 terminers anställning. Enligt åldringars sed har jag lefvat och lever fortfarande i mina minnen, i synnerhet vid sådana jubelperioder, som de nu förflutna; och jag har därvid gjort anteckningar om de personer, med hvilka jag vid mitt inträde i Maria skola kom i närmare beröring, och om de förhållanden, som *då* voro rådande, och som i så hög grad afvika från dem, som *nu* äro gällande vid våra läroverk. Visserligen ligger ju denna period ej så långt tillbaka i tiden, som förhållandet brukar vara med det, som meddelas såsom minnen och intryck, men ett och annat torde nog utgöra en erinring om flydda ungdomsdagar för de gamla och vara obekant för »sena tidens barn», varför det möjligen på denna grund kan påräkna något intresse.

Ända till midten af 1860-talet hade den blifvande läraren att efter aflagd filosofie kandidatexamen under minst ett års tid tjänstgöra såsom extraordinarie vid något läroverk för att blifva kompetent till ordinarie lärarebefattning. Atskilliga unge män, som ej aflagt någon akademisk examen, anställdes äfven såsom extraordinarie lärare och förvärfvade ofta efter några års tjänstgöring rätt att söka och innehafva ordinarie anställning vid läroverken. Genom en Kungl. förordning af d. 12 maj 1865 hade emellertid föreskrifvits, att den, som hade för afsikt att ägna sig åt lärarekallet, borde genomgå ett s. k. profår vid något af rikets elementarläroverk, såsom det olämpliga namnet var den tiden för de svenska högre allmänna läroverken, de där ju ingalunda äro några småbarnsskolor. Profåret var dock ej obligatoriskt till att börja

med; man kunde äfven genom ett års tjänstgöring vid läroverk »förvärfva motsvarande undervisningsskicklighet» och erhålla kompetens till lärarebefattningar. De flesta af mina samtida, som blefvo lärare, begagnade sig också af detta sistnämnda sätt för vinnande af kompetens. Själf hade jag helt visst gjort på samma sätt (ehuru profåret den tiden lockade med en ersättning af 200 kr.) om jag ej hade tagit min examen först i sept. 1868, då undervisningen redan pågått ett par veckor och det sålunda var för sent att erhålla vikariat. Jag anmälde mig därför hos dåvarande expeditionssekreteraren Gunnar Wennerberg för genomgående af profår. Med största vänlighet och beredvillighet villfor han min begäran, gaf mig goda råd och förordade läroverket i Örebro, emedan plats ej fanns vid Stockholms Gymnasium, som då var den enda öfverbyggnad å statsskolorna härstädes vid hvilken lärjungarna från hufvudstadens femklassiga läroverk hade att fortsätta sina studier till studentexamen. Min önskan var då, af ekonomiska skäl, att komma in vid hufvudstadens läroverk, där många tillfällen funnos till extra förtjänster, men jag insåg ej den tiden, hvilken stor fördel det är för en lärare att få sin lifsuppgift förlagd till en stor stad, där lifvet pulserar kraftigt. Jag följde nu det gifna rådet och känner mig ännu i dag tacksam för de föreskrifter, som jag erhöll af den erfarne, förståndige f. d. lektorn i Skara. Och så tillbragtes läsåret 1868—69 vid det Karolinska läroverket i Örebro, af hvars många framstående lärare jag inhämtade en mängd goda lärdomar, som sedan under min verksamhet såsom lärare kommit mig synnerligen väl till pass. Därför ett tack till de bortgångna högt värderade pedagogerna i Örebro, som med förstående och intresse mottogo och handledde den *förste* till dem sände provkandidaten.

Under vårterminen 1869 afled Kollegan vid Maria skola Oskar Brattström, och platsen anslogs ledig till ansökan i slutet af maj samma år. Den lockade sju sökande, mig själf inberäknad. Profåret var visserligen ej fullständigt afslutadt, men endast ett par veckor återstodo, hvarför jag med ungdomens förhoppningsfulla tillförsikt insände min ansökan, som också godkändes; jag hade nämligen värdsamt anhållit att få komplettera mina ansökningshandlingar med profårsbetyget, då detta hunnit utfärdas.

Den ledigförklarade platsen skulle emellertid uppehållas med vikarie, tills den kunde hinna blifva besatt med ordinarie innehafvare. Under sådana förhållanden syntes det mig synnerligen lämpligt, om jag kunde erhålla förordnandet, sedan jag hunnit fullgöra alla de fordringar, som lagen stadgade. Jag reste därför till hufvudstaden och uppvaktade rektor [A. G. Hallström] för att anhålla om hans förord till vikariatet. Men på

min anhållan erhöll jag svaret: »Min bästa kandidat, jag har två studenter, den ena som vikarie och den andra som extralärare; med den är jag belåten, och de komma att stanna vid läroverket äfven under nästa läsår». Detta syntes mig vara ett hårdt tal till den unge man, som offrat penningar, tid och arbete för förvärfvandet af erforderlig kompetens, hvarför jag beslöt mig för att göra en framställning i saken hos Pastor Primarius i hans egenskap af ordförande i Konsistorium och vice ordförande i Kungl. Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk, som då meddelade förordnanden och tillsatte platser vid hufvudstadens läroverk. Sedan jag för D:r Fallenius framställt min begäran, erhöll jag följande vänliga och trösterika svar: »Vill kandidaten ha detta vikariat i Maria skola, så får kandidaten vikariatet»; och jag återvände belåten för att avsluta profårskursen. Jag tänkte då ingalunda på att ett sådant tilltag framdeles skulle kunna ligga mig i fatet vid platsens tillsättning, om rektor vore en snarstucken och maktfullkomlig herre, som i allo ville styra sitt läroverk. Liksom i så mycket annat här i världen hade jag tur äfven denna gång: rektor var en vänlig och välvillig man, som ingalunda hade något horn i sidan till mig, såsom mer än väl visade sig framdeles. Fram på sommaren erhöll jag det efterlängtrade förordnandet, och icke blott jag utan äfven en gammal kamrat, som *ej* genomgått profår eller varit anställd vid läroverk, tillträdde vid höstterminens början de platser, som förut uppehållits af de båda studenterna. På detta sätt kunde nu min verksamhet börja vid det läroverk, som jag sedan kom att tillhöra under loppet af mer än 37 år. Vilken olikhet mellan 1869 års Stockholm och den stad, där vi nu, femtio år senare, röra oss och hafva vår varelse! Man tänke blott på de med fältsten satta gatorna med öppna rännstenar, lika små diken, i hvilka orenligheten flöt bort och i hvilka renhållningshjonen om vintern hackade upp den gulbruna isen, de gamla omnibusarna, »de lätta gula», som gingo mellan Riddarhustorget och Adolf Fredriks kyrkplan, de utsvultna åkare- och hyrkuskhästarna, de ruskiga källarna och krogarna med öfverlastade kunder, de obekväma våningarna, mångenstädes utan vatten- och aflopsledning, den bristande renhållningen m. m. Gaslysning fanns visserligen inom stora delar af staden, men om elektrisk belysning hade väl ej ens den mest sangviniske framtidsman kunnat drömma. Största delen af Östermalm, det gamla Ladugårdslandet, Kungsholmen och nuvarande Vasastaden voro då trädgårdsland, åkrar eller bergbackar, där några magra kor om sommaren hade ett dåligt bete; och åtskilliga väderkvarnar funnos inom stadens hank och stör.

Den 30 aug. 1869 började jag min tjänstgöring vid Maria skola såsom extra lärare; men då det var omöjligt att veta, huru långvarig min verksamhet därstädes kunde komma att blifva, hade jag att inrätta mig endast för terminen, emedan den plats såsom ordinarie kollega, hvilken jag sökt, skulle tillsättas före årets utgång. Visserligen var det troligt, att jag hade kommit att stanna läsåret ut, alldenstund en annan var förordnad såsom vikarierande. Fem af de sökande afskräcktes emellertid från att fullfölja sina ansökningar genom att aflägga undervisningsprof, emedan en äldre, oexaminerad, på grund af långvarig tjänstgöring vid Stockholms läroverk och väl vitsordadt prof i två af de tre ämnen, i hvilka platsen förklarats ledig, erhållit dispens för ansökning till kollegatjänster vid hufvudstadens läroverk; och han ansågs vara ganska säker på platsen i fråga. Under sådana förhållanden syntes mina förhoppningar vara ganska ringa och jag ansåg mig ej behöfva låta mantalskrifva mig härstädes, innan befördringsfrågan var afgjord, och tänkte att i det afseendet hafva det ställdt såsom under studenttiden och profåret. Men nu inträffade något, som jag ej beräknat: en dag inträdde i klassen under pågående lektion en uniformerad poliskonstapel för att ålägga mig att infinna mig i Rådstun följande dag, då jag hade att svara för min försummelse. Vederbörande gjorde processen kort och ålade mig vid 5 kr. vite att oförtöfvadt låta mantalskrifva mig i Stockholm, hvilket också skedde. Lärjungarnas förvåning, då en polis sökte deras lärare, var naturligtvis ej ringa.

Arbetet i skolan gick sin jämna gång, och jag trifdes utmärkt med kamrater och lärjungar. Mina lediga stunder använde jag för att bereda mig till afläggande af det föreskrifna undervisningsprofvet, som försiggick den 5 oktober, hvarom mera längre fram! Här må vara nog att nämna, att profvet lyckades, så att jag på grund af det erhållna betyget blef jämställd med min farlige medsökande, som lyckades mindre väl i sitt återstående, tredje ämne. Den 12 november utnämndes jag till innehafvare af den lediga kollegabeställningen. Öfver denna utnämning anfördes emellertid klagomål hos Kungl. Maj:t, men dessa, hvilkas afgörande kräfde ett halft år, föranledde ingen ändring af den skedda utnämningen, och d. 1 juli 1870 tillträdde jag sålunda den befattning, som sedan under så många år skulle skänka mig min skäliga utkomst samt arbetsglädje och trefnad bland många generationer af lärjungar.

Med några ord må nu omtalas, huru jag lefde som extralärare. I Schönborgska huset, Sankt Paulsgatan 26, hyrde jag ett vindsrum för 16 kr. i månaden. Frukost och kvällsmat åt jag i ett litet kafé, Götgatan 24 — den tiden det enda på Söder! — och detta finnes ännu kvar. Det innehades af en Mille Lindgren, som med en viss stolthet

serverade sina »magistrar», mig och ett par ogifta lärare vid Katarina skola, vår nödortftiga föda i det lilla rummet inåt gården. Vi intogo där våra måltider för ett billigt pris, beroende på, hvad och huru mycket man förtärde. Middagen intogs på Kahns källare, Götgatan 33, där mitt bordssällskap utgjordes af två unga extralärare från Katarina, Oscar Lagerström, död för många år sedan (som Kyrkoherde i »Ladugårdslandet», de odelade Östermalmsförsamlingarna), samt Fredrik Elmqvist, äfven han afliden (som adjunkt i Örebro). Vi fingo där två rätter mat för 20 kr. i månaden, hvartill kom särskild afgift för öl, smörgås o. d. Sedan jag aflagt mitt prof användes den lediga tiden till arbete på gradualafhandling och några privatlektioner; ett par gånger under terminen följdes vi åt på ett teaterbesök, och ehuru vi ej voro absolutister, voro vi helt säkert återhållsammare än de unga männen under nutida restriktioner. På detta sätt räckte arvodet väl till.

Såsom något för då rådande förhållanden karakteristiskt torde jag få nämna, att mitt arvode såsom extralärare, hvilket utbetalades af Kungl. Direktionens sekreterare (någon kamrerare fanns ej den tiden) först under följande januari månad kom mig till handa; existensmedel, som erfordrades under höstterminen, fick jag skaffa mig bäst jag kunde; och detta ehuru statskontoret vid terminens början utanordnade erforderliga medel.

Kort före min anställning vid Maria skola hade därvarande första klassen indragits, hvarigenom skoltiden minskades med ett år och därigenom blef 9-årig. Såsom en återstod från föregående läsår var första klassen vid nämnda läroverk delad i en högre och en lägre afdelning, som sedan sammanfördes i andra klassen. Tyska inträdde nu i första klassen, och redan i andra klassen medförde latinets inträdande uppdelning af lärjungarna i latin- och reallinie, i hvilken senare engelska språket lästes, med i stort sedt i öfrigt samma kurser. I fjärde klassen började grekiska och i den femte franska språket. Öfriga läroämnen voro desamma, som ännu förekomma på motsvarande stadier, om ock kurserna blifvit i mångt och mycket förändrade.

Höstterminen tog sin början den 30 augusti och slutade den 17 december med offentlig examen; följande vårtermin började den 17 januari och afslutades den 8 juni; sålunda blef läsåret då åtskilligt kortare, än hvad det nu är. Lästimmarna voro förlagda till tiden kl. 8—11 och 1—3, hvarigenom undervisningstiden för veckan utgjorde blott 30 timmar mot 32 t:r vid landsortens läroverk. Detta förhållande berodde på de långa afstånd, som många af hufvudstadens lärjungar hade att tillryggälägga för att komma till skolan, hvilket omöj-

liggjorde deras skolgång efter middagen två dagar i veckan, såsom varit af nöden för att få timtalet till 32. Detta måste medföra en motsvarande minskning i lärotiden för ett par ämnen. Dessa timmar togos alltid från sådana ämnen, som voro väl tillgodosedda på timplanen, olika för olika klasser, hvarigenom minskningen blef föga kännbar.

Arbetet började med morgonandakt kl. $\frac{3}{4}$ 8, hvarvid de vanliga morgonbönerna lästes, ett par psalmverser sjöngos, och en kort text ur bibeln upplästes och förklarades nödtorftigt, ett obehagligt och betungande onus för den, som ej kände sig kallad att meddela undervisning i Kristendomskunskap. Denna skyldighet gick nämligen i tur med en vecka för gången bland skolans ordinarie lärare, af hvilka dock ett par af skilda anledningar lyckats erhålla befrielse från hållande af morgonbön.

Afbrott i läsningen voro påsk- och pingstlofven, som hade samma utsträckning som nu för tiden. Äfven andra lofdagar förekommo: 2 å 3 »skurlof», mårtensdagen, fettisdagen och 1:ste maj, hvartill kom ett s. k. skridskolof ett par gånger under läsåret efter frukostlofvet; skridskoåkning var nämligen den tidens enda sport. (Under min skoltid i Strängnäs funnos ej ofvan nämnda lof därstädes; men vi hade i stället ett par dagars marknadslof, dels i oktober, dels i februari, strax efter terminens början.)

Någon anordning, afsedd att gagna de lärjungar, som af en eller annan anledning lämnade skolan i förtid, fanns ej då, ehuru rätt många afgingo, särskildt från 4:e och 5:te realklasserna. Kurser och undervisningen i sin helhet voro beräknade på att föra fram lärjungen till studentexamen.

I landsorten var stiftets biskop läroverkens själfskrifna Eforus, som till Inspektör vid andra läroverk än stiftsstadens förordnade någon representativ person, vanligen stadens kyrkoherde. Här var förhållandet ett helt annat. Eforatämbetet utöfvades af en mångtalig myndighet: »Kungl. Direktionen öfver Stockholms Stads Undervisningsverk», ett lämpligt namn 1819, då direktionen kom till stånd, men olämpligt redan 1869, då det fanns många slag af undervisningsverk i hufvudstaden, hvilka ej hade något med den Kungl. Direktionen att göra. Den hade följande sammansättning: Ärkebiskopen, Öfverståthållaren, Pastor primarius och justitieborgmästaren, samtliga på grund af de ämbeten, som de innehade, en ledamot af Svenska Akademien, en af Vetenskapsakademien, en af Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien, tre af hufvudstadens kyrkoherdar, utsedda af Konsistorium, två ledamöter af Magistraten, valda af densamma, samt två af Borgerskapet, som valdes af Stadens Femtio

Äldste. Genom ett Kungl. Bref var Konsistorienotarien den Kungl. Direktionens sekreterare, som då var dess ende tjänsteman och hade att ombestyrja alla expeditionsgöromål. Kyrkoherden uti hvarje församling, inom hvilken en skola fanns, var dennas själfskrifne »Inspector proximus» samt utöfvade samma myndighet, som tillkom Inspektör vid landsortens läroverk.

Då en ledighet inträffade vid något af läroverken i hufvudstaden, bestämde Direktionen efter läroverkskollegiets hörande de ämnen, i hvilka platsen skulle förklaras ledig, och dag utsattes för ansökningen. Sedan tiden bestämts för undervisningsprovets afläggande, öfvertog stadens Konsistorium ärendet, och i förening med gymnasiets lektorer voro Konsistoriales närvarande och bedömde de prof, som aflades för platsens erhållande. De af dessa vederbörande afgifna betygen gingo sedan till den Kungl. Direktionen, som hade att tillsätta den lediga tjänsten. Det var stadgadt, att Inspector proximus, ifall han ej var ledamot af Direktionen, skulle »tillkallas», då en tjänst skulle tillsättas vid det läroverk, öfver hvilket han utöfvade inspektoratet. Öfverståthållaren, som förste ledamot, hade utslagsröst i alla frågor, då lika röstetal förekom. *Et* undantag föreskrefs dock, nämligen vid befordringsärenden, där afgöranderösten tillkom Ärkebiskopen, som dessutom vid dessa tillfällen hade två röster. Då min utnämning skedde, inträffade detta, hvilket vid följande riksdag föranledde en motion i andra kammaren, att Biskopars två röster vid lärareplatsers tillsättning ej längre skulle förekomma, utan dessa liksom andra ledamöter af den tillsättande myndigheten skulle hafva blott *en* röst, hvilken motion dock ej föranledde någon åtgärd. Tiden för ärsexamen utsattes af Konsistorium.

Kyrkoherden i Maria Magdalena församling, Teol. D:r Joseph Nordlund var i denna sin egenskap skolans Inspector proximus och fullgjorde detta sitt åliggande med stort intresse, städse läggande i dagen sin omtanke om läroverkets fördel och sin stora välvilja mot dess lärare, som med förtroende kunde vända sig till honom, då goda råd behöfdes. Genom hans närvaro i Direktionen vid min utnämning uppstod lika röstetal mellan mig och min medsökande, hvarför denne vid klagomålen ville hafva Inspektors röst frånräknad, hvarigenom han hade erhållit majoritet. Under Direktionens 50-åriga tillvaro hade en dylik åsikt ej gjort sig gällande och föranledde ej heller nu någon ändring. Jag minnes med tacksamhet Nordlunds vänliga yttrande, då jag skulle besvara klagomålen, oerfaren som jag var i sådana ting. »Om kandidaten ej är van att skriva till Kungl. Maj:t, kan jag, som har mycken vana, få se igenom svaret, så att alla former iakttagas.» Detta var mig en god hjälp.

Doktor Nordlund, som då varit församlingens kyrkoherde under ett par tiotal af år, åtnjöt ej blott inom församlingen den största aktning för sina framstående egenskaper såsom kyrkoherde inom en af hufvudstadens största församlingar utan användes äfven inom andra områden, där hans duglighet och praktiska läggning städse gjorde sig gällande. Han hade varit riksdagsman och bankofullmäktig, under många år bankorevisor, m. m., hvilket allt bevisar, hvilket anseende han åtnjöt. Af gammalt var det en sed, att lärarne vid en skola ej blott i det officiella lifvet hade med sin inspector att göra utan äfven i privatlifvet sågo i honom en vänlig och human öfverordnad. Doktor Nordlund afvek ej från denna vana och visade oss lärare vid åtskilliga tillfällen mycken välvilja. Efter examina och terminsafslutningarna, som han alltid för rättade själf, var han en gästfri och välvillig värd i sitt trefna hem. Kyrkoherdebostället var beläget i nordöstra hörnet af Maria kyrkogård, med expedition m. m. på nedre botten och bostaden en trappa upp; det exproprierades och jämnades med marken i och för Hornsgatans utvidgning och låg just där nu södra spårvägen svänger upp i Ragvaldsgatan.

Läroverkshuset, som ägdes af Maria församling och af denna uppläts för skolans behof, var beläget vid Sankt Paulsgatan 10, i hörnet af Maria Kvarngata, med ingång äfven från sistnämnda gata. Det är samma tomt, hvarpå församlingen sedan låtit uppföra bostäder för ecklesiastikstaten. Tomten var alldeles otillräcklig för sitt ändamål, med gården, vettande mot norr, inklämd mellan läroverkshuset, dåvarande komministergården och ekonomibyggnader, uppförda öfver grafplatser och förvaringsrum för ben m. m. på kyrkogården. Gården blef sålunda mycket smutsig, särskildt under höst och vår, blott sällan belyst af en solstråle; härigenom ökades i hög grad besväret med renhållningen af förstuga, trappor och skolrum, i hvilka damm fanns i öfverflöd. På gården växte en lutande, gammal lind, som sett många generationer skolungdom växa upp; med sina båda splittrade, stora grenar, sammanhållna af ett järnband, förde den en förtviflad kamp för tillvaron.

Skolhuset utgjordes dels af den äldsta skolbyggnaden af 1666, som upptog ungefär halfva tomtens längd, Sankt Paulsgatan N:o 10, dels af tillbyggnaden 1744 vid Kvarngatan och dels af den stora om- och påbyggnaden från 1856, som omfattade hela tomtens längd utåt Sankt Paulsgatan. Byggnadskomplexen innefattade en stor mängd af rum, af sedda dels till lärorum, mycket stora och rymliga och delvis onödigt höga i den nya byggnaden, låga och olämpliga i den gamla, dels till boställslägenheter för vederbörande lärare och vaktmästaren; några rum

i den gamla delen af huset vid Kvarngatan hade begagnats såsom lärorum ända till ombyggnaden 1856, men då omändrades de till vedbodrar; kalla, fuktiga och mörka, ansågos de nämligen redan då vara omöjliga såsom lärorum. Det var emellertid illa beställt med utrymmet för undervisningen, hvarför de parallela latin- och realklasserna, som läste de flesta ämnena gemensamt, undervisades af olika lärare i samma rum, då den ena afdelningen hade latin eller grekiska och den andra engelska eller något annat ämne, som kompenserade timmarna för de klassiska språken. Också blef då antalet lärjungar, som undervisades i samma rum, emellanåt alltför stort, och en högröstad lärare störde ej sällan sin medlärares undervisning och tog dennes lärjungars uppmärksamhet för mycket i anspråk. Något rum för undervisningen i »naturalhistoria» (=biologi) fanns ej, utan läraren måste föra med sig de olika föremålen till de resp. klasserna; naturalierna förde sålunda en ambulerande tillvaro. Den stora samlings- och bönsalen, som sträckte sig tvärs öfver hela huset i öfversta våningen, användes också till klassrum. Om något samlingsrum för lärarne, »kollegiirum», var det aldrig tal, utan de lärare, som ej bodde i läroverkshuset, nödgades tillbringa de korta rasterna på gården eller gatan, i tambur eller klassrum, där fönstren stodo öppna. Då min ansökan till den ledigförklarade platsen redan inkommit, befanns det nödvändigt för skolan, att en boställslägenhet om 3 rum och kök skulle indragas; jag tillfrågades då officiellt, om jag under sådana förhållanden önskade kvarstå som sökande; detta hindrade emellertid ej församlingen att några år längre fram afhysa en ordinarie lärare från den boställslägenhet, som han innehade, och detta utan att gifva honom någon ersättning, hvilket ock gillades af Kungl. Maj:t.

Såsom något karakteristiskt beträffande skolbyggnaderna i vårt kära fädernesland under 1800-talet torde följande vara på sin plats. Af någon anledning besökte jag i början af 1880-talet riksarkivarien C. G. Malmström. Sedan ärendet blifvit uträttadt, kom talet in på det läroverk, vid hvilket jag tjänstgjorde, och jag uttalade en förhoppning, att det beslutade nya läroverkshuset för »Södra Latin» snart skulle komma till utförande, alldenstund våra lärorum ingalunda voro tidsenliga och någon annan ventilation under den kalla årstiden ej kunde åstadkommas än medels de små »lättrutorna». Då Malmström tyckte, att lärarne i denna tid hade så stora fordringar på skollokalerna, nämnde jag, att under min skoltid på 1850-talet i det gamla gymnasiihuset i Strängnäs ingen annan möjlighet till luftväxling i lärorummen fanns än genom dörr och kakelugn, sedan innanfönstren blifvit insatta. »Under min gymnasitid funnos i samma byggnad inga innanfönster», utbrast han då med sitt

allvarliga, breda löje. »Då kan jag gå litet längre tillbaka i tiden», sade jag; »då min far omkring 1820 var gymnasist, saknades eldstäder i ett par af lärosalarna.» Lektorerna skötte då under den kalla årstiden sina lektioner i dessa rum, iklädda päls, bottforer och skinnmössa, och gymnasterna fingo reda sig bäst de kunde. Hvilken skillnad i anspråk! Och dock låg blott en tid af omkring 60 år emellan!

Redan förut har jag omnämnt, att ett undervisningsprof måste afläggas inför domkapitlet i det stift, inom hvilket det läroverk var beläget, där den lediga platsen anslagits till ansökan. Det var ej nog med akademisk examen eller däremot svarande dispens, tjänstgöringsbetyg eller profår. Detta hängde tydligen tillsamman med skolans förening med och beroende af kyrkan; prästen skulle ju »predika» prof och då skulle ju läraren också aflägga prof för erhållande af ordinarie anställning! Dessa aflades för adjunktur och kollegat i de tre ämnen, i hvilka beställningen förklarats ledig, och sättet att gå till väga var mycket omväxlande inför olika myndigheter. Somliga konsistorier lämnade nämligen 2/4 t:r i förväg detaljerade uppgifter på de pensa, som skulle genomgås vid tillfället, därvid stödjande sig på skollagens föreskrift, att lärarna skulle, väl förberedda, infinna sig till sina lektioner i skolan. Andra åter, och så var förhållandet i Stockholm, lämnade intet som helst meddelande om uppgifterna, förrän den profvande satt i katedern. Det tycks som om vederbörande mera velat pröfva den sökandes kunskaper, fyndighet, förmåga att reda sig och sätt att sköta sig i katedern än hans undervisningsförmåga och sätt att handtera pojkar i hvardagslag. Kanske saknar det ej sitt intresse att få kännedom om, huru ett dylikt prof gick till; jag vill därför redogöra för mitt prof såsom typiskt för tillvägagångssättet i vår goda hufvudstad för 50 år sedan. Den 5 oktober infann jag mig sålunda kl. 10 f. m. på Stockholms gymnasium, beläget på Riddarholmen, mottogs af Konsistoriinotarien och infördes genast — dock utan kroppsvisitation — i ett rum, där det fanns bläck, penna, papper, en uppsats på modersmålet och ett tyskt tema. Skrifningarna skulle nu rättas till kl. 11, hvarvid hvarken lexikon eller något annat hjälpmedel fick användas. Så lästes dörren utifrån; jag lämnades nu ensam och började genast mitt arbete. Det var ej tid att njuta af den vackra utsikt, som stockholmsgymnasterna hade fått på sin lott; det var i stället nödvändigt att arbeta af alla krafter. Rättelserna voro fullgjorda efter bästa förmåga, och allt var klart, då Riddarholmsklockan slog elfva. Då lästes dörren upp, och jag fördes in i ett annat rum, jag placerades i en kateder, framför hvilken sutto lärjungar från 5:te klassen, väntande på hvad som komma skulle. Några lektorer från gym-

nasium samt ett par kyrkoherdar voro ock närvarande; deras uppgift var att åhöra profvet och bedöma mina præstationer. Sedan räcktes mig ett papper, hvarpå stod skrifvet: »Om växternas blomställningar», men ej den ringaste antydning om, huru länge lektionen skulle räckta, om det var förhör, föredrag eller præparation. Jag grep mig emellertid oförtöfvadt an och lämnade en systematisk öfversikt af blomställningarna under beständiga frågor och hänvisningar till sådant, som kunde ligga inom lärjungarnas erfarenhet. Efter ungefär en halftimme afbröts min framställning, och jag fick ett nytt papper med påskrift »Om fam. Ranunculaceæ», hvilken uppgift behandlades på ungefär likartadt sätt. Efter ytterligare en halftimme fick jag en ny uppgift af zoologiskt innehåll; jag minnes dock ej hvilken. Därmed var profvet i naturvetenskap afslutadt, och nu lämnades mig en läsebok, i hvilken en saga om Kinnekulles uppkomst var uppslagen. Sedan dels jag själf, dels lärjungarna läst denna högt, borde jag muntligt återgifva densamma och sedan fästa deras uppmärksamhet vid anomalier i ordens härledning, böjning och sammansättning. Sedan lämnades mig en ny uppgift i samma läsebok: »Olika sätt att svara», en skämtsam dikt af Silverstolpe, hvari olika personer besvara frågan: »Hur mycket är klockan?» Sedan jag läst upp den, skulle jag behandla den efter godtfinnande. Med anledning af de gifna svaren redogjordes för skillnaden mellan poesi och prosa formellt taget, olika versslag, som lärjungarna borde känna till, och framhölls diktens betydelse med afseende på tiden för dess författande. Vid detta tillfälle räckte tiden till, och min framställning blef ej afbruten. Jag hörde sedan, att vederbörande lektor, som lämnat uppgiften, ej var riktigt nöjd; han hade önskat »en litteraturhistorisk exposé» af »striden mellan gamla och nya skolan» — och detta med 5:te klassens lärjungar! Om jag hade kunnat göra och gjort detta, borde profvet hafva underkänts, emedan jag då hållit mig utanför den i lag stadgade kursen. Och nu var det klart med modersmålet. Sedan kommo två öfversättningsuppgifter, tysk text, och jag hade därvid att fästa uppmärksamhet dels vid deklinationer, dels vid äkta och oäkta sammansättningar. Nu hade klockan emellertid hunnit blifva 1/2 3. och profvet slutade, sedan jag helt hastigt gått igenom de skriftliga uppgifter, som jag förut rättat. Jag hade ej haft så lång ledighet under hela denna tid, att jag fått hämta mig ett ögonblick, utan jag hade jäktats med ett i hög grad ansträngande själsarbete oafbrutet under 4 1/2 t:r. Man skulle vara ung och frisk och väl disponerad för att stå ut med ett dylikt prof.

Sedan man sålunda aflagt prof inför en myndighet, följde, såsom

förut omtalats, utnämning af en annan myndighet; och efter lagstadgad klagotid erhöll man, om inga klagomål anförts, fullmakt på den lediga beställningen utfärdad af Kungl. Direktionen. Och den fullmakten kostade 101 kr. 50 öre!

Nu ligger ju den frågan nära till hands, hvad man hade att vänta i ekonomiskt afseende, sedan man ryckt in bland de ordinarie pedagogernas led. Lönegraderna voro fem med uppflyttning hvar 5:te år efter oförvitlig tjänstgöring för såväl lektor som adjunkt (kollega såsom titeln var vid de 5-klassiga läroverken). Begynnelselönen var resp. 2000 och 1000 med en slutlön på 4000 och 3000 kr. Om extraläraren eller vikarien var kandidat med profår, aflönades han med 1000 kr., i annat fall med 750 kr. Visserligen är det en sanning, att penningvärdet då var ett annat än nu, men så voro också fordringarna på lifvets bekvämligheter och ett nödtorftigt uppehälle betydligt mindre. Staden lämnade ett hyresbidrag på 200 kr. åt kollega i lägsta lönegraden; han hade sedan hoppet att förr eller senare komma i åtnjutande af något boställe, som uppläts af församlingen. Pension erhöles efter uppnådda 70 lefnads- och 40 tjänsteår, men så småningom hade den praxis utbildat sig, att man efter 65 lefnads- och 35 tjänsteår kunde erhålla afsked med pension (= lönen), om man företedde intyg om nedsatta krafter. Tvångsafsked fanns ej, utan den gamle läraren kunde kvarstå så länge han orkade. Pensionsbidragen till f. d. stockholmslärare ur Aleniska fonden voro då större än nu; dels var antalet lärare betydligt mindre, dels afgingo många i förtid till tjänstgöring i kyrkan. — Såsom något egendomligt med afseende på aflöning torde följande kunna anföras. Sedan jag i november blifvit utnämnd till kollega, men utnämningen blifvit öfverklagad, stannade jag följande vårtermin såsom extralärare och uppbar för denna min tjänstgöring 550 kr. Den 1 juli tillträdde jag kollegabeställningen och aflönades för det senare halfåret med 500 kr., för hela året alltså 1050 kr., hvilket sålunda var 50 kr. mera, än om jag tillträdde den 1 januari. Klagomålet tillskyndade sålunda statsverket ökad utgift och mig motsvarande större inkomst, hvilken dock blef blott illusorisk, emedan det hyresbelopp, som jag såsom ordinarie skulle hafva uppburit för vårterminen, nu torkade in.

Det läroverkskollegium, inom hvilket jag skulle taga mitt inträde, utgjordes af rektor och sju kolleger (af kollegatjänsterna var en vakant), en extra lärare samt två öfningslärare; två sådana tjänster uppehöles nämligen af en och samma person. Från första dagen möttes jag med välvilja och sympati af mina nya kamrater, med hvilka jag sedan under många år skulle dela ljuft och ledt på lärarens, enligt somligas åsikt,

törnbeströdda stig. Hvad mig själf beträffar, har jag ej funnit den sådan, och jag tänker med tacksamhet tillbaka på det gångna halfseket, som, tack vare just denna min tjänst, skänkt mig så mycken glädje och tillfredsställelse och hvarunder jag mottagit så många prof på välvillig förståelse och erkänsla.

Rektor var *Anders Gabriel Hallström* (1859—1873), född i Söderhamn 1808. Efter slutade universitetsstudier kom han 1836 till hufvudstaden, där han, efter tjänstgöring vid olika skolor, blef kollega i Maria skola 1841 och sedan befordrades till rektor, i hvilken egenskap han tjänstgjorde till sin afgang vid uppnådd pensionsålder. Han var liten till växten, liflig i tal och rörelser samt gick litet smått på sned, då han rörde sig på gatan. Han saknade den pondus och den imponerande värdighet, som man gärna vill finna hos en rektor. Under sin krafts dagar hade han varit en sträng och fruktad lärare, som enligt tidens sed ansåg stryk — och mycket stryk — vara nödvändigt för pojkers undervisning och uppfostran. Såsom kollega hade han haft sin hufvudsakliga tjänstgöring som »klasslärare» i första klassen, där 8-åringarna då kunde börja sin skolgång. Jag känner ett fall, då en far till fyra söner vid den tid, då Hallström skötte »prima», lät dessa i tur och ordning åtnjuta undervisning på annat håll, så att de kunde komma in i »secunda» och sålunda undgå den fruktade lärarens behandling och undervisningsmetod.

En alltför stor mildhet lade han i dagen vid gossarnas intagande i första klassen. Det var ingalunda så noga med, att de i lagen föreskrifna kunskaperna någorlunda försvarligt hade inhämtats eller om kursen ej var läst. »Vi få lof att taga emot honom», hette det, »annars blir klassen så liten.» Och mången gång hände det, att en gosse, som sökt inträde vid Katarina skola, där den ansedde, kraftfulle pedagogen J. O. Leffler då var rektor, men som där blifvit underkänd, omedelbart styrde kosan till Maria skola, där han examinerades och — godkändes. Som förhållandena voro den tiden, lät detta sig göra; men på intet sätt bidrog det till att höja skolans anseende; tvärtom minskades förtroendet för densamma till och med hos mindre omdömesgilla personer.

Fränsedt det nu nämnda var Hallström en välvillig och vänlig man, som jag minnes med tacksamhet. Huru mången rektor skulle väl så vänligt hafva mottagit en ung lärare, hvilken mot hans vilja kommit till skolan, som han gjorde med mig! Såsom bevis på hans välvilliga och vänliga sinnelag må här anföras ett par exempel. Under frukostloftet en vacker septemberdag satt jag hemma och arbetade för att bereda mig till det förestående undervisningsprovet. Då jag, efter ett afslutadt pen-

sum, såg på klockan, ett litet dåligt ur, fann jag mig hafva en stund igen, innan middagslektionen skulle taga sin början, hvarför jag gick ner på Maria kyrkogård för att invänta rastens slut. Inga skolpojkar, som hade sin väg öfver kyrkogården, syntes emellertid till, men därvid fäste jag mig ej. Bäst jag satt där i mina tankar, slog dock tornuret $\frac{1}{2}$ till min förskräckelse. Min klocka hade stannat i fickan men sedan kommit i gång igen, då jag såg på den. . . . Jag rusade upp i klassen, där lärjungarna sutto stilla på sina platser, höll min lektion och skyndade omedelbart efter dess slut till rektor för att anmäla förhållandet, innan det kommit till hans kännedom på annat sätt, och förklara orsaken till min försummelse. Med största vänlighet förklarade han då, att detta ej hade något att betyda, då det ju ej var mitt fel, men jag tyckte, att något dylikt var föga rekommenderande för den unge man, som ville vinna befordran vid läroverket. För mitt första arvode köpte jag sedan ett godt ur, som under det förflutna halfseklet städse säkert visat mig, hvad klockan var slagen. — Då vid klagomålen öfver min utnämning med eftertryck framhållits den omständigheten, att jag på grund af för kort tjänstgöring ej gärna kunnat förete något tjänstgöringsbetyg, vände jag mig under jullofvet, då de skulle besvaras, till rektor med en vördsam förfrågan, om han ansåg sig kunna utfärda något betyg öfver min tjänstgöring att biläggas mina svaromål; han hade nämligen ej en enda gång åhört min undervisning. Han gaf mig då ett sådant intyg, i hvilket han i så superlativa uttryck vitsordade både min undervisningsskicklighet och min disciplinära förmåga, att jag aldrig kunnat drömma om något dylikt. Betyget skulle utan tvifvel hafva gjort effekt, men jag ansåg mig tyvärr ej kunna använda det; det innehöll nämligen den felaktiga uppgiften, att jag tjänstgjort under *vårterminen* 1869 i stället för *höstterminen*; och jag var generad för att bedja om ett nytt; och dess bättre stadfäste Kungl. Maj:t min utnämning.

Rektor Hallström, som afgick från sin befattning med vårterminen 1873, dog i Stockholm 1890.

Äldsta kollega var d:r *David Magnus Sjöstrand*, född 1819; han tillhörde den vidt utbredda småländska prästslakten med samma namn, nära förbunden med slakten Pontén m. fl. Han undervisades vid stiftsstadens skola och gymnasium, blef student 1839 och fil. d:r 1845. Sedan han tjänstgjort vid ett par af hufvudstadens skolor, blef han kollega vid Maria skola 1845 och tillförordnades till rektor därstädes 1873—79, hvarefter skolan förenades med södra afdelningen af Stockholms gymnasium till ett på latinlinien fullständigt läroverk »Södra latin». Under 1875—79 var han föreståndare för den då till skolan

förlagda delen af profärskursen. Han afled före pensionsåldern, 1883. Om sin utnämning har han berättat följande lustiga episod. Han var ensam sökande till platsen. Vid den tiden var det vanligt, att den utnämnde uppvaktade några af Direktionens mera framstående ledamöter och tackade för utnämningen. En af dessa sade vid detta tillfälle: »Så öfverlägsen som magistern var sina medsökande, var det naturligt, att magistern skulle nämnas. Gratulerar!» Och därmed var samtalet slut.

Sjöstrand var en kunnig man, väl förfaren i humaniora, särskildt latin, grekiska och historia, men han ägde ett vaket intresse för andra ämnen och hade öppet öga för naturen, dess skönhet och alster, såsom framdeles visade sig, då han blef t. f. rektor. Han var en duktig skolman och driftig lärare och skulle hafva varit det i ännu högre grad, om han kunnat betrakta såväl lärare som lärjungar mera objektivt; nu kom den subjektiva uppfattningen af den ena eller andra att göra sig alltför mycket gällande. Man kan tryggt påstå, att han, åtminstone under Hallströms sista år, var den ledande kraften så långt detta lät sig göra. Äfven utom skolan åtnjöt han stort anseende, hvilket till fullo visade sig under de år, då han var t. f. rektor. Antalet inträdessökande, som förut var ringa, växte nämligen omedelbart högst betydligt, så att lärjungeantalet inom klass 2, där jag var klassföreståndare läsåret 1873—74, uppgick till 66. Det lät sig nämligen ej göra att så där oförberedt dela klassen i två parallel-afdelningar. Han uppehöll god ordning såsom klassföreståndare och ej blott undervisade sina lärjungar; han sökte på allt sätt att uppfostra dem till rättrådiga, dugliga män. På ett i stort sedt mönstergillt sätt skötte han under sin rektorstid lärare och lärjungar, något som i högsta grad underlättade den grannliga och svåra uppgiften för rektor Törneblad, då denne mottog rektoratet vid det fullständiga läroverket. Sedan profärskursen blifvit förlagd till ett fåtal läroverk, bland andra till Maria skola, ägnade Sjöstrand ett lifvande intresse åt utbildandet af de unga lärarekandidater, som skulle taga sina första steg på lärarebanan och införas i undervisningens svåra konst; han hade höga tankar om lärarens kall. Han ville gärna hafva sitt kollegium så fullständigt som möjligt vid de pedagogiska föreläsningarna för konferenserna med profkandidaterna. Jag erinrar mig med glädje ett yttrande af Sjöstrand, då en ny uppsättning af lärarekandidater hade infunnit sig för att börja sin profärskurs och han hade att gifva dem några allmänna pedagogiska råd och anvisningar: »Herrarna må alltid komma ihåg, att pojkarna hvarken äro några små änglar ej heller djäfvulens barn, utan de äro rätt och slätt unga människor, som skola undervisas och uppfostras; och i den saken är det vår plikt att göra *allt*.

hvad vi kunna, för att närma oss målet så mycket som möjligt.» I detta ligger ju mycken pedagogisk visdom!

Kanske var det den omständigheten att jag i min barndom, tjugu år tidigare, träffat samman med Sjöstrand, som gjorde honom så vänligt stämd mot mig. Skulle jag fästa mig endast vid detta, komme inga moln att visa sig för mitt minne, endast en solljus himmel. Han hade gjort en tur in åt Mälaren, då min far, som var präst på Selaön, träffade honom vid Tynnelsö, hvars gamla slott han hade besett, och tog honom med till hemmet, emedan ingen gästgifvaregård fanns i närheten; och han stannade hos oss till följande dag. Jag var en liten parfvel, redan då road af trädgård och växter. Sedan han kommit till Stockholm, sände han mig Hartmans Flora, i hvilken han skrivit följande tänkvärda ord: »De vackra bilder, som man i barndomen emotager, äro en skatt för hela lifvet; en sådan erbjuder blomstrens menlösa lif i hög grad.» Kanske har detta i sin mån bidragit till att gifva mina studier den riktnings, i hvilken de sedan gingo. Då jag skulle börja min tjänstgöring, ansåg jag höfligheten fordra, att jag gjorde honom ett besök, hvarvid han, sedan jag presenterat mig, utbrast på sin småländska dialekt: »Åh kors, är det lille Fredrik?» Och därmed hade jag en pålitlig vän för lifvet, hvilken vid många tillfällen stod mig bi med råd och dåd.

I mångt och mycket stod han på en mycket hög ståndpunkt och ville tvifvelsutän i allt vara rättvis och tillerkänna hvar och en goda, redbara motiv, liksom dylika helt säkert voro ledande för honom själf. Då han blef t. f. rektor, rådde åtskilligt själfsväld vid skolan, men när han efter sex år frånträdde förordnandet och återtog sin adjunktstjänstgöring, sedan läroverket blifvit fullständigt, hade han i hög grad ryckt upp skolan; att därvid åtskilliga slitningar skulle uppstå, ligger ju i sakens natur. Han ställde sig i allo lagens bud till noggrann efterrättelse och fordrade detsamma af andra. Så bestämde han t. ex. att en viss del af ungdomen, åtföljd af en lärare, skulle i tur och ordning hvarje söndag öfvervara högmässogudstjänsten i församlingens kyrka, hvilken föreskrift i skollagen väl egentligen afsåg landsorten, där lärjungarna ju i allmänhet ej bo i sina hem. Själf var han hvarje söndag den förste och den siste på den åt ungdomen anvisade platsen i kyrkan. Vid dessa tillfällen liksom vid morgonbönerna begagnade han städse sitt lilla »Novum Testamentum græce», tryckt med så liten och fin stil, att jag var förvånad öfver hans förmåga att läsa den.

Till hela sin läggning var han för egen del mycket ekonomisk, hvilket visade sig i ett enkelt hem och ett anspråkslöst yttre, men som

rektor utlofvade han en gemytlig gästfrihet och samlade ofta sitt kollegium i sitt hem eller på en »källare», hvarvid intet knussel rådde. Han var en friluftsmänniska, som gärna »tog sig en näsa frisk luft», hurudant vädret än var. Fiske älskade han med passion, och det var honom en glädje att efter slutad vårtermin få styra kosan ut i vår vackra skärgård, där han hade sina kända fiskeplatser, där fisklyckan ej svek honom.

Såsom karakteristiskt för mannen må slutligen anföras en sak, om hvilken jag dock ej hörde den ringaste antydan af honom själf men som berättades rätt allmänt. Han skulle hafva rådt en änka att placera sitt lilla kapital på ett par tusen kronor i ett företag, som lofvade rundt men sedan ej bar sig; han lånade då själf upp beloppet och höll henne skadeslös. Så mycket vet jag, att han ej var skuldfri, då jag kom till Maria skola. Hans död förorsakades af en halsåkomma, som hindrade honom att intaga vanlig föda, hvarigenom han så småningom aftynade och bokstafligen svalt ihjäl. Han fördrog plågorna som en *man*.

Kollega n:o 2 var *Carl Adolf Isidor Hilarion Smedberg*, född i Stockholm 1822. Han tillhörde en stockholmsläkt och hade erhållit sin undervisning dels i Klara skola, dels vid Stockholms gymnasium, hvarifrån han afgick till Uppsala och blef student 1840. Sedan han 1851 blifvit filosofie doktor, fick han genast anställning vid Maria skola, där han blef kollega 1858. Han var en allvarlig och prydlig man, som i allt sitt uppträdande lade i dagen mycken värdighet och ägnade sitt yttre en ej ringa omvårdnad. Han var en god kamrat, välvillig och vänlig äfven mot den yngre, som skulle taga sina första steg på lärarebanan. Sin undervisning skötte han med nit och intresse och stod i godt förhållande till sina lärjungar, som han dref till stor färdighet, speciellt i hufvudräkning. Vid sin undervisning begagnade han en ganska vidlyftig lärobok i aritmetik, utgifven af honom själf. Då Kungl. Direktionen emellertid längre fram påbjöd enhetlighet beträffande läroböcker vid skolorna och det bestämts, att en annan lärobok skulle användas, förorsakade denna omständighet kontroverser mellan honom och t. f. rektorn. Matematik var hans hufvudämne i skolan men han undervisade äfven i svenska och någon gång i kristendom inom den klass, någon af skolans högre, för hvilken han var klassföreståndare. Han var mycket musikalisk och hade som yngre haft en vacker röst, så att han under studenttiden tillhörde dåvarande Kronprinsen Carls dubbelkvartett; och han brukade berätta om kronprinsens afresa från Uppsala, huru hans sängarvänner hade samlats nära slottet, där afskedet togs under sång. På äldre dagar blef han en mycket ifrig frimurare, steg fort i graderna och omfattade ordens angelägenheter med största intresse samt nedlade

under sina sista lefnadsår ett förtjänstfullt arbete i dess tjänst; han hade gärna sett, om någon af oss yngre velat träda i hans fotspår.

Utom sin anställning vid Maria skola meddelade han äfven undervisning i matematik vid Schartaus handelsinstitut under många år.

Han var en mycket sällskaplig och treflig man samt berättade med stor framgång oförargliga historier och anekdoter. Egendomligt nog snusade Smedberg, som dock var en fin och prydlig karl, i likhet med flere bland lärarne, ganska duktigt och trakterade gärna andra med en upplifvande pris. Om anledningen till denna vana plögade han berätta följande, som jag anför såsom betecknande för förhållandena vid gymnasium på 1830-talet och den pennialism som då var rådande därstädes. Då de unga gymnasisterna gjort sitt inträde såsom »inferiorer», mottogos de af de äldre, »superiorerna», med mångahanda bud och befallningar, som måste efterleivas. Bland annat hade de gjort små urhålkningar på inferiorernas sittplatser och dessa fylldes med snus, som ej fick spillas bort utan måste konsumeras under timmens lopp; att detta skett öfvervakades noggrant; och så småningom fattade flera bland dem smak för det sålunda påtvingade snuset.

Den ordinarie pensionsåldern inföll då senare än nu, först vid fyllda 70 års ålder. Smedbergs förut goda hälsa bröts under hans sista tjänsteår, hvarför han då ej var i stånd att sköta sin undervisning. Efter 40 års tjänstgöring afgick han under vårterminen 1892 men fick ej länge njuta det »otium cum dignitate», som rektor tillönskade honom; döden kom inom kort.

Den tredje i ordningen af kollegorna var *Ivar Torsten Ruus*, prästson från Hälsingland. Han tillhörde en gammal vallonsläkt, hvarom ock hela hans yttre bar ett otvetydigt vittnesbörd. Han var född 1832, studerade i Stockholm och blef student i Uppsala 1851. Begäfvad och arbetsam stannade han där blott 3 år och blef filosofie doktor 1854, hvarpå han vid 22 års ålder begaf sig till hufvudstaden, där han efter tjänstgöring vid olika läroverk blef kollega vid Jakobs skola och 1861 vid Maria. Åt detta läroverk ägnade han sedan sitt lifs arbete ända långt in i sena ålderdomen. Han var en kunnig man, särskildt i de humanistiska ämnena, i hvilka han undervisade med stor framgång på grund af sin mindre vanliga lärarebegåfning. Hans stora kunskaper i språk kommo äfven till användning i de lexikografiska arbeten, vid hvilka han medverkade. Lugn och fridsam blef han mycket värderad och omtyckt af ungdomen, och han förstod att intressera sina lärjungar och hos dem ingjuta begär efter vetande. Af en bland hans första lärjungar — en nu grånad 78-åring — har jag hört, att Ruus genom sin undervisning

i skolans 5:te klass satte en sådan fart på sina lärjungar, att ett par af dem afslutade gymnasiets annars 4-åriga kurs på tre år. Ända till 1897 åtnjöt läroverket fördelen af hans stora förmåga och duglighet såsom lärare och klassföreståndare; han afgick nämligen då med pension. Men hans intresse för ungdomen gjorde, att han ej helt och hållet lämnade lärarekallet; han tjänstgjorde nämligen under närmare ett årtionde såsom skrifflärare. Han var städse en god och angenäm kamrat, treflig att samarbeta med, och kryddade ofta samtalet med muntrande infall.

Såsom en stor vän af tobak rökte han gärna, och vanligen gick han före skoltimmens början och under rasterna på skolgården med sin lilla cigarrstump. Men punktlig som i allt annat var han på klockslaget på sin plats i skolrummet. Ruus dog 1909.

Sven Gudmund Dahl var den följande i kollegornas rad. Han var stockholmare, född 1833, och hade gått igenom skola och gymnasium därstädes; han blef student 1851 och tillbragte några år i Uppsala, där han dock ej kom att aflägga någon examen. Efter några års väl vitsordad tjänstgöring vid hufvudstadens läroverk erhöll han dispens och utnämndes till kollega 1863.

Dahl var en man med stora kunskaper, företrädesvis i de humanistiska ämnena, och hans insikter kommo till användning äfven utom skolan, såsom framgår af hans författarskap; bland annat utgaf han en matrikel öfver de svenska läroverken och vid dem anställda lärare. I skolan undervisade han i matematik samt historia och geografi, hvilka båda sistnämnda ämnen den tiden alltid voro förenade. Han var en stor vän af böcker och förvärfvade under årens lopp en stor och värdefull boksamling, om den ock innehöll åtskilligt, som var af mindre värde. Genom inköp för godt pris på bokauktioner och i antikvariat hade han trots begränsade tillgångar samlat en mängd småtryck, och han hade t. ex. Söndagsnisse fullständig, ända från dess första nummer. Huruvida han af själ och hjärta var pedagog, kan jag ej säga; också led han af två svåra lyten, som äro betänkliga för en skolman: han var mycket närsynt, och hörseln var i hög grad nedsatt. Som dessa båda åkommor tilltogo under årens lopp, nödgades han att i förtid taga tjänstledighet, emedan det blef honom för svårt, för att ej säga omöjligt, att sköta sin läraretjänst. På pojkers vanliga sätt att försöka, huru långt de kunna gå i själfsväld, om något brister hos läraren, begagnade de sig af hans oförmåga att märka, hvad som försiggick under lektionerna, och han hade stor svårighet att uppfatta ett äfven med hög röst afgifvet svar. Att lärarekallet under sådana förhållanden skall medföra stora obehag

och verka nedtryckande, ligger i sakens natur, och den glädje, som man eljest erfar under sitt arbete med lärjungarna, kan ej infinna sig.

Han var en munter och treflig kamrat, som tyckte om ett gladt skämt, gärna var ute i sällskap och höll roliga tal samt föredrog en och annan visa. Och han föraktade ingalunda god mat och dryck.

I mångt och mycket var Dahl en originell man. Redan hans yttre fäste uppmärksamheten på honom; han var kort och satt med ett ovanligt stort hufvud, hvarför han brukade skämta öfver svårigheten för honom att få en hatt utan beställning. Håret var glest och »väl öfverlagdt», liksom mustascher och pipskägga af en rödgul färg, hvaraf namnet »Barbarossa» i det lysande sällskapet S. H. T., som han tillhörde och där han trufdes väl och steg högt i graderna.

Under de sista åren af sin anställning vid läroverket, då han åtnjöt tjänstledighet, liksom äfven efter sitt 1899 erhållna afsked med pension var han bosatt vid Järna station, där han också slutade sina dagar 1904.

Torgny Ossian Bolivar Napoleon Krok, »den unge mannen med de många namnen, som utgöra ett helt program», såsom professor Spångberg lär hafva sagt vid ett stipendiatupprop i Uppsala, utnämndes till kollega ungefär en månad efter Dahl. Sedan samtliga öfriga lärare i Maria skola från 1869 nu gått bort, lefver han ännu kvar¹⁾, verksam och flitig under ålderns dagar liksom förut under hela sin långa lefnad. Han föddes i Uddevalla 1834, erhöill undervisning vid stadens läroverk och Göteborgs gymnasium, där han som lärare i naturvetenskap hade C. J. Lindeberg. Han blef student i Uppsala 1852 och fortsatte där med ifver och framgång sina botaniska studier under Elias Fries och J. E. Areschoug. Därigenom kom han att försumma studiet af de många tvångsämnena, som erfordrades för den s. k. gamla kandidaten, men blef en så mycket trognare tjänare åt Flora. Långe dröjde det ej, förrän han anställdes såsom amanuens vid den botaniska institutionen, och han började gifva kollegier åt »studentkandidater», ynglingar, som genom kollegier i de olika ämnena förberedde sig till studentexamen (som då ägde rum fyra gånger om året men endast i universitetsstäderna). Äfven åt »filare», studenter, som genom afläggande af den nu för länge sedan afskaffade medikofilosofiska examen gjorde sig kompetenta för inträde i den medicinska fakulteten; ja, äfven åt tabrika blifvande filosofie kandidater gaf han erforderlig handledning. Härigenom förvärfvade han en eminent undervisningsskicklighet, lämnade universitetet med de bästa vitsord af de båda nämnda, framstående professorerna och mottog ett er-

¹⁾ Detta är skrivet 1919. Krok dog 1921, 17/5.

bjudet förordnande såsom extralärare i Maria skola. Efter utgifvande af en stor vetenskaplig afhandling, blef han därstädes inom kort ordinarie och fick användning för sin lärarebegåfning i skolans tjänst. Där blef han en banbrytare och föregångsman inom naturvetenskapernas område och ledde undervisningen från ett torrt bokplugg till undersökning af de lefvande naturföremålen, deras lif och verksamhet. Den tacksamhetsskuld, i hvilken den naturvetenskapliga undervisningen står till honom, är ej ringa. Också inkallades han i den komité, som i början af 1870-talet tillsattes för att granska de matematiska och naturvetenskapliga läroböcker, som användes vid landets läroverk. Med en oerhörd arbetsförmåga, med noggrannhet, oväld och oförskräckthet fullgjorde han nu detta grannlaga uppdrag, hvarvid han kritiserade äfven af akademiska lärare utgifna läroböcker och påvisade oegentligheter och fel, hvilket ingalunda föll vederbörande i smaken. Hans stora botaniska kunskaper hafva visat sig i utgifna arbeten, särskildt i den skolflora, som han utgifvit tillsammans med den kände pedagogen och botanisten Sigfrid Almqvist och som utkommit i 14 stora upplagor. Inom den botaniska literaturen är han ett fullkomligt lexikon, hvaraf författarne inom ämnet vetat att begagna sig. Beklagligtvis har han ej börjat befordra till trycket det stora, vidtomfattande verk, hvarpå han arbetat under mer än 60 år: Biografiska och fullständiga bibliografiska anteckningar om svenskar, som skrivit »in botanica», alltifrån äldsta till våra dagar, inom och utom landet. Det föreligger emellertid i manuskript, med hvars renskrifning han dagligen är sysselsatt¹⁾. Genom botaniska forskningsresor inom Sveriges flesta landskap samt i våra grannländer har han kommit i tillfälle att *noggrant* undersöka våra lefvande växter i långt större utsträckning än någon annan, nu lefvande botanist. Såsom ett synligt bevis på sitt stora intresse har han 1916 till Vetenskaps Akademien skänkt 30000 kr., hvaraf räntan skall användas i och för växtgeografiska undersökningar af fäderneslandet.

Jag har aldrig träffat en lärare, som med så ringa later, så tyst och stilla kunnat hålla en lektion som Krok, men lärjungarnas uppmärksamhet hölls städse spänd, och slappades den för ett ögonblick, fick den skyldige genast en fråga, som återförde honom till ämnet. Jag har också hört mer än en af hans forna lärjungar säga, att ingen annan lärare kunnat tilltvinga sig lärjungarnas spända uppmärksamhet så som han. Också skref en så erfaren skolman som rektor Carl von Friesen vid Kroks

¹⁾ Det utgavs efter Kroks död genom d:r Aulins och professor Lindmans försorg under titeln *Bibliotheca botanica suecana*.

afgång från skolan 1899, att hans stränga och orubbliga plikttrohet och ordningssinne har utöfvat en uppfostrande verkan på hans många lärjungar, och att hans lefvande intresse vänt många håg till naturvetenskapliga studier.

Som kamrat var han alltid välvillig och tillmötesgående, och nu vid lefnadens afton se vi båda, de enda kvarlevande, med glädje tillbaka på de gångna 50 åren och de många år, under hvilka vi, utan något enda skymmande moln oss emellan, såsom kamrater arbetat vid samma läroverk under dess olika faser.

Den siste i raden bland lärarne var *Erik Mauritz Lindgren*, född 1826 i Lidköping, student i Uppsala 1845 efter skolstudier inom Skara stift. Filosofie doktor blef han 1851; efter anställning såsom kateket och lärare blef han präst och utnämndes till kollega vid Maria skola 1864, där han undervisade i Kristendom samt Historia och Geografi. Han stannade emellertid ej så synnerligen länge i skolans tjänst utan öfvergick till kyrkans, blef 1873 komminister i Maria Magdalena församling härstädes samt 1877 kyrkoherde i Källby vid foten af Kinnekulle; där stannade han till sin död.

Helt säkert var han ej synnerligen intresserad af sin verksamhet som skolman; som präst var han välvillig och vänlig mot alla, höga som låga, och i många afseenden var han mycket hjälpsam mot de fattiga med råd och dåd. I kamratkretsen var han mycket gemytlig och berättade gärna historier, oftast med en allvarlig min. Sällan har jag träffat en person, som haft förmåga att fråga om allt möjligt så, som han kunde göra det. Och hvem han råkade på, känd eller okänd, utfrågade han om alla möjliga förhållanden. Hans minne och intresse voro så omfattande, att han kom ihåg allt, hvad han fått veta. Få människor hafva ägt en sådan personkänedom som han; men han begagnade, såvidt jag vet, aldrig denna för att skada en medmänniska; kunde han tvärtom vara till hjälp under brydsamma omständigheter och gifva gagnande upplysningar gjorde han det gärna. Han ägnade ringa omsorg åt sin yttre person och var ingalunda noga om dräkten; ofta satt kragen på sned, och det saknades en eller annan knapp i rocken.

Utom af rektor och sju kollegor utgjordes skolans collegium af två öfningslärare, den ene i sång och musik, den andre i gymnastik och teckning. Den förra befattningen innehades af *August Wilhelm Larsson*, född i Östergötland 1827. Efter studier vid Musikaliska akademien blef han musikedirektör 1851, musiklärare vid läroverket 1860 och organist i Maria församling 1862. Utom af dessa båda befattningar var hans tid ock strängt upptagen af musiklektioner, så mycket nödvän-

digare som aflöningarna för de båda tjänsterna, äfven efter den tidens förhållanden voro synnerligen knappt tillmätta. Riksdagen beviljade honom pension, och han afgick från sin befattning som musiklärare 1899, men hans ledighet blef ej långvarig; han dog nämligen snart.

Larsson var en god och trefflig kamrat, omtyckt af sina medlärare. Såsom af det föregående kan inses, hade han alltid brådt, men tiden räckte dock vanligen till för några muntra, vänliga ord, då man träffades i trappor eller förstugor. Han trufdes väl i kamraternas krets och bidrog mycket till trefnaden och glädjen vid våra enkla samkväm.

Som lärare hade Larsson en hos öfningslärare mindre vanlig förmåga att uppehålla en sträng och mönstergill disciplin och utmärkt ordning. Frisk och ungdomlig till kropp och sinne, var han alltid uppmärksam på sina lärjungar; och med aldrig svikande plikttrohet och nit skötte han sin tjänst bland den växande skaran lärjungar, som tillfördes skolan under årens lopp genom dess utvidgning till fullständigt läroverk.

Direktören *Robert Brouhn* var född i Stockholm 1807; han undervisade i teckning och gymnastik vid både Maria och Katarina skola. Gymnastiköfningarna ägde rum i den lokal inom f. d. Stadshuset, Götgatan n:o 1, där han meddelade såväl sjuk- som motionsgymnastik åt företrädesvis Söderbor.

Såsom yngling studerade han vid Akademien för de fria konsterna; därifrån vann han inträde i Öfverintendentämbetet, där han utbildade sig till ritlärare. Under ledning af den svenska gymnastikens skapare P. H. Ling genomgick han en kurs vid Gymnastiska Centralinstitutet och var sedan under ett tiotal år lärare därstädes i gymnastik och vapenföring. Han blef gymnastiklärare vid Hillska skolan och fortsatte därmed, tills skolan upphörde, hvarefter han upprättade sitt gymnastikinstitut 1853 och förordnades af Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk 1860 till gymnastik- och ritlärare vid de båda söderskolorna, hvarmed han fortfor ända till 1881. Han dog 1882.

Brouhn var en synnerligen originell man men i ordets bästa betydelse. Då jag såg 62-åringen, rak och spänstig med mörkt hår och svarta mustascher, med lifliga rörelser och skämtsamt humör, trodde jag honom ej hafva nått halfsektet. Jag minnes mer än väl, huru förvånad jag blef, då jag fick veta hans ålder och såg, med hvilken lätthet han rörde sig och gick uppför trapporna med två trappsteg i taget. Jag jämförde honom med mina forna lärare i Strängnäs, hans jämnåringar, som redan 10 år förut voro gubbar. Och den, som såg honom i hans vårdade, stiltfulla dräkt, som han, efter hvad det sades, själf brukade skära till, glömde honom icke. Hans prydliga sätt att snusa med sked och hans

omsorgsfulla handterande af den mjuka, kulörta näsduken voro ock något för honom egendomligt och rent personligt, som ingen annan gör efter.

Som lärare var han munter och skämtsam utan att tillåta lärjungarna något själfsvåld; den, som slarfvade med sin ritning fick ett lindrigt nyp i ena örat och ett vänligt: »Du är mig just en riktig socius». Som kamrat var han städse gladlynt, vänfast och ovanligt treflig, alldeles fullproppad med historier och minnen af Ling och andra framstående män, med hvilka han kommit i närmare beröring under sin växlande lefnadsbana, och han berättade synnerligen väl. Ännu 10 år senare, vid den ålder, då vanliga människor känna sig trötta till kropp och själ, var han fortfarande pigg och kry med en ovanlig andlig vigör; och jag minnes en afton 1879, då han ur minnet föredrog en lång dikt, som han i sin ungdom öfversatt från franska. Det var en fläkt af kraft och lifsglädje, som hvilade öfver honom, och som verkade upplifvande och stärkande på oss yngre.

I ett sådant kollegium fick nu den unge läraren göra sitt inträde och mottogs från första stunden med vänskap och välvilja. Det är en glädje och tillfredsställelse att nu på gamla dagar tänka tillbaka på den tid, som inledde min bana såsom skolman; och med tacksamma känslor erinrar jag mig dessa män, hos hvilka jag står i förbindelse för godt samarbete och allsköns trefnad, som i rikt mått kommit mig till del.

Till uppmuntran och understöd åt flitiga och medellösa lärjungar hade kollegiet att utdela ett årligt räntebelopp af omkring 300 kr. Sedan dess hafva välvilliga gifvare ihågkommit läroverket med delvis stora donationer, hvarigenom de stipendier, som kunna utdelas, numera mångdubblats så till storlek som antal, och några af dessa belöningar utgöra en verklig studiehjälp för lärjungen. De då utdelade belöningarna utgingo ur Nymarkska och Öhmandonationerna, Apelgrenska och Didrichsonska stipendiefonderna samt Boströmska och Petrejiska donationerna.

Beträffande de lärjungar, som genom sin verksamhet i framtiden skulle gagna fäderneslandet och återgälda dess omsorger för den uppfostran och de kunskaper, som de erhållit vid den gamla Maria skola, må slutligen några ord nämnas. Många hafva beredt sina gamla lärare mycken glädje, då de sett de frön, som de nedlagt hos gossen, utveckla sig till en härlig planta med rika frukter. Andra åter hafva blifvit dugliga män inom olika områden, om de också ej blifvit på något sätt framstående. I sakens natur ligger ju ock, att en och annan bland lär-

jungeskaran råkat på afvägar och gjort sig skyldig till dåliga handlingar.

Sådana strider mellan skolor, som Blanche skildrar beträffande Klara och Jakobs skola, ägde rum äfven på Söder mellan Maria och Katarina. Som jag tror, utkämpades den sista stora sammandrabbningen under höstterminen 1869. I skymningen en dag under senhösten hade de båda skolornas lärjungar mötts talrikt vid södra stationen; och då stridslyckan svek den ena parten, drog sig denna, förföljd af segrarna, in i godsmagasinet, hvars stora dörrar stodo öppna, men innan förföljarna hunnit tränga in, stängde personalen dörrarna, och fångarna släpptes ut först sent på kvällen. Detta måtte hafva dämpat stridslusten.

Med en viss tvekan började jag min verksamhet som lärare, då jag tänkte på åtskilliga bland de stockholmspojkar, som voro mina kamrater i Strängnäs; men redan profåret i Örebro, där det fanns rätt många lärjungar från Stockholm, hade något rubbat mina åsikter beträffande sådana gossar. Kanske voro de gamla lärarna i Strängnäs mindre väl skickade att handleda dylika, i hemmet ofta bortskämda pojkar, som ej sällan använde sitt något lifligare ingenium till hvarje-handa puts och upptåg. Då jag nu kom i beröring med nästan uteslutande lärjungar från hufvudstaden, bragtes jag snart på helt andra tankar. Till och med vid en så olämplig tjänstgöring som min under första läsåret, blott en timme i veckan i fjärde realklassen, och det i svensk grammatik, medförde ej några svårigheter med afseende på disciplinen. Och det antal lärjungar, mot hvilka jag i detta fall haft något att anmärka under de följande åren, är alldeles försvinnande litet i jämförelse med antalet plikttrogna och pålitliga ynglingar. Jag har dess bättre kunnat skilja på förseelser, som härröra från oförstånd, och sådana som hafva sin grund i ett dåligt uppsåt, och jag har kunnat rätta mitt handlingssätt därefter. Vid behandling af pojkar har jag städse ihågkommit, att jag själf varit pojke, och jag har förstått pojknaturen. Ehuru jag var känd som en sträng och fordrande lärare, tror jag mig i nämnda omständigheter kunna finna förklaringen till mitt förhållande till mina lärjungar: jag har ansett dem som vänner, ej som fiender.

Till dem bland mina gamla lärjungar, som möjligen kunna komma att läsa dessa rader, sänder jag på detta sätt en hjärtlig hälsning och ett tack för gångna tider, för hvarje vänlig erinring om de flydda åren och för hvarje gladt igenkännande, då våra vägar fört oss tillsamman. —

Herman Abbe.

Av Docenten Lektor Victor Swanberg, Stockholm.

Abbe var inte med på vår studentfest för tjugo år sedan. Vilket skäl till att tacka nej som han angav, minns jag inte, men det var ju lätt att förstå hans verkliga motiv: han tyckte inte om ceremonier och stora sällskap. Men studentfestens uppgift i förhållandet mellan lärare och elever klarade han av på den sista lektionen: han slutade nämligen med följande ord: »när vi träffas härnäst, så säj farbror!»

En gång hörde jag en ansats av Abbe till ett högtidligt tal, men det torkade in. Vi hade haft sista examen i realskolan och hämtade våra betyg i annexets ensamliggande rum till vänster på nedra botten, där Abbes klass år efter år hade sin varelse. Han hade delat ut betygen, han snöt sig i sin röda näsduk och la snusdosan tungt i bordet. Vi var ensamma med honom. Men då tog någon i dörren, det var två vilsekomna mammor. De gläntade, men skrämdes av ett bistert tveskägg och två små stickande ögon, och de flydde. Abbe klev ned från katedern, gick efter dem och röt: »Var så god!» Det var en befallning som inte kunde annat än bli åtlydd, de båda mammorna kom in och bänkade sig, men varken de eller vi fingo höra något avskedstal. Att tänka sig Abbe tala vackert inför publik är omöjligt.

Ett original, en enstöring, en tvärvigg — det var Herman Abbe. Just därför tilltalade han pojkfantasi. Han blev en myt.

Varför hette han så besynnerligt? Hade han valt bokstäverna i sitt namn för att stå först i telefonkatalogen eller voro de en omställning av hans första flammans namn?

Hurudan hade han varit i sin ungdom? »Mitt namn är Abbe, tål inte mjölkmat» var enligt traditionen hans självpresentation som informator. Från Uppsala emanerar en god anekdot om hans tentamen i tyska. Förelagd en medelhögtysk text drog han ilsket i sin högra polysong, tittade på de underliga orden ett ögonblick, såg oförstående upp på tentator som han var bror med — och yttrade: »Vad fan är det här för smörja du ger mig?» Tentator, som inte heller älskade det språk, ödet gjort honom till professor i, fann förebråelsen långt ifrån förgriplig. »Vad skulle jag svara» säges han ha tänkt. Abbe hade ju rätt. Det var ju smörja. Han fick sitt betyg.

Om Abbes pojkiideal cirkulerade följande formel: »Vad är du för en pojke? Du svär inte och röker inte och smakar inte sprit. Gå du och lek med jäntorna.» Vi balanserade här på gränsen mellan mytens

Abbe och verklighetens, och jag vågar inte gå ed på att inte den där moralkodexen är till sina tre delar autentisk. Spritkätteriet torde vara betydligt överdrivet. Angående svärjandet må följande anföras. Det var ett av många och inte utan framgång beprövat medel för högre betygs vinnande att förse de svenska uppsatserna med små svordomar. Märk väl: små, inte stora. Ett förbaskat sågs med gillande, men ve den som ökade och skrev förbannat! Gränsen mellan tillåtna ord och förbjudna drog Abbe på sitt eget sätt. En pojke som skrivit att han *struntade* i något, vad det nu var, blev utskälld efter noter för att han använde ord »som ingen anständig människa tar i sin mun». Abbes sym- och anti-patier voro lika starka som oberäkneliga. Den yngling räknade dock alldeles rätt, som lade in ett eldrött läskpapper i sin bok och slog vad med oss om att gubben skulle bli arg som en tjur. Abbe avskydde nämligen allt rött. Undantag från sin regel gjorde han likväl i detta som i allt annat: ett undantag hette Dan Byström, som var ohjälpligt röd på den tiden.

Bäst bestyrkt av de tre kätterierna är rökkätteriet. Den som skriver detta var en vårdag före avslutningen tillsammans med en kamrat beordrad till Abbe för att kontrollera betygsstatistiken, ett arbete eller kanske hellre en rit som återkom terminligen. Sedan vi insläppts av en kuschad tjänsteande fick vi uppmaning att ta för oss vid rökbordet. Det var också en regelbundet återkommande rit. Men den gången fick ceremonielet en påökning, som var en överraskning, dock icke oangenäm. När vi utfört vårt värv, bockat oss och nalkades dörren, där rökbordet stod, hörde vi efter oss: »Vill ni ta med en cigarett, så var så god, men gå en bakgata så att ni inte möter nån lärare». Den cigarett hade en unik parfym, ty visserligen var den alls inte den första vi rökt på en bakgata, men det var den första vi rökt på offentlig plats med en lärares välsignelse. Vi voro tjugo år före vår tid, eller rättare sagt Abbe var det i sin insikt om att förbud, som ej kunna upprätthållas, bara skapa små humbugar.

Medan Abbe struntade (hans skugga skall förlåta mig det fula ordet) i de små sedebuden, var han gammaltestamentligt sträng när han predikade de stora, och jag tror, att det största budet för honom var ärlighet. Fusk var för honom en dödssynd. En av hans pojkar, d. v. s. en av dem han varit klassföreståndare för i realskolan, hade som gymnasist ertappats med fusk på en skrivning. Abbe hade fått höra det och skred in som ett åskmoln i salen. Saken angick honom inte å ämbetets vägnar, och det är möjligt att han satt tyst för att svälja sin vrede. Men han kunde inte. »Jag har hört, att N. N. har fuskat. Jag hade en kamrat i

Västerås, som fuskade. Han hamnade på Långholmen.» Det var omöjligt att inte le åt överorden, men det var lika omöjligt att glömma dem. Jag vet att de gjorde sin verkan.

I sin hänsynslösa uppriktighet kunde Abbe vara dräpande. I början av första ringen hade Johan Bergman till en av sina nya elever utdelat det rådet att specialisera sig på ett ämne — underförstått: latin — och nöja sig med släta ben i de andra. Med mjuka gester prisade han den lycklig som tidigt bestämmer sin bana och ägnar sig helt åt den. På rasten regnade det, och i korridoren vandrade Bergman och Abbe fram och tillbaka, den förre vältalig som Nestor i latingrammatiken, den senare ojämnt mullrande. Vad de grälade om, kunde vi inte uppfatta, men nästa lektion började Abbe med en spruta motgift: »Lektor Bergman råder er att specialisera sig. Jag tycker han kunde börjat med att specialisera sig själv. Allmänbildade er ni, allt vad ni hinner.» Man behöver ej veta mycket om Johan Bergmans mångsidighet för att känna repliken som en fullträff.

Om alltså Abbe kunde vara frän mot kolleger, när de kolliderade med hans älsklingsidéer, så kunde han i andra situationer ta sig an deras sak på sitt tvära och rättframma sätt. När jag en gång skulle förklara för honom, varför mitt betyg i engelska sjunkit och skyllde på att vederbörande lärare inte höll vidare god ordning på sina lektioner, bet Abbe av: »*Den som vill*, kan lära sig mycket på Doktor Svenssons lektioner». (Doktor Svensson lär i parentes sagt ha grämt sig över den bristande vördnad han åtnjöt trots sina överlägsna lärdomsmeriter och lär ha uttryckt sin bitterhet så här: »Ja visst, *doktor Abbe*, men *magister Svensson*». Abbes akademiska studier avbrötos före licentiaten.)

Då skämdes jag, men ännu mer skämdes jag, när jag som ung och grön student vid ett besök hos Abbe betygsatte, och mycket lågt betygsatte, Karl Warburgs litteraturhistoriska författarskap. Jag sa något sådant som att han var tråkig, intetsägande, opersonlig, renons på egna idéer. »Han är objektiv», svarade Abbe, »och därför tycker jag om honom. Jag är så subjektiv själv.»

Ja, Abbe var subjektiv, våldsamt subjektiv, allt vad han sade och gjorde var starkt personligt. Just därför hjälpte han till att dana personligheter, både när han drog till sig och när han stötte bort. Det är svårt att säga, om han var mer hatad eller älskad, men han hade åtminstone en lärjunge, som han betytt mer för än någon professor.

Ur: En knippe minnen från »SÖDRA LATIN». Sthlm 1935. Rikt illustrerad.

Rektor Carl von Friesen.

Några minnen och intryck, ej mer.

Av f. d. Rektor *Knut Bohlin*, Stockholm (adress nu Torö).

Med mycken tvekan mottog jag förslaget att teckna en bild av Carl von Friesen som skolman och människa. Hundrade, ja kanske tusende av hans lärjungar, inbegripna alla, som haft honom som skolrektor, även om de ej haft honom som lärare, kunna anse sig i lika grad som undertecknad kompetenta att bedöma hans gärning och detta sannolikt med rätta. Var och en av dem skall kunna frammana sina minnesbilder, och mången kanske skall mena, att vad jag andrager ej alls stämmer med hans erfarenhet. Ehuru jag haft Carl von Friesen som skolrektor under min gymnasistid och då även som lärare samt själv i egenskap av lärare vid »Södra Latin» under ett lustrum haft honom till chef, så måste jag säga mig, att min erfarenhet är för begränsad för att läggas till grund för en skildring av en man av Carl von Friesens mått. Officiella uppgifter finner man i kalendrar av olika slag. En djupare skildring borde gå till släktarkiven och till vad hans samtida hade att berätta om kamraten, vännen, ämbetsmannen, kommunalmannen och skolpolitikern Carl von Friesen eller vad de eventuellt kunnat skriva ned i brev eller dylikt. Offentliga protokoll kunna lämna bidrag till hans karakteristik. Det mesta av allt detta har legat utanför min räckvidd. — Det är därför i det stora hela endast personliga intryck, grundade på egen erfarenhet, som jag här kan komma med, och då jag skriver personliga intryck, så ligger däri ett erkännande av, att det subjektiva måhända blivit starkare än det objektiva.

År 1875 beslöts principiellt, att rikets gymnasier skulle sammanslås med vissa elementarskolor till »högre allmänna läroverk», och gymnasierna blevo deras klasser 6:1, 6:2, 7:1 och 7:2. Först 1879 slogs emellertid den ärevördiga »Maria Skola» på söder i Stockholm, vid vilken Anders Fryxell en gång varit rector scholæ, ihop med Södra avdelningen av Stockholms gymnasium till »Högre allmänna latinläroverket å Södermalm», som sen dess ännu i dag i inofficiellt språk kallas »Södra Latin», fastän det tidigt, i samband med Högre realläroverkets flyttning till norr, också fick reallinje. Det nya läroverkets rektor blev den framstående latinaren Ragnar Törneblad, som då närmast kom från Kalmar och som av skolans inspektor hälsades med orden: »Edert rykte har gått före Eder». Naturligtvis blev det en viss förändring av organisationen, men en samma år intagen lärjunge som under-

tecknad hade naturligtvis ingen känning därav. Jag misstänker emellertid, att övergången från »elementarskola—gymnasium» till »högre allmänt läroverk» i detta fall blev ganska mjuk, hälst »skolan» fortfarande hade sina gamla lokaler i St. Paulsgatan 10 och klasserna 6:1—7:2 sina i St. Paulsgatan 13, i f. d. södra avdelningens av gymnasiet förhyrda lokaler, som visserligen icke voro särdeles lämpade till skollokaler, och vilka senare som böckerna haft sina öden: en tid fabrik, en tid t. o. m. synagoga. Det blev väl också knappast någon i yttre måtto synlig kontakt mellan gamla skolan och gamla gymnasiet, ty i »skolan» undervisade fortfarande de gamla kollegerna, en Sven Gudmund Dahl (kallad »masen»), en Thorsten Ruus, en Samuel Widebeck (»Karl den tolfte»), en Fredrik Rutger Aulin m. fl. och som primus inter pares Maria skolas förre rektor, David Sjöstrand, som höll morgonbön i »Skolan» och ur sitt Novum på grekiska läste texten på svenska; på andra sidan gatan i »gymnasiet» läste lectores Zethræus, Lundberg, Höjer m. fl., och det var för oss scholares en högre, nästan obekant värld. Det enda gemensamma var sången under sångläraren musikdirektör August Larsson (»Sång-Lasse»), men skillnaden mellan »scholares» och gymnasister kvarstod, ja accentuerades genom hans strävhet mot de förra och utsökta artighet gentemot de senare. Väl måste någon gång en skolklass inrymmas i gymnasiets lokaler, men att scholares egentligen ej hörde dit, markerades därav, att de måste springa över gatan till morgonbön i »Tian».

Högste chefen sågo vi scholares sällan till. Ragnar Törnebladh blev ej heller gammal som aktiv rektor. Riksdagsuppdrag, kommittéarbete togo honom starkt i anspråk, så att Carl von Friesen redan efter hans andra rektorsår inträdde som »biträdande rektor». Törnebladh blev år 1884 fullmäktig och deputerad i Riksbanken och torde av generationer studerande i Uppsverige mera varit känd som enväldig härskare över Riksbankens avbetalningslån än som skolman. Törnebladh avgick då (1884) från rektoratet (men kvarstod som tjänstledig lektor), och Carl von Friesen började sin egentliga bana som rektor samma år; hans namn blev under ett par decennier en symbol för »Södra Latin». För de yngre lärjungarna syntes väl förändringen ej så snabbt. Dock lade man kanske märke till, att den nye rektorn ej gick så tyst i korridorerna som den avgångne, att små mellanhavanden mellan rektor och scholares hastigt klarades av med vänlig pondus; den genom kronisk heshet sträva rektorsrösten förtog oss ej känslan av en permanent välvilja och, ehuru jag ej kan ange uppkomstdatum för namnet, så var rektorn oss lärjungar emellan kort och gott »Calle».

Jag förvånar mig förövrigt själv över att jag har så få konkreta minnen av Carl von Friesen t. o. m. från gymnasisttiden, antagligen därför, att det finns så relativt få konfliktfall, som påfordrade hans ingripande. Visserligen fördes en del skoj för en eller annan lärare, som av naturen var obotligt ur stånd att behandla pojkar; sådant verkar ju instinktivt utmanande på en klass och förekommer både här och där, utan att en rektor i extrema fall kan göra så mycket däråt. Carl von Friesen kände helt visst sina Pappenheimare, men kom något »ut på sta'n», kände han sig nog illa berörd.

Som skolrektor måste han gentemot lärjungarna naturligtvis hålla på ett visst dekorum även i småsaker, vid vilka han personligen säkerligen ej fäste stor vikt. Då t. ex. en ny klasskamrat från landsorten, betydligt äldre än vi andra, gjorde sitt inträde i 7:1 och dagligen infann sig i cylinderhatt, blev han snart inkallad till rektor och saken arrangerades smärtfritt, så att de yttre emblemen på hans överår strax försvunno.

Allvarligare var det t. ex. då några lärjungar ertappats med att ha besökt ett mera anspråkslöst »schweizeri», Rosenbad, beläget där Stockholms Sparbank nu har sitt florentinska hus. En lärjunge, som blev inkallad till rektor, fick redogöra för vad och hur mycket (punsch) som förtärts; förhöret slutade med, att Carl von Friesen faderligt varnande vädjade till delinkventen med orden: »Låt bli det där så länge! Tro mig, Carl Henrik» — namnet fingerat! — »nog hinner ni supa alltid.» Metoden kan ju diskuteras och kritiseras, men fråga är, om ett rigorösare språk haft större effekt i en tid, som med avseende på spritdrycker var helt annorlunda inställd än vår. Och vad som än passerade — vet förövrigt ej, om så mycket »passerade», — kan jag ej minnas att vi någon gång sågo Carl von Friesen verkligt ond. Vad jag här relaterat, får ej tolkas så, som om hans regim var släpphänt. Hans princip var tydligen ordning utan pedanteri, att döma av ett litet beskt ord han en gång lät undfalla sig om ett par andra skolor, där det i den ena var »ordning med pedanteri» och i den andra »pedanteri utan ordning». Han var för övrigt en mästare i konsten att prägla sådana små uddiga bons mots, utan att man kunde uppfatta dem som utslag av kritiklust eller vilja att sära eller förklenda.

Carl von Friesens läroämnen enligt lektorsfullmakt voro latin och grekiska, men han undervisade stundom i modersmålet och »filosofisk propedeutik», som det hette på den tiden. Personligen minns jag ej, att jag haft honom till lärare mer än i det sistnämnda ämnet och detta blott ett läsår; det andra året — ämnet lästes i 7:1 och 7:2 — hade vi en annan lärare, mera filosof ex professo. Som lärare var Carl von

Friesen fri från allt pedanteri och utan orimliga pretentioner på lärjungarna. Jag minns — från min extraläraretid — att han en gång vände sig till en yngre kollega med frågan: »Kan *Du* grekiska form-läran? Julle» — lektor Lundman — »påstår, att han kan den; *jag* kan den inte». Hans undervisning i de klassiska språken, som jag gick miste om, var säkert solid och inträngande, vad angår analysen av tid och rum, personer och förhållanden, men utan den preusseri-drill, som på hans tid ofta förekom — detta sagt efter hörsägen och överensstämmande med hela hans väsen, så långt jag förmått förstå det.

När man talar om begåvning, glömmar man stundom, att begåvning är ett mångtydigt begrepp, men icke heller enbart innebär begåvning för det eller det, utan också sammanhänger med en viss allmänläggning och med intresset för det eller det. För mig står det klart, att mången person skulle ha kunnat visa begåvning och skicklighet i ett fack eller en disciplin, som ej var hans, om blott hans allmänläggning kunnat mobilisera det nödvändiga intresset. Man tänke t. ex. på Palmær, ursprungligen en lovande humanist, senare en lovande kemist, som icke kunde uppdriva något riktigt intresse för någondera riktningen, utan slutade med »Gnistor och eldbränder». Från den undervisning i filosofi, närmare bestämt psykologi eller, som det den tiden hette, »antropologi», som vi åtnjöto av Carl von Friesen, har jag, då jag nu tänker tillbaka, det intrycket, att hans begåvning ej låg åt det teoretiska hållet. I reda och klarhet fattades ingenting. Han hörde ju till den Boströmianska tidsåldern, då till på köpet filosofi var tvångsämnade inom filosofiska fakulteten, och hans framställning följde den gängse uppdelningen: den och den förmögenheten var »människan själv betraktad såsom» etc. Vi antecknade — lärobok hade vi visst ingen, i alla händelser använde vi den icke — den något torra systematiken av själslivets olika sidor efter dåtida uppsaliensisk modejournal, dock här och där exemplifierad med något mera mänskligt-begripligt. Jag upptäckte något senare, att hela hans undervisning icke blott i sin grundstomme, utan t. o. m. i definitionernas ordalydelse var identisk med ett litet häfte »Grundlinjer till antropologien av C. P. W.» (Carl Pontus Wikner), vilket händelsevis fanns i mitt hem. Av denna detalj drar jag icke den slutsatsen, att C. v. Fr. saknade filosofisk förmåga och icke skulle hava kunnat såsom så många andra gå fram på den banan, utan att han, i grund och botten saknade intresse för det djupare teoretiska. Men inom ramen för ämnet i dess dåtida form var han ett mönster av klarhet och reda, som aldrig behövde ta tillbaka ett ord och aldrig tvingades till en tankeställarpaus, utan vars framställning flöt som en lugn ström mellan

lugna stränder. Men jag tror, att hela hans läggning gjorde ämnet för honom till adiaforon. Det är möjligt, att man hos honom här rent av skulle kunnat tala om teoretisk ohäga. Hans begåvning var enligt min uppfattning övervägande intuitiv. Hans snabba uppfattning var snabbare än de flesta människors jag känt och ställde ett rikt konkret material till hans intuitions¹⁾ förfogande. Jag kunde från min extraläraretid anföra flerfaldiga exempel på hans intuitiva tänkande. Det hände t. ex. att han en studentskrivningsdag med matematik, då han kom in i kollegierummet och uppgifterna kommo på tapeten, nämnde någon särskild uppgift och sade ungefär så här: »Den var då inte svår, den löste jag, medan jag vaktade» — och så beskrev han sin tankegång — utan *x* och *y*, som hörde till den officiella lösningen — endast rent intuitivt-aritmetisk och allt räknat i huvudet. Han hade en förmåga att gå fram efter den enklaste linjen, som mången gång verkade förbluffande.

Då man läser igenom listan på Carl v. Friesens litterära produktion — den är ej lång — så finner man dels det för examina, dels det för den pedagogiska karriären nödvändiga eller önskvärda och därutöver egentligen blott medarbetarskap i sammilverk, sådant som en akademiskt bildad man i sina bästa år gärna åtar sig, om ej för annat så för ekonomiens skull. Jag har icke läst en rad av hans skrifter och vore ej kompetent att bedöma dem, minst av allt såsom de böra bedömas — efter sin egen tid. Men en av Södra Latins gamle lärare, mera kompetent än jag, har för mig en gång förklarat, att t. ex. hans »Literatur och Konst» i Wallis' Världshistoria i framställning, stil och analys var ett »fint arbete». Jag tror det gärna, då på detta område intuitionen, som väl var C. v. Friesens mest utpräglade begåvning, här kunde komma till sin rätt. Om det var något mera teoretiskt, som fångat hans intresse, så var det kanske det sköna filosofin. Hans gradualavhandling (»Jämförande framställning av de olika åsikterna om det sublima») hör ju till detta gebiet.

Carl v. Friesens intressen voro eljes sannolikt mest ägnade det praktiska livet. Rektoratet inrymmer ju en rik fond av konkreta detaljer tillhörande många livets områden. Som rektor var C. v. Fr. först och främst en ovanligt rask expeditionskarl, som skakade viktiga och välskrivna inlagor ur armen på otroligt kort tid, men också stod alla, lärd och lekt, lärare, lärjungar och målsmän, till tjänst med råd och dåd, råden kloka

¹⁾ Utan all filosofisk analys betraktar jag här intuitionen liknelsevis som en kortslutning i associationsförloppen eller som ett nattligt blixtslag, som ett ögonblick lyser upp en hel terräng.

och dåden i möjligaste grad effektiva. Kollegier och konferenser undanstökades utan slarv på relativt kort tid, och om diskussionen hotade att bli osakligt lång, kom stundom ett bon mot, ofta kvickt, alltid godhjärtat, som bromsade in och avstyrde urspårning, visserligen en smula decisivt, men i grunden för alla parter välkommet. Ifråga om lärjungarna älskade han icke storsläggan, tydligen övertygad om att en mild fasthet skulle göra den bästa tjänsten. Jag minnes från min lärartid vid »Södra Latin» förövrigt icke, att under hans rektorat några mycket svåra fall kommo till behandling, vilket väl måste tillskrivas — åtminstone till viss grad — hans auktoritativa inflytande. Hans lösning av meningsskiljaktigheter var ofta förbluffande enkel, präglad av sunt förnuft och raktpåsak! Då vid stipendieutdelning två lika meriterade voro föreslagna, som båda hade sina förespråkare, men den ene av judisk börd, kunde han säga: »Vi ger det åt den andra, judarna ha alltid dolda tillgångar». Det var hans praktiska grepp på en för andra dubbel fråga.

Om jag sagt, att Carl von Friesen bäst trivdes med att sköta praktiska frågor och sålunda var, vad man kallar en praktisk karl, så ligger i ordet praktisk emellertid en tvetydighet. Här bör med praktisk menas sinne för det administrativa, intresse för allmänna angelägenheter och förmåga att med framgång deltaga i deras behandling. Carl v. Friesen blev tidigt stadsfullmäktig och ledamot av riksdagen och hade säkert både här och där ett betydande inflytande. Personligen eller genom protokollstudier har jag ingen närmare kännedom om hans insatser, åtminstone icke i fråga om det kommunala livet. Men uppgifter från annat håll stämma väl med min uppfattning om hela hans läggning: intellektuellt intuition, praktiskt moderation och välvilja. Någon ärelystnad visade han icke, och jag tror, att han i grund och botten alls icke hade någon. I hans hem såg man ett betydande antal hyllmeter stadsfullmäktigeprotokoll, drätselrådets yttranden och dylikt. Läste han dem? Jag tvivlar på, att han ägnade dem något djupare studium. Rektor Sigfrid Almquist, som varit hans skolkamrat i Uppsala katedralskola, jämnåring vid universitetet och hans promotionskamrat och som var en vaken iakttagare och psykolog, sade mig en gång — yttrandet var utan klander och udd — om Carl v. Friesen: »Han är *läslat*, men han behöver inte läsa; han går upp i Stadsfullmäktige alldeles oförberedd, hör på föredragningen och debatten, och när den lider mot sitt slut, är han på det klara med ärendet, griper in i debatten och diskuterar i ett kortare anförande beslutet». Yttrandet må gälla, vad det kan, men om det också endast till en del är riktigt, visar det, hur Carl von Friesen med sin snabba uppfattning kunde spela på intuitionens instrument. —

Det faller av sig självt, att resultatet kanske icke alltid blev så bra, ty det finnes ju också skäl och motiv, som aldrig kommo till synes i beredningsnämnder och debatter. Märkvärdigt nog var Carl von Friesens broder, rektor Sixten von Friesen hans raka motsats i sitt arbetssätt: han fördjupade sig i detaljer, studerade all tillgänglig litteratur han kom över och arbetade sig tungt fram till sin mening. När Högre Realläroverket, som först hade sina lokaler i gamla Stadshuset, Götgatan 1, skulle få en nybyggnad, gick han igenom otaliga årsprogram från tyska läroverk, och resultatet blev det för sin tid storartade läroverkshuset i dåtida tysk Rohbaustil, Roslagsgatan 1. När Carl von Friesens läroverk skulle få en nybyggnad några år senare, gjordes utan vidare studier en kopia efter samma ritningar som Realläroverkets, så lika, att om man kommer från det ena läroverket till det andra, man nästan tycker, att det spökar. Några nya idéer eller ens någon lust att närmare studera frågan syns Carl von Friesen icke haft. Någon initiativets man, rik på uppslag, någon konstruktiv natur, tror jag överhuvudtaget ej att han var, men i förekommande ärenden valde han raskt en framkomlig väg bland dem, som hade förespråkare, eventuellt med vissa modifikationer. Praktisk i den meningen, att han kunde analysera den rent tekniska (i vidsträcktaste mening taget) innebörden av saker och ting, var han säkert icke. Då »Södra Latin» blev trångbott i sitt nya hus, genomdrev han i stadsfullmäktige beslutet att bygga ett annex, som var mycket opraktiskt: några klassrum och en skrivsal på halvtannat klassrums storlek, vilken för sitt ändamål var alldeles otillräcklig. Det är tydligt, att han saknade den praktiska förmågan att översätta ritningarnas meterdimensioner i konkret verklighet. Byggt i blott två våningar, blev annexet naturligtvis relativt dyrt och redan för den närmaste framtiden otillräckligt. Jag anför detta blott för att visa arten av och begränsningen i hans praktiska begåvning, där praktiskt hänför sig till det administrativa och formella. Han hade måhända en smula för låg uppskattning av sakkunskapen. Jag minnes ett hans yttrande — om udden i detsamma var original, vågar jag ej säga —: »För mitt av all sakkunskap oförvillade omdöme förefaller det, etc.».

Carl von Friesens förmåga togs i anspråk i flera kommittéer, bl. a. i kommittén för avskaffande av lärarproven, där han gjorde bekantskap med sedermera generaldirektören för skolöverstyrelsen B. Bergqvist. Han blev v. ordförande i den stora kommittén för omorganisation av de allmänna läroverken; till ordförande hade förordnats professorn i botanik i Uppsala Thore Magnus Fries. Liksom i många andra kommittéer uppstodo starka slitningar, men Carl v. Friesen torde i det stora hela haft

ett modererande inflytande och i mycket bidragit till förslaget slutliga utformande. Moderat till sin läggning tog han sannolikt en smula illa upp, när andras mera avancerade meningar allt för skarpt och envist förfäktades. Under en pauspromenad på Riddarholmsbron efter en het debatt, yttrade en (numera avliden) kommittéledamot om en annan, som enl. Carl v. Friesens mening varit väl omedgörlig i debatten, att denne i alla fall ej kunde fränkännas en stark logik, varpå v. Friesen på ett för honom karaktäristiskt sätt replikerade: »Ja, han är styv på slutledningsläran men dålig i omdömesläran» eller med andra mera vanliga ord, att slutsatsen är värdelös, om premisserna äro oriktiga.

Det blev Carl von Friesens lott att som ecklesiastikminister förelägga riksdagen kommittébetänkandet. En ömtålig detalj, kanske den ömtåligaste i förslaget var avskaffandet av domkapitlens befattning med läroverken, inklusive deras utnämningsrätt ifråga om lärartjänsterna, och inrättandet av en lekmannastyrelse för alla läroverken. Vid genomtruffandet i riksdagen ådagalade v. Friesen här stor taktisk skicklighet. Sedan t. ex. första kammaren gått med på upprättandet av en särskild läroverksöverstyrelse, skyndade han in i andra kammaren och framhöll där, att första kammaren redan bifallit förslaget om »skolans sekularisering» — ett ord, som ej använts i första kammaren, och fick andra kammaren, som eljes också tänkte på kostnaden för ett nytt ämbetsverk, med på beslutet. Kostnaderna voro dock, som framtiden eklatant visat, alldeles felkalkylerade. Generaldirektör Bergqvist talade en gång om för mig, att han som nyutnämmt läroverksråd ofta fick använda nätterna till renskrivning, då inga anslag eller i alla fall alldeles otillräckliga funnos för detta ändamål.

Kommittéförslaget hade under remissen till läroverken m. fl. instanser rönt mycken kritik på många punkter; speciellt i fråga om realskolans anslutning till gymnasiet voro meningarna mycket delade. Den starka kritik, som kom kommittéförslaget till del med avseende på den naturvetenskapliga undervisningen, torde Carl von Friesen icke hava upptagit särdeles väl. Kritiken organiserades med stor energi och i en viss respektlös stil, men med framgång av lektor Henrik Petrini, och opinionen nådde snart en sådan styrka, att v. Friesen nödgades taga hänsyn till den. Som rådgivare tog han ledamoten av andra kammaren, geologen professor G. de Geer och då denne i det stora hela stod på reformisternas sida, visade v. Friesen sin politiska klokhet genom att gå med på en reform, som något rubbade hans cirklar i hans egenskap av läroverkskommitténs vice ordförande och sammanhållande kraft. Här är ej platsen att ingående skildra läroverksreformens av 1904—05 riks-

dagshistoria, vilket förövrigt skulle fordra djupare studier, än jag är i stånd till. Vare nog sagt, att det var Carl von Friesens förtjänst, att kommittéförslaget i sina huvudlinjer blev antaget. Någon ensidig humanist var han förövrigt icke; jag tror att han bland naturvetenskaperna hade ett visst intresse för populärastronomin.

Vid utnämningen av den nya läroverksstyrelsens medlemmar visade Carl von Friesen måhända mindre klokhet. En medlem, sannolikt efter hans fria val utnämnd till ledamot, var emellertid en administrativ talang i den formella genren, den nyssnämnde företrädaren för naturvetenskapen en samvetsgramm och nitisk arbetare i det nya programmets tjänst om också ingen idéernas man. Men man måste förövrigt ihågkomma, att Carl v. Friesen dock i viss grad var bunden av hänsyn till de föregående kommittéarbetarna.

Med läroverksreformen av 1904—05 slutade Carl von Friesens politiska gärning och sistnämnda år, unionskrisens år, avled han helt oväntat.

I det föregående har jag sökt att glimtvis belysa Carl von Friesens person som lärare och rektor främst ur lärjungarnas synpunkt — så som jag uppfattat honom. Carl von Friesen som sina lärares chef och sina vänners vän vore också värd en ingående skildring. Tyvärr kan jag här som där blott skänka några flyktiga drag, sådana som bland hundrade tillfälligtvis stannat i mitt minne. Själv gick jag provår vid ett annat läroverk än »Södra Latin», men även en nyengagerad lärare kan ha behov av stöd och ledning i ett arbete, som jämte glädjeämnen rymmer en del förtretligheter. Och det fick man s. a. s. alldeles gratis och apropos, icke som en provårsföreståndares allmänpedagogiska visdom. Då en ung lärare t. ex. beklagade sig över svårigheten att få lärjungarna under rasterna att stricte iakttaga några givna föreskrifter, då en del lärare ej brydde sig om att ingripa, och att den lärare, som gjorde det, då komme i en otrevlig situation, så fick han till svar: »Du skall förstås säga till, men gör det bara på ett okitsligt sätt». Jag minnes en gång en järnvägsresa till Uppsala på väg till en fest av gamla Södra Latinare, till vilken rektor och andra lärare vid Södra Latin voro välkomna och ofta brukade infinna sig. Då kom under resan på tal en provkandidat, som det på grund av bristande pedagogiska anlag gick mycket dåligt för. Han var teolog. Carl von Friesen menade, att han fingo väl återgå till den prästerliga banan, men då någon initierad upplyste om att han på grund av någon rätt mänsklig förseelse fått något slags förbud att »prakta», d. v. s. undergå praktisk teologisk examen, så repli-

kerade v. Fr.: »De få väl ta honom till nåder; ingenting ska väl vara oförlåtligt». Många gånger ha dessa ord ringt i mina öron, enkla ord, men framsprungna ur en djup och bred humanitet, som stod över alla paragrafer och all chikan.

En och annan, som i Uppsala var jämnårig med Carl von Friesen och som jag känt, har beskrivit honom som den glade bland de glade, den humoristiske och slagfärdige kamraten, beundrad för sina roliga tal och infall, vilka dock, om än någon gång i formen bitande, aldrig hade någon elak udd. Hans slagfärdighet hade vi, hans unga lärare, tillfälle att lära känna både under kollegier, konferenser och enskilt i kollegierummet. Hans förmåga att vara på en gång den borne chefen och dock kamraten var oförläpelig. Han deltog gärna i de avslutningsfester, som efter vårexamen gingo av stapeln, vanligen på något utvårdshus, som t. ex. det gamla Nackanäs. I uppsluppenheten kunde han då deltaga i allt, som ungdomshumöret kunde hitta på, t. ex. och t. o. m. i leken »spänna kyrka», även som delinkvent med någon extralärare som exekutor. Han var då, som för oss scholares en gång i världen, kort och gott »Calle».

All yrkesfördom eller akademisk högfärd var honom totalt främmande, all ensidighet i intressen likaså. Han diskuterade lika gärna sockerpriserna som Cato major de senectute och umgicks gärna och ofta med yrkesmän och borgare, med vilka en akademisk trångsyn skulle mena, att han icke borde ha just något gemensamt. Och då någon antydde något ditåt, svarade han en gång: »Jo, ser du, det är så viltsamt att umgås med brackor». Här må betonas, att ordet bracka i hans mun blott var det gamla uppsaliensiska ordet för icke-akademiker (och student) utan någon förklenlig apostrofering i det nutida språkets mening. Hela svaret vände snarast sin udd mot frågaren och mot en viss överskattning av det lärda skräet eller t. o. m. mot en viss isolering från det praktiska livets män. I samklang härmed stod hans omsorg om skolans tjänande personal. I ett kort ord sagt: av Carl von Friesen har jag framför allt minnet av humanisten i detta ords djupaste och mänskligaste bemärkelse. Jag kan måhända ej avsluta dessa enkla rader bättre än genom att berätta följande. Då Carl von Friesen, ännu ecklesiastikminister, låg i sin sista sjukdom, gingo hans tankar sannolikt mest till skolan. Då han märkte, att hans tid var ute, gav han vissa föreskrifter om sin begravning, bl. a. att till den skulle inbjudas skolans alla vaktmästare. Efter en stund kom han ihåg något att tillägga, som han glömt: man skulle också bjuda den gamle snickaren, som stod i källarvåningens verkstad och lagade skolans söndriga stolar och pulpeter.

Vid avtäckningen av C. von Friesens byst.

Av sedermera socialrådet Erik Sjöstrand, Stockholm.

Om Carl von Friesen yttrade eller tänkte ungdomen gärna: »Han var vår man». Själ såg han för visso i ett sådant erkännande den högsta lönen för sin gärning, och då han på sin 50-årsdag yttrade från katedern där inne i aulan: »Ur ungdomens öga lyser vårsolen året om», så angaf han därmed den källa, ur hvilken han städse hämtade föryngringens kraft.

Sin makt öfver ungdomens sinnen grundade han på en harmonisk förening af egenskaperna sanningskärlek, rättrådighet, ordningssinne och brinnande nit för kallet. Måhända var hos mången fruktan den första känslan, när han barsk vandrade mellan skolbänkarne eller hans stämma bjöd en så förunderlig tystnad i salen, men fruktan fick snart vika för vördnad och ur vördnaden växte kärlek, en kärlek som öfverlefde skoltiden och fördjupades i den män som under rektorsytan den rika och varma personligheten trädde fram.

Helt visst enastående var samhörigheten mellan honom och gamla lärjungar. När han var med vid sina studenters fester här eller i Uppsala hade han kastat af sig rektorsmanteln och framstod nu såsom den lycklige tolkaren af stundens glädje eller den djupsinnige förkunnaren af lifvets visdom. Dessa tillfällen räknade han säkert liksom vi till lifvets högtidsstunder, ty han befäste och förstärkte då det själarnes samband som grundats i skolsalen. På detta sätt liksom växte han in i sina studenters sinnen, och där skall hans bild stå rest, fast och varaktig, ære perennius. Sådän var han för öfrigt: lika mot alla sina gossar i ord och i handling. Att ha varit Carl von Friesens lärjunge var det Romanus sum, som jämnade stigen och öppnade dörren.

Vi unga kände alla instinktivt att Carl von Friesens verkningskrets slutligen skulle blifva en annan än skolsalens. Vi följde med ifver den riktning hans bana tog och i hans slutliga framgång sågo vi liksom ett insegel på våra förhoppningar, ty väntade han något af vår framtid, så väntade vi mer af hans.

Men hvad vi djupast kände var dock glädjen öfver att ungdomens anda icke svek honom. Hans syften voro desamma på taburetten som i katedern, och vi vilja gärna tro att segern blef hans därför att han var sig själf trogen.

För denna sin trohet blef han också en stridens man och ett namn som än i dag äger kvar sin fulla och lefvande kraft. Och detta trots det han ägde måttfullhetens hela prägel och för visso djupt inom sig kände kraften af Livii ord: In medio sæpe veritas.

Nu är den store ungdomsvännen Carl von Friesens stoft skingradt och i dag blicka hans drag ur bronzen ut öfver den kära skolgården. Det är vemodigt att tystnaden nu slutit de läppar, från hvilka så mycken personlighetens värme och kraft kunde utströmma. Det är dubbelt vemodigt i en tid då en förnyelsens anda genomgår vårt land och dess bästa krafter spännas i ädel täflan. Hvarför fick icke han, den store fosterlandsvännen, vara med och skörda, där han sått? Dock — därom må vi icke döma. Han lefver ju ändå i sina gärningar, i de ungas sinnen och i hela landets hågkomst.

I Södra Latin kring sekelskiftet.

Av Advokaten *Gunnar Wallberg*, Stockholm.

För en nioårig nybörjare i klass I i storskolan ter sig denna nog alltid såsom ett imponerande väsen. När skolan därtill ligger på en höjd med lodrätt stupande väggar kring skolgården, växer väsendet till en jätte. Och när rektorn, som ledde prövningen, hette Carl von Friesen, med myndig bredd i kroppshyddan och later, då kunde ju en liten nykommen icke undgå att känna sin egen obetydlighet, helst då denna kraftigt underströks genom de äldre kamraternas å hans kroppshyddan flitigt applicerade nybörjarstut.

Men åren gingo, och vi, som hösten 1896 gjorde våra första lärospån, stodo i maj 1905 redo att lämna vår gamla skola.

Att perspektiv och proportioner förskjutas med åren, är en gammal sanning. Det är ej lätt att efter ett 40-tal år ge uttryck åt, huru man såsom skolyngling såg på saker och ting. Det blir i stället oftast så, att man ger uttryck åt, huru man *nu* anser, att man *då* bort se dem. Dessutom är det ju så, att varje lärjunge kommer i kontakt endast med en del av lärarna, varför den bild, var och en kan lämna, blir blott ett fragment och ingalunda en helhetsbild. Ett försök må likväl göras.

Carl von Friesen var den allt dominerande personligheten under hela min skoltid; och så var fallet även under de två sista åren, då han såsom ecklesiastikminister var vida förmer än en rektor och lade hand vid den icke minst av oss gymnasister i »E. V.» livligt diskuterade skolreformen. Och vi pojkar hade på känn att även lärarna — för att nu ej tala om provkandidaterna — hade en utomordentlig respekt för honom. — När man talar om rektor von Friesen, är det ofrånkomligt att nämna skolans myndiga vaktmästare, fru Törnblom, vars ståtliga, imponerande utseende i sitt slag ej stod rektorns efter. Det var vår bestämda uppfattning, att knappast någon *lärare* kunde med sådant lugn och sådan pondus inför rektorn förfäktat en särmening som hon, men därav följde också att när fru Törnblom förklarade, att rektorn och hon bestämt en sak, det inte gavs någon appell däremot.

De, som ej haft lyckan att gå i ett provårsläroverk, kunna ej ana, vilken hugsvalelse denna institution berett generationer av skolpojkar. Efter något eller några års övning var det ej alls svårt att lista ut, vilka »provisar», som fyllde måttet, och vilka som visade mindre fallenhet för yrket. Ej så sällan lät nog respektive lärare oss efteråt förstå sin mening eller åtminstone ana den. Men jag minns även provkandidater, som kanske voro handledaren överlägsna. Vår uppfattning tog sig nog — tyvärr — uttryck under de lektioner, som försiggingo i handledarens frånvaro. Två provårskandidater må här nämnas, den ene på grund av det uppseende redan åsynen förorsakade, den andre på grund av senare öden. Den senare var läroverkets nuvarande rektor, Nils Lundqvist. Den förre var den kvinnliga provårskandidaten Gulli Rossander, sedan mer känd under sitt namn såsom gift, D:r Gulli Petrini. Den nu uppväxande generationen kan säkert ej fatta, huru förbluffande det syntes, att en kvinna skulle undervisa i

ett statens gossläroverk. Att man i den förberedande skolan endast läste för »tanter», var ju en helt annan sak.

Vår klassföreståndare under de tre första åren, *Karl Vilhelm Hvasser*, har kvarlämnat bilden av en snäll och vänlig man, vars skicklighet jag efter så många år ej vågar bestämt uttala mig om. Att undervisa 36 pojkar i både svenska och tyska språken är nog ingen lätt uppgift. Man-fallen voro ej stora. Om vår uppskattning vittnar ju, att vi alla åren den 11 november uppvaktade honom med en gås — om levande eller ej, minns jag nu icke.

För den teologiska visdom, som lektor *A. F. Berglund* sökte bibringa oss på nederstadiet vid sidan av de obligatoriska kurserna, hade vi nog ej mycket sinne, men två saker gjorde intryck på oss: hans röda, i Alperna kylda näsa och den omständigheten, att han varit gift med dottern till en rysk general. I hans vedernamn, »Profeten», låg nog en känsla av att den spenslige, asketiskt magre kristendomslektorn i den veckade doktors-hatten redan i sitt yttre utseende bar prägel av den inre trosvisshet, hans läppar vittnade om.

Imponerade voro vi av den ståtliga namnlängd, varmed skriftlärda föräldrar begåvat äldste adjunkten, läraren i naturkunnskap, *Torgny Ossian Bolivar Napoleon Krok*. Gammelmansskägg och hängande mustascher voro ej heller att förakta, men kanske allra mest väckte det vår beundran, att han blivit adjunkt på enbart studentexamen. Att detta icke betydde bristande lärdom, förstodo vi. Därom vittnade ju bland annat Krok och Almquists flora. Denna var en dominerande faktor under växt-kännedomens gyllene tid, med botanisering — med eller utan lärare — i Rackarebergen och vid Zinkens damm.

I fjärde klassen gjorde vi första bekantskapen med vår matematik-lärare under hela vår återstående skoltid, doktor, sedermera lektor *Frans de Brun*, en gentleman i ordets fullaste bemärkelse. Sin undervisning lade han nog genomgående på ett väl högt plan. Jag minns tillfällen, då ingen lyckats skriva fullt godkänt på matematikskrivningen, men detta hindrade honom ej att i terminsbetygen värdesätta kunskaperna i ämnet — troligen med all rätt — med begagnande även av betygsskalans högsta betyg. Också han hugnades, åtminstone en gång, med en gås, varvid klassen i dess helhet uppvaktade och belönades med i hast efterskickade bakelser. Detta tilldrog sig i hans bostad vid Själagårdsgatan i staden mellan broarna. Det föredrag, han då höll ex tempore om husets historia, voro vi givetvis för omogna att kunna smälta. Jag har senare många gånger erinrat mig detta, när jag tagit del av hans stockholmsforskning och förstått att uppskatta den kärlek och möda, som ligger bakom den.

Valdemar Danell var vår lärare i kristendom f. o. m. fjärde klassen till vår skoltids slut. Vid första lektionen gav han uttryck åt sin glädje över att ha fått en klass å latinlinjen att undervisa, vilket han förut ej haft. Vår kulturella inställning var mycket förnämligare än realisternas, menade han tydligtvis. Han sökte längre fram samvetsgrant få oss att förstå den Norbeckska teologiens svårsmälta, många och oliknämnda bevis för Guds existens. Men vi hade nog mera sinne för kyrkohistoriska fakta. Sedan han vid relativt unga år blivit kyrkoherde i Mörrums regala pastorat

i Blekinge, har han där varje år utövat en där traditionell, men i icke-katolska länder mindre vanlig funktion, då en kyrklig ceremoni äger rum vid laxfiskets början på våren.

Den biologiuervisning, som vi på det högre stadiet erhöilo av lektor *Knut Bohlin*, innebar utan tvivel en revolution i det ämnet. Någon enligt Bohlins åsikt godtagbar lärobok i biologi fanns ännu ej. Vi fingo skriva anteckningar och själva illustrera dem efter förskrift och ritningar på svarta tavlan. Biologien hade efterträtt naturläran. Lika sylvass som bevisningen för de biologiska lärosatserna framställdes, kunde ironien riktas mot lärjungar, som hade större intresse för humaniora än realia. Att Bohlin var vetenskapare — han hade varit docent — insågo vi tillfullo.

Vår franska undervisning ombesörjdes från början till slut — under fem år — av d:r *Axel Bergström*, en lärare, med vilken vi alla — såvitt jag kan minnas — stodo på god fot. Till femtio procent av fransk extraktion men hundraprocentig fransman till lynne och smak väckte han vår intresserade häpnad med att en av de första lektionerna å svarta tavlan rita upp Paris karta och skildra staden i glödande färger. Om någon stackare tog sig för att binda et (och) med begynnelsevokal i följande ord, hade vi att i korus tre gånger nynna: »Aldrig binda et-och». I den muntliga studentexamen försyndade sig en stackare på antytt sätt, och vi andra voro ej sena att följa föreskriften till vederbörande censors häpnad. Att det var en gedigen undervisning Bergström givit oss, visade sig i ett mycket gott resultat överlag i mogenhetsexamens skrivning.

Tyvärr kan detsamma ej sägas om den undervisning i engelska, som bestreds av D:r *Alfred Svensson*, uppfinnare av »Mästerskapssystemet» för inlärande av främmande språk, tillika riddare av Isabella la Catolica-orden och därigenom enligt egen uppgift spansk adelsmans vederlike. Vi latinare sluppo lyckligtvis att skriva engelska men så ej realisterna. Huru hans elever över huvud kunde klara skrivningarna, förstår jag knappast. Måhända voro de autodidakter. Enligt vad malicen påstod, gick han klädd i sju västar, men jag kan ej erinra mig ha sett flera än tre uppknäpta ovanpå en knäppt.

På gymnasiestadiet hade vi endast muntlig tyska, för lektor *Erik Brate*, som införde den nyheten att under lektionen icke ett ord fick yttras på svenska. »Wer bemerkte den Fehler?» var en tyvärr ofta förekommande fras.

Som en grå- eller vitskäggig tomte med en skarp profil tedde sig lektorn i historia *Magnus Höjer*, vilkens ledamotskap av riksdagen gjorde, att vi endast under höstterminerna fingo åhöra hans föreläsningar. För de historiskt intresserade voro dessa i hög grad givande. Hans framställningskonst var fängslande, vilket nog sammanhänge med att han var van att hålla populärvetenskapliga föredrag. Karl den store, Pipin den lille och andra medeltida gestalter, länsväsendet icke att förglömma, fingo liv, när han gav uttryck åt deras historiska betydelse.

En säregen man var vår klassföreståndare under gymnasieåren, lektor *Julius Lundman*. Han var fruktad såsom få. Första året medförde stor manspillan. Tyvärr avbröts skolgången även för en begåvad, mycket självständig kamrat, som fann trycket för svårt. Metoderna voro ej precis

det sista skriket på det pedagogiska området. Tre kamrater med tillnamn, börjande på samma bokstav — vi kunna säga X — fingo aldrig separata frågor utan uppkallades kollektivt: »Herrarna på X». Att en sådan metod ej var ägnad att stärka ambitionen, säger sig självt. Lundmans väl hänsynslösa hävdande av de klassiska språkens dominerande betydelse förorsakade, att ett oerhört arbete måste nedläggas på dem av hans disciplar. När jag tänker på, huru det kunde gå till under lektionerna, står det numera klart för mig, att hans mången gång bryska uppträdande bottnade i ett mindervärdighetskomplex, som framkallades genom känslan av huru föga hans korpulens och hans groteskt osköna anletsdrag motsvarade den skönhetsträngtan och den beundran för det klassiskt formsköna i bild och ord, som var hans livs patos. Hans varma vänskap med Carl von Friesen och den handgripligt goda hjälp han, den ekonomiskt välsituerade ungarlen, lämnade studiebegåvningar, vittnade om den vackra sida av hans väsen, som mera sällan kom till uttryck vid undervisningen (åtminstone under vår tid, då han hade tilltagande ohälsa att kämpa med). Under de två sista åren, då latingymnasiet flyttat ut till det nybyggda annexet, gav han oförtydbara uttryck åt sin tillfredsställelse över att vara relativt ostörd i denna klassiska Olymp, skild från nederstadiets och de realisters boningar. Latinherraväldet förde här ett tyranniskt regemente. — Våra latinska pensa kunde vi i avgörandets stund.

Karl Nordlund undervisade endast få år vid läroverket. Han gick hastigt över lektorat i Uppsala samt rektorat i Hudiksvall och på Östermalm till befattningen såsom förste folkskoleinspektör i Stockholm. En god undervisare, lugn och objektiv vid bedömandet, var han en god exponent för humanitet, kultur och vidsyn.

En samvetsgrann lärare var otvivelaktigt adjunkten *Nils Rönnholm*, som på mellanstadiet sökte lära oss att skriva tyska, vilket visade sig vara betydligt svårare än de tre första årens muntliga introduktion i det första främmande språket.

De första grunderna i det romerska tungomålet inhämtade vi under D:r *Hjalmar Janssons* ledning. Han var en fordrande men lugn och rättvis lärare, som lade en god grund i sitt ämne.

Vårt filosofiska vetande, den sista ansen i modersmålets bruk och kunskaper om den nyaste tidens händelser hibragtes oss av en ung lundensare, D:r *Gösta Montelin*. Hans estetiska intressen kommo till livligt uttryck i föredrag inom »E. V.» och där utnyttjades han även såsom prisdomare vid litterära tävlingar.

För utbildningen i sång svarade musikdirektören *Larsson*, »Sång-Lasse» kallad. Han och jag voro ense om, att min utbildning i ämnet kunde avslutas redan efter det första året.

Olof Sörling, Konstnärsklubbens klubbmästare under många år, stod för teckningsundervisningen. Han hade välvilligt överseende med dem, som ej hade anlag för hans disciplin. Det fåtal, som med verkligt intresse ägnade sig däråt, funno i honom en intresserad hjälpare.

Major *Vilhelm Aman* var en käck och spänstig representant för svensk gymnastik, som enligt tidens sed bedrevs i rent lingiansk anda utan mjåkiga eller akrobatiska inslag. Idrottsrörelsen befann sig i sin

första barndom. Stavhopp övades i den djupt sandade bakgården och det med en sådan framgång, att en elev (Bruno Söderström) vid de första olympiska spelen i Aten blev guldmedaljör i denna gren. Balansprov för flygarkompetens kommo ej i fråga på en tid, då denna nu djävulskt brukade uppfinning ännu ej var gjord, men liknande prov avlades dock av den pojke av min årgång, som under en rast gick balansgång runt hela järnstaketet på framgården med det lodräta stupet ned till Högbergsgatan under sig. Skolungdomens militärövningar i september månad varje år omfattades nästan hundra procentigt med stort intresse, främst kanske för friluftslivets skull, men friheten från lektionen efter frukostrasten var ju också ett härligt plus. Skjutskickligheten blev ingalunda oäven. Den årliga utmarsch till Ladugårdsgårde efter gemensamt korum i Kungsträdgården, där alla skolor möttes, var ett omtyckt nöje även för dem, som ej uttagits till skjuttävlan.

Sådana voro lärarna, sedda ur en lärjunges synvinkel, men hurudana voro vi pojkar? Jag tror, att vi föga skilde oss från nutidens, men därom äro lärarna mera vittnesgilla.

Den viktiga funktionen som ordningsman bekläddes under hela gymnasietiden och troligen även tidigare av en kamrat, som hade en mindre vanlig specialitet, varav jag såsom hans knäkamrat ofta fick kännning. Han ägnade sig nämligen åt förberedande medicinska studier genom att på sådant sätt applicera sin tunga mot spottkörtlarna, att en hårfin osynlig stråle slungades över gången mot min högra hand, när den befann sig i skrivande ställning. Sedermera fullföljde han sina medicinska studier och är nu en internationellt känd röntgenolog.

Ofullständig vore bilden av sekelskiftets skolliv, om jag ej till sist nämnde några ord om föreningsväsendet. Den första nykterhetsföreningen bildades under min skoltid och vann många proselyter men även motståndare. En gymnastikförening gav flotta uppvisningar, och en naturvetenskaplig förening samlade sina adepter, där blott ett fåtal latinare tolererades. Dessa behärskade däremot den litterära gymnasieföreningen »Enighet och Vänskap» (»E. V.»), där tidens frågor livligt debatterades och avgjordes i omväxling med deklamation och sång. I december månad hölls högtidssammankomst i sångsalen med visdomsord av ordföranden och med teaterpjäser, spelade mot bakgrunden av vacklande kulisser och i rampens fotogenos. På hedersplatserna suto rektor och lärare samt inbjudna, smokingklädda representanter för gymnasieföreningarna i stadens övriga skolor. — I aktuella ämnen — bland annat unionsfrågan — förekommo även diskussioner gemensamma med föreningarna i de andra läroverken.

Lektioner, skrivningar och diskussioner togo till sist slut.

När vår siste klassföreståndare samlade oss i klassrummet strax efter det rektorn utdelat våra »mogenhetsbetyg», fällde han ett yttrande, som i förstone kanske förvånade oss. »Kom ihåg, att Ni sexton träffas säkerligen aldrig mera på en gång!» Han blev sannspädd. Inom få år bärgade döden sin första skörd i vår krets.

Adjunkten K. L. Olsson.

Av Fil. D:r *Wilh. Uhrström*, Stockholm.

Det är med en sällsam känsla av vördnad och ömhet jag tänker tillbaka på min förste klassföreståndare, adjunkten K. L. Olsson vid Södra Latin. Han dog för cirka 35 år sedan, och dock står hans bild så levande och leende för mig, som hade jag träffat honom i går.

Jag minns så tydligt, när jag provade in i 2:dra klassen. Den imitativa metoden hade börjat tillämpas, och vi hördes på en av Hölzels Wandtafeln. Man kände sig strax hemma inför den snälle och förstående »magistern». Sedermera gav han ut en på sin tid banbrytande nybörjarbok i tyska, delvis byggd på dessa Wandtafeln.

Det var *levande* språkundervisning han meddelade. Det *talades* tyska redan från början. Men icke papegoj-aktigt. Grammatiken försumrades ingalunda. Talet och grammatikstudiet gingo hand i hand. Först den muntliga texten, sedan förklaring av det språkliga fenomenet, allt lämpat efter elevernas ståndpunkt. Det skriftliga arbetet med *verkliga* tillämpningsövningar slöt sig därtill.

På ett något avancerat stadium blev det studiet av *fraser*; vad jag inhämtade då, tillämpar jag än i dag i samtliga språk. Fräsoken — jag använder numera alfabetbok med utgång från svenskan — är sammanfattningen av studierna.

Liksom man på en botanisk exkursion insamlar växter man ännu ej har — börjande med de allmännaste — tar man vid litteraturläsningen upp de uttryck man närmast kan komma att behöva.

K. L. Olsson hade en enastående förmåga att inge lärjungarna intresse. Hans lektioner voro *roliga*. Han drev oss till självverksamhet, alltid med ett uppmuntrande ord även till de trögaste. I tyska — hans huvudämne — var det ständig omväxling. Eleverna fingo agera — själva både fråga och svara.

En adjunkt kan ju ofta få rycka in i ett ämne, som inte alls tillhör hans studier — särskilt var detta fallet i gamla tider. Sålunda minns jag, hur han, språkmannen, en tid undervisade i matematik. Även här intresserade han eleverna i högsta grad och sporrade dem att tänka på egen hand, bl. a. genom att »hitta på problem». I geografi var frivillig kartritning, utförd i hemmet, ett omtyckt arbete för intresserade lärjungar. —

Jag återkom omsider till Södra Latin för att gå provår. Adjunkten Olsson hade då varit frånvarande av sjukdom och hade en mycket stor 4-klass, dittills skött av en vikarie. Han återkom, inman jag skulle ha

klassen i tyska. Såsom alldeles ovan att sitta i en kateder befann jag mig i en viss spänning, ty klassen hade vid min auskultation under vikariens lektioner visat sig rätt besvärlig och ingivit den unge provisen en viss fruktan.

Den återkomne klassföreståndaren sade till mig: »De ä' inte farliga, men de ha varit övergivna.»

Sedan han fått hand om dem, utgjorde gossarna den snällaste klass i världen, uppmärksam, villig och intresserad.

Jag tror, att hemligheten med hans enastående förmåga som uppfostrare — naturligtvis jämte en imponerande personlighet — var den absoluta öppenhet och förtrolighet han iakttog gent emot lärjungarna. Det var nog detta som kom klassen att känna sig som en enda stor familj. Han brukade säga: »Ni kan gärna tala om allt möjligt hemma — till och med om ni klår på varann. Ni kommer i en mycket trevligare ställning till dem där hemma.»

Och liksom han framkallade de bästa sidorna hos sina elever, var det på samma sätt med omgivningen i allmänhet. Säkert instämma häri många, som gått provår under hans ledning.

Jag minns från min provårstid, hur hans kamrater i kollegierummet samlades kring hans högresta gestalt. Han hade alltid ett vänligt och klokt råd att ge, både åt medlärare och åt rektor, vars högra hand och skrivbiträde han var under många år. —

I en stor klass på nederstadiet händer det ju stundom en del. Det finns ju vissa lärare, vilkas lektioner av en del ungdom betraktas och utnyttjas såsom stunder av vila och vederkvickelse. Sådant kan välla en klassföreståndare, som håller på ordningen, en del bryderi.

Det kan betyda rätt mycket för en pojkes karaktärsutveckling, hur en kanske i och för sig obetydlig sak behandlas. Å andra sidan kan slapphet i vissa avscenden få ödesdigra följder ute i livet. Det gäller att skilja på huvudsak och bisak.

Under min skoltid hade en gosse i en av de lägre klasserna sökt dölja anmärkningar genom att skriva sin fars namn i anmärkningsboken. Det blev en allvarlig historia. I den gossen och hans klasskamrater inskräptes allvarligen faran av att handskas oförsiktigt med andras namn.

En botfärdig syndare fick ge ett ärligt handslag på sin uppriktiga avsikt till bättring och se öppet in i ögonen. Han stod inte inför magistern i katedern, utan inför den förstående, faderlige vännen.

Än mer framträdde denna senare egenskap i hans sätt att personligen taga hand om begåvade, medellösa gossar, inbjuda dem till sitt hem och med råd och dåd bistå dem även efter skolstudiernas slut. —

Han gick bort i blomman av sin ålder, mänskligt att döma alldeles för tidigt.

Under den jämförelsevis korta arbetsdagen åstadkom han dock säkert mer än de flesta, som det förunnas att verka tiden ut och sedan få njuta sitt otium.

Han var en helgjuten personlighet, till huvud som hjärta, en man, vars inflytande varar genom tiderna och som aldrig glömmes av dem, som haft lyckan påverkas av honom.

Elevminnen från Södra Latin 1903—1909.

Av Kontraktsposten *Knut Garde*, Södertälje.

Hösten 1903 börja mina Södra-Latinminnen. Jag hade turen att komma in i dåvarande L. o. R. 4-klassen med den oförlikneliga kamratandan. Vi höllo obrottsligt samman i skämt och allvar; vi hjälpte varandra hemma och i skolan. Så föll heller ingen ifrån under hela gymnasietiden — den 14.—17. maj 1909 lämnade vi skolan, alla »klarade».

Det var Adjunkten K. L. Olsson, som grundat denna klass, — men tyvärr var det blott kort tid jag fick åtnjuta undervisning av denna utomordentliga lärare-personlighet. Lunginflammation ändade hans liv; hans bortgång framkallade uppriktigt sorg och saknad. Ännu denna dag nämnes hans namn med vördnad bland oss; så kan en lärare resa sig ett äreminne! Han var som en far för oss; ännu kan jag se hans ljusa, innerligt goda ögon, ännu kan jag höra honom ge oss rådet, som vi följde: »Sök att få vackra betyg i ämnen, som intressera, och att följa med i de andra! Skulle ett underbetyg komma, så utjämnas det av överbetygen!»

Det är inte alla lärare givet att som han vara född till lärare. Och dock: vi äro ense om att vi hade den oskattbara förmånen att få klassföreståndare som vi sågo upp till (allenast en var inte uppgiften vuxen: klassen var inte lätthanterlig, och han var för ung och därtill nybörjare.)

Jag erinrar mig Adj. Torsten Montén, en skicklig matematiker med doktorsring. Personligen beundrar jag alltfört hans förmåga att intressera för ämnet och att förklara problemen. Kanske han var lite för petig och ordningsnoga. Efter blott ett år lämnade han oss för Försäkringsbolaget Trygg.

Och så förstås Nils Lundqvist — han med stort L. Han gick provår, när Olsson dog. På den tiden hade även 4:de-klassister som specialitet att göra livet surt för provkandidaterna; bland de roligaste minnena från skoltiden räknas kontroverserna med dem. Blott få av dem förstodo att om de togo oss på rätt sätt, så skulle deras eget prov vinna därpå, ty då kände vi oss på något sätt medansvariga därför. Om de ej insågo detta, voro vi ohyggligt dumma och förstodo inte alls deras frågor utan krånglade till allt. Alltnog: inställningen till L. var länge »för fot gevär», då han själv avgjorde saken helt för sig och det med ett äkta pojkgrepp — vilket veta blott han och vi. Från den stunden och alltfört stava vi även i anden Lundqvist med stort L. En lärare som tar del även i ens vardagsintressen, som förstår humor, som kan få en att rodna ända ned i stortån över en dumhet man gjort — det är ju klart, att pojkar följa honom i vått och torrt, att de visligen akta sig för att slarva med läxorna eller att icke följa med på lektionerna. Stor förstämning väckte det, då även han 1908 lämnade oss för ett försäkringsbolag.

Bland lärare framträda i denna stund en hel rad ur minnet.

I kristendom: den trygge Danell och Lektor Berglund, konservativ och teolog av rang — båda med förmåga att skapa värdighet kring ämnet både vid morgonbönen och på lektionerna.

I historia: adj. Widebeck, alias Karl XII, kraftig och intressant,

fruktad men gillad. Lektor Vessberg — ungarlen med jaquetten utan dammkorn och med de kvinnligt putsade naglarna; kritisk och enbart lärare: aldrig ett ord utanför ämnet.

Naturvetare: Lärarna växlade årligen. Särskilt minnes jag d:r Hemmendorff, god och gillad, och Lektor Bohlin, mästare i sitt ämne men ock i sarkasmer.

Språklärare: Adj. Fogelberg, i tyska, en hedersman med sinne för humor och en god pedagog. — Och så Adj. A. Svensson: »Fil. d:r med de många ordnarna» (dock ingen svensk) — detta till skillnad från de andra lärarna med samma namn. Han är värd ett särskilt kapitel. Han var ett enastående språkgeni men ock enastående i oförmåga att hålla ordning. Oräkneliga och otroliga äro de minnen vi bära med oss från hans lektioner. Får jag relatera ett: För ovanligheten kom han för sent en gång. »Jag kommer direkt från franska ministern och han ville inte släppa mig. Att tänka sig nödgas lämna en sådan miljö för att bege sig till denna busklass!» Han pekar på den röda knappen i redingotens uppslag: »Vet Ni vad det här är?» — Någon svarar med den allra oskyldigaste röst: »Socialistmärket». Det är omöjligt att beskriva S:s vrede och pojkarernas dolda uppsluppenhet. Situationen räddades genom att en annan ber Doktorn förlåta kamratens okunnighet och, vändande sig mot klassen, upplyser med högtidlig stämma, att Doktorn har förärats Franska Hederslegionen — »märk — franska hederslegionen!» Pojkarna visa oförställd beundran: se på doktorn, på varandra, på kamraten, på doktorn o. s. v., och än en gång ändrades hans tankar om busklassen. Ja, sådan var Fil. D:r A. Svensson. Vi tyckte om honom, och ännu i denna dag beklaga vi både för egen och hans skull, att vi icke togo bättre vara på hans lektioner. Oförklarligt är, att vi kunde klara studenten så bra i franska. Förklaringen är kanske vår gode doktors ord strax efteråt i en annan klass vid ett upptåg där: »Tro inte, att Ni komma att klara Er lika bra, ty se det var en bråkig klass — men den var intelligent!» —

Jag lämnar lärarna och övergår till föreningslivet. Det är verkligen värt ett kapitel, ty då stod det nog på sin höjdpunkt. Sedan kom sporten och biografen.

Idrotten hade några år förut börjat sitt intåg i läroverket — framför allt fothollen. Detta var helt naturligt, då ju några av skolans elever hade, iförda Djurgårdens blusar, vunnit landsrykte. De beskådades med beundrande blickar, och mer behövs ej för att det skall komma hela skolans idrottsliv till godo.

Olika föreningar fyllde anslagstavlor med sina affischer. Det var latinerna, som behärskade föreningslivet. Efter att ha prövat de olika föreningarna togs jag helt av E. V., vars ordförande jag blev redan i 6². Jag är tacksam för E. V:s insats. Visst var diskussionen gymnasistartad med alla överdrifter och blomsterspäckade eller visdomsmättade inlägg — men där vidgades synfältet, och där gavs sociala impulser för livet. E. V. är ju en litterär förening, men tidens vårvindar trängde in. Strindberg och Ibsen, Branting och Staaff voro stridsämnen. Vågorna gingo höga; det var en lust att leva. Ibland var musiksalen fullsatt, framför allt när skolproblemen rullades upp, och det var inte så sällan, ty naturligtvis

var hela skolan »uppåt-väggarna-efterbliven». Jag har ännu kvar ett ex. av den tryckta reformplan, som representanter från samtliga läroverk i huvudstaden överlämnade till Höga vederbörande.

Sammanträdena inleddes med föreningsangelägenheter; så följde bevis på medlemmarnas musikaliska eller poetiska eller deklamatoriska förmåga och så kommo diskussioner om rösträtten, kvinnoemancipationen, fredsfrågan o. s. v. Ämnen saknades aldrig. Svårt var det att avbryta diskussionen, men Rektor hade ansett det nödvändigt att sätta tidsgräns för E. V:s sammanträden — nåja, diskussionen fortsattes på gatan. Varje år anordnades gymnasistbal i gymnastiksalen och årshögtid med rikhaltigt program: högtidstal, musik och framför allt en eller två teaterpjäser. Naturligtvis anordnades litterära pristävlingar; pristagarna ärades och vore förvisso värda både pris och beundran. Men beklagligtvis försvann skaparekraften med utträdet ur E. V.

Teckningen av skolminnena är slut! Alltfort leva Södra Latin och E. V. kvar i vårt inre; bägge samverkade att göra skoltiden så förunderligt ljus och lycklig!

Personförteckning till fotografierna på sid. 70 resp. 74.

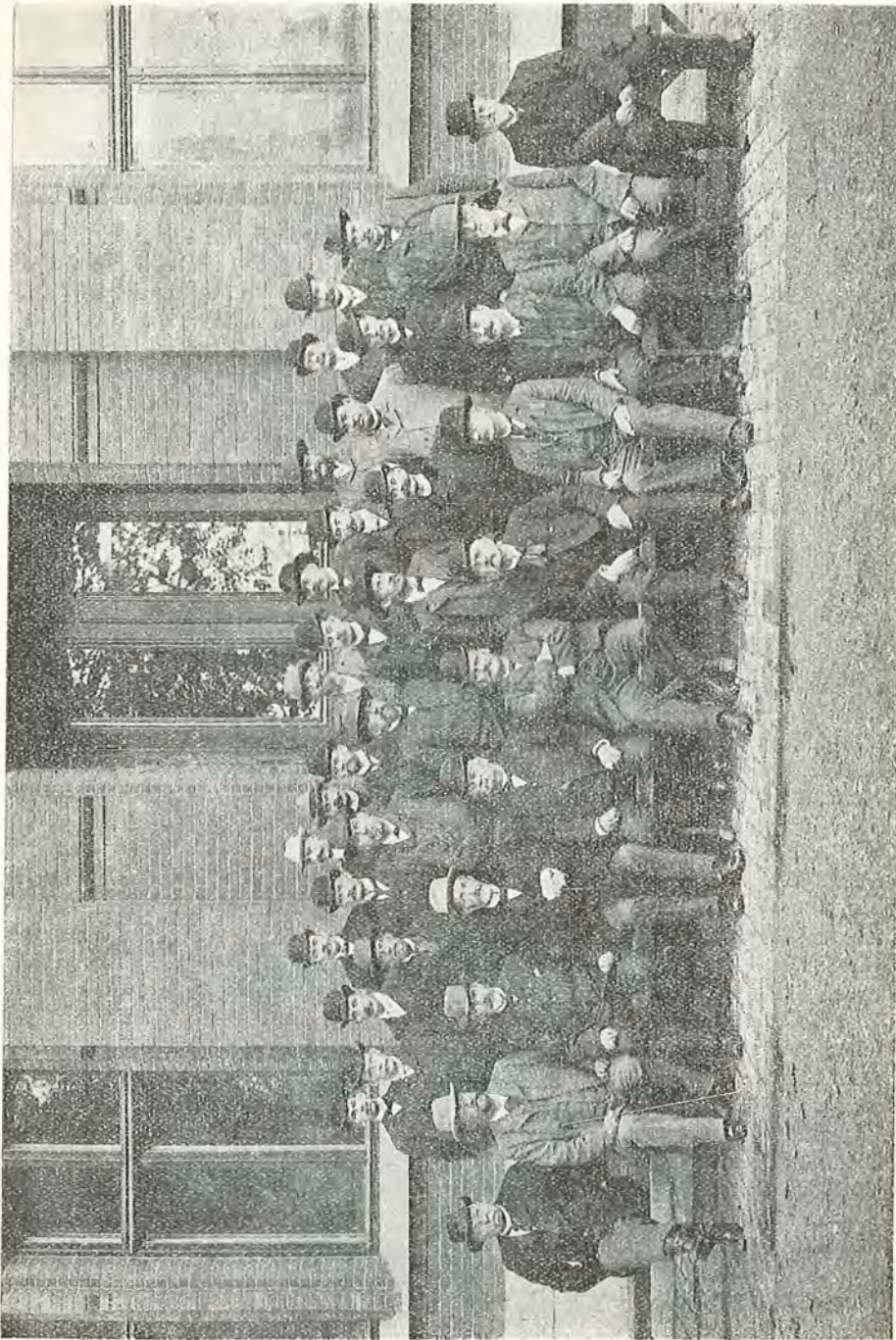
Lärarekollegiet vid Högre allmänna latinläroverket på Södermalm ht 1904.

Översta raden: Montén Montelin Reinius de Brun Larssén Abbe Setreus.

Näst högsta raden: Bergendal E. V. Larsson G. A. Gustafsson Vessberg Danell S. Nilsson Zamore Mellén. *Näst lägsta raden:* Grade Fogelberg K. L. Olsson Malmstedt Bohlin Balke Rönnholm K. S. S. Svensson. *Sittande:* J. Nordlander Solander Brate Berglund Lundman Örtenblad Höjer Lundberg Bergström Aulin A. Svensson.

Namn på läraren o. L7:2:s elever ht 1908 s. 74. Deras nuv. yrken o. boningsorter.

Stående: A. Werner Malmstein, Civilingenjör; Albin N. Millner, Bankkamrer; Ernst V. Andersson Stahrne, Revisor; Oscar A. Werner, Kammarskrivare; Gösta A. Fagerberg, Bankkamrer, alla i Stockholm; Ivar F. Wallerström, Provinsiälläkare, Västerhaninge; Fredrik A. Berglund, Ryttmästare, Sthlm; Knut R. Petersson Garde, Kontraktsprost, Södertälje; Eric T. Pihl, Apotekare, Nyland; C. E. Helmer Rossander, Tjänsteman, Skälby; Simon G. Carlsson, Rådman, Filipstad; Ivar A. Holmgren, Lektor, Sthlm; Eric P. K. Bergkvist, Lektor, Eksjö; J. Alfred Sköldberg, Kapten, Sthlm; F. E. Henry Svensson, Apotekare, Ed; Eric G. Zätterström, Rådman, Ystad; Eric L. Lindvall, Amanuens, Sthlm; Oskar T. Enberg, Kammarskrivare, död 1938; Nicolaus J. Johannsen, Läkare, Göteborg. *Sittande:* Axel F. Lundin, Lär. v. mellansk., Tierp; Bertil J. Ohlsson, Rektor, Hörby; K. Siegfried Matz, Kommerseråd; Ragnar A. Lagergren, Direktör, båda i Sthlm. — Klassföreståndaren: O. H. Svensson, Lektor, Malmö. — Ivar M. Abrahamson, Läkare, Sthlm; F. Herbert Öberg, avliden; Josef Zacharias, Läkare, Sthlm.

I Maria läroverk, då seklet var ungt.

Av Med. lic. Josef Zacharias, Stockholm.

Ingen tid i vårt liv minnas vi så gärna, ingen tid står väl för oss i ett så ljusst skimmer som just skoltiden. Man knöt vänskapsband för livet, såsom framför allt ungdomen osjälviskt kan göra.

Visserligen hade vår skoltid också sina sorger och bekymmer, men den som var gymnasist, då seklet var ungt, tyngdes ej av några svårare inre eller yttre konflikter. Den jäktande oro i både sinne och livsföring som är så utmärkande för nutidens ungdom, fanns ej då. Man var så att säga mer individualistisk och försökte på egen hand skaffa sig sin livsuppfattning; begreppet kollektivism i modern betydelse fanns ej bland gymnasieungdomen. Det gällde icke blott att grundlägga kunskaper och färdigheter utan framförallt att dana karaktärer och utveckla lärjungens intresse för det objektiva — för det som sakligt är. Det var detta, som gav min tids ungdom underlaget för dess humanistiska syn på tingen, dess respekt för personligheten och dess kärlek till den frihet, som är *conditio sine qua non* för all sann mänsklig utveckling.

Det var en härlig tid att leva i, och den, som hade sina läroverksår under seklets första decennium, kan verkligen säga sig ha upplevt den gamla goda tiden.

Tro därför icke, att vi voro träkmånsar och att vi saknade intresse för sociala spörsmål! Tvärtom. Därrom vittna dels våra pojkestreck, dels vårt föreningsliv och de ofta heta diskussionerna i E. V. Jag vill nu i korthet plocka fram några drag, som belysa vårt liv och leverne som gymnasister.

Kvinnofrågan och kvinnorösträtten voro aktuella, och vad var väl naturligare, än att även detta ämne togs upp till behandling i E. V. Detta skedde — tror jag — höstterminen 1906, och diskussionens vågor gingo höga. De flesta ansågo, att kvinnan skulle sköta hem, make och barn; hon var en bräcklig varelse, som ej borde släppas ut i den hänsynslösa kampen för tillvaron; eller också skulle hon ej konkurrera med mannen utan snällt hålla sig på mattan och vara glad, om hon ibland blev av skapelsens herre tillfrågad om sin mening. En liten minoritet, till vilken även författaren av dessa rader räknade sig, drog sina lansar för kvinnan och hävdade, att hon som den ena och kanske bättre hälften av homo sapiens även borde ha ett ord med i laget, då vårt öde avgjordes. Visserligen fanns det en del platser, som hon på grund av fysiska och fysiologiska orsaker ej kunde fylla så bra som mannen, men å andra sidan visade historien många fall, där kvinnor i ödesdigra tider trätt fram och räddat sitt folk och gjort stora insatser för mänsklighetens framåtskridande. Som exempel framdrogos bl. a. bibelns stolta kvinnor och senare tiders Sigrid Storråda, Kristina Gyllenstjerna, Jeanne d'Arc, Elisabet av England, Florence Nightingale, m. fl. Ja, nog hade kvinnorna gjort sig väl förtjänta av att vi män borde stödja och hjälpa dem i deras arbete för jämlikhet. Hade ordet feminist varit uppfunnet, hade man helt säkert blivit kallad så.

Jag vet ej, om vår diskussion utmynnade i någon resolution. I varje fall fick gift kvinna kommunal rösträtt tre år senare.

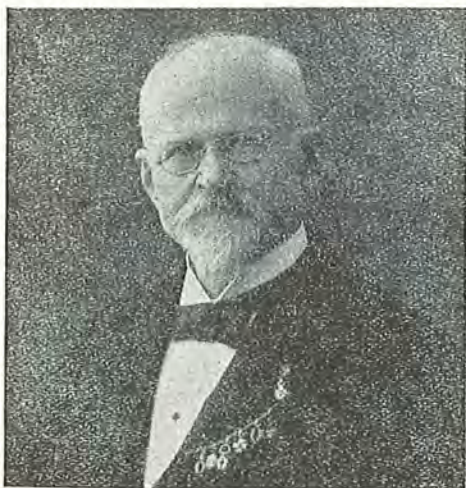
Ja, nu ha kvinnorna fått så utsträckta fri- och rättigheter, att skillnaden mellan deras och männens ställning är så gott som utplånad. Tyvärr tror en del kvinnor nuförtiden, att jämlikheten med mannen består i att taga supen till maten och att vid alla tillfällen låta cigarrettröken holma från deras krigsmålade mun; för att nu ej tala om andra olater, som äro på väg att helt förtaga den kvinnlighet, som i alla tider utgjort deras styrka.

Vi befinna oss emellertid nu i en brytningstid, och jag tror, att vår kära kvinna i framtiden utvecklar sig till den kvinna, maka och moder, som med sin känsla av socialt ansvar kan föra mänskligheten fram mot en lyckligare tillvaro. —

Ett annat tidsproblem, som togs upp till behandling var undervisningen i sexualhygien. Jag erinrar mig tydligt, huru vi en dag fingo meddelande om att efter sista lektionen infinna oss i aulan, där en läkare skulle hålla föredrag om vad en ung man borde veta. Det var en »vetgirig» och förväntansfull skara, som infann sig. Det blev dock inte riktigt, vad vi hade väntat oss. Föredragshållaren visste nog ej, vad eller hur mycket han vågade säga, och den stora ogästvänliga aulan bjöd inga förutsättningar för förtroliga meddelanden. Det hela blev en besvikelse.

Det är ju märkvärdigt, att ett så viktigt ämne som sexuell upplysning i skolorna ännu ej fått en tillfredsställande lösning. Jag tror det ej vore svårt att nå en sådan, om vederbörande rätt förstode frågans stora betydelse. Kvinnoläkaren skulle kunna ge många exempel på varthän ungdomens okunnighet och brist på ansvar ej sällan föra.

När man går tillbaka till skolminnena, stå vanligen några original bland lärarna särdeles klart för en. Jag erinrar mig framförallt Alfred Svensson, av oss och andra kallad »Svisse» eller »Spanjoren». Han var en ganska känd figur i Stockholmslivet samt sågs ofta på restaurangerna

Adjunkt Alfred Svensson.

med en mängd miniatyrordenstecken i kedja på rockslaget. Han var en språktalang, men någon pedagog för skolpojkar var han knappast. De romanska språken lägo honom närmast om hjärtat, isynnerhet franska, vilket språks slang han behärskade så suveränt, att han vid sina besök i Paris var särskilt välkommen i hallarna, där han förskaffat sig många vänner. Han briljerade ofta med att för varje svenskt ord ge oss minst tre franska, varvid ibland slangord fingo tjänstgöra i brist på andra. Han hade varit i Paris 29 gånger och skulle gärna lära oss att leva billigt i denna städernas stad.

Disciplinen under hans lektioner lämnade mycket övrigt att önska, och ofta avbrötos de franska diftongerna av musikaliska oljud, frambragta av speldosor och på pulpeterna fästa knappålar. Skojet under lektionerna tog sig någon gång verkligt svåra uttryck, och jag ser ännu i dag tydligt, hur han vid ett tillfälle, då vi varit särskilt »busiga», rusade fram och så ursinnigt slog en av pojkarna över ryggen med sin ebenholtskäpp, att denna gick i bitar. Efter lektionens slut bad ynglingen att få ersätta käppen men fick till svar: »Hö' nu, var så snäll, jag har en käpp med silverkrycka, en med guldrycka, jag behöver inte hans käppar».

Stundom rådde dock en vänligare stämning. Svisse kunde då berätta om sitt strävsamma liv, hur man missförstått och underskattat honom, vilka svårigheter och bekymmer han genomgått, då han såsom ung lärare var tvungen att försörja sin familj på en årslön av 800 kronor.

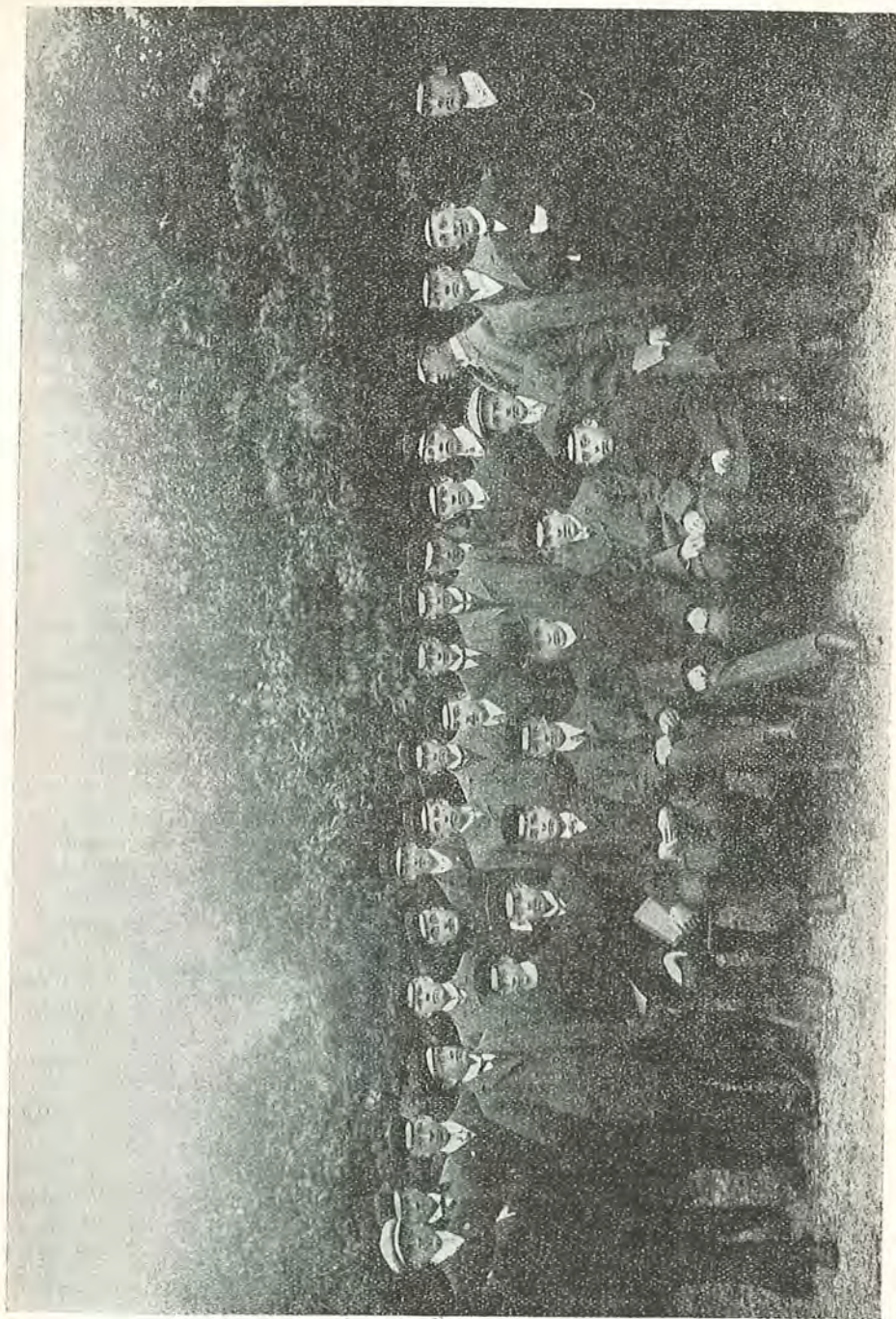
Många gånger efter skolans slut har jag med vemod tänkt på min käre lärare Alfred Svensson. Han var med alla sina egenheter en god människa, och jag skulle ha skattat mig lycklig, om jag fått tillfälle att under hans livstid visa honom min tacksamhet. Hur hård kan ej ungdomen i sitt oförstånd många gånger vara! —

Ofta voro våra upptåg ganska oskyldiga, och många nutida skolgrabbar skulle kanske tycka, att vi voro »larviga», men så voro vi inte heller så bortskämda med den moderna tidens »kulturbefordrande» nöjen.

Många söderbor erinra sig säkert bazarbyggnaden vid Södermalms-torg, vilken bl. a. inrymde en liten hatt- och mössaffär. En dag meddelade en yngling, att det där var stor realisation på hattar och caps och att priset växlade mellan 25 och 75 öre. Vi kommo överens om att pungslå föräldraskapet på denna summa, och snart hade hela lagret bytt plats. Det prydde nu gymnasisternas välbenade huvuden istället för gymnasistmössorna. Man kan tänka sig lärarnas uppsyn, då de fingo se en skara hatt- och capsklädda gymnasister under rasten. Den som kanske hade svårast att förlika sig med vår nya huvudbonad, var nog adjunkten Abbe, som brukade reta sig på att pojkarna hade benat här; det var snobberi! Efter en tid tröttnade vi emellertid på våra hattar och mössor och togo de mera klädsamma gymnasistmössorna till nåder igen.

Jag bifogar ett fotografi av vår klass — ht 1908 i L 7:2, som det då hette — på vilket en kamrat och författaren fortfarande äro skrudade i caps. På samma kort ses också den ende ståndaktige soldaten i skoluniformen, som infördes någon gång omkring år 1907 men som aldrig nådde någon popularitet bland de frihetsälskande skolynglingarna.

[Kamratkortet återges sid. 74; namnlistan sid. 69.]

Vid sekelskiftet kom en nyhet i kafélivet. Jag menar automaterna, som genast från början vunno allmänhetens uppskattning.

I närheten av skolan hade vi en automat i hörnet av Högbergs- och Götgatan samt en på Hornsgatan invid Ragvaldstrappor, vilka besöktes under frukostrasten av pojkar, som hade sina hem långt från skolan. Men även vi andra började snart frekventera dessa automater, i synnerhet på vintern, då det serverades starkglögg. Spritrestriktionerna voro ännu ej uppfunna. Dessa våra besök voro kanske inte så lämpliga, och ibland kunde någon få litet för mycket av den goda varma glöggen. Det kom snart klagomål till rektorn, och automatbesöken förbjödos. De långt bort boende ynglingarna måste nu inhämta rektorns skriftliga tillåtelse att få gå dit, och ibland kunde någon lärare dyka upp som »inspektör».

Till slut några reflexioner och jämförelser mellan skolungdomen under seklets första decennium och nutidens. Olikheterna äro i flera hänseenden ganska framträdande.

Ungdomen fostras nu mycket friare och kanske delvis ärligare samt får tidigare lära sig att stå på egna ben och själv taga sitt ansvar, men å andra sidan går den miste om många av de livsvärden, som för en äldre generation haft så stor betydelse. Så t. ex. var dåförtiden familjelivet intimare och bandet mellan föräldrar och barn fastare. Väningsutrymmet var större och gjorde det möjligt för ungdomen att i större utsträckning än nu träffas i hemmet. Föräldrarna hade mer ansvarskänsla för barnen samt mer intresse och tid att ägna sig åt dem. Mödrarna hade ej sina bridgepartier o. d., och fäderna voro inte så upptagna av föreningsliv och sammanträden; skilmässorna voro ej heller så vanliga! Det skapades en oersättlig känsla av samhörighet, då familjen på kvällen samlades omkring det stora salsbordet, och var och en under sin sysselsättning hade möjlighet att dryfta frågor med varandra. Det var en livsform, som gav stadga och rotfäste.

Vår tids enorma tekniska framsteg ha skapat en mängd bekvämligheter, som vi aldrig i vår ungdom hade kunnat drömma om. Å andra sidan har det nu uppväxande släktet förlorat mycket, som gjorde oss mer tillfredsställda med tillvaron. Vi uppleva nu en brytningstid, och icke minst skolan är föremål för ideliga reformer. Man undrar mängden gång, varthän utvecklingen skall gå, då man ser, hur hemmet för många mer och mer blir ett ställe, där man knappast mer än intager sina måltider och har sin sovplats, varpå familjemedlemmarna gå var och en åt sitt håll.

Ungdomstiden är härlig, och de unga skola en gång axla våra uppgifter. Jag tror på det nya släktet, men det är de äldres absoluta plikt att fostra detta så, att det blir i stånd att föra mänskligheten framåt i sant humanitär anda. I denna strävan böra föräldrar och skolans representanter räcka varandra handen. Vi kunna ej begära, att skolan, som endast en ringa del av tiden har hand om våra unga, ensam skall åtaga sig det ansvar, som i första rummet vilar på föräldrarna. Skolan gör så gott den kan, och jag kan med stor glädje och tacksamhet se tillbaka på min skoltid och mina lärare.

Karl Svante Salomon Svensson (1868—1928).

Av Läroverksadjunkten *John Boman*, Stockholm.

En karl går gärna rakt och tungt
och är ej lätt på handen,
hans öga blickar klart och lugnt,
och knöt han, hålla banden.
Så'n var magistern jag tänker på,
ett original och en bjässe,
när tysk syntax han fick dunka och slå,
då var han fullt i sitt esse.

Det dugde ock med en nybörjarklass,
där kasus och genus det gällde,
då glömde han allt för der. die. das,
och förde tyranniskt välde
Gud nåde då den försoffade pilt,
som ej höll den rasande takten,
den mäktiges nåd han tvärt förspilt,
ej en fick bli efter i jakten.

Hans nit var utan all måtta och sans,
han vek ej för fan eller trollen,
lektionen för honom var en lustiger dans,
och »klassen främst» var parollen.
Vad andra krävde i fyran först,
alltsammans i trean tog han,
och brast det någon i kunskapsförst,
i håret den tredskande drog han.

Han glömde all världens flärd och bestyr
mellan skolans bänk och kateder,
en temabock av en liten fyr
var något som angick hans heder.
Kabaler och krig och kejsares fall,
det gällde för honom föga
mot varje grand i hans gärning och kall,
där undgick intet hans öga.

När den flämtande drillen för dagen var slut,
då gick han till källaren »Vega»,
i vänners lag han vilade ut,
och därom är intet att säga.
Men mitt i de andras skämt och skratt,
så kunde han höja stämman
och säga som så: kan ni tänka Er, att
han fick Ba, Karlsson i femman.

Till rektor Olof Örtenblad

Vid avskedsfesten på Piperska Muren den 7/6 1920.

Av Läroverksadjunkten *John Boman*, Stockholm.

Jag djärvs här tala för en grupp elever,
som ännu ej ha givit ord och röst
åt all den varma tacksamhet, som lever
för alltid plantad djupt i deras bröst;
jag vill Er hälsa här från de adepten,
som under Eder kärleksfulla scepter
fått gå sitt provår på Ert Södermalm,
och jag vill hälsa Er från andra unga,
som Ni har hjälpt i deras första tunga
och svåra år i kallets strid och kvalm.

När skrämda av handledaren-tyrannen,
som kallt och hårfint vägde oss på våg,
vi fick ett hjärtligt ord av rektorsmannen,
det gav nytt liv åt trött och slappnad håg.
Bland Edra män av färla och kateder
ha alla mött oss, livade av Eder,
med tro och ständig omsorg om vårt väl.
Av Eder själv vi bära med oss minnet
av mänskan med det stora varma sinnet,
en gråhårsman med pojken kropp och själ.

Ha vi förstått Er rätt: ej frälses världen
av våld; ej hårdhet än betvang ett bröst;
den starka makt, som sist skall bryta svärden,
den talar stilla med en moders röst.
Det ljusa hemmets kärlek måste sprida
sin anda ut till alla dem som strida,
och denna uppgift, vilkas är den först?
Den tillhör oss, som leda barnastegen
från hemmets dörrar ut på allfarvägen;
i mån vi lösa denna, bli vi störst.

Herr Rektor, flärd är mycket som vi dyrke,
men det är ett som gör oss hågen glad:
att vi fått lära summan av vårt yrke
av mänskan rektor Olof Örtenblad.

En 60-åringens återblick på söderpojkar.

Av Rektor Nils Lundqvist (i NDA 19/12 1935).

Ni anhöll för en tid sedan om ett uttalande, avsett att i sammanhang med min sextioårsdag införas i eder ärade tidning. Fastän jag icke tror mig om att i den formen kunna bjuda en större allmänhet något särskilt intressant eller värdefullt, vill jag icke undandra mig att följa en tradition, som jag finner vacker. Jag har därvid intet skäl att gå ur vägen för det av eder föreslagna ämnet: *Söderpojkar och andra pojkar*.

Äro då inte Söder-pojkar som andra pojkar? är en fråga, som rubrikens formulering gör alldeles naturlig. Jo för all del, men detta sakförhållande har inte alltid varit erkänt. Och kanske, när allt kommer omkring, en liten skillnad ändå finns. Men inte är den så stor eller av det slaget, som min förste sagesman i ämnet ville inbilla mig, när han — själv fin beskwit — en röt månadsdag år 1885 upplyste den okunnige landspojken om att det i Stockholm fanns en skola någonstans i södra utkanten med namnet Södra latin, och samtidigt betecknade södralatinarna som gräsliga och farliga individer, vilka saknade kroppskultur, ära och redlighet, och som hade så ofullständiga begrepp om ridderlighet, att de vid kraftmätningar med läroverksungdom från verkliga Stockholm som vapen begagnade mässingsbeslagna svängremmar, blydaggjar, boxhandskar och i näsdukar inlindade stenar (det enda bruk av näsduk de förmodades känna till). Undra på att jag ryste.

Hade någon i den stunden viskat i mitt öra, att jag — visserligen åtskilliga år längre fram i tiden — skulle bli rektor för samma illa anskrivna läroverk, hade jag nog tagit profetian för att obeskrivligt elakt skämt. När jag så tre år senare för första gången i mitt liv tågledes kom till Stockholm och min far därvid utpekade stadsdelen Söder, befolkade genast min pojkfantasi den kuperade, då delvis så idylliska, terrängen med förslagna och hänsynslösa unga våldsverkare, dem jag alla sammanfattade under det missjudande namnet »södralatinare».

Det dröjde hela 16 år, innan min lycka (f. ö. mycket mot min vilja) förde mig till Söder, för att på det behagligaste sätt dementera den karaktäristik, jag fått av »södralatinarna», och vad mer är låta mig för återstoden af mitt liv slå rot i en terräng och bland en befolkning, som jag dittills så illa misskänt. Det hela gick till sålunda. Jag hade efter ett par terminers vikariat vid läroverket i den förtjusande residensstaden Nyköping — där jag f. ö. trivts utomordentligt både med tjänstgöring och livet utanför tjänsten — lagt in ansökan om provår vid högre allmänna läroverket i Uppsala. Jag hade hoppats att där jämsides med provårstjänstgöringen medhinna tryckningen av min doktorsavhandling. Hade inte denna min plan korsats, hade jag helt visst aldrig hamnat på Söder utan kommit att i Uppsala vanka många tunga år som lönlös docent, för att sedan efter fåfång strävan att nå ett akademiskt slutmål blåsas av någon nyckfull vindil vart vet jag inte.

Nu ville emellertid min lycka annorlunda. Resolut blev jag hänvisad att genomgå provårskursen vid Södra latin. Rätt olustig gjorde jag mitt

inträde på rektorsexpeditionen, där jag emellertid blev gemytligt mottagen av rektor Olof Örtenblad, vilken i chefskapet nyligen efterträtt Söders store man, Carl von Friesen.

Rektor Ö. antydde att provåret nog kunde ha sina besvärligheter av skilda slag, dock inte värre, än att de med god vilja och friskt humör kunde övervinnas. Och så började jag det så kallade »hundåret». Hänsynen till ekonomin hade tvungit mig att bredvid provåret (i fyra ämnen) åtaga mig ett drygt extraarbete, däribland 9 veckotimmar i Beskowska skolan, belägen i motsatta ändan av staden. Hade följaktligen tillfälle att direkt jämföra beskwiten och södra latinaren. Utan att tala illa om beskwiten, som för all del även han lät sig undervisas och fostras, får jag nog säga, att jämförelsen utföll till södralatinarens förmån. Vad den senare saknade i fråga om rent yttre polityr och elegans ersattes av en obeskrivligt tilltalande prägel av förtroendefull och samtidigt hövisk lojalitet.

Det ansågs visserligen höra till saken på Söder som annorstädes, att provårskandidaten skulle sättas på prov också av eleverna. Men det är skillnad på prov och prov. De unga södralatinarna förforo därvidlag så hänsynsfullt, att det föreföll, som om de skulle närmast ha känt sig besvikna, om provkandidaten inte visat sig vara situationen vuxen, och de hade uppenbarligen intet emot att låta kärran gå i den lojala plikt-trohetens uppnöta hjulspår. Endast ett nervöst otympligt eller obehärskat despotiskt lärarämne hade där haveri på disciplinens vatten att frukta. Förresten funnos där som vågbrytare en mängd karlar till ordinarie lärare, som genom en lycklig förening av auktoritet och kamratlighet i uppträdandet visste att ingiva provårskandidaterna det rätta måttet av självförtroende och som även förstodo att hålla de mera klenmodiga under armarna, om och när så behövdes. Det vore en glädje att kunna säga sig, att Södra latin på denna punkt ej alldeles svikit sina traditioner. Dock — det är tryggast att ej fälla dom i egen sak.

Till detta läroverk med *dess präktiga elevmaterial, dess utmärkta lärarekår och dess goda, väl vårdade traditioner* blev jag efter genomgången provår knuten för att sedan därvid förbli. Jag räknar då inte ett kortare skede i privat praktisk tjänst, som jag visserligen ur ekonomisk och erfarenhetssynpunkt hade mycken nytta av, men som jag dock räknar som en hastigt övergående episod. År 1909 blev jag ordinarie vid läroverket och år 1920 efter min vördade vän rektor Örtenblad dess chef.

Jag har under de snart gångna 16 åren som södralatinarnas rektor haft osökt tillfälle att se mina pojkar både inifrån och utifrån. Sett på dem har jag någon gång med litet ogillande, dock bara som enstaka individer, men för det allra mesta och när det gäller läroverkets ungdom i stort alltid med stor tillfredsställelse. Det är alltså om Södralatin-ungdomens speciella kynne jag efter den nu fullbordade långa inledningen skulle i största korthet uttala ett omdöme.

Jag nämnde nyss något om den förtroendefulla höviska lojaliteten hos södralatinaren. Det faller mig inte in att söka härleda denna förnämliga egenskap ur någon förment naturlig ädelhet, varmed en partisk

natur skulle ha utrustat söderpojken rikligare än andra stockholmspojkar. Men en naturlig förklaring till denna speciella typ, som nära nog alla omdömesgilla besökare lägga märke till, måste väl finnas. Det är skulle jag då vilja säga, inte lyckligt om lärarens sociala standard i alltför hög grad ogynnsamt bryter av mot den, som eleven genom hemmets umgänge lärt sig att betrakta som den normala. Läraren har allt skäl att önska sig förskonad från både nedlåtenhet och medlidande från elevernas eller målsmännens sida. Han bör göra anspråk på att betraktas som fackman på sitt område, undervisningens och uppfostrans, och för övrigt allenast som karl för sin hatt och därmed basta.

Denna ställning har läroverkslärarkåren på Söder med dess samtidigt ambitiösa och hovsamt trygga borgerlighet haft jämförelsevis lätt att hävda, och på denna tillförlitliga grund murade rektor *Carl von Friesen*, han, som sedan dog såsom ecklesiastikminister, skolans anseende så stadigt, att det bör kunna hålla i decennier. Det räknades på *Carl von Friesens* tid som en verklig heder att få höra till hans läroverk, f. ö. då liksom nu det enda högre allmänna på hela Södermalm; allt fort torde läroverkets monopolställning på Södermalm innebära ett försteg i den allmänna meningen, som bör tacksamt antecknas som en tillgång, den där icke bör genom oaktsamhet förspillas. Ty den ungdom som senterar förmånen att tillhöra läroverket, är eo ipso mera tillgänglig för fostrande påverkan.

Den sunda, förnämliga lokalpatriotism, som utmärker söderborna icke minst dem, som äro bofasta inom »Maria skolas» naturligaste lärjungeområde, har även den ett gynnsamt inflytande på de ungas inställning till sitt läroverk.

Jag nämnde nyss ordet grand old man som det välförtjänta epitetet till namnet *Carl von Friesen*. Ett annat namn, som ofta nämns av gamla södralatinare i samma andedrag som detta, är *Vilhelm Aman*. Han, den spänstige löjtnanten, den kække kaptenen, den gamle avhållne och vördade majoren, som i ett par årtionden var Södra latins gymnastiklärare, han kunde konsten att ta pojkar och forma dem till på en gång kända pojkar och gentlemän. Han satte både sprätt och pli på sina gossar. Dock vågar jag knappast tillskriva honom äran av den framgång, varmed södralatinarna i senare tid hävdade sin skolas idrottsliga rangställning; för denna lyckosamma utveckling ha vi att tacka den idrottsliga sakkunskapen och initiativkraften hos ett yngre släkte av goda gymnastiklärare vid Södra latin ävensom en ovanligt lycklig tillgång på goda och arbetsamma unga idrottskrafter bland pojkarna, och så först och sist god kamratsammanhållning och känsla av ansvar, när det gällt »pluggets» heder.

Många södralatinare ha gått långt i livet, hedrande sig själva, sitt läroverk och sitt land. Jag gör ej anspråk på rätten att i den gamla skolans namn säga dem det tack, som de gjort sig förtjänta av. Vad jag däremot gör som en god gärd av plikt, den jag med glädje fyller, det är att sträcka ut min hand och med värme och kraft trycka handen på södralatinarna av i går och i dag, läraren såväl som eleven, och säga ett ärligt menat: Tack för vad som varit och tack för vad som är.

Minnen från KATARINA LÄROVERK.

Av Lektor *A. Malmstedt*, Stockholm (född 1854).

Mina fyra första levnadsår tillbragte jag i födelsestaden, Stockholm. En syster till min far var bosatt i Vaxholm och gift med apotekaren *G. W. Georgii* därstädes. Sedan såväl min far som denne min »farbror» i sept. 1858 borttryckts av koleran flyttade min mor med mig och min syster till Vaxholm, som sedermera förblev min »hemort», tills jag 1878 såsom fil. kand. fick anställning såsom extralärare vid Ladugårdslands läroverk.

I Vaxholm fanns vid 60-talets ingång endast en skola, folkskolan eller, såsom den alltid benämndes, klockarskolan. Då där en lärare hade att i ett och samma rum meddela undervisning åt en icke obetydlig barnskara, så är det ju icke underligt om resultatet därav ansågs vara tämligen klen. Men styvare var nog inte heller den s. k. undervisning som jag, efter att i hemmet ha fått lära att läsa rent och kanske lite till, under någon tid åtnjöt hos en gammal f. d. apotekare, *Nyström*, som försörjde sig och sin hustru dels genom att då och då göra tjänst såsom läkare — någon sådan fanns nämligen icke på den tiden i V. — dels genom att såsom inackorderingar mottaga och meddela »undervisning» åt pojkar från Stockholm.

Det var därför en oskattbar lycka för mig, att en ung Stockholmsdam, »mamsell» *Fatima Elgclou*, där öppnade en flickskola, där jag och två andra smågrabbar av gunst och nåd mottogos. Av åtskilliga fakta drar jag den slutsatsen att skolans födelseår måste ha varit 1862. Eftersom det var en flickskola, spelade naturligtvis moderna språk första fiolen. Metoden var den *Ollendorffska* eller, såsom den efter sin introduktion i Sverige benämndes, den *Grönlundska*. — Jag tror nästan, att jag var den ende, som läste tyska, ty de båda andra pojkarna voro väl gröna och flickorna valde sannolikt engelska, sedan mamsell *E.* med sig adjungerat en väninna såsom lärarinna i detta språk. Att någon särskild tid var anslagen till talövningar kan jag icke erinra mig, men min lärarinna tilltalade mig i regel på tyska och tillhöll mig från första början att å min sida tota till så gott jag kunde, vilket tydligen vittnade om god pedagogisk takt. Hon var själv tydligen i besittning av en viss vana att inom ett begränsat område uttrycka sig på tyska; men var hon förvärvat den, är mig obekant, ty den omständigheten att hon (av för mig okänd anledning) till konfirmationslärare haft den dåvarande kyrkoherden i den tyska församlingen, *D:r Rohtlieb*, synes mig icke vara tillräcklig förklaring.

Att dessa anspråkslösa talövningar icke blivit utan resultat, fick jag tillfälle att erfa sommaren 1865. Liksom sommaren förut blev jag då utbjuden till *St. Rönnscholmen* i *Trälhavet*. Där bröts fältspat, och ön hyste under den del av året, då arbetet pågick, en betydande arbetarstyrka. På ön vistades då en tysk grosshandlare. Hans son och jag tillbragte hela dagarna i varandras sällskap och vi trivdes bra tillsammans. Som

han inte kunde ett ord svenska, så fördes samtalet på tyska, en tyska, som för ett tyskt öra nog, då och då, snarare verkade pittoresk än vulgär. Av någon tunghäfta besvärades jag icke, och den höga sommartemperaturen hindrade mig inte att »unentwegt» gå på i ullstrumporna.

Jag är tacksam för den tyska jag senare fick lära, under mina fyra år i Katarina av magister Wadner och under de två första gymnasieåren av D:r Klint; tyskan avslutades på den tiden i secunda. Men någon talövning förekom under dessa sex år icke, och icke en tysk rad sattes på papperet. Icke heller under de sista två gymnasieåren eller under Uppsala-tiden ägnade jag någon nämnvärd tid åt detta ämne.

Jag hade redan 1880 gått in i en tysk förening, i vilken jag då och då tillbragte ett par tre kvällstimmar i gemytligt samspråk vid en seidel bier; och min bestämda åsikt är, att jag för de snabba framsteg jag där gjorde i tysktalande i väsentlig mån hade att tacka den förövning jag 15 år tidigare fått i Vaxholm.

a) *Min elevtid i Katarina: 1865—1869.*

För inträde i Katarina läroverk undergick jag prövning den 24 aug. 1865 i bönsalen i Kat. V. Kyrkogata 4, där examinatorn, skolans yngste kollega, den 27-årige magister Högberg, tog plats på en bänk och anvisade mig och mina två medtentander plats på en annan. Efter examen förklarades mina båda kamrater mogna för andra klassen men — till min stora men icke obehagliga häpnad — hänvisades jag till klass 3. Jag kan icke på annat sätt förklara detta utslag än så, att examinatorn ansåg mina insikter i tyska vara tillräcklig kompensation för de luckor som han utan tveivel här och där upptäckte i mitt vetande. I alla fall behövde han icke ångra sitt beslut, alldenstund jag vid läsårets slut ryckte upp till n:o 2 i klassen och blev den ene innehavaren av det då för första gången utdelade Törnquistiska stipendiet.

Katarina skola styrdes på 1860-talet av rektor Johan Olof Leffler, under vars kraftiga ledning den vunnit en högt aktad ställning bland Stockholms fem lägre allmänna läroverk. (De voro 5-klassiga men sex-åriga; 5:te klassen var delad i »övre» och »nedre femte».) Han åtnjöt ett synnerligen högt anseende såsom rektor och var från lärjungarnas sida föremål för obegränsad respekt och på samma gång vördnad, vilket gjorde, att han endast högst sällan behövde tillgripa strängare straffåtgärder. Han var en reslig man med ett vackert vitt skägg. Personligen står jag till honom i den största tacksamhetsskuld, och hans vördade namn lever hos mig i kärt minne. Även mången, som aldrig hört hans namn omnämnas, har säkert hört talas om två av hans barn: äldste sonen, den världsberömda matematikern, som (med vidfogande av sin mors familjenamn till det fäderneärvda) kallade sig Mittag-Leffler, och dottern, den talangfulla författarinnan, som efter sitt andra giftermål kallade sig Anne-Charlotte Leffler, duchessa di Cajanello. Även den andre sonen, Frits, som skrev sig Läßler, var en framstående vetenskapsman. Han dog 1921 såsom pensionerad e. o. professor i svenska språket.

Rektor Leffler drabbades på sommaren 1869 av sinnessjukdom och måste tillbringa flera år på offentlig eller enskild vårdanstalt. Han avled 1884.

Den förut nämnde magister *Viktor Högberg* tycks i sina akademiska studier ha haft naturvetenskap (biologi) till huvudämne, eftersom hans gradualavhandling har till ämne »Örebrotraktsens foglar». Han undervisade i 3:dje klassen därjämte i historia, geografi och latin, vilket sistnämnda ämne intresserade mig mest och vari jag av honom fick en fast grund lagd. Först senare tycks han ha slagit sig på tyska. Jag hörde av en kamrat som redan förut haft honom till lärare, att han var mycket sträng och att han en gång utdelat en något för kraftig örfil, men jag såg aldrig något prov på denna stränghet. Han förstod att ingiva en sådan respekt och på samma gång att vinna sina lärjungars tillgivenhet i en grad, som gjorde hårdhandskarnas tillgripande obehövt. Men att han icke var en temperamentslös man, kunde man stundom höra på en darrning i rösten, som lät ana att han icke var att leka med.

Jag tyckte mycket om mag. H. men fick blott ett år behålla honom såsom klassföreståndare och lärare. Då och allt sedan var han ett kärt namn i mitt barndomshem, och även sedan jag blivit hans medlärare (jfr avd. b.) fortlevde i mitt hjärta lärjungens tacksamhet och vördnad sida vid sida med den broderliga vänskapen och känslan av kollegial likställighet. När jag blivit hans kamrat, lärde jag ännu mera uppskatta hans karaktär samt hans anspråklösa och försynta väsen. Liksom vinden uojnar mot aftonen, blir blodet med åren lugnare och sinnet mildare, och jag tycker mig ännu höra honom vid ett tillfälle, då någon gjort sig skyldig till någon förseelse — dock icke av mera graverande art — mana till mildare åtgärder med argumentet: »Pojkar ä pojkar». Otto Sjögren såg upp till honom med någonting liknande veneration, och en min forna Uppsalakamrat, pastor Josef Rosenius, som någon eller några somrar umgåtts med honom på landet, brukade, när vi råkades, fråga efter V. H. och ge uttryck åt sin varma tillgivenhet för honom.

Magister *L. A. Wadner* undervisade f. o. m. 3:dje klass i kristendom och tyska. När Ladugårdslands lägre allmänna läroverk inrättades, blev han dess förste rektor och var under mina åtta första lärareår (1878—83; 85—88) min chef.

Läraren i matematik, magister *Roland Kjellberg*, hade icke avlagt akademisk examen och fick därför vänta länge, innan han fick rättighet att söka ordinarie tjänst. Han blev då adjunkt vid (Norra) Realläroverket. Han ansågs vara en utomordentligt skicklig matematiklärare på skolans lägre och mellanstadium.

De fyra nämnda lärarna voro styva disciplinkarlar. Det kan man däremot icke säga om läraren i modersmålet, den »snälle» magister *Eurenus*, under vars lektioner ordningen i klassen sällan eller aldrig var mönstergill. Stundom kunde det då hända att »senapen», såsom fransmannen säger, »steg honom i näsan»: han rusade ner ur katedern och högg den eller de brottsliga i kaluven och ruskade dem; men långt ifrån att störa den levnadsglada stämningen, vari församlingen redan befann sig, stegrade detta ytterligare densamma.

Då han tre år därefter, sålunda under mitt sista år i Katarina, i samma ämne undervisade i »övre femte», meddelade klassföreståndaren

magister Wadner efter det sista kollegiet på höstterminen, att åtskilliga lärjungar, bland dem jag, tyvärr trott sig ostraffat kunna missbruka magister E:s godhet och gjort sig skyldiga till bristande hållning samt därför fått sitt sedebetyg nedsatt. Då jag efter lektionens slut livligt obegripligt, vad jag låtit komma mig till last, förklarade han, att saken visserligen nu icke kunde ändras men att, om under följande termin ingenting bleve att anmärka mot mitt uppförande, jag kunde vara säker på att vid dess slut återfå det sedebetyg jag under åtta föregående terminer haft. Flera lärare hade visserligen protesterat mot nedsättningen av mitt sedebetyg, sade han, men pluraliteten hade ansett att ett exempel borde statueras till skyddande av magister E:s prestige. Det var mig omöjligt att begripa, vad jag gjort mig skyldig till, och det är först efteråt jag trott mig förstå, hur med saken förhöll sig. Något slags oljud hade tydligtvis förekommit, och när magister E. lät blicken glida över klassen, hade han fått se åtskilliga, bland dem mig, sitta och flina — jag vet inte om jag gjorde det, men jag håller det för möjligt — och, kanske med rätta, hade han ansett att även flinarna borde näpsas. Jag hörde aldrig till »skojarna» och ansåg mig sannolikt med denna negativa förtjänst ha uppfyllt allan rättfärdighet. Till att också förhålla bråkstackarna det orätta i deras uppförande mot en god och ädel man, så långt tycks varken jag eller någon av de andra välartade ha hunnit i intellektuell och moralisk utveckling.

Vi hade för övrigt inte heller ett år senare hunnit så långt, ty även i första ringen blev en lärare utsatt för oförskämt skoj. Så tog en dag i ring I på gymnasiet en mitt framför katedern sittande elev fram en ankarstock och »sökte stilla sin hunger», såsom förebräelsen på magisterns småländska dialekt ljöd. Det kan, tyvärr, tilläggas att två av kamraterna voro fyra år över klassens normalålder, alltså 19 år gamla, och två »andligt sinnade», men att inte heller någon av dessa fyra kände någon inre maning att tilldela ankarstocksamatören, vad han förtjänade: en grundlig — dock verbal, inte manuell — avbasning eller att förhålla andra ohyfsade kumpaner det klandervärda i deras beteende.

Följande termin — min sista i Katarina — hade mitt uppförandebetyg sannolikt åter höjts, om ej en händelse inträffat, som lät mig göra min entré på gymnasiet med B i sedebetyg. Under en rast befunno sig en klasskamrat, Johannes Elmblad, och jag ensamma i bönsalen, som även tjänstgjorde såsom lärum för klass 5. Därvid kom en av oss att helt vänskapligt fatta den andre om livet och svänga runt ett tag men snavade, så att vi båda ramlade över en bredvidstående stol; då vi — oskadda — reste oss upp, befanns denna ligga på rygg med även sitsen och frambenen i mer eller mindre horisontal ställning. Quid multa? Därmed måste varje tanke på rehabilitering uppges. Men jag måste tacksamt erkänna, att jag aldrig haft någon molest av denna fullkomligt oförtjänta prickning.

Magister E. var en välsituerad ungarl och bodde tillsammans med sin bror, som fortsatte en av deras far etablerad, på den tiden välbekant leksaksaffär på L. Nygatan. De bodde antagligen i eget hus, och det var sannolikt i deras egen släde som magister E. stundom om vintermorgnarna när kölden var mer än vanligt skarp och snön virvlade alltför intensivt, kom åkande upp till skolan, stundom med en skolpojke vid sidan, som han på vägen upphunnit och inviterat att sitta upp. — När Cavallins latinska lexikon i skolan påbjöds skola efterträda Håkan Sjögrens utsålda lexikon, som förut dominerat nära ett århundrade, förklarade en fattig pojke att han ej hade råd att köpa den dyra boken. Eurenus kom då en dag och presenterade honom ett paket innehållande lexikonet. — Magister E. var en litteraturintresserad man och själv en smula vitterlekare. Något år på 1870-talet blev han belönad med Svenska Akademiens mindre pris för en översättning av Tassos *Aminta*.

Av de nämnda fem lärarna följde oss endast magister Wadner upp i 4:de klassen. Där gjorde jag bekantskap med flera nya lärare.

Magister *Nils Claes Nilssons* ämnen voro matematik och engelska. Han var utan tvivel den mest jovialiske av alla lärarna. Såvida icke någonting särskilt väckt hans missnöje, var han alltid munter och gladlynt på lärorummet. Han kom också att stå i ett närmare förhållande till sina lärjungar än någon annan lärare och underhöll bekantskapen med dem även sedan de lämnat skolan. Men han höll på samma gång mycket strängt på disciplinen och tålde intet brott mot god ordning.

Jag hade en gång i 4:de klassen den malören att ådraga mig hans synnerliga misshag. Medan han stod framme vid tavlan och ritade eller skrev något, företog jag något slags vickande, vaggande eller guppande rörelse på bänken (som saknade ryggstöd), kanske av rent fysiskt behov av en smula motion, i alla händelser icke i någon medveten avsikt att åstadkomma någon muntration. Han gjorde genast helt om och upplyste mig om att han sett mig i mina evolutioner avspeglad i sina glasögon, varpå följde en skur av förebräelser. Därvid stannade det emellertid — egendomligt nog — vare sig han glömde bort saken eller han ansåg sig känna mig nog för att veta, att om jag också den gången kunde tyckas ha fuskat i yrket, jag dock icke var någon professionell ögontjänare. —

Som jag var latinare, har jag ingen erfarenhet av hans undervisning i engelska språket, — men jag misstänker, att den från nutida synpunkt sett, lämnade åtskilligt övrigt att önska. De tre stora moderna språken äro utan tvivel de ämnen, vari undervisningen på det sista halvsekleet gjort de största framsteg. Det uttal, de flesta elever på min tid i skolan inhämtat, var mycket bristfälligt, beroende därpå att lärarna på 1860- och 1870-talen ännu saknade den insikt i den nya vetenskapen fonetikens elementer som kräves för att kunna förklara ljudens bildande. De båda engelska th-ljuden ansågos förfärligt svåra, och mången kom aldrig längre, än att han uttalade *think* som *sink* och *that* som *dat*. Läroböckerna upplyste visserligen om att i engelska och franska, i vissa

fall även i tyska, s- och sje-ljuden stundom äro »lena» eller »mjuka», men vari olikheten mellan dessa »lena» ljud och våra alltid »hårda» s- och sje-ljud egentligen ligger, torde även för den lärare som själv, på rent imitativ väg, tillägnat sig det rätta uttalet, ha varit mycket svårt att klargöra för eleven, så länge man icke kände skillnaden mellan »tonande» och »tonlösa» konsonanter. Att även i tyska de båda nämnda konsonantljuden, vartdera i ett fall, äro »lena», omnämndes ej i dåtidens tyska grammatikor. Att bibringa eleven någon — om än så anspråkslös — färdighet eller övning i de främmande språkens talande, ansågs icke tillhöra skolans uppgift. Helt naturligt är, att lärarne själva under sådana förhållanden i allmänhet icke voro i besittning av någon större färdighet att muntligt uttrycka sig på främmande språk — en färdighet som icke utan kännbara ekonomiska uppoffringar kan förvärfvas. Undantag förekommo emellertid redan på 1870-talet, varpå ett exempel nedan skall anföras (jfr här senare om läraren Ringquist).

Att mag. N. i matematik icke blott var — även efter nutida fordringar — fullt rustad att undervisa på ifrågavarande stadium, utan även var en god, varmt intresserad, livlig och temperamentsfull lärare, därom är jag fullt övertygad, och det är icke hans fel utan ett mitt naturfel att jag i matematik aldrig blev mer än en slätstruken B-karl.

Adam Ljung undervisade under min skoltid i franska, historia, geografi och latin. Det förstnämnda ämnet låg honom nog minst nära. Jag erinrar mig inte, hur det välkska tungomålet klingade i hans mun, men jag är förvissad om att han förstod att grundligt lära oss de föreskrivna kurserna på det sätt, varmed man då åtnöjde sig. I latin och historia var hans undervisning utmärkt, lika intressant som grundlig. Den geografiska undervisningen bedrevs på den tiden på ett mera abstrakt och skematiskt sätt än nu, med huvudvikten lagd på inlärandet av en mängd floder, städer m. m., och den då använda läroboken, Palmblads, innehöll säkerligen, åtminstone för vissa europeiska länder, kanske tredubbelt så många städer, som de senare infördä läroböckerna. Och inte nog med att man utan att stappla måste kunna räkna upp alla städerna utefter Wolga och dess förnämsta bifloder Okå och Kama och deras bifloder, utan man måste också vara beredd på sådana kvistiga frågor som i vilken riktning t. ex. Kaluga ligger ifrån Tula och Tambow från Rjäsan, allt städer som man förgäves söker i nutida svenska geografier. Magister Ljungs lektioner voro icke blott, såsom nämnt, intressanta, de voro ofta därjämte roliga. Man kan inte (utan att, såsom ofta sker, ge ordet en alltför vid betydelse) kalla hans skämtlynne *humor* men väl *esprit*. I alla händelser tog det sig vanligen uttryck i en sarkastisk persiflage av ett oriktigt svar och ett med djupt bekymrad min uttalat, låtsat beklagande av den intellektuella undermåligheten hos den, som avgivit svaret («Stackars barn!»). Lyckligtvis kände denne sin man tillräckligt för att icke taga medlidandet på allvar och därför icke heller förtvivla om möjligheten att även han med tiden skulle kunna bli en samhällsnyttig medborgare.

Jag ser mag. Ljung ännu framför mig så som han för mer än 70 år sedan gick och stod. Han rökte när han kom, när han gick, och när han och några kolleger (i saknad av kollegierum) under rasterna på stående fot kamperade vid balustraden i övre förstugan; några timmar innan han dog, bad han att få en cigarr och drog några bloss. Han står för mig såsom den yppersta kraften i skolans dåtida läraruppsättning, och på mig och mina kamrater verkade han imponerande. När jag sedan blev hans kamrat, lärde jag i honom därjämte känna en ytterligt finkänslig, försynt och taktfull man. Med fullt skäl kunde också rektor Björling i varmhjärtade ord vid hans grav karakterisera den gamle veteranen såsom en läraretalang och en prydnad för det läroverk, han i så många år tillhört.

Min tredje »nye» lärares, magister *Wahlströms*, egentliga fack var antagligen biologi, eftersom han författat en diger »Handbok i Zoologi», som dock snarare var en fauna än en lärobok och därför såsom sådan var föga lämplig. Han var en godmodig, välvillig och sympatisk man men såsom lärare föga drivande.

b) *Min läretid i Katarina: 1890—1904.*

Mellan min första och min andra Katarinaperiod ligga 21 år. Av dessa år hade fyra ägnats åt studier på Stockholms gymnasium och sammanlagt 7 (i två repriser) vid Uppsala universitet, 9½ år (i tre repriser) åt lärareverksamhet, alla vid Ladugårdslands lägre allm. läroverk, och 7 månader tillbragts i England och Frankrike.

När jag vid 36 års ålder gjorde min entré såsom kollega i Katarina skola, kände jag rektor *Björling* endast till namnet samt till ut- och anseendet. De lärjungar från Klara skola, som samtidigt med mig och mina Katarina-kamrater intogos på Stockholms gymnasium och som haft honom till lärare i latin och grekiska, visade sig vara väl rustade och särskilt i grekiska oss andra vida överlägsna. Vår nye lärare i ämnet, L. Lindroth, kom flere gånger att omnämna d:r Björling i sådana ordalag, att vi därav drogo den riktiga slutsatsen att Björling måste vara en förträfflig lärare. När jag nu gjorde hans personliga bekantskap, var han 53 år gammal; men om ej minnet sviker mig, var han redan lika vit i skägget som vi minnas honom från hans senaste år, och man skulle på afstånd ha kunnat taga honom för en åldring. Men när man kom honom närmare in på livet och lade märke till livligheten i hans blick och tal och spänstigheten i hans rörelser, förstod man genast, att man hade framför sig en man i sin fulla kraft, och sådan eller väsentligen sådan står han för mitt minne under de följande 14 åren. När jag därtill lägger hans pliktrohet och hans kärlek till ungdomen drar jag därav den slutsatsen, att rektor Carl Björlings Katarina-gossar stå till honom i lika stor tacksamhet för en gedigen och livfull undervisning som den unge kollegans Klara-gossar på 1860-talet.

Han nämnde visserligen en gång, att han under sina tidigare rektorsår var mycket sträng eller strängare än han ansåg sig senare ha varit, men alla som känt d:r Björling, veta, att denna stränghet icke var detsamma som hårdhet utan en stränghet förestavad av kärlek och regle-

rad av ett klart och sunt förstånd. Han nämnde vid ett annat tillfälle att när någon gjort sig skyldig till en förseelse av den art, att kollegiet ansåg den i enlighet med skollagens föreskrifter böra bestraffas med kroppslig aga, det var honom en formlig plåga att exekvera straffet och att han i stället sökte förmå föräldrarna att ta ynglingen ur skolan. Jag är därför starkt böjd att tro, att den rotting, som någon i undantagsfall sett i hans hand, snarare var avsedd att göra tjänst såsom en rättvisans symbol än såsom ett dess verktyg och jag är förvissad om att de känslor, varmed hans forna lärjungar tänka tillbaka på sin gamle rektor, heta tacksamhet, vördnad och tillgivenhet. Dessa känslor delas av hans forna medlärare, som i honom alltid kände sig äga »en god och trogen överhet». En mera hjärtlig och vänsäll människa än Carl Björling kan svårigen tänkas.

Han fick en längre livstid sig beskärd, än som kommer på de flestas lott. Men ju längre en människas liv varar, desto flera sorger liksom desto flera fröjder rymmer det. På B:s lott föll att se sitt hem skövlas av döden och att till sist sitta ensam vid sin öde härd. Hans båda söner i första giftet hade tidigt lämnat fädernehemmet och med tiden bildat egna hem, men de två yngre och till sist hans maka gingo alla åtskilliga år före honom själv ur tiden, den yngste och mest begåvade av de fyra sönerna först. Då besannades åter, att arbetsamhet, såsom det bland annat fordom stod i det klassiska stycket 80 i Lindbloms katekesutveckling »bidrager till tröst och sinnesstyrka under motgången». Han hade redan när jag kom till Katarina (1890), börjat göra biblioteks- och arkivstudier för ett verk, som låg honom varmt om hjärtat, men först efter avskedstagandet tycks han på allvar ha gripit sig an med avfattandet, och jag fick det intrycket under mina inte så sällsynta besök hos honom under de sista åren, att han i detta arbete funnit väl icke ersättning för allt vad han mist men dock en medelpunkt för sina tankar och glömska av tomheten omkring honom. Helt visst var det för honom en rik källa till glädje, när verket äntligen låg färdigt och Katarina skolas historia såg dagen, kort därefter följd av den stora kartan över Katarina församling i äldre tider, båda av fackmän erkända såsom värdefulla bidrag till den svenska skolans historia och till Stockholms topografi i forna dagar. Men när till sist sjukdom och plågor stötte till, då hälsade säkerligen 83-åringen döden såsom en befriare, då han kände honom nalkas.

Av mina egna forna lärare kvarstodo vid skolan (år 1890) endast *Högberg* och *Ljung*. Den förre, ännu ej 52 år gammal, stod liksom rektor Björling i sin fulla manskraft. Ljung, som ifrågavarande år var 65 år gammal, tycktes visserligen också vara vid full andlig och kroppslig vigör, ehuru han kort förut undergått en operation. Men när jag vid terminens betygskollegium hörde honom beklaga sig över en pojke, som trötat honom med sin ouppmärksamhet och sin bråkighet, då förstod jag, att den forna kraften icke fanns kvar. En pojke som vågat »bråka» under magister Ljungs lektion, var på min skoltid icke av kvinna född.

Kvar funnos ännu (1890) två andra som på 1860-talet varit lärare vid läroverket ehuru icke för mig, nämligen musikdirektör *Lundh* och magister *Ringquist*. Med den förre hade jag icke haft andra relationer, än att jag av honom blivit prövad och befunnen obekvämt för sångkonstens utövande. Magister R. hade, liksom en förut omnämnd lärare, icke avlagt akademisk examen, men han hade förvärvat goda kunskaper i främmande språk genom egna studier och resor, vartill hans ekonomiska ställning satte honom i stånd, alldenstund han förblivit ungtkarl. Jag bevistade såsom ung lärare under de första åren av min lärareverksamhet terminsavslutningen i andra skolor, och vid ett eller ett par av dessa besök åhörde jag hans förhör i tyska, varvid han själv hela tiden använde det främmande språket. (Om och i så fall i vilken utsträckning eleverna på tyska besvarade frågorna, kan jag ej erinra mig.) Jag lärde i honom känna en utomordentligt fin och älskvärd gammal herre, men när jag — kanske vid det andra årets slut — åhörde hans förhör i gymnasistexamen, fann jag tyvärr, att hans krafter voro brutna. Vid snart därefter uppnådd pensionsålder lämnade han skolan.

Otto Sjögren var icke blott skolman utan även historisk författare av rang. Hans produktion kan kallas enorm och vittnar ojävaktigt om att han måste ha arbetat med otrolig lätthet. Den vida övertägande delen av densamma är vad man kallar populära, d. v. s. för en större bildad allmänhet avsedda skrifter, bland andra en världshistoria, som utkommit i en andra, av annan person genomsedd upplaga. Ett arbete av denna art måste naturligtvis baseras på specialforskares förarbeten. Men att Sjögrens arbeten icke rätt och slätt äro, vad populära arbeten stundom äro, blotta avskrifter av andras arbeten nödtorftligen omstuvade och hopfogade, därom vittnar det omdöme, som ingen mindre än Harald Hjärne om honom fällde, att han var sin tids Fryxell. Mot hans uppgifters exakthet ha stundom invändningar gjorts, men hans framställningskonst har vunnit ampla erkännanden. Han var en prosaist av rang, en arbetare i ädel metall, och vårt stolta svenska språk böjde sig villigt under hans konsterna hand.

Om *Otto Sjögren* såsom lärare vet jag *av egen erfarenhet* ingenting. Men jag har den föreställningen att han, som vid sitt skrivbord kan sägas ha varit en atlet, icke ägde tillräcklig kraft av den speciella art och den pondus som för en pedagog äro oundgängliga, om ett gott resultat av hans arbete skall kunna ernås.

Sjögren var av alla sina kamrater varmt avhållen. Jag kände mig från vår första bekantskap varmt tilltalad av hans vänsälla och hjärtegodas väsen och vi kommo att stå varandra ganska nära. Han lämnade på grund av nedsatta kroppskrafter skolan redan ett eller annat år före uppnådd pensionsålder och slog sig först ned i sin fäderneprovins Småland, sedermera på en egendom i Södermanland, som inköpts av hans ene son. Sedermera inköpte han själv en mindre gård nära Malmköping, och där slutade han sina dagar. Han jordfästes i hemsocknen, men hans stoft fördes till Stockholm och nedsänktes i den grav på Nya kyrkogården, där hans äldste son redan förut fått sitt sista vilorum.

Alla de övriga lärarna voro för mig obekanta med undantag av d:r *Hallström*, som under fem år varit min kamrat i Ladugårdslands

läroverk, sedan varit anställd såsom e. o. lektor vid Norra Latin och året före mig blivit kollega i Katarina, varifrån han några år därefter avgick såsom tillförordnad rektor i Kungsholmens läroverk. Han var säkerligen en mycket duktig lärare, varmt intresserad för sitt kall och för ungdomen. Han föreföll kanske i början en smula barsk, vartill hans kraftiga basröst nog bidrog (han var en framstående bassångare), men vid närmare bekantskap fann man snart, att »Pälle H.» var en gemytlig och toujours karl. Med sitt blonda hår, sin skära hy och sin kraftiga figur var han i ungdomen och långt in i mannaåldern en äkta nordisk typ och på samma gång en bild av hälsa och kraft. Men även den yppersta fysik kan knäckas, och P. H. hade i många år att kämpa mot sjukdom innan han (1911) avled.

När jag till sist nämner mag. *Hagelin*, har jag nämnt alla skolans ordinarie lärare vid början av 1890. Han var en oklanderlig kamrat och åtnjöt anseende av en kunnig och god lärare.

De kolleger, som efter mig på 90-talet tillsattes vid skolan, voro *Thore Kahlmeter* och *William Pettersson*. Båda voro i sina ämnen framstående lärare och såväl av kamrater som lärjungar varmt avhållna. K. drabbades redan 1894 eller 95 av sinnessjukdom och dog icke långt därefter. Pettersson, som avled 1925, blev vid sin grav föremål för en varm hyllning såväl av Katarina skolas som av Borgarskolans rektor, vilken senare karakteriserade honom såsom »den borne läraren».

En ordinarie lärare tillsattes 1901, han var den förste vid läroverket, som bar ämbets titeln adjunkt, vilken förut endast tillkom lärare vid högre allm. läroverk. Det var en lärd naturvetare vid namn *And. Theodor Fredrikson*. Att hans person starkt bleknat för mitt minne, torde till en del bero därpå att vi endast en kort tid voro kamrater.

Jag tror inte att vid ifrågavarande tidpunkt i kollegiet funnos mer än tre *extra lärare*; åtminstone förmår jag ej ur mitt minne mana fram flere. D:r *Aström*, lärare i moderna språk, hade redan nått 40-årsåldern. Han kan knappast ha stannat kvar mer än 2 år, efter vilkas förlopp han blev utnämnd till lektor i Karlstad. Hans livstid blev ej lång. I alla händelser var han död 1905, efter som hans namn ej finns i den uppl. av läroverksmatrikeln som är tryckt det året. Han har hos mig efterlämnat minnet av en fin och älskvärd människa.

När jag på en gång nämmer extralärarna *Axel Brusin* och *Edv. Stigler*, så sker detta därför, att de redan när jag hade förmånen göra deras bekantskap, voro nära lierade med varandra, en vänskap som endast den förres död förmådde bryta. Då de inträdde i sitt otium, kunde båda blicka tillbaka på en av alla uppskattad, gedigen och fruktbringande lärargärning. Deras lärjungar lika väl som deras kamrater ha förstått att uppskatta de båda vännernas värde.

Om nu någon av ovanstående sidor tycker sig kunna draga den slutsatsen, att jag såsom pojke i det stora hela var nöjd med magistrarna och när jag själv bestigit katedern, i allmänhet icke var missnöjd med Katarina-pojkarna, så har han inte så orätt. Jag kan därför ingenting bättre önska gamla katrinister, lärare eller lärjungar, än att de må behålla var och en sin Katarina-tid i lika kärt minne som jag behåller mina båda Katarina-perioder.

Minnen från Katarina läroverk 1877—1881.

Av majoren *Viktor Ståhle*, Stockholm.

Inträdet i skolan. Min första skolundervisning erhöi jag i fröken Tekla Flygares småbarnsskola vid Götgatan nära Södra Bantorget. Här undervisades cirka ett halvt dussin småttingar mot en terminsavgift av 10 Rdr. Hos den glada och barnkära fröken Flygare, sedermera gift med rådmän Brissman, var undervisningen mycket god. Där meddelades mer kunskaper, än som fordrades för inträde i »storskolans» första klass.

Enär jag under sommaren före mitt inträde i Katarina berömda läroverk ytterligare kompletterat mitt vetande och läst en del tyska, prövade jag till 2:a klass, vilket var rätt vanligt den tiden. Rektor Björling själv tenterade mig. Under förhöret sutto han och jag på en vedlår i en tambur. I svenska och matematik klarade jag mig bra, och jag torde ha gjort det med tyskan också, om inte rektorn kommit fram med en för mig ny bok, nämligen *Mathesius'*. Jag hade pluggat i Lyth (som för övrigt var betydligt svårare). När jag fick se den för mig främmande läroboken, tappade jag totalt koncepterna, tog till lipen och bad enträget att få komma i första, vilket välvilligt beviljades. Efteråt var jag nog belåten därmed, ty jag fick en stabilare grund för det fortsatta plagget. Men när jag tre år senare kom att reflektera över, att jag härigenom kastat bort ett för min mor dyrbart år av mina studier, beslöt jag taga skadan igen genom att »hoppa över» fjärde klassen, vilket även lyckades. Den tiden hörde det till ordningen i skolorna, att man placerades i klassen efter betygssumman, och jag hade lyckats redan i andra knata mig upp till n:r 1, vilket antagligen var mig till god hjälp, när jag trasslade mig förbi fyran. Jag var den tiden en nästan oförlåtligt »snäll gosse», som klarade mig genom hela skolan med en fullständigt prickfri anmärkningsbok. *Utom* skolan tog jag nog skadan igen!

Skolan. Skolhuset, i Katarina Västra Kyrkogata n:r 4 (hörnet av Västra Kvarngränd), var sannolikt ett av de bättre i Stockholm på den tiden. Klassrummen och inredningen i övrigt voro dåtidsenliga. *Nu* skulle vi nog ej gilla de om måndagarna kvalmigt skurdoftande golven, de osande kakelugnarna, de fladdrande och fräsande, öppna gaslågorna, de vintertiden iskalla tamburerna m. m. Skolbyggnaden var en av huvudstadens nyaste i sitt slag; oss pojkar föreföll det nästan som ett slott. Gymnastikhuset var ett av de få i Stockholm befintliga, och skolgården var ganska rymlig. I den mitt över gatan liggande kyrkogården hade vi ett utmärkt annex till den ordinarie lekplatsen.

Lärarne, disciplinen. Högt över alla de andra lärarne stod givetvis rektor. Den tidens fostran, i skola och hem, ansågs nog ännu i allmänhet höra baseras på en sträng disciplin, och i det hänseendet lämnade *rektor Carl Björlings* metoder intet övrigt att önska. Han var säkerligen ej till sin natur hård eller vad pojkar brukade kalla »kitslig», men han var en ordningsmänniska, som fordrade obönhörlig lydnad och beivrade minsta förseelse snabbt och effektivt. Han gick ständigt i galoscher och ytterrock, ofta med en under rocken upphängd rotting, vars ända stack olycksbådande ner under rockkanten. Tack vare galoscherna överraskade han stundom pojkar i obehagliga ögonblick under stoj och lek; fann han då något, som ej föll honom på läppen, drog han utan tvekan fram rottingen och drämde till syndaren några kraftiga rapp. Jag bevittnade åtskilliga sådana avbasningar såväl i skolsal och korridor som på lekplanen. Men oaktat den hårdhänta smekningen var han omtyckt, ty pojkar fatta snart, om det ligger rättvisa bakom tukten. Smörj hörde för övrigt tiden till. Enär Björling undervisade i latin och jag var realist, hade jag honom ej såsom lärare, men jag fick den uppfattningen, att pojkar tyckte bra om honom även i hans egenskap av lärare.

Det enda verkligt pinsamma minne, jag har från Katarina skola, är det tillfälle, då en pojke skulle bestraffas för en grövre förseelse, jag tror det var stöld med inbrott i ett mjölkmagasin för att komma åt karamellburken. Det kunde ej gå av för mindre än offentlig avbasning inför hela skolan och därefter relegering. Exekutionen ägde rum i bönsalen omedelbart efter slutad morgonbön. Alla klasserna beordrades stanna kvar; delinkventen fördes fram och lades upp tvärs över ett par sammanskjutna långbänkar. Så började förrättningen. Rektor lade ej fingrarna emellan. Pojkens illvrål blandade sig med rektors räkning av slagen, vart och ett åtföljt av ett framväst: »Det har du för det och det» med specifikation av försyndelserna. Avbasningen avslutades med en för stunden lämpad straffpredikan. Rektor var nog i själva verket inte mera förtjust i hela tillställningen än vi grabbar. — Ett par mindre, men antagligen dock ganska allvarliga, förseelser vid andra tillfällen sonades med klasstut, som rektor själv levererade, omedelbart efter det vi återkommit från bönsalen och innan första lektionen började. Dessa förrättningar väckte ju mindre uppseende, men voro pinsamma nog för de vekare ynglingarna — vilka dock helt visst utgjorde ett mindretal! (Senare generationer av lärjungar ha berättat, att de aldrig sett rektor Björling bära eller använda rotting.)

Min första klassföreståndare var *J. H. Hagelin*, en utmärkt lärare, allvarlig och med ett bestämt uppträdande, men vänlig och tillgänglig.

I andra klassen hade vi *Karl Svartling* i tyska. Han var en god lä-

rare och en vänsäll man. Många år efteråt erinrade mig en klasskamrat om en av de första lektionerna för S. Han ville pröva, hur mycket som dunstat bort under sommaren, och gjorde ett försök med de oregelbundna verben. Frågan föll på undertecknad. »Kan S. ge mig tema på gehen?» Ogenerat drog jag till: »gehen, gah, gähe, gegehen». Utan att rätta svaret vände han sig till andre man: »Kan V. ge tema på gehen?» V. tog sig en kort funderare, tänkte: »S. brukar ju kunna bra, så det var nog rätt», varpå han avgav samma betänkliga deklaration. Magistern såg bedrövad ut och hade nog en känsla av att en repetition var av behovet påkallad.

På gränsen till kategorien skoloriginal stodo två lärare, *Eurenus* i andra klassen och »Gubben Nisse» i femte. Magister *Eurenus* var en ärans man, en fin och litterärt bildad lärare, som undervisade i svenska. Men den lille mannen förmådde ej uppehålla minsta tillstymmelse till disciplin, och det skojades ohöjligt under hans lektioner, antagligen därför, att det var så roligt att se honom retad. När han trodde sig utsatt för drift, blev han het, rusade ned från katedern bland pojkar och slog blint omkring sig med vad han hade till hands, en pekpinne eller en linjal, utan att så noga se efter, om det träffade den skyldige. Hade han intet tillhygge, grep han med bägge händerna i närmaste kalufs och skakade den under delinkventens illtjut, tills han inte orkade längre. När exekutionen var avklarad, delade han ut några »oskick» och »ouppmärksamhet» till höger och vänster, varpå han var som en omvänd hand, den snällaste och raraste, man kunde tänka sig. En gång blev E. förskräckt. En av kamraterna, D., hade mycket lätt för näsblod, särskilt vid sinnesrörelse. När E. vid ett tillfälle utan synbar anledning rusade på D. och började slå honom med pekpinnen, fick D. näsblod, som hastigt suddades omkring i synen. E. blev förtvivlad, trodde att han slagit D. i ansiktet och skickade honom med en annan pojke ut till vattenledningen för avtvättning — varefter de två ansågo sig kunna ta ledigt för återstående delen av timmen. Efter den betan behandlades D. av E. med allra största älskvardhet. — I klassen hade vi ett par stora, starka pojkar, gamla karlar. En gång skulle E. ge sig på en av dem, men denne reste sig hastigt upp i sin fulla längd och skrek: »Rör mej inte, jag slår tillbaka!» E. lugnade sig då tvärt inför hotet. Trots eller kanske tack vare dessa skärmytslingar voro vi pojkar väldigt förtjusta i »Gubben Eurenus».

I tredje klassen (1879—1880) hade jag till kristendomslärare lektor *J. W. Personne*, senare domprost och biskop, en mycket sympatisk man, allvarlig och fordrande men jämn och god till lynnet.

Matematikläraren *Bergman* skulle i andra klassen sätta oss in i det då nya metersystemet. Trots sin stora enkelhet föreföll detta oss rysligt

trassligt, antagligen på grund av de besvärliga reduktionstalen till fot och skålpund m. m. med många decimaler, som man skulle kunna som ett vatten. Han hade emellertid en mycket åskäddlig undervisningsmetod med lättfattliga exemplifikationer. Så minnes jag hans förklaring av ett milligram: »Ser Ni, gossar, ett milligram, det är ungefär så mycket, som en fluga lämnar efter sig på tapeten». Sådana där måttenheter stanna kvar i minnet hela livet.

Min historielärare i femte var *Otto Sjögren*, den kände historikern. Sjögren var en god och i sitt ämne intresseväckande lärare. Han verkade något tafatt och hade kanske lite svårt att uppehålla disciplinen i klassen. S. var ingen tjusig karl: han hade ett brinnande rött skägg, som pekade snett åt sidan.

Den bästa läraren var Magister *N. C. Nilsson* (»Gubben Nisse»). Vi hade honom i femte klassen i matematik och engelska. Ehuru jag tror, att hans kunskaper ej voro djupa, hade han ett så medryckande sätt att dela med sig därav, att man ovillkorligen fattade intresse för hans ämnen. Hans godmodiga ögon tindrade bakom glasögonen, och humöret var städse gott. Den vita, ensamma beten mitt framme i munnen lyste upp hela fysionomien. Han var den ende, vi vågade vända oss till med våra förtroenden, och han hade många tricks för att hålla humöret uppe på sina pojkar. Matematiklektionernas förhørsavdelning gick vanligen till så, att N. delade ut likalydande lappar med frågor att besvara. Den, som först var färdig med rätt svar, fick »stora guldmedaljen», d. v. s. en ring inritad upptill vid det streck, läraren gjorde i sin anteckningsbok för varje inlämnat svar. Och så fick medaljören sitta på »ärones stol» eller »ärones trappa» vid magisterns fot på stegen upp till katedern, medan de andra pojkar gnodde på sina lösningar. Efter visst antal minuter, avhängigt av problemets svårighet, utdelades nya lappar, och så fortgick det med medaljering och äroplacering till timmens slut. I engelska hade vår årskurs en särdeles tur. En kamrat, den pigge O., kallades »Spiken», därför att han »spikade englis» som en inföding. Hans mor var nämligen engelska och kunde aldrig lära sig svenska, varför i det hemmet uteslutande användes det engelska språket. Kollegan Nilsson fick härigenom en utmärkt assistent, som alltid första gången fick läsa varje stycke i läseboken — detta till stor båtnad för oss, som fingo riktig engelska innött i våra öron, och för magistern, som gratis fick välbehövliga lektioner i uttalet.

I motsats till Nilsson var läraren i kristendom, *Th. Mazér*, högst oberäknelig, sträng och samtidigt gudsnåddig; man visste aldrig rätt, var

man hade honom. När en pojke kunde rabbla upp sina katekesstycken, tog M. upp honom i sitt knä under smekningar, medan han fortsatte förhöret med andra syndare. Dessbättre för mig var det mig alltid motbjudande att lära utanläxor. Det svåraste var, när M. första kristendomslektionen i veckan, som t. ex. kunde inträffa på en onsdag, helt hastigt begärde, att en pojke skulle redogöra för innehållet i prästens predikans föregående söndag. Kunde han det ej, åtminstone antydningssvis, blev det ovelt. Bevistandet av högmässan varje söndag var den tiden obligatorisk — en skyldighet, som bar oss mycket emot, särskilt en strålande vinter- eller vårdag.

Viktor Högberg, lärare i naturlära, historia och geografi, tyska och latin, var en mycket sträng herre med stor respekt, rättvis och därför väl tåld av pojkarna. När han blev vred, blev han det med besked. Han var lång och kraftigt byggd, stark som en björn. Utdelade han en örfil med hela handen, hände det, att pojken blev liggande avsvimmad. H. använde därför vanligen blott två fingrar, men även ett slag av dessa kunde fälla en pojke.

En fin och älskvärd, behaglig och godhjärtad man var *Gotthard Ringquist*, som jag hade i franska i femte klassen. Han undervisade även i tyska. Hans språkundervisning var god, vilket till stor del berodde på att han — i motsats mot de flesta andra språklärare den tiden — hade haft tillfälle vistas utomlands. — Han hade en ovana, nämligen att stundom harkla sig och spotta, vilket utfördes med kraft och elegans direkt från katedern till spottlådan vid kakelugnen. Manövern beundrades avundsjukt av oss pojkar.

Komma vi så till ämneslärarna. Av dessa var gymnastik- och ritläraren *Robert Brouhn* (»Brunte») en markant personlighet och ett stort original. Vi pojkar hyste stor vördnad för honom, enär han varit lärjunge direkt av Ling. Han gick alltid mycket originellt klädd: i grå jägarjacka med gröna uppslag kring armar och hals; byxor voro åtsittande, uppslitsade nedtill och där dekorerade med småknappar. När han hade ytterrock på, bars den alltid som slängkappa. Utrustningen kompletterades av en röd sidennäsduk i bröstfickan och en artistiskt svajig halsduk. Vår och sommar verkade han riktigt spröttig i sin ljusgråa kostym och elegant manövrerade promenadkäpp. Ett hans stående uttryck under ritlektionerna var: »Begagna ögon, öron och alla lemmar, förnuft och alla sinnen — och pennan med!» Det var en högtid att få bli skickad hem i något ärende till hans i gamla stadshuset belägna bostad, som han innehaft långt innan Realläroverket inhystes där. Bostaden, i vilken förvarades allehanda kuriositeter, konstverk och gamla vapen, var förenad med en gymnastik-, rit-

och fäktskola. »Brunte» var vårt enda *verkliga* original och högt avhållen av lärjungarne.

Läraren i välskrivning, *A. Forsberg*, var en första rangens pojklå-gare. Hade en elev av ovarsamhet fått en bläckplump i sin välskrivnings-bok eller gjort något litet hyss, kallades han fram för att få handplagg. Pojken skulle då sätta fingertopparna tillsammans och hålla dem uppåt, varpå F. med linjalen, dels på högkant, dels med flatan, dängde på den arme syndarens nageltoppar. Ansåg F. »förbrytelsen» vara grov, vartill ej fordrades mycket, tog han ett kraftigt grepp i håret och lyfte delinkventen, så att denne med tårna jämt snuddade vid golvet, och snurrade honom under rytande runt några gånger, tills exekutorn fick tillräckligt med lös-slitna hårtestar i handen.

Han var mycket skicklig i sitt ämne och väckte, trots allt, en viss beundran för sin förmåga att på svarta tavlan skriva lika elegant med båda händerna. Men hatad var han av alla, även av dem, som lyckades undgå hans stränga behandling. Hade han levat och verkat nu, skulle vederbö-rande förvisso ha bisprungit honom och lärjungarne genom att anställa sinnesundersökning och meddela tjänstefrihet åt den förre.

Slutligen ha vi musikläraren, direktören *L. A. Lundh*, en jovialisk man i polisonger och glasögon. Honom fick jag att göra med endast under första klassens första termin, d. v. s. så långt, att jag hann vara med om att sjunga »Nu är det vinter, och skidan hon slinter». När vi hunnit där-hän, att vi skulle sjunga om »vårens fröjder», hade jag redan befunnits olämplig att stå under sångarfanan.

Kamrater, lekar och nöjen. Kamraterna utgjorde en mycket »blandad societet». Under rubriken »Fadren» i den för Stockholmskolorna gemensamma katalogen funnos både grevar och baroner, högre och lägre office-rare, ämbets- och tjänstemän, men dessa voro ganska tunnsådda beträf-fande Söders skolor. Här dominerade de enklare hantverkarna, yrkesarbe-tarna, småhandlare och sjöfolk av olika grader. Pojkarnas ålder var ganska varierande inom varje klass, särskilt de lägre. Där förekommo t. o. m. ynglingar med helskägg, men de funno snart skoltvånget för hårt och kunskapstillgåelsen obekvämt samt försvunno omärkligt. Likaså avdunstade ganska snabbt ett par verkliga »busfrön» från trakten utom tullarna. Något intimare kamratliv förekom endast i undantagsfall. För egen del kan jag endast erinra mig en kamrat, med vilken jag fick idka närmare umgänge, och det var Eric Holmström, son till ägaren av Barnängens fabrik. I den-nes stora trädgård var det förtjusande att få härja i körsbärs- och päron-träden. Det allra roligaste, jag hade under dessa besök, var att få leka med

H:s tama björn. På slutet blev den dock något opålitlig, varför han av-livades och uppstoppad placerades i skyltfönstret till fabriken butik på Västerlånggatan (med en extra utflykt till en monter å 1896 års Malmö-utställning, där jag sist återsåg min lurvige lekkamrat från 70-talet).

En enda sorglig skolepisod lever ännu i friskt minne. När jag gick i första klassen, jag tror det var våren 1878, hade jag i andra en kamrat, Alrik Lundberg, som råkade ut för ett allvarligt olycksfall. En dag strax före lektionens början kastade en hans kamrat en trasig tennsoldat tvärs över skolsalen, och den träffade A. L. i ena ögat, som måste tagas ut. Han fick för tidigt återtaga studierna, varigenom han ansträngde sitt andra öga med påföljd, att han förlorade synen även på detta. Begåvad med ett gott huvud fortsatte han sina studier i historia och levande språk, vari han nådde stor skicklighet. När fadern dog, ärvde Alrik en anseelig förmögen-het, som han under hela sitt återstående liv använde till förbättrande av de blindas sorgliga lott. Genom att bilda de blindas förening, vars ord-förande han blev, och genom att donera till denna ett storartat startkapital, gjorde han säkerligen mänskligheten en ännu större tjänst, än han skulle kunnat göra på någon annan plats i livet.

Lekarna under tiominutersrasterna på skolgården höst och vår voro de sannolikt ännu brukliga: rymmare och fasttagare, hög och duva, india-ner och vita, tyskar och fransmän m. fl. På vintern byggdes snöfästningar, som vanligen skulle försvaras av femte klassen mot alla de andra avdel-ningarna, »småglina». Vid barmark förflyttades striderna stundom ut på kyrkogården, där de stora, fyrkantiga, liggande gravhällarna, upphöjda tre å fyra dm över marken, voro förträffliga fästningar. (Jag kan knappast föreställa mig, att det var med rektors medgivande kyrkogården användes till lekplats). — Vid första snöfall på hösten skulle förstaklassisterna »sal-tas», d. v. s. grundligt ingnidat med snö i ansiktet, vilket inte var så nådigt, när snötillgången var dålig och måste spädas på med gårdens grus.

Ett högt gouterat nöje förekom en gång om året, det s. k. »katalog-kriget». När på hösten katalogen utkommit och utlämnats till oss för att bäras hem till föräldrar och målsmän, hade vi nätt och jämt hunnit utom synhåll för lärarne, förr än katalogerna hoprullades hårt i form av korta batonger, och ett intensivt slagsmål började, så att pappersflisorna röko, tills bara stumparna funnos kvar. Endast i sällsynta fall torde någon katalog ha kommit fram till bestämmelseorten.

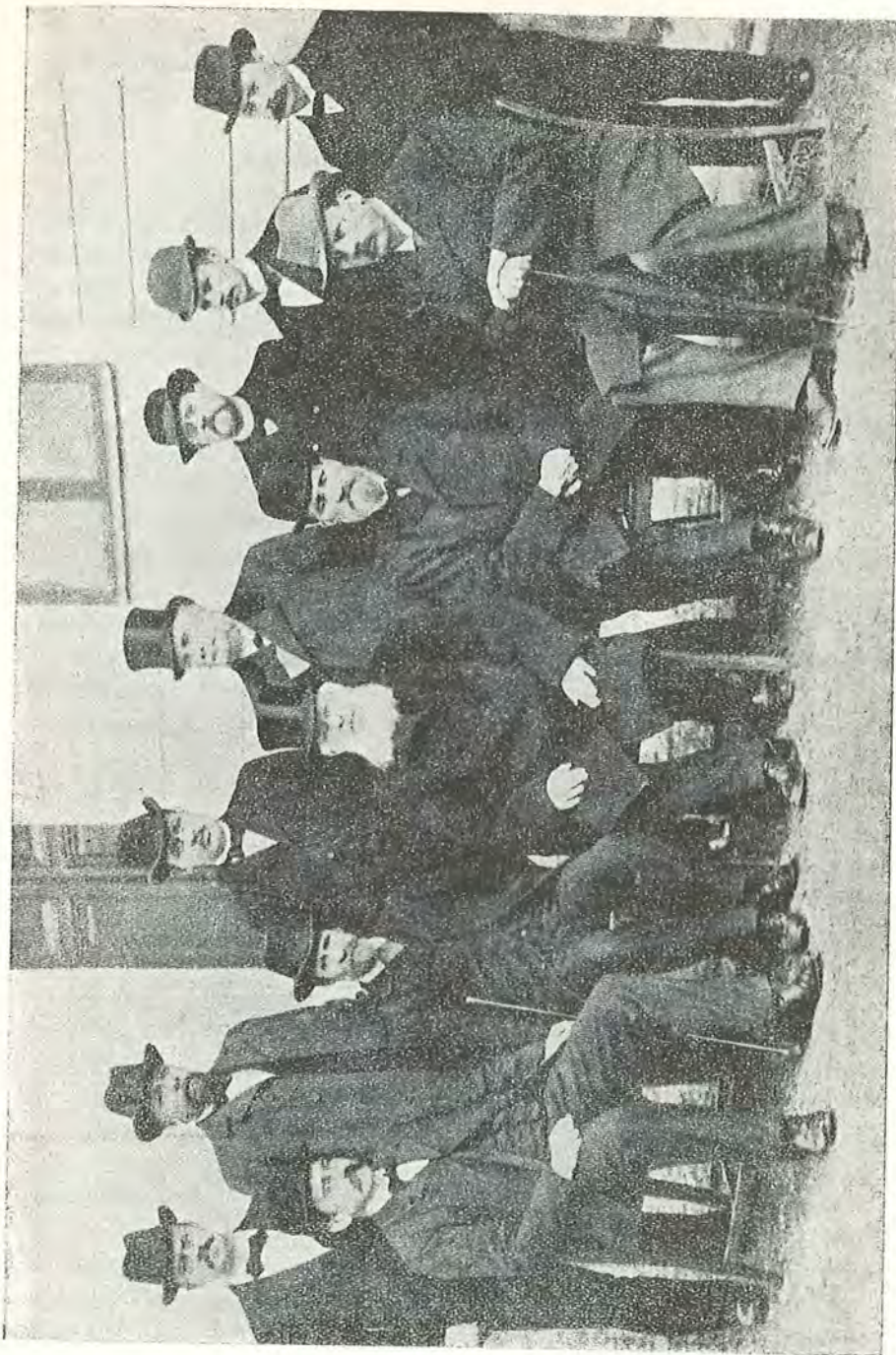
En annan ärligen återkommande festlig tilldragelse, ehuru av mera fredlig art, var överlämnandet till klassföreståndaren eller favoritläraren någon dag i Märtenstiden av en levande gås. Genom frivillig »skramling» i klassen hopsamlades ett belopp, som överlämnades till en pålitlig mamma

för gåsens inköpande. Denna medfördes på morgonen till skolan och förvarades hos vaktmästaren, tills den vid lägligt tillfälle avhämtades av en av oss utsedd pojke, som en stund fram på lektionstimmen anhöll att få »gå ut», vilket säkerligen med nöje beviljades. Det var med intensiv spänning, vi bidade det ögonblick, då han återinträdde i klassrummet och lät tade på locket till den korg, vari »överraskningen» dolts. Under ett fasligt kacklande och vid klassens intensiva jubel föstes det yrvakna djuret fram till läraren och överlämnades högtidligt. Med en i mycket välvilliga ordalag hållen straffpredikan över vårt okynniga tilltag beordrade läraren oss att åter stuva ner fjäderfäet och uppdrog åt ett par pålitliga pojkar att transportera hem dyrgripen till den mycket överraskade frun eller husföreståndarinnan — som omedelbart bjöd på kaffe med kakor från ett redan i förväg framdukat kaffebord. Detta välvilliga, i Stockholmskolornas lägre klasser allmänt florerande oskick dog bort ungefär samtidigt med mina skolår, sedan — enligt vad för mig uppgivits — rektorerna förbjudit införande av levande djur i skolan. Sen var ju fröjden slut; att komma med en slaktad gås var inte samma nöje!

Genom underhandlare lyckades vi då och då träffa överenskommelse med elever i Maria läroverk (»Murrarna», vi kallades »Kissar») om slagsmål på Mosebacketorg. Mittpå hade detta en skräpig plantering, där vi rätt länge kunde få härja bland buskarna, ostörda av polisen. Det var högtidsstunder! Den kontingent, som med hopsamlade småslantar kunnat övertala någon plåtslagare eller sotare att deltaga i striden på sin sida, hemförde givetvis segern.

Våra flesta lekar gingo dock av stapeln *efter* skoltimmarna — i den mån läxläsningen medgav. På Söder hade man ju i allmänhet tillgång till stora gårdar, — åtminstone fanns det alltid en i varje kvarter —, så lek-kamrater behövde man ej sakna. Vintern var det skridsko- och källkåkning. Att släppa oss södersmåpojkar genom hela sta'n till Nybroisen var ej tillräddligt, varför vi fingo öva oss på en hemmagjord bana på gården eller på Hammarbysjön. Källkåkning bedrevs på någon brant gata i hemmets närhet, t. ex. Ersta backe, Renstiernas gränd (innan den var nedsprängd) eller Besvärbacken, som var en av de mest »nervpirrende». Höst och vår hade man danslekarna — och sommaren låg man på landet, alla fröjders fröjd!

I förestående erinringar förekomma möjligen enstaka felaktigheter, men »minnena» äro ej avsedda att utgöra någon historisk avhandling, utan äro på anmodan direkt nedskrivna ur minnet — sådant detta kan vara efter mer än 60 års förlopp — utan anlitande av andra källskrifter, än ett från nyssberörda »katalogkrig» underbart nog räddat exemplar.

Minnen från Katarina läroverk och förberedande skolor.

Av Ingenjör Ivar Siösteen, Stockholm.

Född i Stockholm på Ladugårdslandet inskrevs jag på hösten 1889 i *Jakobs folkskola* vid Lutternsbacken. — Min lärarinna i första klassen hette Söderholm och hade avlagt student- och lärarinneexamen. Hon var en resolut kvinna, manhaftig och sträng, som med vakna, bruna ögon följde allt som försiggick i klassen. Under den sträva ytan dolde sig dock ett hjärta av guld. Hos »fröken» lärde jag mig att läsa, skriva och räkna samt även handarbete, såsom att sy och stoppa. Mot mig var fröken alltid snäll. Jag minns ännu den stolthet, som fyllde mig, när jag fick uppdraget gå till hennes bostad vid Sturegatan med skrivböckerna. Vid framkomsten blev jag av frökens syster bjuden på ingefärspäron med grädde.

I klassen gingo både flickor och gossar, och Fröken Söderholm upprätthöll en sträng ordning bland barnen. En pojke vid namn Gustaf uppförde sig upprepade gånger dåligt. Till sist förlorade fröken tålmodet, kallade fram honom och han fick i hela klassens åsyn lägga sig tvärs över en stol och agades ordentligt med en hasselkäpp. Han var framme flera gånger i samma ärende, men aldrig kom det en klagan över hans läppar.

Under vintern läste två andra pojkar och jag extra för fröken Söderholm i avsikt att söka in vid läroverk. På vårterminen voro vi ganska duktiga i våra ämnen, men provet ägde tyvärr rum först på hösten (1892) och då hade jag hunnit glömma åtskilligt. Dock blev jag godkänd till 1. klassen i *Jakobs läroverk*, där den älskvarde J. E. Brodin var rektor.

På den tiden skulle förstaklassisterna naturligtvis undergå s. k. »nybakarstut». Jag minns mycket väl, när ett par andraklassister skulle ge mig »stut» under rasten på skolgården. Försiktigtvis hade jag placerat mig med ryggen mot en mur; därför fingo de inte riktigt grepp på mig. På vägen hem upprepades försöket på gården men avlöpte snöpligt för angriparna, som för framtiden läto mig vara ifred.

Jag fick den gamle, faderlige magister Senell till klassföreståndare. Förmodligen var han över pensionsåldern men var ännu vital, och han undervisade själv i de flesta läroämnena. I klassrummet hade han den mest utsökta samling rottingar jag sett. Där fanns långa, grova rottingar, långa fina rottingar och inte minst halvlånga, fina rottingar. Till en be-

märkelsedag fick han bland andra gåvor även en bastant rotting av oss pojkar. Det var Sven Tornberg, son till urmakare Tornberg vid Gustaf Adolfs Torg, som överbringade rottingen. »Då skall du också bli den förste att få smaka den», sade magistern förtjust och slog efter benen på Sven, som hoppade undan.

En dag var det min tur att bli framkallad till magister Senell. Jag hade skrivit sex fel på min rättstavning. Den halvlånga fina rottingen togs fram ur förrådet. »Lägg nu dina fingrar på katederkanten!» befalldes magistern och spände den fina rottingen i bågform över mina fingrar. För sex fel blev det sex svidande smällar över fingrarna, men ämnet klarade sig i sluthetyget.

Vid svårare förseelser, såsom dåligt uppförande eller uppenbar underlåtenhet att läsa över, kunde det hända att flera syndare befalldes fram på trappavsatsen vid svarta tavlan. Med den långa, mjuka rottingen gav magistern dem ett par, tre svidande slag över lärbenen. Pojkarna hoppade till, gävo hals, och magistern myste av förtjusning.

Den grövsta rottingen kom mycket sällan till användning.

Tack vare den gode magister Senell fick jag på våren 1893 flyttning till andra klassen, och jag sade med tacksamhet farväl till Jakobs samt överflyttade till *Katarina läroverk*.

På hösten 1893 flyttade nämligen mina föräldrar till Södermalm. Söder ansågo familjens vänner ligga bortom all ära och redlighet och hotade med att utebliva. Min far framhärade i sitt beslut och ångrade sig aldrig.

I likhet med många då levande norrbor hade jag aldrig varit söder om Slussen. Genom August Blanchés berättelse »Flickan i Stadsgården» hade jag nyss med spänning deltagit i Klaristernas slagsmål med Katri-nisterna i Sista styverns trappor, men aldrig hade jag drömt om att jag så snart skulle få se platsen för slaget och många gånger under skolåren få springa i de sparsamt upplysta, mycket branta och bristfälliga trap-porna. Dessa revos någon gång på 1890-talet vid Stadsgårdshammens framdragande.

Det var med odelad spänning och äventyrslust jag mottog meddelan-det att min far av »Staden», hos vilken han var anställd, hyrt en egendom långt upp på Äsöberget, närmare bestämt N:o 145 (nu 201) Äsögatan. Egendomen befinner sig än i dag i stort sett i samma skick som då men inrymmer nu ett hem för småbarn eller barnkrubba.

Huvudbyggnaden var av trä med tak av tegel. I bottenvåningen lågo tre rum och förrum och 1 tr. upp ett stort vackert vindsrum med stora fönsterkupor mot norr, öster och väster. Mot öster såg man över segel-

leden ända till Stora Sjtullen. Intill köksentrén låg en reveterad gårdsflygel i två våningar, innehållande ett rum och kök i vardera våningen.

I rummet i bottenvåningen i flygeln kan man ännu se en fönsterbåge med en enda stor fönsterruta, helt olika bredvidliggande fönsterparti. Detta anspråkslösa ateljéfönster har vår store målare Carl Larsson låtit sätta in, när han nygift återvände till Sverige efter sina framgångar i Paris och nöjde sig med denna enkla bostad. På hans tavla Friluftsmålaren i Nationalmuseum kan man se den dåvarande stora planterade gården, som, jämte den efter bergslutningen belägna vackra trädgården, hörde till egendomen.

I huvudbyggnaden hade den kände tecknaren Vicke Andrén, marinmålaren Feuchting och litteratören Johnson bott. Artisterna älskade detta ställe, och många gånger såg jag om våra Carl Larsson titta in för att beundra den vackra utsikten. Artisterna kallade stället »Chateau de Sudd».

På denna plats fick jag mitt hem under skoltiden i Katarina. Utom under första månaden. Terminen började i september, och familjens flyttning till Söder ägde rum första dagarna i oktober. Jag fick under denna september lång väg från Humlegårdsgatan på Ladugårdslandet till skolan vid Katarina Västra Kyrkogata, men vägen blev lätt att gå för elvaåringen — tack vare alla de upptäckter han gjorde varje dag och de växlande scenerier, som upprullades. Färden till skolan gick naturligtvis efter kajen, där ångfartyg brukade förtöja, till Stadsgården över järnvägsbron vid dåvarande Fiskarhamnen. I Stadsgården lågo två engelska ångare, som gingo på Hull, och på Strömmen ångbåtar, skutor och skepp. Där funnos ibland tyskar, holländare, engelsmän och skandinaviska fartyg; kuttrar, skonare, briggar och fullriggade skepp. Från Stadsgården förbi Lindmarks gamla hiss och Linds Krutmagasinet ilade man backen upp för Stora Glasbruksgatan och trapporna till Högbergsgatan och Katarina Kyrka, som på den tiden verkade än mäktigare på höjden, suveränt fri från alla »skandalhus» och omgiven av den stora kyrkogården med de gamla träden, som bildade valv av löfverk över gångarna. Fastän endast en parvel njöt jag i fullaste drag av allt vackert jag såg, och intrycken skulle under skolårens lopp bliva rikare och djupare samt därtill en behållning för livet. —

»En kvart på sju får ni vara här, och tre kvart på sju skall ni vara här»; så löd Rektor *Carl Björlings* ord i morgonbön vid höstterminens början sedan psalmen sjungits, en fjärde- eller femteklassist läst ett stycke ur bibeln och eleverna ropats upp i respektive klasser samt klassföreståndare utsetts.

Aldrig kommer jag att glömma min gamle, vördade rektor Carl Björ-

ling. Han var femtiosex år gammal vid denna tid, och där han nu stod framme i katedern i den vackert formade bönsalen med de rundbågade fönstren mot kyrkogården, verkade han patriarkalisk med det vita håret och helskägget samt de vackra blå ögonen. Hans röst var manlig och väljudande, och jag kom från första stund att tycka om honom, vilken känsla utvecklades än mer under skoltiden, då jag förstod, att jag hade ett stöd och en faderlig vän i Rektor Björling. —

Klockan 12 på dagen började första- och andraklassisternas gymnastiktimme för kapten *Kantzow*. Han var en martialisk officer, som höll sträng ordning och drillade sina pojkar fint och hans pojkar voro av ett material, som tyckte om gymnastik och lekar.

På Katrina Västra Kyrkogata kommo lärpojkarne en förmiddag klampande från nattvardsläsningen i gamla skolbyggnaden på kyrkogården. Och framför vårt skollhus hade en klunga livliga andra- och förstaklassister fattat posto. Det låg spänning i luften, och allt närmare kommo lärpojkarne, av vilka många voro stora och grova, men även bland läroverkspojkarne, »kissarna», funnos på den tiden riktiga praktexemplar. En femteklassist med mustasch och iklädd hatt tillhörde ej ovanligheten. Nu voro lärpojkarne alldeles inpå oss, hotande att sopa bort oss, och i ett nu var *slagsmålet* i full gång. Ilskna som terrier ryckte småpojkarne oförskräckt an och slogos tappert. Dock övermakten var för stor, leden sviktade, och de retirerade mot skolan.

Då höres hurrarop från skolgården. Det är fjärde- och femteklassisterna, som efter avslutad gymnastik komma framstormande. Småpojkarne samla sig åter och med de äldre kamraterna i spetsen rycka de åter modigt fram. Mössor slås av, lärpojkarne livremmar vina i luften, en »dagg» blänker till, näsor springa i blod, och kraftiga livtag prövas. Lärpojkarne slås tappert, men nu ha de fått sina övermän och draga sig alltmer bort mot kyrkogårdsgrinden för att till sist fly åt alla håll över kyrkogården under »kissarnas» triumferande hurrarop. — »Kissarna» hade vunnit slaget, och som om ingenting hade passerat låg gatan åter tyst och stilla.

Dessa traditionella slagsmål upphörde emellertid snart. Det rapporterades till rektor, att en pojke skadats under slagsmål vid läroverket. Det kom som en fullständig överraskning för honom, att vi slogos, medan han åt frukost i all sköns ro. Slagsmålen förbjödos strängeligen efter att ha pågått i många år. —

I andra klassen hade vi doktor *Otto Sjögren* till klassföreståndare. Han var en originell man med en något vårdslösad klädsel. Hans figur var spenslig, huvudet litet och skalligt med rött kort skägg, och han gick

tyst. När man såg honom, i synnerhet under kristendomstimmarna, kom man att tänka på någon av apostlarna.

Doktor Sjögren undervisade i kristendom och svensk historia. Eftersom han var en historisk författare av betydande mått, var historia självfallet hans huvudämne. Jämte gamle Odhner läste vi även bredvid kursen valda stycken ur S:s Historiska Läsebok. Hans historietimmar voro mycket intressanta, men disciplinen under lektionerna var svag. Ibland kunde lektionen bli nästan spexartad.

En följd av den svaga disciplinen var, att anmärkningar förekommo ofta. Hade man varit oordentlig eller ej läst på, fick man naturligtvis anmärkning. Vid slutet av lektionen började i så fall hela klassen i korus: »Magistern, får han slippa! Magistern, får han slippa!», tills magistern såg alldeles utmattad ut och pojken ifråga slapp anmärkningen.

En gång hade en pojke fått en anmärkning som D:r Sjögren glömt att skriva in i klassboken. Följande lektion fick samma pojke åter anmärkning på grund av bristande överläsning i samma ämne. Vid lektionens slut gick han fram till katedern och föreslog läraren: »Magistern, kan jag inte få en tjock, fet anmärkning i boken i stället för de två». »Nå, nå, blev svaret, du skall väl få de då för den här gången».

I kristendom skulle vi kunna många bibelspråk och psalmverser. Han undervisade med känsla och övertygelse och kanske med ett stänk av ruelse.

Jag skall alltid bevara doktor Sjögren i tacksamt minne och tycker efteråt, att vi pojkar ej borde ha stimmat så obarmhärtigt under hans lektioner. —

I aritmetik hade vi doktor *Kahlmeter* till lärare. Han var i många avseenden en stor motsats till magister Sjögren. Ytterst vårdad i sin klädsel — mörk dräkt och stärkskjorta — gjorde han ett elegant intryck, och bra såg han ut med sitt mörka, lätt grånade helskägg. Livlig till sitt väsen påminde han om en soignerad fransman i Paris.

Räknelektioner bruka ej vara roliga, men det voro de faktiskt under magister Kahlmeters ledning. Vi höllo på med bråkräkning, och han delade ut provräkningslappar åt var och en. Nu gällde det att komma först, ty magistern hade ställt upp tre mindre penningpris åt de tre första bästa och två extra pris. Aldrig har någon klass räknat som vår. Det var så det yrde om det, och dessa lektioner voro efterlängtnade. — I sitt tilltal till klassen använde läraren många lustiga uttryck och de flitigast använda slutade alltid på »mörtar».

Det var med verklig sorg i hjärtat vi följande termin fingo höra att doktor Kahlmeter blivit sjuk. Han kom aldrig åter till skolan.

I tyska språket hade vi Doktor *Carl Zamore*, »Morre» som han kallades av pojkarna. Doktor Zamore hade jag träffat förut och jag skall återkomma till honom längre fram.

Doktor *S. E. Forsling* stannade endast ett år vid läroverket och var därunder klassföreståndare i tredje avdelningen. Där undervisade han i matematik och började med Euklides. Jag tyckte den var tråkig men fick senare lära mig uppskatta särskilt 47. satsen, »prästaskrämmen».

I historia och geografi fingo vi i samma klass doktor *A. Malmstedt* (»Achilles»). Hans undervisning var livlig och medryckande, och pojkarna voro intresserade; jag icke minst. I fjärde klassen undervisade D:r Malmstedt i engelska och i femte i tyska. I engelska gick det dåligt för mig, ty jag nekade blankt att intressera mig för detta språk det året. Följande år erhöj jag ett mycket gott betyg däri.

I kristendom undervisade D:r *Otto Sjögren* i tredje och fjärde klasserna. Det skedde under ständiga förmaningar. Särskilt gällde de två lärjungar, som sutto i »parbänk» vid min sida och aldrig kunde hålla frid. Den ene var svällande, tjock och rödblommig; hans välmående yttre måste ha retat den andre som var mager och hetlevrad. »Nå, nå inte göra så!» kom det från magistern, när den livlige hade nypit den välmående i tjocka låret och den senare givit hals. »Det blir anmärkning», och så fick den spenslige Kalle sig en ordentlig lugg. Han reste sig från bänken, samlade ihop sina böcker, slog igen pulpeten med en smäll och lämnade klassrummet för att aldrig återvända. Men han blev senare en framstående och duktig man i samhället.

Doktor *Paul Hallström* fingo vi till klassföreståndare i fjärde klassen. »Stackare I, som ha fått »Halvan» till klassföreståndare», beklagade oss pojkarna i B-klassen. Han såg sträng ut: den långa, kraftiga gestalten, det lilla blonda huvudet med den bestämda munnen, som kröntes av en tunn liten mustasch och därtill en kraftig, klar basröst. Man såg genast, att han ej var att leka med.

Hallström undervisade i kl. IV—V i svenska och historia. Under lektionerna satt han på en stol vid första bänkraden, mitt emot mig. Jag beundrade hans färdighet att snusa och hans trumpetande i den stora, röda näsduken. Många pojkar voro rädda för honom men icke jag, som fick bra betyg i hans ämnen.

En gång hade jag vid min fars bortresa tagit mig orådet före att skriva in hans namn i anmärkningsboken, där jag icke fått någon anmärkning. Möter så i trapphallen magister Hallström, som frågar: »Har du skrivit in i anmärkningsboken?» »Ja, magistern», svarade jag raskt och såg honom i ögonen. En rungande örfil, så att den dubbelarmerade trappan

dansade för mina ögon. Sedan aldrig ett ord om saken, ingen anmärkning, ingenting. Det kallar jag bussigt!

I geografi hade jag magister *C. W. Pettersson* till lärare. Han undervisade bra och rullade nästan alltid under lektionen pekpinne över den kullriga magen. — Han gav mig två »oordningar» på en gång för att jag »petat till» kustos i hans klass. Det var pinligt för en fjärdeklassist att bli förhörd och örfilad inför andraklassisterna. Kommen till dörren bockade jag och tackade för anmärkningen. »Då får du en till», sa magister Pettersson, och den gången lät jag bli att tacka.

Doktor *Zamore* undervisade i tredje och fjärde klasserna i tyska språket och i femte klassen i franska. De muntliga förhören i tyska form-läran och syntaxen pågingo ofta femton minuter med vissa elever som han ville väcka och hjälpa fram, — — och då »klädde» magistern av mig fullständigt. »Gubben upp eller gubben ner» och så vände magistern på handflatan åskådliggörande sin mening att ens kunskaper voro ytliga, vaga. »Tjockkilling» kunde man få heta. »Du har luckor; läs på bättre!» Magister *Zamore* var pojkvän och därför omtyckt av lärjungarna samt upprätthöll en fast ordning i klassen.

När han var vakthavande under rasterna, följde han med starkt intresse våra snöbollskrig och log gott, då någon fått ett igenmurat öga.

Doktor *Högberg* hade jag i botanik. Han verkade torr och pedantisk men var säkerligen en präktig människa. Under en botanisk utflykt, när jag i yster glädje gjorde några krumsprång i det gröna hutade han åt mig: »Här skall du inte ha några ligistfasoner»; det sårade mig oerhört. Men jag fick dock överbetyg vid tentamen på de 150 växterna, som jag gnott igenom bra.

Rektor *Björling* undervisade oss i algebra och geometri under hela vår skoltid. Han höll oss varma i båda ämnena. En dag framkallades den kvicktänkte *Harald Löfberg*, som var styv i rektors ämnen. Det gällde ett kongruensfall, och trianglarna voro uppritade på tavlan. *Harald* hade icke läst på utan drog till hela klassens jubel följande bevis: »Om triangeln ABC ej är kongruent med triangeln DEF, kan jag ej bevisa det, och äro de kongruenta, behöver jag ej bevisa det». *Harald* hade vi roligt åt många gånger, och vi sörjde honom uppriktigt, när han avled vid unga år.

Av mina kamrater minnes jag latinaren *Gustaf Lundahl*, som blev medicine doktor, och *Algård*, som vart teologie doktor och präst i Oscars församling. Bakom mig satt realaren *Gösta Kyhlberger*, som i »femman» föreslog mig att viska i tyskan mot ersättning av fem öre per gång. Nog viskade jag någon gång men tog ej betalt. Snett bakom mig satt *Harald* och *Victor Löfberg*. Den senare blev adjunkt i Södra Latin.

Många kamrater, särskilt katrinister, gästade varandra eller gjorde gemensamma utfärder på *Hammarby sjö*. Pretentionerna voro ej stora, pojkar ej bortskämda; vi roade oss kungligt i en tid utan både biografer och boyscouting. Kamratskapet var storartat och det hände aldrig, att en pojke skvallrade på den andre för magistern. Tack, alla kamrater från mina lyckliga skolår i *Katarina läroverk!*

På våren 1898 hölls avgångs- eller den s. k. gymnasist-examen. Från Södra Latin kommo vördnadsvärda censorer i frack och vit halsduk, och vi femteklassister, som voro antingen latinare eller ock engelsmän, kände oss högtidliga, när lärarna förhörde oss. Proven avlöpte lyckligt, och så begåvo vi oss till bönsalen, där alla lärarne med Inspector, kammarrättsrådet *J. Östberg* i tåten infunnit sig.

Sångarna under musikdirektör *Lundh* stodo uppställda, och snart klingade från unga strupar »Våren är kommen. På sina kransar» för sista gången för våra öron i den gamla bönsalen. Inspector höll högtidstalet, rektor *Björling* läste upp namnen på dem, som flyttats till 6: 1, och premierna delades ut. Jag höll på att trilla av bänken, när Rektor läste upp mitt namn, och jag gick fram för att ur hans hand mottaga »Fehrs geografiska läsning».

Skoltiden i gamla *Katarina läroverk* var slut, och nu skulle för mig livets allvar begynna. Farväl, gamla skola invid den stora, äldriga kyrkogården! Och tack, rektor *Björling*, för skoltiden! Du var en pojkvän!

Katarina lärarekår (läsåret 1897—1898?).

Text till bilden å sid. 99 (vars kliché anskaffats av författaren till föreliggande uppsats, Ingenjör I. Siösteen).

(Förteckningen avser personerna från vänster till höger.)

Sittande: *Hagelin, Sjögren, Björling, Högberg, Hallström.*

Stående: *Pettersson, Malmstedt, Zamore, Lundh, Brusiin, Lindblom, Stiegler.*

NYA ELEMENTARSKOLAN.

Den stränge rektorn.

Av Läroverksadjunkten *John Boman*, Stockholm.

Inträdesproven pågingo just,
det var rast, och pojkarna lekte
på skolgården med liv och lust,
junisolen stekte.

De flesta var pysar på tio år,
som inte alls kände till,
hur ryslig skolan var och svår,
och hur hemskt det där gick till.

När skolans stränge rektor kom
och ställde sig mitt i skaran,
tog ingen alls notis därom,
ingen anade faran.

Han var för dem, det kan man förstå,
en vänlig farbror bara,
som stannat ett slag för att titta på,
vem skulle han annars vara?

Den gamle rektorn berättat se'n:
rätt som de höll på att leka,
så kom det plötsligt en liten en
och ropade utan att tveka:

»Åh, snälla farbror, var hygglig och håll
min klocka, medan jag springer,
så går det bättre att spela boll,
och snart till förhör det ringer!»

Den stränge rektorn tog klockan mot
och höll den försiktigt i näven,
han stod där och svalde och bytte fot,
smått stolt men förbryllad även,
ett stort förtroende visst han fått,
ett tecken, han väntat på länge;
nu hade omsider han visshet nått:
han var då ej bara den stränge.

STOCKHOLMS FÖRSTA FULLSTÄNDIGA REALLÄROVERK.

Minnen från Högre Realläroverket 1881—1885 (på Söder; sedermera »Norra real»).

Av major *Viktor Ståhle*, Stockholm (1940).

Följande framställning är en utkristalliserad produkt av några timmars omröring i mitt hjärnkontors minnesvindlingar. Förutom de många luckorna kunna där finnas även misstolkningar.

Norra Realläroverkets vagga låg — så konstigt det kan synas — på söder, nämligen i gamla »Stadshuset», Götgatan n:r 1. Här installerades 1876 det nyinrättade Realläroverket med fyra klasser, varuti grundstommen utgjordes av eleverna från den nedlagda apolojistiskolan i Nikolai. År 1881 hade klasserna ökat till sitt fulla antal, så att *studentexamen* för första gången då kunde avläggas. Detta år gjorde jag min entré i klass 6:1 direkt från Katarina allmänna läroverk efter vederbörligen avlagd »gymnasistexamen».

Läroverkshuset.

Gamla Stadshuset är en palatsliknande byggnad i sträng karolinsk stil, byggd av Nicodemus Tessin d. ä. på 1670-talet (samtidigt med Drottningholms slott). Det har tjänat många olika ändamål men såsom palats endast partiellt. Från början lär det ha varit inrättat till »logis-hus» eller härbärke. Här var givetvis även inrymd en »källare» eller större krog, vidare lokaler för Corps-de-garde, arrestlokaler, där dödsdömda fångar (bl. a. Görtz) fingo sitta och vänta på att via Götgatan bli förda till galgbacken utanför Skanstull. Här ha vidare funnits rysk kyrka och katolsk kyrka, navigationsskola, anatomisal och vinhandel, och så kom *realläroverket* 1876. Efter dess avflyttning, 1891, inrättades här tvättstuga i källarvåningen, en avdelning av rådsturätten i huvudvåningen, Södertörns domsagas provisoriska tingshus m. m. Sedan numera Stadsmuseet med ensamrätt fått installera sig i det gamla palatset, synes det som om detta för ett antal ännu levande, men snabbt decimerande gamla realare så kära skolhus skulle undslippa det öde, som vid uppförande av trafikkarusellen kring slussen var det tillämnat, nämligen att rivas i grunden.

Husets yttre är prydligt och verkar förnämligt vördnadsbjudande med sin lugna fönsterindelning, sina kolonner och arkader, vilka senare dock förlorat mycket genom att tidigt ändras från öppna till blindarkader med insatta fönster. Byggnaden består av ett huvudparti mot Götgatan och två

flyglar mot Brunn- resp. Peder Myndes backe. Ståtligast var Stadshuset med sin borgliknande gård mellan flyglarna och östra facaden i fonden, betraktat från Stadsgårdssidan och »Strömmen», men denna vy är nu totalt fördärvad efter utbyggandet av Södermalmstorg i höjdläge och framdragandet högst upp alldeles inpå husknutarna av uppfartsvägarna till Södermalm med därunder förlagda tunnelbanestation. Huset verkar nu till hälften nedsjunket i jorden. Det inre är pampigt med öppna, kryssvälvda trappor och långa planstensbelagda förstugor, täckta med kryssvalv. Understa våningen var genom arkadernas totala igenmurning fullständigt mörk och användes under skolperioden i huvudsak till vedkällare och förrådskammare.

Såsom *skola* hade byggnaden en olämplig rumsindelning, bl. a. därigenom, att tillträdet till vissa klassrum måste ske genom andra. Det var ej angenämt för läraren i det yttre rummet, om klassen innanför hade slutat något tidigare och kom utstormande under lektionens avslutande. Kemiska och fysiska lärosalarna voro trånga och för sitt ändamål olämpliga. Den förra var förlagd till källarvåningen i ett av de gamla fängelserummen med enda dagsljus från en gallerförsedd glugg uppe vid taket — visserligen ur historisk synpunkt mycket intressant, men ur pedagogisk föga tilltalande. Undervisningsmaterielen i dessa specialsalar verkade ganska pauvre, och inga experiment utfördes av elever. Kom så därtill, att ventilationen var ingen, de vedeldade kaminerna ofta osande och de fladdrande gaslågorna fria utan kupor. Skolgården var avdelad på mitten av den viktiga sammanbindningsbanan. Men nog tyckte vi, att allt på den tiden var förstklassigt!

Skolans närmaste omgivningar.

Skolhusets läge ur »grannskapssynpunkt» var ju det sämsta tänkbara, omgivet som huset var av smala, starkt trafikerade, privathuskantade gator på tre sidor och fritt endast åt skolgårdssidan. Men där hade man i stället den livliga trafiken på banan, i Stadsgården och på Strömmen, som tog mycken otillåten uppmärksamhet i anspråk. Götgatan var ju det stora trafikstråket mellan den egentliga staden å ena sidan och hela Katarina jämte en stor del av Maria å den andra. I privathuset mitt över gatan visade sig många tjugusiga flickansikten som gjorde, vad de kunde för att störa pojknas arbetsfrid. Likadant var förhållandet åt Peder Myndes Backe, men där voro frestelserna ej så påtagliga; de agerande på den fronten voro mera inriktade på äldre föremål. På andra sidan Brunnbacken, uppfartsvägen till Södermalmstorg, låg ett för Söderförhållanden ganska ståtligt hus, vari källaren »Pelikan» var inrymd. Detta hus jämte en hel del småhus, bl. a. »Strykjärnet» och ett par basarbyggnader, be-

lägna intill Ö., V., S. Slussgatorna och ett par smågränder, försvunno helt vid den nya uppfartsvägens framdragande. När Katarinavägen sprängdes fram i bergväggen ovanför Stadsgården, försvann också den gamla pittoreska, smala, krokiga och branta Glasbruksgatan, som jag några hundra gånger stormat utför för att i sista stund hinna fram till skolan. I de rusliga husen vid denna gata bodde större delen av huvudstadens positivhalare, ett karakteristiskt inslag i min barndoms Stockholm. Alldeles intill skolgården hade vi den mystiska, mörka öppningen till Södertunneln, Sveriges längsta på den tiden, 427 m. Det var strängt förbjudet att ge sig in i den, men frestelsen var allt för stor, att icke man någon gång skulle trotsa förbudet. Det var rysligt spännande att erfara, huruvida man skulle hinna gå igenom den, innan man blev överraskad av ett tåg eller av en banvakt på sin dressin. På grund av den skarpa kurvan var längsta sträckan kolmörk, och det var med klappande hjärta och en känsla av befrielse, man smög sig fram i den långa bergskärningen vid södra tunnelmynningen till uppfarten vid Björngårdsgatan.

Uppsving i ortens kommunikationer på 1880-talet.

Min skoltid var rik på nyheter inom Stockholms kommunikationsväsende. Redan 1877 hade vi fått de första telefonerna. Samma år öppnades de första hästspårvägarna på norr (elektrifierades först 1904, föregångna av Djursholmsbanan 1895, Sveriges första elektriska linje). Ångspårvagnen på söder, som stånkade upp för Brunn- och Hornsgatsbackarna, tillkom 1887, men elektrifierades redan 1901, således tre år tidigare än norra spårvägsnätet. Den för oss »realister» intressantaste nya kommunikationsleden var Katrinahissen (den gamla), som uppfördes direkt under våra ögon, och som av oss livligt studerades. Den öppnades 1883. Mariahissen tillkom 1886 och Brunkebergstunneln samma år. Saltsjöbanans intressanta arbeten ha säkerligen livligt följts av realarne, men de påbörjades så sent, år 1891, att jag redan hunnit bli ingenjör och fått förtroendet utföra stakningen av tunnarna såväl vid Henriksdal som den besvärliga utmed stadsgården, Sveriges då längsta, 648 m, (först 1902 överträffad av Njuljatunneln vid Abisko, 875 m).

Hästomnibussar hade funnits i Stockholm sporadiskt ända sedan 1840-talet med nya koncessioner då och då, men affärerna gingo dåligt och trafiken avslumrade emellanåt. Ändstationer voro i allmänhet Slussen, Gustaf Adolfs torg och Adolf Fredriks kyrkplan. På somrarna vågade man sig med förspända hjälphästar upp för den branta backen i Drottninggatan ut till Stallmästaregården och Haga. På 1890-talet hade fordringarna på inredning och styrka stigit så, att bussarna ökats betydligt i vikt. De skramlade fram i Drottninggatan på sina järnbandade hjul med sådan effekt, att tavlorna i husen föllo från sina krokare och ljuskronorna kling-

ade. Följden blev, att »Bullerbasen», som de kallades, klagades bort och — vad jag kan erinra mig — ej ersattes förr än bensinbussarna infördes.

Sedan äldre tider kvarlevande kommunikationsmedel voro de ännu på 1880-talet tivelaktigt rena hästdroskorna (under vintertiden ersatta av de små, trånga slädarna), de på alla vatten framkilande smala och trånga ångsluparna, som voro stadens viktigaste befordringsmedel, och slutligen roddarmadamernas klumpiga farkoster.

Lärare och provkandidater.

Sedan jag härovan försökt beskriva den miljö, i vilken vi realare framlevde våra studieår, övergår jag till att nämna några ord om var och en inom den lärarekår, som var ryggraden i det hela.

Rektor var under hela Stadshusperioden *Sixten von Friesen*. Han var en karlaktig, härlig rektor och utmärkt lärare. Jag hade honom i fysik. Han var renhårig, rättrådig och åtnjöt stor respekt; han var en kärnkarl. Hans specialitet var att hålla förhör. Det klickade sällan med att få fram sanningen, när Sixten själv tagit hand om saken, då klassföreståndaren tilläventyrs misslyckats. Rektor gav sig ej, om nöten var aldrig så svårknäckt. En gång höll det på att slå slint. En lärare från Katarina skola, Mazèr, av pojkarna mera hatad än älskad, gick Götgatan ner förbi vår skola och fick höra från ett fönster ropas »Massa», hans öknamn. Han dök ögonblickligen in genom porten och upp till rektorn, där han med angivande av fönstret framförde sina klagomål. Rektor tyckte nog ej, att fallet var av mera allvarlig art, men tog omedelbart itu med saken, trädde in i den av Mazèr anvisade klassen, som visade sig vara 7:2, och frågade ut först hela klassen och därefter var och en enskilt, sammanlagt bortåt en timme. Slutligen tog han itu med den, som alldeles särskilt kunde anses misstänkt, D., som hade sin plats vid det anvisade fönstret och därtill hade den oturen att på sin tid ha gått i Katarina. Han hade alltid förut visat sig vara en rätlinig pojke, men pressades det oaktat nu en halvtimme, alltjämt nekande. Slutligen måste rektor uppgiva försöken, men dekreterade, innan han gick, att under omedelbart förestående påsklov hela klassen skulle fortsätta lektionerna som vanligt, tills syndaren bekänt. Lärarna voro ej vidare glada åt arrangemanget och försökte en var i sin stad att beveka den okände trotsige — men förgäves. Domen om påskläsningen spred sig snabbt i skolan och kom till vår klass' kännedom dagen före påsklovet. Omedelbart, som en av mina kamrater, den hurtige B., fick höra historien, sa' han: »Det var jag!» och så rusade han till rektorn och anmälde sig. Vi hade vår sal ovanför den av Mazèr angivna. Han hade tagit fel på fönster. Följderna för B. blevo inga. Den misstänkta klassen har aldrig sett rektor så glad, som när han kom in och förklarade miss-taget, samtidigt med att han med lämpliga ord hemförlovade klassen.

Min klassföreståndare i 6:1 och 6:2 var *Albin Hildebrand* (»Prästen»). Vi hade honom i kristendom och svenska. Han var en högt begåvad man med allsidiga kunskaper och en intressant lärare, sades vara »irrlärlig», men det var nog inte så farligt med den saken; han var ej trångbröstad, och passade kanske ej bland den tidens ofta intoleranta präster. Hans föredrag (efter läxförhöret) om världsreligionerna voro utmärkt intresseväckande. Han genomgick grunddragen i buddismens, bramaismens, mohammedanismens, det egyptiska och det grekiska m. fl. religionssystem, som alla i sin ursprungsform predika kärlekens evangelium, men han påvisade även, huru de i längre framskridna utvecklingsskeden blivit bortfuskade genom uppkonstruerade dogmer, en snedvriden kult och en sönderbenad ritual — den kristna läran ej undantagen. Trots att han öppnat våra ögon för en vidare syn, var han av plikt känsla mycket noga med att vi skulle lära oss »kursen» perfekt. Den själsdödande Norbeckska teologien skulle man kunna nästan utantill. En stor del sitter ännu kvar! — II. hade en egenhet: han hade alltid överrocken på även under lektionerna, vinter som sommar. Vi pojkar voro förtjusta i honom.

I 7:1 och 7:2 hade jag *Vilhelm Sturzen-Becker* till klassföreståndare och lärare i svenska och engelska. Han var en ypperlig lärare med ett älskvärdt och behagligt uppträdande. Han hade utgivit bl. a. en intresseväckande engelsk läsebok med valda utdrag ur den engelska litteraturen, som frestade oss att läsa betydligt mer, än vad som ingick i den ordinario kursen, vilket gjorde oss ganska hemmastadda i språket och engelsk mentalitet, till god nytta för framtiden. Han hade ett mycket karakteristiskt huvud med ett stort, vitt böljande hår och ett vitt skägg, omramande ansiktet, som ej hade några särskilt vackra drag, men det hela verkade mycket prydligt. Vi pojkar beundrade honom, ej minst därför, att han alltid tog sina gossar i försvar mot småaktiga anmärkningar från andra lärare eller från utomstående. S.-B. gick i pension 1908, men jag har erfarit, att han de sista åren var tjänstledig efter ett slaganfall, som gjort honom lam i högra sidan. Sitt trägna skrivbordsarbete fortsatte han dock till sin död 1910, men lärde sig aldrig skriva med vänster hand, utan använde den till att föra den högra med.

Thore Kahlmeter (»Kolmätarn») var min matematiklärare, en jovialisk dalmas med en vaggande gång, påminnande om en äkta sjöbjörns. Med sina utvikningar från »kursens» strama linjer blev han en intressant lärare. Men han underlät att för oss klarlägga parabelns formel och byggnad, vilket kunde fått ledsamma följder. Olyckan ville, att bland studentskrivningarnas ämnen detta år förekom ett mycket enkelt sådant om parabeln. Ingen i vår klass kunde ju lösa det, vilket eljes kunnat vara en säker 8* — *Minnen.*

räddningsplanka för den, som stod på gränsen till sitt matematiska débacle. När Kahlmeter från katedern läste upp ämnena, var han gråtfärdig över sin försummelse. Men vi tyckte lika bra om honom ändå! Vi hade alltid mycket roligt, när någon syndare trasslade in sig i svaret på en fråga, ej av okamratlighet utan vid njutandet av K:s stående fråga på sitt tjockaste fransysk-dalamål: »Purrkva dång?» (Pourquoi donc?). K. var en vacker karl: ett välvårdat svart helskäg, rak näsa och stora, vackra, mörka, milda ögon. Den älskvärde mannen lär ha fått tillbringa sina sista år på sinnessjukhus.

En högt avhållen lärare var *Sigfrid Almquist*, som jag hade i naturkunnighet och filosofi. Få lärare kunde väcka sådant intresse för sina ämnen som A. Han var oöverträffad som lärare, blid och vänlig, men fast i sitt uppträdande, så något »skoj» kom ej ens i våra tankar. Trots sitt ståtliga patriarkskägg redan i unga dar var han ingen »vacker karl» med sin skrala hårväxt och sin — sannolikt på grund av svag syn — något framåtlutande ställning. Vid ett personligt besök hos A. fick jag min uppfattning om lärare i allmänhet fullständigt omstuvad. När man för A. ville ha ett överbetyg, fordrade han särskild tentamen, vilken förrättades i hemmet. På order traskade jag upp en kväll till Norra Tullportsgatan 27, blev vänligt mottagen och förelagd en »höbunt» (Albin Hildebrands namn på herbarium). Jag klarade den gott, varpå A. tog fram en stor låda med kranier av allehanda slag: gnagare, rovdjur, allätare m. m., stora och små. Just när jag höll på att bestämma det ena efter det andra, kommo där indansande två små flickor, slogo armarna om pappas hals, fingor var sin godnattkyss och en påminnelse att inte glömma aftonbönen. Hela denna lilla nätta familjescen gjorde mig högst konsternerad och står ännu klart inristad i mitt minne. Jag hade gjort en upptäckt. Förr hade jag ju alltid haft den uppfattningen — som jag föreställer mig att de flesta skolynglingar hade — att lärarne voro av ett högre väsen, stående någonstans mitt emellan Gud fader och föräldrarna. Nu fick jag på en gång mina ögon öppnade för att även en lärare kunde vara människa, kunde besitta mänskliga känslor. I mitt barndomshem följdes den gamla nomenklaturen: goda pappa, kära mamma, söta syster. Karesserna överlätos åt mamma. Och här fick jag se en karl — och till på köpet en lärare — smeka sina barn i en främmandes närvaro. Min livsåskådning hade fått en rubbning, och jag gick hem med lätt sinne.

En lärare, för vilken vi hyste stor aktning, var *Patrik de Laval*, bror till den store uppfinnaren. Vi hade honom i kemi. Han behandlade oss som fullfjädrade herrar. När vi mötte honom på gatan och kanske något vårdslöst slängde av oss mössan, lyfte han ytterst artig sin hatt och gjorde

en förnämt avmätt, elegant gest med densamma. Han lärde oss faktiskt med delta enkla exempel den artighet, som eljes är rätt svår att implanta i skolpojkar av denna ålder.

Hugo von Philp (»Fabrikören» kallad, eftersom han hade en s. k. studentfabrik) var min lärare i franska, mycket populär och »drivande» i dubbel bemärkelse: dels drev han oss fram i sitt ämne, dels drev han med oss obarmhärtigt, då vi gjorde några gubbar. De »små gossarna», som han kallade oss, behandlade han precis hur han ville, men han proppade i dem visdomen efter sin egendomliga men effektiva metod.

Axel Klint (»Klimpen») hade vi i tyska, »liten men naggande god», ganska het, men aldrig elak. Med disciplinen var det nog så och så. Han verkade något likgiltig för det hela, liksom saknande intresse för undervisningen; var med all säkerhet skicklig i sina språk, men föreföll ha svårt att meddela sina kunskaper till andra. Han hade den lilla egenheten att oftast komma för sent till lektionerna. När han så kom farande genom vårt klassrum för att komma åt sin innanför belägna klass, och vi hade lektion för Philp, kunde denna spyfluga liksom för sig själv muttra: »Si där ha vi Klint, han springer ju i kapp med sig själv».

Emil Hildebrand, min lärare i historia och statskunskap, var skicklig och väckte intresse för sitt ämne; ja han var en utmärkt lärare. Efter läxförhöret kunde han sitta och hålla små intressanta föredrag i allmän-europeisk historia i anslutning till den tidsperiod och det lands historia, vi haft i läxa. Så långt var allt förträffligt. Men några beundrare tror jag likväl knappt han hade.

Bland övningslärarna var gymnastikläraren, löjtnanten *Vilhelm Aman* den, som vi hade mest att göra med. Han satte sprätt på gymnastik och vapenövningarna, sedan han övertagit ledningen efter sin företrädare, det gamla, vänliga originalet direktören *Robert Brouhn* (»Gubben Brunte»), som var skolans gymnastiklärare under första året av dess tillvaro. Jag hade honom ej såsom lärare i Realläroverket, men kände honom väl från Katarina allm. läroverk, där han var både gymnastik- och teckningslärare. Till biträde och tidtals vikarie hade Aman den hurtige och sympatiska löjtnanten *d'Artagnan Wistrand*. Båda voro av oss mycket omtyckta.

Till ritlärare hade vi den skicklige *John Ekström*, som med tiden kom att uppvisa den längsta tjänstgöringstiden inom läroverket, 43 år. Han var en mycket snäll man, men kunde ej uppehålla någon disciplin. För den, som ville egna sig åt ritning, var han en utmärkt lärare. Jag stod på synnerligen god fot med honom, därför att jag under mitt studentår om kvällarna gick på Tekniska skolan och sålunda inhämtade ätskilligt utöver Reals kurs.

Såsom musik- och sånglärare fungerade dessa år *August Larsson*. Med honom hade jag emellertid intet att göra mer än vid prövningen första terminen, då jag, trots mitt icke obetydliga musikintresse, befanns lämpligast som åhörare.

Med övriga skolans lärare: Löfgren, Moll, Bergman, m. fl., hade jag — vad jag kan minnas — ingen närmare förbindelse.

Att vara *provkandidat* («Provrör», «Dogg»), var denna tid inte så nådigt. Provkandidatsinstitutionen var för Realläroverket nyinrättad från år 1882, och vi ynglingar tyckte naturligtvis, att den var ett obehörigt intrång i vår undervisning, varför vi gjorde livet surt för de arma kandidaterna och drogo oss ej för att pröva vår uppfinningsförmåga även när de ordinarie lärarna voro närvarande såsom åhörare. Vi hade en känsla av att dessa ej hade något emot vår obstruktion, som borde ingå såsom ett led i kandidaternas »prövning». Satte vi oss på tvären, när ledare-läraren var närvarande, så togo vi oss naturligtvis ännu mycket större friheter, när vi voro ensamma med vårt offer. Ett exempel. En gång hade vi en sådan ensamlektion, varunder »provröret» tog sig friheten att kalla oss för »du». Detta var ju något oerhört, som ej ens våra *riktiga* lärare tilläto sig. De kallade oss alltid vid tillnamnet. Vi voro ju *nästan* herrar. Näväl, vår kandidat kastade ut sina frågor, pekade på den ena efter den andra och sade: »Det kan *du* svara på». Under allmänt mummel och motvilligt fick han mer eller mindre förvrängda svar. Så kom turen olyckligtvis till mig. Jag satt oberörd; man hade väl självkänsla! Provaren steg då ned från katedern, kom rakt på mig och sade kort, särskilt markerande tilltalsordet: »*Du* ska' svara på frågan!» Det tyckte jag gick för långt, så jag reste mig upp och svarade ytterst artigt: »Ursäkta, mitt namn ä' Ståhle». Varifrån jag fick mitt mod, vet jag inte, ty jag hade alltid varit mycket beskedlig, men jag kände mig antagligen djupt kränkt. Vid mitt lugna svar brakade loss ett jubel av hela klassen: »bravo Ståhle!» Varpå läraren rusade ut till rektor, som sannolikt gav honom ovet för att han ej bättre kunde hålla klassen i styr; vi hörde i varje fall aldrig vidare om saken. Denna dumdristighet var min enda bravad i skolan, där jag hade klassen fullt och helt på min sida.

Kamrater.

I Evald Dahls omsorgsfullt redigerade biografier över Norra Reals Studenter, utgivna år 1924, äro kamraternas levnadsöden klart framlagda, varför jag här endast kommer att göra ett mindre urval bland dem, som bäst fäst sig i mitt minne. Inom vår årskurs funnos inga blixtrande ljus och ingen nådde berömmelsens tinnar. Endast ett ringa fåtal blev mera bemärkta män i samhället. Den som nådde högst på ärones pinnstege var

John Améen, som vid sin död 1930 var f. d. generalmajor och inspektör för trängen. Han var i skolan ytterst exemplarisk i allt och deltog aldrig i vårt stoj eller i våra lekar. Han var ingen begåvning men en ytterst samvetsgrann plugghäst. Jag tror ej han helt gillade någon enda kamrat. Vi avundades honom hans korrekta franska, som han lärt sig i hemmet.

En pigg pojke och en god kamrat var *Otto Bähr*, styv gymnast och skicklig fäktare. Han blev en mycket framstående hotellman och ägare till Norrköpings och Linköpings främsta hotell.

Skicklig gymnast var också *Ivar Forssling*, som till levnadsbana valde gymnastikdirektörens. Han har varit sjukgymnast i Stockholm från 1889 med avbrott 1898—1918, då han i samma befattning verkade i Berlin och Bad Kissingen. En präktig och hurtig kamrat, musikalisk, skytte- och idrottsintresserad. Är nu bosatt i Stockholm.

Vilhelm Lundberg var en glad och oförarglig, teaterintresserad kamrat, som skrev ledig vers, ehuru ibland något för ledig. Han blev ingenjör och emigrerade 1890 till Argentina, men flyttade redan efter ett år till Brasilien och gifte sig med en landets dotter. I fyra år var han lantmätare i urskogarna, men slog därefter åter in på järnvägsmanabanan, som han blev trogen till sin död 1917.

Klassens bästa huvud var *Daniel Nescher*. Men han nådde aldrig en plats i livet, där han kunnat göra sig gällande. Han hade tydliga anlag för ingenjörsyrket, men kom tidigt in som tjänsteman på en undanskymd plats vid Stockholms Gasverk, där han förblev till sin död 1919.

Ett matematikgeni var även *Oscar Olsson*, sedermera ingenjör och uppfinnare, bl. a. hos Gust. de Laval. O. var redan under skoltiden mycket musikintresserad och god sångare. Överansträngde sig och lever i tillbakadragenhet på landsbygden.

Av studentkamraterna från parallellklassen blev *Leonard Blom* mycket känd i Stockholms sångarekretsar. Han slutade sina dagar som uppbördsinspektör 1921.

Fredrik Dufwa var en timid och fridsam kamrat som efter att ha genomgått Gymnastiska Centralinstitutet emigrerade till Mexico såsom utövande sjukgymnast, gifte sig med en mexikanska och blev professor. Död.

Icke mindre än tre av parallellklassens kamrater fortsatte sina studier på den humanistiska linjen. *Alfred Johansson* dog såsom kyrkoherde i Svedvi, *Karl Mellner* blev läkare, och *Ivar Öman*, som jag varit skolkamrat med ända från småbarnsskolan, blev häradshövding i Sveriges mest givande domsaga, Oxie och Skytts. Han hade många förtroendeuppdrag, bl. a. såsom mycket uppmärksamman riksdagsman i 1:a kammaren från 1919 till sin död.

Arvid Zetterling var klassens ljushuvud. Han behövde aldrig läsa på sina läxor: vad han behövde veta, fastnade under lärarens genomgång av ämnet — bara han besvärade sig med att höra på! En verklig pojke var han, full av upptåg, stark, vig och mycket sportintresserad. Han blev major vid Gotlands artilleri, men blev mera känd för sina ingående undersökningar av det forntida bulverket i Tingstäde träsk. Död 1939.

Kamratlivet.

Sporten och idrotten lågo den tiden i sin linda. Den första *fotboll*, jag såg, var nog den, som skolans längste elev, Alf Grandinsson, en gång kom dragande med till skolgården. Någon fotbollsplan var aldrig fråga om, och plats för sådan fanns ej heller. Här gällde det endast att kunna sparka bollen så högt som möjligt, och då Grandinsson med de längsta benen lyckades få bollen upp på skoltaket, blev stort jubel. *Skidor* var ju något, som bara lappar använde. Sådana kunde man se i Davidsonska Paviljongen vid Drottninggatan, där Nordiska Museets föregångare, Skandinavisk-etnografiska samlingen, hade sina första utställningslokaler från 1872. *Skridsko* var däremot högt på modet, ehuru icke med tävlingar i samma anda som numera. Goda långdistans- och snabblöpare samt skickliga figuråkare funnos nog även då; de mest uppmärksammade voro dock utlänningar. *Segel-* och *kanot-* samt *fiskesport* förekom givetvis under sommarlovet, då man i allmänhet fick ligga på landet vid Östersjöns fjärdar eller Mälarens vikar, men under terminerna voro sådana nöjen oåtkomliga.

Gymnastiken var väl omhuldad. Vi lågo ju ännu rätt nära i tiden intill den store Lings egen period, så nära, att en av Lings egna lärjungar undervisade de första Realarne. Lokalerna voro emellertid synnerligen olämpliga och attiraljer var det si och så med. Bland mina kamrater hade jag flera mycket goda gymnaster, bl. a. Norbeck, Forssling, Bähr, Nescher, Zetterling, Dufwa. Vår gymnastiklokal var ytterst provisorisk. Vi voro inhysta i Mosebacke salong, där om kvällarna och nätterna avhöllos dels ordensbaler, dels de beryktade »muffbalerna». När vi klockan 11 eller 12 inställde oss till övningarna, slog emot oss en doft av blandade punsch-, öl-, tobak- och parfymångor, som ej hunnit vädras bort, sedan de tidiga morgontimmarna, då balerna avslutats. Entrén till lokalen var trappa upp och trappa ned och över en ruskig bakgård och så in på en läktare, varifrån ett par smala trappor förmedlade tillträdet till själva salen. Vad som mest intresserade mig var *fäktövningarna*, dels på florett, dels på sabel. *Militärövningar* på skolgården ingingo denna tid såsom ett led i gymnastiken. Det var högtidsdagar, när man någon vacker vår- eller höstdag under sin gymnastiklärarens ledning fick företa en *utmarsch* till

Ladugårdsgärdet eller Lilljansskogen. Med känsla av en tapper landsförsvare vandrade man stolt i ledet med gevär och patronväska eller vid sidan med sabel och silverträns om mössan såsom befäl. Stundom hade vi från »pontarna» eller något av gardena förhyrt en trumslagare och ett par blåsinstrument: då kände vi oss nästan som vaktparaden, när vi under musikens toner taktfast vandrade genom staden. När målet var Lilljansskogen, gick vår väg över Västra Humlegårdsgatan (nuvarande Engelbrektsgatan), på den tiden en veritabel landsväg, fram till skogvaktarebostället vid Lilljanstull, just där Lilljansplan nu ligger. Genom den gamla tullgrinden kom man direkt in i Lilljansskogen, som i förra seklets skymning var mest beryktad för sina nattutelligare och »berglärkor».

Föreningar. I likhet med andra skolor hade vi naturligtvis våra föreningar. Den förnämsta var från början »*Saga*» (stiftad 1879), som ännu lär ha en blomstrande tillvaro omhuldande den svenska litteraturen och i någon mån även teatern. Här skrevs vers, vers i långa banor, och spelades teater. När jag blev medlem, var Osvald Kuylenstierna ordförande, senare — om jag minnes rätt — Herman Heilborn. Av mina studentkamrater var det visst egentligen Nescher och Lundberg, som lutade åt lyriken. Innan vi i 6:1 kände oss mogna att inträda i den förnämliga föreningen »*Saga*», skapade vi vår egen lilla sammanslutning »*N. N.*» med samma syfte men under enklare former. Den upplöstes efter två år. En *gymnastikförening* hade vi även, men den levde ett svagt liv till 1905, då den omorganiserades och sköt fart. En *fäktklubb* levde några terminer. Vår gymnastiklärare, löjtnanten Aman hade vid S:t Paulsgatan ett gymnastikinstitut, och där fingo vi vissa kvällar i månaden mot en ringa avgift lektioner av löjtnanten själv. Inom vår klass bildades en *matematikkklubb* till förkovran av våra kunskaper i vårt huvudämne. Vi sammanträdde, grepo oss an med lösningen av var sitt problem i Todhunter och diskuterade lösningarna; så togo vi nya problem för oss och fortsatte under regelbundna sammanträden, tills hela boken var genomgången. Sen var det att börja med någon ny samling, som rekommenderats oss av Kahlmeter. *Schack* spelades ett par terminer rätt ivrigt. Givetvis gjorde vi en klubb för ändamålet, och här kunde vi sammansluta flera klasser. Hur pass livaktig vår förening blev, kom jag aldrig underfund med, men sannolikt avsomnade den snart, ty schack tarvar gott om tid och stor uthållighet, och skolpojkar ha i allmänhet intet överflöd av någondera. Slutligen hade vi — oberoende av »*Saga*» — inom vår klass en liten *teaterklubb*, där vi instuderade och uppförde små teaterpjäser, som förekommo i små häften till billigt pris. Nescher var initiativtagare och ledare. Resultatet blev skäligen enkelt, ty ingen av oss var skapt för tiljan.

Största svårigheten beredde lokalfrågan, när det gällde de tre sistnämnda klubbarna. Föräldrarna voro nog inte i allmänhet hågade att i sina våningar släppa in en hop obekanta ynglingar. Framställning därom gjordes nog inte heller, utan vi togo frågan i egen hand. Vi hade intet annat att göra, än att — trots förbudet — anlita allmänna lokaler, men det fick ej vara förenat med lokalhyra. För att vi skulle undgå lärarnas spejande blickar, utvalde vi någon bakgata i Gamla Staden, t. ex. Prästgatan, och togo där in på någon obskyr lokal, i allmänhet kallad Café. Ett sådant bestod av ett yttre, större skänkrum, förskräcktligt rökigt och med en tavla på väggen, där det stod: »behåll gärna huvudbonaden på, men spotta inte på golvet», och därinnanför ett mindre, något snyggare och därför mindre använt kabinett. Här funno vi vår fristad, rekvirerade för sparade frukostslantar var sin halv porter med några bakelser till — och så idkade vi våra matematik-, schack- eller teaterstudier ett par timmar på kvällen utan att behöva riskera, att någon lärare upptäckte oss. Trots lokalens undanskymda läge vågade vi aldrig komma eller gå i klump, utan det skedde alltid med försiktigt avpassade tids mellanrum.

Någon *kortklubb* hade vi ej, men vi skaffade oss ett surrogat härför. I 7:2 hade vi det företrädet framför de lägre klasserna, att vi under 10-minutersrasterna ej behövde ramla ner på gården och beblanda oss med »glima», allt under förutsättning, att vi skötte ventileringen ordentligt. Dessa tio minuter och de, som ytterligare åtgingo, innan läraren kom in, använde några av kamraterna till överläsning och andra till att spela priffé. En dag hände emellertid, att mitt i rasten rektor uppenbarade sig i dörren, just som spelet pågick som ivrigast. Vi reste oss alla genast och B., som var en flink pojke, lyckades med ett hastigt svep infänga alla korten på bordet — utom ett, spader dam, som föll på golvet mitt framför rektor. Jag är viss om att vi alla bleknade, men rektor, som nog tydligt sett, vad som inträffade, skådade blott rakt fram och sade med sin allvarliga och knarrande röst: »Jag tycker, det vore bättre, om Ni gick ut och luftade på Er!» Vände och gick, alltjämt skådande rakt fram. Sixten von Friesen var en klok man och en förstående ungdomsvän. Han visste, att detta var vårt sista skolår och ville ej fördärva vårt studentbetyg. Han visste även, att kortspel inom skolans väggar ej skulle förekomma i *den* klassen vidare.

Nöjen m. m. utanför skolan.

Den tidens nöjen för en skolpojke voro helt amorfunda än för nutidens. När man hunnit upp på »gymnasium», särskilt i dess högsta klass, betraktades man — eller betraktade åtminstone sig själv — som herre. Man blev hjuden på middagar och supéer bland »stort folk», gick på dansskola och blev snart en eftertraktad *ballcavaljer*, ställd i paritet med studenter

och officersaspiranter. De danser, man då skulle kunna, voro i första hand vals, polkett och française. I dansskolan lärdes även hambopolka, pas-de-quatze, lancier-kadrilj, promenad-polonäs och kotiljong, men av dessa var det egentligen de två förstnämnda, som fingo tjäna till att späda ut det ordinarie magra dansprogrammet. De numera så högt gouterade danserna av neger-, indian- eller Söderhavsurprung tillhöra innevarande århundrade. Cake-walk såg jag första gången i U. S. A. 1905 och redan samma år på hösten hade vi den i Stockholm. Sedan följde i snabb takt boston, twostep, onestep o. s. v. Deltagandet i balerna bidrog naturligtvis till en spirande *flirt*, där den dyrkade dock i allmänhet var åtskilliga år äldre än beundraren. Men — ögonen voro öppnade, och man började blygt i smyg beskåda skolvaktmästarens tjugiga dotter och alla familjeflickorna, som bodde i husen runt om och tätt inpå skolan. Goda tillfällen till en begynnande *flirt* i all ärbarhet gävos även på Nybrovikens glatta is i den strålande belysningen från toppen av den mitt på isen placerade paviljongen och från lamporna runt stranden — eller en välvillig måne. Under söndagar och lov dagar de första vintermånaderna, innan snön hunnit någon tjocklek, nöjde man sig ej med Nybroviken. Då sträckte vi ut till Vaxholm, inåt Mälarens fjärdar eller till Nackanäs. Uppbrutna isrännor funnos ej den tiden.

Vistandet på *allmänna lokaler* var ju enligt skollagen strängeligen förbjudet, vilket icke hindrade, att man utan anmärkning kunde få följa med sina föräldrar eller någon hyggelig farbror på Berns' salong, Blanch's café, Hasselbacken eller Blåsut eller företaga en roddtur till Strömsborg eller Fjäderholmarna för intagande av supé, givetvis åtföljd av kaffe med den söta, ljuvliga punschen. Bestämmelsen om det där »förklädet», farbrodern, tillämpades så liberalt, att det räckte, om man sällskapade med en äldre kamrat, även en nybliven student. Till de allmänna lokalerna räknades tydligen ej *teatrarna*, ty jag minnes, huru vi Thaliabeundrande kamrater slog oss tillsammans om några billiga biljetter högst uppe på raderna och hade en högtidsstund för en ringa slant.

Bland större, viktiga tilldragelser, som timade under min skoltid, var kronprinsparet Gustafs och Victorias ankomst till Stockholm 1881, där den kungliga kortègen utgick från landstigningstrappan på Riddarholmen, vidare över Birger Jarls torg, Riddarholmsbron, den nya Vasabron, Jakobsgatan, Norrbro, Skeppsbron och Slottsbacken in i Södra slottsvalvet. Hela vägen bildades häck av stockholmsskolornas pojkar i sin militärövningsrustning. Realläroverket stod mitt på Riddarhustorget. Det hela var mycket ståtligt med stora äreportar vid kajen och på slottsbacken och

massor av flaggor i hela staden, särskilt utefter routen för festtåget. Att ha som skolpojke fått vara med i hedersvakten vid detta tillfälle blev ett minne för livet.

Till våra tidigare nöjen hörde att deltaga i »sotareparaden» framför vaktparaden med musiken anförd av »Vackra Herman», beundrad av stadens alla kvinnor. Dit hörde även att avnjuta fyrverkeriet vid »Vegas» infärd på Stockholms ström 1880, då Nordenskiöld återvände från Nordostpassagen. Bland det i vårt tycke intressantaste, vi upplevde, var nog ändå de stora eldsvådor, som dessa år uppträdde i huvudstaden, såsom Tyska kyrkans brand 1878 och Eldkvarns brand, vilka båda jag åsåg från en trädgård på branten av Södra bergen. Det var ett särdeles gripande ögonblick, när det höga, flammande kyrktornet störtade mitt inne i detta gytter av trånga hus, som omger kyrkan. En oförglömlig upplevelse från denna tid var, då jag en septemberdag 1885 var ute för att höra Christina Nilsson sjunga från sin balkong på Grand hotell. Jag hade lyckligtvis placerat mig så långt upp mot Norrbro, att jag slapp bevittna den hemska tilldragelsen, då 19 personer trampades ihjäl nedanför hennes fötter. Det var tillräckligt ohyggligt att höra de arma offrens hjärtskärande skri.

Ett viktigt inslag i den tidens gatuliv — eller rättare sagt gårdsliv — var positiven. De uppträdde mest på Djurgården, men översvämmade även staden från gård till gård. Positivhalaren hade stundom med sig en käring eller flicka med en under armen hoprullad tavla, som, när musiken skulle börja, utvecklades och hängdes upp på en stång. På tavlan voro i de rysligaste färger och i olika tablåer, vanligtvis sex, utmålade de scener, varom musiken och »sången» handlade. Det rörde sig alltid om aktuella händelser, såsom till exempel ovan angivna tilldragelser. En av dessa tavlor avhandlade vår nye arvprins' (nuvarande kronprinsens) entré i livet 1882. Texten var så rolig, att den fäste sig i mitt minne, och första versen sitter kvar ännu. Den lydde sålunda:

För lilla prinsen sköt dom jämt och flagga'

Ajaj, ajaj, aj aj aj,

Asså lade de honom i Karl den tolfte's vagga

Ajaj, ajaj, aj aj aj.

En liten rosenknopp,

Vårt fosterländska hopp,

Han gret och fick sju namn.

Å amma från Kristinehamn!

Firandet av studentexamen.

När vi genast efter studentexamen störtade ut, mötte oss inga anförvanter, inga flickbekanta, inga blommor eller blomsterdekorerade käppar, ingen kortège och ingen musik — men en hel del av de lägre klassernas pojkar stodo där på helspänn, och så snart vi blevo synliga, rusade de på oss, hoppade upp och sleto av oss våra hattar eller mössor, varpå vi i ilmarsch barhuvade rusade ner över Södermalmstorg, Slussen, Kornhamnstorg och Stora Nygatan fram till Storkyrkobrinken, där vi i Söderströms och Björnboms mössbutiker revo åt oss de på förhand i smyg beställda vita mössorna, varpå de nybakade hissades av yngre kamrater, som kommit tillstädes — det var allt. Därefter promenerade vi, stolta över den nya huvudbonaden, i vanlig takt hem var och en till sitt, där det väl i allmänhet vankades en något festligare måltid än vanligt och kanske en liten väninna var inviterad. Men sen kom den egentliga studentfirningen. På kvällen samlades vi alla på Hasselbacken, där en enkel supé intogs och därpå punsch, så mycket man kunde tåla — för en och annan kanske lite mer — alltjämt under avsjungande av: »Sjung om studentens». När vi på småtimmarna blevo utkörda från Hasselbacken, vidtog en sångarpromenad i den vackra vårnatten runt Djurgården, tills morgonsolen stack upp. Då vi i nattens stilla timmar kommo åter in i staden, hade vi ju svårt att sluta »sjunga om studentens», men det styrde polisen om. Den tidens poliser voro stränga herrar, ej så förstående för ungdomen som nutidens. Så t. ex. förbjöds rätt snart hissningen i Storkyrkobrinken, där stark polisvakt utsattes till förhindrande av det oskyldiga upptåget. Studenternas yngre kamrater ville emellertid ej godvilligt bryta traditionen, utan gjorde försök att hissa sina nybakade vännor, och efterhand som detta hindrades drog man sig längre upp i brinken, tills man hann upp till obeliskens på Stortorget, där den siste singlarde i luften 1889. Denne har berättat mig, att det höll på att gå illa, ty medan han svävade där uppe i det fria, rusade polisen fram och räck undan »hissen», så offret skulle ha fallit i stenläggningen, om inte en polis i sista stund tagit honom i sin famn.

Ett par dagar efter den första yra studentfirningen hade vi fest för lärarne, och den gick ju av stapeln i lugnare tempo med tal och brorskålar från de yngre lärarnes sida, farbrorskål från de äldres.

På själva studentdagen fick jag av en gammal morbror med ungdomligt sinne det rådet, att hur sent jag än kom hem efter festen, skulle jag hänga upp min vita mössa så, att den var det första föremål, jag fick mina ögon på, då jag vaknade om morgonen. Jag följde rådet, och så — alla eventuella kopparslagare voro totalt bortblåsta!

Arvid Lindhagen.

Några minnen av Lektor G. Stareck, Stockholm.

Jag har lärt känna Arvid Lindhagen i tre egenskaper; han var under ett år min lärare i fysik i klass 7:1, nämligen läsåret 1896—97; han var min handledare i matematik i provåret 1906, och då jag sju år senare blev ordinarie lärare vid samma läroverk, blev jag hans kollega och förblev det under åtta år till hans avgång. Det förefaller, som om denna samvaro skulle ha kunnat ge rikliga tillfällen att lära känna Lindhagen som yrkesman och människa, eftersom jag sålunda har fått iakttaga honom under tre synvinklar. Men egentligen är det nog endast provåret, som visade mig Lindhagen i hans fulla storhet såsom lärare. Såsom skolgosse lärde jag känna honom endast under ett år och det i ett ämne, där han inte kunde göra sig full rättvisa; såsom hans kollega var jag huvudsakligen institutionslärare och besökte sällan kollegierummet. Hade jag inte i början av min lärarbana måst undervisa även i matematik — i realskolan — skulle min kännedom om honom ha varit ännu mer bristfällig.

Lindhagen kom till Norra realläroverket såsom lektor 1895 efter att ha verkat såsom lektor i Norrköping de närmast föregående tre åren. Men han var ingen novis i Norra real; under sammanlagt $6\frac{1}{2}$ år hade han där tidigare tjänstgjort såsom timlärare, extralärare och e. o. lektor. Det var således under hans andra år såsom lektor, som jag hade honom till lärare i fysik.

Säkerligen var det en för Lindhagen ganska främmande uppgift att undervisa i fysik i 7:1. I 6:2 hade vi haft lektor Moll, som emellertid 96—97 var tjänstledig för att arbeta på den nya läroboken, och man förs nog nu efteråt gissa, att Lindhagen utan någon större entusiasm ryckte in med uppgift att läsa elektrodynamik, akustik och optik. Över huvud taget har Lindhagen sammanlagt haft mycket liten undervisning i fysik; efter återkomsten från läroverkskommittén, så vitt jag kunnat finna, praktiskt taget ingen. Vid undervisningen i 7:1 tog han väl vara på de delar av kursen, som hade någon matematisk anknytning, d. v. s. speciellt den geometriska optiken. Det är också den enda del av denna hans undervisning, varav jag har ett tydligt bevarat minne. Häri ligger intet för Lindhagens minne nedsättande; det är bara ett belägg för den som jag tror generellt giltiga satsen, att en lärare inte kan ge sitt bästa, visa vad han förmår, annat än i det ämne, vari han är specialist. Hans storhet låg på ett annat område. Alltnog, den del av kursen, som Lindhagen drev på det sätt, som kännetecknade hans matematikundervisning, var den geometriska optiken och speciellt bildkonstruktionen vid

speglar och linser. Ingen spegel, ingen lins fick, hur obetydlig fråga det än gällde, ritas annat än med passare, ingen rät linje dragas utan användning av linjal. Det förvånar mig ännu, att kursen medhanns, så lång tid som dessa konstruktioner togo, men förmodligen eller ganska säkert blev den fysikaliska delen av kursen ganska lidande därpå. Nog kunde vi konstruera bilder, men på det hela taget var det nog en ganska ofruktbar tid både för lärare och elever. Men, som sagt, det minskar inte Lindhagens betydelse eller storhet såsom lärare; det är snarare ett sympatiskt drag, som närmar honom till oss andra, mindre gudar.

Redan såsom skolgosse fick jag av en tillfällighet höra, att Lindhagen skulle ha tvekat i valet mellan den akademiska och lärarbanan, men att hans vackra provår skulle ha kommit honom att besluta sig för den senare. Vilka övriga skäl, som förmått honom att avstå från en möjlig akademisk bana, är omöjligt att yttra sig om; den svenska skolan har i varje fall orsak till tacksamhet. För övrigt bibehöll Lindhagen under hela sitt liv intresse för vetenskaplig astronomi, särskilt för dess historiska och kalendariska kapitel och publicerade flera bidrag till kalenderhistoriken. Det var ett område, som säkerligen passade honom förträffligt, passade hans utomordentliga sinne för noggrannhet i detaljerna. Betydande forskning kan det ju inte kallas, men det är forskning inom ett av de få områden, där en astronom utan tillgång till en stab av räknebiträden eller de moderna observatoriernas utrustning kan åstadkomma något eget. Det vittnar i varje fall om en hjärnans friskhet och har väl också bidragit till att hålla uppe intresset för den dagliga gärningen.

Min matematiska uppfostran under provåret anförtröddes åt Löfgren och Lindhagen, åt den förre i realskolan, åt den senare på gymnasiet. På den tiden åtminstone var den filosofie kandidat, som kom med två betyg i matematik tillbaka till skolan, mycket illa rustad för uppgiften att undervisa i matematik. Högre betyg hade nog inte heller gjort honom bättre förberedd. Elementarmatematik ingick inte med någon del i examensfordringarna, och om geometriens grunder hade man exempelvis inte en aning. Fordringarna voro differential- och integralkalkyl, differentialekvationer, analytisk geometri i tre dimensioner, talteori. Då man nu ställdes inför uppgiften att undervisa i matematik i skolan, hade man helt enkelt ingenting annat att lita sig till än minnet av en genomgången skolkurs, varken fördjupad eller utvidgad annat än genom den mögnad, som åren och studier inom andra områden givit; någon direkt anknytning till universitetsstudierna fanns ej. Man var sålunda ganska rådvill och fick lita sig till auskultationen och exemplets makt. Det var givetvis Lindhagen, som mest fick bära bördan av min flit i det avseendet. Ett

outplånligt intryck gjorde hans lektioner i ekvationslära i dåvarande femte klassen. De voro, dessa lektioner, fulländade och avslutade konstverk, ytterst intressanta och roande, samtidigt en smula deprimerande, eftersom de också kvarlämnade ett intryck av ouppnåelig topprestation. Det kan möjligen intressera läsaren av dessa minnen att här nedan finna återgiven gången av en dylik lektion, som gäller själva inledningen till ekvationsläran. Jag vet ju inte om den använda metodiken verkligen var original, men jag har all anledning att tro det. Absolut originell var i varje fall Lindhagens sätt att genomföra den. Jag återger först själva skelettet av lektionen.

Fråga: Vad är det för ett tal, som ökat med 5 ger summan 12?

Svar: 7.

Fråga: Hur vet du det?

Svar: 5 och 7 ger 12.

Ännu några fler exempel av samma enkla slag, men endast sådana, vari en summation förekommer. Men läraren vill ha fram, att svaret 7 är skillnaden mellan 12 och 5. Därför göres frågan litet svårare.

Fråga: Vad är det för ett tal, som ökat med 43 ger 71?

Här finner eleven, att han måste företaga en subtraktion för att finna svaret.

Svar: 28.

Fråga: Hur fick du det?

Svar: $71 - 43$ är 28.

O. s. v.

Nu är tiden inne för att skriva en sådan fråga på tavlan. Det tal, som ökat med 5 ger summan 12, är ett obekant tal; vi utmärka detta genom att kalla det x .

Fråga: Hur teckna vi summan av det obekanta talet x och 5?

Svar: $x + 5$.

Fråga: Hur skall vi skriva, att denna summa är lika med 12?

Svar: $x + 5 = 12$.

Sedan följer övning i att skriva ett antal dylika frågor i form av ekvationer.

Därpå följer omvändningen.

Fråga: Om vi skriver på tavlan: $x + 15 = 31$, vad är det då för en fråga, som står på tavlan?

Svar: Vilket är det tal, som ökat med 15 ger summan 31?

Och så ett antal exempel. Och samtidigt besvaras de uppställda frågorna.

Under följande lektioner utvidgas fältet. Man övergår till följande frågor:

Vilket är det tal, som minskat med 5 ger resten 12? Vilket är det tal, som multiplicerat med 3 ger produkten 12? Vilket är det tal, som dividerat med 5 ger kvoten 8? Alla dessa frågor rikt varierade, men alltid i sträng ordning, så att varje litet avsnitt är fullkomligt innött, inu nästa introduceras. Vidare exempel på omtolkning av vederbörande ekvationstyper till frågor på sätt ovan är antytt.

Därefter följa svårare exempel med flera räknesätt i ekvationen, t. ex. vilket tal är sådant, att om man multiplicerar det med 2 och till produkten adderar 7 ger summan 15?

Detta torra schema ger en mycket svag föreställning om de Lindhagenska lektionernas tjusning. För det första var han själv alltid vid ett strålände gott lynne, och hela hans sätt måste ha talat till eleverna om ett verkligt intresse för och ett verkligt nöje av lektionen. Han hade också den egenheten att han med varierande tonfall flera gånger upprepade varje fråga, medan blicken spelade över klassen, tills alla eller nästan alla gav tillkänna, att de kände svaret, och klassen liknade ett vajande sädesfält. Först då blev någon tillfrågad. En annan viktig detalj var den skrupulösa noggrannhet i fråga om svarens formulering, som obönhörligt fordrades. Så skulle det svaras och inte på något annat sätt. Så gick lektionen under ett oavbrutet arbete, varifrån ingen kunde slippa undan. Man faktiskt såg, hur klassen samfällt steg för steg vandrade upp för kunskapens trappa. Och så omsorgsfullt leddes denna vandring, att Lindhagen nästan aldrig behövde räkna med lärarens (och lärarkandidatens) svåraste stöttesten, det oriktiga svaret.

Lindhagens lektioner voro i sanning arbetsfyllda och det inte minst för honom själv. Han tog ut sig mer än någon annan lärare, jag har åhört. Men när han efter slutad lektion lämnat klassrummet, var glimten i ögat borta och anletsdragen utslätade; skådespelet var slut. Missförstå mig inte; jag menar inte, att Lindhagens intresse var spelat, lika litet som den äkta skådespelarens för sin roll, men det är dock en roll även vi lärare ha att spela, och vem hade större rätt att lägga av rollen i kulissen än Lindhagen?

Hans fanatiska strävan att få hela klassen med sig gjorde, att hans lektioner på gymnasiet enligt min dåvarande mening inte stodo på samma höjd och inte gjorde samma intryck som lektionerna på lågstadiet. Det kan nog inte nekas till att de mera begåvade eleverna stundom funno takten väl långsam. Men å andra sidan kan såsom belägg för grundligheten och även för stimulansen för de bättre eleverna, liksom ock för den anda av disciplin och oavlatligt arbete från lärjungarnas sida som

präglade Lindhagens lektioner, anföras, att undervisningen i högsta ringen, då han var frånvarande på grund av opasslighet, kunde skötas av någon särskilt framstående elev.

Som provårshandledare var Lindhagen vänlig, överseende och saklig. Jag kan inte erinra mig att ha mottagit några anmärkningar av formell art, vilka dock säkerligen hade varit befogade. Sannolikt överlät han omsorgen härom åt provårsföreståndaren. Men villkoret för överseende var nog, att man var väl förberedd. Dålig förberedelse eller bluff-försök slog han ned på, och det torde ha förekommit, att Lindhagens kritik var tämligen förkrossande och i fråga om ordval onödigt sårande.

Mot eleverna i regeln vänlig, kunde Lindhagen någon enstaka gång förgå sig, och jag minnes hur han en gång icke många år före sitt avsked frågade mig om min mening rörande ett av honom till en gemensam lärjunge — mellan fyra ögon — fällt karaktärsomdöme. Jag måste ju säga honom, att jag fann det använda uttrycket sakligt icke omotiverat, men icke desto mindre betänkligt i betraktande av hans egen pondus och med hänsyn till ungdomens i den åldern stundom ytterliga känslighet för klander från lärarhåll och dess oförmåga att reducera yttranden av vad slag som hälst från en lärare till riktiga dimensioner.

Att ha Lindhagen till medbedömare i den skriftliga studentexamen var även det en examen — och ganska rigorosum — för den rättande läraren, samtidigt även givande genom de oväntade synpunkter, som han förmådde avvinna problem eller skripta.

I allt vad Lindhagen utförde i skolan röjdes pliktmänniskan utan pardon gent emot sig själv, men inte utan mänskligt överseende mot andra. Han hade i kollegierummet ett stambord, där man ständigt såg honom sitta, rättande skripta och räkneböcker. Den platsen intog han också under kollegiesammanträdena; sina korta, vägande inlägg gjorde han stående, men det var inte ofta han reste sig.

Det är bekant, att Lindhagen allt emellanåt led av stark nervös depression, som kunde göra honom oförmögen till arbete. Han drog sig också alltmer tillbaka från kamratkretsen och tillbringade åren efter sin avgång i sträng avskildhet. Jag har hört uppgivas, att han under denna tid inte tog emot kamratbesök av andra än sin gode vän John Ekström, den fint bildade teckningsläraren och Stockholmskännaren, Sixten von Friesens beundrare och den outtröttlige förkämpen för läroverkets traditioner från äldre dagar.

LÄROVERKSMINNEN

från STRÄNGNÄS STIFT

AV

F Aulin J Boman N Lundqvist m. fl.

LUND 1940

AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

1 — Vol. 59.

INNEHALLSFÖRTECKNING.

Högre allmänna läroverket i Strängnäs.

	Sid.
Fr. R. Aulin: Hågkomster från 1850—1861. N. Holm: Annotationer därtill	3—50
Nils Lundqvist: Rektor A. G. Klingberg och Lektor Isak Fehr	51—81
» » Adjunkterna I. A. Widebeck och Thor Nordström ...	82—96
» » Lektor K. F. S. Henning	97—104
» » Adjunkterna E. Köhler och P. Lundstedt	105—120
John Boman: En gammal magister, dikt om Eugène Köhler	112
S. E. Wetterwik: Adjunkterna Fr. Lundberg och E. W. Nordgren ...	121—126
G. Christiansson: Lektor Julius af Sillén	126—130
John Boman: Lektor K. H. Sohlberg; minnesteckningar på prosa och vers	131—137
Alb. Falk: Lektor P. J. Gustafsson	138—140

Högre allmänna läroverket i Nyköping.

M. Essén: Minnen från läsåren 1891—1899	141—148
H. Petrini: Minnen från 1896—1898 jfr huvudavdelningen Spridda läroverk i volymen Läroverksminnen III sid. 47**—49**	

Carolinska läroverket i Örebro.

S. A. Hedin: O. J. Gumælius. G. A. Ringselle: D:r P. J. Hellbom	149—157
N. Lundqvist: Ur en ung örebrokarolinarens skissbok. Henning Wendell	157—176
» » Några minnesglimtar från mina år i Örebro läroverk	177—184
Hugo Gyllander: Hågkomster rör. lektor Bellinder	185—187

Minnen från skolpojkestiden i Strängnäs 1850—1861.

Av Fil. D:r Fr. R. Aulin, Stockholm.

Dessa minnen äro nedskrivna 1914. Förf:n, f. d. adjunkten vid Södermalms högre allm. läroverk (före 1879 kollega vid Maria skola) fil. d:r Fredrik Rutger Aulin var född i Över-Selö 1841 19/11 och dog i Sthlm 1923 18/2.

Efter många och långa strider hade beslut fattats år 1849, att de gamla skolorna och gymnasier skulle slås tillsammans och bilda ett s. k. Elementarläroverk under en rektor och med lagar, som gällde lika för alla lärjungar. Såvidt jag vet, fanns det då gymnasier endast i stiftstäderna och i Stockholm, där ett gymnasium fanns såsom öfverbyggnad till de 5-klassiga skolorna. Under årens lopp hade själfsväldet och penalismen tilltagit vid gymnasier, och kunskaperna ansågos underhaltiga, hvarför denna genomgripande förändring nu vidtogs för att äga bestånd till 1904, då skolan och gymnasiet åter skildes (ehuru de numera ha gemensam rektor). Sålunda började 1850 den serie af oupphörliga förändringar i alla möjliga afseenden, hvilka sedermera under hela min skoltid och min långa läraretid samt hittills under min pensionstid oröat våra stackars skolor. En förordning har knappast hunnit genomföras, mycket mindre verka, förrän en ny förordning kommit; sålunda har det varit omöjligt att få en verklig förbättring tillstånd; något ännu bättre, infördt från utlandet eller framkonstrueradt i mer eller mindre kloka förbättrares hjärnor, skulle genast införas! Jag prisar min lycka att vara ur leken, då jag nu ser, huru 1904 års skolorganisation, som enligt min lifliga övertygelse var en förbättring, ej får göra sig gällande utan skall ersättas af än en, än en annan »organisation», som i sin ordning skall bort och ersättas af en annan. — Efter dessa pessimistiska utjutelser återgår jag nu till 1850 års anordning!

Vid Strängnäs gymnasium hade själfsväldet och öfversitteriet nått en ovanlig höjd, till följd av svaghet och slapphet inom läroverkets ledning. Gymnasisterna gingo i sina gråa »djäknepappor» — ju trasigare och ju mera fläckiga, dess bättre — och gjorde, hvad som föll dem in; de hade äfven ett slags uniformsmössor, »djäknemössor», som ingen annan fick använda; de kallades den tiden ej gymnasister utan djäknar, ehuru tjänande eller undseende för andra ingalunda var utmärkande för dem. Ej blott mot lärare och yngre kamrater utan äfven mot borgare och landsbor voro de själfsväldiga och ansågo sig stå öfver lagen, hvar-

för fylleri och slagsmål ingalunda hörde till sällsyntheterna. Märkligt nog kan jag ej minnas mig ha sett djäkne-kappa eller mössa i bruk; båda delarna afskaffades nämligen från och med slutet af v. t. 1850.

Som exempel på, huru långt öfversitteriet kunde gå, må berättas ett par händelser, som jag hört omtalas. Den nyblifne gymnasisten hade att undergå en s. k. invigning, som bestod däri, att de äldre hällde hela näfvar groft salt öfver den nykomnes obetäckta hufvud och gnodde af alla krafter in saltet i det långa håret, hvarigenom svålen blef sårig; sedan hade han att gå uppför trappan, där de förutvarande gymnasiisterna med hårda knutar på kapporna behandlade honom med kraftiga slag öfver hela kroppen under vandringen, som skulle försiggå sakta. Sedan var han »värdig» att blifva djäkne. Denna råhet mot de yngre gjorde sig fortfarande gällande däri, att en äldre »anmälde» en yngre för någon förseelse, verklig eller uppdiktad, och så kallades han fram till »brädet», en bänk, lades upp och fick stut af sina bödlar. Vanligt var, att den som blifvit så behandlad, själf i sin ordning ville utöfva repressalier mot de yngre, när han tillhörde de äldres lyckliga klass. En och annan yngling, ovanligt stark eller af ett rätträdigare sinnelag, reagerade dock mot dylikt ofog, som var en njutning för mången kitslig ungdom. Första årets djäknar skulle städse med mössan i hand gå uppför gymnasiehusets yttertrappa, andra årets fingo ha mössan på inne i förstugan, tredje årets fingo gå med betäckt hufvud uppför förstugutrappan och fjärde årets med hufvudbonad på äfven inne i lärosalarna. En fattig, liten och klen torparpojke sades hafva af en äldre kamrat fått en 2-styfver (1 öre) och en mycket stor snusdosa med tillsägelse att genast köpa dosan full med snus och komma åter. Delinkventen, som visste, att han skulle få stryk af den äldre, om dosan ej var full, gaf sig i väg; handlanden, som själf expedierade, skulle göra sig kvick och frågade: »Skall det vara för alltihop?» »Ja», blef svaret, »om det finns så stort lager inne.» Svaret slog an, och dosan blef full.

Under marknader och torgdagar var det bråk med landsborna och under veckans alla dagar med gesäller och lärpojkar, då äfven borgarne fingo sin beskärda del enligt en gammal visa, som jag hörde såsom barn: »Heu, quæ lustica res, cum plitibus klappere braccas, vräkere kojäs omkull och flyttare luckas et portas», ett skönt bevis på studiers förädlade inverkan.

Uppstudsigheten mot öfverordnade hade gått därhän, att custos gymnasii hade större auktoritet än rector gymnasii! När vid slutet af v. t. 1850 rektor hade sagt till: »Inferiorerna få gå», steg custos gymnasii upp i katedern och sade: »Inferiorerna ska stanna kvar», — och de

stannade. Här behöfdes en hänsynslös och kraftig man för att kväsa allt öfvermod, och en sådan fanns bland lektorerna och hette Per Gustaf Leonardsson (f. 1803 † 1859). Denne blef rektor h. t. 1850. Under ett par år styrde han läroverket med okufelig stränghet och gjorde slut på själfsväldet. Måhända gick han väl hänsynslöst tillväga, men han lyckades, och det blef ej svårt för hans efterträdare att taga vid, då L. efter ett par år utnämndes av K. M:t till kyrkoherde i Stora Mellösa.

Gymnasiet låg öster om kyrkan i det hus, i hvilket Gustaf Wasa valdes till konung, och det gamla skolhuset låg väster om kyrkan på nedre botten i konsistoriihuset. Golfvet låg lågt nere på jorden, hvarför stenarna höllo sig fuktiga äfven om sommaren. En af min fars gamla kamrater sade, då de träffades vid ett prästmöte och sågo på de våta stenarna: »Kära Du, de kunna aldrig torka, så genomdränkta som de äro af alla de otaliga tårar, som frampressats af katekesen och latinska grammatiken!»

Då nu skola och gymnasium skulle slås tillsammans i det gamla gymnasiehuset, måste stora förändringar vidtagas där i mellanvåningen, varest lärosalarna skulle anordnas; bottenvåningen användes då till vaktmästarebostad samt i och för ekonomien, och våningen 2 tr. upp inneslöt det värdefulla biblioteket och de ej obetydliga naturaliesamlingarna. I planen ingick, att de tre nedersta klasserna skulle vara fasta, men de öfre rörliga enligt Nya elementarskolans metod med fria flyttningar; för dessa klasser erfordrades ett stort rum med långa bord, vid hvilka pojkarne sutto och läste — och gjorde annat med — medan lärarna mellan förhören gingo fram och tillbaka på golfvet och pratade. Där var ett högt sorl under timmarna, och mycket ofog bedrefs, om tillfälle gafs — och det gafs alltför ofta! Dessa förändringars genomförande kräfde tid, så att det nya »elementarläroverket» kunde öppnas först den 1:ste oktober i stället för det annars normala d. 15:de september.

Med fruktan och häfvan begaf jag mig i min fars sällskap nämnda dag till rektor för att examineras — apparaten var då ej så omständlig som nu! Rektorn var sträf i hela sitt uppträdande men ingalunda ovänlig och han förskräckte ej den lille pilten, som fick läsa innantill, skriva en rad och besvara några frågor ur katekesen och »tabulan» (multiplikationstabellen). Och så var examen klar och jag antagen till skolpojke. Jag har ju sedan varit med om många examina och prof i mitt lif, men jag tror knappast, att jag efter avslutandet af något sådant känt mig så kavat och duktig som då, när jag vid pappas hand gick utför trappan till Ulfhällska husets öfre våning, där rektor hade sin bostad. Följande dag gjorde jag mitt inträde i första klassen och fick göra be-

kantskap med mina blifvande kamrater och magister *Fris*, som var vår lärare i klassens alla ämnen utom räkning, hvori den gamla skolans konrektor, *Nyberg*, undervisade. *Fris* var en lång mager man, något framåtlutad, med glest, gråsprängdt hår, och hade något stelt och värdigt, i hög grad respektingifvande öfver sig. På barnet verkade han som en gubbe, ehuru blott 49 år gammal. Han hade stora, buskiga ögonbryn, där många hår stodo ut rätt fram; och som han därtill hade mycket stora framstående hörntänder, synliga så snart han talade, var hans yttre ägnadt att ingifva fruktan. Han var sträng och fordrade, att man ordagrant skulle återgifva alla meningar inom citationstecken i Hübners bibliska och Fryxells svenska historia, del I, samt alla katekestycken. Kunde man ej, blef det stryk, enligt tidens sed: först knäppar på öronen, i hvilken bestraffningsart han ägde en ovanlig färdighet, så luggar i det långa pojkhåret med ruskningar, så att man blef yr i hufvudet. Hjälpte ej detta, blef det handplagg eller ock stut med rotting såsom sista resursen. Stuten meddelades på vanligt sätt. Handplagg, ett otäckt bestraffningssätt, tillgick på följande sätt: sedan magistern ur bordslådan framtagit ett långt, ganska smalt och mycket mjukt ris, fick pojken räcka fram ena handen med rak arm och flata handen uppåt, hvarpå magistern med ett kraftigt slag lät riset falla så, att yttersta spetsen vek sig om handens öfversida; gjorde han då en liten knyck på riset, tog det så mycket mera. Efter ett par slag gick skinnet sönder, och blodet började spricka ut; vanligen kom då turen till den andra handen. Om bestraffningen utgjordes af 10—12 sådana rapp på hvardera handen, kan man lätt förstå, huru barnhanden skulle se ut. Ouppmärksamhet och skoj beivrades på samma sätt, äfven om det ej var elakhet utan barnslighet och oförstånd, som vållade ofoget. *Fris* var emellertid ej farligare än andra lärare och därtill, så vidt jag minnes, fullkomligt rättvis. Fullgjorde man sina skyldigheter, slapp man ifrån åtminstone de strängare straffen. Själf har jag ej att klaga; jag fick endast ett par knäppar för sudd och slarf vid skrifning, och dem hade jag väl förtjänt. En gång hade jag dock råkat illa ut: vi läste i ett långt och smalt rum med fönstret på ena kortsidan, och där stod magisterns bord och stol; kateder fanns ej, och vi sutto på två långa bänkar utåt långväggarna. *Fris* gick en dag fram och tillbaka mellan bordet och dörren och förhörde läxan, då någon, som satt öfverst på den ena bänken, satte sig på lärarestolen, när *F.* vände ryggen till, och skyndsamt återtog sin plats, innan han vände. Detta upprepades flera gånger af ett par pojkar, och då blef det för mycket för mig, som satt öfverst på den andra bänken; äfven jag slog mig för ett ögonblick ner på magisterns stol,

då han af någon anledning gjorde helt om för tidigt, så att jag ej hann åter till min plats. »Jaså, du vill sitta där», utbrast *Fris*, »ja, det skall du få», och tog mig med kraft i håret och satte ner mig på stolen, där jag fick sitta några ögonblick, hvarpå jag fick en lugg, som i afseende på tidslängd, kraft och ruskningar lämnade intet öfrigt att önska. Om jag stått illa till boks, fruktar jag, att jag fått göra bekantskap med riset. Flera bland kamraterna, som åtskilliga gånger varit med om handplagg, brukade smörja in händerna med talg, då de fruktade ett sådant straff; därigenom lindrades smärtan betydligt enligt deras utsago, och händerna gingo ej sönder. Följande år, om jag minns rätt, blef *Fris* kyrkoherde i Torshälla, gifte sig och lefde lycklig många år. Jag träffade honom på prästmötet 1873, då jag var fil. dr. och lärare, förnyade bekantskapen, fick kalla honom farbror, och han var idel godhet och vänlighet, hvilket jag antar var hans natur, ehuru han som pedagog icke ansåg sig böra visa dessa egenskaper.

Ett stort original var gubben *Nyberg*, undersätsig och tjock, med glasögon på sitt trinda ansikte. Som så många andra af lärarne begagnade han en vid slängkappa om sommaren och en likartad kapprock med många kragar om vintern. Som han bodde kvar i gamla konrektorsgården, gick han vanligen öfver kyrkogården, där vinden alltid svepte omkring; om det då var stark vind och »gubben» (som dock ej var 60 år) kom med såsom alltid händerna i sidan och armbågarna utspända, tog han ett betydligt vindfång och hade svårt att taga sig fram i motvind, medan farten blef väl stark i medvind, i synnerhet om vägen var litet hal, hvilket ej sällan hände vinter och vår. Hans dräkt var i öfrigt som de andras: mörka kläder och halsduk, lindad ett par gånger omkring halsen, samt ända upp till öronen räckande »fadermördare», ett slags höga, framtill något spetsiga, hårdt stärkta kragar, som dolde halfva kinden. Då jag nu tänker tillbaka på dessa tider, tyckas mig de gamla lärarne, af hvilka dock ingen nått 60 år då för tiden, med sin stabbiga gång och sina stela rörelser ha varit bra mycket skröpligare än nutidens män af motsvarande ålder; detta var väl ett af skälen, hvarför de öfver en bank kallades gubbar.

Nyberg hade skött rektoratet i den gamla skolan under dess sista år och misslyckats helt och hållet, hvad disciplinen beträffade. Han talade sakta men med stark, något sträf röst och smackade litet emellan midt i meningarna, som därigenom blefvo mycket abrupta, hvartill kom, att han ständigt och jämt behöfde tysta på den ena eller andra. Följande strafftal är typiskt: »Som (smackning) under förevändning (tyst där) att (smackning) formera grifflar, i går (sitt stilla) stora moln (smack-

ning) af damm jagades (tyst där) upp, har jag (vill du vara tyst) tagit med mig den (smackning) här», och då drogs en lång rotting fram under kapprocken. Vi fingo ej formera grifflar på platserna, utan detta skulle ske vid kakelugnen; kommo vi flera på en gång och kakelugnsluckorna stodo öppna, kom naturligtvis askan i liflig rörelse, då affallet från grifflarna skulle blåsas bort. Och jag har ingen anledning påstå, att vi iaktogo någon öfverdrifven försiktighet för att slippa få askan att hvirfla upp. N—g begagnade nästan aldrig ris, ytterst sällan rotting men så mycket mer sina knytnäfvar och slog då utåt ryggen eller i hufvudet, huru det bar till, hvarför man ofta hade försvarliga kulor i hufvudet. Han var helt säkert mycket välvillig och snäll, men förmodligen hade han glömt, att han själf varit gosse, och han förstod ej pojkar. Ett så bullersamt lefverne och så mycket stryk som under hans timmar förekom ej för någon annan. Emellertid anade vi lärjungar helt säkert det goda hjärtat och tyckte om honom; men vi hade väl ej varit pojkar, om vi underlåtit att begagna oss af vårt öfvertag och gå så långt som möjligt. En gång kommo vi öfverens om att uppföra oss mönstergillt, jag tror på hans namnsdag Erik, för att glädja honom, men detta var alldeles misslyckadt. Då det var tyst och stilla och alla sutto uppmärksamma, var det, som om han saknade något; han såg ledsen ut och var sig alls icke lik, förrän skojet följande timme kom i gång på vanligt sätt.

Där lefdes glada lifvet, men det blef klennt med räkningen, churu vi nog kunde ett och annat, då vi kommit i gång. Tillvägagångssättet var absolut motsatt K. P. Nordlunds metod: några benämnda exempel eller någon hufvudräkning kom aldrig i fråga, blott mekanisk färdighet. När vi fått uppgiften, var det en stående fråga: »Hva' ä' de' för räkn-sätt?» Sedan spørsmålet besvarats, gick det bra! Vid lektionerna ställdes vi upp i en lång rad, så att udda numren vände ansiktet mot fönstret och jämna mot dörren; hvarannat par stod sålunda ventre à ventre och hvarannat dos à dos. Så gjordes i akt och mening att förekomma fusk; men det var ju lätt gjordt att höja taflan litet, och då kunde n:o 3 lätt se resultatet hos n:o 1 o. s. v. Men ve den, som gubben tog på bar gärning; han fick stora bulor — men lika roligt var det ändå. Då han dikterade upp ett tal, nämnde han ut det helt hastigt, hvilket vi ej hörde på, enär siffrorna sedan lästes upp af honom. Om han till ex. skulle nämna 990018, lät det på följande sätt: »Skrif (smackning) 9, återigen (sitt stilla) 9 (tyst) 0, ännu en gång 0 (smackning), 1 (låt bli det där) 8». På det sättet fortgick det under hela lektionen. När vi började med ett räkn-sätt, hette det endast: »Nu ska' vi göra så här», och vi gjorde efter som små apor utan att veta hvarför.

Nyberg undervisade endast i räkning och höll sig i klasserna 1—3. Dessa voro mina båda lärare i 1:sta klassen.

I andra klassen träffade man magister C. O. Akervall, den i allo exemplariske och punktliga men minst respektingivande af mina gamla lärare; öfver honom låg ej samma drag af välvilja för pojkar, som fanns innerst hos gubben Nyberg och som uppfattades af oss pojkar. Kanske fanns välviljan hos Akervall också, men i så fall var det så mycket annat, som dolde den, att vi ej uppfattade den utan endast sågo det löjliga hos honom. Det påstods, att hans kunskaper voro mycket små. Huru-dana dessa än voro, nog räckte de till för att läsa tyska och historia-geografi i klasserna 2 och 3. Han var en liten, ytterst pryddig och till pedanteri ordentlig man. Han var rädd för allting, och öfver honom hvilade ett uttryck af förskräckelse, hvilket just ej imponerade på en stojande och skämtsam pojkskara, som kräfde andra egenskaper för att hållas i styr. Han bodde i ett tvåvåningshus vid Gyllenhjelm-gatan, om-gifvet af en stor och härlig fruktträdgård, där man om hösten kunde få köpa fallfrukt; efter min tid har jag hört, att själfsväldiga pojkar bedrivit mycket ofog med hans grändar, hvilket ej hände under min tid, såvidt jag vet. — — — När han kom in i klassrummet och vi reste oss, gick han med affekterad värdighet fram till lärarebordet, som dam-mades af för hatten, hvarpå stolen äfven dammades omsorgsfullt, in-nan han satte sig, sedan ytterrocken hängts på en spik. Sedan allt detta skett, fingo vi sätta oss ned, och nu putsade han sina små polisonger, hvarpå förhöret tog sin början med en något gnällig röst, och orden kommo något staccato. Långe dröjde det dock ej, förrän oriktiga svar eller något spektakel gjorde, att den felande framkallades för att be-straffas. Denna bestraffning utgjordes af en lugg och en örfil, båda ytterst lindriga, så att de verkade löje i stället för en hälsosam fruktan. Dessa bestraffningar kunde ingen undgå, vore han ock ett riktigt helgon. Någon gång kom ris och rotting fram, men de sköttes med så ringa kraft, att de ej åstadkommo afsedd verkan. De vid dylika tillfällen framstötta: »satans lymmel, satans fähund» bekommo oss ej det minsta; nu för tiden skulle sådant ej duga, och det med rätta. — Våra långa bänkar stodo framför ett vid väggen fäst, mycket smalt, långt bord med fack under, i hvilka vi hade våra böcker. Själva bordet var sålunda fritt från effekter, när vi sutto med ryggen mot det under lektionen. En annan stockholmare, Weylandt, som kunde skoja och hänsynslöst begagnade sig af denna förmåga, hade på något sätt fått tag i en stor, ihålig järnkula; själf satt han vid ena ändan af bänken och en likadain pojke vid den andra. Nu rullade han kulan med lagom stark fart upp

till denne utåt bordet, och kulan förorsakade starkt buller, något erinrande om aflägsen åska; kulan kom åter med något starkare fart och dito buller, och på det sättet fortfor det en stund med små afbrott. Akervall, som hade sin plats framme vid fönstret, började förskräckt fitta ut, men inga moln syntes; för säkerhets skull stängdes genast fönstret och spjället, ett vanligt försiktighetsmått vid åskväder då för tiden; och så fortfor bullret en stund till timmens slut, varunder A. synbarligen var riktigt rädd.

Ett skämt, som begagnades en och annan gång om våra, var rätt lustigt och oskyldigt, men det företogs aldrig med någon annan än med A. På kyrkogården funnos härliga gamla träd, mest lönnar, som vid blomningstiden hade talrika besök af bin och humlor. En kvart eller något mera före middagslektionen, en geografitimme, träffades vi lärjungar på kyrkogården, hvar och en med en väldig strut af någon kasserad skrifsida och infångade i denna så många som möjligt af de surrande insekterna. När så timmen började, doldes strutarna i facken. Akervall kom in, fullgjorde de oundgängliga damningarna, vek undan rockskörten och satte sig ner för att börja lektionen. Vi använde då för tiden von Mentzers stora karta öfver Skandinavien, uppfodrad på stadig papp. Efter en stund öppnades en strut, hvarvid insekterna fingo brådt att komma till fönstret och surrade om öronen på Akervall, som förskräckt slog omkring sig för att få bort dem. Naturligtvis voro vi villiga och hjälpte till att jaga bort dem. En och annan strut till öppnades, och vi fläktade med de stora kartorna, så att dammet, som fanns i öfverflöd på golf och väggar, stod högt i tak, och en ansenlig tid gick åt, innan alla strutar aflämnat sitt innehåll och de stackars djuren återvunnit friheten, hvarpå lektionen vidtog i det dammfyllda rummet. Jag kan ej fatta, huru det kunde vara möjligt, att han ej begrep sammanhanget.

Om vintern belystes rummet med ett par talgljus på ett från taket nedhängande litet träkors, likt en julgransfot, och på magisterns bord stodo i stakar två likadana ljus. Den tiden begagnades ljussaxar, med hvilka ljusen snoppades, d. v. s. den långa, förkolnade vecken, som i hög grad minskade ljusstyrkan, aftogs och förvarades i en liten urholkad utvidgning på saxens öfre sida. Man fick dock vara försiktig, när saxen användts en timme eller ett par, så att man ej tappade något af det afklippta kolet. Roligt var att spotta i saxen på Akervalls bord: när han öppnade saxen för att klippa ljusen, föll vätskan ned och släckte ljuset med ett fräsande ljud, och sedan var det ej lätt att få ljuset tändt igen; ingen hade naturligtvis gjort det. Någon gång användes några

korn krut, hvilket förorsakade stor uppståndelse. Ett annat nöje var att träda en ståltråd bredvid vecken; när då tråden blef varm, smälte talgen och ljuset började rinna duktiga tag. Då Akervall skulle snoppa det, gick det ej, hvarför han höjde på saxen, och ståltråden lyftes upp; det var förstas något fel vid stöpningen. Mycket annat spektakel förhades, mer eller mindre oskyldigt, hvilket ej förekom för någon annan. Barn kunna nämligen vara hjärtlösa, då de finna sig vara maktägande. Emellertid tror jag ej, att Akervall märkte, huru det var ställt; han trodde helt säkert, att han hade oss alldeles i sin makt.

Vid terminens slut, då betygen skulle sättas, brukade han fråga hvar och en i klassen, om han tyckte sig kunna tyska eller historia-geografi bäst; svarade man då, att man kunde lika bra i båda ämnena, var det ej till lags; sade man, att man kunde båda lika dåligt, var det ingalunda till belåtenhet; och sade man sig kunna det ena ämnet bättre än det andra, var det ej heller bra. Hvad detta skulle tjäna till och hur man skulle svara för att vara till nöjes, vet inte jag.

Sedan man nu i första och andra klassen haft Fris jämte de båda lärarna Nyberg och Akervall, under hvilkas timmar det glada lifvet lefts och pojkfantasierna haft tillfälle att hitta på allt möjligt spektakel, möttes man i tredje klassen af *Lundblad*, i latin och svenska, samt *Strömberg* i kristendom. Då blef det bäst att hålla sig i skinnet, ty de voro ej att leka med. Hade ej Akervall varit kvar i sina båda ämnen och Nyberg i sitt, vet jag ej, huru det hade gått med oss; då hade öfvergången varit alltför stor för det sprudlande pojkhumöret. Nu fingo de båda sistnämnda tjänstgöra såsom säkerhetsventiler, och det kunde behövas, ty de båda nya lärarne kräde en mönstergill ordning och noggrann läxöfverläsning.

Lundblad var en nyblifven magister, mörk, lång, smärt och alltid pryddig och värdad i sin klädsel; på grund af sin växt kallades han »landpetaren», och han hade ofta en liten uppstående hårtest vid själfva hvirfveln på hufvudet, hvilket gaf anledning till ett annat öknamn: »tofsmesen». Han hade en oerhörd respekt med sig och var mycket fruktad, emedan han utdelade agan med tillbörlig kraft; enligt tidens sed skedde detta ofta, allt för ofta. Emellertid var han ej farlig, om man lärde sig sina läxor, var uppmärksam och satt stilla, men för slarfvar och skojare var han fruktansvärd. Jag och flere med mig förskonades från alla straff, ej på grund af »medhåll», men vi fullgjorde våra skyldigheter efter bästa förmåga, och detta uppskattades. Vi läste latin för honom och fingo in elementerna, så att de sitta kvar ännu; jag kan ännu vid 73 år deklinera och konjugera, och jag skulle ej behöfva många minuter

för att räkna upp alla undantagen m. m. i 3:dje deklinationen; tyvärr var det endast formläran, som vi läste för honom; väl hade det varit för mig, om vi för honom också fått läsa syntaxen! Det skulle ha besparat mig mycken tid längre fram i lifvet, då man ej lär sig så lätt som i barndomens dagar.

På måndagen var det alltid repetition af det, som man läst föregående vecka, hvarför söndagen ej fick »vara ledig», såsom det fordras nu för tiden, men jag kan ej erinra mig, att vi foro illa af att repetera en stund på söndagen för att kunna på måndagen. Hade man ej varit tvungen att lära sig läxorna ordentligt under veckan, så hade det nog varit ett duktigt arbete, men nu gick det lätt. Vid dessa repetitionsförhör var det en ständig omflyttning vid oriktiga svar, och den sålunda erhållna platsen behölls under veckans timmar i Lundblads ämnen. Vi sutto nämligen ej i bokstafsordning utan efter kunskaper. Det hände nog emellanåt, att L. var på litet dåligt humör, men gick lektionen bra, dröjde det ej, förrän han var sig lik igen.

Såvidt jag vet, var han exemplarisk i sitt lefverne.

Om jag som lärare utträttat något — och det vore ju dumt af mig att låtsas tro, att jag varit oduglig — har jag Lundblad att tacka äfven därför; jag tog efter mycket af hans sätt och fordringar på ordning och skick, uppmärksamhet och läxöfverläsning, ehuru tidsandan och förändrade förhållanden förorsakat åtskilliga olikheter. Jag kom aldrig såsom vuxen att träffa honom och få framföra den stora tacksamhetsskuld, i hvilken jag erkänner mig stå till honom. Sedan jag lämnat Strängnäs, blef han konsistoriimotarie och skötte den platsen lika utmärkt, som han skött sin lärarebefattning. Mitt hjärtliga, vördsamma tack för allt hvad Du gifvit mig i kunskaper och plikttröhet!

Den andre nye läraren, *Strömberg*, var också en mycket dugande lärare, ehuru ej så sträng och fordrande som Lundblad; men så var ock hans ämne af annat slag. Han var ej så lång som Lundblad men pryddig och hade ett vårdadt uppträdande liksom denne; han var ful, hade ett rundt ansikte med liten näsa och något framstående mun. Han hade stor begåfning samt var en angenäm och rolig sällskapskarl, skref bra vers¹⁾ och talade mycket tydligt och distinkt; han framhöll alltid sig själf som ett exempel, om en pojke talade suddigt. »Jag har själf både skorrat och läspat, men detta har jag kunnat lägga bort. Gör du på samma sätt!» plögade han säga. Han var häftig men använde ej stryk ofta. Jag råkade en gång illa ut. Vi hade till läxa ett par sidor i katekesen, och jag skulle läsa det långa svaret om en rätt och saliggörande tro, stapplade, vardt rädd och trasslade in mig; jag

fick då en anmärkning för lättja och tröghet inskrifven i den betygsbok, hvari vid terminens slut betygen inskrefvos. Jag tog saken, som den var, ett utbrott af ett dåligt, häftigt lynne, och jag hade ej det ringaste obehag af den orättvisa anmärkning, som följde mig genom skolan. Strömberg hade stått fadder åt mig, och jag brukade i hemmet skämta öfver den faddergåfva, som jag fått af honom. Han blef sedan gift med en dotter till biskop Annerstedt, blef därefter präst, steg inom kort till domprost och blef slutligen svärfaderns efterträdare, omtyckt af högvördiga clerus, efter allt hvad jag kan förstå.

Under min vistelse i 3:dje klassen hade jag redt mig synnerligen bra, fått flytta upp till n:o 3 och fått premium, hvilket glädde både de mina och mig mycket. Nu hade vi hunnit till sommaren år 1853, då koleran gjorde sin andra påhälsning här i landet och injagade stor förskräckelse öfverallt. Då höstterminen började, blef det bestämdt, att vi skulle stanna hemma och läsa för *Seth Hallström*²⁾, som blifvit student året förut och som nu gärna stannade på landet, medan farsoten härjade i Uppsala. Det var ju roligt att få tillbringa hela hösten i hemmet igen (skyddad för koleran, som dock aldrig kom till Strängnäs), men det var ej nyttigt för mina studier att komma ifrån det jämna fortskridandet i skolan under täflan med kamrater. Härtill kom, att 4:de klassen var en i mångt och mycket viktig klass med inträdande af nya ämnen, utbytande af de gamla lärarne mot nya och öfvergång från klasslärare till facklärare, låt vara att intetdera systemet var strängt tillämpadt i Strängnäs. Då vårterminen började och jag återtog min plats i klassen, hade jag nog läst mina lexor, men jag var ej så säker på mina pensa, som jag varit, om jag tillbragt föregående termin i skolan och fått nöta in kurserna. Och så kommo förändringar i organisation och anordningar, och fria flyttningar tillämpades ännu från och med 4:de klassen någon tid.

Om jag nu söker erinra mig lärare och ämnen, är det nog möjligt, att minnet sviker mig och att en eller annan uppgift ej blir fullt exakt, men stort kan felet ej blifva. Af gamla lärare från föregående klass hade vi ej kvar någon mer än Strömberg, som undervisade i kristendom och grekiska, vilket språk nu inträdde. Han var en bättre lärare i sistnämnda ämne än i det förra, och det tycktes, som om han med långt större intresse skötte sina lektioner i grekiska. Han lärde oss förträffligt grunderna för detta språk och gnodde oss duktigt, ehuru vi aldrig fingo den säkerhet i detta ämne, som den Lundblad bibragt oss i latin, men det var dock ingen dålig grund lagd för fortsatta studier i grekiska. I Langes lilla läsebok, som innehöll korta sentenser, fingo vi

veta, att »lärdomens rot är bitter, men frukterna äro söta», att en filosof, som såg en kvinna hänga i ett träd, utbrast: »O, att alla träd bure en sådan frukt!» m. m. Paradigm för deklination och konjugation fingo vi nöta in, så att de sitta.

Flere lektorer började undervisa i denna klass, och jag tager dem före de öfriga lärarne: äras den, som äras bör! I svenska fingo vi göra bekanskap med den nye lektorn i filosofi och svenska, Leonardssons efterträdare, *A. L. Nordvall*. Han var en ung man, i hög grad intelligent, blef tidigt docent i Uppsala och kom till Strängnäs som lektor före 30 års ålder. Han lär ha ägt stora kunskaper i humaniora och en ovanlig dialektisk talang, så att han, enl. hvad det berättades, roade sig med att uppställa en sats och försvara den för att sedan kasta om och vederlägga sina förra påståenden. Han såg mycket bra ut, hade fina kläder och var en gentleman i hela sitt uppträdande. Oss pojkar behandlade han, som om vi varit studenter, men detta var nog ej rätta sättet med dem, som behöfde köras med strama tyglar. Han var synnerligen intressant för den, som hörde på och följde med under lektionerna; men af allt att döma, var han ej road af så pass unga pojkar, som vi voro. En dag skulle han ge stut åt en, som var alltför själfsväldig; men då denne ej ville lägga sig öfver bänken, tog Nordvall honom öfver halsen, böjde ner honom och fick hans hufvud mellan sina ben, men då böjde sig pojken till golvet, kröp fram bakom N. och försvann ut i det fria. Detta verkade ej för god disciplin, och jag minnes ej, att han efter den dagen använde någon aga under den korta tid, som han var kvar vid skolan. Han blef kallad till expeditionsskreterare i Eklestistikdepartementet, och hans plats sköttes sedan af vikarie under hela min skoltid. Med tacksamhet minnes jag hans vänliga sätt och trefliga uppträdande inom och utom skolan. Han blef rikt gift, men hustrun dog efter några få år. Nordvall kom sedan åter till sitt lektorat men hade då ett annat intresse: han var en fanatisk djurskyddsvän och förde med stor talang striden mot den vetenskapliga vivisektionen. Helt säkert kände han ej till, huru den bedrefs hos oss, utan dömdo efter de öfverdrifter, som omtalades från utlandet. Hans ögon, som förut varit klena, försämrades småningom, så att han hade vikarie äfven på gamla dagar. Omtyckt och värderad lefde han många år i Strängnäs, som var honom en kär plats.

I historia-geografi fingo vi historiarum lector *H. Aminson*, en verklig polyhistor, som gifvit ut arbeten i historia, latin och grekiska. Hos honom fanns det mycket, som tilltalade pojkar, och han skulle nog under andra förhållanden ha blifvit mycket omtyckt. Han var en ovanligt

lång man, mycket stark, med ett litet hufvud över de breda skuldrorna. Anletsdragen voro ej tilltalande; näsan var något sned och ena ögat blott halföppet, om af ovana eller något fel, vet jag ej; framtänderna sutto på sned och voro oregelbundna. Han snusade kopiöst och hade en väldig, platt silfverdosa, som han vände mellan fingrarna under lektionerna; stora massor af snus spillde han på golvet, och dräkten, som aldrig hölls pryddig, var städse nerspilld af snus. Tvifvelsutan var han en ovanligt begåfvad och mycket beläst man, men han kunde ej ingifva oss intresse för ämnet, och våra kunskaper vid afgangen till universitetet voro ringa. Hans rättrådighet — åtminstone teoretiskt sedt — var omutlig, och han hade inga gunstlingar. Om hans föregående talades åtskilligt; det sades, att han var oäkta son till någon högt stående man, som bekostat hans skolgång; då han fick se honom som student, skall han hafva utropat: »Ah, min son!» hvilket gifvit anledning till namnet. Det oregelbundna, supiga lefnadssätt, som han fört under studenttiden, fortsatte han sedan åtminstone under hela min skoltid; återhållsamheten blef längre fram nödtvungen, och under den perioden af sitt lif nedlade han ett värdefullt arbete på forskningar om och ordnande af de rika samlingar, som funnos i domkyrkans ägo. Det påstods, att A. vid kollegiets öfverläggningar om straff för en felande lärjunge alltid var för det lindrigaste straffet.

Många historier voro i svang om hans ovanliga »bragder» både som student och i Strängnäs. Han lär ha klättrat upp i stuprännan till ett 2-våningshus i Uppsala och fallit ner på den stenlagda gården, märkvärdigt nog utan att bryta sig, men snedheten i ansiktet lär ha varit en följd af detta öfverdådiga tilltag. Som exempel på hans uppskattning af ett djärft steg erinrar jag mig följande. En flyttning tre år före min bestod af flera stora och i hög grad själfsväldiga och försigkomna ynglingar. Några af dessa sutto en kväll en trappa upp på källaren i ett litet rum innanför den stora källarsalen och drucko, liksom Aminson med sällskap satt ute i salen. Så småningom blefvo pojkarna väl högljudda, och Aminson, som trodde sig känna igen rösterna, fordrade att blifva insläppt, hvilket uppapperskan emellertid vägrade. Aminson förklarade då, att han skulle sitta vid dörren och vakta ut dem; detta sades med så hög röst, att det hördes in till lärjungarna. Nu voro goda råd dyra. Innanfönstren, det var vintertid, togos ur, ytterfönstren öppnades och de hoppade ner, den ene efter den andre, på ett litet snötäckt tak, där deras spår visade, huru de kommit ut. Sedan alla lyckligt kommit i säkerhet och uppapperskan fått veta detta, öppnade hon dörren och släppte in Aminson, som genast förstod situationen och utbrast:

»Det var förbannadt bra gjordt»; han gjorde ingen anmälan om saken till rektor. Ett sådant handlingssätt tilltalade naturligtvis ungdomen i hög grad.

Han var musikalisk, spelade altfiol och tyckte om sång. Han brukade hjälpa prästerna med latintalande, när de anländt till stiftsstadens för att öfva sig att tala latin; detta språk var ännu under min tidigare skoltid föreskrifvet för ventilationen af teserna i den för präster, som ville bli kyrkoherdar, oundgängliga pastorexamen.

Ännu en lektor fingo vi göra bekantskap med i 4:de klassen, den blide, vänlige lector serenianus *J. O. Pontén*. Biskop Serenius hade tyckt, att naturkunskap var nyttig för gymnasisterna och någon kännedom i materia medica för de blifvande kyrkoherdarna, hvarför han anslagit medel till ett lektorat, hvars innehafvare skulle vara läkare. Denna befattning innehades af Pontén, som blef den siste lektorn av det slaget, då efter hans död sysslan indrogs och undervisningen i naturalhistorien, som då afslutades i 6:te öfre, uppehölls af en adjunkt. Pastorexamen hade ju också försvunnit. Pontén var smålänning och bibehöll alltid en viss brytning på småländska; han var en skicklig läkare, mycket human och vänlig mot patienterna, hvilket just icke var det vanliga på den tiden. Han fick därför en betydande praktik och var mycket omtyckt af de sjuka; »man kan ju bli bättre, bara man får se honom», sade mer än en; och han samlade penningar. Han vanvårdade sin yttre människa i hög grad; skäggstubben var lång och håret tofvigt, kläderna fläckiga och oborstade, och det var ej fritt, att det fanns fransar här och hvar vid byxbenen. Han hade glasögon, som skötos upp i pannan, när han skulle se på nära håll, och då han om vintern kom in i ett varmt rum från kölden ute och det slog sig imma på dem, blef torkningen ingen annan än en lindrig gnidning af glaset mellan tummen och pekfingeret. Så läkare han var, hade han nog föga bekantskap med vår tids hygien, och hans instrument voro ej väl rengjorda, ännu mindre desinficerade.

Han var den välvilligaste och mest öfverseende lärare, som man gärna kan tänka sig, hvarför våra kunskaper kunnat vara betydligt bättre, än de nu voro; och jag tror ej, att han väckt intresse för naturstudier hos någon af oss, som kom att slå sig på dem. Han hade mycket godt hufvud, var treflig och fyndig samt tydde gärna ett till hälften riktigt svar till det bästa. »De' ä' rätt» eller »alldeles rätt» kom gärna med den vänligaste ton och min efter ett riktigt svar. Kanske hörde han rätt men var villig att tyda allt till det bästa; kanske hörde han orätt, om ett oriktigt svar gafs; många exempel finnas, som tyda på sådant.

I de högre klasserna var det ett oskick, att ordningsmannen gaf lof åt en eller annan kamrat utan att anmäla detta, hvilket var möjligt därigenom, att vi ej sutto vid pulpeter utan på lösa bänkar i en klunga; för en mindre uppmärksam lärare var det därför svårt att veta, om alla voro tillstädes. Vi voro ett tjugotal, af hvilka hälften permitterats af ordningsmannen; vi öfriga gjorde oss breda och sökte fylla ut bänkarna på bästa sätt. På Ponténs fråga, om någon var borta, svarades nej, hvarpå P. mätte ha kontrollerat förhållandet och funnit, att fyra, som bodde på ett och samma ställe, saknades. Han slutade därför lektionen en kvart i förväg för att i sin dubbla egenskap af läkare och lärare besöka dem. En af kamraterna sprang om honom, kom till de skolkande, som spelade kort i lugn och ro, och underrättade om den hotande faran, så att samtliga hunno komma omkull och se dåliga ut. Pontén kom, föreskref som vanligt salmiak och tillade, att de nog fått reda på att »det var ugglor i mossen». Ordningsmannen, en af de bästa och kunnigaste, Torssander, hade glömt eller ej gifvit akt på att de varit borta, och det medförde ej något nämnvärdt obehag för honom; långsint var ej den gode Pontén (»Ponte»).

Då fysik infördes på schemat under min sista tid, undervisade han i detta ämne, där han ej var vidare hemmastadd och där han samvetsgrant undvek alla räkningar.

Han var en hedersman, som trots sitt tobaksmissbruk blef en gammal man. Han blef gift med en fröken Silfversparre, dotter till en gammal konstig »grefvinna», som hade föga högadliga fasoner, gick klädd som en gammal borgarhustru och ägde en låg, lång byggnad vid Hospitalsgatan, försedd med en stor och härlig trädgård, som sträckte sig ända ner mot västervikskällan och gårderna.

Såsom lärare står Pontén just ej synnerligen högt för mig i min egenskap av gammal pedagog, men så mycket högre skattar jag honom såsom läkare, människa och människovän. Hans goda, trohjärtade ögon och hans vänliga, blida stämma glädja mig ännu i ålderns höst, då jag tänker på flydda tider.

I tyska och matematik hade vi magister *A. G. G. Salenius*³⁾, en stor, grof, fetlagd man med glasögon, hvilken egentligen var latinare, efter hvad han sedan visade, då han kom på landet såsom kyrkoherde i Kjula. I de båda ämnena, som nyss nämndes, tror jag kunskaperna voro ganska måttliga, äfven i det förra, ehuru en resa till Tyskland med statsanslag gjorde hans uttal bättre. Han hade förmodligen föga intresse för undervisningen; så var åtminstone vår uppfattning i skolan. Och han kräfde ej på långt när ut allt hvad han bort af oss, som äfven märkte, att det

ej var så noga. Vi läste Lyths språklära och skulle kunna räkna upp alla undantag från genusreglerna, särskildt de där många på -el, -en och er; det var ej så noga, huru det gick, blott man ej tystnade; då var det skämdt! Våra förkunskaper i de båda ämnena voro ej heller så stora, och påbyggnaden blef därefter.

Salenius var musikalisk, spelade basfiol och hade en duktig andra bas, som han lät höra emellanåt. Han var en snäll och välvillig man, som talade långsamt och med skorrande r-ljud. Han deltog mycket i sällskapslifvet men var mycket ordentlig i sitt lefnads sätt. Han gifte sig tidigt och fick många barn, jag tror fem eller sex flickor i rad, innan pojken — till hans glädje — föddes. För att hjälpa upp inkomsterna hade han inackorderingar, många rika stockholmspojkar, hvilkas läxor han skulle öfvervaka och som han skulle sköta på allt sätt. Somliga af dessa voro ej mors bästa barn utan gjorde honom mycket besvär och förargelse, hvilket hans lugn och flegma dock hjälpte honom att bära med jämmmod. Det var helt säkert surt förvärfvade penningar, men hvad skulle han göra! Med kännedom om sådana mina kamrater hade jag stor respekt för lärjungar från Stockholm, och så skulle jag få hela min långa lärareverksamhet bland sådana och finna mig så bra med dem!

Vår lärare i latin, *Fr. Wallin*, Phil. magister och theol. cand., var en ung man, som nyss lämnat universitetet och nu öfvertog oss efter Lundblad, men han var ej en lärare af samma skrot och korn som denne, utan beskedlig och ganska slapp. Våra kunskaper i formläran minskades alltså enligt den gamla satsen: »Memoria minuitur, nisi exerceas», och syntaxen, som var den nya kursen, gnoddes ej in med tillbörlig kraft. Om han hade varit lika duglig som L., hade vi kommit att reda oss utmärkt under fortsättningen i skolan och vid akademien; nu blefvo vi svaga i latin. Till honom anser jag mig stå i ringa tacksamhetsskuld. Någon gång använde han aga, men det blef litet bakvänt och beledsagades alltid af tillägget: »Det är ej för svedans skull utan för skammen», något som dock imponerade föga på den skyldige.

Han var mycket ordentlig och punktlig i sina åligganden och exemplarisk i sitt leverne, värdig i sitt uppträdande, fin och putsad till sin yttre människa; under många år var han informator eller något dylikt för de båda bröderna Svinhufvud från Lagnö. Han blef gift med en prostdotter från Fogdö, Fogelström, syster till en af mina kamrater, skötte lektoratet i teologi någon tid, blef lektor och rektor vid läroverket i Karlstad samt slutligen kyrkoherde i Viby i Nerike och teol. doktor; han lefde in på detta århundradet och var den sist kvarlevande af mina gamla lärare.

Genom hvarjehanda förhållanden kom jag att stanna halftannat år i 4:de klassen; detta lät sig göra genom den fria flyttningen. I 5:te klassen hade vi i det stora hela samma lärare som i den föregående, och undervisningen fortgick ungefär på samma sätt, ehuru förändringar gjordes, så att klassen än var 2-, än 1-årig, hvilket ju förvred undervisningen och utöfvade en menlig inverkan; lärjungarna visste emellanåt ej, huru de hade det.

Nya lärare voro *Lindman* och *Ringstrand*.

Lindman, som varit docent i Uppsala, fortsatte hela sitt långa lif sina vetenskapliga studier inom den högre matematiken men utgaf äfven förtjänstfulla läroböcker för skolbruk. För de lärjungar, som hade matematisk begåfning, var han en duktig lärare, men oss andra brydde han sig ej mycket om; han saknade därför en för skolmannen viktig förmåga: att få medelmåttorna med sig. Han var ej noga med sin klädsel, och kläderna voro fulla med kritdamm. Ofta led han af hufvudvärk; man såg honom ofta taga sig om hufvudet. Han hade en hög intelligens och var mycket fruktad såsom opponent och i pastoralexamen, då presterna skulle examineras i »computus ecclesiasticus». I prestexamen fingo kandidaterna tentera i Euclides och räkning — och mer än en blef kuggad.

Lindmans fyndighet var stor, och många ordstäf och egendomliga uttryck använde han vid sin undervisning, då han ingalunda skrädde ord och då han emellanåt lät höra en lindrigare svordom. Ehuru hans personlighet till det yttre kunde inbjuda därtill, kom något försök till skämt med honom aldrig i fråga; han skulle genast ha klippt af det så, att vederbörande förlorat lusten att försöka en gång till. Hans rättrådighet och rättvisa har nog ingen underkänt, men det kan ej nekas, att han var litet elak mot en eller annan, som var alltför klen utrustad eller som visade sig rädd för honom. — Utom i matematiken undervisade han i latinskrifning i en eller annan klass, och det gjorde han förträffligt med lämplig temasvenska och korta, bestämda ändringar.

Han hade vid 1840-talets slut kommit till Strängnäs såsom lektor och tagit i med lif och lust med sin undervisning; när han då kallade gymnasisterna, som voro vana att kallas domini, vid namn eller du, blef det stor uppståndelse. De förtörnade ungdomarna började skrapa med fötterna för att på öfligt sätt ge sitt missnöje till känna. *Lindman* tystnade, lät oron lägga sig och utbrast: »Hvad nu då, klier de' i tärna på Er?» hvarpå han fortsatte, som om ingenting händt — och sedan hände ingenting!

Den andre nye läraren var magister *N. P. Ringstrand*, en ovanligt storvuxen, grof och stark skåning, lugn och säflig, i hög grad godmo-

dig, snäll och välvillig mot alla, men saknande många skåningars förmåga att knuffa fram sig här i världen. Han var en ovanlig hedersman. Ursprungligen var han botanist och zoolog, och ännu, då jag sysslar med Riksmusei samlingar⁴), anträffar jag en och annan växt, tagen af honom borta i Raflunda i ö. Skåne. Såsom lärare fick han dock ej tillfälle att undervisa i dessa ämnen, utan på hans lott föll att läsa moderna språk, ett fack hvari han var föga bevandrad. Vi fingo honom nu i franska. Efter bästa förmåga skötte han nog denna undervisning, som bedrefs efter samma metod som den i klassiska språk; uttalet var också dåligt, så att det blef illa ställt med våra insikter i dessa ämnen, i synnerhet som han ej utkräde af oss hvad han kunnat och bort göra. Vid öfversättning från franska till svenska gick det i tur och ordning, så att man kunde hinna bereda sig litet, om man ej blef en af de första. »Börj' på och ty, Du», hette det och sedan: »Fortsätt!» Likaså med paradigm och annat, som kunde komma i fråga.

Ringstrand var en väldig jägare och njöt af att ströfva omkring i skog och mark med sin snälla »Lord», en vacker och trefflig hund, som vi tyckte mycket om.

Helt säkert hade han blifvit en duglig lärare, om han fått sin undervisning förlagd till ämnen, af hvilka han var intresserad. Något skoj under hans lektioner kom ej i fråga, men nog voro vi själfsvåldiga och hjälpte hvarandra med hviskningar, då tillfälle erbjöds.

Han gifte sig sedan, nådde ej pensionsåldern utan gick bort i förtid.

Bland lärarna må jag också nämna »director musices et cantus» *C. L. Lindberg*, som undervisade oss i sång och inöfvade Hosianna o. d. till adventsöndagen och andra högtidsdagar. Han var liten, rörlig och mycket rödbrusig i ansiktet, förmodligen en följd af någon hudåkomma. Han var organist i kyrkan, mycket musikalisk och spelade fiol bra. Men såsom sånglärare var han ej framstående, efter hvad jag sedan kunnat förstå. Han var präst och hade öfvertagit domkyrkosysslomannens skyldighet att predika aftonsångerna. I hvardagslag stammade han betydligt, men detta inträffade ej vid predikande. En trefflig och glad sällskapsmänniska var han mycket med i sällskapslifvet. Han talade gärna latin, i synnerhet så kalladt kökslatin, och tog sig gärna spiritus ecclesiasticus» (kyrksupen). Han blef sedan kyrkoherde i Toresund och lefde länge, omtyckt af sin församling; på gamla dagar lär han ha blifvit blind.

Post varios casus hade man nu hunnit upp i 6:te klassen och skulle sålunda ha varit gymnasist, om gamla förhållanden varit rådande, och vi borde alltså uteslutande fått läsa för lektorer. Vi hade ju redan

förut fått göra bekantskap med ett par sådana. Men en eller annan af de öfriga lärarne fortsatte upp i de högsta klasserna, hvartill också kommo ett par vikarierande. Här var till en början flyttningen fri, hvilket helt säkert varit bra såsom en öfvergång till de fria akademiska studierna, om vederbörande förmått sätta litet mera fart i oss och om andan bland lärjungarna varit sådan att man velat begagna tiden väl. Nu tyckte man, att det ej var någon brådska; vi skulle nog hinna med liksom de föregående »flyttningarna» och så småningom blifva studenter.

Bland nya lektorer fingo vi nu göra bekantskap med eloquentia lector *L. F. Kumlin*, en utomordentligt skicklig latinare, då det gällde att svarfva fraser, mer ciceronianska, såsom någon sagt, än om de kommit från Cicero själf. Han var liten och satt, något fetlagd; var vänlig och gemytlig samt var alltid mycket prydlig och omsorgsfullt klädd. Om han, såsom det stod på titelbladet till Oldes grammatik, vetat att skilja hufvudsak från bisak såsom hjärtat af all lärometod, hade han varit en utmärkt lärare, brinnande af nit och intresse att göra oss skickliga, som han var. Han ville lära oss de minsta petitesseer, för hvilka vi, som hade svaga grunder att bygga på, ingalunda voro mogna. Hans arbetslust och håg att göra oss till kunniga latinare står öfver allt beröm. Men nu funnos ej förutsättningarna. Om vi i 4:de och 5:te klassen fått läsa för Lundblad och inhemta syntaxen lika noggrant, som vi fått lära oss formläran, hade det varit bra; nu hade vi fått glömma åtskilligt af den senare, som behöft repeteras, och våra insikter i den förra voro minimala. Därför voro de lärjungar, som kommo från Nyköping och läst för Lindbom och Schotte, alltid öfverlägsna oss, som läst för Wallin eller någon liknande i 4:de och 5:te. För egen del har jag aldrig legat åt språk, men nog skulle jag hafva redt mig bra mycket bättre, än jag gjorde, om jag varit mera mogen för »Lasses» undervisning. Vid rättelsen af våra hvarje vecka återkommande latinska temata, som skrefvos hemma, nöjde K. sig ej med uttryck, som kunde låta säga sig, utan det skulle vara så, som om Cicero själf sagt frasen, och det var ej nog med en version, det kunde vara både två och tre, så att vi alldeles drunknade i lärdom, men det var att kasta pärlor för svin! Och hvilket kolossalt arbete han måtte hafva nedlagt på dessa rättelser! Då det gällde öfversättning af en auktor till svenska, skulle den vara fulländad; han hade för vana att med en liten smackning fylla ut tiden, tills det lämpliga ordet skulle komma, och därför fick han emellanåt smacka både två och tre gånger, innan han belåten kunde se på klassen, som föga uppfattade finessen. Grammatiklektionerna och temagenomgången stå ännu för mitt minne såsom ej alltför angenäma timmar,

men de gingo som allt annat här i världen. Då vi läste Virgilius och Tusculanerna, hade han utarbetat utförliga kommentarer, som vi skrefvo af på förhand för att underlätta arbetet med öfversättningen och förståendet af svårfattliga ställen. Af trycket hade han utgifvit öfversättningar och kommentarer till »Horatii oden och epoder».

Han hade varit docent i latin i Uppsala och begagnade alltid vid högtidliga tillfällen frack med broderad krage.

Då han kom som lektor till Strängnäs under gymnasietts sista tid, hade han svårt att förlika sig med gymnasisternas själfsväld att sitta med sina käppar under lektionerna och stöta dem i golfvet, hvarför han bad dem ställa käpparna i en vrå, såsom han gjorde med sin, hvilket hade till följd, att en stor mängd käppar och påkar ställdes i en vrå, hvaröfver skrefs med stora ord »vapenvrå», hvilket förargade Kumlin, som missnöjd utbrast: »Tror ni inte, att jag sir?» Då man som nyblifven student återkom till lärdomsstaden, kallades man vid namn eller du af de öfriga lektorerna, men K. använde den nedärvda herretiteln. Hårtill lär han ha hafva förmåtts bland annat af följande. När den kände öfversättaren och författaren Wallmark (som i början af 1850-talet, trol. 1851, blef relegerad) såsom student kom åter till Strängnäs och träffade Kumlin och denne vänligt hälsade med orden: »Se god dag, Wallmark, välkommen åter! Hur mår du?» skall W. genast hafva svarat: »Jo, tack bra; Hur mår du själf?» — hvilket helt naturligt stötte K.

Efter sin afgang från läroverket bosatte sig K. i Stockholm, och jag besökte mången gång den vänlige och välvillige »Farbror Kumlin», som tyckte om att språka med den gamle f. d. lärjungen. Han var då änkling. Hustrun hade hetat Seippel och de hade haft en dotter, som för några år sedan fick ärfva mer än en million efter sin morbror, den kände grosshandlaren, som genom sin sparsamhet (ett lindrigt uttryck!) förvärfvat stor förmögenhet.

En annan lärare var *Joh. Gezelius*, »förste theologie lector» och innehafvare af Öfverselö prebendepastorat, en begåfvad och fin man men lat och inbillningssjuk i hög grad, så att han ofta åtnjöt ledighet under terminer eller år från sin ansträngande lektorstjänstgöring — hela 8 timmar i veckan. Då han själf tjänstgjorde, fingo vi gå hem till honom och ha våra lektioner. Han satt då i en bekväm hvilstol med kud-dar och filtat samt en eller flera parfymflaskor på ett litet bord bredvid stolen, och vi sutto i soffan och på stolar framför honom. Han tyckte om vällukter, och det kunde nog behöfva parfymeras efter oss, synnerligen vintertiden, då vi drogo in åtskilligt trots noggrann fottork-

ning. Det var klen bestäldt med ventilationen, och hans stora, något opålitliga hund Malkus, som var med under lektionstimmarna och som ej behöfde svälta, gjorde sitt till att göra luften mindre behaglig. Vi läste »Norbecks theologi» och »Anjous kyrkohistoria» för Gezelius, men såvidt jag kan minnas, var det utan någon lyftning eller någon intressegivande framställning af ämnet, hvilken en så beläst och intelligent man som han hade bort kunna åstadkomma. Vi skrefvo äfven krior för honom, i allmänhet öfver ordspråk eller allmänna ämnen. Då vi började med uppsatsskrifning, fingo vi veta, att vi skulle skriva öfver t. ex. »Yfs ej af fädrens ära», och kamraterna, som varit med om saken förut, sade att det borde vara minst 1 1/2 sida. Vid genomgången fingo vi äfven veta, att det skulle vara inledning, afhandling, tillämpning och avslutning, men det var allt; som lärjunge har jag aldrig varit med om en disposition! Skrala i uppsatsskrifning blefvo vi också.

Gezelius var mycket ironisk; om någon hade dålig piktur, prisade han de vackra bokstäfverna; då man kunde dåligt, talade han om de stora kunskaperna; om man var illa klädd eller kammad, fick man höra talas om sin elegans o. s. v., hvilket ingalunda tilltalade mig, som är alltför mycket rättfram för att älska dylika omskrifningar. Själf hade han ful och oläslig stil men försvarade sig alltid med satsen: »Docti viri male pingunt».

Gezelius hade ej någon akademisk teologisk examen, men han lär hafva varit mycket lärd i teologi. Hans uppsalatid hade infallit under Atterboms och Geijers glansdagar, om hvilka han hade mycket att förtälja, och han var en synnerligen intressant berättare, som hade gått fram genom världen med öppna ögon. Under de många år, som han innehade Öfverselö pastorat, predikade han blott en enda gång, om jag minnes rätt, och då vi bådo honom jordfästa min far, som var komminister i Över-Selö, vägrade han göra det men kom likväl ut till begravingen; han måtte haft afsky för prästerliga förrättningar.

Oaktadt vällafnad lefde han länge och bodde på gamla dagar i Stockholm, där han synbarligen med glädje tog emot en gammal lärjunge och gärna språkade om sin ungdom och uppsalalifvet på den tiden. Jag fick under dessa förtroliga samtal en annan uppfattning af honom, än den jag hade under skoltiden; hvad han bort blifva, kan jag ej säga, men lärare hade han ej bort vara.

Under de tre sista terminerna af min skoltid hade vi en ny lärare, *J. A. Drysen*, lektor i främmande lefvande språk. Han kom från Stockholm, där han varit kollega i Jakob. Han satte lif och fart i undervisningen och var på det högrestadiet en lika utmärkt lärare, som Lund-

blad var på det lägre. För de små kunskaper, som jag möjligen kan hafva i franska, står jag därför i stor förbindelse till Drysén. De latinare, som ej läste grekiska, fingo läsa engelska för honom, och för »grekerna» bereddes en valfri undervisning i engelska, hvilken ock meddelades af Drysén; tyvärr var jag nog enfaldig att ej begagna mig af detta tillfälle att få inhämta grunderna till ett språk, hvarpå mycken litteratur var skriven i de ämnen, som jag sedan kom att studera. Efteråt har jag ej kunnat fatta, huru det var möjligt för Drysén att lära oss så mycket, som han gjorde; men däruti bevisade han sin eminenta lärareförmåga. Han var human och vänlig och tog oss äldre lärjungar på rätt sätt, hvarför vi också stodo på god fot med honom. Han blef sedan rektor, hvilket helt säkert var en svår uppgift, då stort själfsväld rådde hos lärarne, som till största delen voro äldre än han, och ej mindre hos lärjungarne. För mitt minne står han som nobel i sitt uppträdande, mycket fin och vårdad till sitt yttre, en verklig gentleman.

Sist bland de gamle lektorerna nämner jag den, med hvilken jag kanske bort börja, »2 :dre theol. lectorn, grecæ linguæ lector», *Lars Broman*, som beklädde rektoratet under största delen af min skoltid. Han var en stor, fetlagd man med ett stort, slätrakadt ansikte, mycket stora öron och mörkt, pomaderadt hår, som låg väl ordnad. Han gick alltid svartklädd, med stor öppen väst och väldigt skjortbröst, som nästan alltid låg i tvärveck och stod ut, och som sällan var knäppt, hvarför det ludna bröstet ofta syntes. Om det var vått eller det ringaste kallt, begagnade han glappande lädergaloscher, hvilka på långt håll gäfvo hans ankomst till känna. Äfven om vintern hade han rock eller päls oknäppt, så att det hvita skjortbröstet lyste långt väg. Hans röst var väldig, och man hörde honom äfven på långt håll, då han språkade med någon under sina promenader.

Den af naturen gladlynte och jovialiske men af familjesorger drabbade mannen hade sin glädje af den stora, förtjusande trädgård, i vilken hans bostad var belägen, och som upptog ett helt kvarter. Här odlade han sina vackra blommor; man såg honom alltid med en blomma i knapphållet, då årstiden så medgaf, och han luktade ofta på den under lektionerna. Själf bodde han ej i den stora byggnaden utan i en mindre in på gården, där han hade materialbod i källarvåningen och en treflig dubblett för egen räkning med ett stort, utbyggt blomfönster på södra sidan. Där funnos flera små hörnskåp, i hvilka han förvarade dels spritvaror, dels sötsaker, syltade frukter o. d., för hvilket han var mycket svag; och man såg honom ofta mumsa på någon godbit, som han hade med sig i fickan. I sin trädgård hade han förträffliga frukter, utsökta

päron och stora plommon samt stora engelska krusbär, en raritet på den tiden, sparris och andra goda saker, på hvilka en läckermun vet att sätta värde.

Broman var en ovanlig hedersman, god och välvillig, hvilket lyste igenom, då han i egenskap af rektor skulle bestraffa begångna förseelser.

Emellertid var han alltför lätt att föra bakom ljuset, för att han skulle kunna reda ut intrasslade problem och få fram rätta förhållandet. Han vände sig till sin halte dräng samt till åtskilliga gummor, präst-änkor och gamla prästdöttrar, genom hvilka han sökte få reda på öfverträdelser af gifna föreskrifter, och själf var han ofta på spaningsstig men sällan med framgång. Några anmärkningsvärda och för honom karakteristiska händelser erinrar jag mig. En ung man, Adolf Carell, blef myndig, medan han gick vid läroverket; på morgonen i otta kommo ett par kamrater till honom med en liten brylå, och de drucko ett par glas, gingo så i laga tid till skolan, och allt gick sin gilla gång, men efter någon vecka hade Broman fått reda på saken utan att veta, hvilka de båda andra voro. Carell blef nu inkallad till förhör men vägrade att nämna de andra, då en dylik förseelse kunde medföra ett straff, som kunde skada dem. Broman var envis, men Carell sade sig ej vilja förråda kamraterna. Då B. tyckte, att det här ej kunde bli tal om förräderi, inföll C.: »Skulle rektor angifva dem, om rektor vore i mitt ställe?» »Nej, min vän», sade Broman, »det skulle jag inte göra», tog Carell i famn, och så var den saken bragt ur världen.

Såsom rektor ansåg Broman det vara sin skyldighet att om aftnarne se till, att intet ofog bedrefs, hvarför han ofta var ute och ströfvade omkring, i synnerhet om något var att se på ett eller annat ställe. Han besökte också lärjungarna i deras bostäder — de flesta bodde ej i sina hem utan voro inackorderade — för att se, om de läste eller spelade kort och togo sig en bägare och rökte pipa, hvilka tre förseelser vanligen brukade följas åt. Så kom han en kväll till en, som bodde vid Kungsbergsändan i ett hus med rätt hög stenfot utåt gatan. Där voro nu fyra samlade kring ett bord och spelade en oskyldig »priffe», då de hörde rektors annalkande, och så bultade han på dörren. Intet svar! De brädt ner med korten och ut genom fönstret och åt det håll, hvarifrån de hörde B. komma. »Som jag såg, att det lyste i ditt fönster, gick jag till dörren men kom ej in», sade B., hvartill den skyldige genast svarade, att han tändt ljuset för att börja läsa läxorna till följande dag men ej kommit ihåg, hvad de hade i läxa, hvarför han gått till grannarne för att höra efter, och de voro nu stadda på väg hem för att arbeta tillsammans. »Vill ej rektor stiga in?» tillade han, och Bro-

man gick in och såg, huru bra allt var ställt, och gick glad och belåten ifrån dem efter en stunds samspråk, hvarpå de i lugn och ro fortsatte sin afbrutna priff. Min bror satt en gång jämte ett par kamrater, alla 20-åriga, hos en kamrat Lönnroth och spelade ett parti, medan de rökte; det var torrt på hösten, så att det ej hördes, när Broman kom. Han öppnade dörren, steg in och sade: »Här brytes mot skollagen i två afseenden; det går inte an». Men sedan de framhållit sin ålder, att de ej spelade om penningar och att de hade fädernas tillstånd att röka, då de voro hemma, lugnade han sig, slog sig ner och pratade gemytligt och vänligt och det blef ej sedan fråga om straff.

Såsom lärare undervisade han i grekiska och hade därvid äfven att läsa »novum testamentum græce» med oss. Under många år hade kursen utgjort Xenophons Anabasis, sex sånger ur Odysséen samt i Novum ett evangelium och ett bref. Under det Broman nött in denna kurs, hade han kommit att använda en mängd stereotypa frågor, som före min tid utbildat sig till den s. k. »Bromans katekes», som han fordrade af oss och äfven af dem, som skulle aflägga präst- och pastoralexamen. Så kom under min tid en ukas, som ökade kursen med en bok ur Herodotus och ersatte sångerna 4—6 ur Odysséen med sångerna 1—3 ur Iliaden. Jag var med, då dessa kurser lästes första gången. Broman hade nog glömt bort åtskilligt under tidens lopp och ville spara sitt arbete för preparation hemma så mycket som möjligt; därför gjorde han som vi, då vi skulle lära oss läxorna: begagnade öfversättning (»lurk»), och vi kände igen uttrycken, som förekommo i den. Då läxan gafs, plögade han öfversätta den för oss ända upp i högsta klassen! I den gamla öfversättningen var svenskan rätt olik nutidens, hvad beträffar ordställning o. d.; så sade han t. ex., såsom det stod i öfversättningen: »Cræsus, den lydiern» m. m. Vi använde naturligtvis samma uttryck, men då kom det alltid: »Hvarför säger du ej lydiern Cræsus?» Själ f fortsatte han likväl på samma sätt som förut. Då han öfversatte början af Iliaden, där de i trojanska kriget deltagande folken uppräknades, hade Johanssons öfversättning så inträngt i hans minne, att det kom en hexameter med: »Dessa med trettio hålkade skepp åtföljde i raden». Vi kommo öfverens om, att den, som fick läsa versen, skulle använda samma ord och skandera tydligt; så skedde, och Broman utbrast: »Inte behöfver du öfversätta på hexameter!» Ja, det var roliga tider! Bromans undervisning hade ej hållit måttet enligt nutidens pedagogiska uppfattning; men hur det var, lärde han oss allt åtskilligt. Vid läsningen af novum var det ej så noga, och där hade man ju hjälp på nära håll; mest användes en gammal upplaga i oktav, tryckt på 1700-talet i Strängnäs. Vid denna

tid hade Brittiska bibelsällskapet utsändt sitt nya testamente i en mycket liten duodesupplaga, som var särdeles lämplig att använda vid lektionerna, sedan bladen skurits loss — detta kallades att läsa Novum med utdrag — och det gjorde flertalet, med den svenska texten liggande i Novum; en och annan, som satt längre bort, hade hela nya testamentet i sitt Novum. Det hände en gång, att en sådan gynnare hade vändt två blad i öfversättningen i stället för ett, och som han ej kunde något af läxan, drog han gladeligen på med den vers, som stod öfverst. »Nej, nej, håll», utbrast Broman, »hvarifrån fick du Johannes på två ställen? Det stod ej i grekiskan, som du läste upp!» Jag tror ej, att han anade sammanhanget; han var nämligen alltid mycket lätt att dupera, ty han hade bland andra goda egenskaper äfven den att tro folk om godt.

Ett exempel härpå! En mycket känd seminarierector [i Stockholm], som låtit mycket tala om sig vid olika tillfällen, en mycket smart man vid namn Sandberg, som fått dispens från prästexamen, skulle taga pastorexamen i Strängnäs, och han hade ej grekiska med i kandidatexamen. En gammal bekant till honom, Ericsson, lärare vid Philipsenska skolan, gammal lärjunge till Broman, tränade honom i Bromans katekes, och så for Sandberg till Strängnäs för att tentera. Med de vanliga frågorna gick det bra, tack vare Ericssons hjälp, men då B. började att låta tentanden deklinera adjektiv och konjugera verb, t. o. m. dem på -mi, gick det på tok, och Sandberg sade sig ha fått så svåra magplågor, att han ville afbryta och fara hem. »Nej, det skall rektorn inte göra», sade B., »jag har lämplig medicin i mitt lilla skåp», och så tog han fram det, som han tyckte skulle passa, och Sandberg fick ligga på soffan en stund. Så började tentamen igen, och med den kommo magplågorna åter, så att tentanden önskade resa till Stockholm. Då utbrast den trohjärtade Broman: »Inte skall rektorn göra det; om rektorn är nöjd med cum laude, får rektorn det». Han var nöjd och fick sedan Solna pastorat. Broman berättade om denna tentamen och tillade: »Är det inte ett märkvärdigt medel, som jag har? Af bref från honom vet jag, att Sandberg blef alldeles frisk igen redan före ankomsten till Stallarholmen.» Ack, Du redliga själ, som var så lätt att lura! — Om man med kläm öfversatte sitt stycke eller rabblade svaret enligt katekesen, kom ett belåtet: »Alldeles riktigt, ordentligt och bra!» med en verklig stentorsstämma. Mitt gamla hjärta värmes ännu vid tanken på den ovanlige hedersmannen Lars Broman.

Såsom vikarier tjänstgjorde några, hvilkas undervisning jag åtnjöt, och ett par andra. Wallin vikarierade en tid för Gezelius, likaså Malmberg, domkyrkokomminister i Strängnäs, en allvarlig, något schartauansk

präst med långa och dogmatiska predikningar, som vi måste åhöra i den oeldade, dragiga kyrkan, där man fick frysa om vintern. Han dog såsom kyrkoherde i Hölö. Medan Lindman var i en kommitté, läste vi matematik för Salenius, då vi många veckor å rad läste upp samma läxa; det blef stort spektakel, då Lindman kom igen och vi ej hade hunnit vidare.

För Nordvall vikarierade under mina sista år, medan han hade förordnande såsom expeditionssekreterare, *B. C. Lagerlöf*, en glad och trefflig värmländing, som just slutat sina studier i Uppsala. Det var lif och fart under hans lektioner, och han lärde oss Afzelii logik (hvilket Nordvall ej lär hafva gjort), så att mycket sitter kvar i den dag, som är; jag kan ännu »Barbara Celarent primæ Darii Ferioque» o. s. v. Han talade en värmlandsdialekt, som ej rönt något inflytande af vistelsen i Uppsala, tog mycket drastiska exempel om »ärter och pannkaka, sylt och plättar» m. m. hvilket allt vi uppfattade mycket väl; han var alltid glad och vänlig, och det låg något hurtigt öfver honom, hvarför vi tyckte bra om honom. Efter någon tid blef han informator hos biskop Amnerstedt och gift med en af hans döttrar. Han blef rektor först i Filipstad, sedan i Kristinehamn, flyttade som pensionerad till Stockholm, där han ej länge fick njuta sitt välförtjänta otium. Ett par gånger träffades vi, och han var samma vänliga, treffliga äldre kamrat, som han varit såsom lärare.

Under min första skoltid vikarierade rektorn vid seminariet en tid för någon, jag vet ej hvem; han hette *J. H. Ekendal*, var en lång mager man, som kallades »Göken»; för honom läste jag aldrig; efter hvad jag hört sägas, skojuades friskt under hans timmar.

K. F. Karlson vikarierade någon tid för Kumlin, men jag läste ej för honom. (Efter skoltiden sammanträffade jag dock ofta med honom.) Han lär ha varit en utmärkt latinare, som hade synnerligen lätt för att uttrycka sig både på svenska och latin. Han var en storvuxen, fetlagd man, den fulaste karl jag sett, men mycket intelligent och beläst, blef lektor i Örebro och sedan kyrkoherde i Nyköpings östra. Han började i Örebro, fortsatte och avslutade sedan en historia öfver Örebro skola, lifligt och vidlyftigt skildrande skolans öden ända till sista tiden.

Några andra lärare, för hvilka jag dock ej läst annat än möjligen någon enstaka timme, erinrar jag mig. Först kommer då *Set Adam Brantenberg*; han blef snart kyrkoherde i Kjula. Han lär ha varit en sträng magister, och jag har en gång hyst stor fruktan för honom men slapp lyckligt undan. Det var en söndag kort före första terminens slut, och vi sutto under en lång predikan och hade tråkigt; då tog en kamrat,

vid namn Brandel, liten som jag, litet spott på ett finger och tryckte på min hand; jag gjorde på samma sätt, och vi hade riktigt roligt, då — o fasa — Brantenberg, som var vakt, blef oss varse, och vi fingo följa med hem till honom efter gudstjänstens slut. Hur rädda voro vi ej! Vi voro säkra på att få en grundlig bastonad, men kanske invercade vår tydliga förskräckelse på honom, så att han blott allvarligen förhöll oss vårt fel.

Brantenberg, som var konrektor i gamla skolan, lär hafva undervisat pojkar i simning, hvilket skedde vid Djäkneholmen, där det var mycket tvärdjupt. Brantenberg stod då i mycket lätt dräkt på en plank och höll en lång, smal stång, i hvars andra ända en gördel var anbragt, som spändes om pojken; om denne då var rädd och skrek, doppades han.

En annan lärare, som anställdes under min skoltid, var *L. H. Lahng*. Han stannade åtskilliga år i tjänst, var sedan tjänstledig och konsistorieamanuens, sedan Lundblad blifvit notarie. Han var en snäll och välvillig man, efter hvad jag fann, då jag som vuxen lärde känna honom. Jag vet ej, om han var synnerligen intresserad af lärarekallet, men tror det ej; i sådant fall hade han nog tjänstgjort allt vidare.

Kort före min afgang utnämndes *P. Lundstedt* till adjunkt. Han förblef gammal ungarl. — Då de äldre adjunkterna gingo undan, dröjde det ej länge, förrän han fick Åkervalls treffliga boställe. Jag träffade honom, då han var uppe i Stockholm för att köpa möbler till sin nya bostad, som var mycket rymlig. Jag anmärkte då, att han väl fick vidkännas ett betydligt afdrag för denna bostad om 7 å 8 rum och den stora, präktiga trädgården, hvartill han svarade med sin lugna min: »Ja, ser du, allt detta värderas till 37,50 kr., hvarmed min kontanta lön minskas». Detta boställe är nu jämnadt med jorden och dess trädgård är indelad i gator och tomter samt delvis bebyggd.

Under min första skoltid meddelades emellanåt »undervisning i gymnastik» af pastor *J. Hæren*, sedan komminister i Gräfve, där han dog vid hög ålder. Han var lärare i stadens lancasterskola vid Gyllenhjelmogatan i backen mellan komministergården och Åkervalls boställe. Undervisningen bestod af några fristående rörelser och vändningar; något slags gymnastikredskap fanns ej. Omsider byggdes ett gymnastikhus vid Lektorsgatan, alldeles nedanför läroverkshuset, och en gymnastiklärare anställdes. Denne, en försupen löjtnant *Engeström*, var en mycket beskedlig karl, som ej hade någon som helst respekt och som någon gång kom beskänkt till öfningarne; han brukade då stå och stödjade sig vid stängerna, stryka sina långa mustascher och med sludrig röst fråga: »Tycker ni om mig?» Under sådana förhållanden blef det ingen reda

och ordning med gymnastiken. E. dog emellertid efter ett par år. Hans efterträdare var en känd man, *B. Santesson*, en både skicklig och duktig gymnast med stort intresse för sitt ämne, ett synnerligen vaket natursinne och mer än vanlig lätthet att uttrycka sig i skrift. Olyckligtvis hade han ett fel: han var ej riktigt balanserad och passade föga att taga vid befattningen efter den slarfvige företrädaren. Under andra förhållanden hade det kanske gestaltat sig bättre, men nu gick det illa⁵⁾.

Vi i sjätte och sjunde klasserna voro delade i två afdelningar, af hvilka de småväxta, dit jag den tiden hörde, öfvades tillsammans med de större ur femte klassen. Som jag tror, var det på hösten 1859; frossan hade gått åtskilligt, och en och annan af oss hade råkat ut för den, bland andra min präktige, pålitlige kamrat Erik Eriksson, Nabb-Erik (hans far hade en liten gård på Nabben). Under september hade vi flere gånger fått gymnastisera på skolplanen, och efter öfningarnas slut fingo vi vända om hem. En eftermiddag var det kyligt, hvarför Eriksson, med angifvande af skäl, höfligt bad att få ha ytterrocken på, hvartill S. sade, att han skulle hålla oss varma, och lektionen fortgick på vanligt sätt; då den var slut, gafs ordres, att vi skulle marschera in i gymnastiksalen, dit vi gingo två man i ledet med Eriksson som ene flygelman. Då vi kommo in, gick Santesson framför oss baklänges och gaf E. ett kraftigt slag med handen i ansiktet, så att mun och näsa blödde, hvarvid han sade: »Du såg stursk ut, din lymmell!» Vi voro då i sjunde nedre! En annan kamrat, den lille säkre Ph. Reijnes, steg då fram och sade, att det ej var tillåtet att slå en sjundeklassist; »Jaså, du är näsvis!» sade Santesson och gaf R. ett kraftigt slag mitt i ansiktet, så att mun och näsa sprungo i blod äfven för honom, hvarpå vi fingo gå. Med våra blödande kamrater gingo vi nu till rektor för att få rättvisa, men då inträffade Bromans, enligt mitt förmenande, största missgrepp som rektor: han brydde sig ej om oss utan bagatelliserade det hela. Om han hade lofvat att taga reda på saken och att rättvisa skulle skipas, hade allt varit bra; vi voro nämligen en riktigt snäll och hyggelig afdelning, det vågar jag nu påstå på grund af egen lång erfarenhet som lärare. Efter vad som förefallit beslöto vi att ej gå i gymnastiken till nästa lektion; detta kom alldeles af sig själf, det låg så att säga i luften. Det var, om jag minnes rätt, en tisdag, och nästa gymnastiklektion var på fredagen. Då de storvuxna, som bildade högsta afdelningen, fått höra, att två lärjungar i sjunde klassen fått stryk, utblefvo de från sin lektion i gymnastik dagen därpå, alla utom en, som hette Stark. Efter morgonbönen på torsdagen började förhöret med de »skolkande» i syfte att ta reda på den skyldige och få honom straffad, men

de förklarade, att det ej fanns någon anstiftare, utan att det för dem var en själfklar sak att ej vidare ha med en öfningslärare att göra, som opåtaladt fick slå lärjungar i sjunde klassen. Undersökningen pågick hela förmiddagen under Efori ledning, men någon anstiftare kunde ej upptäckas, hvarför kollegium beslöt tillämpningen af paragrafen om sammangaddning och uttagande genom lottning af den, som skulle straffas. Domen blef den strängast möjliga, och man skred till lottning. Lotten föll på skolans ende baron, August Ridderstolpe, som ålades att lämna staden inom 24 timmar! Och följande morgon lämnade han med ångbåt Strängnäs, följd på bryggan (vi fingo ej sjunga utan rektors lof på torg och gator) med sång, hurrarop och fana. Nu blef det lif i pressen! Samtidigt hade rektor Annerstedt i Uppsala och Ahlander i Linköping förgått sig i hög grad, och det skrefs i tidningarna, ett riktigt litet förspel till nutidens tidningskåbel. Telegrafan hade inrättats, som jag tror, samma år i Strängnäs, och sympatitelegram växlades mellan oss och Uppsaliensare och Lincopensare. Sedan fortgingo gymnastiköfningarne som vanligt, men hatet glödde i månet ynglingasinne, och jag vet, att det var planlagt att under en mörk november-decemberkväll mura igen ögonen på Santesson med kimrök och sedan mörbulta honom, hvilket dock dess bättre aldrig kom till utförande, emedan S. helt hastigt midt under höstterminen lämnade Strängnäs.

Ett lustigt utslag af vår ovilja erinrar jag mig. Santesson var mycket musikalisk, en fiende till positivspelare, som den tiden fingo spela på gårdar och gator. Nå, vi fingo tag i en dylik och skramlade ihop ett par kronor, som lämnades honom med villkor, att han strax efter kl. 4 på eftermiddagen skulle ställa sig utanför gymnastiken och vefva af alla krafter, utan att bry sig om en ilsken herre, som skulle rusa ut och vilja köra bort honom. Allt gick enligt uträkning, lektionen hade knappt börjat, förrän vår man infann sig och började spela, hvarmed han fortsatte hela timmen i trots af Santessons protester, och vi njöto på afstånd för våra slantar! »Smått hat är också hat.» — S. blef sedan gymnastiklärare vid Nya Elementarskolan i Stockholm men stannade ej heller där; jag tror, att han tog lifvet af sig, men är ej säker därpå⁶⁾. Med nöje har jag sedan läst kåserier och naturskildringar af hans hand, sammanförda i en bok.

Löjtnant *Bolling*, som sedermera kom till Strängnäs, var en human och omtyckt man, som stannade länge på sin plats.

Biskopen var själfskrifven eforus. Då jag kom in i skolan, var *H. O. Holmström* biskop, en torr och mager man. År 1852 utnämndes han till ärkebiskop och flyttade till Uppsala. Till hans efterträdare ut-

nämndes kyrkoherden i Örebro *Th. Annerstedt*, som hade första förslagsrummet, ehuru han ej var »ett stiftets barn»; han hade två bröder, den kände, märklige rektorn i Uppsala, sträng och punktlig, fordrande mycket af andra men ändå mera af sig själf, samt en sjöofficer, Amiralen, som bosatte sig i Strängnäs efter min tid. Annerstedt var en i hög grad sympatisk, vänlig man med ett imponerande yttre och ett synnerligen värdigt uppträdande så inom som utom tjänsten. Han var gift med en fröken Cederström, äfven hon en mycket behaglig och vänlig människa, och äfven de barn, som växte upp i biskopshuset, voro synnerligen behagliga. Som biskopen själf hade äfven det yttre för sig och ett mycket vackert talorgan, gjorde han starkt intryck, då han vid vårterminens slut »hemförlofvade ungdomen» samt gaf goda råd och förmaningar för den kommande ledigheten, ingalunda förglömmade att inskärpa sanningen af den gamla sentensen »nulla dies sine linea». Han var politiskt intresserad och använd i kommittéer, hvarför han ej alltid var hemma, då läsåret avslutades; i sådana fall förrättades högtidligheten af domprosten Widebeck, som var en mycket lärd man, lång och mager, och som i småsaker verkade något bortkommen, hvilket han emellertid ingalunda lär hafva varit, då det gällde viktigare förhållanden. Han hade en sträf röst och talade något litet i näsan; innehållet var koncist, då han talade till oss. »Fåglalåt och fiskafång hindrar mången skolegång» var ett stående tema, som varierades. Det slog ej an på oss, som längtade »ut till landet, ut till fåglarne».

Med denne biskop, denne domprost och dessa lektorer såsom konsistoriales — Pontén och Drysén hade ej säte och stämma i konsistorium — gick allt sin jämna gång i domkapitlet och skolan. Men konsistoriales blefvo allt äldre och tröttare, hvilket ej lände till båtnad för skolan, som kom i vanrykte och dessutom led af de lättade kommunikationerna till andra städer. Det berättas, att Annerstedt vid en inspektion af Wennerberg framhållit den utmärkta kontinuitet, som rådde, emedan yngste konsistorieledamoten varit med under 25 år; W. skall då med skälmen i ögat ha tillagt: »Och tänk, så nyttigt för skolan!»

Som jag förut omnämmt, tog undervisningen vid det nya läroverket sin början d. 1 oktober 1850. Under en lång tid framåt tog läsåret eljest sin början den 15 september, så att man kom i tillfälle att få njuta af alla de behag, som första hälften af september kan erbjuda en pojke på landet. Undervisningen räckte sedan till den 18—20 december, då julloftet tog sin början, och vi kommo hem midt i de sista julsysslorna. Vårterminen började den 7 februari, varför vi sålunda hade god tid att njuta af vinterns nöjen och hvila upp oss efter alla julens

ansträngningar i matväg. Vårterminens slut inträffade omkr. 10—12 juni med en två dagars examen, som var en stor högtid för »föräldrar och målsmän», som kommo från olika håll för att höra på oss samt träffa gamla bekanta och barndomsvänner eller knyta bekantskaper med pojkarne kamraters föräldrar. Det vimlade i staden af pappor och mammor från landet, ofta följda af små systrar, som fingo vara med. Det var ett hälsande, ett pratande utan all ända och ett upplifvande af gamla minnen från skoltiden; det var en högtid, denna »examen anniversarium», sådan som jag ej varit med om sedan.

Denna långa mellantermin skulle emellertid ej ägnas uteslutande åt hvila och sysslolöshet; man hade då ännu klart för sig, att »fåfång gå lärer mycket ondt», hvarför meningen var, att den skulle användas på ett för kropp och själ nyttigt sätt med läsning och arbete på åker och äng i lämplig omväxling. Huru vackra betyg man än hade vid läsårets slut, blef man ej då uppflyttad till den högre klassen, utan man borde under sommaren repetera årskursen för att kunna med heder bestå pröfningen under den »examensvecka», hvarmed läsåret tog sin början, och då klassens kurs genomgicks med repetitionsförhör. Om man befanns vara värdig uppflyttades man efter denna veckas slut i den högre klassen och placerades efter kunskaper; bestod man ej profvet, fick man stanna kvar ett år till. Detta gällde om de klasser, inom hvilka den fria flyttningen ej tillämpades, och var bestämdt ganska hälsosamt utan att förstöra sommarens glädje och hvila, ty ett par timmars nyttigt arbete om morgonen (och mera behöfdes ej utan var alldeles tillräckligt, om man ej sköt upp alltför länge med sin repetition) hindrar ej njutningen af friheten under den öfriga delen af dagen — tvärtom; och man hade sina kunskaper aktuella, då arbetet i den nya klassen skulle taga sin början. Och så kom man ej in i den föreställningen, som grundlades under studenttiden genom vid universiteten rådande förhållanden, att den unge mannen skulle hafva $\frac{1}{4}$ års fullständig ledighet, något hvartill lifvets skola framdeles lärde motsatsen. Sedan så småningom mellanterminerna förkortats och det blifvit en trossats, att det var skadligt för pojken att läsa något om somrarna, och flyttningen ägde rum vid vårterminens slut, stegrades denna fordran på utrymme för sysslolöshet och lättja; ej underligt därför, att de af Gustrin införda feriearbetena väckte ett sådant motstånd från föräldrarna, som fruktade, att de små älsklingsarna skulle bli »öfveransträngda», om de ej finge slå dank *hela* dagarna under mellanterminen. Det är trefligt att se de unga gymnasisterna och de blifvande studentskorna dagen i ände stå och hänga vid ångbåtsbryggorna i Stockholms omgifningar! Nej nu lämnar jag *våra* sommarlof!

Strax efter midsommar börjades i mitt hem övan omtalade lindriga läsning, som lät mig hafva hela den öfriga dagen ledig för lekar, ströftåg i skog och mark, badning, utfärder och någon hjälp på åker och äng, som gjorde det ännu trefligare att få åka i hö. Och så kom man åter till skolan kry och lifvad, beredd för arbetet i den klass, till hvilken man fått flytta upp.

Den tiden var det ondt om lofdagar; sådana voro två dagar vid samtingsmarknaden i slutet af februari och två dagar vid höstmaknaden i oktober; möjligen gavs ett par timmars ledighet första maj och ett par timmars mot slutet af höstterminen, då de grunda vikarna frusit till och lof gafs att beträda dem, hvilket förut var »strängeligen förbjudet». Vid påsk och pingst var det samma slags lof som nu, resp. en vecka samt lördag och tisdag. Arbetet inom skolan upptog 32 timmar i veckan och fortgick dagligen kl. 7—9, 10—12 och 3—5 utom onsdag och lördag, då man var ledig kl. 3—5. Morgonbönen började $\frac{3}{4}$ 7, och efter pojkar's sed den tiden kom man onödigt tidigt; som väl var, hade man ju inga nämnvärda afstånd att tillryggalägga för att hinna från hemmet till skolan; 6—7 minuter torde ha varit nog för dem, som bodde längst bort. Kl. 9 begaf man sig hem för att äta frukost; kl. 1 åt man middag och hade då en stund för läsläsningen, som annars ägde rum, sedan man kommit hem kl. 5. Onsdags- och lördagseftermiddagar voro trefliga lektimmar, om man ej hade några bakläxor att sköta; sådana vankades nämligen för åtskilliga. På söndagen skulle alla lärjungarna bevista högmässogudstjänsten i domkyrkan, där vi hade vår plats i ett kor af ena sidoskeppet; det var illa ställt med både akustik och optik, men det drog så mycket mera om vintern, och de små piltarnas fötter, som i allmänhet voro mer eller mindre ömkylda, kliade duktiga tag. Predikningarna voro ej afsedda för ungdom, långa och torra, så att vi föga begrepo af det lilla, som vi hörde. Ett undantag gjorde pastor Jaënsen, »domesticus episcopi» och adjunkt vid domkyrkan⁷), som hade korta, för oss fattbara predikningar. Efter gudstjänsten var det predikoförhör, hvilket förrättades af den lärare, som öfvervakade oss under gudstjänsten; vi brukade skriva upp ingångsspråk, ämne och indelningar samt psalmernas nummer, och mer kunde man ej gärna begära af en liten pys. Om man hade något giltigt skäl, kunde man gå till rektor och begära lof, och under den kalla årstiden visade sig Broman i detta som i mycket annat vara en »ungdomens vän». Under den varma tiden var det svårare att få lof; för dem, som hade nära till hemmet och kunde fara hem på lördags e. m., gick det jämförelsevis lätt, dock ej gärna oftare än hvar tredje söndag. De präster, som skulle

aflägga pastoralexamen, hade äfven att förrätta en gudstjänst i domkyrkan, och de gjorde förstås sitt bästa att få predikningarna lärda och långa, hvarför vi med fruktan motsägo sådana söndagar. Jag minnes så väl en vacker söndag i maj; jag hade på lördagen begärt att få lof för att resa hem, men det nekades, då jag nyligen haft lof. Jag hade sålunda att infinna mig i kyrkan, hvilket ock skedde i strålande solsken, vid fågelsång och ljuflig grönska. Predikanten utlade texten i nära två timmar, så att gudstjänsten i sin helhet räckte mer än tre timmar. Ingen lär väl döma mig hårdt, om jag säger, att min andakt var ringa och jag föga uppbyggd samt att gagnet för mig af denna gudstjänst var helt och hållet negativt. Nog hade det varit bättre för mig att få vara hemma och njuta af naturen än att tvingas att sitta i en kyrka öfver tre timmar en vacker försommardag.

Av bönstunderna om morgnarna har jag intet minne från de första åren; förmodligen lämnade de oss oberörda. Längre fram minns jag, att många af kamraterna använde dem till läsläsning, hvilket gick bra för sig, då uppsikten var klen; i de högre klasserna gaf ordningsmannen stundom »lof från bön», ofta nog åt rätt många. Vi samlades i det största rummet, hvarje klass från sitt rum, dit vi återvände, sedan böngöringen var undanstökad.

Wallmark, sedan känd litteratör och öfversättare, var vid mitt inträde i skolan lärjunge i någon af de högre klasserna, och hans poetiska begåfning gjorde sig gällande redan då. Han hade skrivit två stycken, det ena skildrande bönstunden, af hvilket jag minnes slutet: »När koskällan ringer, drifs oxdriften ut Med Taskus (Åkervall) i spetsen och Frej (Fris) vid dess slut»; det andra behandlade lärarne med användande af öknamnen; äfven där minnes jag slutet: »Jonne (Nyberg), Gnotte (Lindman), Göken (Ekendal), Gässe (Gezelius) Föga säger jag om desse». På något sätt hade dessa utgjutelser kommit till vederbörandes kännedom, och det ansågs vara ett gynnsamt tillfälle att visa ungdomen, att själfsväld ej nu mera skulle tålas. Domen blef relegation, som försiggick med största éclat för att imponera riktigt. Hela ungdomen samman kallades, strafftal hölls, och domen meddelades. Ännu minns jag Leonardssons kalla utseende och sträfvä röst, då han avslutade sitt tal med orden: »Poetens namn är Ernst Adam Wallmark». Vi småkyttare voro förvånade och förstodo ej, hvad som var på färde; att det var något förskräckligt, anade vi dock; de äldre blefvo arga, och därpå undrar jag ej. En och annan af dem lämnade läroverket och följde med Wallmark till Uppsala, där examen togs »med ett års tidsvinst», som det nu heter i de braskande annonserna från studentfabrikerna. Ridder-

stolpes relegation ägde rum under mycket enklare former: ett tillkännagifvande af domen för de i saken invecklade. Hvarken som lärjunge eller lärare har jag varit med om något dylikt mer än dessa båda gånger. Om en lärjunge gjort något, som kräfde hans skiljande från läroverket, har rektor under min läraretid låtit honom försvinna i tysthet; förhållandet blef känt bland kamraterna i alla fall, och sedebetyget angaf, att fel fanns, men man slapp ifrån det uppseendeväckande tillvägagångssättet. —

Lektionerna fortgingo oftast under dubbeltime utan rast; och var det så, att en annan lärare skulle läsa den senare timmen, fortgick vanligen lektionen, tills han inträdde; i alla fall var det ej heller då någon rast. Om vederbörande lärare verkligen användt sin tid till ett effektivt förhör, hade pojkarne ej stått ut; men nu var det så, att lärarne kommo sent och läto oss »läsa öfver», mången gång en god del af timmen, och mot slutet, sedan läxan var gifven, fingo vi »läsa på till nästa gång». Och för de flesta kräfdes ingalunda spänd uppmärksamhet; man kunde taga sig en och annan hvilostund och se på kamraternas upptåg. Detta dugde ej för Lundblad; för honom måste man vara uppmärksam, annars gick det ej bra; äfven han lät dock en liten stund förflyta vid timmens början, innan han förhörde läxan, och likaså en stund vid dubbeltimmens slut, hvarjämte han hade det pedagogiska förståndet att låta oss få läsa öfver en liten stund midt under dubbeltimmen, hvarigenom det var möjligt för honom att »sätta i oss» så mycket, som han gjorde. Stackare vi, om alla lärare varit sådana som han! Då vet jag ej, hur det gått med oss. Men det är nog så, som min gamle vän Sigfrid Almquist, f. d. rektorn vid realläroverket, en gång sade på tal om lärare: »Det är en välgärning för våra läroverk, att det finns odugliga lärare»⁸). Det förefaller paradox, men har sin sanning, eftersom ej alla lärare äro verkliga pedagoger, som förstå hvad lärjungarne tåla. I det stora rummet, där flera lärare läste på samma gång i de där undervisade klasserna, gingo de upp och ner under gemytligt samspråk, och det kunde nog hända, att den mindre delen af timmen användes för undervisning; under tiden lefdes glada lifvet vid de bord, kring hvilka vi sutto, i synnerhet om de »peripateticerande» lärarne voro mindre uppmärksamma, för att begagna en eufemism. Själf såg jag kortspel idkas, och jag hörde talas om att äfven punsch inmundigats; sanningen häraf betviflar jag ej.

Under min skoltid ändrades småningom timindelningen, så att allt skolarbete, med undantag af två dagar, skulle vara undanjort före midnatten, och vi skulle hafva eftermiddagen fri; i sammanhang härmed infördes femminutersraster mellan timmarna. Arbetstiden i skolan var

då 7—9 och 10—1, om jag minnes rätt, hvartill kom 5—6 måndags och torsdags e. m. Vi voro belåtna med denna förändring, då vi i regel blott 2 gånger om dagen behöfde gå till skolan; visserligen tog vägen ej lång tid, men i alla fall var det bra att slippa en gång.

I första klassen lästes intet främmande språk; där grundlades vår språkkunskap med Fryxells grammatik — en klassisk språkbyggnad, omflyttad på svensk mark, och vår rättstafning med Almqvists rättstafningslära — men med reglerna först, liksom sedan i grammatik! För öfrigt läste vi katekes, allting utantill jämte alla bibelspråk, äfven det »Om hedningarna, som icke hafva lagen» o. s. v., samt Hübners biblisk historia, där allt inom citationstecken lästes utantill, Jakobs bedrägeri, Josef och fru Potifar, Susanna i badet m. m. uppbyggligt. I historia hade vi Dahms lilla förträffliga bok och i Geografi Palmblads vidlyftiga lärobok. I räkning hette det: »Nu ska' ni göra så här», och så gjorde vi efter och fingo höra räknesättets namn. På samma vis fortsattes i andra klassen, med tillägg af Lyths grammatik jämte läsöfningar; i tredje klassen likaså, hvartill kom latin med många timmar, i hvilket ämne vi använde Dahlströms läsebok jämte Rabes grammatik.

I fjärde klassen inträdde flera nya lärare och som nya ämnen grekiska och naturlära samt i femte franska. De få realisterna läste engelska, litet mera matematik, men ej nämnvärdt, och latinare utan grekiska likaså; realisterna försummades alltför mycket, »det måste erkänt bli». I sjätte klassen tillkom hebreiska, som dock var frivilligt, men i engelska fingo latinare-greker ej undervisning förrän under de sista terminerna — och det frivilligt, men jag begagnade mig tyvärr ej af denna fördel — kanske hufvudsakligen på grund af lättja. —

I mellanklasserna användes alltjämt katekesen, därjämte förekom bibelläsning och meddelanden om Palestinas geografi; i de högre lästes Norbecks teologi och Anjous kyrkohistoria, båda två föga angenäma, samt bibelgrekiska, dock ej för teol. lektorn. I svenska hade vi i de lägre och mellanklasserna Svedboms treffliga läsebok och samme författares svåra »Satslära», där vi roade oss med att stryka öfver det andra s-et; den var en hårdknäckt nöt, som kräfde mycket arbete af den, som ej från första klassen var tränad i romarspråkets satsbyggnad. I de högre klasserna förekom nu, som jag tror för första gången, litteraturläsning, och vi använde Bjurstens litteraturhistoria; det var roliga timmar och ett angenämt afbrott i den öfriga undervisningen; något betyg i detta ämne meddelades emellertid ej i afgangsexamen. Sedan läseboken i latin undanstökats i tredje klassen, börjades med Cornelius i fjärde jämte syntaxen i grammatiken; båda delarna voro afslutade med femte klas-

sen; sedan lästes äfven Cæsar i st. f. en del af Cornelius, men det skedde efter min flyttning till sjätte. Virgilius påbörjades, men utbyttes sedan mot Ovidius efter min tid. I sjätte klassen lästes Rabes större grammatik med regler, undantag och exempel, »consecutio temporum», ryslig i åminnelse, figurer och alltsammans, rättfram och baklänges. Livius inträdde nu, och Virgilius fortsattes, hvartill sedan kommo 2 böcker af Tuskulanerna, som vi funno trefliga. Kursen utgjordes dessutom till afgangsexamen af sex böcker af Æneiden, tre af Livius och de nämnda af Cicero. Hårtill kommo från och med fjärde klassen latinska temata hvarje vecka med under fortsättningen svåra temasvenskor, fulla af syntaktiska finesser, försåt och fallgropar för den stackars pojken, som öfverallt vädrade svek och bedrägeri. Hvad mig själf beträffar, voro dessa temata min förfäran; jag passade ej för dem. Bättre hade nog varit, om vi fått sådana utan all denna barlast. Därtill kom Kumlins lärdom, som gjorde, att han gaf flere versioner; för mig var detta som »att kasta pärlor för svin», och jag var ej ensam om denna uppfattning.

I femte klassen grepo vi oss an med Xenofons Anabasis, sedan läseboken blifvit affärdad i 4:an, och vi tågade vädeligen med grekerna och gladdes, då det gick dem väl; vi tyckte, att det var roligt att läsa om deras äfventyr. Boken afslutades i 6:an; där började ock Odysseen, som småningom ersattes af Iliaden, hvartill kom Herodotos. Kursen för afgangsexamen var Anabasis, 3 böcker af hvardera Odysseen och Iliaden samt en bok af Herodotos. Langes grammatik lästes fullständigt, men det var nog kient med syntaxen; någon skrifning förekom ej under min tid.

I hebreiska användes psaltaren och Lindbergs grammatik, men jag slutade efter ett år, sedan jag läst en psalm och litet på den andra samt hållit på att konjugera »katal»; jag kan numera ej ens det hebreiska alfabetet.

I tyska användes Lyths språklära genom hela skolan; sedan Salenius varit i Tyskland, lästes något år åtminstone Eimeles uttalslära, hvarigenom vi lärde känna det tonande s-ljudet och ch-uttalet till någon del. Lyths trefliga läsebok lästes hel och hållen, och kamraterna och jag läste en liten novell, som hette »das Goldmachedorf» från början af 1800-talet, och så fingo vi öfvergå till Schiller, af hvilken vi läste Wilhelm Tell, Die Jungfrau von Orleans och Die Räuber, men ej en enda rad prosa, mycket mindre något från 1850-talet. Emellanåt förekom någon skrifning men, såvidt jag minnes, ej regelbundet.

I franska användes Oldes grammatik och läsebok, hvarpå vi öfversatte (»tydde» var Ringstrands uttryck) »Contes choisis». Så kom

Drysén, och då blef det fart i undervisningen. Vi fingo läsa »Grönlund»⁹⁾, och därmed fingo vi en aning om modern språkundervisning, som ej hvilade på latinska grammatiken; skrifning förekom regelbundet under de sista åren.

I matematik användes i mellanklasserna Bergii räknelära och Euclides elementa, hvartill sedan kom Björulings Algebra och proportionslära. Kursen var t. o. m. 2:dra gradens equationer, och där stannade jag, medan några kamrater gingo vidare. Detta gick för sig, ehuru undervisningen ej meddelades på extra tid utan under de ordinarie lästimmarna; problemlösning förekom äfven någon gång. Af Euklides lästes böckerna 1—4 och 6; den 5:te ersattes af proportionsläran, som helt och hållet gick öfver min liksom det stora flertalets horisont, men man läste utan till och rabblade.

Sedan vi slutat Dahm användes Ekelunds läroböcker i Sveriges, gamla tidens och medeltidens historia samt Palmblads i nyare tidens; i geografi läste vi Palmblad, men det var trassel med kurserna, så att jag vid min afgang ej hade läst Afrika och Amerika.

Sedan vi slutat Berlins naturlära, inträdde Arrhenii tjocka terminologi, som lästes med latinska termer äfven af de stackars realisterna, så att vi kunde definitioner och indelningar, men om lifvet och organens betydelse visste vi ej det minsta. Pontén hade satt upp en lista öfver Sveriges träd och buskar med latinska namn och klasser och ordningar efter sexualsystemet; den skrefs af och lärdes utantill. Jag tror dock, att stockholmspojarna likafullt kallade alm för asp o. s. v.; för de flesta bland oss, som voro från landet, var ju kännedomen om träd och buskar snart sagdt medfödd. På högre stadium lästes Schagerströms naturliga familjer, rubb och stubb, viktiga och oviktiga, inhemska och utländska. Växtinsamling var obligatorisk, och mycket fusk och lån ägde rum, då herbarierna skulle inlämnas. Pontén var ej så noga med att exemplaren skulle vara snygga och fullständiga; kvantiteten var af större betydelse än kvaliteten. Äfven förekommo exkursioner i omgifningarna, då Pontén, glad och vänlig med cigarren i munnen och med sitt blida leende, gaf oss namn på de insamlade växterna.

I zoologi lästes Sundevalls på arter rika lärobok med latinska namn på alla djur, äfven för realisterna; som boken ej innehöll illustrationer, hade vi en särskild atlas med en del afbildningar. En stor fågelsamling fanns, med hvarje fågel i sin låda med glaslock. Dessa fåglar fingo vi se på emellanåt, de voro dock oerhördt dåliga. Annan »biologisk» materiel hade vi ej, hvarför det äfven inom detta område, där kännedomen bör grunda sig på åskådning, hufvudsakligen var utanläsning från bör-

jan och till slut. Om Pontén lefvat flera årtionden senare, hade han helt säkert kunnat intressera sina lärjungar, ty han hade själf intresse.

Under min sista tid infördes Schabus lärobok i fysik, men därmed hade nog P. ej sysslat sedan sin egen studietid; jag tror, att han saknade intresse för ämnet. Ej heller hade han tillräckliga kunskaper, hvarför det ej var mycket bevändt med den undervisningen; ämnet ingick ej heller i afgangsexamen.

I filosofi läste vi troget Afzelii logik från perm till perm för Lagerlöf, som lifvade upp den torra boken med sina drastiska exempel. Jag var ej road af ämnet och fattade kanske ej riktigt hvad boken gaf; nog af, då jag tenterade till 7:2, blef jag kuggad, men efter ett par dagar kom jag igen, och då gick det bättre.

»Så var med oss, så läste vi», kunde man mutatis mutandis säga med Akalden, och åren gingo sin jämna gång, vi växte till och närma oss oss den tid, då vi skulle lämna skolan. Om jag under fortsättningen hade skött mig, som jag började, borde detta hafva skett två år tidigare, än hvad nu blef förhållandet. Jag vill ej säga, att detta kom sig af lättja precis, emedan jag ej var lat, men det var en väl långt drifven lojhet, som gaf sig uttryck i det mellan oss vanliga: »Ja, nog hinner Du med det», då den ene ville draga den andre från boken; hade en annan anda varit rådande, hade resultatet blifvit ett annat.

I afseende på uppförande var det en bra afdelning, som jag tillhörde; visserligen spelade vi litet kort, men aldrig »om penningar eller penningars värde», som det hette i skollagen, och nog gjorde vi i hemlighet åtskilliga försök med cigarren, men förtäring af spritvaror hemma eller på källaren förekom ej och inga fruntimmersförhållanden.

Också hade vi vid afgangsen till fullo gjort oss förtjänta af ett godt vitsord för uppförande, hvilket vi äfven fingo.

I stort sedt var *kamratskapet* bland oss synnerligen godt, och många vänskapsband knötos, som sedan räckte lifvet ut. Den afnötning af kantigheter i sätt och karaktär, som försiggick under samlifvet, och det beroende af kamrater, som vi fingo känna, medförde för hela vår utveckling mycket gagn — i all synnerhet som allt slags öfversitteri kvästes i grund. Villigt erkände vi hvarandras företräden, och med få undantag tror jag mig kunna fritaga oss från afundsjuka, då en kamrats begåfning eller flit medförde framgångar för honom. Visserligen klef ingen bland oss 17, som afgingo på en gång, synnerligen högt på ärans trappa, men så ursparade ej heller någon bland oss.

Ett nöje, som vi småpojkar njöto mycket af, var att »storma» på kyrkogården de grafkullar, som voro uppkastade öfver biskopar och

andra förnämliga män. Isynnerhet den väldiga kullen öfver Tingstadius var utsatt för dessa stormningar, men gräset förstördes, och stormningarne förbjödos, ett förbud som synes mig lämpligt äfven af ett annat skäl: ungdom bör vänjas att iakttaga ett städadt uppförande på en dylik plats.

En backe, delvis trädgårdsland, mellan kyrkogården och Lektorsgatan planerades och gjordes i ordning till lekplan, »skolgården» som det hette, och försågs med flera apparater för lek och friluftslif. Den mest omtyckta af dessa var ett slags »kringgunga». Den utgjordes af en i marken nergräfd stock, i hvars öfre ända fanns en grof järndubb, kring hvilken 4 armar vredos med nedhängande linor; om man då höll i en sådan och sprang omkring, höjdes man genom centrifugalkraften litet, och voro alla fyra i gång, blef det god fart. När vi kommo ut, var det alltid kapplöpning till »gungan» för att hinna först, och det fanns många aspiranter till en ledig plats om någon släppte sitt tag. En annan, ej fullt ofarlig tillställning utgjordes af en lång stock, som vägde öfver en järnsprint. Om två lika tungo togo i hvar sin ända, kunde de då väga upp och ned och gunga, men om den ene släppte sitt tag, drogs stocken ner med väldig fart af den andres tyngd. Några benbrott eller andra svårare olycksfall erinrar jag mig ej, men många stötar och många blånader fick man.

En stor högtidsdag var Kristihimmelsfärdsdag, då det i allmänhet var klart och vackert väder. Långt i förväg fingo de röstbegåfvade öfva sig med några lämpliga psalmer, och då gudstjänsten var slut, tågade sångarne upp i tornet för att »från gallret» låta tonerna gå ut öfver staden. Ett par gånger fick jag vara med, ehuru jag ej var någon framstående sångare. Det var roligt att gå i de långa, branta, mörka traporna och så komma fram i ljus och solsken uppe i tornet, där det var betydligt trångt, sedan hela sällskapet kommit dit upp. Från kringliggande landsbygd hade traktens ungdom infunnit sig i mängd, vid stränderna lågo ökstockar, i hvilka öboarna anländt, i »kvarteren» — ställen, där landsborna körde in — stodo hästar och åkdon, och mängden af gående var ej ringa. Man hade en tacksam publik, som med andakt åhörde psalmerna; nutidens applåder i tid och otid, vid lämpliga och olämpliga tillfällen, hade ej kommit i bruk. På eftermiddagen samlades man tidigt på läroverket för att sjunga på torget och gå genom staden under sång med fanan i spetsen. Under tonerna af »Dåne lik...» tågade vi till torget, där det nu var fullt af folk från stad och land och där gärna något litet stilla gurgel tog sin början i all beskedlighet. Sångarne ställde sig då i en klunga midt på torget, omgifna af oss andra, så ordnade, att de största och starkaste stodo längst ut i om-

kreisen, beredda att stå emot, om påtryckningen blef allt för stark. Landsboarna hade ej försmått den traktering af torrt och vått, som de kunde erhålla, och det gamla vikingalynnet ville gärna gifva sig luft, i synnerhet som stadens enda polis, stadstjänaren, var en gammal man (tillika brefbärare), den där ingenting kunde göra till ordningens upp-rätthållande. Efter en stund begåfvo vi oss med fana och sångare i spetsen, och de sjöngo flitigt alltjämt, ut på tåg genom staden. Vi tågade 4 à 5 i ledet med de stora, starka och för litet slagsmål lifvade såsom eftertrupper. Därvid kom det alltid till utdelande af några slag, men något riktigt slagsmål inträffade ej. Under gamla tider lär det emellertid ej ha gått lika fredligt till, efter hvad jag hörde af en dräng hemma, som varit med vid ett tumult. Gymnasisterna voro då vuxna karlar, 20—23 år gamla, och till antalet flera än under min tid. Bråket hade vid nämnda tillfälle antagit svårare former, och från torget trängdes allmog- en undan ner emot ökostockstället vid ångbåtsbron, men förföljarne fortsatte så häftigt, att ingenting annat återstod för de flyende än att gifva sig ut i vattnet, som var ganska kallt. Där bevakades de en stund af förföljarne, tills sinnena hunnit lugna sig och en fredligare stämning fått göra sig gällande.

Under gamla tider medförde lärjungarna vid sin ankomst till terminens början erforderligt matförråd, bestående af bröd, gryn, färbog, fläsk, smör o. d., hvilket allt plägade förvaras i rummet. Oftast bodde flera på samma ställe, ett s. k. »djäknekvartér», där någon gammal gumma ordnade med maten åt dem. Mot slutet af terminen, särskildt den långa och på sistone varma vårterminen, blef det knappt med maten, och det som återstod var ej af bästa slag; smöret och fläsket härsknade, och ur köttet sprack saltet ut — märk väl, att den tidens konserverade födoämnen ej voro jämförliga med vår tids förträffliga matvaror. Hvad som kunde återstå skulle då, jämte hvad man kunde skaffa sig i matväg på annat sätt, tillagas till en riklig och omväxlande festmåltid, som afåts med all den kraft, som 20-åringar kunna åstadkomma, då de äro riktigt matfriska. Denna festmiddag intogs sista söndagen under läsåret, och den kallades »hanksöndagen», hvarvid hvarken öl eller brännvin saknades. Då jag gick i skolan, hade förhållandena äfven i det afseendet ändrats mycket. Några få lärjungar voro inackorderade hos lärare eller i finare familjer, åtskilliga i enklare borgarehem. Andra bodde hos äldre fruntimmer, som på sådant sätt förvärfvade sitt uppehålle. Hos gamla prästänkor var tillsynen i allmänhet god, men hos »Tvätt Brita» o. a. rådde väl stort själfsvåld. Slutligen hade några eget hushåll, hvilket var rätt vanligt, om 2 eller flera bröder samtidigt be-

sökte läroverket. Då hyrdes ett par rum med kök, och en allvarlig piga följde med från hemmet och skötte pojarna, som medförde det, som behöfdes i matväg; åtskilligt kompletterades sedan, och diverse inköptes i stadens bodar och på torgdagarna. Hur man än hade det ordnadt, skulle hanksöndagen firas, och den högtidlighölls med »mycken mat och god mat» (i den mån omständigheterna kunde medgifva), och på sina ställen vankades t. o. m. ett glas »portvin». När sedan examen hölls och föräldrar och syskon kommo ett par dagar senare, medförde de goda saker, så att då vankades också en god examensmiddag. Voro så betygen något så när skapliga, vände man med glädje ryggen åt lärdomsstaden, tog afsked af kamraterna och skyndade ut »till landet, ut till fåglarne». Sådana voro förhållandena under min skoltid, vilken, som jag redan nämnt, blef två år längre, än den bort blifva.

Före 9 års ålder hade jag blifvit en välbeställd »liber studiosus» vid »Elementarläroverket» i Strängnäs. Med min bror och vår informator Seth Hallström voro vi det första året inackorderade hos en kakelugns-makare Wetterberg, som hade en gård i Västerviken; denna gård, som är mycket ålderdomlig med svalgång, kallas »Grassagården», och står ännu i dag kvar i samma skick som för 65 år sedan. Jag går dit, hvarje gång jag är i Strängnäs.

Såvidt jag minnes, voro Wetterbergs snälla och vänliga människor, och vi trufdes bra hos dem, men bodde där blott ett år, jag vet ej af hvilken anledning vi flyttade.

Sedan bodde vi ett par år hos mamsell Sahlstedt, syster till Bromans fru, en ganska egendomlig människa, född och uppfostrad på S:t Barthelemy. Hon hyrde först i Hellmanska gården, då vi voro många inackorderingar, sedan i Ulfhällska huset, där vi voro ensamma. Maten var ovanligt starkt kryddad och utgjordes af andra rätter än sådana, som förekommo i hemmet; hon hade främmande rätt ofta, och då lära sändningar af godsaker hemifrån till oss varit en del af trakteringen. Då vi bodde i Hellmanska gården, som låg på höjden, då man gick till Munkbacken, hade vi mycket roligt; dels voro vi flera jämnåriga kamrater, som trufdes bra tillsammans och lekte mycket både ute och inne, och dels hade vi den bästa källbacke ner genom den stora trädgården, då snön täckte marken.

Som föräldrarna ej voro nöjda med inackorderingen hos mamsell Sahlstedt, beslöts, att vi skulle hafva eget hushåll, hvarför det hyrdes en lägenhet på ett rum och kök i en långa, tillhörande den Arnbergska gården, näst sista huset vid Storgatan på vänster hand, från Västerviken räknadt, alldeles intill stranden, där vattnet om våren gick upp till

Torstensonska gården, som var den sista. Det var en liten trefflig lägenhet med utsikt öfver trädgården och på andra sidan gatan öfver domprostens potatisland, »Ugglans tomt», där ett och annat fruktträd fanns kvar från svunna tider. Efter den stora eldsvådan jämnades gårdarna med marken, och på deras plats resa sig nu ett par stora stenhus med banklokaler m. m. På »Ugglans tomt» står ett stort folkskolehus, och stranden vid Västerviken är utfylld, så att där är nu ett torg, afsedt för kreatur vid torgdagarna.

Hallström hade nu lämnat oss för att fortsätta sina studier i Uppsala, och vi hade tillbragt höstterminen 1853 hemma för att aktas för koleran, som gjorde en grundlig påhälsning, sedan den ej uppträdde efter 1834, då den härjade svårt. Man var båda åren lika illa rustad mot den hemska gästen, och läkarne visste ej, huru smittan spreds — bakterierna hade ännu ej upptäckts. Frukten var oerhörd, och staden afspärrades, så att ingen kom in utan att förete s. k. sundhetspass, att han ej kom från kolerasmittad ort; med dessa pass bedrefs mycket skämt, och mer än en gång utfärdades de af därtill ej berättigad. Vid tullarne och tilläggsplatserna vid stranden hölls vakt af borgare natt och dag, och bemödandena kröntes med framgång; koleran kom ej till Strängnäs, så att vi hade gärna kunnat liksom de andra kamraterna vara i skolan. Skolhushållet, till hvilket de flesta ingredienserna kommo från hemmet, tog nu sin början, och vi hade det riktigt treffligt i vårt nya hem, som möblerades med en del möbler från Selö. Till hushållerska antogs en äldre jungfru, Sofie Andersson, från Kjulatrakten, kunnig i väfning, hvarmed hon sysselsatte sig för egen del på den lediga tiden, och den blef ej så ringa, då det just ej var så synnerligen mycket att göra vid det lilla hushållet. Jag fick då en rätt ingående kännedom om alla procedurer före och vid väfningen, och jag var henne många gånger behjälplig med att »svepa» upp garnet på bommen. Hon var mycket andligt sinnad, läste »Pietisten» och andra den tiden vanliga uppbyggelse-skrifter och gick på konventiklar. Jag kan emellertid ej erinra mig, att hon försökte omvända oss till den rätta tron.

Jag deltog ej i sällskapslifvet och var ej med på baler. Flera kamrater voro kavaljerer, umgingos i familjer både inom och utom staden, men sådana nöjen lågo ej för mig på den tiden. Vi voro någon gång bjudna hos rektor eller biskop, och jag minnes en lustig händelse från ett kalas hos den senare. Biskop Annerstedt var en vänlig värd, som gick omkring och språkade med oss och drack litet punsch. Min gamle vän Torssander¹⁰), som tagit sig ett par glas mer än lämpligt för honom — hade förut ordentligt läst sitt latin till följande dag och svarade på bi-

skopens vänliga uppmaning: »Credo equidem, me pro exigua mea parte jam satis bibisse», hvarpå Annerstedt leende vände sig bort och talade vid en annan.

Prästerne skulle i och för pastoralexamen aflägga disputationsprof vid läroverket, under mina första skolår på latin, sedan på svenska, och därvid skulle i början en eller två lärjungar tjänstgöra såsom opponenter, hvarvid åtskilliga lustiga tilldragelser kunde inträffa. En gång skulle en lärjunge, boende hos Kumlin, opponera på latin mot en präst. Kumlin hade skrivit ihop argument på svarfvadt ciceronianskt latin och sedan ett par ytterligare svar på antagna bemötanden, hvarpå opponenter skulle gifva med sig på vanligt sätt. Med darrande röst läste ynglingen upp sitt anförande, hvarpå prästen, som ej förstod honom, sade: »Non satis percepi» för att få höra oppositionen ännu en gång; ynglingen trodde, att prästen bemött argumenteringen och fortsatte oppositionen med samma resultat. Då prästen för tredje gången upprepade sitt: »Non satis percepi», sade pojken, som nu läst upp sina samtliga anmärkningar: »Concedo atque subsisto». Också en illustration till det gammaldags bruket, som stod kvar sedan gymnasitiden! Vid lektorats tillsättning gick det till på samma sätt. Då nu Örebro blifvit fullständigt läroverk och där skulle tillsättas lektorer liksom lektor i moderna språk i Strängnäs, gick nästan hela höstterminen 1859 åt för dessa prof och undervisningsprof; jag var då i 7:de nedre och var med om hela spektaklet. Opponenterna togos i tur och ordning utan afseende på insikterna i de i fråga varande ämnena, och på min lott kom att opponera mot en adjunkt Sundsten, som sökte lektoratet i Strängnäs. För hvarje opposition hade man två dagars ledighet för att värdigt bereda sig och naturligtvis också ledigt disputationsdagen, summa tre dagar, som gingo bort från undervisningen, hvilken sålunda ägde rum inom starkt decimerade klasser. En följande dag aflades undervisningsprovet med hela klassen, då tre timmar gingo bort — och detta kom åter två till tre gånger i veckan! Sundsten hade skrivit en afhandling om negationen i franskan jämte teser på tyska och engelska, hvilket allt var mig fullkomligt främmande; jag kunde ej öfversätta afhandlingen och hade aldrig läst engelska! Jag gick därför till Ringstrand, fick ett par grammatiska anmärkningar, skref några rader om hvardera jämte ett inlednings- och ett afslutningstal, öfversatte dem på franska och fick dem rättade af Ringstrand. Sålunda förberedd infann jag mig i frack och hvit halsduk i god tid på läroverket, där akten skulle försiggå i stora auditorium. Där träffade jag Sundsten, som frågade, om jag var en opponent. Vid mitt jakande svar inföll han: »Nå, blif ej för svår emot

mig!» Jag svarade i samma ton: »Ah nej, det skall jag ej blifva». »Det var då riktigt snällt», sade han, »kom då och ät middag på källaren, när det är slut här!» Disputationen försiggick, jag läste upp mitt skrifna, som bemöttes, hvarpå jag svarade: »J'en conviens» och satte mig ner. Med biskop och consistoriales åt jag nu middag, en utmärkelse, som ej vederfors mer än ett par af oss. Tyvärr träffade jag ej Sundsten vidare i lifvet; eljest skulle det ha varit roligt att påminna honom om detta.

Ett lustigt sammanträffande af befordringar vill jag här erinra om. Drysén besegrade här Sundsten, ett par år senare beforderades Sundsten till lektor i Falun före Norinder; ett par år senare sökte Drysén, som under tiden gifvit ut läroböcker, tillsammans med Norinder lektoratet vid Stockholms gymnasium — men då fick Norinder platsen framför Drysén, en i sanning konstig utnämning! Det var en stor skillnad på de båda såsom lärare, efter hvad jag framdeles kom under fund med, då jag som lärare i Wallinska skolan fick att göra med Norinder. Bland dem, som då profvade för lektorat, lefva ännu efter 56 år f. d. professor J. M. Sundén¹¹⁾, som fick stå tillbaka för adjunkten Bogren, och f. d. rektorn L. Phragmén, som njuter sitt otium i Djursholm¹²⁾.

Det blef ej mycket bevändt med vår skolgång under denna termin, såsom lätt kan inses. I andra ämnen skulle väl de gamla lektorerna anses vara sakkunniga, men vid profven i lefvande språk måste de skaffa sig hjälp; lektor Elfving från Stockholm adjungerades, och han var rätt länge i Strängnäs under mångfaldigt opponerande och åhörande af undervisningsprof. Utan att kunna inlåta mig på bedömande af de öfriga sökandenas lämplighet måste jag dock på grund af min erfarenhet påstå, att det var ett lyckligt val, då Drysén utsågs till den förste lektorn i »levande språk» i Strängnäs.

De flesta af mina klasskamrater hade liksom jag bort ställa det så, att vi lämnat Strängnäs i maj eller september 1861, men däraf blef ingenting; vi sköto upp till i november, då vi ock till ett antal af 17 gåfvo oss af från Strängnäs med betyg, sådana de voro. Den tiden aflades studentexamen i universitetsstaden, hvilket kunde ske vid terminernas början eller slut, sålunda i januari, maj, september och december, och det fanns ynglingar, som profvade lyckan alla 4 gångerna om året. Då behöfde ju ej så lång tid förflyta, förrän man varit med öfver 20 gånger. Värre blef det sedan, då examen hölls blott två gånger om året, att medhinna ett större antal försök. Under min läraretid träffade jag dock på en man vid namn Vogel, som varit med om 27 kuggningar, d. v. s. hållit på minst 13 1/2 år, innan han gick ur tiden utan att ha lyckats aflägga examen och erhålla den hvita mössan.

För oss i Strängnäs gick det så till, att man under de sista månaderna före afgangen från läroverket tenterade i de olika ämnena. Efter det man tenterat i ett ämne behöfde man ej deltaga i undervisningen på lärorummet i detta ämne, men man måste vara närvarande och fick läsa på något annat. Sedan man sålunda undergått afgangstentamen i alla ämnen, förrättades afgangsexamen pro forma någon dag före anmälningen i Uppsala. Vi började med våra tentamina under för mig synnerligen ogynnsamma förhållanden; förorsakade af ovissheten om huru pappas sjukdom skulle aflöpa. De sista dagarna af oktober var det klart, att slutet var nära, och därför fick jag afbryta min tentamensläsning första dagarna i november och vara i hemmet, där jag visserligen skulle läsa, men litet hvar kan ju tänka sig, huru det skulle bli med arbetet under sådana förhållanden. Före min hemresa hade jag tenterat latin, grekiska, lefvande språk och botanik-zoologi. — Hemma stannade jag till den 20 november och fortsatte mina afbrutna tentamina, sedan jag efter begrafningen kommit åter till Strängnäs. Kristendom och filosofi var jag genast färdig med; historia hade jag ej hunnit repetera och begärde därför ej mer än admittitur; i matematik hann jag ej repetera sjätte boken i Euklides men hoppades att i alla fall kunna få ett approbatur eller i värsta fall admittitur, som sedan i Uppsala skulle kunna höjas, om så vore nödvändigt. Man behöfde den tiden sex betyg i sex ämnen för att gå igenom. Den tiden var sålunda förbi, då ett laudatur i naturvetenskap och hebreiska gjorde en yngling till student. Då jag kom till Lindman för att tentera matematik, redde jag mig bra, tills en sats i sjätte boken gafs mig att bevisa; jag förklarade då, huru jag hade det. »Hvad tänker du då att få för betyg?» sporde Lindman, hvartill jag svarade, att jag önskade admittitur. Han sade då: »Nej du, jag ger ej admittitur åt den, som ej anmält sig på hela kursen». Jag hade då ej vidare att göra hos honom utan reste mig upp och gick mina färde. Följande dag skulle jag tentera historia, och Aminson hade tagit oss, 6 à 7 stycken, som skulle ha admittitur, på en gång. Vi träffades utanför hans lilla byggnad vid Storgatan nära ångbåtsbron och stego in, då vi funno honom vid en eldbrasa med en halfcirkel stolar framför elden. Själaf var han mer än vanligt hes och bra full. Tentamen började, och sedan den förste blifvit förhörd, reste han sig och sade: »Tentamen är slutad», bockade sig och gaf tecken åt delinkventen att aflägsna sig. Jag fick några frågor i geografien på ett område, som jag aldrig läst; sedan fick jag göra reda för joniska upproret i gamla historien, och det gick alldeles perfekt, beträffande orsaker, förlopp och följder. Och så var det gjordt.

Följande dag var afgangsexamen, och vi fingo våra betyg, då det befanns, att ingen lärare gifvit abiturienterna lägre betyg än approbatur med undantag af Aminson och Lindman, som gifvit improbatur, D, åt alla bland oss, som önskat C, med undantag af två, som skulle hafva afgangsstipendium och fingo C, hvilket ej utgjorde hinder. Ett par kamrater och jag hade fått D i både historia och matematik, och flera hade fått samma vackra vitsord i ettdera ämnet. Det var på förhand bestämdt, att Widebeck¹³⁾, Eriksson¹⁴⁾ och jag skulle fara på eftermiddagen och ligga öfver natten i Enköping samt beställa skjuts för de fjorton öfriga, som tidigt följande morgon reste från Strängnäs för att nå Uppsala på kvällen, hvarefter vi följande förmiddag skulle »anmäla oss till studentexamens genomgående», som en yngling skref en gång. Sedan vi i tryckt stämning ätit middag i domprostgården, gåfvo vi oss i väg öfver Tosterön och Hjulsta färja. Vi kommo till Enköping, såsom beräknadt var, och nådde Uppsala följande förmiddag, sedan allt blifvit klaradt vid gästgifvaregårdarna för de öfriga kamraterna.

Så hade vi då fått våra vitsord af de lärare, som under årtal ledt våra studier och gifvit oss godkända betyg vid flyttningen till sjunde öfre. Voro nu dessa underbetyg förtjänta, var det ju sorgligt, att kunskaperna under de sista tre terminerna minskats till den grad, att vi ej kunde få C en gång. Min förklaring nu vid mognare år är den, att de båda lärarna kände sig retade däraf, att så många önskade C i deras ämnen, och därför i obetänksamhet och hetta ville ge oss en prickning. Ingen lär förundra sig öfver, att vårt afsked från det läroverk, som vi tillhört så länge, skedde med blandade, för att ej säga ovänliga känslor. Men allt detta är nu glömdt och begrafvet i minnets djup för årtionden sedan, ehuru jag nu ej kunnat underlåta att beröra förhållandet¹⁵⁾.

Annotationer av förf:s svärson Läroverksadj. N. Holm, Sthlm.

1) Han hade fått Sv. akademis pris för ett par skaldestycken; han skref en behaglig prosa och har utgifvit en trefflig Strängnässkildring under titel: Bilder och minnen från södra Mälarstranden. Han travesterade med mycken framgång hvarjehanda kända dikter, så t. ex. den vackra »Så är vår lära, Älska vår hembygd» osv. på följande sätt: Så är vår lära, Punsch fastän hembryggd låt oss förtära i lust och i nöd. — Norbergs jamaika skönt fuktat strupen, se'n kommer supen till hjälp i vår nöd, m. m. I anslutning till Runebergs dikt om bonden Paavo skref han en dikt om Ljungberg, skräddarn kallad, sedan häradskrifvare; den började: Högt bland Rackarnäbbens kåkar bodde i ett ruskigt vindsrum skräddarn Ljungberg o. s. v. (Rackarnäbben var den del af Fjärdingen, som låg närmast tullen, en ruskig stadsdel).

2) Prostson från Husby Oppunda. Han blev sedermera stads- och lasarettsläkare i Strängnäs.

3) Den bekante lexikografen, utgifvaren af Latinsk-svensk ordbok (1873).

4) Efter afskedet ur skoltjänsten 1906 var Aulin frivillig och oavlönad tjänsteman inom Riksmuseets botaniska avdelning och verkade som sådan till sin död.

5) Om Santesson och hans tjänstgöring i Karlstad, där han även var teckningslärare, berättas åtskilligt i E. G. Lilljebjörns Skolminnen, sid. 59—60.

6) Santesson dog 16 dec. 1892 i Hälsingborg.

7) Karl Ulrik Jaénsson (f. 1813), efter 1855 även domkyrkosysselman.

8) Wennerbergs ord, tydliggen citerade av Almquist.

9) Grönlunds Lärobok i fransyska språket (1855; 6:e upplagan 1874).

10) A. G. A. Torssander, f. 1843, framstående botanist, död 1905 som kyrkoherde i Vårdinge.

11) Sundén, sedermera e. o. professor i klassiska språk i Uppsala, dog först 1926 vid 96 års ålder.

12) Död där 1920, över 88 år gammal.

13) Karl Samuel Widebeck (1842—1927), son till domprosten i Strängnäs. W. blev senare fil. d:r och liksom Aulin kollega vid Maria skola och sedan adjunkt vid h. a. läroverket på Södermalm.

14) Per Erik Eriksson, f. 1840, slutligen kyrkoherde i Grödinge. —

15) Här sluta strängnäsminnena. Om sin studentexamen berättar Aulin i fortsättningen av memoarerna följande. Fram på förmiddagen en dag i slutet av november 1861 åkte de tre kamraterna Aulin, Widebeck och Eriksson in genom Fjärdingstull i Uppsala; de fjorton övriga anlände senare på dagen. Sedan de förra anmält sig till avläggande av studentexamen, började denna med skrivningen på det gamla »Kuggis». De skriftliga proven voro den tiden blott två: svenskt uppsatsprov och latinsk stil. Fredrik Aulins svenska uppsats blev godkänd (fyra av hans kamrater underkändes i detta prov och måste återvända till Strängnäs), men han hade den oturen att falla igenom i latinskrivningen, varför han måste ingiva ny ansökan: att få avlägga examen utan latin. Detta gick för sig, blott den för examens godkännande erforderliga betygssumman nåddes. Emellertid kom han, trots den underkända latinskrivningen, upp i den muntliga examen, ehuru några dagar senare än det stora flertalet av examinander, som voro från läroverk. »Förolyckade latinare och klena privatister togos nämligen allra sist». Vid den muntliga prövningen fick Aulin sitt A i naturalhistoria nedsatt till a, men hans D i matematiken höjdes av examinatorn, dåvarande docenten Daug, till B, alltså två hela betygsgrader. »Mörk som ett äskmoln» — så förtäljer Aulin i memoarerna — »kom C. G. Malmström och slog sig ner hos oss; han vände sig först till mig och sade: »Herrn måtte inte vara någon historiker, att döma av betyget från Strängnäs», vari jag instämde och förklarade mig ej göra anspråk på mera än att få mitt D höjdt till C, hvilket syntes honom vara en billig begäran, och efter några frågor, som jag besvarade, fick jag spela den stumme och endast vara åhörare». — I grekiska hade Aulin »en behaglig och human examinator i sedermera professor Walberg»; i de levande språken examinerade, »hyggligt och vänligt», Teodor Hagberg, då ännu ej professor. Resultatet var, att Aulin och två av hans strängnäs-kamrater, vilka liksom han kuggats i latinskrivningen och därför kommit upp i examen efter de övriga, nu blevo studenter; bland privatisterna var, som vanligt, manfallet mycket stort. De tre nyblivna strängnässtudenterna hade en

liten fest, och därefter lämnade Aulin för denna gång Uppsala, sedan han först skrivit in sig vid universitetet och i nationen. —

För att få fortsätta sina studier inom filosofiska fakulteten måste den unge studenten emellertid enligt då och långt senare gällande bestämmelser ha studentexamen med latin, varför han på nyåret 1862 återvände till Uppsala för komplettering. Han tog nu några latinlektioner och skrev några latinska stilar för dåvarande docenten, sedermera professorn i grekiska Einar Löfstedt, »en överlägsen lärare». Därpå anmälde han sig på nytt till undergående av studentexamen, och hela proceduren med såväl svensk som latinsk skrivning och därpå följande muntlig examen genomgicks än en gång. Hans latinska tema blev nu godkänt; i muntliga examen slapp han frågor i andra ämnen än latin och kristendom, där professor Hultkrantz, sin vana trogen, frågade på rättfärdiggörelsen, liksom han gjort en månad tidigare. Latinprövningen blev oväntat kort; då förhöret fortgått en kvart, »började det klämta för eldsvåda i Fjärdingen, där Häggström (sedermera professorn) bodde, hvarför examen slutade, och jag blef student på latinlinien». Så beskrives förloppet i memoarerna. —

Fredrik Aulin avlade fil. kandidatexamen i Uppsala 1868, med huvudämnen botanik, zoologi, geologi och mineralogi, disputerade senare på en avhandling om havsalgerna och blev fil. doktor i Uppsala 1872. Efter genomgången provårskurs i Örebro (provåret var ännu ej obligatoriskt men meriterande) utnämndes han 1869 till kollega vid Maria skola och överflyttades tio år senare som adjunkt till det nya högre allmänna läroverket på Södermalm, där han sedan tjänstgjorde till 1906, då han inträdde i pensionsåldern. Ett par år på 1870-talet var han lärare vid Wallinska skolan, 1875—82 vid Högre Lärarinneseminariet och under en lång följd av år (1881—1903) föreståndare för Södermalms högre läroanstalt för flickor. Icke desto mindre hann han med att fullgöra en hel del allmänna uppdrag, praktiskt duglig som han var. Sälunda var han länge stadsfullmäktig i Stockholm, ledamot av Stockholms stads folkskolestyrelse och styrelsen för Philipsenska skolan, vars historia han längre fram skrev (1911). Under allt detta fann han tid att även tillgodose sitt specialintresse: botaniken. Om somrarna företog han, ännu i sina sista år, längre botaniska färder till olika delar av vårt land samt till Danmark och Norge. Efter avskedet ur skoltjänsten till sin död i början av 1923 utförde han ett värdefullt arbete som oavlönat biträde vid Riksmuseets botaniska avdelning. Bland hans botaniska skrifter märkes Anteckningar till Sveriges adventivflora (1914). Som lärare och handledare för provkandidater var han med rätta högt skattad. — Aulin innehade utom Vasaorden Vetenskapsakademiens äldre Linnémedalj i guld (från 1910) och medaljen Illis quorum.

Rektor Anders Gustaf Klingberg.

* 18^{10/4} 42 † 19^{18/1} 20.

Av Rektor N. Lundqvist, Stockholm.

Sommaren 1881 stundade rektorsskifte vid Strängnäs' läroverk. Johan Albert Drysen som sedan år 1866 med energi, skicklighet och framgång haft läroverkets ledning om hand men som på sistone en följd av år besvärats av sjuklighet, skulle med höstterminens ingång återgå till lektorstjänst vid samma läroverk. Den 39-åriga karlstadslektorn Gustaf Klingberg, som den 1 september tillträdde rektorsbefattningen, blev emellertid aldrig hälsad och introducerad av sin närmaste företrädare, alldenstund denne redan den 11 augusti avgått med döden. Den frånträdande behövde alltså ingen gång känna den vemodiga förödmjukelse, som beledsagar åsynen av självmedvetet företagna systemändringar, lika litet som den nye och ännu ovane behövde känna sig hämmad av kritiserande blickar från en rutinerad företrädares argusögon. Inte som om sådant denna gång hade behövt inträffa, även om den 55-åriga avgående och den tillträdande 39-åringen hade mötts och sett varandra i vitögat; det var nämligen en omtyckt f. d. lärjunge, som hade att taga rektorsarv efter sin högt skattade f. d. lärare.

Klingberg hade förmånen att som född sörmländing och som gammal elev vid läroverket vara väl förtrogen med lynne och läggning hos den övervägande delen av lärjungematerialet, han övertog ledningen av ett läroverk, där företrädaren i stort sett fått bukt med självmedvetna djäknetraditioner och bragt utvecklingen i lojala banor; han möttes veterligen av ingen avundsman bland kollegerna, enär ingen av dem uppträtt som konkurrent vid chefsplatsens besättande; lärarna voro överlag aktningvärda, plikttrogna och dugliga, och därtill voro särskilt lektoratens innehavare så gott som samtliga mycket gamla män. Den unge rektorn var i den avundsvärda situationen att inom de allra närmaste ären se lektoraten övertagas av unga innehavare, samtliga dessa skickliga pedagoger och några därtill män med mycket stor, delvis lysande intellektuell begåvning. En av dem torde Klingberg ha personligen övertalat att söka lektorat i Strängnäs, nämligen en kamrat från Karlstad-tiden, den ovanligt effektiva läraren i engelska och franska Thor Nordström.

I stort sett får det nog sägas, att den nye rektorn hade det väl förspänt. Ett litet läroverk med ett elevantal, som vid 1880-talets början

stod omkring 150, för att något år i början av följande årtionde nedgå till minimisiffran 84, en förvaltningsapparat av samma storleksordning, om man n. b. bortser från de i obekväma reverslån placerade rätt stora stipendiefonderna; ett litet lärarekollegium, som icke torde inom sig ha hyst någon typisk kverulant, dessa omständigheter bidrogo till att göra rektorsbefattningen till en av de mera lättskötta. Ett aber fanns eller två: lokalernas gammalmodiga och opraktiska beskaffenhet, speciellt för de naturvetenskapliga institutionernas del, vartill kom, att tillbakagången av det ringa lärjungeantalet betog läroverkets viktigaste kassor, ljus- och ved- samt biblioteks- och materielkassorna, möjligheten att tillmötesgå ens mycket blygsamma anspråk. Hurusomhelst, rektorsbestyren, vartill kommo 1/4 timmars undervisning (i latin, grekiska och filosofi) samt sessionerna i domkapitlet, synas ha givit rektor Klingberg jämn sysselsättning. En klar, logiskt skolad hjärna hade han otvivelaktigt, god hälsa och stora kroppskrafter; han skydde ej arbete, var fastmer ett föredöme i pliktrohet och punktlighet, men kanske var hans arbetssätt en smula omständligt och därför tidsödande. Han hade tung hand, skrev en omsorgsfull, allt annat än lättflytande handstil, och utan officiellt skrivbiträde, som han var, togo honom givetvis skrivgöromålen avsevärd tid: själv skrev han synbarligen, endast någon enstaka gång ställföreträdd av någon välskrivande dotter, samvetsgrant med egen hand in rätt utförligt motiverade dedikationer i flertalet premieböcker, som vid läsarets avslutning, ibland också vid höstterminens slut, tilldelades därav förtjänta lärjungar. Över huvud präglades rektor Klingbergs hela verksamhet, både i chefsställningen och lärargärningen, av personligt intresserad, plikttrogen omsorgsfullhet. Den som hade förmånen att åtnjuta hans undervisning, kunde näppeligen undgå att frapperas och även imponeras av detta karaktärsdrag hos honom. Gustaf Klingberg blev, överallt där han gick fram, respekterad, icke minst av de unga. Storvuxen och grovlemmad långt utöver de vanliga måtten, med stora och tämligen grovt formade anletsdrag såg han ut som en avläggare av de kraftiga svenska pedagoger, som under storhetstiden gävo ans och tuktan åt ett vida grövre och hårdförare släkte än det, som tillhörde det nittonde århundradets sekelslut. Detta intryck förstärktes av den i regel allvarliga och bjudande blicken i de stora, något utstående ögonen och av det drag av självmedveten viljestyrka, som låg i underläppens kraftiga utmejsling. Rösten var grov, talet var en smula rustikt, i klangen något dovt men energiskt artikulerat, med avhuggen fraserings. Någon förnämlig vältalare var Gustaf Klingberg knappast, men vad han sade var logiskt genomtänkt, bar i sin dekreterande, gärna i sentensform stöpta, för-

kunnelse vittne om antikpåverkan och var alltid lättbegripligt. Han gjorde intryck av att ha icke blott läst i böcker utan också lärt av livet. Unga människor snarare begrep han såsom människor, än han senterade dem såsom unga. Hade han själv någonsin varit ung? Det längsta anförandet av honom, jag ännu i dag någorlunda minnes, hölls vid början av ett läsår och knöt an till den under sommaren utförda restaurering av bön-salen, som bl. a. smyckat den med påmimmelser om i byggnaden fordom timade historiska tilldragelser och dessutom med nyttiga tänkespråk, somliga på svenska, andra på latin. Betecknande nog hade talaren till text för sitt allvarliga och tänkvärda anförande valt det svenska allvarsordet: »Den agalös lever och lagalös, han hederlös dör» samt Horatii sentens om strävsamheten: »*Qui studet optatam cursu contingere metam, multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit*¹⁾». Jag har det intrycket, att den äldrande rektorn efter att pliktskyldigast ha inpräntat hos sina unga åhörare den laglydiga sedesamhetens dygd därefter, följande sin inre höjelse, övergår till att ur minnet måla sin egen ungdoms erfarenheter av ett liv, som för den fattige, från stubbotan rot uppvuxne ynglingen hittills så ofta har bjudit på försakelse och ett arbete för egen utbildning och andras undervisning, så hårt och oavlatligt, att han aldrig haft tid att känna sig fri och glad och yr och ung. Ett liv, på vilket ingen må se ned med sentimentalt ömkande deltagande, då det bidragit att stålsätta viljan hos många av våra bästa ledande män och då det, rätt påsett, mitt i all sin enformiga gråhet har moment av intresse och spänning, om inte annat den spänning, som ligger i svaret på den oroliga frågan: »Bära eller brista?» —

Det förefaller, som om Klingberg samtidigt som han med självmedvetenhet kände sig som en man, den där själv brutit sig sin väg i livet, också kände med sig att han på grund av sin barndomsmiljö kommit att sakna mycket av den omgivningens påverkan, som förlänar samlivet lätthet, förfining och elegans²⁾. Hovmannaton och hovmannalater eftersträvade han icke; allra minst åträdde han att spela rollen av petit maître. Alla årstider gick han klädd i mörkfärgade kläder av tjockt tyg; kostymen fick sin oföränderliga prägel av den långa skört-

¹⁾ = Den som vill nå ett åtrått mål, får redan som yngling föra försakelsens strävsamma liv, både svettas och frysa.

²⁾ Om någon benägenhet att utsudda skillnaden mellan bokvett och folkvett (belevenhet) vittnar i varje fall icke följande utsaga, f. ö. i sin avhuggna fraserings och drastiska formulering typisk för K.: »A tar sin examen; han tar två. Ja visst! Men ställ honom i en salong, på ett bonat golv: han slår ikull.»

rocken. Skodonen utgjordes under den varma årstiden av låga skor av grov typ; vintertiden utbyttes lågskorna mot kraftiga långstövlar av smorläder, vilka förlånade något av stelt lufsande åt hans annars raska gång med dess jämförelsevis korta steg. Gustaf Klingberg var i allt sitt sätt att vara, i åthävor som ord, en alltigenom okonstlad man. Att snusa älskade han; den jättestora blårutiga bomullsnäsduken var jämte snusdosan hans stående attribut, och alltefter lynne och pedagogisk situation gömde han näsduken än mellan rock och väst, än i endera ärmen men veterligen så gott som aldrig i rockfickan.

Tvärs igenom den livserfarenhet och den genomtänkta livsåskådning, som gav stadga och värdighet åt hans väsen, framlyste esomoftast ett drag av obetvinglig och påfallande naivitet, som bl. a. tog sig uttryck i mycket påfallande mimik och åtbörder. Konsten att diplomatiskt välja eller framkalla en naturlig anledning till reflexioner över ämnen, som lågo honom om hjärtat, gåvan att i lätt ton elegant säga väsentliga saker liksom en passant var icke hans.

Kanske fanns det på gymnasiet bänkar några, som att börja med betraktade rektor Klingberg med något spefulla blickar, nämligen den inte så alldeles lilla kontingent lärjungar, som till Strängnäs' lilla läroverk kommit från Stockholm för att omplanterade i den anspråkslösare miljön med dess mindre påträngande frestelser, söka förbättra kunskapsbetygen eller vitsorden för flit och seder. De voro från sina större förhållanden kantänka inte vana att se en rektor på nära håll, inte vana vid så okonventionella miner och åtbörder eller vid så omedelbara känslouttryck från ett sådant *numen* som en rektor. Näja, skratlusten försvann, och respekten tog överhand, i den mån de lärde känna mannen bakom de yttre fasonerna.

De ofta rätt vidlyftiga stockholmspojkarna fingo också utanför skolan lära sig *mores*, inackorderade som de ofta voro i någon lärarfamilj med kraftfull hufvader. Rektor själv ansåg sig oförhindrad att i sitt hem hysa stockholmspojkar, som där inte bara fingo husrum, tvätt och mat utan också tillsyn och läxkontroll. Gentemot övriga inackorderingsställen förhöll sig rektor K—g en smula kritisk, t. o. m. om hufvadern på vederbörande ställe råkade vara lärare. En f. d. lärare vid Strängnäs' läroverk har senare meddelat mig, att han blev livligt överraskad av att en dag få rektors inspektionsbesök i den del av vånningen, som var upplåten åt inackorderingarna, och att han kände sig som fallen från skyarna, då Klingberg tog den sökte delinkventen i kragen och släpade in honom i hufvaderns arbetsrum med den barska förklaringen: »Ja, det är nog bäst, att du, X., går ut, medan jag förhör

honom här!!» — Även anspråkslösare hushåll, som hyste skolpojkar från hem utanför läroverksstaden, fingo då och då besök av rektorn, och om dessa — låt vara glest inträffande — inspektioner torde kunna sägas, att de avgjort voro till gagn.

Typisk för vår gode »*Paters*» inställning såsom de goda sedernas väktare är följande utsaga till 1890 års abiturienter ett par dagar före studentskrivningarnas början: »Om måndag / kommer det hit en privatist / från Örebro, / som har C i uppförande. / Du S. har ditt B. / SKÖT DIG!!!» Långt bättre att görligast förekomma grövre förseelser än att efteråt nödgas beivra redan begångna sådana, var uppenbarligen hans sunda grundsats. Enstaka småsaker vare saklösa! var en annan grundsats, visserligen ej uttryckligt formulerad, ej heller undantagslöst tillämpad. Så litet som möjligt draget inför *kollegiet*, så mycket som möjligt *under hand* avvecklat! var en tredje av hans maximer. *Under hand* må i detta sammanhang ej tolkas som liktydigt med *handgrip-ligen*. Över huvud kan jag ej minnas mig ha sett eller hört, att rektor K—g formligen agade eller på något sätt kroppsligen tillrättavise någon felande elev. Kanske var han rädd för att i sådant fall missbruka sin stora kroppsstyrka. Vad kollegiets medlemmar tänkte om underhandsystemet, vet jag ej med visshet; troligen voro de nog kloka att ge det sin stillatigande sanktion. Vid ett bestämt tillfälle torde man dock från läroverksledningens sida ha varit väl släpphänt. Det hade varit inskrivning av värnpliktiga vårvintern 1892; massor av inskrivningsskyldig ungdom från den kringliggande landsbygden hade varit samlade i staden, och floder av öl och brännvin hade runnit ned i törstiga strupar och eldat annars fridsamma sörmländingslynnen. När nu mot aftonen hemfärden anträdde, visade det sig, alldeles mot vanligheten, att den lantligt fridsamma beskedligheten lämnat rum för en ansats till morsk självkänsla, och att de blivande fosterlandsförsvararna kände sig manade att uppträda till skäligt självförsvar mot skolpojkarernas haglande gläpord och isbollar. Inom kort var en häftig kalabalik i gång, vilken emellertid snart slutade med bondehopens nederlag, eftersom skolpojkarerna för en gångs skull energiskt understöddes av stadens övriga vuxna ungdom. Det mest stötande var de segrandes sätt att missbruka sin victoria: beväpnad med störar och andra tillhyggen, förföljde stadsungdomen — däribland en hel del gymnasister, som bort veta bättre — hack i häl de flyende och genompryglade dem grundligt till straff för visad självkänsla. Man försporde tyvärr ej, att läroverksledningen rörde i denna ledsamma affär, i varje fall synes det ej ha skett med den grundlighet och kraft, att det lände de grövst felande till vederbörlig

näpst. Eller väntade man kanske på anmälan från de misshandlades sida?! Frågas då: när hörde man en svensk yngling efter ett slagsmål, varur han kommit utan förlust av ledamöter eller arbetsförmåga, någonsin erkänna, att *han* varit den, som fått stryk? Jag minns nu ej rätt, om rektor med skärpa berörde saken inför den samlade ungdomen; visst är, att det varit på sin plats att därvid fastslå den vidriga fegheten i stadspojkarnas ståtliga bravad. Ingen må missförstå detta och taga det som en allmän kritik av vår käre rektors vilja och förmåga att tala allvarliga och sunt fostrande ord till oss unga! Tvärtom, han lät ej tillfällena gå obrukade förbi, och han brukade dem väl, men jag har ett visst intryck av att han ej spelade på så många strängar: vad han behärskade var pliktläran, däremot låg det tydligen ej för honom att ställa ynkedom och gemenhet i sarkasmens blixtbelysning eller att ge pliktförkunnelsen lockande väljud för unga öron genom ett samtidigt grepp i känslans klangfullt vibrerande sträng. Sådan som han var så talade han, redbart, tveklöst, kraftfullt inskräpande, och annorlunda ville vi ej ha honom. Den gåva, som på hans femtioårsdag, den 10 april 1892, frambars till honom genom elever i de båda högsta gymnasieklasserna, kom omant och från tacksamma hjärtan. Helt visst togs den också med glädje emot; jag vågar tro det till trots av rektorns antydningar om det betänkliga, som möjligen kunde ligga i att i offentlig ställning mot-taga sådant, något som i värsta fall kunde draga med sig bötespåföljd. Än i dag hör jag, som om det sagts i går, den snabba skorrande replik, varmed biologiläraren Eugène Köhler beledsagade en vänligt beundrande blick på den vackra fruktskålen: »Käva Bvov, då tvov jag Du pliktav».

Om Klingbergs egenskaper som kollegiets ordförande kan jag intet med visshet berätta, vilket torde få tagas som indirekt bevis för att han även därvidlag höll måttet.

Såsom ledamot av konsistoriet torde han på grund av sin klara tanke och sin lojala inställning ha varit en värdefull och samtidigt ej svårhanterlig kraft. Med den kristligt idealistiska åskådning, som han ärligt omfattade, torde han ha gått till konsistorieförhandlingarna utan suckan, åtminstone medan krafter och andlig spänstighet ännu funnos i behåll.

Gustaf Klingberg såsom lärare förtjänar sitt särskilda kapitel. I undervisning togo sig nämligen hans gedigna egenskaper ett alldeles särskilt påtagligt uttryck. Latinet var säkerligen hans älsklingsämne; däri hade han ovanligt grundliga kunskaper, och i latinundervisningen fullföljde han på ett värdigt och självständigt sätt de traditioner, som vid Strängnäs' läroverk grundlagts av den lysande latinske stilisten lek-

tor Lars Fr. Kumlin (1845—1881). Då man talar om grundliga latinska studier, nödgas man för undvikande av missförstånd påminna om att latinstudiet ännu under senare hälften av 1860-talet, under vilken period Klingbergs akademiska studier avslutades, och ännu ett årtionde därefter vid Uppsala universitet väsentligen var inriktat på grammatisk-stilistiska och i någon mån på textkritiska frågor. Det jämförande och historiska studiet, som länge tillämpats i varje fall i Tyskland, infördes för *latinets* del vid detta universitet först av de båda framstående forskarna O. A. Danielsson (*1852) och P. O. Persson (*1857). *Tidigare* hade det historisk-komparativa studiet av *grekiskan* där införts, nämligen av Einar Löfstedt d. ä., professor i grekiska vid U. universitet 1870—1889, men dennes akademiska verksamhet började ej så tidigt, att Klingberg fick honom till lärare. Det är möjligt, att Klingbergs skolstudier i grekiska leddes av mindre förnämliga lärare än den utmärkte stilist (Kumlin), som givit hans latinska studier deras entusiasmerande eggelse; kan väl också hända, att han kände föga vänsfrändskap med och hade jämförelsevis litet att hämta hos Uppsala-professorn i grekiska, den exklusive och huvudsakligen estetiskt inriktade Spongberg. Så mycket är säkert: K—g varken behärskade grekiskan så suveränt som latinets eller gick till undervisningen däri med den varma hänförelse, som han uppenbarligen kände inför latinets och latinundervisningen. Med romersk anda och latinskt språk kände han sig innerligt förbunden. Romerskt sätt att tänka, helst stöpt i sentensens form, latinsk satsrytm och periodbyggnad beundrade han och hade under år av kärleksfullt studium tillägnat sig konsten att ge dem något av sin personliga egenart. Det var något vackert i den hänförelse, varmed han, soldatsonen från Norden, fullgjorde sin tjänst i den skara, som man — med tanke på stormanloppen från »latinherraväldets» förbittrade fiender särskilt under 1880- och 1890-talen — skulle kunna kalla *latinitas militans*. Helt visst mer än anade Gustaf Klingberg långt före år 1896 och år 1904, att han i latinskrivningens ingalunda lättlärd konst undervisade ynglingar, för vilka den latinska stilen aldrig skulle få den praktiska betydelse, den haft för längesedan bortgångna generationer och ännu för hans egen generation. Denna känsla av latinestilen på avskrivning påverkade honom emellertid för ingen del så, att han det minsta prutade på kraven på sina elever eller med en enda tiondel lägre värmegrad drev konsten att lägga om en svensk text på samma gång så grannlaga, att intet i innehållet slarvades bort, och så målmedvetet, att texten kunde godtagas såsom bärande grund för skapande av en latinsk stil, latinsk så till ordval som satsrytm och periodbyggnad.

Säkert representerade en verkligt fulländad latinsk stil i hans ögon det språkliga skönhetsideal, som stod hans väsensart närmast. Den språkliga renlighet, som ligger i avskyn för ett oriktigt, på måfå gjort ordval, den tankens energi, som oavslåtligen strävar efter ett klart innehåll, klätt i klaraste möjliga form, det skönhetskrav, som ej låter sig tillfredsställas av något, som saknar fast rytmisk anordning, dessa fostrande moment ville han genom latinsk stil skänka sina lärjungar, så länge skolordningen ännu tillåte honom det och så länge Gud därtill gäve honom krafter. Den undervisningsformen var för honom ingen vedertagen tom slentrian, den uppfattades av honom som ett honom givet *kall*, vid vars fullgörande tröghet var ett brott och leipotaxia (= fanflykt) en dödsynd.

Sammanhanget inbjuder osökt till en jämförelse mellan Gustaf Klingberg och hans närmaste ämbetsbroder i den klassiska undervisningen, lektor Julius af Sillén. Säkert undgick det ej Klingberg, vilken lysande intellektuell begåvning Sillén ägde, liksom han fullerväl visste om både den höga graden och den fascinerande arten av dennes pedagogiska utrustning. Under mångsidigt samarbete med S. hade han nog mången gång iakttagit, huru väsensskilt olika deras intellekt voro. Han själv bedömde i regeln frågorna från allmänna principer, under vilka han sökte subsumera de enskilda fallen. Sedan han enligt sitt eget bedömande lyckats därmed, hade han sin ståndpunkt given och förfäktade den klart, redbart och eftertryckligt. Det vapen han förde, var närmast att likna vid den tunga huggsabeln. Sillén åter hade en inträngande blick för det enskilda fallets egenart. Sedan han med hjälp därav upptäckt sakens kärna, var han ej sen att med en osvikligt skarp logik »bena upp» saken till restlös klarhet. Fann han trots allt en onöjaktighet återstå, kommo honom hans människokänedom och fina omdöme i regel till undsättning. Julius af Silléns vapen var den med ofelbar intuition och bländande teknik förda värjan. Det kunde vara frestande att till jämförelse här ägna Silléns syn på den klassiska undervisningens betydelse och ställning några ord med ledning av yttranden, som av honom vid skilda tillfällen fällts, och av skriftliga uttalanden, hämtade från hans pedagogiska författarskap. Att taga den i pedagogiska principfrågor ganska skeptiske intelligensaristokraten af Silléns ironiskt tillspetsade uttalanden alldeles efter ordalydelsen torde knappast vara tillrädligt. Hurusomhelst skall jag inte taga denna — låt vara intressanta — fråga till behandling, då den ju ligger utanför mitt ämne. Naturligtvis hade Klingberg rätt klart för sig, huru olika han själv och Sillén lagt sitt antikstudium, att alltså den 12 år yngre S. först och främst

hade en allmän språkvetenskaplig skolning med tyngdpunkten lagd på den historisk-komparativa sidan, men att denne också ägnat det kulturhistoriska, religionsvetenskapliga, idéhistoriska, det litterärt motivhistoriska och även det rent skönlitterära hos de antika auktorerna stark uppmärksamhet. De hade alltså haft helt olika utgångspunkter vid sina akademiska studier, och den kunskapspackning de från universitetet tagit var på sitt håll med till den pedagogiska verksamheten, var också rätt olikartad. Måste man också utan vidare fastslå, att Sillén såsom rent vetenskaplig språkman och i förutsättningarna för att avvinna litteraturen intressanta, briljanta och stimulerande synpunkter var den avgjort överlägsne, måste man å andra sidan rättvisligen i hög grad respektera för att ej säga beundra Klingbergs djupa och gedigna insikter i latiniteten såsom sådan. Ett förnämligt prov på Klingbergs förmåga såsom latinlärare var den utgåva av Ciceros *Cato maior de senectute*, som han under karlstadtiden åstadkommit. Denna tilldragande filosofiska skrift fick jag emellertid aldrig genomgå under hans ledning: läsåret 1892—1893 använde han Ciceros *Disputationes Tusculanae* (utgiven av J. M. Sundén), vari första boken (*De morte contemnenda*) genomgicks. På tal om kursmoment kan omnämnas, att Klingberg med sina latin- såväl som grekklasser aldrig redovisade stora kvantitativa kurser. Detta berodde delvis på den utomordentliga noggrannhet, varmed han på lärorummet förberedde varje stycke, som skulle givas i hemläxa. Varje ord pressades, tills man under samfällt arbete lyckats få fram ett svenskt uttryck, som så till innehåll som språklig nyans syntes honom troget återge den latinska texten. På sitt vis alltså en motsvarighet till den möda han omvänt gjorde sig för att av en vanlig naturlig svensk (ej s. k. temasvensk) text få fram en latinsk stil, som bar hjälpligt idiomatisk prägel. Följande texter medhunno vi under Klingberg, som från och med 6:2 tog latinundervisningen i fasta och självmedvetna händer, sedan vi i klass 5 för Per Lundstedt genomgått övlig kurs i Cornelius Nepos samt påbörjat Ovidius, i 6:1 för samme L—dt läst Caesars *De bello gallico* bok I samt gått vidare fram i Ovidii *Metamorfoser*. Beträffande tjänstefördelningen i 6:2 må nämnas, att rektor av schematekniska skäl dispenserat sig från Vergiliusläsningen, som överflyttats på adjunkten vik. lektorn Aug. Widebeck, vilken med schwung och utan småaktighet hjälpte oss igenom aeneidens första sång i 6:2, varpå han på liknande sätt gjorde oss samma tjänst i 7:1 med andra sången. Vad vi i 6:2 medhunno under Klingbergs handfasta ledning, var ett drygt trettiotal sidor av Livii första dekad i urval (Liviansk krestomati, utg. av nyköpingslektorn Emil Kullander). Den genomgångna prosa-

textens kvantitativa knapphet förklaras dels av den omständliga samvetsgrannhet K. ägnade textpreparationen på lärorummet, dels av det utrymme han ansåg sig böra skänka såväl grammatikstudium som stilskrivning. Sedan stilen återfåtts rättad, ålåg det vederbörande elev att inom två, högst tre, dagar inleverera den snyggt och felfritt inskriven i en särskild skrivbok, som bar påskriften: »Versiones emendatae» (=rättade översättningar). Sedan rektor återlämnat dokumentet i genomsett och eventuellt rättat skick, hade klassen den senast rättade stilen som utanläxa, till blickens övande och språkörats skärpande. Undra på att Klingberg gjorde sig mycken möda med rättandet av stilarna till fullständig korrekthet och finess! Han hade helt enkelt icke samvete att genom ett mindre träffande latinskt ord eller genom slapp eller haltande rytm vandalisera sitt älskade latin eller fördärva elevernas språköra. Och vilken möda han gjorde sig med den rättade stilens ventilerande vid första återlämnandet! Det var *då* man fick i detalj veta, huru man rätteligen *borde* ha redigerat om sin svenska text för att förvandla den till ett värdigt underlag för dess latinisering. Klingbergs tematexter voro f. ö. så mångsidiga, att de så gott som aldrig gävo eleven möjlighet till stereotypering eller ens schematisering. Det var detta, som för den språkbegåvade eller åtminstone språkitresserade ynglingen gav arbetet med det motspänstiga svenska språkmaterialets latinisering en verklig lockelse. Jag tvekar icke att tillerkänna ett sådant arbete rang, heder och värdighet av konsthantverk. Sökte Klingberg vid textexplikationen framför allt att utvinna lärdomar av syntaktisk, synonymisk och språkrytmisk natur, avsedda att tillgodogöras vid stilskrivningen, var han i stället mycket fåordig rörande textens vittnesbörd om kulturförhållanden, folklynne och aktuell politisk situation. Rörande de i framställningen som integrerande beståndsdelar ingående talen teg han helt; det kan synas förvånande, att han, den skolade logikern och den kände utgivaren av en lärobok i stilistik, inte ens hade något att förmäla om talens och över huvud framställningens komposition. Att han icke ägnade förhållandet mellan den historiska textens framställning och det av senare tidens vetenskapliga forskning klarlagda »verkliga» förhållandet intresse, får man kanske ej undra på. Mera anmärkningsvärt är, att han ej anslåg någon del av den rikligt tillmätta tiden till att ge oss en aning om det arbete i form av textkritik, som låg bakom våra latinska texter, att ordet och begreppet *texttradition* och *läsarter* mig veterligen aldrig nämndes.

Klingbergs grammatiska undervisning var särdeles gedigen, för-
enande osviklig säkerhet och vederhäftighet i detaljerna med god för-

måga att översiktligt belysa större sammanhang. Originell självständighet i sin grammatiska syn på latinska språket hävdade han ej. Vad grundlärda och arbetsamma tyskar funnit för gott att i läroboksform meddela en lyssnande värld, ansåg han ej lönt att söka principiellt rucka på. Som mönster för en latinsk skolgrammatik tycks han att döma av lovordande omnämmanden ha betraktat en dylik med det lärda paret Lattman och Müller till författare. Den i hans rikliga syntaktiska förbättringstillägg till Törnebladh & Lindroths Latinsk språklära plötsligt en termin uppdykande nya termen 'oblik bisats' (=styrd bisats) torde vara att tillskriva en mellantermins givande studium av den beundrade, söderifrån stammande latinska grammatiken. Att han längre fram ansåg en annan tysk, bärande namnet Buttman, ha nått än längre i fullkomning, trodde jag mig år 1916 (åtta år efter det att K. avgått med pension) förstå av ett uttalande, som han det året fällde i ett brev, vari han tackade för ett dedicerat exemplar av en samma år av J. Bergman och mig offentliggjord latinsk grammatik. Denna vår lärobok sökte taga hänsyn till att den latinska grammatikan ej längre hade att tjäna latinsk stilskrivning som rättesnöre, varjämte den tämligen energiskt tog fatt på den historiska synpunkten. De karakteristiska orden i brevet, som jag inte längre kan återfinna, torde så gott som ordagrant ha lytt sålunda: »Ställd inför uppgiften att ge ut en latinsk grammatik hade nog jag för min del nöjt mig med att ge något slags motsvarighet till Buttmanns Lateinische Schulgrammatik, kanske i något utvidgad form. Men du är en lärd man och vet, vad du gör.» — Och nu åter till kurserna! I 7:1, där Klingberg liksom året förut skötte endast prosakursen, medhans ett fyrtiotal sidor av Livii första dekad, varjämte hela liviuskursen samvetsgrant repeterades. K—g var nämligen en helhjärtad bekännare av lärosatsen: »Repetitio est mater studiorum». I 7:2 övertog K. hela undervisningen i latin; vår kurs i denna klass omfattade, såsom i annat sammanhang redan sagts, av Cicero Tusculanernas första bok. c:a 20 sidor alltså, vidare av Horatii Oden c:a 800 vers, hämtade ur första, andra och (i mindre utsträckning) tredje böckerna. Romarodena med deras strafftal över ett förvekligt och demoraliserat släkte och deras av talande föredömen ur forntiden kryddade maningar till sedlig förnyelse hade uppenbarligen gensvar ur en klangbotten på djupet av hans egen själ. När han behandlade dessa odens positiva moment, låg det som en bister strålgans över hans grovhuggna drag.

En enda gång, så vitt jag nu minns, provade han vår förmåga att reda oss med översättning av alldeles obekant text, ett medelsvårt stycke av *Justinus*. Provet skulle tydligen samtidigt med förövningen för stu-

dentexamen innebära ett slags improviserad tentamen och torde också ur denna synpunkt ha för klassens del utfallit skäligen gynnsamt. Rörande mitt eget provstycke måste jag dock av min lärare få hjälp med betydelsen av ordet *bitumen* (=jordbeck). Huru ofta har jag inte ännu så långt fram i tiden som efter hunnen doktorsgrad i drömmen gjort om denna tentamen för min vördade latinlärare och med full vetskap om vad han numera av mig hade rätt att vänta och kräva, lidit den svidande förödmjukelsen att varken kunna rätt läsa innantill eller förstå innebörden av det lästa! Klingberg var annars sannerligen ej den, som fann ett nöje i att obarmhärtigt avslöja en stackares okunnighet, tvärtom fröjdades han syn- och hörbart över allt, som gick så som sig borde.

Till hjälp för den logiska såväl som den rent rytmiska inpräglingen av kunskapsmomenten hade han en hel del yttre, endast lindrigt symboliska, tecken och gester: han knäppte med de kraftiga fingrarna i takt, slungade den blårutiga snusnäduken innanför skörtrocken med blixrens fart, neg taktmässigt på vänster ben, under det att samtidigt det högra underbenet med ett dovt trummande ljud våldsamt fördes mot det vänstra knävecket. Var han missbelåten (våldsamt uppretad såg jag honom knappast), endast stirrade han med de stora ögonen, under det den kraftiga, tunga underläppen sköt fram ännu mera markerat än vanligt. Hade han under en lektion att beröra ett för honom obehagligt ämne, där han fann det svårt att rätt avväga hänsynen till å ena sidan sanningens, å andra sidan diskretionens krav, signalerade han genom sin uppsyn långt i förväg sitt inre trångsmål: färgen steg oavbrutet i hans ansikte, hans drag förvredos av ett minspel, däri obehaget och försöket att obesvärat le kämpade om övertaget; slutligen kom det han hade på hjärtat till hörbart uttryck i ord, som med stilla röst framsades, liksom pressades fram, alldeles utan den vanliga säkra, energiska fraseringen. I sådana ögonblick var det omöjligt att inte känna med och hålla av Gustaf Klingberg, den innerst inne blyge, känslige och gode mannen. Han var ej lätt till lynnet och säkert ej optimist till temperamentet; som en äkta *laudator temporis acti*¹⁾ såg han övervägande mörkt på världens och de enskilda människornas framtidsutsikter. Vid de tillfällen då han hördes yttra sig om en eller annan lärjunges horoskop, gick spådomen i regel i mörka tongångar, säkerligen till mycken plåga för siaren själv. Nå, hans egna lärjungars studentexamen våren 1893 gick bra, både i latin, grekiska och filosofi.

I grekiska hade vi efter fyra skolår med 6 veckotimmar under vart

¹⁾ = en lovprisare av den gamla goda tiden.

och ett en skäligen mager kurs att redovisa: drygt 60 textsidor i Xenofons *Anabasis* och dessutom av Homeros *Odysseens* tre första sånger. Egendomligt nog läste vi ingen skrift av Platon; det hade varit på tal att läsa Kriton, men av något skäl, som jag nu ej minns, kom tanken ej till utförande.

Vad jag måste beteckna såsom ett missbruk av de grekiska timmarna var, att vår lärare — sannolikt till någon svag elevs förkovran i latin — lät oss lägga ned mycken tid och möda på att till latin översätta xenofontexten. Hursomhelst, vårt grekiska pensum, om ock litet till omfattningen, inlärde vi ordentligt, men den skönhetsbehållning, den lyftning till en högre andlig rymd, som grekiskans studium borde kunna skänka, fingo vi mycket sparsamt erfar. Det är dock ej utan skäl, som Horatius säger sig representera allenast »*tenuem spiritum Graiae camenae*» (=en svag fläkt av den grekiska sången).

Klingberg hade vid akademien drivit grundliga filosofiska studier. Christofer Jacob Boström och Sigurd Ribbing torde därvid varit hans tongivande läromästare. Han hade disputerat för graden på en avhandling om Kants kritik av leibnizianismen. Senare hade han tillsammans med sin studiekamrat Gustaf Sjöberg utgivit en lärobok i logik och en i antropologi. Den sistnämnda läroboken, som var starkt påverkad av boströmsk filosofisk grundåskådning och terminologi, var hårdtuggad, så att det mer än förslog: det formligen knastrade mellan våra ungdomliga filosofiska mjölkttänder, då vi sökte komma åt den kärna av levande verklighet, som gömde sig bakom de boströmska definitionernas hårda skal. Till all lycka bråkade inte vår käre lärare i filosofi med hårdklyvande utredningar av innebörden i definitionernas ständigt återkommande *genus proximum*: »Människan själv, tänkt såsom grund för föreställningar av ... innehåll». Han kände ej större reverens för den lärobok, som han själv i kompanjonskap med vännen Sjöberg (måne den egentlige *spiritus rector*?) utgivit, än att han enkelt, sunt och trohjärtat talade med oss om de mänskliga frågor, som kunde anses stå i rimligt samband med dagens läxa, och dessemellan fyllde ut den schematiskt magra framställningen i boken med längre exkurser. Särskilt drager jag mig till minnes en sådan, som behandlade de fyra temperamenten. Den karakteristik man därvid fick del av, var i all sin korthet och väl också förenklade ensidighet skarpsinnigt träffande. Den fysiologiska bas (den hippokratiska), varpå denna temperamentlära var uppbyggd i sin genetiska del, drogo vi då skeptiskt på smilbandet åt. Kanske var vårt överlägsna leende en aning förhastat: den moderna forskningens utredningar rörande temperamentets sannolika samband med de endokrina

processerna synas ju ha på en gång rehabiliterat och, givetvis, korrigerat grekernas teorier på området. Vi tacka vår käre filosofilärare för vad han gav oss under de stilla gemensamma timmarna i ett ämne, som behandlat av en stympare ter sig oändligt torrt och fattigt men som rätt fattat ej behöver blygas för att kalla sig *scientia scientiarum*. Över huvud står Gustaf Klingberg i vår hågkomst som en aktningssjudande, ja, värnadsvärd chefsgestalt, som en kunnig, pliktrogen, drivande och värdefull lärare, i sammanfattning sagt som en kärnfull man.

I det klingbergiska hemmet hade jag en gång glädjen att vara gäst; det var vid en av de i Strängnäs under 1890-talets tidigare år populära läsaftnarna för ungdom. I aftonens litterära sysselsättning gjorde han ett enda inlägg, nämligen för att lämna en, f. ö. roande, en passant-notis om en av de i det upplästa dramat förekommande personerna. Denna objektiva saklighet var för honom betecknande. Subjektiva moment saknades dock icke: jag fick ett starkt intryck av värmen i hans förhållande till maka och barn, av den glädje han kände över hemmets gåva. Att den älskade makans förtidiga död grep honom hårt, har jag hört berättas. I saknad av detta för honom väsentliga stöd blev det honom säkert ej lätt att med spänstighet möta åldringens sällan uppmuntrande erfarenheter. Helt visst sökte han ankarplats för sin ande i den värld, där livets vindilar och stormväder ej kunna störa hjärtats ro. Jag minns, hur han under ett förtroligt ögonblick frampressade en bekännelse om filosofins begränsning: »Om någon», så ungefär föllo orden, »bjuder ett efter bestående värden hungrande människohjärta filosofiska lärosatser, låt vara de allra djupsinnigaste, då ger han stenar i stället för bröd».

Jag har sökt teckna Gustaf Klingberg så, som jag såg honom, med hans begränsning och hans verkliga styrka. Då jag i mycket gått *hans* väg (läroverkschefens och antiklärarens), känner jag hans svårigheter alltför väl för att taga mig ton av ofelbar Besserwisser. I mitt läge har jag mer än de flesta skäl att praktiskt tillämpa den goda grundsatzen: »*Premendo alium me extulisse nolim*».¹⁾ Men i en teckning, som gör anspråk på trohet, ha även halvskuggorna sin rätt. »*Amicus Plato, sed magis amica veritas*»²⁾

¹⁾ Genom att nedsätta en annan vill jag icke vinna egen berömmelse.

²⁾ Jag älskar Platon, men sanningen är mig ännu mera kär.

Isak Fehr.

(1850—1929)

Av Rektor *Nils Lundquist*, Stockholm.

Vid försöket att teckna bilden av Isak Fehr, åren 1885—1917 lektor i Strängnäs, har jag föga bruk för pedagogiska abstraktioner. Mannens egen personlighet var först och främst alltför rik och egenartad för att kunna restlöst tolkas med hjälp av en schematisk temperamentslära, och hans pedagogiska gärning tedde sig som en mindre vanlig produkt av djupt personliga grundsatsers förmälning med stundens improvisationer. Hans lärargärnings ekvation låter sig svårigen uppställas med hjälp av någon formel, hämtad från den pedagogiska systematiken. Skildringen, vars stoff är till mycket ringa del hopbragt på litterära fyndorter, må betraktas som en krans av löst förbundna personliga minnen.

När den, som skriver dessa rader, med höstterminen 1888 vann inträde i Strängnäs' läroverk såsom elev i dess femte klass, hade jag »förmånen» att i förväg orienteras av en i staden hemmahörande skolpojke, som välvist förutspådde, vad mina två bröder och jag hade att vänta av skolans lärare. Med den något stryktäcka blandning av beskäftig viktighet och förtjust elakhet, som gärna präglar den övermaga genomsnittsskolpojken inställning till gröngölingen, bredde ciceronen tjockt med färg på de lärarporträtt, som han med fantasifull brio ritade till den blyge och klenmodige nykomlingens uppmuntran. Några lärare tedde sig därvid övervägande löjliga men det stora flertalet avgjort skrämmande genom rent fantastiska kunskapsfordringar i förening med bödelsaktig grymhet. Vid möte med de avmålade lärarna i den nyktra verkligheten märkte jag genast med lättnad, att jag låtit dupera mig och att min sagesmans skildring tålde prutning i fråga om både löjesmålningen och, icke minst, den härresande skräckmålningen. En samling aktningssvärda, pliktrogna och rätt så allvarsamma herrar var, vad jag fann dem vara, i ett par fall en smula »kufiskt» originella, i ett par fall verkligt fordrande, men allesamman rätta israeliter, för vilka skum illvilja var helt främmande.

Vad man, låt vara endast halvt medvetet, saknade i denna samling av hedersmän och goda lärare, var det samtidigt oroande och stimule-

rande vinddraget av en överlägsen personlighet. Jag talar nu endast om *femte klassens* situation, icke om läroverket i dess helhet. — »Skoj» från lärjungarnas sida kom i den dockskåpslilla klassen inte i fråga; som skoj betraktar jag inte det hörbara eller endast synbara skratt, varmed vi pojkar hälsade den gamle latinläraren Per Lundstedts lantligt drastiska och grovkorniga ordflöde, eller de tilltagsnare individernas mer eller mindre klyftiga försök att framlocka dylika utgjutelser. Inga glupande vilddjur lurade alltså på vår lärdomsväg, men väglaget var en smula kärvt för pojknaturen; den väg, vi hade att vandra, bjöd just ej på några storslagna scenerier, och det var ej gott om blommor vid vägkanten. Helt visst den svenske skolpojken kända allfarväg.

Bland femte klassens lärare var det egentligen blott en enda, som till typen avvek från den traditionella magisterskepelsen. Det var en ung 28-årig vikarie, kand. Åkerlund, som undervisade i historia och geografi samt i modersmålet (undantagandes uppsatsskrivning), och som skulle rymma fältet, när den ordinarie innehavaren av tjänsten återvände efter sin just pågående bröllopsresa. Den hemväntade läraren var lektor Fehr. Någon starkare längtan efter provisoriets avlösning kände vi emellertid inte, fullt belättna, som vi voro, med vikarien. Denne, som var stockholmare född och närmast föregående termin hade avslutat provårskurs i Stockholm, var käck till fasonerna, rapp och tvärsäker i sin undervisning, hade en välproportionerad och tillika atletisk gestalt samt ett välskapat ansikte, var ett par djärva ögon gnistrade. Han imponerade mycket på oss utåtvända femteklassister, höll oss med lätthet i styr, fick oss att ordentligt läsa våra läxor (och mera därtill) och var utan att synas lägga an därpå mycket omtyckt av sina elever med sitt självmotvetna och hurtigt studentikosa väsen, för vilket en med blykula försedd spatserkäpp, den innehavaren med atletisk elegans svängde som en verklig fäktmästare, tycktes vara ett rätt passande attribut. Efter att med oss ha genomgått de stora upptäckternas äventyrsroman samt reformationens och motreformationens spänningsfyllda drama fick vikarien besked om att hans tjänster inte vidare behövdes; han försvann ur vår synkrets för att lämna plats åt den ordinarie läraren, lektor Isak Nikolaus Fehr.

En vacker dag trädde så ordinarien in i klassen. — Kanske är 'trädde' här på stället inte det mest betecknande ordet: jag minns mig inte ha sett någon i gång och uppträdande vara i samma grad präglad av förnämt obekymrad ledighet. Stegen voro av måttlig längd, ljudlöst lätta, säkra och spänstiga; den smärta och tämligen resliga gestalten förde sig väl utan spår av stelhet. Som han kom invandrande i klassen, iklädd rundkullig svart slokhatt och en mycket rymlig slängkappa, var

han allt annat än dandylike. När han hängt av sig hatt och kappa, verkade han fortfarande ingenting mindre än snobb: det något stripiga, redan en smula gräsprängda håret lydde tydligen högst ogärna kam och borste, och den ledigt sittande dräkten frågade uppenbarligen föga efter skraddarens pressjärn. Det magra, rätt bleka ansiktet med sitt något slappa hull och sina tämligen oregelbundna men känsliga drag var långt ifrån tvåfagert. Vad man måste kalla avgjort vackert, var den höga, rakt uppstigande tänkarpannan; vad som vidare höll betraktaren fången, var ett par talande, djupa sjöblå ögon. Långt efteråt har en av Isak Fehrs f. d. lärjungar, den för tidigt bortgångne Henrik Blomberg, med tänkarpannan och de talande ögonen som huvudmotiv skapat ett utomordentligt Fehr-porträtt, detsamma som numera pryder lärarerrummet i Strängnäs nya läroverksbyggnad. En detalj av dräkten avvek påfallande från den schablon, som klädkonvenansen på den tiden föreskrev: i stället för den obligatoriska heltäckaren bar han en självknuten, mjukt fladdrande blå halsduksrosett av utpräglad artistisk karaktär. Såsom han gick och stod var han en god exponent för en alldeles egenartad kultiverad frigjordhet. Inte bohème men inte heller borgerlighet. Fullnogen lärd och fri student i en person. Bokmal och spänstig friluftsmänniska i lika grad. Han befanns kunna med lika stor säkerhet den ena stunden tolka inkunablernas invecklade ligaturer i domkyrkobibliotekets folianter och den andra på stadens skridskobana vid ångbåtsbron rita konstakningsfigurer.

Vad för ett första intryck lektor Fehr gjorde på oss femteklassister? Det låter gott tänka sig, att intrycket rätt mycket växlade alltefter individernas olika lynne, intelligens och åldersmognad: den yngste i klassen var i tolvårsåldern, den äldste fyllda 17 år; begåvningslatituden torde också ha varit avsevärd, då bl. a. en av disciplarna led av en med åren alltmer framträdande imbecillitet. Vad man genast förstod, var att Fehr inte mycket frågade efter, vilket intryck han gjorde på oss elever. Vikarien hade närmare påsett nog verkat en smula spänd, hans rörelser, icke minst de, som utfördes med den blykuleförsedda spatserkappen, voro ägnade och sannolikt anlagda på att imponera, hans örnblickar innebure en endast lätt beslöjad *captatio benevolentiae et auctoritatis*. Fehr föll det helt visst aldrig in, att han hade något skäl att kosta något extra krut på oss. Han var naturlig och ledig i alla sina fasoner; fann han det tilltalande att suga på den runda knoppen på den troget medförda spatserkappen, så sög han av hjärtans lust på lediga stunder utan att be om lov. Pojkarna, som han hade framför sig, voro i hans ögon ingen dömande publik, blott en samling unga människoämnen, som

han hade att forma till riktiga människor och som han nått opp av det skälet intresserade sig för. Behandlingssättet var en oefterhärmlig för- ening av självklart enkel myndighet och ledig studentikos gemytlighet. Den djupa, välljudande rösten med sin naturligt varma timbre och tal- flödets lugna och behagliga rytm kunde inte undgå att smeka vårt öra och väcka vårt sympatiska intresse. Allt hos honom var så välgörande naturligt; Isak Fehr kunde den för en lärare svåra konsten att tala utan att därför hålla tal. Han var inte patetisk i vardagslag, aldrig salvelsefull; patos hade han väl och därtill ett djupt sådant, men det framträdde icke i stora och bombastiska ord och åthävor, det gav blott som en dold resonansbotten ökad volym åt ordens klang. Han deklame- rade inte ogärna vers, men sällan eller aldrig såg jag en recitator så fri från all extra mimik. Även då han sjöng solo, vilket han ibland och med stor framgång gjorde även vid offentliga konserter, var hans minspel behärskat.

En lektion i allmän historia inleder vårt arbete under den nya ledningen. I förbigående må nämnas, att femte klassens kurs i historia (=nya tidens allmänna) skulle vara i det allra närmaste avslutad efter en hösttermins koncentrationsläsning (3 veckotimmar), varpå nästan hela vårterminens koncentrerade timantal skulle ägnas åt de fyra främmande världsdelarnas geografi. Vårt närmaste intryck var, att lektor Fehr kom till historiektionerna mindre ängsligt förberedd, än vikarien gjort, i varje fall mindre laddad beträffande detaljer. Den välmenta men omdö- meslösa, brett lagda »bredvidläsningen» från lärjungarnas sida mötte hos honom föga uppmuntran, kanske redan av det skälet att hans minne inte var vidare starkt, men väl framför allt därför att han ansåg sådant gods vara föga givande och utvecklande, under förhandenvarande tids- nöd rent av utav ondo. Vad Fehr såsom historielärare gav utöver hän- delsernas gång och ett rent minimum av årtal, var resonemang rörande händelsernas betydelse för utvecklingen och deras motsvarigheter i se- nare tid, inte minst i vår egen, ett välvalt stoff av berömda repliker och slagord från de olika tidsskedenas upprörda politiska meningsskiften (han hade inte för ro skull utgivit ett akademiskt specimen rörande den politiska visan) samt en och annan verkligt talande, blixlikt belysande anekdot. Över huvud var han benägen för att låta de skilda tiderna, länderna och personligheterna själva komma till tals. På ett högre sta- dium, där tiden medgav en något större utförlighet, än under femte klassens historiska hetsjakt varit tänkbar, medtog han exempelvis en gång till en lektion rörande den stora franska revolutionen ur sitt bok- förråd en liten lärobok i moral för den franska elementära undervis-

ningen, varur han föreläste dels en för de blivande franska medborgarna lämpad framställning av l'ancien régime, dels den exakta lydelsen av »deklarationen rörande de mänskliga rättigheterna», alltsammans över- satt till verkligt idiomatisk svenska. Det kulturhistoriska momentet, sär- skilt i konsthistoriens form, drog han på de stadier, där tiden sådant medgav, med förkärlek in i sin undervisning. — Förhören voro kemiskt fria från allt, vad småaktighet heter. I kravet på kronologiska insikter var Fehr mycket måttfull. Naturligtvis hade han i viss mån rätt, när han häv- dade, att årtalen inte i och för sig konstituera något värdefullt histo- riskt vetande, men kanske underskattade han i någon mån kronolo- giens betydelse såsom skelett för kunskapen. Mången gång förklarade han, att det var lika bra att veta, exempelvis att slaget vid Crécy stod vid mitten av 1300-talet, som att exakt veta, att det var 1346. Betraktar man dessa båda minnesbilder endast som ett enstaka slutresultat av det historiska studiet, kan man ju medgiva, att den ena duger ungefär lika bra som den andra, så glest som de betydelsefulla årtal ligga, dem man behöver för medeltidens del minnas; beteckna åter dessa båda minnes- bilder den etapp i erinringen, som det första lektionsförhöret skall kontrollera, måste man nog avgjort ge företrädet åt den exaktare fixe- rade minnesbilden: den som vid det första inlärandet nöjt sig med att fastslå den mera vagt formulerade tidsuppgiften, måste sedan i fortsätt- ningen umbära det minnesstöd, som består i en energiskt fixerad, fast- hållbar första synåskådning och kommer säkerligen att inom kort stå skäligen barskrapad på faktiska kunskaper.

Det är redan nämnt, att Fehr inte mycket uppmuntrade eleverna till att »läsa bredvid» till historietimmarna. Däremot såg han gärna, att in- tresserade elever anmälde sig till något slags fristående tentamen på ett extra läst, sammanhängande historiskt arbete, större eller mindre, och han stod därvid beredvilligt till tjänst både med råd och med litteratur- lån ur sitt eget rikhaltiga bibliotek. Någon rigorös tentamen anställdes inte; ofta erinrade han sig inte kontrollen förrän i allra sista stunden och gav då vid något lämpligt tillfälle under en lektion tentanden en kortare uppgift att redogöra för. I klass 6:2 hade Fehr givit mig till specialuppgift att läsa ett mindre arbete om Gustav II Adolf, vilket han hade vänligheten låna mig. Såsom stickprov gav han mig under en lek- tion i uppdrag att genom exempel visa tyngden av den börda, som Älvs- borgs lösen lade på Sveriges invånare, så högre som lägre. Sammanfat- tande förhör på normalkursen förekommo då och då mot slutet av ter- minerna, men de voro inte av någon särdeles rigorös natur. Även den tentamen, som vårterminen i 7:2 föregick själva den muntliga prövningen

i mogenhetsexamen, var föga pressande. Efter denna tentamens slut fällde examinator ett yttrande, som skarpt belyser den naturliga öppen- hjärtighet, som präglade hans umgängelse med sina lärjungar: »I muntliga examen får ni lov att vara lugna; jag skall försöka att för min del vara det, men jag kan inte garantera, att det lyckas». Kanske bör jag inskjuta, att man nyss hade fått underrättelsen, att bland censorerna var att vänta en historieprofessor (Simon Boëthius), som då för första gången gjorde sin riks rond i dylik funktion. —

I skildringen av Fehrs historieundervisning med oss femteklassister ha medtagits drag och episoder, som — fastän belysande för mannens pedagogiska åskådning och lärosätt — strängt taget höra hemma på andra skolstadier. Hur som helst får historien härmed anses avfärdad, och jag övergår till geografin, som enligt planen skulle en bit in på vårterminen avlösa historien.

Fastän jämnt ett halvt århundrade ligger emellan den terminen och den innevarande, minns jag ännu ett par drag, som särskilt kännetecknade Fehrs geografiundervisning: först och främst hans ständiga strävan att hålla oss till kartans studium, detta dels till stöd för minnet, dels för efterletande av det naturliga sambandet mellan de fysiska och de kultur-geografiska faktorerna. Därefter minns jag livligt hans ständiga försök att få oss att se de geografiska fakta så åskådligt som möjligt. Ett grepp, som han med framgång frestade vid avslutande repetition av världsdelarna, var att ge varje därtill duglig elev uppgiften att sammanställa en konkret geografisk berättelse, behandlande en längre resa, ett besök i en karakteristisk miljö e. d. Vid förhöret på Asien fick jag till uppgift att skildra en fantasiresa utefter Nordasiens kust från Obs mynning till Wladivostock, en uppgift, som 13-åringen ärligt talat löste ganska skralt. Om tundrans färgrika sommar, om den nordsibiriska, norrskensgnistrande vintern, om möten med den arktiska faunans stor- och småvuxna representanter, om gemytliga påhälsningar hos primitiva polarfolk hade min skildring mycket litet att förtälja. På ett vida färgrikare sätt löste en av mina kamrater uppgiften att skildra ett besök, jag vill minnas, i Tientsin: en spatsertur i kinesstaden, inköp i olika kinesiska butiker, uppvaktning hos stadens högste mandarin, visit med tедrickning i ett rikt kinesiskt hem, en kinesisk teaterföreställning voro några moment, som gjorde hans skildring fångslande. En broder till mig gjorde en livlig skildring av en resa från Jaffa till Kalkutta. Men nog nu med exempel! — Här föregrep Fehr den insats till geografistudiets konkretisering, som han sedan fullföljde genom att åren 1894—1898 utgiva sina »Geografiska skildringar» i fyra band.

Det innebär ingen överdrift att säga, att vi med saknad skildes från vårt geografistudium. Mitt eget geografiska intresse grundlades, fick i varje fall god näring, genom vad jag fick vara med om under geografitimmarna för lektor Fehr vårterminen 1889. Ämnet läste vi sedan icke vidare under vår skoltid, om jag frånräknar några timmars studium på egen hand efter folkskolans lärobok i och för en tentamen efter julfrierna i 7:2. Läraren ville nämligen vinna en garanti mot obehagliga överraskningar, för den händelse i muntliga studentexamen någon till geografin gränsande fråga i historia skulle komma på tal.

Vad angår modersmålsundervisningen vid Strängnäs' läroverk, var den genom överenskommelse lärarna emellan — helt visst på Fehrs initiativ — ordnad så, att eleverna undan för undan fingo stifta bekantskap med de litteraturverk, som för ifrågavarande ålders- och utvecklingsstadium kunde anses vara mest njutbara. Hänsynen till den litteraturhistoriska kronologin tilläts alltså ej att dominera. Helt visst var en så »ohistorisk» studiegång åtminstone försvarad på den tiden, då den egentliga litteraturhistoriska framställningen hölls inom så snäva gränser, detta förklarligt nog då ämnet litteraturhistoria icke förekom i mogenhetsexamens muntliga prövning. Strängnäs' läroverks studieplan i modersmålet upptog bortsett från uppsatsskrivningen följande kursmoment åren 1888—1893:

Klass 5: Fritjofs saga och Axel av Tegnér samt Böttigers levnadsteckning över Tegnér; Julkvällen, Älgskyttarne samt valda smärre dikter av Runeberg. Frivillig utläsning av dikter enligt lärjungarnas eget val.

Klass 6:1: Läsning av Runebergs Hanna och Nadeschda samt P. A. Gödeckes levnadsteckning över samme skald; valda stycken av Geijer och Tegnér med deras levnadsteckningar ur Melins och Hernlunds läsebok; Grimstahamns nybygge och Kapellet av Almquist. Norska: En glad Gut av Björnstjerne Björnson.

Klass 6:2: Litteraturprov från tiden 1772—1830¹⁾ i förening med förklaringar och underrättelser om författarna. Norska: »En glad Gut» avslutad.

Klass 7:1: Valda stycken ur gustavianska tidevarvets litteratur samt muntliga upplysningar om författarna och deras verk. Om diktarerna efter Warburgs litteraturhistoria. Holbergs Erasmus Montanus och Shakespeares Hamlet.

Klass 7:2: Valda stycken ur reformationstidens, storhetstidens och frihetstidens litteratur samt muntliga upplysningar om författarna.

¹⁾ Tyngdpunkten lagd på Wallin, fru Lenngren och nyromantiken. — Förf. anm. —

Av Fritjofs sagas studium under Fehrs ledning har jag numera inte något sammanhängande minne. De erotiska momenten gjordes givetvis ej till föremål för någon utförlig kommentar. Däremot har jag en rätt livlig hågkomst av att visdomsorden i romansen Kung Bele och Torsten Vikingsson behandlades con amore och under hänvisning till motsvarande ord i Havamal. Fritjofs äventyrliga havsfärd till Orkneyöarna kom också väl till sin rätt, icke minst med hjälp av hänvisningar till metrisk-rytmiska växlingar i dikten. Romansen Baldersbålet analyserades mästertligt med hänsyn till den poetiska verkan, som vinnes däri genom stil- och verstekniska hjälpmedel. Mindre givande torde studiet av diktverket Axel ha varit. Därifrån drager jag mig inte mycket mer till minnes, än att vår lärare sin grundsats och vana likmätigt påpekade de »bevingade ord», som här och var mötte, bl. a. raden: »En blick, ett kungarike värd», likaså versparet: »Och tysta som Egyptens präster / Begynte stjärnorna sitt tåg.» Jag minns också, att vi fingo stifta bekantskap med termen *observandum, non imitandum* i samband med påvisandet av bildspråkets invertering i den berömda passagen:

Ur ekarna slog näktergalen;
Den sången klingade i dalen
Så öm, så oskuldsfull, så ren
Som något kväde av Franzén.

Den klassiskt hemska skildringen av vansinnets yttringar (»Då steg från underjordens floder...») framhölls likaså som värd att uppmärksammas.

Över huvud tror jag dock knappast, att »Axel» med sin i påfallande grad heta erotik och sitt sensuella bildval passade för vårt stadium.

Så mycket bättre lämpad för oss femteklassister torde den runebergska Julkvällen ha varit. Av denna dikt minns jag förutom det i all sin enkelhet fängslande händelseförloppet verkligt levande några enstaka verser eller verspar, som ännu klinga för mitt inre öra i den gestaltning, de fingo i Fehrs stämningsfulla uppläsning, välljudande som den var, men samtidigt något erinrande om det ekande ljudet i ett källarvalv. Ett av dessa verspar tecknar den älskliga, friska ljusgestalten fröken Augusta:

Leende säges hon gå som en ängel emellan de andra,
Skämta ibland och trösta ibland och förlika och lugna.

Ett annat oförglömligt citat är det svar, som skalden lägger i den gamle soldaten Pistols mun, när majoren erbjudit honom hem och huld på herrgården till döddagar:

Skogen kläder Han grön, Han låter den irrande fågeln
Finna ett korn: mig hjälper Han hädanefter som hittills.

Likaså den korta men innehållsrika karakteristiken av den finske knekten av allmogestam:

Flärdlös, trumpen och lugn, med en järnfast ära i djupet.
Och sent skall jag glömma den patriotiska klangen i orden:
Finland stod för hans själ, det kulna, hans torftiga, gömda,
Heliga fädernesland....

Det var för Fehrs hela väsen betecknande, att han fann det både otillbörligt och hopplöst att ingående analysera och med många ord utlägga skönheten av ett diktställe, som särskilt gripit honom. Helt tåglöst kunde han ej utan började helt spontant att själv recitera liksom för att gripa sina elever i kragen och så få dem att lyssna och sentera.

Om behandlingen i femte klassen av diktverket Älgskyttarne har jag svårt att vittna: jag hade läst det i Örebro skolas fjärde klass föregående läsår och riskerar därför nu att blanda samman intryck från olika håll. — Den frivilliga utanläsningen kunde även den förtjäna sitt lilla kapitel. Visst hade det kunnat vara frestande för läraren, som den intelligensaristokrat han var, att öppet visa sin ringaktning, om någon av de unga recitatorerna röjde alltför pueril smak eller i valet av skaldestycke och vid uppläsningen alltför mycket skattade åt bombasm; båda delarna förekommo i påfallande grad. I båda fallen visade Fehr, så vitt jag minns, både självbehärskning och förståelse, och vi hade åtminstone för egen del ingen känsla av att några band lades på oss.

I 6:1 och 6:2 undervisades vi i modersmålet av en annan lärare, vice lektorn Isak August Widebeck, även han en litteraturbeläst man, som tack vare naturanlag och träning med eminent skicklighet behandlade det svenska språket både muntligen och skriftligen. Var ett rikt patos det för Fehrs temperament främst utmärkande, så dominerade hos Widebeck i stället den nyktert granskande, praktiskt inriktade kritiken, en utrustning, som förträffligt passade honom i hans egenskap av ledande kommunalman i den lilla stiftsstaden. W. senterade livligt litteraturkursens satiriska moment och deklamerade med stor bravur exempelvis fru Lenngrens dikter, medan han däremot föreföll att mest av pedagogisk plikt avverka den erotiska romantiken i Runebergs Nadeschda. Under ett och samma läsår (i 6:2) hörde vi Widebeck på ett synnerligen snärtigt och levande sätt föredraga fru Lenngrens Porträtterna och Fehr under en historiektion, ägnad åt kalmarunionens slutskede, uppläsa 'Talis-Qualis' Riksskymning, och det på ett sätt, som bet sig fast. Särskilt en passage brukade vi sedan under årens lopp efter bästa förmåga upprepa, vilket till en del må gälla som vittnesbörd om att diktens nationella lidelse sprutat gnistor, som tände något inom oss, men samtidigt

också därom, att vi hade öra för den fehrska recitationens rent akustiska särart. Det var den förblödande Sturens manande ord till omedgörliga prelater och riddare i Strängnäs:

Ha vi ej haft samma bräder I vår gängstol litet var?
Samma muskelstarka fäder? Samma stränga tukt? Och har
Samma ädla mjölk ej närt oss? Samma tunga icke lärt oss
Stamma på vårt Fader Vår? —

Med början av läsåret 1890—1891 hade Fehr såsom klassföreståndare övertagit det mera omfattande ansvaret för vår ledning. Klassen var inte större, än att han vid ett och annat tillfälle kunde samla oss alla i sitt hem, där han med god hjälp av sin fagra och älskvärda maka (biskopsdotter från Strängnäs) utövade en nobel gästfrihet, som vi ungdomar varmt uppskattade. Vår klassföreståndare skulle ha illa följt sina grundsats, om han icke givit den andliga välfägnaden en framträdande plats vid samvaron. Första gången han hade oss hemma hos sig, föreläste han själv den av Sv. Akademien 1888 med stora priset belönade dikten *Vår Daniel* av Edvard Fredin. Denna »rimkrönika anno 1644» lämpade sig väl till konkret belysning av vårt just då pågående studium av det svensk-danska kriget 1643—1645. Särskilt vek ljöd föreläsarens röst vid återgivandet av den i hemmet oroligt väntande prästfruns vaggång för den lille i vaggan. Kanske var den veka känslöstämningen mindre att undra på, eftersom blott några månader tidigare makarna Fehrs första barn fötts till världen. Vid nästa hembjudning något år senare valde vår värd till uppläsning Carl Snoilskys dikt *Läkaren*, där skalden i besjälade ord berättar om den bärande tillit till mannens ännu oprövade elixir, som ger läkarens unga maka mod att utan ordination taga medicinen och — bot för pesten. Diktvalet, som mig veterligen inte hade någon pedagogisk aktualitet, torde ha varit symboliskt betecknande för föreläsarens rent personliga lyckokänsla. På en gång kultiverad och impulsiv, som denne var, skulle det visserligen ej ha fallit honom in att direkt föra till torgs, vad som rörde sig i hans känsloliv, men lika litet fann han nödigt att ängsligt bevaka sina ord och tonfall. Det torde få anses som betecknande, att jag av Bröllopsbesvärs *Thugkommelse*, läst i klass 7:2 läsåret 1892—1893, klarast minns slutet av kärlekslyckans lovsång i Fehrs recitation:

»När den ena befinns vara sorgfull, klämder i hjärtat,
skall den andra då straxt sitt kärleks guld låta blänkja.»

Då Fehr i 7:1 återtog modersmålsundervisningen i vår avdelning, hade han vid uppsatsskrivningen, som han nu med oss övertog för första gången, ett tämligen lätt arbete, då våra värsta stilistiska klumpigheter

redan voro bortarbetade och då flertalet elever hade nått en viss grad av förståndsutveckling. Vad som slog oss, då vi återfingo skrivböckerna rättade av honom, var den ovanligt ringa förekomsten av rött bläck på uppsatssidorna: Fehr var tydligen av den åsikten, att behållningen av rättelserna i främsta rummet betingades av att ingenting rättats i onödan. Rättelserna smakade f. ö. mycket litet av skolmästare, snarare föreföllo de till största delen att vara intryck och reflexioner, nedskrivna av en äldre och därför omdömesgillare vän. Beträffande effekten härav på eleverna bedrog läraren sig inte. Visst hade väl verkan av rättelserna blivit ännu bättre, om de unga skribenterna hade återfått sina uppsatser på mera färsk gärning, men sådant kanske inte var att begära, så glest som skrivningarna på högsta stadiet inföllo.

Den svenska litteraturkursen bjöd nog på både dött och levande gods. Några enstaka detaljer ha fäst sig i mitt minne. En är påpekandet från lärarens sida av den samtidigt praktfulla och heterogena naturskildringen i första sången av *Atis och Camilla* med dess blandning bl. a. av susande aspar och mörkgrön, i källan sig speglade lager. En annan detalj var analysen av de ur syftningens synpunkt olikartade beståndsdelarna i *Dumboms leverne*. En annan var efterletandet av det för *Kellgrens* utveckling betecknande i *Nya Skapelsen*. En dikt, som inte krävde någon utläggning, var *Ljusets fiender*. Ur *Leopolds Predikaren* erinrar jag mig de av läraren med eftertryck citerade orden:

Vill du Naturens väg till verklig sällhet veta?

Se här dess första bud: *Arbeta!*

Eglé och *Annett* med sin lätt tillgängliga sens moral, arbetets sällhet, torde vi efter läsningen av *Predikaren* ha varit någorlunda mottagliga för. Jag kan ej minnas, att vi togo nämnvärd anstöt av den här och var långt drivna stiliseringen (man jämföre *Leopolds* beskrivning av de änglalika lantliga barnen med fru *Lenngrens* presentation av prästgårdsbarnen i *Grevinnans besök!*).

Med sant nöje voro vi med om att plocka fram den verkliga innebörden av fru *Lenngrens* råd till dottern *Betty*. Trots vår över lag lantliga extraktion med därav följande möjlighet att se levande realiteter bakom orden hade vi däremot föga glädje av det utdrag, som till läsning förelades oss ur *Oxenstiernas Skördarne*. *Franzéns Människans* anlete med sin daggfriska spiritualism gjorde, erinrar jag mig, ett starkt intryck på oss. En upplevelse var den sammanfattande karakteristik av skedet, som vi vid slutet av dess studium fingo läsa i *Tegnér's halvsekdikt* av år 1836, och vi funno också mycket nöje i att läsa *Snoilskys* dikt vid hundraårsfirningen 1886. En afton hos fru *Lenngren*.

De bildningsmöjligheter, som det nu nämnda svenska litteraturstoffet kunde bjuda vår tid och vår ålder, utnyttjades av vår litteraturlärare på bästa sätt. Tacksammare ämne för studium utgjorde nog, som helhet betraktad, den utländska litteraturkursen. Holbergs Erasmus Montanus beredde med sina komisk-satiriska moment både lärare och elever stort nöje. För min ringa del tyckte jag mig faktiskt sitta som åskådare på teatern, en kulturhelgedom, som jag dittills aldrig hade besökt. Då jag förut en gång i tiden läst stycket *Der Neffe als Onkel* samt de dramatiska verken *Turandot*, *Die Jungfrau* och *Wilhelm Tell* av Schiller, allsammans för tentamina i tyska för en strängt fordrande lärare, hade det endast sällan fallit mig in att söka se livet bakom replikerna. Shakespeares *Hamlet*, som vi trots lärarens goda kommentering givetvis endast ofullkomligt förstodo, grep oss ovillkorligen, kanske mest på grund av den klärobskyr av vemodig ironi och stor tragik, som utmärker detta drama. Naturligtvis tillhöll oss Fehr att inpräglade i minnet enstaka repliker, som voro mättade av intensiv dramatisk spänning, liksom ock uttryck, som kunde anses ha karaktären av »bevingade ord». — Ett innehållsrikt och levande år i sällskap med »eviga följeslagare» var härmed avslutat.

Och så kom det sista läsåret av min och mina kamraters lyckliga Strängnästid. Enligt den uppgjorda studieplanen behandlades nu under litteraturtimmar valda delar av reformationstidens, storhetstidens och frihetstidens litteratur. Studiet av det förstnämnda skedet koncentrerades med rätta kring Olaus Petris gestalt och skrifter, detta så mycket naturligare, som man nu skrev anno 1893, det år då man firade fyrahundraårsminnet av den svenske reformatorns födelse och 300-årsminnet av Uppsala mötes beslut. Huvudintresset vid studiet av stormaktstidens diktning knöt sig till Stiernhies *Herkules* och till Bröllopsbesvärs ihugkommelse, om vilken senare förut talats. Ännu ljuda i mitt öra några av Fehr förelästa mäktiga verser, däribland de, som teckna ålderdomens nedbrytande inverkan på människans kraft och förmögenheter, samt allhärjaren Dödens makt, en dödsdans *in nuce*. Av frihetstidens författare studerade vi Dalin, Odel (*Sinclairsvisan*), fru Nordenflycht och Bellman. Fru Nordenflychts känslösa uttjuterier lämnade oss rätt oberörda; däremot senterade vi livligt Dalins vakna satir och kloka livssyn. Allra mest slog dock Bellman an på oss. Ledsamt nog fingo hans epistlar och sånger inte framträda i sin musikaliska dräkt, eftersom vi på området voro noviser och dessutom ingen av klassens musikbegåvade elever hade nog pianistisk teknik för att våga uppträda som ackompanjatör vid en sångstund med Bellmansprogram. Man kanske frågar, om vi inte vid

sånglektionerna fått göra bekantskap med Bellmans musik. Hur jag letar i mitt minne, kan jag inte erinra mig, att jag vid någon årsavslutning i Strängnäs hörde något Bellmansstycke utföras. Enda undantaget skulle då möjligen ha blivit avslutningen våren 1889 med bellmansnumret *Böljan* sig mindre rör, om icke biskop Strömbergs den 3 maj d. å. timade fränfalle hade gjort ett annat val av sånger påkallat. Efterträdaren, biskop Ullman, som ju visserligen var en musikaliskt högtbegåvad och därtill fint bildad man, torde sedan, ytterst nogräknad, som han var, ifråga om det musikaliska verkets innehåll, ej ha försummat att utestänga bellmansmusiken.

Jag minns mycket väl, att läroverkets fåtaliga basar och ännu tunn-såddare tenorer togos flitigt i bruk för sång i domkyrkan på kyrkliga högtidsdagar och vid särskilda sång- och musikstunder, därvid musikalet givetvis var utpräglat religiöst. Likaså fingo de göra tjänst vid de då och då anordnade profana konserterna i läroverkets bönsal, varvid huvudsakligen omfångsrikare körverk uppfördes av en blandad kör med kvinnligt inslag ur samhällets societet och med bistånd av solister, utvalda bland stadens förnämligare musikaliska förmågor av båda könen. Inom en hösten 1892 bildad kamratkör sökte vi emellertid efter fattig lägenhet råda bot på den kända avsaknaden av musik efter vårt sinne, och där inövades också några bellmansstycken, däribland *Vem är*, som ej vår broder minns, *Fjäriln vingad* syns på Haga och *Upp Amaryllis!* Men detta var ju inte mycket att komma med vid en eventuell sångstund, ägnad åt Bellman.

Och så kom i april 1893 det med spänning motsedda slutprovet i modersmålet, den svenska studentskrivningen. Ämnena befunnos fullt »skrivbara», och resultatet blev för lärjungarnas och även lärarens del rätt tillfredsställande. En enda missräkning torde utgången av den svenska skrivningen ha berett vår svensklärare: den att på grund av ett par förargliga stavfel icke få ge mer än Godkänd på en stilistiskt begåvad skribents uppsats, som eljest väl hade förtjänat ett klart överbetyg. Betecknande för den värme, varmed Fehr levde med i våra med- och motgångar, är att han, nästan innan ännu bläcket hunnit torka, tog en uppsats ut ur bönsalen in på en lektion i näst högsta klassen för att låta dem där höra, hur en riktig svensk studentuppsats skulle låta.

Även historieförhöret med de 9 examinanderna i den muntliga studentexamen den 9 juni gick till belåtenhet; för den ena gruppen förelade censorn, professor Boëthius, ämnet reduktionen och det karolinska enväldets grundläggning.

Det är ett alltför matt uttryck att konstatera, att vi efter student-

examen med livlig saknad togo farväl av vår käre klassföreståndare, vår intresseväckande, stilfulle och storsinte lärare. Själv hade jag av honom under hela skoltiden blivit så överflödande vänligt behandlad i betygsväg och alltigenom rönt ett så aktivt intresse, att jag mycket blygdes vid tanken på huru litet jag kunnat göra för att tacka honom och genom verkliga studieresultat löna honom för havd möda. Först sedan livet gett mig och oss alla behöflig erfarenhet av människorna och skapat det rätta avståndet för tydligt seende, kunde vi f. ö. övertygande konstatera, vilken utomordentligt generös natur vi i Isak Fehr haft förmånen möta. Generös inte blott i den meningen, att han både ifråga om kunskapsvitsord och då det gällde att taga ståndpunkt till elevernas uppförande och karaktär, följde principen att hellre fria än fälla, utan också däri att han var en andligen frikostig man: vad han själv fått glädje, vederkvickelse och andlig behållning av, det inte blott unnade han oss att få, utan han gjorde sig verkligt omak för att göra oss delaktiga därav. Generös var han också därutinnan, att han utan synbar självövertvinnelse kunde prisa sina medmänniskors, jag tror också medtävlandes, goda sidor. Att han med sitt livliga lynne inte alltid kunde hålla inne med en sarkasm, som brände på tungan, är väl sant, men lika visst är, att han efter återvunnet sinnesslugg fortast möjligt genom tydliga, mildrande ord eller genom ton och uppträdande i övrigt lät vederbörande förstå, att det fällas skarpa yttrandet ej var avsett att träffa till sår, än mindre till döds. Hade Isak Fehr haft samma utsatta ställning som på sin tid brodern, pastor primarius Fredrik Fehr, och stått inför uppgiften att hävda samma för personlighet och folkliv betydelsefulla väsentligheter som brodern, är det nog möjligt, att han i kritiska lägen kommit att visa sig lika stridbar som denne. Nu fick i stället det rika gemytet utrymme och tid, och sinnet för allt det, som gör vägen genom livet behaglig och vacker, fick hos honom tämligen ostört utveckla sig. Krigaren åter, som går till strid, har föga tid och än mindre sinne för blommorna vid vägen. Som det nu var, kom Isak Fehr mig veterligen aldrig egentligen i själva stridslinjen. Hans kulturella lidelse bidrog endast till att han blev en centralfigur i de kretsar, där man hyste eller ville visa kulturella intressen.

Bevis för den uppskattning, Fehrs bokliga lärdom, kulturhistoriska insikter och utpräglade kulturella personlighet åtnjöto, äro nedanstående förtroendeposter: bibliotekariebefattningen i läroverks-, stifts- och domkyrkobiblioteken, sekreterare- och ordförandeposten i Södermanlands fornminnesförening från 1885, ordförandeskapet i styrelsen för Strängnäs' arbetarföreläsningssanstalt åren 1898—1913, inspektoratet vid Strängnäs' flickläroverk från 1906.

Att Isak Fehr redan under Uppsala-tiden hedrades med både sin nations och hela studentkårens förtroende att offentligen föra deras talan, är icke ägnat att förvåna; läroverksmatrikeln upptager befattningen som förste kurator i Stockholms nation 79—82, vice ordförandeskap för studentkåren 79—80, ordförandeskap v. t. 1881. Hedersledamot i Stockholms nation i Uppsala blev han år 1886.

Fehrs representativa utrustning, särskilt hans oratoriska talang, var så påtaglig och betydande, att den i Strängnäs snart nästan självskrivet togs i anspråk för att vid högtidliga tillfällen tolka ett stort minnes betydelse och att över huvud ge uttryck åt en stämning.

Då 300-årsminnet av den store tjeckiske pedagogen Amos Comenius' födelse inföll i mars 1892 och med en enkel högtidlighet firades i Strängnäs läroverks bönsal, höll lektor Fehr högtiden till ära ett minnesvärt föredrag, som i betydligt utvidgad och fördjupad gestaltning infördes i tidskriften Ord och Bild för år 1895. I sin slutgiltiga utformning i tryck ger uppsatsen en intressant bild av en ädel, djupsynt personlighet och ett storvulet skede, en fängslande spegelbild i en ädelt och måttfullt ornerad ram. — 400-årsminnet av Amerikas upptäckt firades i oktober 1892 med en högtidlighet, därvid Fehr höll ett förträffligt, rätt populärt hållet föredrag, som tämligen oförändrat inflöt i Läsnings för folket. Upptäckten av sjövägen till Indien har han till 400-årsminnet därav skildrat i Ord och Bild, årgången 1898. Under rubriken En underbar man från vår storhetstid (titelns anknytning till V. Rydbergs teckning av Lionardo da Vinci är uppenbar) skrev han för Ord och Bild, årg. 1897, om Olaus Rudbeck d. ä. Uppsatsens slutord äro så pass karakteristiska för författarens sinnesart, att jag måste citera dem. Efter att ha meddelat ett utdrag av en samtida rimsnidares trohjärtade försök att hylla den hädangångne stormannens personlighet tillägger Fehr till sist: »Så gick Olaus Rudbeck icke obesjungen till sina fäder. Men det skulle dröja nästan två århundraden, innan denna eldsjäl, 'hörande till andarnes första ordning', fick sin bild för en sen eftervärld utmejslad i poesins renaste guld. Den bilden är en av de vackraste i den vackra raden av svenska bilder, som Snoilsky tecknat. Törhända skall min kon- turteckning kunna för en och annan något bidraga till det fulla förståendet av denna storslagna dikt.»

Carl von Linné, i Ord och Bild, årg. 1907, är också en jubileumsteckning, men icke en av det beställda, tomma, uppstyltade slaget utan intim, sympatifylld, oemotståndligt fängslande, kongenial, om man skulle våga det ordet. Uppsatsen i Ymer om Linnés svenska resor, ursprungligen ett föredrag, hållet Vegadagen 1906 i Svenska Sällskapet för antropologi

och geografi, hör också till de uppsatser, som fränsett de sakliga förtjänsterna redan genom framställningens charm och språkets ädla renhet förtjäna att ihågkommas.

Sina icke minst betydande insatser gjorde Fehr såsom utforskare av Strängnäs' historia genom tiderna. Strängnäs stads tänkebok för 1590-talet offentliggjorde han 1903. Strängnäs, dess topografi och kulturhistoria har han skildrat för flera publikationer, däribland för samlingsverket »Sveriges städer». Av hans hand ha vi också en lika fängslande som sakkunnig vägledning för besök i Strängnäs domkyrka. I huru många olika redaktioner och editioner denna vägledning utkommit, är svårt att angiva. Men hans forskningar utsträcktes också till en vidare krets utöver stiftsstad: så har han bl. a. skildrat Mälaren och mälarskapskapen för Gleerupska biblioteket, 1912. Den sista större historisk-kulturhistoriska skildring, jag känner av Fehrs lärda och flitiga penna, är den ca 70 sidor starka studien »Sörmland genom tiderna» i den 1918 utgivna »Sörmlandsboken».

Skulle jag drista mig att uttala ett personligt omdöme om Isak Fehrs stil som talare och prosaförfattare, skulle det korteligen kunna så formuleras, att jag funnit få, som kunnat mäta sig med honom, ännu färre, som överträffat honom i fråga om föreningen av ädel skönhet och okonstlad naturlighet. Vill man ha ett prov av hans sätt att redan från början fånga *läsarens* intresse genom att utan förberedelser göra honom till *åskådare* av ett livligt, dramatiskt händelseförlopp, bör man läsa inledningen till den ovan nämnda uppsatsen om Carl von Linné.¹⁾

Det skulle för en man med Fehrs centrala ställning, hans charmfulla personlighet och hans oratoriska förutsättningar för offentligt uttalande ha legat nära till hands att dragas in i det kommunalpolitiska och än mer i det politiska livet. Att han skulle ha känt denna dragning särskilt stark, tror jag knappast, åtminstone röjde han i trots av sin obestridliga frispråkighet aldrig med ett ord, så vitt jag minns, några utpräglade politiska sym- eller antipatier eller över huvud något starkare politiskt intresse. Likaså har jag på känn, att hans starkt utpräglade bokliga intressen, hans forskningsarbete och hans stora hemkärlek togo honom så i anspråk, att han ej egentligen hade mycken häg eller tid övrig

¹⁾ Att den äldre brodern, den förut nämnde pastor primarius Fredrik Fehr, varit en erkänt framstående vältalare, är bekant. Hans stil som talare känner jag endast av två prov, intagna i den kända publikationen Svensk Vältalighet. Jag får därav ett avgjort intryck av monumentalitet i stilen, men vad jag i Fredrik Fehrs religiösa vältalighet saknar, är naturligheten; hans rytm och hans ordval äro för mitt öra allt för starkt spända.

för umgängesliv. Från början av 1890-talet kan jag ej minnas, att jag synnerligen ofta såg honom i sällskap med kamrater eller societetsmedlemmar. Så mycket oftare såg man honom, särskilt vackra vinterdagar, ute i sällskap med sin hustru och den lilla dottern, varvid sparkstöttingen fick göra tjänst som fordon. — Så småningom överflyttade familjen till egen gård, härligt belägen nära infarten till Mälarens förträngning mellan Strängnäslandet och Tosterön. Om Fehr efter denna flyttning utsträckte sitt umgänge, känner jag ej. Hur som helst har jag det intrycket, att han underskrev sanningen av det gamla ordet: »Man är mans gamman». Att han särskilt gladde sig åt att möta människor, som visade tacksam villighet att taga emot, när han ville ge av sitt inresrikedom, var allom uppenbart. Gamla lärjungar, som stått honom nära under skolåren, kunna vittna, att längre fram i tiden varje möte med Isak Fehr, den andligen rike och givmilde, naturligt stilfulle mannen med de djupa och varma tonfallen, gärna fick en prägel av högtid.

Utom av historiska, kulturhistoriska, biografiska, litteraturhistoriska, konsthistoriska och geografiska verk var Fehr starkt intresserad av skönlitteratur, även dagens, — låt vara att han föredrog att tankfullt vandra en självvald stråt framför att rusa fram på dagsaktualitetens bullrande och dammiga landsväg. Karlfeldts diktning synes han ha mycket älskat. Den kom att följa honom in i det sista. Härom har jag förnummit följande. Den 17 september 1929 i aftonskymningen lär han trött ha lagt sig att vila på sin soffa; efter en stund hade han så bett sin hustru att taga ned åt honom från hyllan Karlfeldts senast utkomna diktsamling, Hösthorn. Med lågmält men klar röst hade han därur uppläst dikten En gammal rocksvarvare, en av hans älsklingsdikter. Med varmt tonfall läste han sakta diktens stilla slutord: »Herre, giv oss alla din frid!» Liksom försjunknen i tyst begrundan låg han nu några ögonblick. Därpå sågs hans gråa huvud plötsligt sjunka mot bröstet. Isak Fehr hade gått in i den eviga vilan från sitt långa livsdagsverke.

I örat på den, som känt och hållit av Isak Fehr, arbetaren-konstnären, klinga diktens slutord alltjämt med vemodigt tonfall:

»Värdigt i skridt mellan skördemogna ängar
far du bort, och bort far din tid.
Ingen i ditt hus som kan stämma dina strängar,
ingen som din svarvstol tar vid.
Tornets trampa går,
tung kläppen slår.
Herre, giv oss alla din frid!» —

Isak August Widebeck. * 1844 † 1929.

Av Rektor Nils Lundqvist, Stockholm.

En gnistrande kall vintermorgon i 1890-talets Strängnäs. Under de närmast föregående dygnen har det fallit mycket snö, som man på själva Storgatan nätt och jämnt hunnit skaffa undan så pass, att körbanan är hjälpligt framkomlig och att de fåtaliga fotgängarna kunna mötas på trottoarerna utan att tvinga varandra upp i den mer än halvmeterdjupa snön.

Från ett stort rött tegelhus på det avsides liggande Visholmsområdet kommer en man ut i den vinterliga halvdagen och styr på en uppskottad stig med raska och säkra steg kurs på slutpunkten av Strängnäs' Storgata, där denna omärkligt övergår i stora landsvägen till Svingrind och Eskilstuna. Det är en bredaxlad herre av medellängd, rak i kroppen och säker i hållning; under en bredskyggig mjuk filthatt, som nästan helt döljer den breda, högvälvda pannan, lysa två stålgrå ögon med energisk blick i ett ansikte med kärvt redbara drag i en inramning av brunt helskägg. Trots den bitande kylan har vandraren ingen överrock på; han bär lågskor, som inte visa spår av bekantskap med galoscher. Man har på känn, att gångens hastiga tempo inte avser att hjälpa upp kroppsvärmen utan snarast är ett uttryck för ett rastlöst driftigt temperament och stor fysisk spänstighet. Mannen vi se framför oss är adjunkten vid Strängnäs' högre allmänna läroverk Isak August Widebeck, stadsfullmäktig alltsedan institutionens tillkomst år 1875, direktör i Södermanlands enskilda bank i Strängnäs från 1879 och först och sist drätselkammarens allsmäktige ordförande från år 1883, andra förtroendeuppdrag att förtiga.

Hunnen till den höga medeltida läroverksbyggnaden, biskop Kort Rogges skapelse, stöter han på den smala, starkt sluttande planen framför stora porten samman med en tämligen reslig pälsklädd herre med boksynt utseende och stora ljusa mustascher, stadsfullmäktiges ordförande, lektor Thor Nordström. Snart äro de båda kommunalpamparna inbegripna i sakkunnigt samtal om stadsvärdande ärenden, därvid Nordströms ordknappa inlägg på en rätt dov sydsvenska rappt avlösas av Widebecks ledigt flödande repliker, framsagda på klangfull sörmländska. I den senares idiom lägger den dialektintresserade märke till en liten egenhet, som genast röjer talarens härstamning från själva staden Strängnäs: ett väl öppet ö-ljud, som låter prepositionen 'över' ljuda så, som stavades den med två 'v'. Genom börd och traditionens band var August Widebeck knuter vid stiftsstadens Strängnäs: han var son till en gång

konrektorn, sedermera domprosten Isak Samuel Widebeck, hade hela sin skoltid tillhört Strängnäs' läroverk; sedan han efter i Uppsala år 1863 avlagd studentexamen och studier där, som efter i förbigående avlagd medikofil ledde till den gamla kandidatexamen år 1872, hade han omedelbart för provårsutbildning och läraretjänstgöring vänt åter till sitt gamla läroverk, där han år 1875 utnämndes till ordinarie adjunkt. Det anseende i hemstaden, som han på grund av familjens ställning och i kraft av personliga, i lika grad vinnande som dugande egenskaper med lätthet förvärvade, ökades i ej ringa mån genom förordnande i många år såsom dubbelt partiell lektorsvikarie för lektorn i latin, L. F. Kumlin, och lektorn i filosofi och modersmålet, A. L. Nordvall. 'Lektor' Widebeck var den titulatur, varmed han både tilltalades och omtalades i staden såsom vid läroverket.

Då Widell, läroverkets lille puckelryggige vaktmästare, ringer till första lektionen efter morgonbönen, gå de båda samtalande lärarna in genom den ornerade skolporten, Nordström för att ögonblickligen gå till vederbörande lektionsrum och där börja en av en och annan besk sarkasm kryddad, grundligt kontrollerande och oerhört effektiv lektion, Widebeck åter för att i det lilla kollegierummet upptaga en kortare eller längre diskussion med någon därför upplagd kollega. W. består sig denna förhandspaus i lektionen, fullt viss, som han är, att han med den schwung och klarhet, som präglar så förhör som undervisning, skall i den lilla klassen utan svårighet medhinna det, som är av nöden. När han i sin flärdlösa men sobra dräkt raskt och bestämt trätt in i den till hälsning sig resande klassen och, hunnen till katedern, besvarat hälsningen med ett hurtigt och urbant: »God morgon! Sitt ner!» är han inte sen att kasta sig *in medias res*. Ehuru inte vacker, är han en prydnad för sin kateder, och skulle så vara i vilket läroverk som helst. Långlagd i bålen tar han sig i sittande ställning ansenlig ut; blicken bakom pincenezen är energisk och respektingivande, den breda och vackert välvda pannan under en uppåtstruken *caesaries* av rikt, vägigt brunt hår ger åt hans utseende något av imponerande kraft, som ofelbart gör verkan. Hur lugn och behärskad han än själv är, faller det ingen av eleverna in att söka rida honom på näsan; en liten skärpning av tonen i den välljudande, klara rösten skulle vara nog för att stämpla ett dylikt försök såsom ohjälpligt misslyckat. I katedern sitter här i alla väder en saklig gentleman, som i det längsta räknar det såsom en förmån att få betrakta i varje fall de vuxna eleverna såsom medvetna om vad som anstår ridders- och hedersmän och som därmed verkar avgjort fostrande på dessa känsliga ungdomar. Till yttermera visso är

han inte blott en gentleman utan vad än mer är: en hel karl. Det sägs, att lektor Widebeck, satt att undervisa i en småklass, någon enstaka gång vid läsårets början sett sig föranlåten att handgripligen återföra en vettvilling till ordningens, för ett tanklöst ögonblick övergivna stråt och att ingreppet av läraren skall ha företagits med den kraft och den effekt, att syndaren och hans stallbröder i tysthet sade sig själva: »Aldrig mer skoja för lektor Widebeck!!»

August Widebeck kunde därtill en även bland män och gentlemän sällsynt konst: den att förlåta och glömma en förolämpning, i varje fall det, som varit avsett att *kännas* såsom en förolämpning. Min personliga erfarenhet av denna hans förnämliga egenskap sammanhänger med betygssättningen av en svensk uppsats i 6:2. I det stora hela var W. inte betygsnål; särskilt underkände han ogärna. Ett undantag utgjorde bedömningen av de svenska uppsatserna, där vi pojkar nog hade det intrycket, att han såsom norm använde sin egen, av naturen stora och genom åren i offentlig verksamhet upptränade prestationsförmåga, vilken utmärktes av sakligt mångsidig, grundlig och logiskt elegant uppläggning av ämnet i förening med en lika korrekt som flödande ledig språkbehandling. Det gick därför lätteligen så, att den unge skribenten på en sakligt grund och stilistiskt mager och blodfattig uppsats fick sig som vitsord ett B? Detta senare hade en gång blivit min lott, då jag författat en uppsats över det enligt min dåvarande mening föga stimulerande ämnet: »Vinden människans vän och fiende». Min musa, som icke räknade släkt med Hans Christian Andersens, hade i känsla därav inskränkt sig till att med lakonisk torrhet konstatera det gagn och det ofog, som kunde vara att anteckna på vindens konto med människors barn. Jag tyckte själv, att jag visserligen inte åstadkommit något egentligt konstverk men att jag dock i språkligt korrekt form tämligen redigt och i sak riktigt gjort reda för vindens förehavanden. Det klena vitsordet från bedömarens sida gick mig, som det heter, i magen, och i pojkaktigt hastigt mod skaffade jag mig »upprättelse» genom att efter uppsatsen — den sista i skrivboken — rita en symbolisk karikatyr av min kriarättare jämte en protestinskriftion, som jag själv fann om också inte direkt kvick så dock dräpande. Men vad händer?! Några veckor senare får läroverket inspektion av den mera respektingivande än direkt livande läroverksexperten kanslirådet E. F. Gustrin. Alla skrivböcker kommenderades in till granskning, och däribland befann sig även min svenska uppsatsbok med den fatala men av mig naturligtvis för längesedan lyckligt glömda inskriftionen. Dagen efter inspektionens avslutande tog Widebeck vid svensklektionen i 6:2 på följande sätt till orda: »Vid

inspektionen hade kanslirådet Gustrin nog rätt roligt åt ett litet extra tillägg med tillhörande teckning i slutet av en svensk kriabok, tillhörig Nils Lundqvist. Han förstod ju inte, vad meningen innerst var. Så mycket bättre förstod däremot jag piken, men jag tog den inte åt mig. Var lugn, sådant generar mig inte!» Dessa ord ställdes till en delinkvent, som huvudyr stod med blicken sänkt mot golvet och hade svårt att fatta inte minst en sådan *magnitudo animi* som den min förolämpade lärare nu visat gentemot mig. Om jag ens hade fattning nog att framstamma en försäkran om huru jag skämdes för mitt olämpliga tilltag, minns jag inte nu. Behöver jag väl nämna, att min käre lärare aldrig med ett ord, ett tonfall eller en blick senare röjde minne av att vi någonsin haft något obytt med varandra?

Att en man av det kynnet haft de yppersta förutsättningar att i det ofta småskurna och tillika hetsigt förlöpande kommunala livet gå sin väg självständigt fram och i årtionden utan våldsammare törnar hävda en dominerande ställning, synes mig klart. Sådan som Widebeck var vid disciplinens upprätthållande, sådan var han ock i sin undervisning: onödigt upprörda och patetiska scener älskade han icke. Allt skulle även där gå sin jämna gång. Vid förhören fick visserligen inte udda vara jämmt, men gingo lärjungarnas svar och översättning skapligt flytande, utan att något hängde upp sig, så var det bra, och förhöraren bråkade inte om kunskapsförrådets ursprungsbeteckning.

Jämmt och lugnt flytande var i den framställande undervisningen hans eget föredrag: utan någon onödig längre paus, utan ansträngda gester och miner, utan någon tvekan ifråga om ordvalet, än mindre någon ändring av det en gång sagda; klart och överskådligt och ändå prägladt av konkret åskådighet var allt, som han meddelade oss. Jag gör honom väl knappast någon orätt, om jag antager, att hans av offentliga värv oerhört upptagna tid icke rymde många tillfällen till lugn lektionsförberedelse. Vad som kom honom till hjälp, var förutom goda allmänna kunskaper och ett säkerligen utmärkt minne nog ett sunt omdöme rörande den lämpligaste uppfriskningen av kunskapsstoffet och först och sist en mycket framstående naturlig framställningsgåva, som drivits till höggradig fulländning genom mångårig träning i det offentliga livet. Jag kan icke hålla med dem av mina kamrater, som gjorde gällande, att W. medvetet använde skollektionerna som oratorisk träning för stadsfullmäktiges sammanträden, men jag håller bestämt före, att emellan skolmannens gärning och den kommunala verksamheten ett förhållande av inbördes givande och tagande ägde rum. Det kanske ej berodde enbart på hans egen lynnesläggning, att de partier av exempelvis

den svenska litteraturhistorien, som han förstod att ge den största påtagligheten, tillhörde polemiskt präglade skeden. Striden mellan Thorild och Kellgren—Leopold, polemiken mellan gamla och nya skolan och Tegnérs i stridshumör (med Hammarspik, reformationsminnestelet samt epilogen vid 1820 års magisterpromotion) ägnade han en rent av lysande framställning.

Dikter, som hörde till litteraturkursen, lät han i regel klassens egna recitatörer uppläsa; händelsevis funnos flera sådana, och det av olika typ. Någon gång föredrog han att själv recitera. Bland de av honom upplästa dikterna har jag starkast minne av fru Lenngrens Porträtterna, som han gjorde den mest fullständiga rättvisa beträffande såväl de dramatiska som de satiriska momenten. Med sin praktiskt borgerliga inställning och sin klarögt kritiska anläggning var han här som fisken i vatten. Samma skaldinnas dikt Den lilla tiggarflickan läste han visserligen inte själv upp, men han ägnade den en kort analys, som var på en gång mästertligt klargörande och verksamt — fastän givetvis indirekt — vädjande till den medborgerliga ansvarskänslan. Detta senare så mycket mindre att förvånas över, som det var en i Strängnäs allom bekant sak, att lektor Widebeck och hans fru, född Svinhufvud, besjälades av ett varmt och verksamt, lät vara icke mång- eller storordigt, socialt patos.

Av en annan uppläsning har jag ett livligt minne, inte bara på grund av dess formella fulländning utan kanske än mera därför, att den avslöjade en ny sida av uppläsarens smak. Det var C. F. Dahlgrens Vårbacken, en dikt, som ger typiska prov på författarens styrka men också låter en ana hans besynnerligheter såsom lyriker. Då jag efteråt frågat mig, vad som kom den praktiskt-satiriskt lagde August Widebeck att välja just denna dikt till uppläsning, har jag sagt mig, att dikterna torde ha tilltalat honom såsom dels ett talande uttryck för det natursinne, som han kände sig ha gemensamt med den nyromantiske skalden, dels en säregen yttring av den lynnets ungdomliga hurtighet, som trots allt gjorde Dahlgrens alstring tillgänglig för honom¹⁾. Yttermera hade vi på känn, att Widebeck med sympatiserande nöje med oss läste ett längre utdrag av samme författares memoarverk Nahum Fredrik Bergströms krönika. För Atterboms diktning med dess föga manliga kynne tycktes han däremot ej hysa något djupare personligt intresse; i valet mellan de lyriska pärlorna Vindarnes sång och Svanevits sång (Lycksalig-

¹⁾ Geijers dikt Den lille kolargossen, där stämmningsstark naturmystik reflekteras av dels ett gossetemperament, dels en manligt trygg karaktär, var en av hans älsklingsdikter.

hetens ö) gav han tydligt företräde åt den förra. Nyktert vederhäftigt verklighetssinne präglade som sagt hans litteraturundervisning, något som också kom till synes i det företräde han av alla tecken att döma gav den runebergska dikten Hanna med dess enkelt sunda men samtidigt av känslans värme präglade kärlekshistoria framför samme skalds dikt Nadeschda, där patetiska kärleksscener icke kunna överskylla kärlekshistoriens överspänt romanaktiga uppläggning. Widebecks sinne för det friskt folkliga kom honom också att med intresse och gott humör leda vår läsning av Björnstjerne Björnsons En glad gut, det stycke, som förmedlade vår första bekantskap med den norska litteraturen. En annan allmogeskildring, som vi ungefär samtidigt därmed läste, nämligen Almquists Kapellet, tyckte han synbarligen inte lika mycket om. Möjligen fann han miljöskildringen mindre förtroendeingivande och den i berättelsen inlagda kärlekshistorien väl söt.

För rättning av svenska uppsatser gäller ju nu för tiden — åtminstone teoretiskt — den regeln att inte rätta mer, än som är alldeles nödvändigt för att råda bot för verkliga fel. Är det något, som inte bekvämligen kan bringas i riktig form genom direkta rättelser, söker man genom *anvisningar* i marginalen eller efter uppsatsen försäkra sig om att den felande nästa gång skall bättre förstå att ordna framställningen och språkligt utforma den på någorlunda lämpligt sätt. Genom *anvisningar* av skilda slag söker man dessutom vägleda den felande till att själv i den återlämnade uppsatsen införa de mindre förbättringar, som han kan anses vara i stånd till. Överhuvud söker man anknytning till elevens självverksamhet, vilken egenskap i görligaste mån uppmuntras och övas. Likaså låter man sig angeläget vara att endast gradvis stegra fordringarna, detta icke blott så, att uppgifternas svårighetsgrad stegras, i samma mån som en verklig höjning av prestationsförmågan iakttagits, utan också i den meningen, att kraven på fullständighet i synpunkter, mognad i omdömet och fyllighet i förening med sträng korrekthet i uttryckssättet endast småningom skärpas. I enlighet med tankegången: »Alla barn i början» anser man sig kunna köra »sakta i backarna» och överlämna åt tiden att undan för undan utveckla de ungas förmåga. Mycken vikt lägges därvid på studiet av lämplig litteratur. Man förväntar, att denna skall i egenskap av *positiv förebild* ha större effekt än lärarens *rättelser*, vilka huvudsakligen äro att betrakta som *negativa korrektiv* gentemot grövre felaktigheter. Lärarens vägledande uppgift anser man fyllas på ett vida effektivare sätt därigenom, att han ger *positiva* *anvisningar* och med eleverna diskuterar möjligheterna att vinna fördjupad uppfattning av det i uppsatsämnet centrala och med dem

utletar sättet (ev. sätten) att så disponera framställningen, att det inre sammanhanget mellan sakens olika moment på ett verkligen påtagligt sätt kommer till uttryck. I långliga tider har nog insikten om ovan påpekade grundsatsers giltighet funnits, i högre eller lägre grad av klarhet, hos naturbegåvade och omdömesgilla lärare. Vår moderna tid kan därvid icke åberopa patenträtt. Även August Widebeck tillämpade insiktsfullt de allra flesta punkterna av ovan skisserade program: han gav i allmänhet efter klassens intellektuella ståndpunkt väl avpassade uppgifter, han gav vid genomgången på lärorummet klara och praktiska anvisningar rörande rätta uppfattningen av uppsatsämnenas innebörd, han var också en mästare i att leda diskussionen rörande sättet (sätten) att på lämpligt sätt disponera en uppsats. Endast på en punkt avvek hans praxis från sagda program: han rättade inte i skrivböckerna så litet som möjligt, tvärtom såg det ut, som om han tilltrott eleverna en ganska ringa förmåga att med hjälp av anvisningar komma till rätta med felaktigheter och ofullkomligheter. Redan på ett ganska tidigt stadium tycktes han åsyfta att med rättelsernas hjälp åstadkomma språkligt *mönstergilla* uppsatser. Det var under sådana förhållanden endast fullt konsekvent, att han rättade desto mer, ju korrektare uppsatsen var uppbyggd och utformad, i samma mån alltså den kunde anses vara värd alla de fullkommingsförslag, som kostades på den. I sin lofvärda avsikt att få fram ett språkligt korrekt och elegant uttryckssätt torde han ha förbisett det faktum, att alltför starkt hopade rättelser antingen ej beaktas eller ock stäcka den unga skribentens lust och mod att författa. Med den nu nedskrivna reservationen mot det i mitt tycke alltför ymniga rödmålandet i de svenska uppsatsböckerna har jag verkligen inte velat försvaga erkännandet av min tacksamhetsskuld till denne skicklige, intressante och givande modersmållärare.

Vilka framstående förutsättningar Aug. Widebeck hade för undervisning i filosofi, särskilt i logik, står för mig fullt klart, fastän jag aldrig hade nöjet att undervisas däri av honom.

I latin däremot hade jag honom till lärare under två år (i 6:2 och 7:1), därvid hans medverkan vid undervisningen var begränsad till Vergilius Aeneis. Sedan jag genom rätt ingående studium av aeneiden i förening med egen undervisning däri — jag vill inte säga kommit underfund med detta diktverks alla svåra och dunkla ställen utan allenast lärt mig inse, hur fyllt det är av svårigheter, betraktar jag hans arbetsbeting som verkligen påfrestande. Naturligtvis låg för ett halvsekel sedan aeneidens språk närmare den svenske gymnasistens latinska kunskapsnivå och var därmed för denne något mindre svårtillgängligt än för nutids-

gymnasisten. Icke förty nödgas man fastslå, att detta diktverk, det avgjort svåraste av de till skolkursen hörande momenten, t. o. m. under latinträningens gyllne tidsålder erbjöd betydande vanskligheter på skolestadiet. Vad W. såsom Vergilius-lärare bjöd, var främst en naturlig och vårdad översättning, där hänsynen till korrektheten ej innebar någon strävan efter höggradig stilfullhet. Knappheten av den tid, som han förfogade över, och nödvändigheten att kontrollera våra lexikografiska och grammatiska kunskaper medgav honom ej att mer än delvis preparera ny läxa, än mindre förbereda något konstantverk i översättningsväg. Kan väl hända, att på grund av situationen rätt många av eleverna sökte sig till en främmande handledare, i flertalet fall säkerligen den gamle Katarinakollegan Adam Ljung, författare till en skaplig aeneidöversättning, som befordrats till trycket år 1856. Någon yrkesavund lade inte Widebeck i dagen gentemot bemålde Ljung, fastän han nog inte kunde undgå att vid elevernas översättning märka spår av att denne varit hjälpare.

Med stor påpasslighet påvisade W. stilistiska drag av rent yttre formell natur, därvid givetvis troperna, tidens sed likmätigt, fingo hederplatsen, medan däremot komposition och andra djupare liggande stildrag mera sparsamt kommenterades.

Mytologisk apparat var ett begrepp, som flitigt förekom vid förhören. I dikten påvisbara spår av folketro och folksed gjorde man däremot föga väsen av. Drag av mera påfallande poetisk skönhet minns jag ej att vi gjordes uppmärksamma på, vare sig att vår aeneidlärare ej ansåg, att några anmärkningsvärda sådana förefunnos, eller han var bunden av de traditionella band, som i många hänseenden lamslog den äldre tidens latinundervisning. Rapphet, klarhet och formell korrekthet i undervisningen, objektiv, bestämd och urban ton i behandlingen av eleverna äro egenskaper hos August Widebeck som latinlärare, dem ingen av hans f. d. elever kan undgå att tacksamt minnas. Att svensk litteratur ägde ett starkare grepp i hans personliga intresse än den latinska, hade nog flertalet av oss redan då på känn.

Även i ett flertal andra ämnen än de nu nämnda sattes han då och då att undervisa, särskilt i de lägre klasserna. I svensk historia bjöd han bl. a. en lika fängslande som klar undervisning, något som ej lär förvåna den, som åtnjutit hans undervisning i svensk litteratur.

Vilken roll August Widebeck spelade i det lilla läroverkskollegiet, vet jag ej. Jag nästan håller för visst, att han fann det alltför litet för att förtjäna hans aktiva insatser. Så mycket intensivare ägnade han sina krafter som debattör och organisatör åt sin stads, sin hemorts och

sin provins offentliga angelägenheter. Landstingsman var han under en följd av år. Alltifrån tillkomsten av Norra Södermanlands Järnvägs aktiebolag var han en verksam ledamot av dess styrelse. De sista ord jag före min skilsmässa från Strängnäs år 1893 hörde honom yttra, gällde järnvägen, hans gamla älsklingsidé. På en fråga av någon tvivlare rörande den nyss beslutade järnvägens horoskop hörde jag Widebeck med klangfull och säker röst rappt replikera: »Jo, banvallen skall vara lagd hösten 1894». Ett faktum är, att banan redan år 1895 kunde öppnas för trafik. I Strängnäs gällde August Widebecks utsagor såsom kungsord, hans tyvärr nästan oläsliga namnunderskrift¹⁾ under en handling gav denna auktoritet. En liten episod, som osökt belyser sistnämnda faktum, torde jag inte böra undanhålla mina läsare, oaktat jag ej kan garantera den absoluta riktigheten av verba formalia. Under en längre tid hade baderskorna i stadens varmbadhus varit hemsökta av okynniga pojkar, som inte drogo sig för att lämna fula spår efter sig i form av kritinskriftioner på fönsterrutorna. Då bortmotning av pojkarna endast gav en övergående lättnad, slogo de goda gummorna en dag sina kloka huvuden ihop, och resultatet förelåg följande dag i form av ett uppsatt pappersplakat, varpå i kantiga bokstäver stod att läsa:

Stortt straf att klutra på fönstrena.

Widebek.

Hade jag själv varit en av pojkarna, hade jag inte haft hjärta att låta en sådan tro på August Widebecks allmakt komma på skam.

Vördad och uppuren åldrades August Widebeck i den stad, som sett honom födas och åt vilken han ägnat sin långa mannaålders kloka omtanke, driftiga initiativ och outslitliga arbetskraft. För gamla lärjungar kändes det gott och uppfriskande att träffa samman med den minnesgode, hurtige och älskvärde gamle läraren. I det längsta var den kraftiga gestalten obruten; endast en viss nedsättning av hörselskärpan erinrade om att även August Widebeck var underkastad ålderandets lag.

Den 29 december 1929 lade August Widebeck 85 år gammal sitt gråa huvud för alltid till ro. Staden Strängnäs hade med honom mist en god medborgare, som i det lilla men stadigt växande samhället skapat historia. Hans minne lever där och skall ännu mycket länge leva med det eftermäle, som ännu Gudi lov har i vårt land god klang, eftermälet om en *självständig man*.

¹⁾ Vilken skrivare av svärtolkade läkarrecept gick inte genom avbrytandet av hans medicinska studier förlorad för de svenska apoteken!

Thor Nordström

* 1845 † 1934.

Av Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

Länge har det i svenska läroverk varit en vacker sed, att vid den högtidliga avslutningen av ett studieskede elever, som därtill utsetts av kollegiet, få träda fram för att mottaga belöning för goda framsteg i studier i förening med mycket god ordning och flit samt mycket gott uppförande. Låt oss för ett ögonblick tänka oss förhållandet omvänt, med andra ord överlåta åt de forna eleverna att bland sina forna lärare utse värdiga pristagare, exempelvis för uppnådda goda resultat vid ledningen av sina lärjungars studier i förening med lugn objektivitet i uppträdandet. Av alla de lärare, som vid tiden för min inskrivning som elev vid Strängnäs' läroverk år 1888 undervisade där, finnes mig veterligen blott en enda nu i livet, nämligen den lärde, finbildade och själsfina Anders Rosén, då vik. lektor i matematik och fysik. Alla övriga tänkbara aspiranter på priset ha lämnat det jordiska. Vid uppropande av namnet på den verkliga pristagaren skulle man nödgas uttala det vemodiga ordet *absens* (borta). Vore denne också i livet, skulle han helt visst endast motsträvt träda fram att mottaga priset under den buttra förklaringen, att han inte gjort sin gärning för att därför bli rosad, än mindre för att i offentlighetens rampljus under teatraliska former begåvas med något pris. För de initierade behöver jag efter detta inte säga ifrån, att pristagaren är lektor *Thor Nordström*.

Kanske bidrog till effektiviteten av hans läraregärning vid Strängnäs' läroverk det sakförhållandet, att han kände sig, om uttrycket tillåtes, lagom främmande för sina lärjungar: han var född i Blekinge, hade studerat vid Lunds universitet och kände sig nog i själ och hjärta som äkta sydsvensk. Säkert föreföllo honom hans elever nästan samt och synnerligen vara vekare i lynnet och över huvud mindre energiska och hårdföra, än som tycktes honom önskvärt. Han trodde sig därför handla i dessa sörmländska pojkars eget intresse genom att inte »dalta» med dem utan fastmer söka stålsätta deras vilja genom att stramt och sakligt hålla dem till arbete. Det var tydligen hans åsikt, att överdrivet beröm skämmer bort folk och att även det allra minsta kvantum därav kan göra ogagn, eftersom det lätteligen väcker smak för mera och för allt större doser av varan. I enlighet med denna kärva uppfattning gav han så gott som aldrig beröm; hade han däremot orsak till missnöje, lät han eleverna inte sväva i okunnighet därom, men det besked han gav

därom var lika kortfattat, som det var tydligt. Så gott som aldrig hade klandret ironiens form, gärna var det däremot sarkastiskt format, och den klatsch, som han i ord ägnade de svaga yttringarna av tillfällig lättja eller ouppmärksamhet — och annat än tillfälliga hunno de under Thor Nordströms skarpögda eftersyn aldrig bli —, beledsagade han i regeln med ett kort, buttert gnäggande hänskratt åt ynkligheten. Även den permanenta dumheten hade han ett gott öga till, fastän han oftast lyckades någorlunda bemästra sin ringaktning för denna ledsamma defekt i studieutrustningen. Utan långa utläggningar konstaterade han jämväl periodisk nedgång av kunskaperna hos de enskilda individerna och det utan anseende till person. Den som på grund av allmän nedsättning av vigören eller som följd av dominerande sysselsättning med andra undervisningsämnen något minskade intensiteten i t. ex. franskstudiet (engelska och franska voro Nordströms fackämnen), fick snart veta om denna oförsiktiga hushållning med överläsningstiden. »Du håller på att bli så dålig i franska, »hette det en vacker dag, och den så stämplade individen kunde därmed bereda sig på att under de följande två veckorna bli varje lektion särskilt eftertryckligt känd på pulsen, ända tills bristen befanns fylld och normal kunskapsnivå åter uppnådd. De karakteristiker i ord, som N. bestod de onöjaktiga prestationerna, voro ingalunda grova eller kränkande, med den kalla, fasta objektivitet, varmed de uttalades — vida skild från såväl hetsig uppbrusning som frodigt skämtlynne — gjorde i förening med den energiska praktiska kontroll, som i fortsättningen ägnades den bristfulle ynglingen, ett sådant intryck, att denne ögonblickligen bestämde sig för att inte vidare genom eget frivilligt förvällande bli ett föremål för det Nordströmska lärarenitets extra omvårdnad. Eftertryck och hast ansåg Nordström emellertid oförenliga, och aldrig hade han så brått, att han verkade jäktad. Strax som klockan ringt in, klev han med lugna, långa, vägvinnande steg in i klassrummet, satte sig efter en knapphändig hälsning i tämligen ledig halvprofilställning i katederstolen samt började genast och fortsatte till utringningen ett jämnt och säkert malande arbete, där förhör, övning och genomgång av nya moment voro ändamålsenligt fördelade. I den franska grammatik, han med oss använde, Oldes, kände han varje paragraf och varje exempel till punkt och pricka, men om möjligt ännu bättre kände han innebörden af det motto, som prydde denna språkläras titelblad: »Hjärtat av all undervisningsmetod är att väl skilja huvudsak från bisak». Tack vare en målmedveten användning av denna insikt om begränsningens betydelse fick N. sina lektioner ytterst effektiva, utan att eleverna blevo överansträngda. Naturligtvis kunde det inte vara tal om

att vinna alltigenom förstklassiga resultat. Kraven på ett gott franskt uttal voro först och främst ganska måttliga. Det var på sin höjd fråga om ett någorlunda korrekt uttal av de särskilda ljuden, medan däremot franskans speciella rytmik och satsmelodi i mycket ringa grad beaktades. Lärarens eget uttal lade uppenbarligen inte an på illusion. Hade han med övervinnande av sitt lynnes motvilja mot allt, som verkade extra tillställning, pressat sin något dova och sträva röst, hade han, berest som han var, säkerligen kunnat väl imitera de fransosers uttal, men det föll honom inte in att pina sig med något sådant, som han ej ansåg sig böra kräva av eleverna. Fransk konversation bedrevs under lektionerna ej alls. Även om vi alltså, på grund av bristande övning och tilltagsenhet, under samvaro med fransmän voro dömda att till en början göra en slät figur, hade vi emellertid genom Nordströms undervisning fått en så fast grund för även denna språkliga färdighet, att vi längre fram i tiden, när det gällde samtal med fransoser, snart nog kommo bra i gång; sådant kunna åtskilliga av min egen årgång tacksamt intyga. Franska grammatikens huvudregler och fransk stilskrivning lärde vi oss så grundligt, att resultaten i den franska mogenhetskrivningen våren 1893 blevo över lag tillfredsställande, i några fall utmärkta. Likaså hade vi nått rätt god färdighet att komma till rätta med en fransk litterär text av icke alltför hög svårighetsgrad utan att vara alltför beroende av att ha lexikon ständigt till hands. Våra översättningstexter utgjordes uteslutande av prosa. I 6:2 läste vi en krestomati, som först upptog en liten fésaga (om den sköna Rosette), vars franska kanske ungefärligen motsvarade vår språkliga kunskapsståndpunkt vid början av det tredje läsåret men vars innehåll och stil motsvarade småbarnsstadiet. Därefter i samlingen av läsestycken kom ett rätt fylligt utdrag ur Laboulayes Abdallah, som vi funno så mycket stilfullare. De följande två läsåren använde vi små, i rött styvhäftade textsamlingar med titeln Contes et récits, redigerade av Ferdinand Schulthess. Flera av berättelserna voro intresseväckande: jag minns ännu, huru rörande och stämningsfullt jag fann det medtagna utdraget ur Paul et Virginie av B. de Saint Pierre, huru jag greps av den ståtliga oratoriska rytmiken och det på en gång heroiska och religiöst burna innehållet i Éloge funèbre sur le général Drouot av Lacordaire, hur spännande jag slutligen fann novellen Le maître d'armes av Dumas, som målande berättar om det livsfarliga prov, som en fransk platssökande fäktnästare fick genomgå, innan han av storfurst Konstantin, kejsar Nikolaus I:s bror, anställdes i hans tjänst som militär fäktlärare. Däremot senterade jag föga en novell med ämne — mat- och äktenskapsbekymmer — ur mycket småborgerlig miljö. Förmodligen låg dess, säkerligen betydande, finess en bit över mitt dåvarande ålderssta-

dium. Läxorna utmättes ej särdeles långa, men kontrollen övades med förståndigt eftertryck, och följaktligen blevo, under förutsättning av inte allt för klen ordminne hos eleven, gloskunskapen och det fraseologiska vetandet inte dåliga. Dessutom uppmuntrade Nordström sina elever att läsa överkurs i översättningsvägen, låt vara att han alls inte fordrade sådant extraarbete. En gång läste jag några berättelser av Alphonse Daudet och den spännande korsikanska vendettaberättelsen Colomba av Prosper Mérimée. Till tentamenskamrat hade jag råkat få klassens klenaste huvud, som läst en del av den sist nämnda berättelsen i den tron, att det alltid dugde att försöka. Nordström var emellertid av annan mening och körde efter ett par raskt företagna stickprov, som gävo genomgående negativt resultat, skymfligen i väg den illa förberedda tentanden.

Av Thor Nordströms egenskaper som lärare i engelska har jag personligen vida mindre omfattande erfarenhet, eftersom denna är hämtad från allenast tre terminers studier för honom i frivillig engelska, ett ämne som för grekerna upptog en enda eftermiddagstimme i veckan. Under hans säkra ledning hann jag lära mig inte så litet av språket med det trassliga uttalet. Till min stora häpnad och icke mindre missräkning föreslog han emellertid vid slutet av höstterminen i 7:2, att vi under vårterminen skulle i stället för engelska läsa extra franska, »efter som en och annan behöver litet extra övning i franska». Förslaget var ju liktydigt med ett dekret, och på det sättet kom det sig, att vi sista terminen av vår skoltid fingo utbyta ämnet frivillig engelska mot ofrivillig franska.

Söker jag på grundval av mina minnen av Thor Nordströms undervisning bilda mig en föreställning om huvudriktningen av hans intressen som lärare, blir mitt intryck närmast det, att dessa i alldeles övervägande grad koncentrerades på uppgiften att lära eleverna att vederhäftigt förstå fransk litterär text och att sätta dem i stånd att återgiva svenska texter på ett grammatiskt sett felfritt och ur stilistisk synpunkt någorlunda drägligt franskt språk.

Någon kunskap om franskans förhållande som dotterspråk till vulgärlatinet sökte han inte bibringa oss. Litterär analys avstod han helt ifrån. Av förteckningen över hans vetenskapliga produktion framgår, att han — ur grammatisk och metrisk synpunkt — behandlat verk av två franska skalders. Så mycket är visst, att han vid undervisningen inte røjde någon förkärlek för poesiers studium.

Ett par timmar ägnade han med oss åt läsning av fransk vers, därvid han gav upplysningar om vissa metrisk-rytmiska förhållanden och angav några skiljaktigheter mellan ordens uttal i vers och deras uttal i prosa.

Livligare uppmärksamhet ägnade icke N. speciellt franska seder eller karaktärsdrag: han ansåg kanske, att texterna därvidlag talade nog för sig själva.

Efter fem års franska studier, varav två (5 och 6:1) under ledning av den fordrande, duglige och minutiöst noggranne adjunkten E. W. Nordgren (också han en son av Blekinge) samt tre år för den på huvudsak inriktade, vederhäftige och effektive Nordström, kunde vi verkligen inte så litet franska, något som vi sedan haft verklig glädje av.

Kanske förefaller det efter ovan lämnade upplysningar om Thor Nordströms kraft i undervisningen nästan onödigt att avge något omdöme om hans kvaliteter som disciplinkarl. Även härvidlag var han den förkroppsligade vederhäftigheten. Patetiskt vädjande till ädlare känslor förekom inte från hans sida. Över huvud hade han för egen del intet behov att under lektionerna dryfta disciplinära problem. Om ett enda disciplinärt ingripande av honom har jag hört berättas. *Relata refero.* Hans syster, vilken som änka var bosatt i Strängnäs, hade en gång det tivelaktiga nöjet att hos sig ha inackorderad en rätt gammal gymnasist, som från sin hemstads läroverk hade i egenskap av beprövat rötägg exporterats till Strängnäs. Där återföll han snart i gamla vanor, och en afton hade han kraftigt berusat sig. Efter ett kortare besök i sitt rum, som han i fyllan och villan bestod en kaotisk ommöblering, hade han så begivit sig ut i staden att gå *grassatim*, med stor risk för att småningom genom polisens försorg avföras till stadens finka. Detta perspektiv med dess eventuella följder föreföll den goda inackorderingsfrun så skrämmande, att hon i hast påkallade sin beslutsamme broders, lektor Nordströms, ingripande. Denne var ej sen att eftersätta den i slingerbultar framtågande rymlingen. Inom kort hade han upphunnit denne och grep honom med kraftig arm i kragen, under det han med en vass blick under de buskiga ögonbrynen morrade fram orden: »Är du ett sådant kräk, att du inte tål litet punsch, så borde du åtminstone skämmas att visa dig för folk!» Så sagt avförde han ynglingen från den offentliga skådeplatsen för hans uselhet till den mindre exponerade platsen i träsängen, där bacchusdyrkaren snart njöt en drömlös dvaliknande sömn. Vilken den disciplinära påföljden blev av supkalaset och gatloppet, känner jag ej med säkerhet.

Att Thor Nordström med sin klara, starka hjärna, sitt instinktivt säkra grepp om det för varje sak väsentliga och sin lugna, beslutsamma objektivitet hade utmärkta förutsättningar att vara en god ordförande vid stadsfullmäktiges förhandlingar, tarvar inga bevis. Ingen kunde på tal om honom ens med sken av rimlighet insinuera något om partiskt an-

seende till personen. Han var lika mot alla, som uppträdde vettigt och hyfsat, och i händelse av otillbörligt beteende kunde han bita av den felande så, att denne miste lusten att vidare väcka herr ordförandens extra uppmärksamhet.

Var Thor Nordström i hela sitt väsen en verklig karl, så hade han också ett yttre, som väl svarade mot hans kynne. Han var lång och kraftigt byggd, uppenbarligen i besittning av god hälsa och försvarlig kroppsstyrka. Stegen voro långa och stadiga, gången lugn men vägvinande. Att han till lynnet var en nykter realist utan spår av yttlig känslsamhet, röjde den något vassa blicken i de gråa ögonen under de buskiga ögonbrynen. En kritisk granskare av människor och förhållanden gjorde han avgjort intryck av att vara av naturen. Särskilt road av umgängesliv var han näppeligen, ej heller av att över huvud röra sig bland massor av folk.

Till bostad valde han under Strängnäs-tiden vackert belägna ensamhus, inbäddade i lummiga trädgårdar. Kanske var hans val påverkat av minnen från barndomstiden, som tillbragts i blekingsk prästgårdsmiljö. Helt visst beredde det honom en lugn tillfredsställelse att ha gott utrymme kring sig och att ha familjen, när hans arbete det krävde, utom omedelbart hörhåll men ständigt inom räckhåll. Att han var hjärtligt fäst vid de sina, tror jag mig förstå, bland annat av en autentisk uppgift om hans lugnt resoluta sätt att freda ett av barnen för elak kitslighet från äldre ungdomars sida.

År 1911 avgick Thor Nordström från sin lektorstjänst efter en träget använd arbetsdag. Nära ett kvartsekel därefter levde han fortfarande i Strängnäs med till synes obrutna kropps- och själskrafter. Hösten 1934 förspordes emellertid, att han för ohälsa måst intaga sängen. Sjukdomen gick ej till hälsa; den 30 nov. kallades han hädan i en ålder av 89 år.

Bland de lärare, vilkas undervisning jag åtnjutit, finnas de, som varit i högre grad stimulerande än min lektor i franska, de som visat mera blixtrande reflexer av livlig intellektuell begåvning, men bland dem alla kan jag icke erinra mig någon, som i högre grad än Thor Nordström förkroppsligat den lugna, säkra, flärdfria effektiviteten. Vid minnet av hans läraregärning och personlighet rinna mig i hågen ett par rader ur Geijers Odalbonden: Ej buller älskar jag och bång. Vad stort sker, det sker tyst.

Jag tror, att Thor Nordström personligen skulle skriva under detta diktfragments grundtanke och att han, den kärva verklighetsmänniskan, icke skulle misstycka, att orden här anförts med syftning på honom själv.

Lektor Karl Fredrik Salomon Henning

* 1843 † 1909.

Av Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

Religionslärarna vid våra allmänna läroverk ha helt visst alltid haft en mycket betydelsefull uppgift. Eller kan väl någon uppgift vara mer maktpåliggande än den att forma den religiösa livsåskådningen hos dem, som en gång skola bilda samhällets ledande skikt? Dubbelt ansvarsfullt lär väl detta fostrarkall vara under religiösa brytningstider. I en sådan religiös brytningstid hade Karl Henning att vid Strängnäs läroverk å kallets vägnar företräda kristen tros- och livsåskådning. Att han kände svarets vikt och icke tvekade att uppbära det, var allom uppenbart. Lika tydligt var det ock, att hans personliga inställning till de religiösa problem, som vid början av 1800-talets sista årtionde börjat röra sig i den intellektuellt orienterade ungdomens sinnen, var sådan, att han — som väl flertalet religionslärare av hans generation — kom att därvidlag intaga en snarare avböjande än ledande ställning. Den reservation, som fastsläendet av sistnämnda faktum må anses innebära, är tillkommen i sanningens intresse, men med denna begränsning måste Karl Henning sägas ha varit en både intressant och egenartad lärarprofil och en verklig kristen personlighet. Han kom genom sin ställning såsom den enda teologiskt fackbildade läraren i många år vid Strängnäs läroverk att i mycket stor utsträckning trycka sin prägel på skolans ungdom: i regel undervisade han i kristendom i klass 5 och i hela gymnasiet, varjämte han i många år ensam svarade för ledningen av morgonbönerna.

När jag som mycket ung femteklassist först gjorde hans bekantskap, gjorde han ett inte så litet imponerande intryck på mig. Redan hans magra ansikte med de välbildade dragen, den bleka hyn och de allvarliga bruna ögonen gav något distingerat asketiskt åt hans väsen. Allvarsdraget betonades ytterligare av den långsamma, liksom betänksamt vägande gången och av det långsamma taltempot i den manligt timbrerade stämman, där en viss behärskad strävhet kämpade om övertaget med en värme i tonfallet, som föreföll att vara betingad av både natur och religiöst känsloläge. Också klädseln gav mannen allvarsprägel: under den varma årstiden bar han svart bonjour, under vintern åter, som för honom började mycket tidigt, en lång, nästan överrockliknande mörk syrtut av mycket tjockt tyg. Sist och inte minst verkade i samma allvarspräglade riktning det tidigt glesnade mörka håret, vilket han redan långt före

uppnådda femtio år fann så uttjänt, att han ansåg sig — f. ö. till inte ringa men för sitt utseende — böra anlägga peruk. Ett visst patetiskt drag präglade över huvud hans yttre uppträdande: bland annat sågs han ofta mitt under pågående lektion göra en snabb heltomsväng i riktning mot fönsterväggen; så stod han i bredbent ställning en god stund vänd ifrån klassen med bakåtlutat huvud, liksom försjunken i kontemplation, varefter han lika hastigt åter vände sig till eleverna och utan någon antydning om avbrottet och dess orsak återtog undervisningen. Pietetslösa belackare påstodo — helt visst utan tillräcklig vore sig optisk eller psykologisk grund —, att lektorn begagnade pausen till att med hjälp av glasögonsspegling iakttaga klassens pålitlighet, när den inte trodde sig ha lärarens ögon på sig; denna teori betraktar jag såsom ett alster av pueril fantasi. Troligen kände han ett behov att mitt under pågående lektion vinna inre samling, likaväl som han före varje kristendomslektion ett ögonblick stod försjunken i tyst bön.

Om jag bortser från konfirmationsundervisningen (varom mera nedan), utmärktes ej lektor Hennings kristendomsundervisning av starkt patos, än mindre av salvelse. Han gav korta och precisa frågor, på vilka han krävde korta och exakta svar. Vid behandlingen av nådens ordning enligt tredje artikeln liksom av dopets och altarets sakrament enligt fjärde och femte huvudstyckena — allt av 1878 års katekesutveckling — slösade han inte med orden och lade inte an på att verka i egentlig mening uppbygglig; vad han tycktes intressera sig för var att ge oss en logisk uppfattning av lärans huvudpunkter till skydd mot irrlärares listiga påfund och såsom bidrag till blivande teologers apologetiska arsenal. Han röjde stark benägenhet och ej ringa skicklighet att skala bort orden i katekesvarens begreppsbestämningar, tills endast de rena väsentligheterna stodo kvar. Ännu erinrar jag mig det svar, han önskade på frågan: »Vad hör till en sann omvändelse?» Svaret var fyrstavigt: »Ånger och tro». Jag kan inte minnas, att han i förväg underlättade vårt hemarbete genom att låta oss i de till följande gång givna katekestyckena stryka under det väsentliga och därmed giva oss klaven till uppgifternas rätta lösning; troligen fann han det för vår tankes träning nyttigare att med ledning av redan godtagna lösningar söka på egen hand ur hemuppgiften draga ut det väsentliga.

Efter katekesen kom turen i klass 5 till ämnet bibelkunskap, vari vi använde en av Westling författad kort lärobok med titeln Bibelns böcker. Att inte vi pojkar om denna bok använde den eljest vedertagna termen »bibelklämman», innebär enligt mitt förmenande ett vittnesbörd om den vördnad för ämnet, som Karl Henning visste att ingjuta genom

sin undervisning. Några stora linjer bjöd inte hans behandling av Gudsordets tillblivelsehistoria: han nöjde sig med att redigt klarlägga detaljerna av bibelböckernas innehåll. Under troget fasthållande vid teorin om exakt verbalinspiration gav han dessutom vinkar om huru »skenbara» motsägelser mellan skilda bibelställen skulle kunna lösas. Det var inte utan att eleverna funno åtskilliga av dessa lösningsförsök en smula knipslugt advokatoriska, och enligt min och mångas mening hade vi nog haft mera nytta av att få del av en utvecklingshistorisk syn på de heliga skrifterna med erkännande av det faktum, att de innehålla tids- och miljöbetingade element. Dock — man kan ej vänta sig av läraren, att han i sin undervisning skall meddela en teori, som han ej själv omfattar. Henning var helt visst övertygad om Bibelns i varje detalj direkt gudomliga ingivelse och betraktade det, som tycktes tala däremot, såsom ting, de där voro ägnade att sätta hans tro på prov men ej fingo rubba den.

Hade Hennings bibellektioner en starkt apologetisk läggning, var detta i nästan lika hög grad fallet med hans bibelförklaring under de dagliga morgonbönerna. Strävan att verka religiöst uppbyggande røjdes nog oförtydbart, när texten gav direkt anledning därtill, men långt mera typisk för Hennings utläggningsmetod var den rent klargörande utredningen, ej minst den, som hade apologetiskt syfte eller som uppvisade, huru Herren Jesus låter sina vedersakares snärjande anslag komma på skam. »Se nu till, hur Jesus rredar sig!» var en fras, som ej sällan återkom i den henningska utläggningen. Att han emellertid också hade en utpräglad gåva som predikant i den uppbyggliga stilen, framgick av det konfirmationstal, varmed han våren 1890 avslutade vår konfirmationsförberedelse, och av den högmässopredikan, som i domkyrkan föregick vår första nattvardsgång. Såsom konfirmationslärare fyllde lektor Henning även mycket högt ställda anspråk: han gav en både klargörande och inträngande undervisning.

I klass 6: 1 började vi läsa kyrkohistoria. Henning hade under ett akademiskt läsår tjänstgjort såsom docent i kyrkohistoria vid Uppsala universitet och hade alltså förvisso stora förutsättningar för att handleda oss i kyrkohistoriens studium. Även i denna sida av undervisningen tog sig emellertid hans förkärlek för lärotekniska utredningar ett starkt uttryck. Cornelii kyrkohistoriska lärobok gav honom härvidlag ymnigt med vatten på kvarnen. Stundom tycktes han känna på sig, att den kyrkohistoriska undervisningen, så lagd, led av en viss ensidighet och torka. Då kunde han smått ursäktande yttra sig sålunda: »Ja, mycket kunde ju här vara att tillägga, t. ex. om kyrkobyggnader, kyrkomusiken, guds-

tjänsten som helhet och om det kyrkliga livet i allmänhet». Men med dessa antydningar fick det vanligen vara nog.

I sjätte övre klassen vidtog läsningen av dogmatik, därvid såsom lärobok användes U. L. Ullman, Kristlig religionslära. Henning, som älskade koncisa formuleringar, var inte överdrivet förtjust i den ullmanska framställningen, som väl präglades av sin upphovsmans smak för uppbyggelig utförlighet. Särskilt anmälde lektor Henning avvikande mening rörande framställningen av kapitlet om Guds egenskaper. Då denna avdelning av dogmatiken gavs i läxa, företog sig läraren en symmerligen grundlig preparation, därvid dels ett par nya moment inskötos, dels en förkortande och starkt avvikande omredigering av de ullmanska punkterna gavs. Så till vida var det gott och väl. Men ännu återstod förhöret, och till detta infann sig i klass 6:2 — helt oväntat — religionslärans författare, som den 1 maj 1890 inträtt såsom läroverkets eforus i egenskap av biskop över Strängnäs' stift. Liksom ledd av en hemlig kunskap placerade han sig bredvid en av eleverna, vilken med särskilt grova överstrykningar angivit avvikningen från lärobokens formulering; om han därtill hade markerat omformuleringen med formliga bockar i kanten, så som det på sina håll uppgivits, måste jag lämna osagt. Biskopen bladdrade i ynglingens lärobok med djupt tankfull uppsyn, under det att förhöret i nervös stämning fortgick. På alla frågor ur läroboken fick läraren ofelbart som svar sina egna under förra lektionen ditskrivna formuleringar. Fåfångt bad han eleverna ge svaren med bokens ord: ingen hade gjort sig det onödiga omaket att inlära av den auktoritative läraren underkända definitioner. Biskopens och lektorns min mörknade allt mer, minuterna gingo snigelgång, men slutligen var timmen slut. Under rasten såg man utanför skolhuset biskopen och lektorn allvarligt vandra fram och tillbaka under samtal, om vars innehåll ingen av de under lektionen närvarande gärna kunde sväva i okunnighet. Den följande sommaren (1891) höll Strängnäs stift ordinarie prästmöte, och lektor Henning hade därvid i egenskap av s. k. praeses uppgiften att respondera på en av honom författad prästmötesavhandling om Det kristna dopets historia under kyrkans första århundraden. Det visade sig nu, att den både omfångsrikaste och skarpaste oppositionen kom just från stiftschefen, vilken därtill i sitt sammanfattande omdöme förklarade avhandlingen vara en ganska yttlig och slät prestation. Man har svårt att värja sig för det intrycket, att huvudopponentens skärpa hade sin speciella orsak. Om värdet och grundligheten av lektor Hennings kyrkohistoriska författarskap tilltror jag mig intet omdöme; att han var en flitig man, måste i varje fall erkännas: vid det första prästmöte, vari han i Strängnäs del-

tog (år 1885), höll han för prästerna ett — sedermera i handlingarna tryckt — föredrag Om äktenskapets betydelse och historia, år 1891 utgav han av trycket Bidrag till kännedomen om de religiösa rörelserna i Sverige och Finland efter 1730¹⁾, och i Strängnäs läroverks årsredogörelse inflöt v. t. 1893 av hans hand en historik rörande Strängnäs stift under den liturgiska striden. Att han hade betydande kunskaper, är klart, och detta kom också till synes vid de tillfällen, då han fann lämpligt att ge den kyrkohistoriska framställningen större bredd och djup. Men man liksom anade, att hans detaljminne inte var särskilt starkt och att han ej alltid gav sig tid att ordentligt friska upp sina hägkomster. Då spänstigheten av någon anledning var nedsatt, framträdde dessa minnesbrister rätt påfallande, helst som han inte var någon ängsligt försiktig man utan friskt vågade sig på citat, dem han, sviken av vigören, icke mäktade korrekt genomföra. Både bibelspråk och psalmsverser buro i den form, vari de stundom av lektor Henning återgavs, tydliga spår av lapsus memoriae. Då han vid en morgonbön till belysande av Försynens verksamhet med en dramatisk gest mot gymnastikbyggnadens plåttak mycket patetiskt citerade: »Si, icke en sparv faller från *taket* Guds vilja förtutan», var det inte utan, att de mera bibelsprängda bland åhörarna kände lust att draga på smilbandet. Och när han en annan gång under en lektion, där den gudomliga uppenbarelsens nödvändighet var ämnet, citerade en belysande psalm så, som nedan följer:

Vår förnuft förblindat är, Mörker all min själ *begriper*,

Om Din Ande ej är när, Som nytt ljus åt henne *giver*,

så tyckte man sig bildligt talat vara vittne till ett handlost fall av en varelse, som förlorat fotfästet. Lärarens sätt att överskylla minnesbristen påminner ju osökt om den fallande kattens förmåga att även vid ett svårt fall någotsånär komma ned på fötterna.

Den nonchalans — vi kunna ju kanske använda det ordet —, som Henning ibland gjorde sig skyldig till i fråga om detaljer, sammanhänge dels med en *styrka* i hans grepp på de teoretiska frågorna, nämligen sinnet för väsentligheter, dels med en *svaghet* i hans naturell: bristen på omutlig noggrannhet.

Så mycket står fast, att han trots denna lilla brist på fullödig soliditet var mycket respekterad och även visste att göra sitt huvudämne, kristendom, respekterat. Att till en kristendomslektion för lektor Henning

¹⁾ Hans docentspecimen (Upsala 1881) hade behandlat ett liknande ämne: Johan Conrad Dippels vistelse i Sverige samt Dippelianismen i Stockholm 1727—1741.

komma bristfälligt eller rent av icke alls förberedd tedde sig för oss som något alldeles ofärligt. Dels hyste vi mycken ögard för honom och även för hans ämne, dels förstodo vi av hans rörelser, blickar och tonfall, att han, om så funnes nödigt, kunde förväntas reagera med spontan kraft. Vi hade vidare klart för oss, att han var en god människokännare, som inte naivt lät sig föras bakom ljuset vare sig av kvasiteoretiskt svamlande eller av tomma undanflykter, och att han hade både förmåga och vilja att med kraft göra rent hus med humbug.

Hans skarpsynt realistiska blick på vad man kunde vänta och kräva av en skolpojke, rörde sig i de förslag till extrakurs, som han lämnade de elever, vilka kunde tänkas reflektera på honnörsbetyg i kristendom. Jag erinrar mig, att han en gång förelade mig att tentera på Nils Lövgrens Kyrkohistoria (som ehuru inte överdrivet saftig, dock var åtskilligt mindre hårdtuggad än det cornelius'ska sullädet), en annan gång Rudolph Sohms lilla Kyrkohistoria, vilken senare tedde sig för mig som en upplevelse.

Söker jag bilda mig en totaluppfattning av Karl Henning som representant för skolämnet kristendom och som typ för kristen livsåskådning och livsföring, måste jag sätta honom högt. Jag finner det icke omotiverat, att han så småningom överflyttades till domprostbefattning (i Växjö), något som skedde år 1894. —

Karl Hennings lektorsfullmakt upptog jämte ämnet kristendom även hebreiska.

Han hade år 1875 i Uppsala förvärvat filosofie doktorsgrad på en avhandling med titeln: Försök till förklaring af afvikelserna i Alexandrinska översättningen från Masoretiska texten i Ps: 1—41. Det är härav uppenbart, att han måste ha bedrivit försvarliga studier i både hebreiska och grekiska. Frukterna av hans hebreiska studier hade under-tecknad att söka tillvarataga under ett tvåårigt studium av hebreiskan, därvid skaran av adepter hastigt smalt undan, så att jag förutom befälhavaren snart var den ende på skansen. Undervisningen fortgick med en eftermiddagstimme i veckan. Mitt hebreiska studium är den enda teoretiska sysselsättning, som för mig tett sig avgjort tragisk. Icke som om det tragiska skulle legat i den kulna isolation, vari jag vandrade till och från lektionerna, vandringar, som under en god del av läsåret fingo företagas i skumrask eller kolmärker. Inte heller låg det beklämmande i vissheten, att varenda en av de många teoretiska och praktiska blotorna i mitt hebreiska vetande var dömd att ofelbart komma i dagen. Nej, tragiken låg i den hjälplöshet, som lärare likaväl som elev kände vid hanterandet av den hebreiska läroboken, författad av dåvarande

docenten i hebreiska vid Uppsala universitet Karl Uno Nylander, sedermera Hennings efterträdare i lektoratet och längre fram domprost i Strängnäs. Denne grundlige och förträfflige lärde hade iklätt sin framställning av gamla testamentets språk en moderniserad fonetisk-språkvetenskaplig terminologi; därtill var läroboken skriven med radikal nystavning, vilket alltsammans gjorde på mig ett uteslutande främmande och hemlighetsfullt intryck och berövade min käre lärare möjligheten att känna igen sig i marker, som under hans Lehrjahre sett ut på ett helt annat sätt. Efter några förtvivlade försök att översätta lärobokens språk till ett för honom själv mera förtroget och för mig mindre obegripligt språk gav han nästan definitivt tappt beträffande utredningar och höll mig till att läsa böjningsmönster. De små pro-forma-försök att preparera viktigare grammatikparagrafer, varmed lektionens sista minuter upptogos, voro ej mycket ägnade att skingra det egyptiska mörkret eller att tända hoppets stråle hos vare sig lärare eller elev. Nåja, så småningom lärde vi oss båda inse, att teorin i föreliggande form var ohjälpligt grå, och att det även utan den går för sig att läsa eller åtminstone försöka att läsa Genesis. Ett par år senare började jag under professor Herman Almkvists erfarna och genialt klara ledning läsa hebreiska och fann den lätt. Men då användes också en lärobok, som satte rekord ifråga om summarisk enkelhet, Joseph Prills Hebräische Grammatik.

Grekiska läste mina kamrater och jag för lektor Henning under ett läsår (1890—1891 i klass 6:2). Vad vi under hans ledning därvid inhämtade var i formläran verben på -mi, i syntaxen elementerna av kasus- och modusläran samt av text ett trettiotal sidor av Xenofons Anabasis. Han exerceerade aktningvärt med verbens tema, och över huvud arbetade han tråget med formläran. Så alldeles ofelbart hittade han nog inte i mi-verbens labyrinter och hade till följd därav lagt sig till med den pedagogiskt rätt betänkliga metoden att vid inträffande ovisshet taga sin tillflykt till omröstning de sex lärjungarna emellan. Att man, om olyckan var framme, kunde riskera att få fem oriktiga svar mot ett riktigt, synes han ha förbisett.

Henning inskränkte ej sin gärning till undervisarens, han satte också in sin kraft i fostrarens kall. Denna uppgift realiserade han genom att söka studera samtliga sina elevers karaktär och karaktärsutveckling och genom att påverka dem därhän, att de skulle ställa sig under gudomlig ledning i det godas tjänst. Mången gång sågos hans blickar med allvar och bekymmer vila på någon yngling, som han trodde vara i bekymmersamt läge eller på farliga vägar. Han kände sig manad att dela sorg och att giva råd i svårigheter. Ännu minns jag, hur varmt deltagande den allvarlige mannen slöt i sin famn en av mina kamrater,

en hans forna konfirmand, som helt oväntat förlorat en nära anförvant. Lärarens sätt att beklaga sorgen gjorde ej intryck av tom gest, än mindre verkade det sliskt; det bar alltigenom äkthetens prägel.

I sitt hem, en fritt liggande, av trädgård omgiven fastighet¹⁾ vid Lektorsgatan och med fri utsikt över ångbåtsbron och Hemfjärden, tog han någon enstaka gång emot ungdom som gäster, inte så mycket som sällskap åt de egna barnen (födda resp. 1884, 1885, 1887 och 1889) utan väl mera för att bereda någon förströelse åt inackorderingarna, för-mögna ynglingar från Stockholm. Mot sina inackorderingar visade han sig liberalt förtroendefull, speciellt ifråga om bruket av tobak. Denna sistnämnda tolerans var lättbegriplig, då den förnäma doft av god tobak, som han spred omkring sig, vittnade om hans egen väl odlade smak för mer än ordinära cigarrer.

Hans familjeförhållanden synas ha varit av det verkligt lyckliga slaget. Sedan år 1883 var han i äktenskap förenad med grevedottern Susanna Hamilton från Västmanland. Det vill synas, som om de unga haft att bekämpa en rätt kompakt härskara av bördsfördomar, innan de fingo bli ett, något som Henning en gång under en lektion råkade sarkastiskt antyda, troligen för att skaka av sig ett plågsamt »komplex». Den missaktning, den stolte mannen före sitt äktenskap fått lida på grund av ofrälse börd och underordnad ställning, hindrade honom sedan inte att i hemlivet avgjort dominera.

Något livligare umgängesliv torde inte familjen Henning ha idkat i Strängnäs. Däremot såg man ej sällan i hemmet församlingsbor från Hennings prebende, Överselö, där han innehade prostvärdighet. Det föreföll, som om han satt mer värde på titeln prost än den av lektor. Det innebar helt säkert det konsekventa fullföljandet av en huvudlinje och älsklingslinje i Karl Hennings liv, då han år 1894 överflyttade till Växjö för att övertaga kyrkoherdebefattningen i stiftsstad och upp-giften som stiftets domprost. Att han där ådagalade stort nit och verkade till välsignelse, därom bära många trovärdiga sagesmän vittne. I fem-ton år fick han verka på denna plats, tills han av sin Herre kallades att efter trogen tjänst ingå i den stora vilan.

Vi, som i egenskap av lärjungar och konfirmander en gång stodo honom nära, erkänna tacksamt den betydelse, han för oss haft. Vi minnas honom som den personlighet han i livet var: ej en fullkomlig man men en, som ärligt kämpade den goda kampen, och en lärare, som ännu talar, fastän han är död.

¹⁾ Som konfirmandgåva skänkte vi honom i maj 1890 en av kapten Hj. Trafvenfelt utförd oljemålning, som gav en bild av den långa grävita gården, sedd från sjösidan, med läroverket och domkyrkan som bakgrund.

Oscar Eugène Köhler.

* 1851 † 1911

Av Rektor N. Lundqvist, Stockholm.

Skall det vara möjligt att i en tid sådan som den nuvarande, så inriktad på den praktiska effektiviteten, kunna uppbringa något intresse för en skildring, som har till huvudföremål en gammal lärare i botanik med studiet främst inriktat på de vilda växternas kännetecken och hemvist?

I en tid, som intresserar sig så brinnande bl. a. för flygkonstens utveckling, dess möjligheter, metoder och maskinella teknik, så skarpt tar sikte på de egenskaper, sinnesförmögenheter och reaktionsmarginaler, som konstituera en god aviatisk aspirant, i en tid, som ifråga om levnadsvanor och intresseinriktning blivit så starkt motoriserad som vår tid, är det manne att förvänta, att man bryr sig om att fundera över vad för anlag som konstituera ett dylikt botaniskt intresse och som skapa en god botanist? Nej, säkert gör man klokt i att icke förvänta något intresse för en sådan fråga; på sin höjd kan man vänta att möta en antydning, att en människa genom ett så konstigt intresse röjer både löjlig originalitet och brist på praktisk begåvning, att med andra ord botaniken möjligen kan ha sitt berättigande såsom grundval för ärftlig-hetsforskning och utsädesförädling, men att bortom den gränslinjen ligger ett fält för pedanter och kuriositetsvurmar. Och dock, borde inte det botaniska intresset ligga svensken i blodet, likasåvisst som kärleken till naturen gör det?

På en tid då bristen på snabba och bekväma kommunikationer ännu utgjorde ett hinder för turismens uppblomstring, tog sig också kärleken till naturen ofta ett botaniskt uttryck hos studerade män av blygsamma ekonomiska villkor. Sverige har helt visst alltid haft gott om melankoliker av utåtvänd typ — däri har Gustav Sundbärg säkert rätt —; dessa svenskar ha varit predisponerade för att i samliv med och studium av naturen söka på en gång kompensation för sin melankoli och lämplig sysselsättning för sin speciella iakttagelseförmåga. Efter denna inledning bjuder jag nu den, som gitter, att en stund följa en vemodig, naiv naturälskares vandring i Floras rike och genom människornas värld.

Under tre årtionden hade Strängnäs' läroverk haft till lärare i naturvetenskap en man, som med läkarens nitiskt skötta kall förenat lektorstjänsten i naturalhistoria, den store människo- och ungdomsvännen Jonas Otto Pontén.

Att i vakansen efter Pontén såsom vikarie bestrida tjänstgörings-skyldigheten utsågs 1882 fil. kandidaten *Oscar Eugène Köhler*.

Köhler var sörmländing född. På en s. k. nationstavla från 1870-talet, vilken pryder någon vägg i Södermanland-Nerikes nationshus i Uppsala och som i förminskat format upptager porträtt av samtliga i nationen då inskrivna landsmän, stannar blicken vid bilden av en ung man med smalt ansikte av tämligen aristokratisk typ; det enda, som bryter mot det förnäma helhetsintrycket, är en något grovt modellerad underläpp, som synes skvallra om dels ett koleriskt temperament, dels stark uppskattning av kokkonstens alster. Det, som man längst behåller intrycket av, är emellertid den bottenlöst melankoliska blicken i de starkt närsynta ögonen. Bilden visar oss dragen av en *civis academicus*, som inte känner sig hemma vid akademien. Detta var i hög grad fallet med sonen till slottskamreren på Tullgarn och hans adliga maka: vid de tryckta böckerna hade han aldrig känt någon rätt trevnad, långt mindre då vid rigorösa tentamina på deras innehåll och allra minst vid de extra invecklade tentamina i tvångsämnet teoretisk filosofi för professor Sigurd Ribbing, vilken tydligen räknade det som en omoralisk handling att i ämnet godkänna en tentand, som vid upprepade misslyckade prövingar dokumenterat en tillförlitlig oemottaglighet för de boströmska abstraktionerna. Hemma kände sig på den tiden Eugène Köhler i Tullgarnshemmet och i dess grönskande marker, dem hans närsynta ögon förstodo att avlocka många förtjusande botaniska hemligheter. Hemma kände han sig också, om och endast för stunden, vid ett välstämt piano, vars tangenter, smekta av hans känsliga fingrar, förmedlade toner från en värld bortom tid och rum. —

Från Uppsalas järngrepp löstes den efter frihet samt anständigt och avlönat arbete suckande unge mannen genom den *deus ex machina*, som heter Sveriges riksdagsordning: den obeveklige Ribbing valdes till riksdagsman, och som han inte samtidigt kunde nedargumentera riksdagsbönder och avslöja studenters inkompetens som teoretiska filosofer, slank Eugène Köhler igenom i den filosofiska tentamen, som avlades för Ribbings vikarie, och var därmed vederbörligen filosofie kandidat, beredd att efter genomgången provårskurs undervisa svenska pojkar i Linnés vetenskap, den där han med hjärtligt instämmande i välkänd benämning dyrkade som *scientia amabilis*.

När jag hösten 1888 gjorde den 37-årige Köhlers bekantskap, hade hans yttre blivit i viss mån ett annat än det, som ungdomsporträttet visade: den synnerligen resliga gestalten hade under det närsynta letandet efter botaniskt smått och gott i markerna redan hunnit bli ej så litet framåtlutad, vilken tendens i kroppshållningen det långvariga luppgrans-

kandet av det hembragta växtförrådet ej var ägnat att korrigeras. Det övervägande stillasittandet under tre fjärdedelar av året i förening med en notoriskt frisk aptit vid måltiderna (som trofast ungar intog Köhler sina mål på stadskällaren, där det gemensamma smörgåsbordet var centrum) hade till trots av hans flitiga vistande ute i markerna under sommaren givit hans länge smärta gestalt en synnerligt framträdande korpulens. Vi pojkar, som hyste en allmän respekt för vår lärare i naturalhistoria, en respekt, som hos många bland oss hade en avsevärd tillsats av sympati, frapperades så starkt av nämnda fetma, att vi som oftast i pietetslös tankspriddhet helt enkelt begagnade öknamnet Jumbo. Att jag i min tur kände mig lätt chockerad vid att en gång höra en gammal roddargubbe i Ärila socken omnämna min biologilärare som »den där tjocke burken», är givetvis ej mycket att undra på.

Närmare påsett voro anletsdragen fortfarande välbildade, fastän även ansiktet fått sin lilla andel av den allmänna fettupplagringen; att därtill mustascherna fingo växa för långa och visade benägenhet att starkt kröka sig nedåt, gav åt fysionomien under medelålderns år en aning av valrosstyp. Händerna, som voro lagom stora till den resliga kroppen, voro vid handloven ymnigt hårbevuxna men hade en utomordentlig rörlighet: dessa stora fingrar kunde utföra de hastigaste pianistiska löpningar med förvånande precision och kunde i kombination med varandra bilda stereometriska illustrationer till snart sagt vilka botaniska fenomen som helst. Och de massivt tjocka benen, som rätt snart förlorat en stor del av sin smidiga böjlighet, voro förvånande raska och uthålliga, låt vara att gången tedde sig som ett slags blandning av rullande och luffande. De svenskt klarblå ögonen voro fortfarande vemodiga, men blicken hade under det självständiga utövandet av lärarens ämbete även fått ett drag av befallande skärpa, som lät ana, att den sorgfälligt fjättrade hetsigheten vid tillfälle kunde bryta fram. Minspelet var inte överdrivet livligt; känslans växlingar avlästes huvudsakligen i blicken; stodo ögonen stirrande vidöppna, hade man skäl att vara väl på sin vakt, ty den blicken talade om, att lärarens tålmod var på upphållningen under trycket av bottenlös häpnad över lärjungens visade okunnighet eller rättmätig förtrytelse över dennes ouppmärksamhet, okynne eller pliktförsummelse. Anmärkning, kroppslig tillrättavisning eller hänvändelse till rektor behövde en lärare av hans rivande energi och kraftiga temperament aldrig tillgripa: blicken och tonfallen tände andarna. Rösten var en välljudande hög baryton, tonfallet röjde förfining och sinnets ädelhet, uttalet var högsvenskt och samtidigt naturligt. Dock fanns en skönhetsfläck däri: en besvärande skorning, som kom hans 'r' att genomgående låta som 'v'.

Fetman, skorrningen och den naivt eldiga dyrkan han ägnade botaniken samt sist och inte minst hans ständiga och lyckliga strävan att ersätta botaniska beskrivningar och illustrationer med fyndiga fingerkombinationer buro i sig en *vis comica*, som gjorde denne både drivande, respekterade och avhållne lärare till en legendarisk stående figur i våra samtal om våra undervisare och tuktomästare, samtal, som flitigt livades av saftig imitation från gryende skådespelartalangers sida.

Som sagt, respekterad av sina elever var Köhler, och den lektorstitel, som vid tilltal av oss brukades, funno vi icke omotiverad. Icke utan förvåning mottogo vi en dag, i början av vårterminen 1890, tror jag det var, den underrättelsen, att lärareprov för adjunkturen vid läroverket i bland annat naturalhistoria skulle avläggas och att vår egen vördade lärare, »lektor» Köhler, var bland dem, som skulle pröva lyckan. Proven i naturalhistoria avlades samt och synnerligen i vår klass, dåvarande 6: 1. Köhler skötte sig vid provet ungefär som vanligt, vilket är intet klenit vitsord, men till mer än näst bäst kom han inte upp enligt vår ringa men ändå bestämda mening: priset i fråga om fart och elegans tog stockholmarens Henning Askund, sedermera i många år adjunkt vid Norra Latinläroverket. Nå, de provande voro inte så få, och graderna av nervositet och distraktion så pass många, att läraren på stället lyste tillräckligt för att erhålla den sökta tjänsten. Därmed hade Eugène Köhler definitivt fått fast mark under fötterna; ovisshetens och de ekonomiska bekymrens år voro tillrygga, i varje fall skymtade en ekonomisk ljusning, och efter många år av räntebetalning och undan för undan stigande amortering randades sent omsider skuldfrihetens hett ästumdade dag. Men detta var långt efter 1891, och därom mera i annat sammanhang! Tillsvidare var han hänvisad till ett indraget levnadssätt. I många år bebodde han en liten tvårumslägenhet i det Hackzell-Bergstenska huset vid Klostergatan. Det som skrymde mest där av bohaget, var den mycket ansenliga samlingen av pressade växter. Ett gammalt taffelpiano torde ha intagit platsen som god andre. Tredje rangplatsen tillkom givetvis arbetsbordet med upplag av växter och floristiska utensilier av olika slag. En säng för den väldiga kroppshyddan, några stolar, en bokhylla med facklitteratur och noter fullbordade möbleringen. Gångkläderna torde inte ha krävt stort utrymme. Den outhärliga frackkostymen, möjligen någon mellankostym, som jag knappast minns mig ha sett honom bära, den året om burna blå vardagskostymen av något slags mellanblått, slätt, hart när outslitligt tyg, detta torde ha varit summa summarum. Ett tillägg måste göras: jag såg honom under mycket heta dagar bära en svalrock av ljust hamptyg.

Kostsamt umgängesliv hade han inte råd till. Blev han bortbjuden, kände han med obehag, huru medgästernas blickar intresserat iakttago hans friska aptit och stora portioner; till samtalet i rökrummet hade han, den i samtidens frågor och dagens *on dit* föga orienterade floristen, inga mera tacknämliga bidrag att giva. Han kände sig därför i ordets ledsamma bemärkelse borta. I sin rätta omgivning kände han sig ute i Guds gröna blommande natur, i sitt arbetsrum vid växtbordet och vid pianot och sist men inte minst i skolan bland sina kära men i fråga om botaniska finesser ack så okunniga pojkar. Köhlers undervisning bar helt prägeln av hans egen intresseriktning: vilda, helst 'rara', växter var hans a och o. För odlade växter hade han som samlande botanist och som undervisare föga intresse, om han ens betraktade dem som riktiga växter, Guds egna skapade verk. Även gagnväxterna, inhemska som tropiska, ägnade han en på sin höjd pliktskyldig uppmärksamhet. Så mycket större värme och intresse visade han för de vilda äktsvenska växterna, helst växtrariteterna. Starkare i detaljen än i överblickarna blev han varmt talför i beskrivningen av sina älsklingsörters 'habitus', speciella igenkänningstecken och växtlokaler. Som hade det sagts den dag, som nu är, minns jag hans skildring av på en gång den verkliga livsfara och den upptäckarglädjens tjusning, som sänder kårar över botanistens rygg vid den trevande vandringen i ett gungfly. Goringeholms numera av järnvägslinjens framdragande och tilltagsen grustäkt till stor del förhärjade ekbackar hade ingen hängivnare vän eller grundligare kännare än Eugène Köhler. Att följa honom i dessa marker någon vacer vårdag, medan den jätttestora portören på hans rygg dunkade takten till hans snabba småluffande steg, var för den botaniskt intresserade eleven något av ett spännande äventyr. Inte mycket sämre var det att på sensommaren och hösten få under hans skarpögda ciceronskap genomleta Västervikens och Visholmens strandmarker och strandvatten. Köhler under en sådan exkursion påminde i hög grad om en kycklinghöna, som med ivrigt skrockande gör sina medföljande småttingar uppmärksamma på en funnen läckerbit. Oftast var K. vid sina botaniska strövtåg ensam. Sommartiden besökte han väl någon gång sin vän kyrkoherden i Dunker O. G. Blomberg, hans vederlike i reslighet och korpulens, kanske hans överman som botanisk expert, fastän de bådas fackgebit voro vitt skilda, Köhlers fanerogamer och kärlekryptogamer, Blombergs åter la-varna. Tillsammans besökte de med förkärlek den i sjön Eklången belägna Brätön, där Köhler med kärleksfull envishet efterletade lokalens namnkunniga sällsynthet, skogsfrun (orkiden *Epipogium aphyllum*).

Lektionerna skötte Köhler med intresse, nit och eftertryck. De för-

hör, varmed lektionen regelbundet inleddes, voro effektivt kontrollerande. Därpå följde genomgången av de fasciklar pressade växter, som illustrerade de till läxan hörande växtfamiljerna. Här haglade frågorna över intresserade och ointresserade elever. Den som skriver dessa rader, satte alltid en ära i att kunna svara även på de svårare frågorna. En dag lät jag mig av min iver lockas att överskrida gränserna för vad mitt minne säkert behärskade, och dubbade mig rätt kraftigt. Till straff satte under återstoden av lektionen min något förargade botaniklärare i förarglig ton på mig demonstrativt lätta frågor, varöver jag kände mig inte litet kränkt. Till min godhjärtade magisters heder må sägas, att han straxt efteråt på hemvägen från skolan sökte mitt sällskap och genom några vänligt ursäktande ord sökte ställa det hela till rätta. Över huvud anslog Köhler under lektionerna inte någon onödigt skarp ton. Direkta pliktförsummelse hade han, respektingivande som han var, sällan anledning att beivra. Med klok kännedom om sin utrustnings gränser valde han mycket sällan skämtets form för en påpekning. En yttring av skämtlynne kan man då möjligen finna i den replikerande fråga, varmed han brukade möta svaret, att den eller den fröhus- eller bärförseddä växtens frukt var nöt: »En eller ett?» —

Den elev, som med intresse följde Köhlers botaniska utläggningar av texten i den botaniska läroboken och floran, fick verkligen ett ganska gott floristiskt detaljvetande. Däremot hade man hos honom ej mycket att hämta som grundval för studier i växtanatomi och växtfysiologi. För zoologin hade K. ej tillnärmelsevis samma intresse som för botaniken, fastän ej heller här något försumrades.

Innan jag lämnar ämnet Köhler som lärare, vill jag inte försumma att med ett par ord omnämna mitt sista personliga minne därav. Våren 1891 var inne och därmed för vår klass, 6:2, den tidpunkt, då slutexamen i naturalhistoria skulle avläggas. Vi hade läst mycket ordentligt vår kurs och även sorgfälligt genomtröskat skolans herbariefasciklar, som bl. a. upptogo ett drygt 60-tal *Carex*-arter. Att en del hänsynslösa latmaskar till underlättnad av tentamensmödan därunder företagit sig att smussa undan några blad, upptagande arter med svårinlärda namn (de gömdes ovanpå klassrummets stora kakelugn) hör kanske inte till saken. Nå, tentamensdagen kom för mig, min bror och ännu en kamrat, som samtliga aspirerade på högsta betyget i naturalhistoria. Längre gick allt bra, tills Köhler öppnade sin stora portör och ur dess ymnighetshorn plockade fram ett otal vårformer av släktet *Carex*. Nu kommo vi, somliga partiellt, andra totalt, till korta. Det hela slutade med en förklaring av Köhler, att vi visserligen gjort oss förtjänta av näst högsta

betyget men att vi däremot inte kunde vänta oss det allra högsta, eftersom vi »inte snokat tillräckligt ute i backarna». Tack, käre gamle lärare, för detta bevis på en rättrådighet, som den gången säkert innebar även självövertinnelse!

Mitt minne av Köhler som lärare gömmer bilden av en nitisk, kraftig, ädelsinnad om än i fråga om synvidd och utrustning avgjort begränsad pedagog.

En enda gång såg jag honom vredgad till ursinne. Hans vrede fann jag redan då med hänsyn till hans lärareställning och hans intresse-riktning samt allmänna känsloriktning väl befogad. En morgonlektion pågick i 6:2. Läraren hade hemifrån medtagit växter, som voro hans personliga tillhörighet, och demonstrerade dem nere i den lilla klassen, vars samtliga lärjungar voro samlade kring honom. För ett ögonblick lämnar han sina växter, där tillfälligtvis en ovanligt sällsynt Lemna-art låg uppe, för att göra en belysande kritteckning på svarta tavlan. Lärarens frånvaro och gasbelysningens halvdunkel begagnar en mindre pålitlig pojke till att närgånget och våldsamt riva i den pressade växten, som med sitt bladgytter täckte nästan hela det stora pappersarket. Någon annan rimlig orsak till ingreppet än en önskan att tillgripa en del av den rara växten låter ej tänka sig. Men vad händer?! Liksom varnad av en inre aning om oråd, gör läraren framme vid svarta tavlan en hastig helomvändning och ertappar eleven i hans lymmelaktiga tilltag. Ömsom rodnande och bleknande störtar Köhler fram till försvar av sin dyrbara egendom, under det att ett dånande: »Låt bli det där, lymmel!» ger luft åt hans fasa och indignation.

Och så pianot. Helt visst var det gamla instrumentet hans bästa förtrogna vän. Att den vännen kunde han utan fruktan för ogrannliga skvaller anförtro vad han djupast kände av lyckobehov och därmed följande besvikelser i livet. Jag vet inte, om det med sanning berättades, att Eugène Köhler i ungdomens dagar hållit av någon som sin hjärtans kär, men att denna utkorade tröttnat att vänta på den avlägsna tidpunkt, då hennes hjärtevän kunde förväntas vara ekonomiskt vuxen att bjuda henne ett hem. Vemod var i varje fall den känsla, som främst ljud ur Eugène Köhlers klaverspel, låt vara att han av ren tjänstvillighet kunde gå med på att vid konserter både som solist och som ackompanjator medverka med i dur gående musiknummer. Ty kunde Eugène Köhler göra en väntjänst, inte var han den, som sade nej.

Som åren gingo, blev han allt mer en man för sig, men en som åtnjöt allas aktning och sympati. Omsider kom den ekonomiska skuldfrihetens efterlängtrade stund. Han kunde flytta in i en stor och ganska

trevlig dublett i huset n:o 17 Torget. I denna lägenhet inflyttade också den sak, som han alltför länge fått endast längta efter men som han först nu fått råd att skaffa sig, hans nya, vackra, klangfulla flygel. En lugn och harmonisk levnadsafton tycktes efter mångens tanke vänta den gamle ungarven, blomälskaren och pedagogen. Men i själva verket var det vägstycke, som återstod honom att vandra, helt kort; det var dessutom skrivet, att det skulle förmörkas av en obotlig dödssjukdoms svåra lidande. Den fylliga gestalten tärdes av och sjönk alltmera ihop. Stilla kom en sommardag döden och löste den tappre arbetaren från hans gärnings börda. Ett varmt, ärligt, vemodigt hjärta hade upphört att slå. —

*Incorrupta fides nudaque veritas
quando ullum invenient parem?*¹⁾

Om samme Köhler handlar jämväl följande dikt.

En gammal magister.

Av Läroverksadjunkten *John Boman*, Stockholm.

Hur väl jag minns vår gamle magister i biologi,
ett original av det nu försvinnande släktet
till yttre gestalt kolossal, till själen spänstig och fri
gick han lutad och flämtande tung i det dagliga jäktet,
ja, hans kroppshydda minde en aning om Runebergs von Essen,
förklarligt nog, ty han älskade trinken und essen.

Men före hummer och sparris och biffstek gick dock botaniken
med frukter och frön och alla herbariets fröjder,
när våarna kom, då såg man adjunkten i hagar och diken,
jämväl forcerande djärvt ansenliga höjder,
och sedan i klassen: Gud nåde envar, som ej klarade Pinus
och Draba och Salix, han fick i betyget ett minus.

Och ändå jag tror, att hans innersta kärlek den ägde
ej immiga glasen, ej markernas blom men musiken.
Satt han om kvällen ibland vid flygelu och spelade, vägde
allt annat så föga, då flydde hans ande till riken
så fria från stoft, så högt över jord och materie,
då glömde han dagarnas tyngd, då njöt han sin bästa ferie.

¹⁾ I svensk språkdräkt:

Aldrig svikande tro, sanning förutan prut
Var din prägel, hur sällsynt nu!

Per Lundstedt.

* 1830 † 1891.

Av Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

Mellan de forna eleverna från samma läroverk råder som bekant ett frimureri. Dettas grundval är gemensamheten i erfarenheter och minnen. Därvidlag äro de större och de mindre läroverkens forna alumner väsentligt olika ställda. Vid mycket stora läroverk kan det hända, att pojkar, som inte äro bekajade av ett övermått av personalintresse, råka att vid passerande av somliga lärare på grund av obekantskap underlåta att hälsa på dessa. Vid mycket små läroverk är en dylik på okunnighet beroende underlåtenhet alldeles otänkbar. Vid Strängnäs' läroverk var på 1880- och 1890-talen uppsättningen av lärare så liten, att inte ens den svagsyntaste och minnesslöaste elev hade minsta svårighet att hålla fullt reda på samtliga magistrars namn, utseende och egenheter. Nästan samtliga lärjungar hade därtill njutit så gott som alla lärarnas undervisning, åtminstone på något stadium. När nu f. d. lärjungar från läroverket komma tillsammans och inventera sina skolminnen, ha de därför, där ej åldersskillnaden är alltför stor, i stor utsträckning gemensamma erfarenheter och lärare att minnas. Uppskattningen av de gamla lärarna växlar förstas en smula, beroende på vem som fäller omdömet och vem det gäller. I allmänhet äro minnena ljusa, stundom färgade av ett glatt löje. Särskilt brett och soligt blir de gamla pojkaras leende, när talet faller på den gamle latinläraren Per Lundstedt. Låt mig så gott först som sist säga ifrån, att i vårt löje inte finns minsta stänk av elakhet; hur skulle det kunna vara elakt och giftigt, då det är en naturlig återspiegling av den uppsyn, som gav gamle Pelles eget ansikte under arbetet med oss pojkar dess alltagsprägel?

I livligaste hågkomst bevara honom helt visst alla hans forna elever. Inte som om han skulle ha varit det avgjort största originalet bland alla de gamla lärarna. Men å andra sidan måste erkännas, att han var mycket egenartad. Mer än flertalet hade han mitt i all erfarenhet av livet med dess praktiska problem och möjligheter bibehållit sin ursprungliga egenart så i livssyn som i språkbruk. Han hade från fattig torparson slagit sig fram till position som en förmögen man, till ordförandeskapet i stadsfullmäktige; han bedömde de flesta praktiska problem med nyktert förstånd, möjligen med den form därav, som kallas bondslughet, han hade en ståndspersons vårdade klädsel och omsorg i det yttre om sin person, han åtnjöt gott personligt anseende, och från inga umgängeskretsar var han utestängd, men det föreföll, som om han satt en heder

i att bibehålla förbindelsen med sin ursprungliga miljö, nerikesbondens. Säkert var det ett medvetet fasthållande vid bondens livssyn och sätt att ge uttryck däråt, som var källan till hans drastiskt mustiga ordflöde under livligare känslöstämning liksom ock till den naivitet, som man hos honom iakttog eller trodde sig iakttaga.

Ganska väl minns jag det första intryck jag fick av Per Lundstedt, i slutet av augusti 1888 i femte klassen. Mina nyförvärvade kamrater hade utmålat honom i förväg som en verklig bondkomiker, vadan mina förväntningar på muntration voro verkligt högtspända. Vad jag vid lärarens entré fick se, motsvarade ingalunda mina föreställningar: en satt men välbyggd äldre gentleman av nätt och jämnt medellängd med ytterst vårdad klädsel var vad mina ögon mötte. Gången var rask och ledig; det enda påfallande var, att knäna aldrig voro helt sträckta och att fötterna vredos utåt något mer än nödigt var. Ansiktet var tämligen stort med frisk hy och välbildade drag. Den breda, släta pannan inramades av mörkt, ytterst välvårdat hår. De vackra klarblå ögonen och den vackra munnen skvallrade om godlyntet och utpräglad välvilja. En liten skönhetsfläck upptäckte man snart, en kraftig vårta, som omotiverat dekorerade den välskapade näsan. De små, välformade och välvårdade händerna slutligen röjde på intet sätt, att Per Lundstedt i ungdomen sysslat med någon form av hårdare kroppsarbete.

Sådan att påse trädde vår latinlärare in i klassrummet och var efter en godlynt nickning, åtföljd av hälsningsorden: »God dag, mina gossar!» snart i gång med lektionen. Som denna var den första för läsåret, ansåg han den inte kunna lämpligare användas än till en liten kontroll av huru mycket hans egna elever kommo ihåg av vad han själv lärt dem föregående läsår, samt till att utröna, huru mycket adjunkten Arvid Sundblad i Örebro lyckats lära de båda nykomlingarna, min äldre bror och mig. Om hans egna latinelever vid vårterminens slut varit väl hemmastadda i sin kurs, kunde inte av stickproven utrönas, endast så mycket stod klart, att de syntes över lag ha hänsynslöst profiterat av frånvaron av obligatoriskt feriearbete. Om resultatet av nybörjarnas latinprövning kan sägas ha varit gynnsamt, så får detta säkert tillskrivas Sundblads klara, rivande och sällsynt respektingivande undervisning. Den kraftigaste honnör Lundstedt kunde bestå sin ämbetsbroder i Örebro, var han ej sen att giva honom: han gick redan samma dag till klassens förutvarande primus och manade honom mellan fyra ögon att göra, vad som göras kunde, för att hävda sin rangställning. Den förnedring, som låg i kunskapskontrollens ogynnsamma resultat, gick sannolikt en del eljest självsäkra individer på nerverna: ett litet försök till muntrande och själv-

hävdande skoj ansågs vara av behovet påkallat. En sturvuxen, djärvögd stockholmare T. tog beslutsamt initiativ. Han gjorde förstulet en liten utflykt från sin plats, alltunder det att hans blickar tiggde kamraternas tysta applåder. »Håll dej i bås, ditt sakramentskade nöt!» ljud plötsligt Pelles sonora röst på lindrigt normaliserad nerkingska. Ordningen var återställd, men man hade en liten känsla av att lärarens indignation över oordningen inte satt särdeles djupt utan att han nära nog kände ett spår av tillfredsställelse över tillfället att få »tufsa till» fredstöraren.

Sedan förhöret undanstökats med ovan nämnt klen resultat, vidtogs genomgång av ny läxa i Cornelius Nepos, där levnadsteckningen över hjälten Miltiades inledde raden av *vitae*. Som läsaren möjligen behagar erinra sig, är första textbiten allt annat än lätt, varför den gamla satsen, att »all vår början bliver svår», vann en fullständig bekräftelse. Sedan under trogen samverkan mellan kommentar, lärare och kunnigare elever de första svårigheterna hjälpligt bemästrats, ansågs tiden vara inne att släppa fram även mindre framstående ekipage på vädjobanan. Efter några krampaktiga försök nödgades den därvid först framförde bryta loppet samt avtackades av den besvikne impressarion med ett beskyddande: »Du ä' då så dum, som Gud ä' vis. Sitt ner, ditt kräkpulver!!» — En liten betänksam markering av näsvårtans plats, och Lundstedt bestämmer sig efter en hastig funderare för att i fortsättningen visa större kritik och återhållsamhet i uppmuntran av inkompetensen. Uppdraget att fortsätta genomgången av den nya läxan gives sedan blott åt ynglingar av beprövad skicklighet. I sauningens namn måste sägas, att valet av översättare därmed var mycket strängt begränsat. För den, som ordentligt följt med genomgången av ny läxa, var det inte svårt att komma till rätta med hemarbetet i latinsk explikation. Var det emellertid någon, som försunnat överläsningen och därför var osäker vid förhöret och till undvikande av katastrof sökte verka säker genom att i rask takt översätta på en höft efter svaga reminiscenser, var Lundstedt inte sen att stoppa trafiken med ett myndigt: »Plocka å översätt!» Gick inte denna begärda översättning till latinsk-svensk språklig hackmat någorlunda ordentligt, fick vederbörande en förintande blick jämte en grovkalibrig glosa, som otvetydigt karakteriserade ynkedomen. Var okunnigheten så stor, att den också sträckte sig till förmågan att läsa korrekt inantill den latinska texten, och brast därtill kunskapen ifråga om de latinska glosornas grundbetydelse samt dessas genus, numerus, kasus, tempus och modus, då stod ofärden för dörren. Den felande avfärdades med orden: »Inte kan du läsa inantill, ej heller översätta, ej heller resolvera. Kom hem å läs bakläxa i eftermiddag klocka fem!!» Uppläsningen av bakläxan var emel-

lertid föga fruktad, eftersom den gode Pelle hemma dels visade sig inte vilja någons undergång vid förhöret, dels sökte trösta delinkventen med lämpliga tröstemedel, ett rött äpple eller något annat, som smakade gott. Den så kallade resolveringen avsåg, som ovan redan antytts, angivandet av nominas genus, numerus och kasus, verbens tempus, modus och huvudkategori, redogörelse för förekommande kasusformers funktion samt konstaterande av satsdelsförhållandena. Frågeformen från lärarens sida var frasen: »Var är det hemma?» En gosse från landet, som av Lundstedt examinerades för intagning, var helt obekant med sådan frågeterminologi och tolkade därför lärarens fråga så, som om den lytt: »Var är du hemma?» Svaret på frågan, som rörde en verbforms tempus och modus, blev förklarligt nog i stil med »God dag!» — »Yxskaft». Det löd helt enkelt: »Vid Schiringe, i trakten av Flen».

Med den ovan beskrivna metoden att preparera och förhöra explikationsuppgifterna pågick undervisningen dag efter dag, vecka efter vecka i klasserna 5 och 6: 1. Någon lyftning med vidgad blick för kultur- och skönhetsvärden gav den inte, men oviltkorligen gav den en ej ringa säkerhet till resultat, en grund att i fortsättningen bygga vidare på. Ty det måste till Lundstedts heder sägas: han sparade sig aldrig och hade därtill klassen så pass bra i sin hand, att han fick oss att följa med, plugga på läxorna och lära oss en hel del.

I 6: 1 började skrivningarna i latin, här som överallt på den tiden översättning från svenska till latin. Uppgifterna voro inte särdeles krävande, helst som inga finesser i översättningsvägen krävdes. Om man bara kunde sin grammatik och hade litet hand med lexikonet, så klarade man utan större svårigheter uppgiften att prestera en felfri översättning. Lundstedt gjorde som temarättare ett likaså raskt som korrekt och prydligt arbete. Markeringsgraderna voro tre: 1) »bock» 2) »bläckfisk» 3) »pulla». Saknades varje markering för fel i marginalen, var man bergsäker på att som betyg på skrivningen ha ett A. Voro bockarna fler än fyra, var underbetyg den ofelbara påföljden.

Detta väl schematiska sätt att betygssätta skripta drog som korollarium med sig en stark benägenhet hos skribenterna att vid temagenomgången med hjälp av ganska kufiska ordböcker och andra tillfälliga hjälpmedel söka krängla sig ifrån bockar och få dem reducerade till bläckfiskar, resp. få bläckfiskar förvandlade till oskyldiga pullor med de konsekvenser ifråga om betygssättningen, som en sådan reduktion drog med sig. Vi iakttog tacksamt, att Pelles goda hjärta gärna tog loven av hans lärarambition och att han vanligen vid hövligt formulerat yrkande om ändring ej krävde särskilt stark bevisföring för att falla till föga. En

serie av A fröjdade den gode Pelle helt visst lika högt som den elev, som erhållit den förnämliga betygsserien. Däremot hade han ej stort undseende med dem, som stadigt misslyckades med skrivningarna, något som torde framgå av följande sarkastiska glosa, den han en gång fällde: »Den som har skrivit allra jämnast under läsåret, dä' ä' allt ändå L., för han har haft D på vart eveliga tema». Det kan väl hända, att svaga skribenter sökte otillåten hjälp av skickligare kamrater, men jag kan inte minnas, att L. någonsin insinuerade något sådant, än mindre att han ställde till någon Haupt- und Staatsaktion med anledning av konstaterat fusk vid skolskrivning. Långsint eller misstänksam var den redlige Pelle på intet vis; det krävdes många upprepade avsiktliga försyndelser från en elevs sida för att bibringa Lundstedt en grundmurad övertygelse om elevens oförbätterlighet. Den ingalunda obegåvade men själsväldige latmasken T. hade emellertid slutligen lyckats rätt fullständigt förverka L—s förtroende. Sedan detta ledsamma stadium nåtts, läto vittnesbörden om gubben Pelles känslöstämning inte länge vänta på sig. Först fastslogs den bristfälliga fliten i ordalag, som voro fyllda av lantlig must och plumphet: »Du ä' då så lat, T., så dä' växer fälle längesen¹⁾ dynt i fläske' på dej. Men ja' ska allt ta mä' mej en rotting te nästa gång ä' piska dynten ur kötte' på dej.» En annan gång blev Pelle rädlös inför T—s alla småfuffens och utbrast: »Du, T., ä' som en orm å utspyr ditt gift. Jag tycker dä, att Ni, di bättre elementen i klassen, borde sätta Er opp mot en sån där orosstiftare å slå Er tesammans å klå'n.» Dessa sista ord voro inte sagda förgäves: på rasten tågade klassen, inklusive T., i bästa samförstånd i väg till en avsides belägen del av lekplatsen, sedan man i förbifarten tagit några röda bär från en buske i planteringen. Komna till ort och ställe, mosade vi bären och bemålade T. därmed i ansiktet, särskilt i nästrakten, och rufsade omsorgsfullt till hans hår samt tillsade honom att vänta ett par minuter, innan han infann sig i klassen. Vid lektionens början iakttog Pelle med synbar överraskning T—s frånvaro, men hans spända min övergick i vänligt mysande mot klassens »bättre element», när han såg T. bittert gråtande, rödmålade i synen, med håret i orediga testar och kläderna dammiga och i oordning komma linkande in i klassen för att skamsen smyga sig till sin plats. Käre gamle Pelle, måtte du ända in i det sista ha fått behålla tron på effekten av en vädjan till den sedliga indignationen hos klassens bättre element!

I vanliga fall hade Per Lundstedt inga nämnvärda svårigheter med

¹⁾ längesen = redan (nerkingska).

disciplinen. Han var inte småaktig beträffande elevernas yttre hållning, och de anmärkningar, han på denna punkt gjorde, avsågo inte att rätta till irriterande brister utan snarare att brännmärka för den nitiske läraren fålamodsprövande kunskapsbrister. När en tillfrågad okunnig yngling i känslan av sin oförmåga endast tveksamt reste sig och stödde händerna mot bänklocket, beredd att omedelbart få sätta sig igen, löd Pelles snäsande förmaning: »Stå inte på alla fyra: du ä' nog djurisk ändål!»

Hur det nu var med Per Lundstedts grovheter, så föll det bestämt ingen av de tilltufsade in att känna sig allvarligt förfördelad eller kränkt därav. De som gingo fria från snäsorna, hade mer roligt åt dem, än verkligt goda och trogna kamrater var värdigt. De antecknade varje ny glosa som ett verkligt fynd och införlivade den omedelbart med samlingen av Pelleord, den s. k. Pelle-kalendern. Denna kalender, som visserligen inte kan räknas till den högre litteraturen, har efteråt berett många generationer av strängnäsare det glada igenkännandets nöje.

Ingen har skäl att betvivla, att Lundstedt var verkligt fäst vid sina elever, ehuru det var uppenbart, att gradskillnaderna därvidlag voro ganska betydliga. Men jag är alldeles övertygad, att han vid sammanträffanden med elever långt efter skoltidens slut i så gott som samtliga fall log det glada igenkännandets soliga leende utan att ägna den minsta tanke åt att vederbörande kanske fått bestå material till de mustigare partierna i Pelle-kalendern. Huru det skulle gå, om Pelle i Elysium träffade samman med den nu för många år sedan hädangångne »giftormen» T., vet jag inte rätt säkert; i varje fall skulle jag vilja råda T. att inte vid det första sammanträffandet röja hemligheten med de mosade röda bären.

En liten episod, som anknyter till gamle Pelles övergång från ungdomskretsens traditionella fröjdeämnen till det äkta ståndets sällhet, är rätt betecknande för den blandning av verklig hjärtlighet och förstucken skalkaktighet, som präglade vårt förhållande till Per Lundstedt. Dennes utkorade var en fröken Ahlbom, en 35—40 års dam med behagligt utseende och gott väsen. På andra lysningsdagen, jag tror det var i november 1889, infunno vi oss mangrant i det ahlbomska hemmet, medförande vår lysningspresent, ett förmodligen ganska smaklöst tårtfat. Dessutom medhade vi något, som borde vara ägnat att röra den blivande äkta mannens känslor, ett på latin avfattat lyckönskningstal, som hade en elevmålsman till författare. Vi släpptes in, och fylld av det värdigaste patos framförde Gunnar B. den latinska orationen, vars lydelse jag tror mig ännu komma ihåg: »*Nos, condiscipuli sextae classis inferioris, tibi, reverendissime ac dilectissime doctor, de nuptiis hodie in templo cathedrali iterum sollenniter pronuntiatas amantissime gratulamur*». »Tack, orator!

Du har garanterat dig ett gott B i latin vid höstterminens slut. Och tack ska Ni ha, alla mina kära gossar! Jag kan intet bättre önska Er, än att Ni en och var, när det en gång kommer därtill, får en lika god och ädel maka som min Marie-Louise.» Pelle hade framsagt de sista orden med vibrerande stämma och en känslans tår i vardera ögonvrån. Vi pojkar voro också inte så litet rörda, och efter ett glas madeira skildes man i varmt rörd stämning.

Att vi sextetter kommo på den lysande idén att uppvakta Pelle med lysningspresent och latinsk oration, var ingen slump: läsåret 1889—1890 hade vi den blivande brudgummen till klassföreståndare. Som sådan var han verkligt hygglig, och jag tror också, att han var i det hela verkligt fäst vid oss; i vanliga fall talade såväl hans åtgärder som blickar och tonfall om oförställd hjärtlighet. En helt annan sak, som vi pojkar fort nog genomskådade, var, att han knappast kände sig väl fylla sin uppgift, om han inte härjade och dundrade mot dumhet, försumlighet och självsvald. I varje klass, som var tillräckligt stor för att bestå material därtill, var han alltså ej sen att utse föremål för sitt domderande: en skulle hållas efter såsom den avskräckande inkarnationen av självsvald, medan minst två utvaldes till urtyper av analfabetisk dumhet. Att den först nämnda hackkycklingen hade en vida mindre oangenäm ställning än de båda senare, inses lätt: den förre hade det riskfria nöjet av långt drivet skoj i utbyte mot ovettet, de senare kunde inte revanchera sig för ovettet genom att göra sig än mer förtjänta därav utan att riskera att vid terminens slut sjunka ännu djupare på betygsskalan. Det var nog inte avundsvårt att vara tagen speciellt på kornet av Pelle såsom särskilt dum och okunnig; säkert var emellertid, att Lundstedt och hans rätt rimliga fordringar i latinet ej illa fungerade som grovsikt för de praktiska yrkena, som tack vare utsällningsproceduren i någorlunda god tid fingo elementärt skolbildade ynglingar i sin tjänst.

Med flyttningen ur 6: 1 skildes vi från vännen Lundstedt. Blott en enda gång sedan träffade jag honom; det var vid ett helt flyktigt sammanträffande hösten 1890, då han passade på att fråga mig, hur jag redde mig i latinet för rektor Klingberg (som vi hade i 6: 2), och därtill uttala förhoppningen, att jag skulle göra min förre lärare heder.

Han behövde inte länge oroa sig för sina gamla pojkar: snart hade han nått den ort, där det enligt en antik inskrift ej finns plats för vare sig fruktan eller tillförsikt¹⁾. Den starke mannens förut så pålitliga hälsa började hösten 1890 visa sig vacklande, med början av vårterminen

¹⁾ *Nil timeo nec confido; moriundum scio.*

1891 sökte han tjänstledighet för sjukdom, och redan i februari s. å. reddes hans grav. Jag minns, hur uppskakade vi voro under jordfästningen i domkyrkan och vilket gripande uttryck Chopins sorgmarsch gav åt vår känsla av förgängelsens oemotståndliga makt.

I trettioåttva år (alltifrån början av vårterminen 1859) hade Per Lundstedt oavbrutet tjänat Strängnäs' läroverk och dess växlande lärjungegenerationer. I årsredogörelsen för läsåret 1890—1891 skriver läroverkets rektor: »Hans vänner — och för sitt godmodiga väsen hade han många sådana — hoppades i det längsta att ännu någon tid få behålla honom, men försynens rådslut gingo i annan riktning. För hans efterlevande ämbetsbröder är det en kär plikt att erkänna, att de i honom hade ett gott föredöme i ordning och punktlighet.» I detta officiella erkännande kunna hans forna lärjungar instämma, vissa att därmed icke ha sagt för mycket.

Om den kommunala sidan av Lundstedts offentliga gärning skriver Strängnäs tidning: »Alltsedan stadsfullmäktigeinstitutionens införande i Strängnäs 1875 tillhörde han fullmäktige och var från 1884 till sin död dess ordförande samt visade under denna långa tid sitt livliga intresse för stadens bästa, sin kraftiga vilja och först och sist sin omutliga självständighetskänsla. Han representerade oftast sparsamhetsvännerna och förde deras runor utan fruktan och tadel, oftast med framgång. . . . Att en så flärdlös, rättfram, redbar och vänfast person skulle tillvinna sig Strängnäsbornas sympatier, ligger i öppen dag.»

De, som fingo mest ut av samvaron med Per Lundstedt, var helt visst hans lärjungar. Flärdlösa, rättframma, redbara, vänfasta och därtill sparsamhetsvänliga personer är det gott om i vårt land, därpå har man ej skäl att tvivla. Att man, letade man än med ljus och lykta, snart skall inom lärarnas krets finna Per Lundstedts like i fråga om saftig egenart, tror jag däremot ej. Jag vågar ej antaga, att den teckning, jag ovan givit, rättfärdigat den senaste utsagan. Huru därmed än må vara, har det förnyade möte med min gamle latinlärare, som erinringen berett mig, varit mig kärt.

Ave, pia animal! Sit tibi terra levis!

Erinringar från åren 1903—08 i Strängnäs läroverk.

Av Läroverksadjunkten S. E. Wetterwik, Stockholm.

Efter 4 års skolgång i Norra Latinläroverket i Stockholm fortsatte jag hösten 1903 i Strängnäs' läroverk. Skillnaden i miljö gjorde starkt intryck. Det förra läroverket var ett av de största i riket, om icke det allra största, det senare var det minsta fullständiga läroverket, ja, det var i själva verket så litet, att dess gymnasium allvarligt ifrågasattes till indragning och att lärjungeskaran icke fyllde den historiedoftande, mörka »bönsalen».

Denna elevkår var tillräckligt liten för att ägna en viss, oväntad uppmärksamhet åt en nykommen.

Det blev inom kort klart för mig, att jag såsom stockholmspojke betraktades med en viss misstänksamhet; saken var nämligen den, att jag under några veckor, till dess mina föräldrar flyttade till Strängnäs, var inkvarterad på ett inackorderingsställe och således föreföll kamraterna att tillhöra den i Strängnäs relativt framträdande kategori av pojkar, mestadels från Stockholm, som på grund av diverse orsaker, vanligast mindre goda betyg i kunskapsämnen eller uppförande men ofta också familjeförhållanden av ovanligare slag, ansetts må väl av en omplantering i småstadens hälsosammare förhållanden. Denna kategori, som på sin tid fick direkta tillskott genom rektors »reklamannonser» i Stockholms tidningar, där Strängnäs med rätta framhölls såsom en lämplig skolstad, var föremål för ganska mycket intresse från övriga skolpojkers, från lärarnas och från den övriga stadsbefolkningens sida. Lärjungarna betrakta sådana utbölingar med naturlig misstänksamhet: främlingarna voro sällan några skolljus men flertalet hade en världsvana, som imponerade, en erfarenhet, som på samma gång skrämde och tjusade, och en tillgång på kontanter, som väckte avund men underlättade bekantskaper. Lärarnas skepsis mot importvaran var omiskännlig, om den också ej var oresonlig. Stundom dämpades den väl även något av den närmare bekantskap, som inackordering i lärarfamiljer förmedlade.

Om redan stadens och läroverkets yttre format ledde en f. d. stockholmspojke in på jämförelser, så var detta än mera fallet med arbetet och lärarna.

Den kritiska förmågan hos en skolpojke bör givetvis vara vida starkare utvecklad under gymnasieåren än tidigare. Men jag tror mig icke fara vilse, om jag säger, att jag knappast hade haft att göra med några originella lärare förut; desto större blev min förvåning över bekantskapen

med ett par av de utpräglade personligheter, som i Strängnäs sutto i katedern.

Ett synnerligt original var adjunkten, filosofie doktorn *Fredrik Lundberg*. — Hans främsta egenhet var den att han talade i näsan. Hans talspråk var fullt korrekt med detta undantag, som dock var tillräckligt för att jag de första timmarna, ehuru förberedd av kamrater på L:s nasaltoner, knappt förstod vad han sade. Ännu vid första terminens slut förstod jag honom endast bristfälligt.

Uppsatsskrivning för L. var förenad med en alldeles speciell svårighet. Vid rättskrivning kunde det vara svårt nog att uppfatta diktamen, ehuru han upprepade flitigt, men vid uppsatsskrivning hade han för sed att under praktiskt taget hela de två lektioner, då arbetet skulle göras, tala om ämnena, om vad man skulle göra eller inte skulle göra o. s. v. samt, naturligtvis, förmana och varna dem, som skojade. På så sätt blev det ganska kinkigt att hålla tankarna samlade.

Naturligtvis skojade man för L., ty han var ganska godmodig, dock icke mot dem som tydligt lade an på att reta upp honom. En begåvad samling av fem bröder ansågs stå i sådant förhållande till honom, vilket dock ej hindrade deras senare framfärd i livet. Skoj med L. betraktades såsom en oskyldig förströelse.

L. hade en gång i tiden blivit doktor på en avhandling, som gymnasister emellan påstods ha haft den suspekta titeln »Om fiskarna» men som i verkligheten hade titeln: »Bidrag till öfversigt af Sveriges ichtyologiska litteratur».

Han undervisade i diverse ämnen, under min tid mest i modersmålet, historia och geografi, och hade på egen hand tagit sig för att tillämpa koncentrationsläsning, vilket från pojkarnas sida huvudsakligen troddes bero på en fatal obenägenhet hos L. att släppa en viss tankegång. Undervisningen var verkligen undervisning. Förhör och läxöverläsning voro lika sparsamma, så att resultaten torde ha varit minimala. Såsom »läxläsare» för yngre kamrater kan jag intyga, att man nästan aldrig behövde räkna med underbetyg för L.

Började han förhöra någon läxa, var det ej så farligt, ty pojkarna hade boken uppslagen helt ogenerat. Dråplig måtte situationen ha varit, då överdirektör Ernst Carlson anno 1907 inspekterade läroverket och fann, att L. förhörde pojkarna med böckerna uppslagna. C. avbröt: »Förlåt, doktor L., är det läxa eller inte läxa?» — »Visst är det läxa», skyndade L. att svara, varpå C., som var känd för sitt myndiga sätt, kort och gott resolverade: »Lägg ihop böckerna då, gossar!» — Troligen märktes föga skillnad efteråt, ty det är icke så gott att ens

med boken framför sig genast få fram passande svar, om man är oförberedd.

L. var alltså en av de lärare, under vilkas lektioner pojkarna hade tillfälle att vila sig, en fördel, som kan diskuteras men som åtminstone uppskattades av den yngling, sedermera professor, som om en annan, mycket nitisk lärare i Strängnäs. K. H. Sohlberg, fällde omdömet: »Vore alla lärare lika pressande som S., så skulle pojkarna dö ut».

L. torde ha haft ett visst intresse för friluftsliv, ehuru detta mera sällan kunde komma till synes i detta sekels början, när idrotten ännu ej blivit en allmän modesak. Såsom åtskilliga andra av läroverkets lärare skötte han om sin trädgård, vilket redan kunde vara ägnat att något mildra det drag av stofil, som gärna vill lägga sig över en 60-årig skolmästare. Men när Mälaren någon gång låg täckt av spegelblank is, då kunde den gamle pojken i L. tydligen icke stå emot. Han skrudade sig i ett par stadiga skodon, lade av vinteröverrocken och gav sig ut på isen bland pojkarna, som oförbehållsamt erkände hans obestridda skicklighet på skridskor. Även en annan lärare, lektor Isak Fehr, brukade vid sådana tillfällen uppfriska sin färdighet på skridskor. Man talar numera om att idrotten gått framåt, men jag undrar just, hur många 60-åringar i våra kollegier man kan få se på skridskor.

Då det någon gång i Strängnäs omkring 1907 hölls ett möte å den s. k. Blåbandslokalen mellan personer, som voro intresserade av att försöka få till stånd en permanent skridskobana på Mälaren under vintrarna, även efter snöfallen, avslöjade L. i ett helt oväntat anförande bland oss ungdomar sin varma kärlek till all sport, som hade med vatten eller is att göra, simning, segling, skridskoåkning, en kärlek, som han sade sig hysa alltsedan sin uppväxttid vid Fyris.

Hur olika en lärare uppfattas i skolan och i det egna hemmet belyses på ett slående sätt av det förhållandet, att L:s son vid ett tillfälligt sammanträffande många år efteråt sade till mig: »Pappa gick där i Strängnäs och blev nästan ett original».

Man kan icke förvåna sig, om en lärare av L:s typ finner skolan trist. Av hans kolleger har jag sedermera hört, att L. var en helt annan människa efter kl. 3 på skoldagen. Då var hans plåga slut, han blev hjärtlig, trevlig och sällskaplig. F. d. strängnäspojkar kunna också vittna, att han i Uppsala, dit han (son av vaktmästaren vid U. läroverk) flyttade som pensionerad och där han roade sig med att bevista föreläsningar, alltid var en nyter och gemytlig farbror, som gärna pratade bort en stund med gamla lärjungar från småklasserna. —

Redan under min första termin i Strängnäs mötte jag en annan lärare, som de allra flesta strängnäspojkar fingo göra bekantskap med och vars undervisning jag åtnjöt hela skolan igenom, adjunkten fil.kand. *Ernst Waldemar Nordgren*, som läste tyska, engelska och franska.

I sin 60-årsålder var N. en ganska fyllig herre med ytterst välputsat, kort grått skägg, pincenez och, åtminstone i Strängnäs och bland lärarna, anmärkningsvärt tidsenliga och välsittande kläder. Särskilt minnes jag N:s sommarglada slipsar (»plastronger» torde den korrekta facktermen på den tiden ha varit), fina västar och gula skor. Att en lärare där och då ägnade så mycken omsorg åt sitt yttre var som sagt ovanligt. Förklaringen var sannolikt N:s allmänna läggning, hans smak för det korrekta och pedantiska. Så vitt jag vet, har jag aldrig haft någon så pedantisk lärare. Erfarenheten bringar nog de flesta människor närmare pedanteriet på äldre dagar, men i ungdomsåren förspörjes föga höjelse åt det hållet. N. var allt annat än omtyckt för sitt pedanteris skull. Han var en förträfflig pedagog i övrigt, så vitt jag kan förstå, metodisk och grundlig, obönhörligt samvetsgrann, fordrande mot sig själv liksom mot lärjungarna och omutligt rättrådig. Han var så mån om att bedöma lärjungarna rättvist, att han satte betyg i en liten anteckningsbok för varje »fråga», d. v. s. en mening i översättning, en grammatisk regel med exempel o. s. v. Graderingen på dessa betyg var den vanliga, med bokstäver, utökad med + och — och därtill förstärkt med specificerade noter. Somliga klassrum i biskop Kort Rogges f. d. borg hade så blygsamma dimensioner och sådan belysning (dagsljus eller fotogen) intill 1905, att ingen kateder ansetts där lämplig. Där satt läraren alltså vid ett bord tätt intill de främsta lärjungarna, som därför hade tillfälle att för egen och andras del iakttaga de med bläck väl präntade betyg, som N. satte. Jag och många med mig gladdes ogement åt att på detta sätt få taga del av bokföringen i den lilla boken. En fullt perfekt läsning med riktigt uttal och klanderfri översättning jämte nödig gloskunska inbragte ett A, som uppmuntrade till intensiv läxläsning följande gång. Om man emellertid hade lyckats få ett stort antal mycket höga betyg, fick man dock icke tro, att terminsbetyget skulle bli så där strålande, ty N. hade ett för oss okänt system, enligt vilket ett eller annat B, att icke tala om BC, hade en katastrofal inverkan vid sammanräkningen. N. hade med andra ord ingen förståelse för den i pedagogiska diskussioner numera ofta rekommenderade maximen, att lärarna främst böra låta betygen bestämmas av lärjungarnas förtjänster, ej av deras brister, mera av vad de kunna än av vad de icke kunna. Det Nordgrenska systemet var sålunda icke före sin tid,

men det var obetingat rättvist och lärde oss att arbeta. Det förvånade mig då mera än nu, efter 25 års lärarpraktik, hurusom all hans möda att sätta rättvisa betyg icke kunde förhindra, att enstaka pojkar förklarade »Vargen» vara den orättvisaste lärare i världen och att det enligt deras mening aldrig tjänade något till att försöka få godkänt för honom, när man »hade mothåll», såsom termen i Strängnäs lydde. Otack är världens lön. Säkert är emellertid, att N. betraktades såsom en mycket sträng lärare, den där tillförde de praktiska yrkena många alumner, vilkas föräldrar på grund av ekonomisk eller social ställning hade tänkt sig sina söner bli, om också icke lärdomsljus, så åtminstone innehavare av det då värdefulla studentbetyget.

Adjunkten Nordgren var mycket noga med uttal av de främmande språken. Det skulle kunna förmodas, att denna i äldre tider mindre beaktade del av språkundervisningen omkring år 1903 skulle ha stått på en högre standpunkt i det som modernt ansedda Norra Latinläroverket än i det älderdomliga Strängnäs, men så var icke alls fallet. N. lärde mig, att det fanns tonande s i tyskan, vilket jag förut icke haft en aning om. Hur fullkomligt obekant jag efter fyra år i Norra Latin var med denna lilla finess framgår därav, att en spefågel till kamrat under en av de första lektionerna för N. genom viskning lyckades lura mig att förbättra uttalet av det tyska ordet »es» därhän, att jag till N:s förtvivlan lät s:et tona. Kravet på att skilja på de båda s-ljuden uppehöll N. strängt, så strängt t. o. m., att skolpojkarne alltid härmade »den lille surrande Vargen» genom att tala svenska med tonande s framför alla vokaler, givetvis icke i den fruktades närvaro.

Som exempel på N:s lärarnit och precision måste jag nämna, att han i min klass med c:a 20 lärjungar brukade rätta de tyska hemskrivningar, som lämnades på lördagens morgon, så snabbt, att vi fingo dem åter redan efter frukost, även om vi då ej hade tyska! En sådan snabb expedition kunde man icke underlåta att uppskatta i ett läroverk, där det fanns en svensklärare, som icke återlämnade höstterminens sista skrivning förrän på vårterminen och som åtminstone under det gymnasieår, då jag hade honom, icke gjorde min av att återlämna vårterminens sista skrivning. För egen del var jag dock nog företagsam att gå hem i hans bostad och återkräva den. Jag fick den också till sist.

Det hör till historien, att den ifrågavarande läraren var en mycket anlitad kommunalman, under det att N. endast och allenast skötte sin tjänst.

* * *

N. var ungarl, bebodde en vindsdublett och hade en ordnad ekonomi. Utgången ur ett arbetarhem i Karlskrona hade han säkerligen behövt all sin noggrannhet för att betala sina studieskulder. Han anförtrodde mig en gång, då han var pensionerad och jag var extralärare i Strängnäs, att tiderna varit ganska bistra under hans extralärartid. Han hade vid slutet av ett läsår ännu icke fått någon avlöning; rektor rådde honom att resa »upp till Stockholm» och tala med ecklesiastikministern. Denne, som då var själve Gunnar Wennerberg, förklarade emellertid för N. och ett par andra lika ställda extralärare, som uppvaktade i N:s sällskap, att det icke fanns några pengar för ändamålet, varefter intet fanns att tillägga.

Trots sitt vilda vedernamn var N. en stor barnvän. Ganska ofta såg man honom språka på gator och torg med allehanda smått folk.

Nordgren bosatte sig i 70-årsaldern i Trosa, där han gärna tog emot besök av f. d. elever. — — — — Han var en man med sinne för humor, alltid fryntlig och vänlig; den fruktan för en sträng lärare, som N. in jagade vid första bekantskapen, gav med åren vika för en mera riktig uppskattning av hans utomordentliga plikttrohet och vinnande människovänlighet.

Lektor Julius af Sillén.

Av Kontraktsprosten G. Christiansson,
kyrkoherde i Dunker.

Under 1880-talets förra hälft fick Strängnäs' läroverk så gott som fullständigt ny uppsättning av lektorer, män i åldern mellan 30 och 40 år, dugliga lärare. Det var med rätta läroverkets anseende steg. Under den närmast föregående tiden, då flertalet lärare voro gamla, hade det befunnit sig i en vågdal. Att antalet elever trots lärarekårens förnyelse ändock fortfor att sjunka så att det vid början av 1890-talet gått ned till föga mer än 80, berodde på att det blivit så tätt med högre allm. läroverk i denna del av landet och att Strängnäs var en liten stad med blott omkring 2,000 invånare och dåliga kommunikationer till lands. Det var $3\frac{1}{4}$ mil till närmaste järnvägsstation, Eskilstuna.

Bland de nya lektorerna var Julius af Sillén den yngste, vid sitt tillträde år 1883 endast 29 år. Han hade redan vid 26 års ålder blivit docent i grekiska språket vid Uppsala universitet och var sålunda en väl meriterad man. Hans utseende vittnade om hög intelligens. Ett ädelt

format huvud, livliga ögon, som hade en genomträngande skärpa, men även kunde blicka ljust och vänligt. Sillén var mörk, ansiktet temligen långt med regelbundna drag och vackra tänder; håret var kortklippt, uppstående. Han såg med ett ord bra ut. När han gick, var hans hållning en smula vårdslös, han använde alltid käpp, som han vanligen svängde fram och åter. Redan på långt håll kändes den långa magra gestalten igen, och ofta sågs han promenera i staden eller ute på den vackra Strandvägen.

Lektor af Silléns far var officer, och det sades, att det hade varit sonens ivriga önskan att få ägna sig åt samma yrke men att hans fader bestämt motsatt sig detta och förmått sonen att i stället gå den lärda vägen.

Bilder och termer från militärlivet använde Sillén med förkärlek vid undervisningen och i samtal, och gärna stod han och såg på skolungdomens militärövningar, vilka på den tiden under ett par veckor vid läsårets början förekommo varje dag efter frukostrasten.

Det låg väl över Silléns väsen något, som kunde tolkas såsom en reflex av att han icke fått välja den levnadsbana, till vilken hans håg stått. Men det är möjligt, att det hade sin egentliga grund däri att hans hälsa, redan då han kom till Strängnäs, var bruten. Han var angripen av svår ledgångsreumatism med tidtals återkommande anfall, som redan under hans första år som lektor tvingade honom att taga tjänstledighet längre tider, ibland en hel termin. Sjukdomen inverkade naturligt nog på lynnet och gjorde honom ganska nervös och stundom obehärskad vid undervisningen.

I övrigt var Sillén en utomordentligt framstående lärare. Skicklig och noggrann var han som undervisare. Han ingav en omedelbar respekt, som utslöt varje tanke på skoj under hans lektioner. Ingen vågade heller gå till dem dåligt förberedd. Det var väl icke utan en viss spänning man motsåg en timme för lektor Sillén, och hade han en mörk uppsyn, när han trädde in i klassen, stegrades nog spänningen till hävan. Men var blicken ljus, vek vår ängslan något.

Sillén förstod att göra sina lektioner intressanta, och han gav under dem mycket av allmänbildning och även bidrag till personlighetens daning, värden som man under livets lopp lärt sig alltmer uppskatta. Hans rika begåvning, gedigna kunskaper och nobla karaktärsdrag samverkade härvid. Hans lektioner hade något tilldragande, på samma gång vi kunde känna en viss fruktan inför dem, och lektor Sillén var en lärare, som i hög grad ägde sina lärjungars respekt i förening med deras beundran och tillgivenhet. Något öknamn hade han icke.

Den klass jag tillhörde fick Sillén till lärare i både latin och grekiska de tre sista åren på gymnasiet, vilket innebar 15 timmar i veckan eller jämnt hälften av alla veckans lektioner. Att detta måste medföra ett verkligen ansträngande arbete med läxläsning, är klart. Det hände ofta nog, att en latinläxa kunde taga 3 à 4 timmar i anspråk, då det gällde att på egen hand ta ut översättningen. S. k. lurk vågade vi ej mycket lita till, i vetskap om att lektorn snart skulle ha genomskådat det. En kamrat drog en gång något ställe i Livius ordagrant efter den forne Strängnäs-lektorn Kumlins översättning. Genast replikerade Sillén med ett spydigt leende: »Ja, gamle Kumlin säger så». Somliga i klassen använde sig egentligen aldrig av 'lurkens' hjälp. Sedan vi tagit studenten, frågade Sillén ett par av oss: »Säg mig nu uppriktigt, ha Ni verkligen kunnat reda Er utan översättning?» Frågan gällde närmast Horatii Oden. Då han fick vårt ärliga ja till svar, uttryckte han sin förvåning över att det lyckats. Det hade gått tack vare den utmärkta undervisning vi fått, men visst kostade det arbetsmöda. Vår klass var ock så liten, att vi alla hunno bli ordentligt kända på pulsen varje timme. Sista året voro vi endast sju. Vid min tentamen i latin för teol. fil.-examen för professor Per Persson gick det litet knaggligt med Livius, men då han fick veta, att lektor Sillén varit min lärare och vilket betyg han givit i studentexamen, var situationen räddad. Även hos professorn i grekiska, O. A. Danielsson, gällde det som en god rekommendation att ha varit Julius af Silléns lärjunge. När jag emellanåt givit mina egna pojkar någon handledning vid studiet av det ädla romarspråket, har det förvånat mig, hur pass mycket som suttit kvar i minnet efter omkring 40 år, trots att kunskaperna föga odlats under dessa årtionden. Vid en jämförelse med flera andra skolämnen, i vilka okunnigheten med åren blivit ganska stor, framstår det så mycket klarare för mig, vilken utomordentligt dugande lärare Sillén var.

Det var mera tid anslagen då än nu till de klassiska språken, men så hann man också med att få en säker grund och att pränta in formläran. Hos nutidens studiosi har jag stundom tyckt mig finna ett sublimt förakt för skillnaden mellan olika kasus, numerus och genus, så att t. ex. ett attribut i nominativ eller genitiv rätt så ogenerat försöksvis passats ihop med ett substantiv i akkusativ eller ablativ. Vad skulle det blivit av den som vågat sig på något dylikt under en lektion för lektor Sillén! Det går nästan en kall kåre utefter ryggen vid blotta tanken på något så orhört.

Grekiskan var ju Silléns huvudämne. I årtionden har hans bearbetning av Löfstedts grekiska språklära använts vid Sveriges läroverk.—

För oss tedde sig grekiskan både lättare och roligare än latinet; det var ett nöje att läsa Homer för Sillén. Han lånade oss en redogörelse för Schliemanns just vid den tiden fullbordade utgrävningar av det gamla Troja. Den lästes med spänt intresse. — När kursen i Homer var avslutad, blev fråga om, vad vi skulle läsa den tid som återstod till studentexamen. På vårt förslag fingo vi läsa Novum, huvudparten av klassens fem greker tänkte sig studera teologi. Men vad skulle läsas i Novum? Sillén valde Apostlagärningarna, »ty», sade han, »jag tycker inte vi skola ta något av evangelierna, det vore ju inte tilltalande att fråga om något ord, som Jesus talat, varför det står i konjunktiv». Vi läste kapitlen 1—10. Jag minns, hur lektorn, när vi kommo till 5 kap. 41 vers: »Apostlarna gingo ut från rådsförsamlingen glada över, att de hade aktats värdiga att lida smälek för det namnets skull», fäste vår uppmärksamhet på det storslagna i detta.

Någon gång kunde ju självbehärskningen brista för Sillén, särskilt när han var ansatt av sin sjukdom. Livligt står det för mitt minne, hur han vid ett tillfälle, då en av kamraterna givit ett svar, som vittnade om okunnighet i vad han bort kunna, slog sin käpp, som han ofta hade i handen under lektionerna, med våldsam kraft tvärt över pulpeten framför den som givit det oriktiga svaret. Det blev djupa märken efter slaget i både bänkklocket och en bok som låg där. Vi tyckte ju alla att orsaken till detta våldsamma utbrott var ganska obetydlig. Nästa gång Sillén hade lektion med klassen, började han med dessa ord: »Jag har en ursäkt att framföra. Jag förgick mig sist jag hade lektion med er.» Det gjorde intryck på oss, detta öppna och manliga erkännande inför hela klassen, att han felat. Det stärkte inte litet vår aktning och tillgivenhet för honom.

Sinne för humor hade han. En gång då vi i Livius mött uttrycket »spectaculum a tergo», hade vid följande lektionstimme i latin en kamrat V., som var god tecknare, på svarta travlan ritat en ko, som vände bakdelen ut emot klassen och över skrivit »spectaculum a tergo». När lektorn trädde in och fick se teckningen, brast han ut i ett glatt skratt.

När vi i Horatius läste odet: »Integer vitæ scelerisque purus», lade Sillén oss på hjärtat, att vi, när vi komme ut i livet, skulle göra vad på oss ankom för att avstyra dess användande vid begravning. »Det är ju en skandal», sade han, »att vid en kristen begravning sjunga en sång, vars kontenta är: »Hur det än går, så har jag ju min Lalage att trösta mig med».

Då studentskrivningarna voro klara och muntliga examen nalkades, sade lektor Sillén till oss: »Sitt nu inte och läs, så att Ni bli röda
9 — Vol. 59.

i ögonen som mörtar!» Vi togo maningen ad notam och djärvedes t. o. m. i veckan före examen sitta på bokauktion ett par dagar i st. f. att förkovra oss i våra stycken, vilket nog syntes somliga vittna om väl långt gående självsäkerhet.

Under sommaren efter studentexamen erbjöd lektorn mig att få skriva grekiska skripta och sända dem till honom för rättelse, utan någon ersättning. Jag kände mig mycket hedrad, när han i breven som åtföljde skrivningarna kallade mig: »Käre Vän».

I klassen över vår fanns en studiosus, som emellanåt torde skött en del andra intressen framför studierna och som, när han då och då var frånvarande med sjukdom såsom uppgiven orsak, kanske icke utan skäl kunde misstänkas vara skolsjuk. Vid ett sådant tillfälle frågade Sillén kamraterna: »Tror herrarna det lönar sig, att någon går hem efter honom?» Men det trodde inte herrarna. Följande lektion i grekiska fick mannen ifråga böja ett svårt grekiskt verb baklänges, d. v. s. begynnandes med 3 person pluralis.

Med det lektorat, som Julius af Sillén innehade, följde ledamot-skap av domkapitlet. Även i denna uppgift gjorde han en värdefull insats genom sitt kloka omdöme och sin rättrådighet. En gång då det var fråga om att suspendera en präst, som anklagats för någon allvarlig förseelse, motsatte sig Sillén detta. Biskopen utbrast då: »Att inte lektor Sillén, som är en så rättrådig man, vill vara med om en så välförtjänt bestraffning». Sillén svarade: »Jag vill vara med om att genast döma mannen till avsättning, men först måste det finnas klar bevisning mot honom».

Mitt sista sammanträffande med min vördade och avhållne lärare var vid ett besök i hans hem vintern 1924; han hade då varit pensionerad några år, men ägde ännu sinnets fulla spänstighet. Ej heller gav något anledning förmoda, att han stod så nära uppbrottet. Den 16 juni 1924 avled han vid nära 70 års ålder efter några dagars sjukdom. Han var född den 5/9 1854.

Helt visst var Julius af Sillén en av de skickligaste lärare Strängnäs gymnasium ägt under sin 300-åriga tillvaro.

Bland skrifter av Sillén märkas förutom den redan omnämnda grekiska grammatiken, gradualavhandlingen: Platonis de antiqvissima philosophia testimonia och Latinet i skolan, ett skarpt angrepp på latinets vid den tiden dominerande plats vid våra läroverk, med förtjusning läst av oss gymnasister.

Lektor Knut Herman Sohlberg.

Av Läroverksadjunkten *John Boman*, Stockholm.

När en gammal elev vid Strängnäs' vittberömda gymnasium i tankarna söker sig tillbaka till sin skoltid, gör han det i det stolta medvetandet, att hans skola hörde till eliten bland landets läroverk, inte bara som ett av de äldsta bland dessa utan också såsom ägande en utomordentlig lärarkår. Det sagda gäller i föreliggande fall 1900-talets första decennium, men jag är viss om att det med små inskränkningar kan vara giltigt för vilken period som helst i detta gymnasiums historia. Alldeles unik torde skolan vara i det hänseendet, att den oavbrutet i mer än 300 år, från gymnasiets tillkomst 1626 till år 1935, haft sina lokaler inrymda i en och samma byggnad, den gamla, på 1400-talet uppförda Rogge-borgen. Den lärjunge vid skolan måste ha varit egendomligt funtad, som kan ha undgått att stämmas till vördnad och eftertanke av den atmosfär av månghundraårig kultur och tradition, som omgav den trappgavelsprydda skolborgens äldriga murar.

Lärarna i gymnasiet vid tiden för sekelskiftet minnas vi, som då voro skolans elever, med få undantag såsom skickliga och lärda män. Några av dem nådde huvudet högre än sina kolleger. Detta gäller enligt min mening främst lektorerna Fehr, af Sillén och Sohlberg. Av dessa var Fehr den fint bildade, vidsynte och generöse humanisten, Sillén den lärde klassikern, medan Sohlberg var de exakta vetenskapernas gedigne och energiske företrädare. Alla tre voro framstående undervisare, nobla, i viss mån storslagna personligheter. Som människa var kanske Sohlberg framför de andra mannen med det goda hjärtat.

När den som skriver denna minnesruna, kom till Strängnäs, var lektor Sohlberg en åldrande man med sin sista fem-årsperiod av den ordinarie tjänstetiden framför sig, alltså omkring 60 år gammal. Han hade då tillhört läroverket från 1891, sedan han tjänstgjort såsom adjunkt i Västerås från 1886 och varit kollega i Ladugårdslands läroverk i Stockholm från 1872. År 1871 hade han promoverats till fil. doktor på en avhandling, kallad »Studier i den allmänna storhetsläran och talteorien».

Sin lektorstjänst erhöll Sohlberg först efter en besvärsprocedur med klagomål hos K. Maj:t. Domkapitlet hade nämligen till lektorstjänstens innehavare utsett vikarien på platsen fil. dr. A. Rosén, som under vakans-tiden från 1887 skött tjänsten. Den 25 sept. 1891 föll utslaget till Sohlbergs förmån, och den 19 okt. samma termin tillträdde segraren i utnämningsstriden sin plats. Dr. Rosén, även han en högt förtjänt men yngre lärare, fick då rymma fältet mitt i terminen. Han blev senare

lektor i Malmö och torde ej ha haft så stora skäl att klaga över sitt öde. Som emeritus njuter han alltjämt sitt otium.

Knut Herman Sohlberg var vid den tiden 47 år gammal. Han var prästson från Odensvi, nära Köping. Han var gift sedan 1877 med Agda von Unge och de hade två barn, en gosse och en flicka.

Av rektor och kolleger mottogs den nye lektorn med stora förväntningar, föregången som han var av ett rykte om både lärdom och pedagogisk skicklighet. I själva verket hade Sohlberg hunnit med ett ganska omfattande författarskap av vetenskaplig och pedagogisk art. Icke minst var han känd såsom uppfinnare av ett utmärkt hjälpmedel vid astronomiundervisningen, en himmelsglob. Uppfinningen, som gjordes i slutet av 1870-talet, hade väckt berättigat uppseende, och Sohlberg hade erhållit statsunderstöd för dess realiserande. Han hade demonstrerat den vid flera kongresser och utställningar och fått den prisbelönad, bl. a. vid geografkongressen i Venedig 1881 och världsutställningen i Chicago 1893.

Apparaten består av en sfärisk kula av glas, vridbar kring en stäl-axel genom mittpunkten. Denna glaskula är utförd som en himmelsglob med gradnät. På denna axel, i glaskulans mittpunkt sitter ett litet träklot, som föreställer jorden. Glaskulan är till hälften fylld med en färgad vätska, som anger horisontalplanet; ovan vätskeytan synes alltså från jorden halva glaskulan, föreställande himlakupolen ovan den punkt på jordytan, som tangeras av ett med vätskeytan parallellt plan. Glaskulan kan vridas kring axeln och sålunda kan himmelns dagliga rörelse demonstreras, såsom den ter sig för en iakttagare på jorden. Genom en särskild anordning är detta möjligt för varje polhöjd på jorden. Glaskulan kan nämligen vridas kring en axel, vinkelrät mot ovannämnda stälaxel, så att denna kan erhålla vilken lutning som helst mot vätskeytan. Lutningen avläses på en gradskala vid klämskruven för denna vridningsrörelse, och denna lutningsvinkel är ju lika med polhöjden (breddgraden) för den ort, för vilken apparaten visar himmelns utseende.

Ovanstående beskrivning är gjord av en fackman, fysikern och astronomen fil. lic. S. Cederstrand, och jag tackar honom för hjälpen. Lic. C. har för övrigt själv konstruerat en konkurrent till den Sohlbergska globen.

Det berättas att Sohlberg och hans hustru egenhändigt klistrade fast de små pappersstjärnorna på himlavalvet—glaskupan. Uppgiften är rörande och betecknande för det intresse, varmed lektor Sohlberg omfattade sitt verk. Om det finns något fog för den, kan det ej gärna ha varit fråga om något större antal exemplar av globen.

Vad som drev Sohlberg att konstruera sin himmelsglob, var säkerligen främst hans i all hans undervisning märkbara strävan att för-enkla och förtydliga. Han var en lärare av den typ, som levde sig in i den praktiska sidan av sin uppgift. Han ville föra sina ämnen framåt. Man behöver bara läsa några av hans många uppsatser i »Pedagogisk

tidsskrift» och olika skolprogram för att slås av det allvarliga och vakna intresset för tidens skolproblem. Det gällde då att arbeta upp de naturvetenskapliga ämnena till paritet med de humanistiska. Ännu laborerade man med naturlära såsom ett sammanfattande begrepp inom skolan för fysik, kemi och biologi, och undervisningsmetoderna lämnade säkerligen mycket övrigt att önska. En antydning om vad man ansåg sig behöva efterlysa vid undervisningen ger oss en uppsats av S. i Ped. tidskr. 1883: »Om undervisningen i naturlärens fysiska och kemiska gren». »Man bör», skriver Sohlberg, »bemöda sig om att genast från början införa lärjungarna i ifrågavarande vetenskapers metod och därtill hör följande: 1) att huvudvikten vid naturföreteelsernas studium lägges på iakttagelser och försök, vilka anställas inför lärjungarnas ögon eller av dem själva och vilkas detaljer göras till föremål för noggranna undersökningar; 2) att det anställda försöket kritiskt analyseras, så att man i avseende på företeelsernas natur drager endast exakta slutsatser; 3) man bör ej försumma att gå syntetiskt tillväga, i det man låter lärjungarna på förhand göra slutsatser och därpå genom anställande av försök vädjar till naturen själv i avseende på slutsatsernas riktighet — i förbigående sagt ett undervisningssätt, som väl förtjänar att tagas vara på, då det i inga andra skolans ämnen kan ifrågakomma men här är i stånd att giva själva nybegynnaren ett begrepp om vetenskapens storhet.» »Att vädja till naturen», »vetenskapens storhet», det var nya toner på den tiden ifråga om undervisningen i naturlära. Uttryckssättet förräder utom mycket annat en stark sanningslidelse, en egenskap, som påtagligt präglade lektor Sohlbergs personlighet.

Men hans möjligheter att vid Strängnäs läroverket bedriva en rationell och experimentell fysikundervisning voro ej lysande. Ett litet skåp i ett klassrum, inrymmande de oundgängligaste fysikaliska apparaterna, det var allt. Det dröjde också ganska länge, innan den energiske lektorn lyckades åstadkomma någon förbättring härutinnan. Först vid läsårets början år 1906 kunde han taga i besittning ett väl utrustat »fysikum» med disk och avlopp och en modern apparatur. Medel till verket hade han fått ur en av läroverkets många fonder, den som en gång stiftats av biskop Serenius.

Allvar och sanningskärlek, parade med en viss sträv omtanke och godhet, utmärkte vår matematiklektor i hans förhållande till oss, och gjorde »Knut Herman», som vi kallade honom, till en avhållen och aktad lärare. Att vi icke hade något riktigt öknamn på honom måste enligt min mening tolkas som ett utslag av aktning. Bland de övriga lärarna minns jag bara en, som var helt utan binamn, annars hade vi gott om mer eller mindre »fula» beteckningar på våra lärare, sådana

som »Kalven», »Vargen», »Piggen», »Jumbo», »Tuppen», »Lumpen», »Slurven» m. fl. Ännu en lärare ståtade med sina båda förnamn som vardagsnamn, »Peter Johan», alias P. J. Gustafsson, vår kristendomslektor. Även beträffande honom torde bruket av de familjära förnamnen ha varit dikterat av en välvillig inställning, blandad med aktning för lärdomskapacitet och oförvitlig karaktär. Varken hos Sohlberg eller Gustafsson fattades eljest kroppsliga eller mentala egenheter, som väl kunde ha givit associationer för uppkomsten av »fula» binamn. Måhända gingo de båda herrarna fria från öknamn inte bara på grund av personlig förträfflighet utan också med anledning av sitt försynta objektiva sätt att bemöta sina elever, inte familjärt påträngande och beskyddande men inte heller kallt och reserverat. De sökte behandla oss såsom unga gentleman, som de ville samarbeta med under allvar och nit utan starka ytt-ringar av vare sig sympati eller antipati. Tråkiga herrar, säger någon. Nåja, vad Knut Herman Sohlberg beträffar, hörde inte humor till hans markanta utrustning, ehuru jag inte håller för otroligt, att en stillsam ådra av mild humor flöt under hans en smula sträva yta och kunde ta sig uttryck i den intimare umgängeskretsen. I klassen fingo hans sparsamma försök till skämt en biton av sarkasm, som var ganska verkningsfull. I bland kunde ordvalet röja en viss skämtsam friskhet, som dock i någon mån förtogs av att samma humoristiska ordvändning användes på oföränderligt samma punkt i kursen och ständigt återkom i samma sammanhang; om digniteter med växande exponent sade han sålunda alltid att de »bära åv till oändligheten». Under fysiklektionerna visade han ibland en fryntlig småmunterhet, om notabene experimenten gingo bra i lås, vilket de oftast gjorde. Eljest var det nog så, att lektionens allvar och praktiska bestyr uteslöt varje form av gamman. »Knut Hermans» flärdlösa personlighet var fri från varje ansats till effektsökeri. Han kände aldrig något behov av att roa sin publik för att knipa applåder i en eller annan form. Lika litet som han själv ville vara inställsam, lika litet tyckte han om försök till inställsamhet och snobberi från elevernas sida. Det hände emellanåt, att skickliga matematiker bland pojkarna kommo med fina lösningar, »finare» än lektorns egna kanske, men sådant tycktes han mest betrakta såsom onödigt fjäsk. En del kamrater ville i denna avoghet mot fri lärjungespekulation se en begränsning hos vår lärare. »Går det utanför hans uppgjorda och inlärda schema, så duger det inte», menade man. Säkerligen var det ej lusten och förmågan att teoretiskt ventilera problemen, som fattades, men det fanns hos honom en stark rädsla för allt, som rubbade

hans välberäknade och effektiva lärogång; metoden betydde allt för denne lärare, som ingalunda kan frikännas från ett rätt långt gående pedanteri. Det är förlåtligt, om inte alltid de begåvade matematikerna i klassen funno hans undervisning direkt entusiasmerande.

A andra sidan var just den stränga metoden i hans undervisning en välsignad sak för de svagare eleverna. »Knut Herman» gjorde sig från första början känd för sina goda examensresultat. Det var sällan någon kuggades i hans ämnen. Han ägde den benådade lärarens tålmod att intressera sig för och hjälpa fram de medelmåttigt utrustade lärjungarna. Härvid var det inte bara tanken på den egna äran av en god examensstatistik, som sporrade honom, utan ännu mera behovet att hjälpa en svag och fattig syndare. Han tröttnade aldrig att preparera och förklara uppgifterna och lägga arbetet till rätta.

Det är omvittnat, att Sohlberg nedlade en otrolig möda på sina skrivningar. Redan under sommaren gjorde han i ordning det kommande årets matematiska uppgifter. Det är en fullkomlig gåta, hur han på förhand kunde på pricken beräkna de olika uppgifternas beskaffenhet för de olika etapperna under årskursen. Men han gjorde det, och förklaringen till att han lyckades ligger givetvis återigen i den osvikligt säkra och i detalj bestämda uppläggnings av kurserna. Det är också omvittnat, att hans fordringar på de skriftliga arbetenas kalligrafiska och stilistiska utformning voro vida strängare än de som matematik- och fysiklärare i gemen bruka kosta på sig och eleverna. Något annat hade varit otänkbart för honom. Till saken hör att rättelserna av skrivningarna voro minutiöst noggrant utförda. Ej sällan såg man i boken spår av en första försöksrättning med blyerts. Att Sohlbergs lärogång och exempel med tiden fingo något av upprepning och katekes över sig, är också om-talat. Ej sällan gingo skrivböcker och anteckningar i arv från den ena pojkgenerationen till den andra, om också fördelen härav betydligt överdrivits.

Det faller av sig självt, att en så allvarlig och nitisk lärare skulle ha lätt att ta sina lärjungar på det rätta sättet. Jag kan aldrig minnas, att Sohlberg någonsin behövde tillgripa någon form av disciplinär bestraffning. Arbetet i klassen gick stilla och allvarligt, ömsom flytande och smärtfritt ömsom mera knaggligt och besvärligt, beroende på om något av matematiksnillena stod framme vid tavlan eller något av trög-djuren. Möttes ej »Knut Hermans» välvilliga ansträngningar av motsvarande arbetsvilja, så visade han sig aldrig förolämpad eller sedligt ent-rüstet men däremot sorgsen å den felandes vägnar. Hans blick i en så-dan situation var straff nog. Jag kan tyvärr intyga det av egen erfarenhet. Undras om ej den formen av tillrättvisning och uppfostran är av hög

klass och föredömlig; men den är ej lätt att handhava, den fordrar mycket av uppfostraren.

Sohlbergs sätt och uppträdande saknade icke karakteristiska smådrag. Under lektionerna satt han oftast halvt vänd mot svarta tavlan, spänt följande, vad där förehades. Gick det alltför galet där, vände han sig vanligen mot klassen med en häftig vridning på kroppen och utstötte med gnällande och bekymrad röst ordet »hjälp». Hans styva karlar skyndade hastigt till hjälp, och så gick det en stund, tills änyo lärarens nödrop ljöd. Medan Sohlberg följde arbetet vid tavlan, satt han vanligen snett lutad mot stolsryggen med högra armen över ryggstödet och med handen stödjande huvudet. I vänstra handen höll han ofta en liten lupp, som fick ersätta pincenez eller glasögon och som kom bra till pass vid sländet i logaritmtabeller eller finstilta exempelsamlingar. Sin långa mörkgrå kappa av restyp, utomhus högt knäppt under hakan, behöll han ofta på under lektionerna, möjligen som skydd mot draget från de ej särdeles täta fönstren i den gamla Roggeborgen. Temperaturen i rummet var ej heller alltid tillräcklig. Man eldade visserligen försvarliga brasor varje morgon, strax före morgonbönen kl. 7,15, ibland senare, men när blåsten låg på utifrån Mälarfjärden, förslog det ej alltid. Hatten behövde lektorn ej ha på, ty en tjock isgrå hårfäll skyddade hans stora, vackert formade huvud.

De år, som min erfarenhet av den noble matematikläraren omfattar, voro som sagt hans sista skolår före pensionsåldern, och hans till konstitutionen resliga gestalt verkade vid den tiden om icke hopsjunkna så dock avmagrad och trött. Han rörde sig likväl fortfarande raskt, och man såg honom då och då ute på långpromenader. En spasmodisk ryckning på högra axeln var utmärkande för hans sätt att föra sig, liksom en svag läspning märktes, när han talade. Han brukade ej — såsom några av de andra äldre lärarna — snus och rökte ej heller, så vitt jag kan minnas.

Lektor Sohlbergs liv utanför skolväggarna och vid sidan om arbetet, var säkerligen ej fyllt av hetsande umgängesliv och tomma förströelser. Jag har ett minne av att han trots ett kollegialt vänskapsförhållande till medlärarna ej sågs mycket i deras sällskap. Endast med en av dem, adjunkten Fredrik Lundberg, torde han ha varit närmare lierad, och mellan dessa båda och deras familjer rådde tydligen livligare umgänge. Också hade de båda männen varit vänner ända från skolpojksåren i Uppsala.

Sohlberg bodde i en våning en trappa upp i en gård på Kungshacken nära stranden. Från sina fönster hade han en oförlikneligt vacker utsikt över Mälaren och Sundet med Tosterön i bakgrunden. Bostadsläget förefaller valt med avsikt för att under hela det långa läsåret

ge den sjö- och segelbitne matematiklektorn kontakt med vatten och båtar. Sohlberg var nämligen i sin krafts dagar något av en friluftsmänniska. Han tillbringade varje sommar vid kusten i Oxelösund, och allmänt känt var att han där gärna ägnade all ledig tid åt segling, en konst, i vilken han var synnerligen skicklig och förfaren. Det berättas, att han varje sommar i god tid gjorde sin båt i ordning, så att den låg fullt segelklar på avslutningsdagen, och det lär ha hänt mer än en gång, att han gått direkt från examen ner i sin kära båt och omedelbart avseglat med kurs på Oxelösund. Kanske bidrog sommarens skärkarlsliv att ge honom det drag av väderbiten lots, som han onekligen hade. Hans bruna hy, hans klara gråblå ögon, hans rättframman men förtegnasätt, allt stämde väl med bilden av en gammal sjöman.

Utpräglat religiös till sin läggning var väl Sohlberg ej, men hans andliga habitus hade säkert danats redan i prästhemmet i Odensvi. Jämte sin forskarhåg hade han genom livet bevarat den grundmurade försynstro, som präglat så många av de noblaste kulturbärarna i vårt land och som givit fasthet och mening åt deras liv och gärning och gjort dem till helgjutna personligheter, vördnadsbjudande och hjärtevinande.

En astronom.

Jag tror att det finns två slags astronomer,
som nalkas himmelen på skilda sätt,
en del utav dem räknar i atomer
och dömer himlen inför jordisk rätt,
för andra åter är den fjärran stjärnan
måhända själens stora glömda hem,
och visdom än ej blott en sak för hjärnan
men också hjärtats ärende för dem.

En ödmjuk forskare, av sinnets adel,
var gamle lektorn i matematik,
en man, en vilja utan svek och tadel,
— vem var uti sin framfärd honom lik? —
en älskare av cosinus och sinus,
en tydare som få av lömsk charad,
bekymrad blott, om klassen plus och minus
förväxlade i alltför hisklig grad.

Med isgrått hår och klädd i fotsid kappa
han gick om kvällarna till fysikum,
den gamla skolan med sin nötta trappa,
när stojet tystnat, låg där tyst och stum,
men vid ett fönster högt på gavelmuren
satt lektorn ensam med sin stjärnetub,
måhända såg han då i blå azuren
i silverglans en Herran Guds kerub.

Lektor Peter Johan Gustafsson in memoriam.

Av Rektor *Albert Falk*, Strängnäs (nu Stockholm).

Stilla avled f. lektorn Peter Johan Gustafsson sent på kvällen den 21 september 1938, dagen innan han skulle ha börjat sitt 72:dra levnadsår. Det var en man, som betytt och fortfarande betyder mycket för Strängnäs läroverk.

Gustafsson var enda barnet i en lantbrukarefamilj i Ingatorps församling i Jönköpings län. Gossens ovanliga begåvning och läslust förmodade föräldrarna att trots tränga ekonomiska villkor låta honom »läsa till präst». Han studerade först i Eksjö och fortsatte därefter i Jönköping, där han våren 1890 avlade en mycket vacker studentexamen. Hösten s. å. inskrevs han i Östgöta nation och började akademiska studier vid Uppsala universitet.

Redan såsom skolgosse torde han genom hjälp med studierna åt skolkamrater förtjänat väsentliga bidrag till omkostnaderna för sina skolstudier. I alla händelser bestred han såsom student, naturligtvis med hjälp av stipendier, på likartat sätt helt och hållet själv kostnaderna för sina studier och det med sådan framgång, att han efter avlagda examina lämnade universitetsstaden utan skulder och med ett sparat kapital.

Förvärvsarbetet hade ej hindrat studierna. Gustafsson bedrev dessa med sällspord kraft. Efter en ovanligt snabbt avlagd lysande filosofie kandidatexamen övergick han till den teologiska fakulteten, där han snart nog avlade den gamla teologie licentiatexamen, ett sällsynt och mycket svårt lärdomsprov; därefter disputerade han för teologie doktorsgrad, varefter han (vid Linnéjubileet 1907) promoverades till teologie doktor.

Gustafsson torde väntat sig en framtid som akademisk lärare, och det var säkerligen en missräkning för honom, att han oaktat sina höga examina ej fick mottaga kallelse till docentur. Men det torde knappast kunna sägas, att det härigenom skedde honom någon orätt. Efter omfattande och av ett osvikligt minne understödda studier var hans kunskapsmassa visserligen imponerande och kunde varit en prydnad för vilken professor som helst. Därtill kom också ett klart och skarpt logiskt förstånd. Men detta intresserade sig mera för detaljerna än för de stora sammanhangen och kunde ej fritagas från en viss torrhet och brist på fantasi. Han var stark i kritiken men kom i sitt tänkande ej gärna in på förut ej trampade stigar. Han var mera receptiv än produktiv.

Då Gustafsson fann den akademiska beföringsvägen stängd, beslöt han ägna sig åt läroverkslärarens kall. Efter ett par års förord-

nande såsom vikarierande lektor utnämndes han i december 1902 till lektor i kristendom och modersmålet vid Strängnäs högre allmänna läroverk och började sin tjänstgöring som sådan den 1 maj 1903. Något mera än 30 år därefter, den 1 september 1933, lämnade han efter uppnådd pensionsålder denna befattning.

Det var efter väl förrättat värv, som han blev emeritus. Den ovanliga intellektuella utrustningen förenades hos honom med intresse för de unga, som stodo under hans ledning, med ett säkert och rättvist omdöme om dem och med ett utmärkt sätt att behandla dem. Dessa egenskaper förenades med en ovanligt starkt utvecklad plikt känsla. Ett faktum, som tydligt bevisar detta, är det förhållandet, att han under sin mer än 30-åriga lärartid ej en enda timme var frånvarande från en lektion. Detta berodde ej på ovanlig hälsa. Denna var tvärtom ej särdeles stark. Han led ända sedan barndomen av svagt hjärta, och på äldre dagar tillstötte åtskilliga andra krämpor. Saken förklaras endast av hans järnhårda energi och utomordentliga plikt trohet.

Av det ovan sagda bör framgå, att Gustafsson var en *god* lärare. Hans lärjungar lärde sig också snart inse detta. Det hedrar dessa, att de ej fäste sig vid hans många egenheter i det yttre uppträdandet utan trots dessa högt respekterade och vördade för att ej säga beundrade honom.

Jämte lektorstjänsten skötte Gustafsson under så gott som hela sin Strängnäs-tid även befattningen såsom rektors skrivbiträde. Såsom sådan var han genom sin stora ordentlighet och sin betydande författningskunskap till ovärderlig hjälp för tre rektorer. Till och med på dödsbädden följde han med intresse läroverkets angelägenheter och hade ännu dagen före sin död med den, som skriver detta, viktiga överläggningar angående sina stipendiedonationer.

Under yngre år deltog Gustafsson livligt i det kommunala arbetet i Strängnäs. Han hade med sitt starka praktiska sinne stora förutsättningar för sådan verksamhet och utövade såsom stadsfullmäktig och några år drätselkammarens ordförande på sin tid ett betydande inflytande.

I Strängnäs läroverks historia kommer hans minne framförallt att bevaras på grund av hans stora donationer. Gustafsson stod mycket ensam i livet. På gamla dagar fingo hans föräldrar ett tryggt hem hos sin son, som var dem varmt tillgiven; men sedan de avgått med döden, var han den ende kvarlevande av sin släkt. Under sådana förhållanden bestämde han i sitt redan 1927 upprättade testamente, att hans förmögenhet efter hans död skulle delas mellan kyrka och skola. Denna för-

mögenhet var betydande. Mindre genom finansiella operationer än genom en i samband med otroligt långt gående behovslöshet för egen del också otroligt långt driven sparsamhet ökade han så småningom sitt sparade kapital därhän, att det vid hans död uppgick till åtskilligt över 300.000 kronor.

Efter avdrag av arvsskatt och efter utdelning av smärre belopp till läroverken i Nyköping, Halmstad, Jönköping och Eksjö återstod till fördelning mellan Strängnäs domkapitel och Strängnäs läroverk närmare 250.000 kronor, av vilken summa läroverket erhöll omkring 150.000 kronor och dessutom lektor Gustafssons betydande bibliotek. Några år före sin död hade han därjämte till läroverket donerat 20.000 kronor.

Det må tillåtas mig att sluta med att anföra de ord, med vilka rektor vid Gustafssons bår beledsagade nedläggandet av kransen från Strängnäs läroverk. Dessa ord avsågo nämligen att i korthet karaktisera Gustafsson och hans gärning.

»Det är vid en betydande mans bår, som Strängnäs läroverk nu samlats.

Lektor Peter Johan Gustafsson gick en stark mans egna vägar genom livet. För den, som endast ytligt kände honom, trädde kanske egenheterna i det yttre uppträdandet mest i dagen. Men när man lärt känna honom bättre, försvunno dessa i bakgrunden, och man imponerades av de många stora egenskaperna, det klara och skarpa förståndet, de vidsträckta kunskaperna, den starka viljan, den omutliga rättskänslan och den utomordentliga plikttröheten.

För det som de flesta människor i synnerhet sträva efter, ett lugnt och omhuldat liv, bekvämlighet, nöjen och njutningar, var han ligkiltig. Han levde ett försakande liv i så hög grad, att det väckte häpnad hos den, som kom i tillfälle att iakttaga det. Men genom sina stora försakelser och umbäranden nådde han, sonen av fattiga föräldrar, till slut den positionen, att han kunde med stora gåvor gagna läroverk och kyrka, de båda institutioner, i vilkas tjänst han verkade.

I synnerhet får Strängnäs läroverk njuta frukterna av hans försakelser. Näst efter den store konungen Gustaf II Adolf är han detta gamla läroverks förnämste donator. Han har därigenom i dess hävder för alltid inskrivit sitt namn bland de främstes.

Genom sina stora kunskaper, sin goda människokänedom och sitt varma intresse för ungdomen var lektor Gustafsson som lärare utmärkt. Av sina lärjungar var han också högt respekterad, dessutom även varmt avhållen. Särskilt torde många av hans forna lärjungar i tacksamt minne bevara hans konfirmationsundervisning.

Av Strängnäs läroverkskollegium var han en mycket inflytelserik ledamot. Hans inlägg i debatterna åhördes alltid med stor uppmärksamhet och gävo ofta utslaget.

Strängnäs läroverk böjer sig i tacksamhet och vördnad för hans minne och nedlägger som ett uttryck härav vid hans bår denna krans.

BENE MERENTI, SANCTISSIMO PRAECEPTORI ET PRO POSTERIS LABORANTI DONATORI COLLEGIUM ET REGIUM GUSTAVIANUM GYMNASIUM STRENGNENSE.»

Några minnen från Nyköpings läroverk på 90-talet.

Av Lektor *M. Essén*, Uppsala.

Inträde i skolan. Inackordering.

Det var en liten mager nio-års pojke, som i augusti 1891 reste från sitt hem i Julita för att söka in i »storskolan». Det var lång väg till skolstaden. Två och en halv mils väg efter häst och nära fem timmars järnvägsresa. Den väg, som nu med bil tar ett par timmar, tog då mest hela dagen, med uppstigning långt innan vällingklockan ringt ut hemma. Men för mig var det en upplevelse, ej minst järnvägsresan och första besöket i »storstaden». Inträdesproven började! Magistrarne sågo allvarliga ut. Pappa och mamma bådo att få höra på tentamen, men blevo genast bortmotade. Hur det var måtte jag ha rätt mig skapligt, ty två dar senare tog pappa mig med till mössaffären, jag fick prova ut en fin skolmössa med kokard och visste, att jag var välbeställd andra-klassist. Jämte min tre år äldre broder skulle jag bo hos underlöjtnant N—n. I inackordering betalade vi 35 kr. i månaden. Hemifrån hade vi fått med oss en stor björkchiffonier och två träsängar med tagelmadrasser. Vi delade rum med en fjärdeklassist, hade alla tre ett skrivbord gemensamt, det gällde att var och en höll sig på sin bestämda del. En kommod med mycket litet handfat. Jag som var yngst kördes alltid upp först om morgnarna för att handfatet skulle bli fritt åt de andra, som naturligtvis sovo så länge som möjligt. Rummet torde ha varit fyra meter i fyrkant. De tre sängarne, de två byråarna, skrivbordet och kommoden upptogo det mesta av utrymmet, för de tre trästolarne och oss var det knappast plats. För att komma in i rummet måste vi gå antingen genom familjens sängkammare eller genom löjtnantens arbetsrum, så nog voro vi väl övervakade. Om vi var för bråkiga, öppnade löjtnanten sin dörr, och då höllo vi oss lugna.

I taket över skrivbordet hängde en fotogenlampa. Tändstickor fingo vi ej ha i rummet utan måste hämta sådana i köket. N. hade tydligen inköpt ett större förråd fosfortändstickor, ty ehuru sådana väl voro i lag förbjudna fanns åtminstone under åren 1891—92 uteslutande sådana. De voro trevliga, stället med stickor lyste svagt i mörkret och var därför lätt att hitta; — — drog vi dem mot vår »fina» blå tapet blev det i mörkret ett svagt lysande streck efter dem.

Hemifrån hade jag med en stor svart träkista, som tillhört min morfar och suttit bak på en vagn. I den fanns kläder för hela terminen. Att tvätta i stan ansågs alldeles för dyrt, smutskläderna samlades i kistan och fingo följa med hem på julen. Jag hade kläder av ylle, vävt

hemma av ull från gårdens får, men berett och färgat i Norrköping. Någon överrock hade jag ej, kläderna ansågos vara så tjocka, att jag kunde reda mig utan. Hade med två par stövlar och en stövelknekt. Jag skulle nöta lika mycket på bägge paren och borde därför ha det ena paret på morgnarna och det andra på middagarna. Ibland glömde jag byta på frukosten, men så kanske samvetet slog mig, så jag sprang hem på första rast för att byta.

Vi levde ej överdådigt! Halv sju fingo vi tunn mjölkchoklad med skorpor. Det målet smakade oss mest. Vi konsumerade så många skorpor som möjligt på ett par minuter för att sedan springa till skolan. Frukosten var beständig: alla vardagar salt sill och potatis, smörgås utan pålägg och skummjölk. Värdfolket drack kaffe, vi fem pojkar voro en smula avundsjuka. Men var det namnsdag eller födelsedag bjöds på kaffe med smörgås på skrädda 4-öres kakor. Kvällarna serverades halv åtta, också det ständigt detsamma. Smörgås, en assiett med pålägg, vanligen korv, och mager ost samt än magrare skummjölk. Ve oss om vi kommo för sent till kvällen. Då var löjtnanten som ett åskväder. Många, många gånger sprang jag mig nästan fördärvad för att ej komma för sent och smet in just som de andra skulle sätta sig. Från middagen minns jag blott tisdagssoppan-sluringen. Vi inbillade oss, att i den samlades allt veckans kött- och köksavfall jämte gammal potatis. Fet var den, men ej god. En tröst var, att andra rätt ofta var fattiga riddare. Några pengar till extra överdåd hade vi ej, om ej dit skall räknas månadspengarna, 25 öre per månad.

Lärare och skolarbete.

När jag kom in i läroverket, fanns där en uppsättning äldre lektorer, som vi sågo upp till med vördnad. Flere voro betrodda män i stadens tjänst och kanske därför ej alltid så nitiska i sin tjänst. Eller kanske andra orsaker gjorde, att det skolpojkar emellan gick en del historier om dem. De flesta av dem blevo snart pensionerade, det var blott en av dem jag fick till lärare, lektor Bång. En hedersman som få, en god lärare fast temperamentsfull.

En som vi blott sista året hade glädjen att ha till lärare var lektor Emil Fehr, latinare. Han var en framstående vetenskapsman. Kanske ej så intresserad av skolarbetet, men han var en kulturpersonlighet och kunde även väcka vårt intresse för sitt ämne. Han gav oss en ny syn på den klassiska bildningen, som förut förefallit oss rätt torr. Bland adjunkterna minns jag särskilt hedersmannen Konrad Ekstrand. Hade

under sin Uppsalatid varit storsångare och medlem av Pariserkören, och än satt en del av den gamle studenten kvar. Nu hade han mest småklasserna, vi hade honom blott i välskrivning. Han var sparsam på stålpenorna, som väl torkades efter användandet. Men då läskapperet var dyrbart, torkade han dem mest i det yviga håret, som därför stundom blev något melerat. När vi år 1924 firade 25-årsjubileet som studenter, var han med oss liksom ock den fruktade, men uppskattade August Bång. De voro bägge mycket gemytliga.

Bland våra många matematiklärare minnes jag särskilt adjunkt Arvid Nordström. Han undervisade mest på reallinjen och kunde som regel lysa med att varje år kunna utdela ett par stycken A i studentexamen. Som småpojkar beundrade vi honom också för att han alltid gick i en visserligen rätt tjock kavaj, men aldrig överrock. Vi trodde att det sammanhänge med att han som ung bl. a. prövat på att vara timmerflottare. En av stadens damer frågade honom om han aldrig frös. Han slog blott upp rocken och visade att han hade färskinn bak i västen.

I teckning hade vi alltid lärarinnor. Ett par år fröken Bergstedt och sedan fröken Aurore Holmberg. Hon bodde och bor än, jämte sin bror i ett litet hemtrevligt hus vid Ö. Storgatan, som står kvar, trots att de flesta gamla husen runt om rivits och ersatts med moderna storhus. Under årens lopp lärde vi oss mer och mer uppskatta henne, även om hennes undervisning ej kan anses vara modern enligt nutida krav; det var nämligen linearritningen som dominerade.

Löjtnant August Falkenberg var en god gymnastiklärare med fart och kläm. Dagligen hade vi gymnastik (i tvåan) mellan 2 och 2.30, och på denna korta tid skulle vi klä om oss och hinna igenom det sedvanliga programmet, något som jag tror vi också gjorde. Omklädningen var för övrigt hastigt gjord. Vi gymnastiserade i våra vanliga skjortor och byxor. Längsta tiden gick åt att finna gymnastikskorna, som voro invräkta i ett bås för hela klassen och drogos fram väl blandade. Det som roade oss mycket var militärövningarna, som när vi kommo upp i gymnasiet pågick nästan hela september och befriade oss från ungefär halva läsningen. Vanligen slutades de med en utmarsch till Hofra, där vi ungdomar bjödos på frukt m. m. ur trädgården, medan medföljande lärare säkert blevo betydligt mer trakterade uppe hos kapten Schmidt. Till sist kom resan till Stockholm, sista lördagen i september, för deltagande i de vanliga tävlingarna i skarpskjutning mellan läroverk. Nästan hela 7:2 fick följa med, och vanligen var det en eller två, som kommo åter med ett erövrat gevär.

När jag kom in i klass två var placeringen i katalogen den, att

främst sattes kvarsittarna, sedan de som på våren flyttats upp i klassen och sist de nyintagna. Eleverna voro ej placerade i bokstavsordning utan efter betygssumma. Jag var yngst och stod sist och beundrade de fyra stora pojkar, som sutto främst. Men efter en termin blev det omplacering, och då fick jag plats före dessa fyra. I katalogen var utsatt både erhållna premier och faderns titel eller yrke. Jag tror ej att det då betydde något för kamratskapet, men att det numera är borttaget, är obetingat en fördel.

Åtminstone i småklasserna gavs mycket utanläxor, speciellt hade vi att lära oss katekesen och många psalmverser. Jag tror ej vi mätte illa därav, vid den åldern är det ofta lättare att lära sig en sak utan till än att rätt förstå det man läser. Läxorna preparerades mindre än vad nu sker, ofta gävos de utan preparation. På det sättet måste hemarbetet bli svårare och mer tidsödande, men resultatet blev, åtminstone för de begåvade, gott.

I 6:1 hade vi skolskrivning varje måndag 12—3. Detta medförde bl. a., att vi voro nästan läxfria till måndag. Vi sutto i bönsalen och hade blott en vaktande lärare, vilket gav upphov till mycket fusk. Jag minnes t. o. m. hur en pojke gick fram till lärarebordet för att dricka vatten och samtidigt fäste sin kladd under bordet med ett häftstift, och denna hämtades sedan av någon annan. I de övriga ringarna hade vi heldagsskrivningar. De voro bra, därigenom blevo vi lediga tidigare på dagen.

En sak, som vi hade oturen att få dras med hela gymnasietiden, var den obligatoriska ferieläsningen på somrarna. Den infördes, vill jag minnas, sommaren 1895. Till högsta ringen hade vi bl. a. matematik och geografi. Detta sista ämne slutade vi med i 6:2, men hade ändå Sveriges geografi som ferieläsning till 7:2. Som jag hade underbetyg i latin till den klassen hade jag fullt arbete ändå under sommaren. Se'n gjorde jag som många andra, läste in geografin under höstterminens första vecka. »Räkna upp Sveriges samtliga städer utefter kusten, och börja med Haparanda» var den enda fråga jag fick, och när jag lyckligen klarerat den, ansåg rektorn att jag skött mitt feriearbete.

Under mina första skolår skulle vi varannan eller var tredje söndag gå i Vester kyrka. Vi sutto på skolläktaren under ett par lärares uppsikt. Läktaren låg så till, att vi varken såg eller hörde något. Först senare har jag därför lärt mig uppskatta kyrkans skönhet. Det var därför en lättnad, när det infördes skolgudstjänster i bönsalen 9—10 på söndagsmornarna. Även om de kommo nästan var söndag, hade man ändå nöjet att vara ledig större delen av dagen, kanske ock glädjen att höra något av predikan.

Examina voro naturligtvis högtidliga och långgrandiga tillställningar. Först sex halvtimmars examen i olika ämnen, mellan 10 och 1. Så förflyttning till bönsalen, till trängsel fylld av pappor och mammor. Där läste rektor upp ej blott dem som utan vidare flyttats till högre klass, utan även dem som flyttats med villkor av förkovran i ett eller flere ämnen, och så kom slutligen premieutdelningen. Nästa dag hade läntidningen många spalter därom. Jag var omåttligt stolt, när jag våren 1892 för första gången såg mitt namn i tryck.

När jag gått fjorton dar i skolan, blev jag tillfrågad av någon, hur det var i skolan? »Jag har fått beröm av Claes Lundin, men en örfil av Karlstrand», var mitt svar. Skulle jag nu ge svar på samma fråga, blev det nog, att mitt första skolår var enformigt och tungt till vardags. Men det fanns dock många småsaker, som kryddade tillvaron, främst då samvaron med de nya kamraterna. Ljuspunkten var emellertid ferierna, främst sommaren, då jag sprang barfota, pulade triss med stutarepojkar, badade och metade dagen lång. Så kom augusti med kräftor och astrakaner! Det var ej underligt, att jag låg och grät kvällen innan jag måste resa åter till skolan.

Pennalism.

Pennalism förekom knappt i detta läroverk, som blott (ht. 1891) räknade 215 elever. Om man ej dit skall räkna »nybörjarmöl», som väntade nykomlingarne vid den första snön på hösten. Det var svårt att skrapa ihop tillräckligt av det tunna, nyfallna snölagret, varför snön blev blandad med mycket sand, och det var nog så kännbart, när en stor pojke gned en i ansiktet med denna blandning. Vidare skulle nybörjarna första fettisdagen ha fettisdagsstut. Den dagen kommo de stora pojkar efter frukosten i mycket god tid till skolan och ställde uppsig i två täta led från ingångsdörren uppåt trapporna. Där skulle nu vi nya springa gatlopp. De stora voro beväpnade med daggar, gjorda av i näsdukar inknutna stenar eller blykulor. Det tolererades tydligen av lärarne, ty jag minns hur dessa leende gingo fram mellan dessa led. Mot mig voro pojkarne snälla, antingen för att jag var en av de minsta eller för att jag ej visade mig rädd. Men många rusade storgråtande mellan leden, här och där stoppades de och fingo sina rediga slängar.

Naturligtvis förekom slagsmål oss emellan. Blevo vi osams på gymnastiken, fick vi slåss så länge vi orkade. Löjtnant Falkenberg lät de övriga bilda ring kring de stridande och tillsåg blott, att allt tillgick korrekt. När de fått nog, måste slagskämparne försonas och till tecken därpå ta varann i hand.

Ett par kvällar i veckan hade vi slöjd. Det rådde ständig fiendskap mellan rättskallarna (läroverkspojkar) och grabbarna (folkskolebarnen), och det var ej alltid så lätt att klara sig, när man mörka kvällar gick hem från slöjden. Vägen gick genom en smal gränd och bakom Vester kyrka fram över Storbron. Första biten var kolmörk, många gånger satt hjärtat i halsgropen, när jag sprang hem den vägen. En mörk kväll stod en skara grabbar och väntade på oss, när vi kommo från slöjden. Som väl var kom just då några gymnasister, som haft fäktning. Med sina floretter slog de i gatstenarne, så det blixtrade. Kanske det var blixtarne, som skrämde grabbarne, nu stod vi bara en stund och skällde ut varann.

Det var något slags cirkus vid Storbron, och där hängde naturligtvis en massa pojkar. Hilding S. och jag gingo där förbi och svängde så in på den mörka S:t Annægatan. Då kom hela skaran och kastade sig över oss. En av dem tycktes känna Hilding. »Låt honom vara, det är en hyggelig pojke», ropade han. Hilding smet, och där stod jag ensam. Jag hade lärt mig att man alltid skulle hålla ryggen fri. Med ryggen mot staketet, knutna nävar och förtvivlan i hjärtat stod jag där, och jag vet ej hur det gått, om ej ett par stora pojkar kommit till min räddning. Kunna dessa strider betraktas som ett utslag av klasshat, eller var det blott ett utslag av ungdomens vanliga lust att i envig pröva sina krafter? Nu skulle jag tro att de äro försvunna, liksom skillnaden mellan folkskole- och läroverksungdom ej längre är så utpräglad. De flesta av den senare kategorien ha några år gått i folkskola.

Ståndspersoner. Inspectores.

I den goda staden fanns det en småborgerlig societet, där fruarna kommo tillsammans och spelade priffe och sedan sökte överbjuda varann i storartade supéer. Det fanns en aristokrati, mest inflyttade äldre damer, Wachtmeister, Bergensträhle, Akerhielm m. fl. Hos en av dem, tant Mina, gjorde jag visit ibland. Hon bodde i en liten dockvåning, med fina möbler, men jag misstänker, att hon annars ej hade det så fett. En mycket fin och uppskattad tillställning var Oscarsbalen på Stadshotellet den första december. Min inackorderingstant var naturligtvis ej med där, men nog kunde hon dagen efter berätta allt om den.

Även prästerskapet spelade en roll. Den lärde Harald Ahlberger var en kraftkarl, som med dånande stämman predikade i Vester kyrka. Kanske den ekade för kraftigt, från skolläktaren hade vi svårt att uppfatta något av predikan. Han var under många år en av skolans inspectores och nedlade på detta mycket arbete. När han efter tjugosex års

inspektorat avgick, överlämnade han till läroverket en stor donationsfond på fyratusen kr. Under min skoltid var den framstående skolmannen, prosten Karl Fredrik Karlson jämte landshövdingen skolans inspektor. Såsom sådan höll han ofta avslutningstal vid examina, jag fäste mig mest vid att de voro obarmhertigt långa.

Och så var det först och sist landshövdingen. Under de första skolåren var det den ståtliga, siratlige och ordensprydda Otto Printzsköld, vars hela apparition gjorde ett djupt intryck på oss. Dock minns jag bättre hans efterträdare Filip Boström, broder till statsministern. Ägare av Tynnelsö, gammal militär och lantbrukare, i många avseenden en kraftkarl. Jag minns särskilt en årsexamen, då han höll avslutningstalet. Vi voro beredda på ett långt och svårfattligt tal. »Jag vet att Ni längta härifrån, ut till ferierna, till den härliga sommaren. Jag vill ej hålla Er kvar länge.» Och sedan han med några ord tackat lärarne och kanske också sagt oss några vänliga ord, var allt klart. Vi jublade!

Skolpojksliv förutom i avseende å läroverk och bostad.

1899 års Nyköpingsstudenter samlades den 9 juni 1939 för att vid en glad middag fira fyrtioårsminnet av sin studentexamen. Det var prat, det var stöj. »Minns Du det?» »Var finns han?» Frågorna korsade varann. »Vad blev det av Rut, var finns Maj?» »Ivar måste ha suttit framför mig, ty det var bakom hans rygg, jag satt med boken uppslagen!» Naturligtvis mindes en och annan skolans obehag, mindes särskilt sin olust för studier. Övervägande var det dock de glada minnena, som kommo fram. Det blev till sist ungdomsflammorna, som förenade oss. För dem hölls det första talet, som utmynnade i en skål för kvinnan, maken.

Sant är, att under de sista skolåren — gymnasieåren — »kvinnan» spelade en viss roll. Gymnasistbalerna, som förekommo en gång i terminen, voro för många ett efterlängtat nöje; likaså mindre danstillställningar i familjerna. Många av kamraterna hade hem i staden och — helst något yngre — systrar. Umgänget i dessa familjer bidrog mycket till trevnaden. Hur var det med nöjena i övrigt? Mycket tunn-sädda voro de, efter nutida förhållanden, men trots det hade vi, särskilt de sista åren, mycket roligt. Det berodde bl. a. på, att vi (sista året) blott voro femton i klassen, därav tre greker och fem realister. Vi kände varandra så väl, vi höllo ihop i glädje och sorg. Särskilt voro vi fyra vänner, som slöto oss ihop. Vi arbetade gemensamt, delade upp arbetet så, att en skrev glosor till latinet, en till tyskan, en till engelskan och en till franskan. Så träffades vi för att skriva av varandras glosor,

och sedan hamnade vi vintertid vanligen på skridskobanan invid slottet, där vi naturligtvis träffade våra goda vänner flickorna och fingo hjälpa dem på med skridskorna. Eller också promenerade vi Vester Storgata upp och ned, där man kunde möta dem. En gång blev det förbud, vi fick ej promenera i deras sällskap på gatorna på e. m. Förbudet kom nog från flickskolan. En veckas tid gingo vi konstant gatan upp och ned, flickorna på ena, vi på andra sidan, en högtidlig hälsning var gång vi möttes. Se'n var förbudet glömt eller upplävt. Hade vi mot förmodan pengar, kunde vi bjuda dem på en bakelse (pris högst 10 öre) på Reinholds konditori. Dit gick också våra vägar varje torsdag under de två sista gymnasieåren andra rasten på middagen. Vi hade då två matematiktimmor i sträck och ansågo oss behöva något styrkande mellan dem. De flesta i klassen voro ej roade av matematik!

Biografer existerade ej. Teaterföreställningar förekommo någon gång, men för att få gå på dem måste vi begära rektors eller klassföreståndares tillåtelse. Den första pjäs jag såg var troligen »Ljungby horn och pipa» någon gång i 6:1 (första ringen). Jag minns än, hur underbar jag fann den. I 7:1 (tredje ringen) fick jag se »Villars dragoner», då en kamrat och jag hade ståplats på parkett, pris 75 öre.

Varje torsdag hade vi sång 4—4.30 och efter denna gingo vi, fyra klasskamrater, hem till Arvid L. och slogo boll, »Herre och basse» på hans gård. Hans mor hade ett litet café och ville det sig väl, bjöd hon oss på en tvåöresbulle var. Kanske var de gamla, men det var socker på, och gott smakade de! Någon sällsynt gång fingo vi lov efter frukosten. Var det en vårdag eller vacker höstdag, fingo vi kanske 8 öre för inköp av en läskedryck, »hallonbrus» och några smörgåsar i portören och vandrade ut åt landsbygden. Jag var road av botanik och gick därför ofta till Linudden eller Tjuvholmen, underbara platser på våren, med daldockor, nunneört, desmeknopp och en massa andra vackra och sällsynta blommor. Ett par gånger fick hela skolan företa en utflykt på den särskilt förhyrda ångaren Nyköping till Sävsundet eller till Nävekvärn. Det var roliga och glada utflykter. Många lärare voro med och åto middag ombord i sällskap med båtens jovialiske kapten Hartzell.

Den tidens Nyköping var en verklig liten småstadsidyll. Även om den i fråga om läge ej kunde tävla med länets andra läroverksstad, Strängnäs, var det dock en vacker stad, med många trevliga gårdar, särskilt de utefter ån, med trädgårdar, där det växte mycken och god frukt. Särskilt minns jag cellfängelsets plommon. Var höst kom det korgar med plommon till familjen, där vi bodde, och som jag var god vän med fängelsedirektörens son fick jag ibland äta mig mätt på plommon direkt från träden.

LÄROVERKSMINNEN FRÅN ÖREBRO.

Rektor O. J. Gumælius.

Av A. H. [riksdagsmannen och publicisten *Sven Adolf Hedin*] (1872).

Om många äro kallade, så äro blott få utvalde till den namnkunnighet, som öfverlefver stunden, och det händer att denna tillfaller dem, som ej synnerligen mycket låtit tala om sig. Mången glömmes i den stund, han stiger ned från de höjder, der han omgifvits af den allmänna uppmärksamheten; en amman, stäld på en mindre bemärkt plats, inskrifver sitt namn i tideböckerna. Så återställes jämnvigten, historien gör sitt aristokratiska urval, och blott få af dem, som voro namnkunniga i lifvet, blifva minnesvärda efter döden. Bland de senare har den reformator inom det svenska undervisnings-verket, hvilkens bortgång föranledt dessa rader, sitt obestridda namn.

Otto Joel Gumælius föddes den 16 oktober 1791 i Lids socken i Södermanland. Student 1812 och filosofie doktor 1821, ingick han året före det sist nämnda i skolans tjänst, först i Örebro, der han sedermera under en mer än tretioårig rektorsverksamhet skulle skapa sitt rykte och en ny sakernas ordning, sedermera i Strängnäs intill 1830, då han tillträdde rektoratet i Örebro, från hvilket han tog afsked 1862. Den utmärkte och nitiske läraren, till hvilken hvarje hans lärjunge står i outplänlig tacksamhetsskuld; den kraftfulle rektorn, som visste att i skolan, hos lärare och lärjungar, väcka en ny anda; den framåt skådande skolreformatorn, som skönjde tidens kraf och ej af några hinder lät sig afskräckas att se dem till godo, hade ej i alla de mångartade pligterna såsom skolman utrymme nog för sin nitälskan att gagna det allmänna. Han lät öfverhopa sig af kommunala uppdrag, han blef för sin kommuns skull tidningsman, och han hade tid öfrig äfven för annat författarskap, till hvars frukter höra, för sin tid mycket förtjenstfulla, läroböcker. En fullständig teckning af denna omfattande och lyckosamma verksamhet skulle lemna ett betydande bidrag till vårt lands inre historia; vi hoppas ock, att den ej må uteblifva. Här kunna naturligen blott de allmänna dragen antydvas.

En hufvudpunkt i den läroverksform, hvars väsentliga bestämmelser kungjordes i kungl. cirkuläret af den 6 juli 1849, nämligen föreningen af gymnasium med lärdoms- och apologistkola till ett sammanhängande läroverk, blef af rektor Gumælius, ej utan kamp mot ett starkt motstånd, genomförd i Örebro, innan den stadgades till allmän efterrättelse för det svenska läroverket. Till en början lyckades han utvidga den Karolinska skolan derhän, att lärjungar derifrån dimitterades att vid universitetet aflägga hvad vi nu skulle kalla real studentexamen, och det

dröjde ej länge, innan samma skola förmådde fullt täfla med gymnasierna och till universitetet sända lärjungar, som togo den »stora» studentexamen. För att rätt uppskatta denna reform, behöfver man ej hålla sig till de värsta minnena från de gymnasier, som för tretio till fyrtio år sedan råkat i det djupaste förfallet. Gymnasii-inrättningen hade utan tvivel öfverlevvat sin rätta tid. Men det är väl sannolikt, att om än rektor Gumælius i sin reformplan utgick från en åsigt, som i princip ogillade läroverkets splittring i två fristående afdelningar, hans ifver att genomdrifva en förändring skärptes af kändedomen om förhållandena vid *det* gymnasium, dit hans skolas lärjungar hade att vända sig för vidare fortkomst i studier, men dit han ej utan oro kunde skicka dem.

De traditioner från gamla dagar, som ha så mycket att förtälja om rå ton och groft våld inom den lärda skolans väggar, gälla ej det läroverk, der rektor Gumælius vidmakthöll den mest mönstergilla ordning. Den som skriver dessa rader minnes mycket väl, huru den disciplin, den allvarsamme rektorn utan prutmån fordrade, hos lärjungarne vardt en villig vana, ej en börda, som bars med fruktan och under hemlig önskan att i så många obehagade ögonblick som möjligt afkasta den. Der en annans hot och straffmedel voro vanmäktiga, förfelade en blick från honom aldrig sin verkan. Hur han förstod att ställa en loflig ungdomlig ärelystnad i skoltuktens tjänst genom det förtroende, han visade de tillsyningsmän, som ungdomens förtroende genom fritt val kallade till dessa hedersposter, lära nog de minnas, som haft den lyckan att tillbringa några år på den Karolinska skolans bänkar, medan rektor Gumælius der förde sin kraftfulla spira. Väl skälfde en ung syndare, när rektorn ransakade hans missgerningars veckoräkning, men ej för ferlan eller käppen eller de häftiga orden — ty sådana spordes ej — utan för skammen, hvartill alla kamraterna voro vitnen. Ännu efter många och långa år erinrar man sig dessa lördagstimmar i den vackra, ljusa bönsalen, der den högtidliga tystnaden endast afbröts af hvad »custodes» hade att anmäla, af rektors tilltal till den felande och dennes stammande ursäkt eller försvar — man erinrar sig dem, såsom om den gamle rektorns på en gång välvilliga och stränga öga åter plötsligen hvilade öfver en och manade till uppmärksamhet på ens miner och later. Der fans ingen prakt och inga »imposanta emblemer», men säkert har det gått hundrade- och tusental så, som det gått oss, att sedan dess aldrig någon stått lemnat efter sig ett så djupt intryck.

Såsom lärare synes oss rektor Gumælius ha nått den för människor upphinneliga fullkomligheten. Det är svårt att förklara för dem, hvilka den lyckan ej varit beskärd att njuta hans undervisning, huru hans utomordentliga lärareegenskaper yttrade sig, men vi kunna ändock ej under-

låta att härom säga ett ord. Kanske bör det nämnas främst, huru han visste att med meddelandet af sjelfva den bokliga lärdomen förena ett uppfostrande, karaktärsbildande element. Han »predikade» aldrig moral. Vi minnas ej ett enda tillfälle, då han utbredde sig öfver kunskapens nytta eller öfver skyldigheten att väl läsa öfver sina lexor e. d., men vi veta ej heller att nämna någon lärare, af hvilken man så, som af honom, lärde lärjungens pligter och aktning för kunskapen. Han undervisade så, att lärjungen sjelf rönt, huru steg för steg det klarnade inom honom och krafterna växte, blott han sjelf offrade insatsen af god vilja och ansträngning att följa med på *den* väg, som läraren utstakade och orubblig vidhöll. Allt hafv och slarf, all oklarhet och osäkerhet, fåfängt dolda under minneskunskap för tillfället, voro obarmhertigt förvisade ur samtalet mellan läraren och lärjungen. Det var illa, om någon gaf ett svar, som ej fullt räckte till för frågan; men det var ej mindre illa, om någon svarade ett enda ord mer, än som jämt upp räckte till: han kom då under en eld, der han fick stanna tillräckligt länge, för att återvinna sin kallblodighet och herraväldet öfver sina tankar och uttryck. Det var ej farligt att taga sig tid till att tänka först och svara sedan, men den motsatta vägen lärde man att akta sig för. Sålunda bragte den utmärkte läraren undervisningen till den högsta möjliga grad af lugn, reda och precision. Hvarje steg framåt blef på detta sätt en ej utan ansträngning vunnen, säker eröfring, och en fast utgångspunkt, i stället för ett lösligt besittningstagande med hjälp af ett lyckligt minne.

Det skulle föra oss för långt, om vi försökte att beskrifva, hur rektor Gumælius undervisade i olika läroämnen, i historia, i geometri, i latin. Sjelfva hufvudprincipen, hans oafslätliga sträfvan att vidmakthålla tankereda och sammanhang, att låta bisak organiskt underordna sig under hufvudsak — hvilket Geijer nämnt »hjärtat i all lärometod» — kan åskådliggöras genom hans sätt att behandla undervisningen i geometri. »Beviset» för en proposition i Euclides hade lärjungen att först framställa i en oafbruten kedja af sjelfva hufvudsatserna, under oupphörlig hänvisning med ett »ty det skall bevisas» till efterföljande bevis, hvartill han sedan fick öfvergå, för de satser, hvilka förut blott på nämnda sätt återopats i hufvudbevisets serie. Det kunde hända en examiner vid gymnasiet eller universitetet, att han studsade öfver detta sätt att gå till väga och afbröt examinandens med ett: »nä, så bevisa det då». Men deraf lät sig ingen konfunderas: herraväldet öfver ämnet och oberoendet af lärobokens formulär hade tillräckligen stadgats af en metod, som tvang lärjungen att väl sammanhålla sina tankar och lita på sig sjelf.

Rektor Gumælius hade ej undervisningen i svenska språket på sin

lott, men på en tid, då denna undervisning bestod blott i en tanklös utanläsning af Fryxells språklära, verkade han mer, än någon annan af skolans lärare, för lärjungens öfning i modersmålet, detta i synnerhet genom sin latinundervisning. Vi ha förfärande minnen af det sätt, hvar på andre lärare läto Cornelius Nepos eller Xenofon försvenskas. Rektor Gumælius tålde ej en vårdslös svenska; korrekt satsbyggnad och omsorgsfullt val af uttryck voro en fordran, af hvilken han ej eftergaf något.

Den allvarsamme rektorn var så långt ifrån någon fiende till skolingdomens munterhet, att han fastmer synbarligen hade sin stora glädje af att åskåda de ystra lekarna på den rymliga skolgården och på den af en minnesvärd prydda planen framför skolhuset, der väldiga strider mellan ryss och svensk utkämpades. Hans närvaro lade ej band på stridslusten, ropen och larmet. Hvar och en visste äfven om han förtjente att stå illa till baks och om han darrat mer än en gång, när det gälde föröfvadt ofog, att det bodde en faders ömma välvilja bakom rektorns stränga uppsyn. En »lek», med litet allvar uti, påminna vi oss väl med hvilket intresse han åsåg: det var de första »militäriska öfningar», för bortåt trettio år sedan, som förekommo vid Örebro läroverk, ledda af skolans gymnastiklärare, en då ung militär, hvilken sedan genom sitt oförtrotta arbete för vårt landtförsvars utveckling vunnit ett äradt namn.

Den arbetsamhet, som rektor Gumælius utvecklade, vitnar väl om en pligtstrohet, som må nämnas såsom sällsynt föredömlig, men den tyder ock på en lika ovanlig själens och kroppens helse. Behof af förströelse eller någon annan hvila, än en säkerligen ofta sparsamt tillmätt nattro, synes för honom ha varit okänt i hans fulla mannakrafts långa dagar. Ej ens söndagsaftnarna på den tid, vi tala om, voro honom förbehållna: då infunno sig hos honom rektorsklassens alumner, för att återfå sina latinska »temataböcker» och få sin dom i den ordningsföljd, i hvilken de från högen på rektors bord kommo i vederbörande klåparens händer. Hans skriftliga rättelser och hans muntliga förklaringar vitnade båda, hvilken möda han nedlagt på sitt granskningsarbete. Men aldrig yttrade han ett ord om denna möda eller lät han förstå, att han fann den otacksam. Det behöfdes ej häller, för att alla eller de flesta skulle lemna hans rum med föresats att söka göra bättre nästa gång. I hela personligheten, i all hans gerning, i hans tystnad som i hans ord, fans en lärdom, som på annat sätt, än genom upprepade regler eller föreskrifter, trängde in i de unges sinnen och hjertan. Att hafva stått under en sådan lärares vård och ledning är ett sällspordt tillbud till lycka och välsignelse; att ej hafva rätt begagnat det, att ej hafva sökt motsvara en sådan lärares afsigter och sträfvan, skulle vid hans öppnade graf kännas som den bittraste af sjelfförebärelser.

Hågkomster från Örebro läroverk.

Adjunkten Fil. Dr Per Johan Hellbom.

Av Läroverksadjunkten G. A. Ringselle, Hedemora.

Doktor Hellbom var min avhållne förste klassföreståndare och kom att utöva ett avgörande inflytande på mitt livs riktning genom att intressera mig för botaniken och speciellt för lavarnas värld. Han var en ovanligt kraftig mannatyp, erinrande om den farnesiske Herkules. Vi hade därför en alltför stor respekt för honom, ehuru vi räknade honom till de hyggliga lärarna.

Hellbom undervisade i andra klassen a i alla läsämnen utom kristendom. Han tog emot adjunkt Högborgs gossar och fortsatte att bygga på den grund denne lagt. Han var kanske ej så nitisk som denne, särskilt i fråga om matematiken, där vi mest fingo »tysta övningar»; min kamrat August Nylin och jag placerades vid var sitt fönster med en facitbok, och de andra pojkar fingo nämna upp sina tal för oss. Härmed vill jag ej ha sagt, att doktor Hellbom försummade ämnet, ty han gick väl igenom de nya avdelningarne av kursen, men han kunde ha nött oss mera i huvudräkning. Medan vi räknade för oss själva, gick han av och an med en slängkappa över ena axeln alldeles som en förnämlig romare i sin toga. Av en sju år yngre kamrat har jag hört, att »Petters pojkar» ofta »körde», då de sedan fingo den alltför nitiske Lindman till lärare. Men kuggade pojkar skylla alltid sina motgångar på sina lärare. Och de vilja ofta säga om sin lärare, att han var orättvis och partisk. Så även härvidlag. Två bröder R—m i min klass räknade ner sig till underbetyg. Men lika många fel hade en annan pojke gjort som fick AB i betyg. De båda bröderna och deras informator klandrade därför »gubben Petter» som orättvis. Men denne såg djupare än någon annan. I följande klass fingo vi den älsklige matematikern Wikander. Då räknade »den andre pojken», vars namn min blygsamhet förbjuder mig att nämna, alla provtal rätt och fick A. i betyg, under det bröderna R. fingo behålla sina underbetyg.

Vid den tiden bodde doktor Hellbom i gamla lasarettsgården, och jag bodde i n:o 5 Lillågatan eller, som den vanligen kallades, Rackaregatan, emedan den s. k. rackaren eller bödelsdrängen förr haft sin hostad där, till på köpet i granngården till den, där jag bodde. Båda gårdarne och fler till äro nu rivna och ha lämnat plats för Olaus Petrikyrkan.

Vi bodde således ganska nära varandra, och H—s yngre söner och hans enda dotter blevo snart mina lekkamrater. Så frågade han mig en dag, om jag inte hade tänkt på att samla lavar. »Dä ä fälle för svårt», sade jag. »Visst inte; jag skall hjälpa dig» sade han. Jag tillbringade sedan många lediga stunder med exkursioner i Kringla- eller Krängla-skogen samt i hagarne vid Myrö och Ulriksberg. Då vi hade skolskrivningar, skyndade jag att slarva ifrån mig uppgifterna, så att jag kunde få använda resten av dagen till dylika strövtåg. Och Hellbom var alltid så snäll och invigde mig i lavkännedom. Likadant gjorde han med Ser-nander, Hulth och Hemmendorff.

Ty lavarne, det var hans liv, och som lavkännare var han en av världens främste, mera känd i utlandet än här hemma. Han var en av dessa anspråkslösa men gedigna människor, som ej vilja hålla sig framme och som därför ej få någon yttre erkänsla, som motsvarar deras trägna arbete.

Nog hade den vetenskapligt anlagde Hellboms plats bort vara en annan än den att undervisa i skolans lägsta klasser, vartill ogynnsamma förhållanden bundit honom. Då lektoratet i naturvetenskap i Örebro 1859 för första gången skulle besättas, hade han till medtävlare adjunkten Carl Hartman i Gävle. Denne, som fick platsen, var kanske i vetenskapligt hänseende den främste av de många prydnader, som gamla Schola Carolina haft att ståta med. Men Hellbom blev sedermera hans like.

Hellboms levnad erbjuder oss en bild av möda och försakelser. Han var född i ett mycket fattigt hem. Fadern var sjättedelsinnehavare på Ladugårdsskogen, d. v. s. ägare av en mycket liten hemmansdel, på vilken han bedrev trädgårdsskötsel. Ofta var som i mitt eget hem finstött salt enda sovlet till potatisen.

Hellbom blev student i Uppsala den 31 maj 1848. Efter hart när otroliga umbäranden förvärvade han doktorsgraden vid 24 års ålder, år 1851. Samma år inträdde han i Karolinska elementarläroverket såsom duplikant, d. v. s. biträdande lärare. Den 12 aug. 1858 blev han befullmäktigad som adjunkt därstädes samt tillträdde den 1 sept. samma år denna befattning, i vilken han med blott ett par månaders tjänstledighet kvarstod till sitt avskedstagande. Då han var född den 26 sept. 1827 och avgick med pension den 1 sept. 1893, är det lätt att räkna ut, att han då kunde räkna 42 tjänsteår i skolans tjänst. Samtidigt var han lärare i Örebro »söndagsskola» (tekniska aftonskolan) åren 1853—63, i botanik och zoologi vid tekniska skolan i Örebro 1859—62 samt i naturalhistoria uti Risbergska elementarläroverket för flickor 1869—76.

Till riddare av vasaorden utnämndes han 1886, ehuru av sin akademikamrat biskop Strömberg förordad till nordstjärnan.

Ej särdeles länge fick han njuta sitt välförtjänta otium. Den 26 februari 1903 ändade en hjärtförlamning hans verksamma liv. Kvalfritt och nästan omärkligt stilla gick han hädan.

Ovanligt stark till kroppen och härdad genom sitt enkla, måttfulla levnadssätt kunde han vara verksam ända till sista dagen av sitt liv.

Det för honom mest hedrande är, att han, sedan han blivit läroverksadjunkt och även då med en ganska hård kamp för tillvaron — han uppfostrade ej mindre än tio barn, varav nio söner på olika områden blevo dugande medborgare — aldrig lade å sido sina vetenskapliga undersökningar, sina botaniska forskningar. Knappt var vårterminen slut, skriver hans minnestecknare, prosten J. W. Hedberg, förrän man såg Hellbom taga portören på ryggen och bege sig ut för att tillfredsställa sin forskningslust i naturens rike.

Få elementarlärare torde såsom Hellbom ha förstått att i vetenskapligt intresse tillvarataga sina mellanterminer och all sin övriga fritid. För botaniska, speciellt lichenologiska undersökningar genomströvade eller besökte han alla landskap i vårt land utom Blekinge. Sålunda företog han undersökningar på Gotland 1857, Öland och Gotland 1863, Luleå Lappmark 1864, Närke 1866 och 69, Västergötland 1873, 84 och 86, Östergötland 1874 och Gästrikland 1877, delvis med statsunderstöd, likaså öarna Orust, Tjörn, Hallands Väderö, Ven och Bornholm 1884 samt Bornholm 1886. I Härjedalen och Norge forskade han 1867 på bekostnad av tyska Kryptogamischer Reiseverein. I Lule Lappmark 1871, i Norrland, huvudsakligen Jämtland, 1875, i Hälsingland, Jämtland och Härjedalen 1878, i Medelpad, Angermanland och Västerbotten 1881 bedrev han forskningsarbeten med understöd av Kungl. Vetenskapsakademien.

Att resa t. ex. i Norrland på den tiden var ej lätt. Inga järnvägar, inga bussar, inga bilar. Därför gjordes resorna mest till fots och voro ej utan äventyr.

Då Hellbom ej blott genomsökt så vidsträckta trakter utan även var den ende, som på den tiden besökt Lappland i lichenologiskt syfte, är det klart, att han fann en hel mängd arter, som voro okända för svenska forskare och t. o. m. för vetenskapen över huvud taget. Ej så få bestämde och namngav han. Han räknades med rätta som en av samtidens förnämsta lavkännare. Ett par lavararter ha uppkallats efter honom. Så upptager Regensburger Flora för år 1870 en vid Vretstorp i Närke funnen lavart med namnet *Lecidea Hellbomii* Lahm (Lahm var furstbiskop i Münster), och samma flora för 1874 en lavart från

Härjedalen med namnet *Polyblastia Hellbomii* (Lahm) Arnold. Om jag ej misstager mig, är sistnämnda art struken ur nutidens vetenskapliga arbeten, men det förringar ej Hellboms gloria. Ej heller, att samme forskare velat hedra honom två gånger.

H., som stod i vidsträckt och livlig vetenskaplig skriftväxling och lavbyte med in- och utländska lichenologer, framför allt tyskar, bevistade naturforskaremötena i Köpenhamn 1873 och 92 samt i Kristiania 1868 och 86, vid vilket sistnämnda han var vice ordförande i sektionen för botanik.

Under åren 1868—73 ordnade han Riksmuseets dåvarande skandinaviska lavsamling och 1894, vad som dittills tillkommit, under åren 1894—96 även största delen av samma museums extra-skandinaviska lavsamling.

Utmärkt är hans stora lavherbarium, som för det mycket låga priset av 2,000 kronor inköptes av Göteborgs botaniska trädgård.

Det är otroligt, vilka massor av lavar Hellbom medförde från sina botaniska resor. Lavar äro mycket skrymmande och tyngande. Ej sällan måste stora stenar lösknackas. Det behövs då jättekrafter som Hellboms för att bära dem med sig.

Lika flitig var Hellbom såsom författare.

Gradualavhandlingen, tryckt i Uppsala 1851, bar titeln: Förteckning på fanerogamer och ormbunkar i Österåkers socken. Utom denna och uppsatser i tidskrifter, bl. a. i Läsnings för folket, utgav han följande arbeten:

»Försök till lärobok i mineralogi för nybegynnare», Sthlm 65;

»Bericht von einer bot. Reise in Herjedalen mit angrenzenden Theilen Norwegens» i Regensburger Flora 1868;

»Nerikes lafflora I» i Örebro läroverksprogram 70;

»Nerikes Lafflora», Örebro 1871.

Uppsatser i Hedwigia 69 och Botaniska notiser 72.

Vidare: »Lichenologiska anteckningar från en resa i Lule lappmark sommaren 64»;

»Kort redogörelse för de lichenologiska undersökningarna i Nerike 66»;

»Rariores Lichenum species, quas in Nericia inveni 67»;

»Om Nerikes lafvegetation», 71;

»Bidrag till Lule lappmarks lafflora», 75;

»Berättelse om en för lichenologiska forskningar företagen resa i Norrland sommaren 81»;

»Norrlands lafvar», 84;

»Lafvegetationen på öarne vid Sveriges västkust», 87;

»Bornholms lafflora», 90; vilka alla äro tryckta i kungl. vetenskapsakademins handlingar eller i översikterna.

Slutligen ock »Lichenæa Neo-Zeelandica seu Lichenes novæ zeelandiæ, a Sv. Berggren annis 1874—75 collecti, additis speciebus indidem, huc usque conditis, breviter commemoratis». Sthlm 96 (tryckt i Bihang till K. vet. akademins handlingar 1896).

De flesta av Hellboms här uppräknade arbeten äro mycket värdefulla. Under de sista åren tycks dock hans skarpa blick ha svikit honom. Därför ha t. ex. böckerna om lavfloran på Nya Zeeland, Bornholm och öarna vid Sveriges västkust ej samma klassiska värde som de övriga arbetena, t. ex. Nerikes lavflora och anteckningarna från Lule lappmark, vilka än i dag utgöra präktiga uppslagsverk för lichenologerna.

D:r Hellbom var sedan 1854 gift med Augusta Sofia Borin, dotter till en lantbruksinspektör som under senare år arrenderade egendomen Valnäs, 1/4 mil från Stora Mellösa kyrka. Å dennas giftgård är deras familjegrav. Av barnen äro nu i livet blott dottern Linnéa samt sönerna redaktör Erland H. och apoteksinnnehavaren i Gävle Anton H.

Ett par blad ur en ung örebrokarolinas skissbok.

Av Rektor Nils Lundqvist, Stockholm.

Sommaren led mot sitt slut. Fågelsången hade tystnat. Blommorna med sin färgprakt och sina dofter voro snart ett minne blott. Röllekan och gulmåran (»Jungfru Marie sänghalm») kantade dock ännu landsvägens dikesrenar, därifrån en strävt kryddig doft stack den vägfärande i näsan. En vacker augustidag i nådens år 1886 kunde dock, även den, ha haft sina behag för en tioåring, n. b. om han inga bekymmer haft. Emellertid var den 10-åring, som den 25 augusti 1886 i sällskap med en 12-årig bror samt far och mor åkte vägen fram

mellan Ekeby komministergård och den $1\frac{1}{4}$ mil norr därom belägna lärdomsstaden Örebro, inte alldeles utan bekymmer: kl. 10 f. m. skulle han (= jag) tentera in i läroverkets tredje klass. Denna förestående bekymmersamma angelägenhet kom för honom solskenet att mattas ute på den stora slätten och skogsmörkret i storskogen söder om Almby kyrka att tättna ännu mer än vad fallet verkligen var. När så vagnen kom upp på den dominerande höjden med kyrkan och jag i den väldiga, av Svartån genomflutna och av Kilsbergens blåa fjärrkontur i väster inramade stora dalgången såg stapelstaden Örebro nästan som för mina fötter, då stegrades inom mitt tioåriga bröst bekymret till verklig ångest. Men minuterna gingo och gingo obevekligt, och allt närmare och närmare kom det gruvliga, som komma skulle.

Vi togo in i vårt kvarter, som skulle under skoltiden vara vårt hem, en lägenhet om ett rum och kök i vindsvåningen Engelbrekts-gatan 50, alltså vid sydöstra infarten till staden, och vandrade sedan i högtidlig stillhet till skådeplatsen för dagens högviktiga dramatiska tilldragelse, *inträdesprövningen*.

Däremot var dramats skådeplats den rena och oförfalskade idyllen. Så tyckte jag redan då, och så ser jag den alltför efter mer än ett halvt sekel och det med allt större styrka. Ett med leende naturskönhet föga bortskämt öga kunde väl inte se något mer tilltalande än läget av Örebro Karolinska läroverks huvudbyggnad, så som den tedde sig för mina barnsligt oerfarna men vidöppna ögon! Innan jag nådde ingångsporten, hade jag att gå med så stadiga steg, som jag kunde, på en gata av imponerande bredd. Den framkallade hos mig verklig »torgskräck». Vad gatan hette, vågade jag inte taga reda på. Längre fram fick jag veta, att den bar namnet Olaigatan, att den oavsett hedern att vara uppkallad efter stadens störste son också kunde berömma sig av att vara en av Örebros intressantaste gator, eftersom den från stadens City, Järntorget med stadens äldsta världsliga byggnad, Kungsstugan, ledde österut till Örebros Westend då för tiden, det med villalikhande hus bebyggda och av mäktiga träd skuggade Choisie. Mitt emot läroverks-husets fasad låg på andra sidan gatan inte något hus; där fanns bara en liten smal, med en obelisk prydd trädplantering, bortom vilken Svartån rullade sina bruna böljor. På motsatta stranden av den här ganska bråda åarmen såg man de skyhöga träden i den s. k. Slotts-parken. Något längre till höger förde den gamla ståtliga Kanslibron över den norra åarmen, och bortom den ännu en aning längre till höger reste Örebro gamla slott sin höga, massiva, fyrkantiga gråstensbyggnad, flankerad av fyra låga rundtorn, vilkas grundmurar sköljdes

av den kring slottet sig grenande åns strida vatten. Som vi hade gott om tid, passade vi på att också kasta en blick på vad som fanns på skolhusets baksida. Här var den idylliska prägeln mera omtvistelig: åt detta håll öppnade sig en stor ökenliknande sandplan, på motsatta (norra) kortsidan begränsad av en stor annexbyggnad, på västra långsidan åter av en ridhustomt, av skolans brunmålade gymnastikbyggnad och av länscellfängelsets mystikfyllda trädgård, på östra långsidan slutligen av en prosaiskt enformig gata, den s. k. Skolgatan, vilken från skolgården avskildes av ett lågt staket, bestående av järnkättingar, som mjukt hängde mellan låga stenstolpar. Den stora skolgårdens enformighet livades endast obetydligt av en på ett lågt stenunderlag upplagd väldig fartygskanon, ett gymnastikredskap, som livligt senterades av en ungdom med säten, som helt visst voro vida okänsligare än motsvarande byxbakar.

Om huvudbyggnadens plan och övriga inrättning hann jag den ifrågavarande morgonen inte bilda mig någon egentlig föreställning; till vänster om den monumentalt breda trappa, som ledde till bönsalsvåningen, fördes jag in i ett mörkt och svalt rum på nedre botten med fönster åt norr. Där satt jag snart jämte ett tiotal olyckskamrater bänkade till inträdesprövning, till vilken egendomligt nog — och för mig lyckligtvis — föräldrar, som så önskade, ägde tillträde.

Om man dömer efter nutida stockholmsförhållanden, måste man finna antalet prövande till läroverkets tredje klass (motsvarande klass 2⁵ enligt 1928 års stadga) anmärkningsvärt stort. Vanligt var det i *landsorten* på den tiden att kliva direkt in både i andra, tredje och fjärde klassen av läroverket efter föregående privatläsning i *hemmet* eller i varje fall *hemorten*, mindre vanligt däremot att direkt pröva in i femte och högre klass, efter som man i fyran mötte ännu ett främmande språk — latin på latinlinjen, engelska på reallinjen, — något som i hög grad ökade svårigheterna. Närmare angivet: antingen hade man informator (eller guvernant) i hemmet, eller också, om man inte hade råd till *det*, gick man och läste extra för prästen, som i enlighet med i Sverige följd gammal god tradition gratis åtog sig att läsa in i läroverket fattiga lovande gossar från socknen. Att det bland mina kamrater vid inträdesprovet fanns båda typerna representerade, syntes klart vid första ögonkastet. Själv var jag av s. k. blandad typ.

Att presentera mig för mina medbröder i prövningen föll mig inte in, än mindre att fråga om deras föregående, ty jag var för egen del alltför orolig och dessutom av naturen mycket blyg.

Äntligen springer dörren till klassrummet upp, och in träder en

corpulent, rödbrusig medelålders man med utstående bruna ögon och en — för tioåringens öron — åsklikt mullrande röst. Han delar ut tyska elementarböcker och förelägger de unga lärdomsljusn ömsom att översätta från tyska till svenska, ömsom att taga ut satsdelarna i de svenska övningsstyckena. I allmänhet gick det skralt för de prövande och allra skralast för min ringhet, som i förväg var mycket rädd och nu genom den förhörandes sätt, utseende och röstresurser skrämtes till formligt vanvett. Jag var platt ur stånd att åstadkomma ett vetligt svar.

Faktum konstaterades av den förhörande, doktor Törnstrand, som ljudligen förstod mig att intaga sittande ställning och hålla tyst. Början var m. a. o. inte lysande.

Sedan kommo förhör i andra ämnen. Jag har det intrycket, att prövningen icke i något ämne tog mer än högst en halv timme; i kristendomen inskränkte sig min aktiva andel i förhöret rörande den fallna människans salighetsordning till att besvara en fråga med orden: »Därför att människan är syndig», vilket svar med nöje godkändes. I historien inskränkte sig min medverkan till att leverera ett par namn och ett par årtal i den svenska regentlängden intill 1718. I biologin (eller, som det dåförtiden hette, naturläran) fick jag visst nämna och något beskriva ett par djurarter, tillhörande gnagarnas ordning. Och så vidare i samma stil. Något skriftligt prov förekom inte, så vitt jag minns. I räkning fick, om jag minns rätt, inte varje inprovande en rad av tal att enskilt lösa. Jag har det intrycket, att summa summarum tre uppgifter gemensamt, under successiv prövning av de enskilda individerna, löstes på svarta tavlan och att ett minimum av krita därvid förbrukades. Kort och gott: man ville bli klar fort och utan onödigt besvär. Den något summariska hast, som präglade proven, hade emellertid den för min del gynnsamma följden, att det fanns god tid över till förnyat förhör. Då min goda moder efter mitt katastrofalt snöpliga prov i tyska och svenska likt en tigrinna störtade fram till sin unges hjälp, ville den käre doktor Törnstrand ej alldeles bestrida, att han möjligen fått en något skev, i varje fall ofullständig, bild av min intellektuella undermålighet, och besvärade sig med att dagen därpå i mina föräldrars närvaro hålla en »efterprövning». Sedan denna gått galant, var min reception i klass 3 ett lyckligt faktum. Fyra av mina medsökande voro lika lyckliga; Harry Diedrichs, Per Brandelius, Peter Collett och jag hamnade i avdelningen 3 a, medan Nils Lundberg kom i 3 b under Törnstrands färla. Av de övriga togos ett par tre in i tvåan, medan M***, en liten stadig lokomotivförarson från Västergötland, trillade in i ettan.

Min bror, som var 1 1/2 år äldre än jag, hade på sitt håll med avundsvärd smärtfrihet tagits in i fjärde latin. Hans gåvor pekade avgjort på offentligt uppträdande såsom hans framtida kallelse. Med sina olyckskamrater, förtäljer en tillförlitlig sagesman, var han redan från början så förtrolig, som om de varit hans barndomsvänner, och i sina examiner tycktes han se idel gamla hyggliga och välmenta om än något frågvisa farbröder.

Efter att på uppsprogsdagen ha med nätt nöd klarat mandomsprevet att, då mitt namn uppropades, svara på en gång hörbart och inte för pipande gällt, började jag min första skoltermin.

Arbetsdagen tog sin början i god tid. Att komma tidigt till skolan hörde i småklasserna till god ton. Två förmåner följde vintertiden med en dylik morgontidighet: först och främst tog man sig därmed prerogativet att tända gasen i klassrummet. Gasen ja! Att man inte sprängde i luften skolhuset med både dött och levande vid gaständningen, är mig en gåta, så stickande starkt som det i klassrummen stank av den lysgas, som trängt ut genom otäta kranar under den tid klassrummet stått öde. Den andra förmånen var den att få fyra på i kakelugnen, något som var nästan lika värderat.

Under förtjust men måttfullt stöj fördrev man tiden till kl. 6,38, då stora ceremonien började: ordnandet i klassrum och tambur av den marschkolonn, som efter bönringningen kl. 6,40 i sinom tid skulle göra sin klämmiga entré i bönsalen. För att inmarschen skulle gå med militärisk punktlighet och precision, hade klasserna order att senast två minuter före ringningen till bön stå uppställda i kolonn med två i klassrumstamburen med främsta paret utanför i korridoren, så att omedelbart efter det närmast lägre klass passerat på väg till bönsalen, närmast högre avdelning kunde ansluta i den långa marschkolonnens kö. Ledningen var noga på denna punkt, pojkarne voro i lika mån angelägna att minutiöst iakttaga gällande praxis, och klasserna tävlade så smått om karolinska mästerskapet i inmarschprecision. En dag antydde en femteklassist, att fyran blamerat sig vid inmarschen. Då min broder, mån som han var om klassens ära, sökte svara, att fyran skött sig åtminstone lika bra därvidlag som femmorna, fick han, innan han visste ordet av, ett dundrande knytnävslag, som kom honom att jämte avslutningen på repliken samtidigt svälja ett par inslagna framtänder.

Den, som kom *för sent* för att i följe med sin klass marschera in i bönsalen, fick taga plats på en bänk längst bak i salen. Där satt jag en gång jämte min bror och en brokig samling av skamsna kompaner av olika åldrar.

Programmet för morgonbönen företedde ingen väsentlig olikhet mot det i våra dagar allmänt förekommande. Dock rådde den sedvänjan, att lärjungarne i de högre gymnasieklasserna i tur och ordning fingo inleda morgonbönerna med att uppläsa den bön, som inleddes av orden: »Jag tackar Dig, Gud, min käre himmelske Fader»; därpå följde Fader Vår och så en självvald psalm, ibland en med många strofer.

Den teologiska huvudläraren, vilken på den tiden ensam höll morgonbönen samtliga veckodagar, var en både högtbegåvad och starkt originell man, kanske övervägande estet, konstnär och filosof, i varje fall inte lättillgänglig som predikant. Även ur den synpunkten var det en välbetänkt åtgärd att låta första klassen hålla morgonbön för sig under klasslärarnes ledning. Om den enes, d:r Ahlén, kvalifikationer som morgonbönförrättare ger hans vedernamn, Kasper, föga upplysning; den andre åter, den bleke, dystert stränge och hårdhänte d:r Högberg, kallad »Smeden», var helt visst bättre funtad för utläggning av lagens stränghet än av evangelii ljulighet. Vid stora morgonbönen torde av ovan angivna skäl inte alla de unga åhörarna ha varit över sig uppmärksamma. Någon gång hände det väl, att enstaka individer hade med sig någon läxbok för att genom fördubblad flit i elfte stunden taga igen det, som brast i hemarbetet. Stundom tog dock en dylik otidig flit en ända med förskräckelse. Själve ordningsmannen i min klass, den lille knubbiga och jättestarke husarsonen Törnqvist, råkade en dag, då han reste sig vid intonerandet av slutpsalmen, tappa i bönsalsgolvet en synnerligen tung läxbok, som han efter begagnandet stoppat mellan västen och den ännu rätt outvecklade magkurvaturen. Vakthavande läraren lopp till, och förseelsen åsamkade den felande degradering från ordningsman till gemen man i ledet men därtill nedflyttning i s. k. »strykklass», ett speciellt läge av rättslöshet i fall av förseelse, huru oskyldig denna ock månne vara. Dess bättre lände, så vitt jag vet, inte strykklassreglementets möjligen befintliga paragrafer i detta speciella fall till någon kännbar tillämpning. Men hemskt lät det.

Det kunde, som sagt, vara si och så med den vardagliga uppmärksamheten vid morgonbönen, en gång åtminstone var dock uppmärksamheten fullständig, så intensiv, att den uppvägte många morgnars slöhet. Saken hade sin lilla förhistoria. Teologiläraren, som alltid vandrade sin väg fram med små snabba steg, högt uppburet huvud och världsfrånvarande blick, råkade en morgon vid passerandet av stora gången i bönsalen att snava på en — möjligen med avsikt — väl långt framsträckt fot, tillhörande en lärjunge i klass 7: 1 (= näst högsta ringen).

Den snavades inte alldeles omotiverade anhållan att »få gå ostörd» sårade fotens ägare i hans ädlaste känslor, och till följande dagens morgonbön utgick från den förfördelade unge herrns klass en ukas, att ingen lärjunge vid förlust av heder och ryggskinnet skulle fördrista sig att blanda sin grova eller spåda röst med orgelns toner vid morgonpsalmen. Följande dagen ljöd psalmen spökliskt tunn. Men vad som var fulltonigt, det var predikantens omedelbart därpå följande tal till ungdomen om sångens ideella betydelse och särskilt den luterska psalmens värde som arvegods från en tid, då kampens hårdhet hade ett andens styrkebälte av nöden.

Vi pojkar, äldre som yngre, hade så fått oss en välbehörlig läxa, en *nobelt* given och en av *positiv* innebörd. Och säga vad man säga vill: teologen d:r Wendell var en mästare att välja psalmer för ungdomens morgonböner, psalmer, som hade lödig halt och frisk melodi och som för den, som hade öron att höra med, gävo *minnen*, som *sutto* i.

Den nyss anförda episoden ger en antydning om elevernas inställning till sina lärare. Fastän jag under fattiga två års vistelse vid Örebro läroverk icke hann samla personliga erfarenheter, som möjliggöra ett vederhäftigt omdöme av någorlunda allsidig omfattning, kanske jag dock skulle kunna drista uttala vissa allmänna intryck, som jag själv mottog eller som f. d. elever vid det gamla läroverket delgivit mig efteråt. Hjärtlighet i samvaron lärare och lärjungar emellan hörde nog till undantagen, såsom den kanske alltid har gjort. Det fanns en och annan lärare, som vi verkligen höllo av, några, som vi respekterade på grund av deras lärdom, duglighet som lärare, deras stränghet i fordringar i förening med rättvisa i bedömandet; i något enstaka fall betraktade vi vederbörande som oss av omilda makter given till ett syndastraff, men rätt vanligt var också att i läraren se ett medel att bereda eleverna ett mer eller mindre ofint nöje.

Att här gå in på specialiteter anser jag inte påkallat. Däremot måste jag säga några ord om en originell man, på vilken ingen av de nyss nämnda formlerna passar in, jag menar d:r Lund. Stor djurvän var han, säkerligen stadens störste; där han gick fram, småvisslande och indianlikt klivande på tå, där flockade sig stadsgatornas gråsparvar kring och på honom, under det korn och skorpsmulor yrde med jämna mellanrum ur hans givmilda händer. Pojkvän var han nog också på sitt vis, fastän han kanske väl livligt omfattade paradoxen, att man agar den man älskar. Man fick det intrycket, att han slogs inte i vredesmod, knappast heller av grundsats utan snarast i ett slags lekfullt.

okynne. Faktum är, att eleverna ställde sig stoiskt okänsliga för gubben Lunds slag och luggar, medan de däremot hade eller låtsades ha ogement roligt åt de befängda ordlekar och talrika tillmälen, varmed han bemängde läxförhören och för resten lektionerna över huvud. Som insegel på det ömsesidiga frimureriet kom den present på gubbens namnsdag, Karl dagen, som alltid frambars av klassen. Själv åt gubben ingenting eller nästan ingenting av konfekten (ty därav utgjordes presenten) utan delade i stället ut den till omedelbart inmundigande bland givarne, största biten åt den, som gapade värst, medan den, som gapade upp skrallt med käkarna, fick en papperskaramell inkörd i gapet. Trots sitt något fria och irreguliera sätt att sköta pojkarne hade Lund aldrig några svårigheter med disciplinen: gubben hade mitt i all ysterhet en marginal, som ingen dristade sig att överskrida. Andra lärare, som hade mindre kraft, saft och spirituellt slagfärdighet i temperamentet, kunde i vardagslag ha det rätt besvärligt med de livliga, sturska och ettriga nerikespojkarne, som inte läto skrämman sig av de skurar av hårda slag, som dessa mera valhänta pedagoger läto vid högtidliga tillfällen regna över misshagliga individer. Här som eljest bekräftade sig regeln, att personligheten och inte de rent yttre handgreppen är det i den pedagogiska samvaron — liksom i all samvaro — avgörande. Min klassföreståndare i klass 4:de latin, adj. Sundblad, var typen för en gammaldags pedagog av Guds nåde, klar, rivande, strängt strängt rättvis och oemotståndligt respektingivande. Jag minns hans replik till en elev, som inte lät så vördnadsfull, som Sundblad önskade: »Du trotsar, din kanalje?!» Sade så, under det han lyfte och skakade delinkventen så, som en dalmas skakar sin skinnpäl för att befria den från ohyra.

Ännu en lärare måste jag, innan jag lämnar ämnet, ägna några ord, nämligen gymnastikläraren, dåv. löjtnanten vid livregementet till fots Carl Lennart Fröding. Av medellängd men ovanligt kraftigt byggd, med ett järnhuvud på en atletisk hals, med en huvudsvål, så våldsamt kortklippt, att all frisyra var utesluten, med ett par fasta, nästan hårda ögon i ett rödgarvat ansikte med tämligen grova men viljefasta drag, var han ingen tvålfager gardeslöjtnantstyp men en karl, som satte sig i respekt hos elever och f. ö. hos vem det vara månne. Hårdhänt kunde han vara, men han var ingen småaktig, långsint pedant, och mer än någon hade han vetat att sätta sin prägel på sin tids örebropojkar. Han älskade att se ett gräl mellan pojkar utageras fort, tyst, resolut, på engelskt maner, med en *vid* ring av *opartiska* och *absolut tysta* åskådare kring de stridande. Den, som fått sina begrepp om *fairness* och

gentlemanship i den frödingska skolan, kan inte obetingat godtaga åskådarnas uppträdande vid kraftmätningarna på somliga skolgårdar i Stockholm. *Jämbördiga motståndare* var vidare en grundsats, som absolut icke fick kränkas, också det en sak, som tarvar att begrundas.

Kraftmätningarna på skolgården skolpojkarne emellan voro emellertid rena barnleken i jämförelse med de slagsmål, som utkämpades mellan skolpojkarne och deras arvfjender gatpojkarne, som allmänt kallades »snaskar», medan skolpojkarne i gengäld titulerades »rättor» eller »rättsvansar». Dessa slagsmål gjorde knappast skäl för namnet envig, eftersom mången gång ett fåtal kämpade mot ett flertal. Ofta inföll striden i mörker eller halvmörker, som i sin slöja dolde såväl segrar som nederlag. *En gång* blev jag dock åsyna vittne till en sådan ojämn kamp vid fullt dagsljus. Vi voro en vacker oktoberdag 1886 på hemväg från skolan: en liten vek andraklassist, jag själv, då ännu en småvuxen tioåring i klass 3, och last but not least den förut nämnde Törnqvist, vid denna tidpunkt fortfarande välbeställd ordningsman och som sådan bärare av dennes ämbetstecken, den bastanta klassrumsnyckeln. Komna en bit in i slottsparken, sågo vi helt plötsligt vägen spärrad av fem storvuxna »snaskar», assisterade av en fullvuxen sälle, en »man utan nåd», vilken i skolpojkskretsar på grund av sin gänglighet allmänt gick under benämningen »Bengeten». Förintelse hotade vår lilla skara, men lugn ljud 14-åringen T—s röst, då han med nykter saklighet dekreterade: »Vänta Ni här ett tag, bassar (=pojkar), medan jag ordnar di där!» —

Och ordning blev det, så det förslog. Sedan T. fått ett spörapp över ena kinden, var bataljen i gång. T. utvecklade därvid en styrka och en vighet, som trotsar all beskrivning: i ett ögonblick hade motståndarne benen i vädret och huvudena i beröring med jorden; det bokstavligen regnade snaskar. Efter en stund var valplatsen öde, och vi tågade trygga hemåt, hedersamt följda av ett glest duggregn av stenar och jordkokor från de flyktade motståndarne. — Skolpojkarne dödsfjender, snaskarne, gjorde det f. ö. på eftermiddagarna mången gång svårt att taga sig fram till sånglektionerna, som alltid avhölls mellan 6 och 7. Mången föredrog i värsta fall att helt utebli från sången, något som vid nästa sånglektion renderade honom en omild behandling från musikläraren fanjunkar Johanssons hårda nävar.

Den officiella dödliga fiendskapen med »snaskarne» kunde dock hemma i kvarteret bortläggas och ge rum för gemytlig och vänskaplig lek. Vem glömmer i brådrasket de vilda och glada lekarna på lördagskvällarna och söndagarna hemma i kvarteret?

Sysselsättningarna på skolgården avveko inte mycket från dem, som ännu i dag roa skolpojkar; dock med den skillnaden, att fotbollspel var absolut okänt och ersattes av ett lyrspele med slagträ och liten, hård boll. Spelet kallades »slå sälta»; närmast motsvarade det långbollspelet. Vintertiden var snöbollskrig det intressantaste nöjet på skolgården. De allra högsta klasserna, vilka läste i annexbyggnaden, nedläto sig då och då till att göra en raid in bland småpojkar, som för säkerhets skull förbundit sig med en hel del starka och säkert kastande ynglingar i de lägre och halvhöga gymnasieklasserna. En motståndare, som var både fruktad och smått beundrad, var en grov, bredspårig, *galosch*beprydd(!) ung herre från Arboga-trakten, bärande namnet Silverling men av oss allmänt kallad Koa (vilket öknamn härledes från namnet på hemgården Koberg, Arboga). Utanför skolan roade man sig vintertiden mest med att bygga snöfästningar, som stormades och försvarades, samt med att åka kälke och gå på skridskor. Sparkstöttingar förekommo vid mitten av 1880-talet icke i Örebro-trakten, om jag minns rätt; inte heller åkte man skidor. Summa summarum *en* skidåkare såg jag i Nerike i min barndom; han åkte på ett par mikroskopiska laggar, där råmaterialet tagits ur en större tunna. Han stacke sig fram med snigelfart och beskådades av oss alla andra som ett underdjur. — Under den varmare och ljusare årstiden företog man någon gång längre strövtåg i botaniskt syfte eller enbart för att leva friluftsliv. Detta hörde dock till undantagen, då trakten ej var vidare naturskön och inte heller hade något rikt utvecklat vägnät. Före mitt inträde i läroverket hade emellertid mitt föräldrahem haft en påhälsning av fem skolpojkar från Örebro, som en vacker vårdag i min fars frånvaro plundrade en fuktig gräsplan inom vår trädgårds hank och stör på allas vår stolthet och glädje, de vackra röda och vita, av far inplanterade kungsängsliljorna.

Ideella intressen hade man dåförtiden i skolan inte så mångbrokiga yttringar av. Man får ej glömma, att staden Örebro med sitt knappa tiotusental invånare inte kunde förväntas ha någon stor intellektuell orienterad över- och medelklass, och att Nerikesbygdens bondebefolkning, som visserligen av gammalt är känd för energi, vakenhet och självständighet, inte gärna kunde ha tid och spännvidd för odlandet av intellektuella och estetiska intressen i jämbredd med de varmt omfattade religiösa och etiska. Två betydande skolföreningar funnos dock, nämligen det estetiskt-litterära Brage-förbundet och den botaniska föreningen Hedera, vars propaganda bland ungdomen fått den nyss nämnda ödesdigra påföljden för vår trädgård hemma i Ekeby. För

övrigt förefaller läroverkets ungdom att ha varit rätt traditionsfattig. Firande av Gustaf II Adolfs och Carl XII:s dagar förekom icke, såvitt jag minns. Ett försök att införa en värmländskt orgiastisk Luciafirning strandade på den eljest mycket tolerante rektorns oförstående ingripande i form av strängt förhör, offentlig varning inför den församlade läroverksungdomen samt djupt nedsatt sedebetyg för de unga män, som dagen till ära infunnit sig i skolan nästan redlost berusade.

Till stadens — icke läroverkets — traditioner hörde avhållandet av Henrikmässans («Hindersmässans») stora marknad den 19 januari och följande dagar. Med denna marknad förbands i äldre tider en stor stämma av järnbrukspatronerna från länets norra del, Västmanlands bergslag, en tradition, varåt Hjalmar Bergman skänkt litterär ryktbarhet. Av någon sådan stämma har jag ingen hägkomst, men väl av det otroligt livliga och spännande marknadsliv, som livade stadens torg de dagarna. Ännu kommer jag ihåg ett besök, som jag under en marknad fick göra i ett menageri, vars ägare framför allt skröt med en liten krokodil och en liten puma. Om den senare förklarade han: »Den är infångad i Guyanas vilda urskogar; den är fem år kammal och kan icke tämjas».

Detta menageri torde ha givit uppslag i mera än en riktning. Särskilt minns jag en liten fest, som av min mors fastrar anordnades för att förgylla tillvaron för några unga studiosi, som voro inackorderade i deras hem i Örebro. Pojkarne nöjde sig därvid inte med att snällt medverka vid den deklamation samt äpple- och knäckätning, som av tanterna arrangerades i stora salen, utan de hade också på ett vindsrum sin särskilda privata fest i form av menageriförevisning. Huvudnumret var en alldeles vild, alldeles svartmålad och nästan alldeles naken »neger», dekorerad med en vid näsan fastklistrad pinne. Mot en entréavgift av 2 öre förevisades negern, som var fjättrad med en grov kätting. Han var mycket naturtrogen, och naturtrogen verkade också den svada, varmed domptören förevisade den på dov etiopiska stönande blåmannen. —

Skulle jag sluta min lilla skildring just här, skulle man kunna icke alldeles utan skäl förebrå mig, att jag genom en komisk vändning sökt komma läsekretsen att glömma bort, att jag givit klen besked rörande det allra viktigaste, det, som man naturligtvis intresserar sig mest för: vad den tidens skolundervisning gav, jämfört med vår tids. Pressad på denna punkt har jag litet svårt att avge ett på samma gång kort och rättvist omdöme. Blott på ett par moment vill jag peka. Först och främst måste sägas, att åtminstone på det lägsta stadiet

undervisningen i långt mindre grad än nu var överlämnad åt vetenskapliga specialister: i klass 1 voro alla läsåmnen, om jag minnes rätt, överlätna åt klassföreståndaren, givetvis en stor styrka ur fostringssynpunkt, *n. b. om man har en fullt lämplig man för uppgiften*. I klass 2 rådde också ett nästan fullständigt enläraresystem; i tredje klass handhades undervisningen i svenska, tyska och matematik av *en* man, i 4:de latinklassen svenska, tyska och latin. En fördel för ungdomen av denna frånvaro av specialistisk fackbetoning var den, att ungdomen helt undgick olägenheten att till bristningsgränsen bli spränglärd på oväsentliga detaljer i exakthetens missbrukade namn; en annan följd den, att lektionerna för normalt begåvade lärjungar blevo vida mindre ansträngande än nutida lektionstimmar — men kanske också tråkigare, ja, tro mig!

Det, som ansågs och väl också *var* väsentligt, inlärdes grundligt; man visste vida mindre men man *kunde* procentuellt kanske åtskilligt mer än nu. På *en* punkt var olägenheten av systemet »en lärare — många ämnen» uppenbar, nämligen i fråga om talandet och uttalet av de levande språken. Som bekant är det mycket svårt att avhjälpa bristerna i ett på nybörjarstadiet felaktigt grundlagt eller helt enkelt vårdslösat uttal. Och på en annan punkt hade mångämneslärarna själva — såsom icke-specialister — det besvärligt nog i skolans mellanklasser: där florerade ett hejldöst bredvidläsande, särskilt i ämnet historia, där den omdömeslösa ambitionen anlidade de mest kufiska handböcker såsom fyndorter. Stackars den, som utan speciella fackkunskaper skulle kontrollera det myckna detaljdravel, som där flödade ur de små lärdomsåsarerna!

Efter vad jag sagt om sällsyntheten av ett hjärtligt förhållande mellan lärare och lärjungar riskerar jag att förefalla inkonsekvent, om jag säger, att för 50 år sedan distansen mellan de båda parterna var mindre, än den nu ofta är. Läraren, obunden som han var av stadgeparagrafer, konventioner och annat isolerande material, vände mera ogenerat än nu för tiden sin människa ut och in inför sina unga disciplar. Förhållandet mellan de båda parterna blev därför oftast — låt vara utan att sådant åsyftades — i viss mening mera personligt än nu. I vad mån detta var mera till skada eller gagn, må här vara osagt.

Och nu har jag intet mera att tillägga utom en förmodan, att jag har de flesta gamla Örebro-karolinare med mig, då jag på frågan, om den tid, som de ur skissboken utrivna bladen alltför fragmentariskt skildra, var en *lycklig* tid, svarar: »På nära håll sedd: *ja och nej*. Genom avståndets blånande dis betraktad: *Ja!*» — — —

Johan Gustaf Henning Wendell

* 1838 † 1911.

Av Rektor Nils Lundqvist, Stockholm.

Henning Wendells bekantskap gjorde jag en augustidag år 1886 i ett skumt klassrum i Örebro Karolinska läroverks huvudbyggnad, där jag jämte åtskilliga andra gossar från landet sökte inträde i läroverkets tredje klass. Den, som hade inlett prövningen, d:r T—d, var en grov-vuxen, rödbrusig, borstmustaschig herre med stinna bruna ögon och grovt mullrande röst. *Hans* uppträdande hade på mig varit av storartad verkan: jag hade känt mig förintad; då jag riktade blicken utåt, var den mäktiges gestalt insvept i dimma, och då jag blickade in i mitt eget inre, stod där ej att upptäcka ens skymten av en redig tanke. Början av inträdesprövningen hade för min del varit tragisk. Nästa läraren-tré på den dystra scenen bildade en avgjord kontrast till den nyss skildrade. Hade d:r T—d, som inlett prövningen, verkat synnerligen profan och grovt dimensionerad, närmast en blandning av kreaturshandlande, grundläggbarbas och rustik major av gamla stammen, så gjorde d:r Wendell, som efter den förres sortie kom luftigt insvävande i skolrummet, ett så mycket mera spädvuxet eteriskt, förändligt och intellektuellt intryck. Hans förhörsmetod, om jag nu verkligen skall drista mig att här tala om förhör, var på en gång mycket frigjord från formalistisk slentrian och samtidigt för situationen avpassad. Han valde att föredragsvis behandla ett parti av den till andra klassens kurs hörande delen av katekesen och gjorde blott då och då ett kortare uppehåll för att med en fråga kontrollera, om de unga åhörarna mäktade följa framställningen. Kunskapernas kvantitet blev med denna förhörsmetod inte exakt fastställd, men de grävsta graderna av okunnighet, ouppmärksamhet och dumbet avslöjades åtminstone. Skräck var hans framträdande i varje fall ej ägnat att framkalla; på en och annan torde han ha verkat avgjort stimulerande. Jag tror inte, att någon blev utsälld enbart på grund av sin under kristendomsförhöret ådagalagda inkompetens; de, som inte fingo komma in i »trean» utan blevo hänvisade till inträde i andra, resp. första klassen, vilket senare, enligt vad jag minns, åtminstone blev en inträdessökandes öde, föllo sannolikt offer för fordringarna resp. förhörsmetoderna i tyska och svenska. Att d:r Wendell som förhörare ej ville någons död och på det hela taget i inträdesprövningen var en rätt ofarlig faktor, hade vi säkert allesammans nästan ögonblickligen på känn: den som därtill tog honom för att vara

en obetydlig man, för däremot svåra vilse. Mycket originell i åthävarna och synnerligen tankspridd tedde han sig för var och en, som hade seende ögon och hörande öron, så mycket är emellertid säkert.

Under de två år, jag som elev tillhörde Örebro Karolinska läroverk, hade jag honom ett år till lärare, nämligen i kristendom i klass 3 a, alltså läsåret 1886—1887. Det intryck av honom, jag fått vid det första mötet, blev under den fortgående bekantskapen fullständigt bekräftat och om möjligt förstärkt. Hans sätt att röra sig var i mitt barnsliga tycke något rent enastående. Inte som om mitt omdömesmaterial skulle ha varit så särdeles rikhaltigt, men så var i stället skillnaden mellan hans attityder och rörelseformer och deras, som jag dittills betraktat som i den vägen mindre vanliga, högst märklig. Sedan han raskt trätt fram i dörröppningen och där med en slutning av ögonen och en nästan spasmodisk neddragning av mungiporna konstaterat klassens hälsning, susade han med små snabba svepande steg i väg, inte till katedern utan förbi densamma fram till det fria utrymmet mellan klassens vänstersida och fönsterväggen. Huvudet hölls hela tiden mer än »väl uppuret». Plötsligt gjorde han halt och kastade det av en mössliknande svart kalott täckta huvudet starkt bakåt. Efter ett ögonblick vände han sig mot klassen och kastade med huvudet på sned och djupt tankfull min ut en fråga, som rörde något centralt parti av läxan. Frågan var inte schematisk och tom, den avsåg inte att direkt kontrollera den rent mekaniska överläsningsstandarden utan att utröna, om det väsentliga i hemuppgiften var riktigt uppfattat. Av det lilla jag begrep av hans förhörsmetod, fick jag det intrycket, att han var en man, som tänkte självständiga och intressanta tankar, vilka kanske dock voro en aning för höga och djupa för genomsnittseleven. I klassen fanns det uppriktigt sagt en och annan individ, för vars intelligensnivå karakteristiken »medelmåttig» innebär en s. k. eufemism. Efter ett misslyckat försök att lyfta en av dessa jordbundna elever upp till sin tankes rymder lade han sitt högintressanta och ack så rörliga ansikte i förgrämda veck, under det hans klangfulla röst på vårdad småländska framslungade de lidelsefulla orden: »I skolen icke trro, att denna skola skall varra en upp-fost-rings-an-stalt för halv-idiäter!» Efter de antydningar, jag redan gjort om hans gång, hållning och minspel, torde ej många kompletterande drag krävas, för att man skall ha en tämligen riktig bild av hans yttre människa. I själva verket var han ganska liten och späd till växten, men hans hållning var så rak och hans sätt att uppträda så självmédvetet, att man först vid jämförelse med en bredvid honom stående man av medellängd lade märke till hur småvuxen han i själva

verket var. Då han någon gång tog av sig kalotten och därmed blottade sin kala hjässa, såg man ett högintressant kranium av utpräglad långskallig typ, med högvälvd panna och framspringande örnäsä. De livliga brungrå ögonens eld talade om stark inbillningskraft, livlig känsla och mycken personlig stolthet. Den välformade munnen bar vittne om naturlig välvilja, men vissa linjer kring densamma röjde lätthet och benägenhet för sarkasmer. Minspelet i detta intressanta ansikte var livligt som en karaktärsskådespelares; tonfallen voro också växlande, dock alltid med en underton av patos. Att Henning Wendell var rikt begåvad, röjde redan hans ansikte. I själva verket var knappast någon mänsklig talang honom främmande: han var utmärkt musikalisk, han tecknade och målade med en skicklighet långt utöver en amatörs, han behärskade med stilistiskt mästerskap det svenska språket i såväl bunden som obunden form. Bevis på det anseende som schvungfull poet, han redan tidigt åtnjöt, var bl. a., att han vid H. C. Andersens besök i Lund år 1863 på ett lysande sätt löste uppgiften att till sagodiktaren frambara lundastudenternas versifierade hyllning. Var intrycket av Henning Wendells utpräglade formella begåvning ovedersägligt, så förnams nästan lika starkt den allmänna idealitet, som besjälade honom. Hans kristendomslektioner bjödo, så långt som jag då fattade och nu minnes dem, jämförelsevis litet av dogmatiska begreppsbestämningar men istället så mycket mer från religiositetens stora allmänning. Hans lektioner rörde sig genomgående på ett högt plan. Från det plan, varpå Wendell dvaldes med oss arma tredjeklassister, var steget svindlande djupt ned till den nivå, där d:r Lj—g, vår kristendomslärare i fjärde klassen, hade sin varelse. Ingredienserna i dennes lektioner voro först ett träaktigt förhör av ordalydelsen i de katekes- och bibelkunskapsstycken, som vi för dagen hade till läxa, och sedan en läspande och lallande innanläsning av en tryckt kommentar till katekesutläggningen. Utom lektioner i kristendom och några timmar i engelska på högstadiet hade Wendell också förtroendet att leda samtliga morgonböner i bönsalen, därvid samtliga klasser utom den allra lägsta voro närvarande. Utläggningarna av de valda skriftorden voro nog till största delen en filosofis estetiskt färgade betraktelser över de höga ämnena och gingo väl till nästan lika stor del över åtminstone de yngre åhörarnes horisont utan att ha berört vare sig deras tankesfär eller deras hjärta. Något tillgängligare torde de längre textförklaringar ha varit, som utgjorde huvuddelen av de var annan söndag återkommande skolgudstjänsterna i bönsalen, vilka ägde rum kl. 12—1, om jag ej minns alltför orätt. En gång röjde Wendell på särskilt given anledning oförtydligt måttet av sin formella begåvning och samtidigt styrkan av

sitt patetiska temperament. Anledningen har av mig i annat sammanhang omtalats men torde här för sammanhangets skull böra i korthet anföras. En morgonbön hade bönförrättaren, när han med små snabba steg, högt uppburet huvud och världsfrämmande uppsyn ilade fram genom bönsalens mittgång mot katedern, råkat snava på en något för långt framsträckt fot. Om endast brist på skick eller argt uppsåt hos fotens ägare vållade d:r Wendell denna störande malheur, lämnar jag osagt. W. torde ha förutsatt argt uppsåt, och i betraktande av hans starka självkänsla och ej mindre starka temperament får hans replik: »Jag anhåller att få gå ostörrd!» anses som en rätt stillsam reaktion. Det tillrättavisande tonfallet måste emellertid ha sårat den felplacerade fotens ägare i hans ädlaste känslor, och repressalier ansågos vara av behovet påkallade: redan samma dag utgick från det högre gymnasiet den ordern, att vid följande dags morgonbön ingen fick blanda sin mänskliga röst med orgelns toner. D:r Wendell skulle få sjunga ensam; han skulle i ordets egentliga mening »få vara ostörd», och vi elever skulle få bästa tillfälle att lära oss sentera »det fina i kråksången», som termen lyder. Jag nödgas i detta sammanhang röja, vad som eljest vore av rätt ringa intressse, nämligen att d:r Wendells vedertagna öknamn bland pojarna var Kråkan, något som namnligheten med kung Ottar Vendelkråka och hans starkt skorrande dialekt gör lättbegripligt. Ordern om stumhet under morgonpsalmen var på en gång våldsamt drakoniskt formulerad och strängt konfidentiell. Trots den förtroliga hemlighetsfullheten torde förbudet ha blivit känt av unge Erik Wendell, lärjunge i klass 3b, vadan klubbslaget inte träffade den gode doktor alldeles oförberedd. Följande morgonböns inledningspsalm måste, spökliskt tunn och ihålig, som den ljud, ha fullt ut motsvarat ukasutfärdarnas vackraste intentioner. Men nu tog d:r Wendell omedelbart till orda: »Sjung!!!», så löd hans första ord, och så följde ett skenbart improviserat anförande, bräddfullt av ädel indignation, ideellt patos och patriotisk vädjan. I sångens avtagande hade man att se ett olycksdigert sinande av de flöden, som tillförde själen hälsa och förnyelse från livsglädjens och gudstrons levande vattukällor. Ekon manades fram från den psalmsång, som en gång i tiden ljudit i morgonväkten på Breitenfelds och Lützens slagfält, och ädla skuggor av fromme män väcktes till liv, fromme män, som i tider av nöd och fara gått i glad förtröstan fram på pliktens smala och farofyllda väg med psalmen som andligt styrkebälte. — Vi fingo, om jag minns rätt, efter talet genast lämna morgonbönen utan att ha fått tiga eller sjunga slutpsalmen, men vi gingo med ett styng i själen av den ädelt och kraftigt givna läxa, vi fått

till livs. Och säga, vad man vill: Henning Wendell kunde konsten att välja psalmer för ungdomens morgonböner, psalmer med lödig halt och fullgoda melodier, psalmer, som man inte snart glömde.

Det nyss nämnda försöket till indisciplinärt uppträdande i stor stil måste d:r Wendell sägas ha lyckligt bemästrat. Jag har mig inte bekant, att han i de klasser, där han var satt att undervisa, hade några egentliga svårigheter med disciplinen: med all sin originella egendomlighet och väl även tankspriddhet gjorde han på majoriteten av elever ett så obestriddigt intryck av andlig överlägsenhet, att egentligt »skoj» inte torde ha befunnits lämpligt. Att skolpojkar, som inte hade honom till lärare, ibland på betryggande avstånd ropade efter honom hans öknamn, kan väl vara sant, ävensom att man en smula kitsligt höll efter hans egna söner. Wendell, som eljest var en mycket stor djurvän, tog allt annat än väl upp, att hans egna barn kallades »kråkungar». Unge Erik Wendell, en begåvad gosse av ädel anläggning, hade jag i fjärde latinklassen till kamrat. En dag väckte han i sin närmaste kamratrek, till vilken min äldre bror och jag hörde, ett originellt förslag, vars personliga motivering ej kunde vara oss fördold: man borde bilda en förening, som dels skulle värna de oskäligen djurens rätt, dels praktiskt beivra översitteri från starkares sida gentemot svagare kamrater, dels främja rakryggad och modig självständighet i uppträdandet i en värld, fylld av feg ynkedom. Föreningens medlemsantal nådde aldrig över femtalet, men sammanträden höllo vi i hemmen, och en liten handskreven publikation förde inför samtid och eftervärld våra runor. Sällskapet namn blev på Wendell seniors förslag *Feronia*¹⁾. Dess grundsatser tockades av Wendell junior, troligen icke alldeles utan bistånd av W. senior, i följande högstämda ordalag:

Hell Feronia, ädla förbund!
Här i vår rund
vinner ej sorgen inträde;
därför alla sig gläde!

Vi skola värna vår ära,
aldrig förtrycket bära.
Aldrig vi skola en svag —
så är vår lag —
eller en värnlös förtrycka,
så följer oss lycka.

¹⁾ Feronia var en fornitalisk gudomlighet, i vars helgedom trälar kunde återvinna friheten.

Om sällskapet under sin kortlivade existens någon gång kom i tillfälle att framgångsrikt praktisera principen om de svagares sammanhållning mot missfirmning och misshandel från de stovuxnas och starkas sida, känner jag ej. Att Erik Wendell kom till korta i försöket att »värna sin ära» på ett rakryggt sätt gentemot den rivande latinläraren och klassföreståndaren adjunkten Arvid Sundblads kanske något summariskt formulerade omdöme om graden av hans överläsningsnit, minns jag däremot fullerväl. Sundblad grep den unge med det något självständiga sättet helt resolut i kragen och skakade honom en stund grundligt, liksom till vädring, i ordalag, som med talarens djupa basröst fingo en skakande klang: »Du trotsar, din kanalje?!» Jag torde inte behöva konstatera, att från sällskapet *Feronias* sida den gången ingen hjälptrupp ryckte an till undsättning.

Henning Wendells djurvänlighet har ovan antytts. Ett talande bevis därpå är den bearbetning av Anna Sewells, *Black Beauty*, *The Autobiography of a horse*, som han år 1891 utgav i Örebro under titeln *Vackra Svarten*, liksom ock den utgåva av originalarbetet, som genom hans försorg utkom i Stockholm år 1893. Vacker form och ömsint ädel anda talar ur det wendellska verket. Helt säkert äro de mycket få, som kunna undgå att gripas av stackars *Vackra Svartens* livstragedi. Det är dock ej alltid säkert, att de, som i teorin varmt predika djurvänlighet, också omsätta de förträffliga åsikterna i praktisk gärning. Henning Wendell var även i praktiken en verklig djurvän: en vackrare, mera välhållen och bättre dresserad sällskapshund än den bruna pointer, han var ägare av på 1890-talet, vet jag mig inte ha sett. En mångfrestare mer än de flesta var Henning Wendell. Han hade börjat sin bana som estet, hade sedan övergått till de levande språken och hade 1884 blivit präst. På många områden var han verksam som författare, däribland som popularisatör av de historiska och naturvetenskapliga disciplinernas forskningsresultat. Liksom han var en rörlig kringströfvare i vetandets marker, så hade han också en viss benägenhet att byta vistelseort och verksamhetskrets: adjunkt vid Lunds katedralskola blev han år 1865, 1868 utbytte han denna verksamhet mot rektoratet i Grenna, 1879 övergick han till adjunktur i Strängnäs, där han åren 1881—1883 förestod lektorstjänsten; därefter flyttade han (möjligen på grund av mindre gott samarbete med stiftsstadens rektor) som adjunkt till Örebro, där han efter lektor Nils Lövgrens (slutligen biskop i Västerås) förflyttning till lektorstjänst i Uppsala en längre följd av terminer fungerade som vik. lektor. År 1892 befordrades han till kyrkoherdetjänsten i Björnlunda, ett andra klassens pastorat i den vackrare delen av Södermanland. Om

jag är riktigt underrättad, fick han tjänsten genom församlingens val. Detta tyder ej på tilldragande egenskaper hos W:s medsökande, ty själv var han ehuru en både sjungande och schvungfull man långt ifrån »bondpopulär» i sitt framträdande. Wendell, som nog hoppats att genom förflyttningen till Björnlunda få mera lugn både i arbetet och i sin ekonomi, fann efter ditflyttningen år 1894, att även lantpastorns kall har sina vanskligheter. Dock därom mera nedan! Sommaren 1894 förrättades installationen, vid vilken emellertid stiftets biskop var förhindrad närvara. För den andliga vältaligheten var det trots detta väl sörjt, ty Wendell, som själv var en framstående talare, hade som gäst vid högtidligheten sin gamle vän och jämnåring Visby-biskopen Henning Gezelius von Schéele, som icke hade sin överman i ljuvligt och högstämt ornerad vältalighet. Många sirliga fraser erinrar jag mig ännu, men vad som i detta sammanhang kan ha särskilt intresse att framdraga, är den nye kyrkoherdens tack till församlingen för den tämligen genomgripande renovering, den underkastat pastors bostad. Hans lovord över bostadens härlighet togo samma form, som den drastiske Gustav Vasas konstaterande av en svensk biskops överdådiga bostadsstandard: »Var står det skrivet, att en andans man skall bo så storstättligt?» Detta var söndagsstämningen. Vardagen kom så småningom. Den första avkylande erfarenheten sammanhängande med tillämpningen av det i församlingen då tillämpade gammalmodiga avlöningssystemet. Avlöningen utgick dels i form av inkomster från det rätt stora bostället, dels i form av lönespannmål och lönesmör in natura. En del av dessa naturakvantiteter levererades i fullgott skick, en del naturavaror får väl karakteriseras som ordinär, medan en inte så alldeles ringa spannmåls-mängd var rena »slösäden» och en del smörklimpar doftade härsket. Då pastor livligt undanbad sig en så undermålig leverans som den senast nämnda, fick han av leverantören, en genomsnål bonde, den repliken, att han inte skulle vara »oförskämd» utan vara gudelig och låta sig nöja. Wendell studsade i första ögonblicket men lyckades snart taga sin motgång från den humoristiska sidan. Mindre lätt gick detta för hans något mindre spänstiga maka, den fina, vemodigt anlagda fru Jeanna, född Quennerstedt (syster till bl. a. zoologiprofessorn Aug. Q. i Lund), som aldrig fullt hade hämtat sig efter den smärtsamma förlusten av den käre lovande äldste sonen Erik, vilken under Örebro-tiden genom drunkning borttryckts i 16-årsåldern. Hon klagade ofta över bristen på kontakt med församlingsborna, som till största delen voro rätt självsäkra bönder. Att emellertid inte heller socknens herrskaper alltigenom voro så särdeles älskvärda, fick Wendell nogsamnt erfara. En dag

under den första sommaren företog sig Wendell att jämte sin doktorinna göra pliktskyldig visit hos innehavaren av socknens största herrgård, det vid sjön Lockvattnet liggande, slottslikt bebyggda Älghammar. Värden, som bar hertigtitel, var känd för att driva nedlåtande nojs med ringare folk. Vid avskedet trodde han sig böra giva sista ögonblicken en mera gaskig prägel än den, som under visiten vilat över samvaron, och vände sig förty till doktorinnan Wendell med orden: »Var vänlig pussa gumman Nysis från mig!» Gumman N. var ett gammalt inhysesinventarium sedan ett par tiotal år i prästgården. Wendell var emellertid inte sen att replikera, och med den snärtande frågan: »Ärr det Err mening, Herrtig, att spela Paris?» stoppade han för ögonblicket till munnen på den höga skämtaren.

Huru det nu var, lyckades den lille originelle men till själen betydande kyrkoherden i Björnlunda göra sig alltmera gällande i sin församling, helst sedan det urmodiga avlöningssystemet med dess kroniska förnedringstillstånd för pastor avlösts av penninglön. Därtill kom, att hans ekonomi tack vare en med järnflit bedriven litterär verksamhet stadigt förbättrades, så att han en dag med glädjestrålade ögon kunde meddela en värderad ämbetsbroder, att han inom något av de närmaste åren motsåge skuldfrihetens dag.

Men arbetskraften, som utan skonsamhet utnyttjats i årtionden, var snart inte längre, vad den en gång varit, hälsan stod ej heller längre bi. Å andra sidan lämnade döttrarna hemmet för att grunda egna hem, och även sönerns besök blevo allt mera sällsynta. De gamla makarna äldrades vid varandras sida. Om fru Jeanna överlevde sin man, när han, märkt av ett långvarigt lidande, år 1911 kallades hädan, är mig obekant. Ett vet jag emellertid, som överlevde Henning Wendell: minnet av en trofast och modig kulturgärning och minnet av en personlighet, stöpt i en form, som ej var den alldagliga, en personlighet med en resning ett gott stycke över dagens dvärgamått.

Några minnesglimtar från mina år i Örebro läroverk.

Av Rektor *Nils Lundqvist*, Stockholm.

Det kan tyckas förmätet av en, som har endast mycket begränsad erfarenhet av Örebro Karolinska läroverks yttre och inre förhållanden, att påkalla en stunds uppmärksamhet för några enstaka hågkomster från de fattiga två år, jag hade förmånen tillhöra detta ansedda läroverk. De minnen, som det här gäller, äro i och för sig så föga märkliga, att de väl knappast skulle kunna ens av en skildringskonst, långt förnämligare än min, göras njutbara för en fordrande läsekrets, de hänga endast löst samman, och de äro så fragmentariska, att de verkligen göra skäl för namnet glimtar, blott man med ordet glimtar ej alltför nära förbinder föreställningen om något glänsande. Den enda glans, dessa minnen för mig personligen äga, är den stundande solnedgångens vemodiga ljus över det för länge sedan och för alltid förgångna. De följande raderna äro mycket subjektivt hållna, de bjuda ingen historik, knappast heller någon karakteristik av vederhäftig art, icke ens en skildring av något sammanhängande helt: de vilja blott bjuda några personliga stämningar av natur och yttre miljö, några intryck av lärare och kamrater, sådana de tedde sig för den unge tredje- och fjärdeklassisten från åren 1886—1888.

Den centrala delen av Nerike har på det hela taget en natur, som med sin brist på livande sjöspeglar, sin flacka yta med de i fjärran förtonande horisonterna, sin försiktigt avvägda färgskala och sitt starka beroende av den växlande belysningen stämmer sinnet övervägande vemodigt. Den som vuxit upp i denna natur, är ej bortskämd med naturskönhet i ordets alldagliga bemärkelse, men har samtidigt vant sig att vaket och tacksamt iakttaga nyanser.

Livligt minns jag, vilket starkt intryck jag i augusti 1886 fick av Örebros läge, sett från den rätt betydande höjden vid Almby kyrka, sydöst om staden. Ett par kilometer (enligt dåtida språkbruk: en fjärdingsväg) i nordvästlig riktning utbredde sig staden, vilken vid mitten av 1880-talet hade inemot 10000 invånare, över en yta, som i och för sig inte var imponerande stor men som på grund av sin flackhet, särskilt sedd från en högt belägen utsiktspunkt, tedde sig ganska ansenlig. Solbelyst låg staden därnere i sin dalgång kring den slingrande bruna Svartån, som en fjärdingsväg bortom stadens östra utkant tveksamt flöt ut i Hjälmarren. I norr stängdes utsikten av skogklädda utlöpare från Kåglans gränsberg, men i nordväst steg skogsterrängen blott långsamt, lämnande utsikten öppen över Kilsbergens blånande fjärrkontur, vilken för gossens öga tedde sig som en gripande sinnebild av den mur, som skiljer den jordiska till-

varons land från den okända världen hinsides. I nordöst åter sökte ögat förgäves en vilo- och hållpunkt: där utbreddes sig mellan melankoliskt flacka stränder den breda, enformiga väständer av Örebrofjärden, Hjälmarens västligaste del. Ett av idogt arbete myllrande stadssamhälle, inramat av ett landskap, som växlade mellan högstämt allvar och tröstlös melankoli.

Själva infarten till staden var föga märklig. Hur man kunde kalla den Östertull, tedde sig för mig ofattbart. Till höger om infartsvägen var marken alldeles obebyggd ända fram till den väg, som förbi Dövtumskolan ledde till uthamnen Skebäck. Samma sträcka stadsmark uppvisade till vänster om vägen summa fyra hus, varav intet av sten. Det yttersta huset bjöd med sin mycket blygsamma storlek och sina färger i rött och vitt liksom en vänlig hälsning från landet. Gatan, som bar det stolta namnet Engelbrektsgatan, var också i sin fortsättning skäligen blygsam till utseendet: en blandning av röda spannmålmagasin, smaklösa, ödsliga hus och obebyggda tomter gav den en prägel av att ännu inte vara fullt färdig, än mindre helt urbaniserad. Ännu långt in i staden fortsatte gatan att visa denna oenhetliga bebyggelse, men här och där bjöd den ögat en efterlängtd vilopunkt. En sådan var den på högra sidan liggande gård, där adjunkten Helleday residerade; det välproportionerade huset med sina prydliga fönsterluckor och sina diskreta färger var omgivet av en måttligt hög mur (plank?), varöver höjde sig vältuktade hagtornsträd. Gården gjorde ett fridlyst och hemtrevligt intryck, ett stycke England i det prosaiska Nerike. Även baron N. G. Djurklous hus på gatans vänstra sida gjorde ett behagligt intryck; med sitt från gatulinjen reserverat indragna läge, sina förnämliga fönsterluckor och sina fredligt hägnande kastanje-träd bar det en prägel av residens trots sin blygsamma storlek. Ligger jag därtill ett par av småfolk bebodda dockhus i »urgammal, förnämlig» svensk småstadsstil, torde jag ha nämnt gatans behagliga detaljer.

Just på den punkt, där Engelbrektsgatan, till vänster skuren av den breda men anspråkslöst bebyggda Kungsgatan, mynnade ut på ett salutorg, låg en av stadens allra mest idylliska platser, den s. k. Strömparterren. Själva namnet ger tillkänna, att Svartån här grenade sig. Strömparterren var utom för sin populära restaurant omtyckt för sitt läge invid den vackra Slottsparken, vars jättehöga träd här och var sträckte sina väldiga grenar över åns vatten. I Slottsparken sågs dåförtiden folk mera sällan promenera; däremot var den liksom ett öster därom liggande, obebyggt tomtområde, vilket f. ö. då och då usurperades av något kringresande cirkussällskap, mycket omtyckt som lekplats för ungdom. Att denna lekande ungdom huvudsakligen var att söka utanför läroverkets klientel, gjorde det för oss

Östertullspojkar till ett vägspel att taga genvägen genom parken i stället för att gå den längre vägen Engelbrektsgatan i ände och därefter till höger gatan förbi Strömparterren och slottet.

Det var ont om parker i 1880-talets Örebro¹⁾: Stora holmens ordnande var i sin allra första begynnelse, och den vackra och vidsträckt Oscarsparken nedanför Stora torget var väl ännu knappt påtänkt. Däremot var den så kallade Kungsstugan ännu ej flyttad från sin plats vid Järntorget för att lämna plats åt ett stort modernt (numera halvmodernt) stenhus. Visst fanns det väl i Örebro trädgårdar, sannolikt rätt många, men de voro varken så många eller så vidsträckta, att de på något sätt kunde ge staden en sådan prägel, som många svenska städer fått av trädgårdsinslaget i deras stadsbild.

Intensiv naturvän, som jag redan i unga år var, längtade jag mycket efter att få ströva i en annan miljö än stadsgatornas. Obeskrivligt njöt jag av de någon gång företagna officiella skolutmarscherna till Reträtten, en bruten skogsterräng söder om staden, närmare angivet i den skogiga höjdsträckningen mellan Adolfsbergs station och Alby kyrka. För blomvännen var det en ögonfröjd och sinnesfägnad att om våren i sippornas tid besöka denna avskilda, idylliska plats; på hösten var det också roligt att komma dit, när rapphönsen höllo till på gårderna nedanför skogen.

En plats, som också förtjänade ett besök, var Myrö, en fideikommiss-egendom i Rinkaby (Ringkarleby) socken c:a 1 mil nordöst om Örebro. Den mer än två kilometer långa allé, som ledde fram till herrgården, imponerade vid ett besök hösten 1887 på mina kamrater och mig vida mer än vetskapen om att godset innehades av en greve Kalling, far till en av våra klasskamrater. Om godsets svunna storhet, beroende på relationer till ätterna Vasa och Tre Rosor, voro vi samtliga lyckligt okunniga.

Med nöje minns jag också en botanisk exkursion, som skolans tredje och fjärde klasser en höstdag företogo till Hjälmarsberg, en egendom vid södra stranden av Hjälmarens 1/2 mil från staden. Vandrigen gick först ned till Skebäck och sedan, om jag minns rätt, över strandängarna, som med sin spänstigt mjuka jordmån och sin låga växtlighet påminde om havskusternas strandängar. Att vi med lärarnas hjälp gjorde ett och annat botaniskt fynd, tror jag mig minnas. Två verkligt sällsynta ting vet jag mig den dagen för första gången ha sett: en grovstammig bok med väl utvecklad krona och — vår botaniklärare d:r E. fullt beläten. Det förra fenomenet iakttog jag i Hjälmarsbergs park, där vi elever intogo vår torr-

¹⁾ Jag undantager härvid Trädgårdsföreningens stora område vid Skebäcksvägens skärning med Engelbrektsgatan. Parken var ljuvlig och ett eldorado för oskuldsfullt klåfingriga Salix-samlare.

skaffning, det andra åter på Hjälmsbergs gårdsplan, sedan lärarna i överstelöjtnant Drakenbergs matsal avslutat en liten frukost, vilken ej torde kunnat betecknas som torrskaffning.

Stadens allra närmaste omgivningar voro enligt vår oförgripliga mening rätt tråkiga, om jag frånräknar, att Alnängen nordöst om staden med sin platta yta och sitt korta gräs erbjöd idealiska planer för bollspel («sälta»). »Västra gäle» (=gärdet) var ärligt talat urtråkigt, redan då, inman det ännu bebyggt. Blott vid ett tillfälle beredde det oss ett oförfalskat nöje. Det var en höstmiddag 1886, just som skolan stängt för dagen. Då utbröt eldsvåda i en laddliknande liten träbyggnad, som därtills prytt platsen men som efter branden trots brandkårens lovliga ansträngningar att stävja elementets raseri mest liknade en utbrunnen större brasa. När mina kamrater och jag efter framkomsten till brandplatsen andlöst sporde efter orsaken till eldens uppkomst, meddelade oss en tidigare anländ kamrat, som var fullt inne i situationen och därtill behärskade vokabulären, att det var »ett par småbassar (=småpojkar), som hade lurrat» (=lekt med elden).

Ingen må emellertid av vad som ovan sagts draga den slutsatsen, att intervallerna mellan utflykterna eller övriga mera sensationella extra förströelser föreföllo oss innehållslösa och tråkiga. Långt därifrån! Rasterna på den stora skolgården med sina organiserade eller irreguljära snöbollskrig under vintern, sitt bollspel, sin bockhoppning och sin akrobatik på skolgårdens jättekanon under den blidare årstiden gävo oss en förströelse, som vi voro fullt belättna med. Något som räckte till för alla årstider, var de individuella slagsmålen. Om dessa har jag i annat sammanhang meddelat några karakteristiska drag. Det omdöme rörande grundsatsen fair play, som jag därvid uttalat, torde ej jävas av den, som sett litet av varje i den vägen. Till saken hörde bl. a., att man höll på regeln: motståndare av något så när lika storlek, likaså på regeln: på marken liggande motståndare får ej anfallas, och först och sist på förbudet att vid slagsmålet använda andra vapen än nävarna. Sällan om ens någonsin utkämpades ute på skolgården envig mellan klasskamrater; var ett sådant våldsamt avgörande av nöden, ansågs klassrummet eller dess korridor vara rätta platsen på grund av den diskretion denna plats garanterade. Utåt borde ju klassavdelningens front te sig obruten. Skolgårdstornejens åskådare voro om ock inte helt opartiska så dock i yttre mening neutrala, sakkunnigt intresserade och i sitt bedömande erkännansvärt sakliga. Under slagsmålet påkommen näsblödning var tecken till stridens ovillkorliga avblåsning; den inte näsblödande kombattanten utropades som segrare. Den som fann stridens formella utgång sakligt mindre väl grundad, utmanade mot-

ståndaren omedelbart till förnyad strid följande dag — med hopp om bättre lycka då. Sällan avbröts ett envig av det skälet, att en icke blödande kämpe sträckte vapen, däremot kom nog i många pinsamma stridslägen ringningen till ny lektion som en barmhärtigt räddande *deus ex machina*. Stundom satte stridens utgång myror i huvudet på åskådarna; särskilt minns jag, vilka betänkligheter det en gång väckte, att en slagskämpe av den råare sorten ansågs ha låsande grepp om motståndarens huvud att tacka för sin seger.

Under snöbollskrigen kunde det vid pågående stormning i samband med s. k. tvättning bli väldiga nappatag i brottning. En mycket stark elev i 6:2 råkade vid en sådan sammandrabbning med en fullvuxen och jättestark femteklassist att falla med denne över sig. När sjätteövreklassisten med andras hjälp äntligen lyckats komma upprätt, befanns ena benpipan i underbenet vara bruten.

Hemma i kvarteret, för vår speciella del Engelbrektskatan 50, beläget tätt invid Östertull, roade vi oss under den ovanligt snörika vintern 1887—1888 storslaget med en snöfästning i jätteformat. Lördagseftermiddagarna och söndagarna under den blidare årstiden ägnade vi oss med lidelsefullt intresse åt »dunk» och leken »tjuv och polis», därvid förmågan att med fantasiens hjälp hitta på och variera gömställen under tävlingsmomentets inverkan stegrades till det rent fantastiska. I dessa lekar gjordes ingen åtskillnad mellan läroverk och folkskola: jag erinrar mig från dessa Feierabend-lekar som förtjusande och trofasta lekkamrater folkskolepojkarne bröderna Knut och Gunnar samt dövstumskole-eleven Karl.

Då mörkret fallit på och läxorna med tillhörande »bredvidläsning» voro avslutade, roade man sig med olika slags tankelekar, vari vår kära mor var en erkänd expert. På söndagseftermiddagarna läste hon dessutom högt för oss ur goda engelska och franska berättelseböcker (som vår term löd), varvid hon med prisvärd både fyndighet och noggrannhet direkt improviserade svensk översättning. Följande år 1887—1888, då vi ej längre hade vår mor i staden utan för en fantastiskt ringa penning voro jämte en klasskamrat från Gällersta socken inackorderade hos den snälla fröken Jenny Silfversvärd, blevo de litterära nöjena i någon mån reducerade om ock inte helt avskaffade: jag erinrar mig bl. a. en litterär pristävlan, där ämnet för drapan var en knäck och priset likaledes en knäck. Den mycket välvilliga men i mindre grad litterata prisdömarinnan tillerkände samtliga de tävlande var sitt exemplar av knäckpriset utan angivande av rangordning. Min författarambition förhindrar mig att röja,

vem som enligt min mening lyckades sämst. Bäst lyckades helt visst min äldre broder, vars dikt jag författaren oåtspord skall tillåta mig att här återgiva:

Jag skall dikta om en knäck,
fast mitt huvud i en säck
är helt inneslutet;
men min kärlek till densamma
skall ett skaldestycke amma.
Nu jag är vid — slutet.

En sport, som min äldre bror och kamraten från Gällersta med fanatisk iver bedrevo, var vadslagning om allehanda i läroböckerna förekommande sakuppgifter. Jag vågar inte bestämt uppgiva, huru många gånger det vedervågade föremålet, ett exemplar av rariteten *Potentilla rupestris*, under förloppet av denna kontinuerliga kunnighetstävlan kom att byta nominell ägare. Slagsmål utkämpade vi också mycket ofta i det gemensamma läsrummet, men jag kan inte minnas, att vi någonsin gingo och surade på varandra efteråt.

Skulle jag drista mig ett sammanfatta kamratlivets art och värde, sådant jag minnes det av egen erfarenhet från 1880-talet, måste jag ge det i det hela verkligt goda vitsord. Råhet och utstuderad elakhet voro mycket sällsynta. Nöjena voro, även då vi voro okontrollerade, av oskyldig om också inte särdeles högkulturell beskaffenhet. En gång — men också blott *en* — förekom i vår klass en verkligt ovärdig förströelse. Uppriktighet, trofasthet och hjälpsamhet utmärkte i kamratumgänget nerikeskolpojken, så som dessa egenskaper också av gammalt varit karaktärsdrag hos Nerikes vuxna befolkning. Hårdför var 1880-talets nerikespojke, men icke hård eller hjärtlös. Jag är glad över att ha fått vara i deras krets som en av dem.

Kamratlivets krönande slutpunkt är ju studentexamen, då för tiden kallad mogenhetsexamen. Endast en gång under Örebro-tiden var jag vittne till dess firande, våren 1888. År 1887, då bl. a. Edvard Alkman, den sedermera kände konstkritikern, publicisten och kulturpolitikern, samt Hugo Gyllander, längre fram en av Nerikes verkligt betydande skaldar, avlade sin examen, var jag av en svårartad tyfoidfeber hindrad att närvara som jublande åskådare. Så mycket bättre minns jag 1888 års examen. Bland dem, som den gången fingo den vita mössan, var bl. a. Levi Rickson, mera populär under skaldesignaturen Jeremias i Tröstlösa. Det årets studentexamen vid Örebro läroverk blev i viss mån sensationell, i det att

läroverket då för första gången genom sin stora port sände ut en kvinnlig student. Augusta Ärnäck-Andersson (sedermera gift Christie-Linde), som längre fram i tiden erövrade filosofie doktorsgrad och vunnit ett erkänt namn som naturvetenskaplig författare, hade som privatist tagit en vacker examen och bars efter densamma i triumf på sina manliga kamraters axlar. Den lilla skärmlösa vita mössan satt klädsamt käckt på det mörklockiga huvudet, vars intelligenta och behagliga drag voro präglade av oförtydbar och välmotiverad glädje över en framgång, vunnen genom arbete men utan överanstängning. Om de manliga kamraternas uppskattning vittnade deras examensgåva, den stora lagerkrans, som de fäst kring hennes hals och som bar inskriften: *Leve konkurrensen!* —

Var detta minne glatt, blir i stället det nu följande så mycket ve-modigare. Det fanns vid Örebro läroverk ej så få verkliga kraftkarlar, en prydnad för sin kår, ett stöd för det samhälle, inom vilket de voro verksamma. Å andra sidan fanns det en och annan lärare, som föreföll att känna sig som en främling så i skolan som i samhället. Vem minns ej den lille d:r I. med det fårade, likbleka ansiktet, inramat av grånande polisonger, hur han kom så stilla och försiktigt vandrande fram med armarna på ryggen och händerna instuckna i överrockens värmande ärm-*linningar*? En fin och på sitt gebit verkligt kunnig gammal herre, men ack så sensibelt vek, så litet rustad att gripa in med kraft i de situationer, vilka möta den, som har till uppgift att undervisa och fostra klumpiga och hårdföra landspojkar!

Men i långt högre grad beklagansvärd ter sig för mig den man, som under mitt första skolår var min lärare i modersmålet, tyska och matematik och därtill min klassföreståndare. Till det yttre var han en man av oklanderliga manér och ett utseende av den typ, som vi av gammalt associera med kungarna av Vasa-huset. Men svaga och sjuka punkter i själslivet funnos under den skenbart normala ytan. Sannolikt hade han själv med oro och ångest iakttagit eller åtminstone anat, vad som från det hållet hotade. Som lärare och klassföreståndare var han pliktrogen, intresserad, korrekt och jämn, ibland i ljusare stunder rent av vänlig och uppmuntrande mot sina pojkar. Nu ha somliga pojkar en viss mindre lycklig benägenhet att fänstirra på lärare och andra överhetspersoner. Sådant kunde vår stackars klassföreståndare alls inte fördraga. Han blev tydligen allt nervösare under inverkan därav. Jag tror mig kunna säga, att knappast någon av eleverna hade något sådant på känn; i varje fall betraktar jag det som säkert, att ingen hade någon medveten mening, än mindre någon ond avsikt med stirrandet. Nervösa och obegåvade pojkar äro predestinerade att irritera överkänsligt stort folk med stirrande. Fram

på senvintern 1887 hade vår klassföreståndares irritation nått ett maximum, som ledsamt nog sammanföll med en svår förkylningsperiod i klassen. En morgon råkade en av pojkarna få ett våldsamt hostanfall, som enligt sakens kända natur drog de andra förkylda pojkarna med sig. Läraren springer upp som stungen av en orm, springer fram till den förste hostaren — enligt lärarens mening ledaren för sammansvärjningen — och bearbetar hans ansikte och huvud med obehärskade knytnävslag. Alla åskådarna voro bestörta och upprörda, men när uppträdet var över och timmen var till ända, tog ingen initiativ att anmäla övervåldet för rektor; man kände instinktivt på sig, att den eljest korrekta och hänsynsfulla klassföreståndaren blivit överrumplad av en sinnesrörelse, som kommit honom att alldeles förlora besinningen. Någon dag senare fick en pojke, som råkat snyta sig en smula väl kraftigt ett par gånger å rad, röna än brutalare behandling, men även nu fick övervåldet, såsom uppenbarligen förorsakat av överilning, opåtalat passera. En längre period av relativt lugn följde, tills en dag vår lärare inträdde med ännu tröttare ansikte än vanligt och med brinnande blick. Då han en gång under lektionen letade efter en lämplig kritbit att göra en anteckning med på svarta tavlan, finner han plötsligt i kriterännan något, som kommer honom att ömsom rodna och blekna: ett par järnskruvar av vanlig typ. Med en förtvivlad suck pressar han fram orden: »Det är hjärtlöst av Er, gossar, att kränka mig så där. Finns det ingen, som kunnat ta bort de där tingestarna? Att du, Nils L., skulle vilja göra mig den tjänsten, hade jag ändå väntat.» Återstoden av timmen satt han tyst med huvudet lutat i händerna. Perioder av skenbart lugn och av stark upprördhet avlöste sedan under en lång tid varandra. Omsider hade dock den stackars sargade sjuklingen nått det stadium, då sjölsläkaren måste anlitas. En dag var han borta, och jag såg honom aldrig mer.

Om Lektor Aug. Bellinder.

Av Författaren *Hugo Gyllander.*

När jag läste tidningens ytterst sympatiska dödsruna över Bellinder kunde jag för det första ej annat än instämma helt i lovorden. Den mannen förtjänade om någon ett vackert eftermäle. En sällsynt fin natur, så som jag ännu minnes honom från skolan.

Och ett par minnen stå med ovanlig klarhet fram för mig, som av händelser som tilldragit sig i går.

Jag hade fått min första hyfsning i historiens vetenskap av gamle adjunkt Lund, som väl var en hedersman, men vars metod och något skurrila skämtlynne ej alltid tilltalade mig. Ehuru jag, i parentes, hade avgjort »medhåll» — som det heter på skolpojkspråket — från hans sida. Gamle »Lunta» körde ännu med Ekelund — fastän dennes lärobok försvunnit ur skolan — och höll mest på namn och årtal och anekdoter. Nå, om den saken är ju ej så mycket att säga, ty för att kunna historia behöver man nog en hel del namn och årtal.

Men så kom jag upp i sexan och fick lektorn i ämnet till handledare. Det var den absoluta kontrasten, på alla sätt.

Först i fråga om metod. Bellinder var vetenskapsmannen, och hade kanske också bäst passat för en professur. Visserligen höll även han på namn och årtal, men med kritisk urskillning. De utgjorde tydligen för honom ej huvudsaken. Något torrt kom också att vila över hans undervisning, just därför att han var kritisk och vetenskapsman. Det förstodo nog inte vi pojkar. Men jag begriper det nu.

Men den största kontrasten bestod i uppträdandet. Gamle Lund hade åtskilligt av tjuvpojke i sig och ännu mer av gammaldags »skolfux». Bellinder var väl lärare, men framför allt gentlemannen, i ordets bästa mening. Och hos honom fanns ej ett spår av skämtlynne, åtminstone framträdde det aldrig i klassen.

Han hade över sig något av lugn, orubblig värdighet. Ej högmod på något sätt! Nej, enkel, fin värdighet, som imponerade, utan åthävor.

Jag kan ej minnas, att jag någonsin såg honom skratta, knappast le. Och jag är nästan säker på, att jag aldrig hörde honom fälla ett hårt ord till eleverna. När han någon gång mötte en väl stark — ehuru kanske i grunden förlåtlig — ungdomlig fräckhet endast rodnade han. Men behärskade sig. Och bibehöll sitt lugn.

Trots detta, eller kanske just därför, förstod han att bibehålla en mönstergill disciplin. Man skämdes för att stöta en så nobel man.

Och med bilden av den döde stå ett par minnen fram.

Det var en vårdag år 1887 vid skriftliga studentexamen. Jag ser mig ännu sitta i bönsalen och lyssna till uppläsandet av ämnena i svenska skrivningen. Vid ett stannade jag strax med glädje. Det hette Perikles' tidevarv. Jag kunde nödiga årtal och namn, och vad nödiga fraser beträffar — nå, dem skulle jag nog anskaffa, det kände jag på mig!

Jag var så trygg, att jag började den allvarliga akten med att äta en smörgås. Och sedan skrev jag ned krian — så vitt jag minns utan koncept — på något över en timme. Och gick, följd av många avundsjuka blickar.

Men när jag kom hem, kände jag en viss ängslan. Kanske borde jag ha tagit det hela allvarligare? Kanske hade jag gjort någon svår blunder?

Nej, namnen och årtalen voro riktiga, det kontrollerade jag i läroboken. Och fraserna? Jo, jag fann många utav dem mycket vackra. Särskilt en. Jag hade svävat ut något från ämnet, drömt om Atens stora kulturinsats och drömt om det blå Medelhavet, som på sina böljor spridde dess idéer kring världen. Och ur min penna rann följande fras — den olycksaliga! — »Vågorna, som slog mot Akropolis' fot». Den tilltalade mig.

Men tvivlet vände åter. Och när jag ett par veckor därefter hörde, att några av mina kamrater vågat sig upp till Bellinder — som rättade och bedömde våra skipta — för att få höra hans dom och finna lugn till själen, beslöt jag att göra detsamma. Bävande ringde jag på dörren.

Jag mottogs mycket vänligt — naturligtvis — och framstammade mitt ärende.

— Jaha, G—rs skriptum är ju på det hela bra... Men...

Bellinder gick till en hylla, tog fram mitt manuskript, bläddrade i det, läste och sade:

— Här står: »Vågorna, som slog mot Akropolis' fot». Men Aten låg och ligger ju nära en halv mil från kusten?

Det var som om jag fått ett klubbslag för pannan! Och nu efteråt mindes jag väl, vad redan »Lunta» lärt mig, att Atens hamnstad hette Piræus och att denna låg en god bit från Aten.

Hade jag varit klok, hade jag strax erkänt min blunder. Men skolungdomen låg på den tiden — och kanske ännu? — för att vilja »svänga sig». Och jag svängde mig.

— Jaha... ja... men jag menade inte precis bokstavligt — utan mera *bildligt*.

Bellinder sade ej ett ord. Men han rodnade.

En kort pinsam tystnad. Så veknade tydligen Bellinders hjärta, när han såg min ömkliga min, och han sade uppmuntrande:

— Nä, krian är bra för övrigt.

Och tröstad lämnade jag honom, kanske också en smula skamsen.

Hade jag försökt svänga mig så grovt för min gamle latinlärare, den något hetlevrade Hedenskog, hade jag troligtvis mötts av ett: »Ut, lymmel!» Med en vinkande örfil i bakgrunden. — Men Bellinder var av annan läggning. —

Och nu kommer jag till det andra minnet.

Det var samma vår, anno 1887, men någon tid förut. Studentexamen förestod, och de flesta av studentkandidaterna kände på sig, att de nog nu i sista stund behövde plugga in åtskilligt, både namn, årtal, paradigm o. s. v. Men skolan band en större delen av dagen. Enda sättet att få tid till det extra arbetet var således att *skolka*. Och vi skolkade friskt, då och då. — Men man bör skolka med metod! Och helst komma överens på förhand. Det underlätto vi en gång. Med det resultat, att vid morgonlektionerna över hälften av pulpeterna saknade innehavare.

Bellinder var klassföreståndare. Han rodnade starkt. Och det gick också tydligen för långt. Så många kunde inte vara sjuka på en gång. Ryktet spred sig med vindens fart och kom även till mig, som var en av

skolkarna. Det var en tråkig kasus! Bellinder var visserligen hygglig, men det kunde ju hända att han ville göra undersökning på allvar och att man kunde vänta ett besök av honom.

Bäst därför att ge sig till skolan efter frukostrasten och skylla på en mindre krämpa. Jag gjorde så. Men tyvärr hade alla de övriga skolkarna resonerat på samma sätt. Och det fatala inträffade, att hela dussinet — vi voro ungefär så många — sjuklingar sutto vid sina pulpeter, när Bellinder, som hade första middagslektionen, steg in.

Han såg stilla ut över klassen.

— Det var många borta i morse, sade han lugnt. Jag skulle vilja veta skälet.

Så tog han upp en lista. Vi sutto i bokstavsordning.

— Hur var det med B.? började han.

— Huvudvärk, svarade B.

— Jaså. Nå C. då?

— Jo, jag hade magplågor och diarré.

— Jaså. Nå G—r?

Utan att tveka en sekund drog jag fram en ypperlig småkrämpa för skolbarn: — Näsblod.

— Näsblod? Jaha. Nä, H.?

H. satt närmast mig. En duktig pojke på många sätt — som han även lär ha visat i livet — men intet läshuvud och ytterligt trögtänt.

H. hade tydligen spekulerat på näsblod, ty han betraktade mig med ilska. Så nästan förvreds hans ansikte av tankeanstängning.

— Nä, hur var det fatt med H.! upprepade Bellinder allvarligt.

Ett svar måste givas!

— Jo, jag... jag..., stammade H., hade ont i *hjärtat*.

— Hjärtat? Bellinder såg lätt förvånad ut, om nu han över huvud kunde se förvånad ut. Ty H. var frisk som en nötkärna, både till utseende och i verkligheten. — Inte lider väl H. av hjärtfel?

— Jo, hjärtat stannar ibland på mig, stammade den olycklige H., och det står... *långa stunder*.

Bellinder rodnade djupt. Och jag sänkte huvudet mot pulpeten och svann bort i ett tyst men hjärtligt skratt.

När jag åter såg upp mot katedern hade Bellinders ansikte återfått sin vanliga färg. Hans min och blick voro fortfarande orubbligt behärskade. Och nu sade han lugnt tre ord, som bränt sig in i mitt minne:

— Det var betänkligt.

Ej en förebräelse, inte ett ord mera. Och gick vidare till de återstående, som snabbt voro expedierade. Även de utan inkvisitoriska förhör, snubbor eller varningar. Men med en lugn, genomskådande överlägsenhet, som verkade ännu mer.

Från den dagen skolkade vi mera försiktigt och med metod och överläggning.

Ett dylikt behärskat lugn, förenat med nobelt överseende, har jag funnit även hos andra. Men näppeligen i samma höga grad som hos August Bellinder. Han har i mitt minne något av idealmänniska över sig, särskilt av *ideallärare*. En sällsynt fin natur.

Anteckningar till uppsatserna om Stockholmsläroverk.

16*—20* Med vederbörligt tillstånd återgivet ur samfundet Sankt Eriks årsbok 1914 s. 131—136. En smula förkortat. Om noterna s. 20 nere jfr Innehållsförteckn.

20* r. 3n. Om A. Littorin jfr ÅSU 47—48 s. 45, 248—249; *Otto Vesterlund* Skolminnen s. 63—64. Vad som berättas på s. 95* om Brouhn (rörande dräkt, »knallhatt», hyllning etc.) stämmer in även på Littorin; det torde varit uttryck och tries ärvda från den gemensamma utbildningsorten.

S. 45*r. 3 o. f. Tidigare hade Adolf Fredriks torg bevittnat slagsmål mellan skol- och »stadspojkar»; jfr här s. 17* rad 15n—13n och s. 98* mitten. Jfr i det följande skildringen av ingenjör I. Siösteen, avd. Katarina.

46* r. 16n—14n. Svaret på D:r Svanbergs frågor torde ligga i en kanske delvis naturbesprängd, tillkomsthistorisk ordlek. Abbes mors förnamns initial var A; faderns tillnamns begynnelsebokstav var B (Anna respektive Blom). Läggas A till B (eller kopuleras A och B), blir det Abbe.

S. 49*—53* I Hågkomster och Livsintryck av svenska män och kvinnor VIII s. 72—81 har läroverksrådet A. Nordfelt skrivit om »Personligheter, som jag inte glömt», dvs. dels följande personer inom läroverkskommittén 1899—1902: Thore Fries, Carl von Friesen (vice ordf.), Ernst Carlson, Hilding Andersson och Per Elof Lindström, dels följande män i riksdagens skolutskott 1904: Ludvig Annerstedt, Fridtjöv Berg och Carl Persson i Stallerhult.

Läroverksadjunkten i Falun D:r Gustaf Meyer har i efterlämnade utryckta anteckningar yttrat om sin dublettkamrat C. v. F. (i dennes mors våning), att han aldrig lärt känna en rikare begåvad personlighet. Han kunde i huvudet multiplicera fyrsiffriga tal och sade sig aldrig kunna glömma vad han en gång hört.

Vid kriorättning läste han i en roman mellan var tredje uppsats. »Det är som att ta in en sked honung efter ett beskt pulver».

Medan v. F. undervisade i latin i Wallinska flickskolan (jfr ÅSU 53 s. 126—127), kallade lärjungarna honom pius Aeneas. Trots hans missbelåtenhet därmed gifte han sig med en av sina och skolans f. d. elever, Elin Ahlborn (dotter till gravören Lea A.). Hon avled efter ett par år, varvid C. v. F. yttrade till M.: »Jag tycker mig höra bruset av Norrström och känner en obeskrivlig längtan att få störta mig i vågorna. Vore det inte för de båda små därinne, så kunde jag inte stå emot.»

En partiell förlamning av stämbanden lade sordin på hans förut manligt kraftiga stämma.

Kort före unionskrisens utbrott var det påtänkt att han skulle bli statsminister, men hälsoskäl förhindrade honom antaga anbudet, uppger M.

Det är mig ur annan källa bekant att vaktmästerskan Fru Törnblom en dag kom in i klass VII:2 och sade: »Billström skall infinna sig hos Rektorn». Denne hade väl förut yttrat till B:s mor, att gossen kunde både leka och läsa, men trots detta gillande blev Jakob B. nu ganska kuslig till mods. När han inträdde på expeditionen, yttrade Rektor: »Doktor J. har klagat över att Billström svarat honom oförskämt». J. B. berättade då vad läraren sagt till honom i korridoren och vad J. B. svarat. v. Friesen svarade: »Ja, det där var ju inget vidare. Förresten tycker jag det var rätt kvickt svarat av B.,

men eftersom nu D:r J. upptagit det så illa, tycker jag att B. gärna kan gå och be honom om ursäkt. Det far han (=B.) inte illa av.» Så ändades den affären.

Med anledning av rektor Almquists yttrande här s. 54* tillfogar rektor Bohlin följande i en not: »Sigfrid Almquist hörde själv till de »läslata»; han sade mig en gång: »Jag läser inte gärna böcker; då plågar jag hellre andra med att skriva själv». Så gott som allt, vad han visste (och det var ej så litet), hade han så att säga absorberat med huden; genom föreläsningar, samtal med folk av alla intressen samlade han med ett enastående hörminne material, som han med sitt livliga intellekt smälte om efter sitt huvud.

59* r. 17. Vid ett sådant tillfälle i Uppsala höll denne f. d. elev Sjöstrand till C. v. F. ett tal, som ännu finns bevarat (i S:s dödsbo, där även här återgivna tal förvaras), varvid F. kallades till den uppsaliensiska sammanslutningens hedersledamot.

59* r. 25. Romanus sum = jag är romare (= jag tillhör en grupp människor som av nådiga gudar erhållit ett visst lyckosamt privilegium).

59* r. 10n. Sanningen ligger ofta mitt emellan motsatserna. (Undvik överdrifter och ensidigheter! Var måttfull, sansad, förnuftig!)

61* 10 o. f. Om Teol. D:r Berglund jfr här s. 20* samt *Carl Lönroth* A. F. B. i »Till hembygden En julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet». Sthlm 1918 s. 29—36. Där sid. 31—32 berättas om hans romantiska men korta kärlekslycka: I Tyrolen hade han blivit god vän med en estländsk godsägare och bjöds därvid till Ösel till marskalk på dennes bröllop. På detta blev Berglund förälskad i sin tärna, och 1889 gifte de sig. Men efter 1½ år avled hon efter att ha fött en son. Mannen stod åter lika sorgligt ensam som tidigare.

61* r. 15n Om gåsen jfr s. 17*, 98*.

65*—66* K. L. O-n »var en oförliknelig lärare, särskilt såsom klassföreståndare för de yngre gossarna. Hans plötsliga död väckte stor sorg i vida kretsar», yttras i Inbjudn. till ... årsexamen vid h. a. lärov. å Södermalm 1930 s. 17.

67* r. 14—15 jfr sid. 48* r. 6 o. f.

68* r. 13n jfr här s. 64 rad 2.

S. 68*—69*; 71*—72*; 64* Diskussioner över brännbara ämnen höllas i E. V. t. ex. 1906. Dessas minne återkallades i Södra latinarnes förening 16 nov. 1936 under prostens Gardes ordförandeskap. Däröfver kan man läsa illustrerade, ingående referat i Dagens Nyheter, Stockholmstidningen, Svenska Dagbladet och Sv. Morgonbl. den 17/11 1936. Det första förekommer under rubriken »Söderymnasisten 1906 om Kvinnan och freden. Isaac Grünewald tjänade i går 5 kronor kontant på litteraturens förfall vid Södra latin»; den sistnämnda tidningen rubricerar sitt referat: Myrdalsdebatt föregreps av gymnastier anno 1906. D:r Zacharias' här i boken givna framställning i kvinnofrågan är tydligtvis ett referat av hans egna ord från 1906. Sedermera direktör Gabr. Grünewald gillade G:s tävlingsaffisch, varför G. föreslogs skola erhålla prisma, trots det han skolkat både från läroverket och medlemsavgiften. Enär ingen förstklassig prisskrift inlämnats, kunde prisbeloppet innehållas och — enligt ordförandens domslut — utdelas till sedermera konstprofessorn I. G.-d.

Den 16/11 1934 uppförde föreningen en studentexamen med lustiga frågor och svar etc., de förra givna av Doktorerna Hamnström, Söderlund och Björkhagen, de senare framburna av premierade »gossen» Jakob Billström o. a. odygdspåsar. Allt stenograferades av f. d. eleven blivande rektor Harald Wiklund, och det mesta finns intaget i förbundets protokoll.

Föreningen hade konstituerats vid 50-årsminnet 16/11 1929 under ordförandeskap av stadsfullmäktiges ordförande Knut Tengdahl, och en halvsekelsfond grundades av tidigare lärjungar. Under rubriken Minnen från Södra latin hade rektor O. Örtenblad i Sv. D. den dagen infört det minnestal han skulle hålla samma kväll. Och vid samma tid lät hovsångaren professor John Forsell intervju sig, berättande att han i VII:1 sjungit »Du gamla Du fria» i Maria fullsatta kyrka, samt fortsatte: »Den lyckligaste tiden i mitt liv var skoltiden. Även om »de lokale forhold» inte voro precis vad en nutida skolungling kräver, så hade vi nog, tror jag, trevligare och gladare. Kanske är det rent av bättre med litet trängre förhållanden — åtminstone för trevnaden! Vi kommo bra överens, vi Södra latinare.»

69* 1n. D:r Josef Zacharias har utarbetat denna kamratförteckning — under medverkan av Intendenten G. A. Fogelberg — samt ställt de två klichéerna till förfogande.

S. 72*—73*; 68*. I Inbjudning till ... årsexamen vid h. a. läroverket å Södermalm 1930 s. 17 citeras och yttras följande. »En ovanligt mångsidig virtuosmässig språkbegåvning i förening med en viss originell frigjordhet i pedagogiskt hänseende satte sin säregna, livfulla prägel på doktor Svenssons lärargärning». Jag tänker många f. d. södra-latinare le ett förstående löje vid denna rektors fyndigt formulerade karakteristik.

73* r. 3: Hallarna = de väldiga saluhallarna, från vilka miljonstaden hämtar sina livsmedel om dagen och som man behöver hela nätterna för att fylla.

76* strof 4 rad 5 alluderar på den naturligtvis »lavede» historia att han, när en kollega 11/11 1918 meddelade honom att kejsar Wilhelm abdikerat, skulle ha svarat: »I vilken klass går han?».

76* rad 7n: Vega, restaurant i hörnet av Götgatan och S:t Paulsgatan; numera kafé. — Dessa båda uppgifter äro lämnade av diktens författare.

Eftersom adjunktens Svenssons initialer voro KSSS, blev hans smeknamn av lärjungarna naturligtvis (Kungl.) Segelsällskapet.

81* Namnet Elgelou synes ej ha under ifrågavarande årtionden tillhört den tyska församlingen (där Rohtlieb var kyrkoherde).

87* r. 3n. Jfr major Stähles uppsats sid. 92*.

91* r. 17 jfr N. Lundqvists motsvarande skräckkänslor vid inträdesprovet sid. 160.

92* r. 14n—rad 9n jfr här s. 6. Om stuta-möte och ris: jfr Sam. Ödmanns resp. Böttigers klassiska självbiografier. En hemska »stut» i Uppsala åt en för stöld relegerad prästson 1842 skildras i C. R. Nyblom: Minnen I s. 89; jfr 113—114. Jfr G. A. Helsingius: Hågkomster, Helsingfors 1927 s. 31—32; troligen överdriven skildring.

92* r. 22—23 jfr rektor Aulins jämförelse s. 35—36.

95* 5n. Variation på stycket 95 i 1878 års katekesutveckling, som besvarar frågan om vad Gud givit oss i skapelsen. 108* Förut tryckt i Sv. D.

Annotationer till avdelningen om Strängnäs stifts läroverk.

Vid nedan givna hänvisningar anger första siffertalet sida, andra anger rad. N. = nedifrån; r. = rad; s. = sida; ASU = Årsböcker i svensk undervisningshistoria.

Sid. 3. Såsom inledning må kanske nämnas att ännu så sent som på 1770-talet yttras i ett tal av Tyska kyrkans i Stockholm pastor d:r Joh. Ad. Schinmejer, att Sverige skulle förblivit i sitt barbari, om icke Strängnäs och dess skola funnits till (*Elers Stockholm* 4, s. 260).

Sidorna 3—5. Om självsvald och pennialism jfr ASU n:r 34; 37; 40; 52.

4 7n Jfr Sic contigit in Lenom Duo lupo för enom...

5 14 Jfr Personalia vid liktalet över rektor C. Bergsten, Gävle (1802).

5 r 14 Jfr däremot elevernas glädje i naturen s. 35. Jfr att eleverna i den äldre tidens grammatikskolor stimmade och måste ofta spåas med ris, medan lärjungarna i skriv- och räkneklasser förhöllo sig jämförelsevis tysta och arbetsamma och beredde lärarna långt mindre disciplinbekymmer än de förra det gjorde i sina klassrum. Det är på dylika observationer, Olof Eneroth byggde sin religiösa och naturvetenskapliga men hos oss tyvärr okända reformpedagogik.

5 22 Jfr ASU 58 s. 487—490. 5 10n Rektor: P. G. Leonardson.

S. 6—11 Om handplagg o. a. »straff» jfr s. 31, 96, 23**, 24**. ASU n:r 37 s. 114—116; n:r 40 s. 51—53; S. Ödmann: Hågkomster.

S. 6 o. f. Om Leonardsson, Nyberg, Brantenberg, Fris, Akervall, Ringstrand, Ekendal, Salenius m. fl. Jfr R. Essén: Skolminnen s. 27, 48 o. f.

12 2n Lindblomska katekesutvecklingen st. 219: En rätt och saliggörande tro är icke någon blott kunskap om Gud och Hans heliga ord, icke heller något blott samtycke dertill; utan en så viss tillförsigt och hjertlig förtröstan till Gud om syndernas förlåtelse och ewig lycksalighet genom Christum, att den frälsar oss från synden, samt gifver håg och kraft till det goda.

14 12 Efterliknande av vissa slags disputationer i gamla latinskolan.

15 16 Man har gissat att Aminsons liv och begåvning skymta fram i *Levertin* Magistrarna i Österås. Jfr ASU n:r 52 s. 102.

20 r 18n—17n. Ringstrand, född 1809, gifte sig 1861 med en dotter till prosten C. G. Grahl i Tumbo (jfr ASU 24 och 36). R. avled 1871. Detta enligt uppgifter av hans dotter Amélie R. i Uppsala.

22 18; jfr s. 35 I »Mina öden vid Academien», Lund 1797, yttrar P. A. Wallmark bl. a. (s. 11): Först efter mycken använd flit På hvarje Thesis och Sorit I *Repetitio* och *Hollatz* Jag Testimonium fick med plats [= med knapp nöd] Från Ns bekanta Dieknesäte, Der jag i tolf Terminer gått, Och stut, beröm och glosor fått — Til Lunds berömda Lärosäte». *Repetitio* = Benzeli dogmatik på latin. David Hollaz var en lutersk dogmatiker (född 1648 i Wulkow i Pommern; död 1713 i Jakobshagen såsom kyrkoherde); han avfattade en Examen theologicum aëroamicum universam theologiam thetico-polemicam complectens; tr. 1707; åttonde uppl. 1763.

23 r. 20—21 Lärda män ha dålig handstil. Jfr här s. 90 not.

27 r. 15. Om rektor Fr. Sandberg jfr ASU 47—48 s. 17, 20—21. Omtalades i synnerhet i ekonomiska hänseenden.

27 1n Om Malmborg jfr Strängnäs st. herdaminne; ASU 53 s. 43—45.

28 17n. Om honom jfr R. Essén: Skolminnen från Strengnäs s. 31.

28 14n—7n. Om och av K. F. Karlson jfr ASU n:r 15; n:r 36 s. 33. Hans fembandiga Örebro skolas historia borde omtryckas — utan eller helst med bearbetning — ej minst såsom en hedersbevisning åt en forskare för hans enamma banbrytande räddnings- och forskningsarbete.

29 13 I Södermanlands läns tidning 1897 n:r 199 finns återgiven en dikt av Langh: Gymnasisten till skolgossen. Vid läroverkens amalgamerings på 1850-talet (Jfr här s. 12**). Langh författade Grisiaden o. a. humoristiska småalster, som nu förvaras i Södermanlands-Närkes nationsarkiv i Uppsala, ditförda genom K. F. Karlson; jfr ASU n:r 15.

S. 31 5 Läroverksstadgan 1859 § 51 mom. 15. ASU 11 s. 81.

31 r. 12 Om Annerstedts sjukliga prygelmani skrevs många artiklar och klagoskrivelser i Uppsala- och Stockholmspressen; ovanligt tidigt i vår kulturhistoria dömdes han av domstol därför; han fick välja mellan fängelse och böter och valde det senare. År 1866 fick han icke förnyat förordnande såsom rektor. — Tyvärr kom hans nämnda sjukliga sinnesyttringar — med sin ofta omtalade käpp slog han t. ex. av ryggen på en hund, som sprang över skolplanen — att för allmänheten skymma bort hans stora förtjänster. Om dessa m. m. berätta t. ex. C. R. Nybloms Minnen, passim, O. Vesterlunds Skolminnen s. 54, 61, 93—97 och flera nyare minnesteckningar från Uppsala. — Den törhända tidigaste suspensionen för en alltför hård »avstraffning» åt läroverkselever hade meddelats Olof Abr. Bergius (1799—1861) i Klara (c:a 1847; jfr *Josef Lindquist* Några minnen från skoltiden, Sthlm 1880). Läroverkskollegiets förhållningsprotokoll m. m. fyllde stort utrymme i pressen, sedan B. obarmhärtigt slagit en israelitisk lärjunge Benedicks (sedermera bruksägare).

32 9n. Wennerberg hade på nära håll bevittnat kontinuitetens »gagn» vid läroverket i Skara, rekordstaden. Lektor Nils Salander undervisade där 108 terminer och kunde likväl icke förmås att taga avsked, fastän han fått ett nådevedermåle vid 100:de terminens slut och fastän krafterna voro slut. När han äntligen efter påstötning begärde avsked, skyndade domkapitlet att bifalla hemställan samma dag. Han avled 1½ år därefter. Jfr ASU 52 s. 56, 194.

S. 51. I »Hädangångna herdar» Minnesteckningar vid prästmötet i Strängnäs år 1923, Eskilstuna 1923, av W. Zetterqvist finnas levnadsbeskrivningar över bland andra rektor Lundqvists far prost A. Lundqvist s. 15—21 samt över rektor Klingberg s. 37—39 (med foto). 120 r 1n Jag hälsar dig, hänsovne. Må jorden vila lätt över dig! (Förf:s övers.)

S. 147 r 3 Av eforus' tal 8/6 1892 finns ett utförligt referat i Vårt Land 8/6 1892; det avhandlade den äkta och den oäkta *manligheten* hos ungdomen och sålunda även dess oarter och olater. — K. F. K. utgav blott ett inspectors-tal: det vid examen 5/6 1893: Några ord från en skolkateder. Nyk. 1893. 15 s. Det rör sig om oarter inom skollivet. Sådana vore fusk, oseder (»festfirande») samt läsning av osedlig litteratur. Om fusk hade nyss förut varit manande artiklar intagna i Idun, n:r 8 och 11 år 1893. Inspector gav till sist sitt livliga erkännande åt att slöjden nyss införts vid läroverken samt påkallade föräldrars, syskons och i allmänhet hennens ökade bistånd och medverkan till skolans höga mål.

I Lindbladiska förlagets sammelsbok När jag gick i skolan sid. 257 ger Ruben G:son Berg intressanta avslöjanden rörande detta tals tillkomst.

[Forts. s. 59**]

Skolminnen från Linköpings stift.

Vadstena och Linköpings läroverk under 1840—1850-talen.

Av f. d. Borgmästaren *Carl Een*, Visby (c:a 1920).

Redan vid 1800-talets mitt ägde det lilla Vadstena två sådana kombinerade bildnings- och nöjesanstalter som en *teater* och en *bildnings-cirkel*. I flertalet städer saknades då motsvarigheter till den förra men icke till den senare. Den förras hus var ganska vackert samt väl inrett och försett; scenen var rymlig; salongen hade amfiteatralisk bänkanordning, parterr, en rad sidologer och en avskild plats för orkester. Teaterbesöken voro talrika. Ofta förhyrdes institutionen t. ex. av det mycket ansedda Zetterholmska sällskapet, som sedan blev bofast på Södra teatern i huvudstaden. — För Bildningscirkelns möten var rådstuvurättens ganska rymliga sessionssal gratis upplåten. Sammanträdena höllos på söndagsaftnar och voro i början mycket talrikt besökta. Jag erinrar mig särskilt en dylik aftonunderhållning, då hospitalsläkaren doktor Engström höll ett mycket intressant och lärorikt föredrag om elektriciteten, vars underbara kraft då ännu var föga känd. Telegrafan var då ännu icke införd i Sverige. Doktor E. visade en mindre apparat för frambringande av elektrisk kraft. Han lät en del av åhörarna hand i hand bilda en slutna krets och lät därefter, utan att på förhand underätta om vad som skulle inträffa, en elektrisk stöt gå igenom ringen, till både förvåning och förskräckelse. — Det var dock icke någon lätt sak att hålla bildningscirkelarna vid liv, ty härtill fordrades intelligenser, som ägde både vilja och förmåga att medverka, och den tillgång, som en liten landsortsstad i nämnda hänseende kunde prestera, var snart förbrukad. Intresset för bildningscirkelarna tynade snart bort och de föllo i glömska.

En för barn avsedd bildnings- men icke nöjesanstalt var Vadstena gamla *apologistskola*. Dess hus innehöll ett större klassrum jämte förstuga och trappuppgång på nedre botten samt i andra våningen 2 klassrum och ett s. k. arkivrum. Det omgavs av en stor, öppen plats, som troligen varit den gamla kyrkans griftgård, ehuru inga gravvårdar eller andra synliga tecken erinrade därom. På andra sidan gatan disponerade skolan en uthuslänga, som innehöll vedbod och hemlighus. Rektorns dräng högg skolans ved men tog ingen befattning med skolrummens eldning, som vi skolpojkar måste själva sköta om. Denna uppgift blev just icke så väl utförd; ty ofta rökte det in i rummen. För att få ut röken måste vi öppna fönster och dörrar. Följden härav blev att rummen vin-

1** — *Minnen*.

tertiden voro mycket kalla. Lärarna sutto i ytterkläder och s. k. bottforer, ett slags då mycket brukliga ytterstövlar. Också skolpojarna sutto i ytterrockar, om de ägde dylika. Tamburer, korridorer eller andra anordningar för upphängande av ytterkläder var en okänd lyx.

Skolan omfattade en undervisningsperiod av 6 år, fördelad på 3 klasser, som vardera bestod av två avdelningar med olika kurser, en högre och en lägre. Lärjungarna i dessa undervisades i gemensamt klassrum samtidigt av en och samma lärare. Lärarpersonalen utgjordes nämligen av allenast tre lärare; rektorn undervisade i tredje klassen och de två andra i var sin av de två övriga klasserna. Varje lärare måste meddela undervisning i alla skolans olika ämnen utan någon hänsyn därtill, hurvida han härför ägde erforderlig kompetens.

Efter att ha genomgått skolans alla klasser kunde man erhålla avgångsbetyg till gymnasium men måste där undergå särskild inprövning.

Lästimmarna voro klockan 7—9, 10—12 f. m. samt 2—4 e. m. Onsdags- och lördagseftermiddagar voro fria. Någon rast eller uppehåll emellan lästimmarna förekom icke, av det skäl att något ombyte av lärare icke ägde rum. Lästerminerna började och slutade, höstterminen den 1 september och den 10 december samt vårterminen den 10 februari och den 4 juni. Ferierna voro sålunda mycket längre än vad numera är förhållandet.

För inträde i skolan fordrades ej någon prövning, endast prästbetyg om fyllda 8 år samt möjligtvis något slags intyg om kunskap i innanläsning och att hjälpligen kunna skriva.

Lärjungarnas antal var ej stort. I första klassen, som alltid var talrikast, omkring ett tjugotal, i andra klassen ungefär hälften så många och i tredje klassen 5 å 6 lärjungar.

Den första bok, som sattes i våra händer, då vi gjort vårt inträde i skolan, var den latinska grammatikan; därav det gamla, kända ordstävet: »Grammatica latina, som kommer alla pojkar att grina [=gråta]». Övriga ämnen, som lästes, voro grekiska och tyska språken, kristendom, svensk historia, geografi och matematik.

Rektor Schröder var prästvigd och innehade ett prebendepastorat. I den gård, som han bebodde, disponerade han ett stall och en mindre ladugård, vilket förhållande förklarar, att han i sin tjänst hade en dräng. Rektor S. var en hedersman, vänlig och välvillig samt övade vanligen mild rättvisa, då det gällde att rätta någon lärjunges begångna fel. Vid ett tillfälle, då han kort före en lästimmens början inträdde i ett klassrum och såg två pojkar ligga på golvet och brottas, trodde han, att de voro i slagsmål med varandra. När de rest sig upp, tilldelade rektorn

envar av dem en örfil. Därefter anställdes förhör, varvid kamraterna intygade, att pojarna voro de bästa vänner och att de endast brottats på lek. Ehuru pojarna hade bort förhålla sig stilla på klassrummet, ansåg likväl den gode rektorn, att bestraffningen varit något för sträng samt yttrade, i det han vänligt klappade dem på axeln: »Ursäkta mig, gossar! Det var ej illa menat. Låt det nu vara glömt!» Sådant tal stärker förtroendet och tillgivenheten för en lärare.

Rektor S. var en både kunnig och duglig lärare, men han var ej så noggrann i fråga om lästidens fulla utnyttjande. Under den kalla årstiden förlade han lektionerna till sin bostad. Det hände då icke så sällan, att han vid den för eftermiddagslektionernas början bestämda tiden tog sig en middagslur i sin intill vårt läsrum belägna sängkammare. Vi pojkar tyckte naturligtvis ej illa om en liten ledighet, men då klockan närmade sig 3, började vi bli oroliga av fruktan att få sitta kvar över lästiden. Rektorn vaknade härvid och kom in till oss, och det blev då fart i undervisningen för att, såsom rektorn yttrade, vi skulle taga igen den förlorade lästiden; denna blev dock ej utsträckt.

Magister Scherblom, som undervisade i 2:a klassen, var en mycket allvarlig, nästan dyster man, en enstöring men en kunnig, dugande och pliktrogen lärare, som ingav stor respekt; och eftersom han aldrig förgick sig eller visade sig häftig, var han mycket värderad och omtyckt av sina lärjungar.

Magister Kernell, som undervisade i första klassen, var av ett ojämnt lynne samt använde i tid och otid rottingen, en lärometod, som de två övriga lärarna aldrig tillämpade. Det flitiga bruket av rottingen var naturligtvis ej ägnat att göra magister K. populär bland skolpojarna.

En bonddräng vid namn Andersson hade sökt in i skolan, antagligen såsom det då för tiden hette, för att »läsa till präst», men han syntes ej vara anlagd för studier, ty han var synnerligen trög och lat. Han försummade ofta att på bestämd tid inställa sig vid eftermiddagslektionerna och det av den anledningen, att han tog sig en liten middagslur. En skolpojke skickades då av magister K. att väcka Andersson. Då hans försummelse hotade att övergå till en för exemplet farlig ovana, beslöt slutligen magister K., som syntes ha hyst en viss respekt för A:s styrka och kanske även känt med sig, att han själv ej var så noga med lästiden, att bestraffa Andersson. Då A. för sådant ändamål framkallades till katedern, reste han sig från sin plats och förklarade i en hotfull och bestämd ton, att han var för gammal att underkasta sig stryk, varefter han demonstrativt avlägsnade sig ur klassrummet.

Andersson lämnade efter nu beskrivna uppträde frivilligt skolan, och därmed likviderades hans förseelse — utan något åtgörande från skolstyrelsens sida.

Huru enkelt och primitivt skolan än då var anordnad, ägde den likväl en lärare i sång, nämligen hospitalspredikanten pastor Ahlstedt. Då jag ej deltog i dennes undervisning, kan jag ej närmare yttra mig om densamma, men den måste ha varit relativt god, ty skolans lärjungar bildade en sångkör, som någon gång lät höra sig och beredde stadens invånare nöje.

I likhet med vad som gällde inom alla statens skolor voro denna läroanstalts elever ålagda att bevista den allmänna gudstjänsten. Enär den stora klosterkyrkan under snart sagt hela året med undantag av högsommaren var mycket kall, voro vi skolgossar hänvisade till rikshospitalets lilla kyrka. Den var belägen inom ett område, som inneslöt 3:e klassens manliga hospitalshjon (= fattiga), men som var därifrån avskilt genom en öppen plats med ingång för oss skolgossar genom en port i en längs den s. k. hospitalsgatan gående hög mur. Här samlades nu endräkteligen hospitalister och skolgossar, stundom i vänligt samspråk med varandra. Några kvinnliga hospitalister deltog aldrig i gudstjänsten och icke heller några av 1:a klassens patienter med undantag av en baron V., som någon gång infann sig vid gudstjänstens början. Han gick då alltid fram till altarrunden, där han en stund knäföll, varefter han intog plats i någon tom bänk. Skolgossarna intogo de tre första bänkarna till höger. Bakom oss sutto hospitalister i täta rader. Något störande uppträde inträffade visserligen aldrig, men situationen kändes likväl stundom litet kuslig.

Kyrkan var mycket enkel och anspråkslös utan alla prydnader. Den hade sannolikt aldrig tillhört klostret utan blivit uppförd efter hospitalets tillkomst. Någon orgel fanns icke. Sången leddes av en äldre skolgosse, vars mor var sköterska på hospitalets 3:e avdelning, och han tjänstgjorde tillika såsom tillfällig klockare samt hade sin särskilda plats i en bänk på sidan om ingången till sakristian. Några av skolans äldre gossar togo ofta plats i denna bänk, som ansågs tryggare. Skolans lärare bevistade aldrig dessa gudstjänster.

Med anledning av den egendomliga dekorerings, som därvid anordnades i varje klassrum, förtjänar omnämnas firandet av Oscarsdagen. För att rätt förstå beskrivningen härå må man veta, att möbleringen i varje klassrum bestod av två ganska breda långbord med en bänk längs insidan av varje bord jämte den traditionella katedern. Längs midten av borden voro vid festen uppställda ljusstakar med brinnande ljus så

ordnade, att de bildade en bäge. På katedern stodo ett eller, om tillgång därtill fanns, två par armstakar. För att sammanbringa alla dessa ljusstakar började skolpojkar redan 14 dagar före festen att gå ur hus i hus för att låna stakar, och härvid tävlade klasserna med varandra om de vackraste stakarna. Det bör anmärkas, att vid ifrågakörande tid hade fotogenlamporna ännu icke kommit i bruk och familjerna hade god tillgång på ljusstakar, som, då de särskilt vid bjudningar kommo till användning, måste vara ej blott ganska många till antalet utan även prydliga. I mellersta fönstret en trappa upp i det s. k. arkivrummet anbringades en sedvanlig transparang med konungens krönte namnchiffer.

Till avslutning några ord om skolpojkaras vanliga friluftsspel. Bollspelen (av två slag, långboll och tyska rumlan), voro särskilt omtyckta och övades flitigt under april, maj och september på den öppna planen vid skolan. Bollarna voro stora som ett vanligt äpple och tillverkades på så sätt, att på ett stycke kork eller ännu bättre guttaperka bildades ett hårdt nystan av ullgarn. Nystandet bekläddes med handskskinn, som måste hårdt åtdragas och väl tillsys. En illa tillverkad, mjuk boll kallades lunta och föraktades djupt. Bollen framdrevs med ett svarvat s. k. sällträ eller slagträ av något mer än en alns längd samt i den ändan, varmed bollen skulle framdrivas, ungefär så tjock som en överarm och smalnande åt handtaget — detta för att giva svikt och kraft åt slaget. Det var ingen lätt sak att träffa bollen, ty den kastades av motspelaren ett par alnar högt och det gällde då för den andre midt emot stående spelaren att vid nedfarten träffa bollen. Övade och starka spelare kunde driva bollen framåt och samtidigt högt i höjden, vilket kallades att slå en vacker lyra. Det erfordrades även ganska god färdighet för att uppfånga en lyra innan bollen träffade marken.

Under själva högsommaren var Vättern den käraste lekplatsen för oss pojkar. Vi tillbringade under sommaren vår mesta tid antingen i sjön, badande och simmande, eller på sjön roende och seglande. Under vintertiden kunde det någon gång inträffa, att skridskois bildades, men vi hade stor respekt för denna is, emedan den var mycket förträdd genom de många källsprång och strömdrag, som finnas i den oroliga Vättern.

En annan förströelse, som Vättern beredde oss skolpojkar, var att meta fisk vid stadsbryggans brohuvud eller i båt ute på sjön. Största nöjet och retelsen låg däri, att man på några fammars djup kunde tydligt se sjöns botten och den på djupet simmande fisken. Vi kunde se hur den nappade på betet. Fångsten var däremot föga givande, ty den

bestod mestadels av småfisk, som ej kom till användning i köket men däremot blev kalas för huskatten. Tillgången på fisk i Vadstenaviken måste ha varit ringa, enär, så vidt jag kan erinra mig, inom Vadstena icke fanns någon, som idkade fiske såsom yrke. Vättern var annars bekant för sina förträffliga abborrar och den mindre vanligt förekommande rödingen, som tävlar med laxen i fin smak.

Vättern är en underbar sjö, icke minst genom sina vackra, fängslande hägringar. Dessa, som förekomma under sommaren vid klar och stilla luft, avspegla från Vadstena horisont sedda vanligtvis i förstoraform föremål i sjön, såsom öarna Fjuk och Sandön samt det motliggande västgötalandet; men de kunna också gestalta sig till fantastiska bilder, som icke äga någon motsvarighet i den närbelägna verkligheten.

Den, som tillbringat sina medvetna barnaår vid Vätterns strand, bevarar i ett oförgätligt och kärt minne denna härliga, av en sagolik mystik omgivna sjö.

Den byggnad, vari gymnasiet i Linköping var inrymt, hade ett imponerande läge på gränsen mellan torget och den stora planen framför länsresidenset. Den var icke omgiven av något stängsel, och något därtill hörande uthus fanns icke. Å de öppna platser, som omgävo gymnasiet, funnos icke några planteringar. Gymnasiehuset verkade i denna sin stora avskildhet ytterligt förnämt; då man gick Storgatan upp från Stångebro, hade man ständigt detsamma framför sig och det tedde sig på avstånd såsom gatans avslutning.

På nedre botten i gymnasiehuset innehades ett sessionsrum av konsistorium, som måste hava varit mycket trångbott, ty på samma sida av husets bredd låg ett läsrum. Våningen en trappa upp innehöll ett stort samlingsrum, som tjänade till bönsal och läsrum för nedersta auditorium, skolsal för 4:de auditorium och ett kollegierum för lärarna.

I likhet med vad fordom — före 1849 års Cirkulär — varit fallet, kallades alltså gymnasiets fyra avdelningar auditorier, medan trivialskolans benämndes klasser; och gymnasiets lärare ledde ännu förhören med dem som från skolan sökte vinna inträde på gymnasium. Också buro gymnasisterna allmänt en särskild *uniform*. Huvudbonaden var en mössa av svart sammet med ett märke, bestående av två i vitt broderade lagerkvistar med korslagda skaft. Över den vanliga klädedräkten bars en mycket vid och lång slängkappa av grämelerat ylletyg, s. k. boråstyg med svart sammetskrage. Gymnasisterna, som satte högt värde på denna kapp, plägade ofta kasta en flik av densamma över vänstra

axeln eller med andra ord drapera kappan i stil med de gamla romarnas och grekernas sätt att bära togan. Gymnasistkappan bars dock ej blott »til lyst» eller av högfärd. Den var ett mycket praktiskt och användbart ytterplagg. Den kunde ofta dölja en fattig gymnasists något slitna kläder och från denna synpunkt, kunde man säga, att kappan verkade demokratisk, då den införde den stora allmänheten utplånade all yttre, synbar åtskillnad emellan den fattige och den i ekonomiskt hänseende bättre lottade gymnasisten. Under lästimmarna sutto gymnasisterna i sina kappor bland annat av det enkla skälet, att inom gymnasiehuset icke fanns någon plats, vare sig tambur, korridor eller anordning inom lärummet, där kapporna kunde avläggas eller upphängas. Kapporna lämpade sig särdeles väl att med en flik av dem torka bort dammet från bänkar och bord; ty med städningen var det ej så noga. Då man färdades på de dammiga landsvägarna var gymnasistkappan ett förträffligt skydd. Då vid lantliga utflykter ett sällskap slog sig ned i gröngräset för att vila eller intaga förfriskningar och i sällskapet befunno sig några gymnasister, var det en given sak, att dessa med riddertligt galanteri utbredde sina kappor på marken samt inbjödo damerna att där taga plats.

Gymnasisterna voro också väl anskrivna hos stadens invånare, ty de iakttago ett värdigt uppförande och störde aldrig gatufriden genom något slag av ofog. Såsom ett bevis på den aktning och välvilja, som de åtnjöto, må nämnas, att ett sällskap tillhörande stadens s. k. societé, som ofta anordnade soaréer med dans å stadshotellet, brukade till dessa soaréer utdela två fribiljetter till varje auditorium. Dessa fingo de gymnasister, som ansågos vara lämpliga balkavaljerer, begagna. Gamle biskop Hedrén hade för sed att innan 4:de auditoriums gymnasister, de s. k. abiturienterna, avreste till Uppsala för att avlägga studentexamen inbjuda dem till supé med bal i biskopsgården.

Höstterminen började den 1 september och avslöts den 10 december. Vårterminen tog ej sin början förrän den 10 februari och slutade den 4 juni. Lästimmarna omfattade tiderna 7—9, 10—12 f. m. samt 2—4 e. m. med onsdags- och lördagseftermiddagarna fria. Denna *läsordning* var lämpad efter den tidens middagstimma, som inom städerna i regel inföll kl. 1 på dagen.

De gymnasister, som icke hade föräldrahem i staden, bodde vanligtvis uti s. k. djäknekvarter, som höllos av gamla mamseller eller änkor och för dessa utgjorde en god födkrok. De flesta djäknekvarteren voro belägna vid Hunnebergsgatan eller vid Klostergatan, såsom jag vill minnas, att den gata, som går parallellt med residensplanen, benämndes. I

regel bodde två gymnasister i varje rum. Kosthållet var både gott och rikligt. Två gånger i veckan, tisdagar och fredagar, serverades enligt gammal sed tunna pannkakor till kvällsvard, varje portion bestående av 7 pannkakor. De olika djäknekvarteren tävlade i att baka goda pannkakor, men det portionsvis bestämda antalet blev aldrig i illojalt konkurrenssyfte överskrivet.

Inom djäknekvarteren och under fristunderna på gymnasium levde gymnasisterna ett angenämt *kamratliv*, som, såvitt jag vet, aldrig stördes av oenighet och tvister. De mera begåvade och kunniga voro villiga att hjälpa de mindre begåvade. Kortspel och dryckeslag voro nästan okända inom djäknekvarteren. Däremot förekom tobaksrökning ur pipa bland några få äldre gymnasister. Det var förbjudet att besöka schweizerier, där spritvaror utskänktes, och det var i mycket sällsynta fall, som förbudet överträdades.

På gymnasium härskade *pennalism*, som övades emot nedersta auditorium förnämligast av 2:dra auditorium, som hade i färskt minne sina egna »hunddagar». Man kan dock ej säga, att pennalismen var ett uttryck av råhet eller elakhet; den övades snarare genom en missförstådd vördnad för en gammal tradition. Den vanliga formen var uträttandet av småärenden, men misshandel förekom aldrig. Till pennalismen, som kanske rättare bör benämnas med det mildare uttrycket vexation, hörde, att nedersta auditoriums gymnasister skulle på vanligt hövligt sätt hälsa på de äldre. Något intimare kamratskap mellan de särskilda avdelningarna ägde ej rum. De benämnde varandra herre, såvida de ej formerat brorskap. Inom ett och samma auditorium var däremot kamratskapet en självfallen sak. De tre översta blevo så småningom förbrödrade; men nedersta auditorium förblev i regel obekant med 4:e auditorium. —

Inom gymnasiet funnos tre *föreningar*. Främst i anseende bland dem var det Historiska Sällskapet, som var bildat av Carl Fredrik Dahlgren. Stadgarna föreskrev att vid varje sammanträde skulle i tur och ordning en ledamot hålla ett föredrag med historiskt innehåll. Föredraget skulle vid nästpåföljande sammanträde »recenseras» av någon ledamot. Dessa recensioner kunde ofta nog vara ganska humoristiska och roande. Föredragen voro avsedda icke så mycket att öka ledamöternas historiska kunskaper som att väcka och underhålla fosterlandskänslan. Sällskapet stod i högt anseende och det var en eftersträvd heder att bli vald till ledamot; därtill bidrog nog ej så litet den omständigheten, att varje ledamot bar en signetring av silver, å vars platta var inristad runbokstaven Madur.

Vid firandet av sällskapets högtidsdag, som var förlagd till den 12 maj, Gustaf Vasas födelsedag, utvecklades en viss ståt. Sällskapet samlades utanför gymnasium samt tågade i procession därifrån ut till Cap Julie, ett dåtida litet nykterhetsvärdshus. I tåten för processionen gingo ordföranden och sekreteraren, vilka var för sig buro ett stort dryckeshorn. Under festen höllos tal och druckos fosterländska skålar ur de medförda hornen, vilka på fornnordiskt vis gingo laget runt och voro fyllda med härligt, gammalt, skummande mjöd, sådant som numera icke står att köpa för sin vikt i guld och som var helt olika i smaken med det färska mjöd, som klockaren i Gamla Uppsala under min studenttid serverade de personer, som besökte de gamla kungshögarna och som önskade att försätta sig i forntida stämning.

Det andra samfundet kallades det Botaniska Sällskapet, var inrättat på helt annan grund samt arbetade på ett synnerligen praktiskt sätt, direkt inrättat på att intressera särskilt de nyss antagna gymnasisterna för inhämtandet av kunskaper i botaniken. Detta ämne var för dem främmande, enär det icke lästes uti den tidens skolor. Villkoret för inträde i detta sällskap var att av någon sällskapets äldre ledamot erhålla undervisning uti botanikens grunder enligt Arrhenii lärobok. Vid näst därefter följande hösttermin borde de yngsta ledamöterna uppvisa sina herbarier för att därmed ådagalägga, att de under sommaren icke försummat att idka botaniska studier.

Den tredje föreningen var en sammanslutning av gymnasister, som voro musikaliskt begåvade och ägde sångröst. Inträdet i Sångsällskapet var fritt och varje gymnasist, som var intresserad av sång, även om han ej kunde deltaga i densamma, ägde bevista sällskapets övningar, vilka leddes av en härtill vald gymnasist, som kallades sånganförelse. — Sällskapets prestationer voro ganska goda, och dess sång åhördes gärna vid tillfällen, då dess medlemmar läto höra sig offentligen, såsom då någon lärare vid läsårets slut uppvaktades med sång och vivatrop (levrop), ett uttryck, som erinrade om ännu längre tider tillbaka, då latinska språket var så förhärskande inom gymnasium, att de flesta läroböcker voro avfattade på detta språk.

Vid höstterminens början anordnades examen i alla ämnen. Härvid tillgick så, att under de tre första dagarna alla lärarna voro tillgängliga å de olika auditorierna och varje gymnasist ägde under dessa dagar att efter eget behag anmäla sig till examen. Dessa tentamina voro mera en formsak än en allvarlig prövning; ty i regel godkändes alla som blivit berättigade till flyttning.

Lärarepersonalen vid gymnasium utgjordes av sex lektorer och tre

adjunkter, nämligen: lektorerna *Fallenius* i teologi, tillika rektor, *Westman* i latinska språket, *Petrelli* i psykologi och logik, *Sondén* i matematik, *Johansson* i grekiska språket och *Steinordh* i historia och hebreiska språket; adjunkterna bibliotekarien *Wide* i svenska språket, magistrarna *Sahlström* i botanik och zoologi samt *Cederqvist* i moderna språk.

Lektor *Fallenius* var en ovanligt dugande lärare; de flesta abiturienter hade i avgångsbetyg till studentexamen cum laude och icke en enda mindre än approbatur i teologi. Hans betyg stodo i högt anseende hos examinerarna i Uppsala.

Lektor *Westman* hade en mindre god undervisningsmetod, som alltför mycket inriktades på förmågan att översätta, under det att såväl muntliga som skriftliga syntaktiska övningar åsidosattes, oaktat i studentexamen fordrades ett översättningsprov från svenska till latin. Han var av ett häftigt lynne, som dock aldrig framträdde emot begärade och flitiga lärjungar.

Lektor *Petrelli* var en from barnasjäl, som knappast kunde tro annat än att alla människor voro lika ärliga och utan svek som han själv. Det var ingen lätt uppgift att undervisa och intressera ungdom för så abstrakta ämnen som logik och psykologi.

Lektor *Sondén* var en mycket allvarlig och nitisk lärare, som drev sitt ämne med framgång hos alla lärjungar, som hade håg och fallenhet för matematiken och de voro rätt många. Hans undervisning var dock sådan, att även de mindre intresserade måste följa med.

Lektor *Johansson* i grekiska språket var en klassiskt bildad nobel man, utrustad med stor lärdom, större än att den kunde rätt väl anpassa sig för gymnasium. Vi gymnasister voro alla av den mening, att hans rätta plats hade varit på en professorsstol.

Lektor *Steinordh* var däremot icke besvärad av något tyngande kunskapsförråd och hans undervisning kunde på grund härav icke bliva, vad man kallar givande; den låg för mycket på ytan och var skelettartad. Lektor S. syntes själv inse, att hans undervisning behövde suppleras, och han märkte också, vilka gymnasister som ägde historiskt sinne och intresse. At dessa gav han anvisning på historiska verk, som kunde få lånas från stiftsbiblioteket samt erbjöd sig att själv gå i borgen för boklånet. Lektor S. var en välvillig och godhjärtad man. I fall, då gymnasisterna gjort sig skyldiga till något obetänksamt uppträdande, för vilket de kunde vänta efterräkning, vände de sig ofta till lektor S. samt omtalade oförbehållsamt, huru saken förhöll sig, och begärde hans medling och hjälp. Sådan lämnade han alltid villigt och i regel med önskad utgång.

Bibliotekarien *Wide* var en mycket tillbakadragen och originell man, ansedd för att äga stor lärdom. Hans undervisning inskränkte sig till rättandet av skrivövningar; grammatik, syntax och litteraturhistoria voro okända ämnen.

Magister *Sahlström* (inom parentes må erinras därom, att dokortiteln då för tiden icke var i bruk) var en mångfrestande man med oregelbundna levnadsvanor. Hans undervisning hade i annat fall kunnat vara god, ty kunskaper felades honom icke, men med allvaret var det stundom illa beställt. Denna hans brist utnyttjades av gymnasisterna till att »skolka» från hans lektioner; detta gick så långt, att inom auditorierna bildades s. k. lag, som i tur och ordning togo sig ledighet. *Sahlström* var särskilt skicklig latinare, och då på den tiden för avläggande av pastoralexamen fordrades att undergå ett disputationsprov på latin, inträffade ofta, att *Sahlström* skrev teserna samt inövade disputator i försvaret. *Sahlström* ägnade sig även åt advokatverksamhet och var i sådant hänseende rätt mycket anlitad.

Den tredje adjunkten, magister *Cederqvist*, den yngste bland lärarna såväl till levnadsår som till anställning vid gymnasium, var av en annan typ än de övriga utan några anmärkningsvärda egenheter. Han var för övrigt en i sitt ämne skicklig och nitisk lärare.

Det var bruk att vid vårterminens slut offentlig *examen* anställdes, varvid den gamle biskop *Hedén* var tillstädes. Vid en lektion i hebreiska språket några dagar före den stundande examen, erhöill nedersta auditorium av lektor *Steinordh* följande instruktion: »För att inte stå med skamma inför biskopen i examen, så ska' I ge akt på, hur jag frågar, om ja' t. ex. säger, ä dä här »patack ruach eller patack furtivum», så ska' I svare dä ja' först nämner, för dä ä dä». Lektor S. vände sig därpå till en gymnasist H., som ansågs vara mycket undermålig i kunskaper och för övrigt ringa begåvad samt konverterade den uppställda frågan, som då lydde: ä dä här patack furtivum eller patack ruach? H. svarade genast patack furtivum, varpå lektor S. helt förnöjd yttrade: »Dä va' rätt, min käre H., han ä inte så dummer, som kamratera säger om honom».

Vid latinska *disputationsprov*, som avlades inför konsistorium ä gymnasiet stora samlingshall, fordrade ett gammalt bruk, att en filosofie magister eller såsom det nu heter, doktor, skulle hedras på så sätt, att till hans tjänst officierade två s. k. responder, som placerades i mindre katedrar nedanför och intill stora katedern, där disputator presiderade. Till responder utsågos äldre gymnasister. Efter disputationen inbjöd disputator till en sexa på stadshotellet. Vid ett dylikt tillfälle,

då en kamrat och jag fungerat såsom respondenter och i denna vår egenskap voro inbjudna på sexan, som bevestades av hela konsistorium, yttrade lektor Steinordh i det han lade för sig en väldig portion av stekt skogsfågel och vände sig till oss respondenter: »Dä här, go' vänner, ä' i mitt tycke dä förmämste av hele akten». Syftade lektor S. med detta yttrande på respondenternas insats i disputationsakten, så var hans omdöme odisputabelt.

Följande episod uppgavs ha tilldragit sig före min gymnasiitid och »per traditionem» fortlevt i gymnasisternas minne. En gammal komminister vid namn Grenzelius, en hedersman, blev av vänner och gymnare ivrigt uppmanad att avlägga pastorexamen för att kunna erhålla pastorat. Härför erfordrades då och ännu längre fram i tiden att på latinska språket utgiva och försvara några teser. Gubben Grenzelius hade alldeles glömt bort sitt latin, varuti han sannolikt aldrig varit synnerligen hemmastadd. Under disputationsakten förekom bland andra följande dyrbara tirad: »Questio non est här de homo naturalis på de Deus, qui in höjden bor, dit ingen kan venire». Gubben Grenzelius måste obevekligt underkännas, oaktat Gustaf III uti ett cirkulär till konsistorierna anbefallt dem att »i pastorexamen fara varligen fram med gamla komministrar». Disputationsakten beredde naturligtvis gymnasisterna ett ogement nöje, som dock icke lärer hava generat disputator, som oförskräckt bredde på med sitt underbara latin. De latinska disputationsproven för pastorexamen torde ofta nog hava varit av beskaffenhet att för deras godkännande Gustaf III:s ovannämnda nådiga cirkulär måst tillämpas.

Såsom avslutning på dessa minnen må framhållas att alltsedan gymnasium i Linköping blivit sammanslaget med skolan till allmänt läroverk, vill det synas såsom om de gamla gymnasielärarna icke hade funnit trevnad uti sin nya ställning. Lektorerna Petrelli, Sondén och Johansson samt adjunkten Wide läto prästviga sig samt erhöilo pastorat. Lektor Fallenius blev kyrkoherde i Storkyrkans församling i Stockholm och pastor primarius. Lektor Westman, som var den äldste till levnadsåren, överlevde ej länge den skedda förändringen. Den ende, som tog saken med lugn, var lektor Steinordh; under en tid var han rektor för de sammanslagna läroverken.

Uleåborgs skola på 1820-talet.

Av J. V. S[nellman].

Ur: Joukahainen, Pohjalais-Osakunnan Toimittama, Helsinki 1873.

Vi befinna oss i Uleåborg för femtio år tillbaka. Trivialskolan der borta invid polarcirkeln kunde icke gerna vara en mönsterskola. En beskrifning på densamma visar derföre den gamla skolan icke särskildt i någon fördelaktig dager. Öfriga trivialskolor torde dock på den tiden icke hafva mycket skiljt sig från den i Uleåborg. Deremot ansågs då katedralskolan i Abo stå högt öfver dem alla.

Det gamla skolhuset i Uleåborg stod på min tid öfvergifvet af lärdomen. Det hade formen af en korskyrka, med ett litet torn på taket. Men den sköna konsten, representerad af Bonuivier's vandrande teatertrupp, försmädde icke att nu och då gästa i den temligen stora lärdomssalen. Oförgätliga högtidsstunder, ehuru få de voro, skänkte derföre denna sal åt skolungdomen. Särskild ingång till scenen hade konstnärerne förskaffat sig genom att förse en fönsteröppning med dörr och från den leda en trappstege ned till gatan. Och som åtminstone den manliga delen torde haft sin klädloge i ett hus midtöfver, på andra sidan om gatan, så var man i tillfälle att här söka ersätta saknaden af en plats på åskådarebänken genom att lå se en skynt af maskeringen och kostymerna.

Skolan hade sin lokal i fattighuset. Den var här inqvarterad i två våningar, högst obeqvämt och något ruskigt. Men snart uppveste ett nytt, ganska rymligt och efter förhållandena pryddigt skolhus på en bekväm plats söderom kyrkan. Huset var af trä, rödmåladt, äfven det med sitt lilla klocktorn, hvars bleckbeslagna kupol i solstrålarne kastade sin glans långt utom staden. Flyttningen hit torde skett 1818. Och då kejsar Alexander I 1819 gjorde sin länge ihågkomna resa genom Finland, gaf staden en kejsarbal i skolhuset, hvartill dess inre väggar blefvo öfverstrukna med limfärg i gult, blått och hvitt i de särskilda salarne. Det var en praktfull anblick, då man härefter första gången tassade in i sina pjexstöflar med böckerna under armen.

Huset inrymde fyra skolrum, bland dem en stor gemensam bönsal, tillika läsrum för rektors- och konrektorsklasserna. Därtill en rymlig farstu och två tamburer, en på vardera sidan om densamma. Från den venstra hade man ingång till apologistklassen, från den högra till andra klassens rum och genom detta till tredje klassens. I bönsalen kom man direkt från farstun. Från denna sal ledde i öfritt dörrar till tredje och till apologistklassen, äfven en ganska stor sal.

Här skulle man infinna sig hvarje morgon kl. 7, för att dröja allmänt till kl. 10. På eftermiddagen vidtog läsningen kl. 3 och räckte till kl. 5. Onsdags- och lördagseftermiddagar voro fria — allt dock med afvikelser och undantag, om hvilka längre fram. Söndagen var kyrkogång och predikoförklarings bivistande orubblig ordning. Men visst frös man i kyrkan dugtigt — om fötterna, eljest icke, ehuru obetydliga än kapprockarne voro.

Då till denna skolgångsordning kom ett inskränkt antal läroämnen, måttliga kurser och mycket tillfälle till öfverläsning på skolan, kan man redan häraf sluta, att tid fanns öfrig för lekar och kroppsöfningar. Skolgården var rymlig och torr, på tre sidor stötande till gata, derföre också öppen för luftvexling. Dess längd med gaf bollslagning, likväl med någon varsamhet af de äldre och starkare. Det väckte stor glädje, när engång rektor lät gifva upp bollen och med ett vackert slag dref den in genom den midtöfver boende bagarens fönster. Denna bagare med sin messingslucka var eljest skolans apotekare; ty ehuru man den tiden icke visste af någon blodbrist, icke heller bristande lungkapacitet eller närsynthet eller andra krämpor, så var behofvet af semlor, kringlor och skorpor hos ungdomen synnerligen stort; och sällan torde någon lof-
 quart förgått, utan att ett antal kunder expedierades vid messingsluckan.

Apologistklassen var en skola för sig, motsvarande pedagogierna i städer, i hvilka trivialsolor saknades. Blott en del af dess elever gingo öfver till andra klassen och dermed till lärdomsskolan. Flertalet dröjde qvar fyra å fem år. De läste då geografi och historie, genomgingo sin aritmetik och hade under god lärare några skriföfningar, åtminstone efter diktamen. Men all grammatikalisk undervisning saknades, om icke läraren gaf något fåtal särskild undervisning i tyska.

På andra klassen började latinläsningen. I den inträdde kanske flera från privatundervisning, än ur apologistklassen. Kursen var här vanligast tvåårig, stundom längre, oftare kortare för dem, hvilka genast inkommit på någon högre afdelning. Eljest varierade afdelningarnes eller lexlagens antal här efter omständigheterna, ty nya lärjungar mottogos äfven midt i skolåret, vid vårtermens början. Alla sköttes af en lärare. Detta var så mycket lättare, som nästan intet annat lästes än latin; dertill endast biblisk historie och katekes. Skriföfningar, svenska, äfven efter diktamen, och latinska de aldri enklaste. Detta gaf tillräcklig variation, för att sysselsätta öfriga lexlag, under det ett förhördes. På lärjungarnes sida lopp allt lätt och gladt, med undantag för en och annan arm finnpojke, som måste inplugga allt i ett språk, det svenska, af hvilket han icke förstod två tjog ord. Det är denna sistnämnda undervisningsmetod, som ännu synes ligga de bildade i landet synnerligen om hjertat. *Beati possidentes*, de maktgandens äsigter hafva varit sig lika på alla tider och i alla länder.

Först tredje klassen var den, som pröfvade lärjungarnes arbetslust och förmåga. På den andra lästes Yckenbergs Elementarbok och Eutropius. På den tredje lästes Cornelius Nepos. Kursen var konstant tvåårig, aldrig kortare, undantagsvis ett år längre. Här tillkom en grundlig syntax, med förklaring och muntliga och skriftliga öfningar. Strelings grammatik utgjorde naturligtvis kärnan; men de handskrifna förklaringarne till syntaxen jemte exempel fyllde också en hel volym. Dessutom gjordes här början med grekiskans läsning, d. v. s. lästes Gezelii grammatik och nya testamentet. Profan grekiska kom på hela skolan alls icke i fråga. Omfånget af klassens kurs var icke stort; men den intröskades så perfekt, att jag sedermera i mitt lif aldrig sett maken till läsning.

Också var öfvergången härifrån till fjerde klassen att förliknas vid en dimission från skolan. På andra klassen hade man ännu blifvit i tur kommenderad att sopa skolrummen och hemta granris; på den tredje att förse skolan med ris och efter förtroende hos kustos att såsom klavi-
 ger besörja sammanringning och hålla uppsigt öfver sopningen m. m. Nu befriades man från alla dessa servituter. Men också all bestraffning försvann nu med ens, ehuru den kvarstod såsom en möjlig vanheder. Såsom nya läroämnen inträdde på en gång geografi och historie, matematik, teologin, senare äfven retorik, härtill räknad prosodin. Det låter allt mycket. Men det gick dock temligen lätt. Fjerde klassen hette konrektors klass, den femte rektors, gossarne titulerades konrektorister och rektorister. Men rektor och konrektor undervisade i skilda läroämnen, i tur hvar sin dag på båda klasserna, i samma rum. Och då kursen i hvardera klassen enligt regeln var tvåårig, uppstodo sålunda fyra lexlag. Denna anordning gaf tillfälle till mycken öfverläsning på skolan. I andra klassen, med dess flere lexlag, kunde det mesta läsas på skolan, om tiden användes väl, i den tredje hade man halfva antalet af skoltimmarne för öfverläsning och skrifning. I den fjerde på nedre afdelningen var öfverläsningstiden än rundligare. De båda klasserna hade skilda timmar äfven i språk, men på hvardera voro språktimmarne gemensamma för båda afdelningarne. Den nedra på fjerde klassen »hop-
 pade», d. v. s. läste ett kortare pensum af den öfres lexa i den auktor, som för tillfället förelåg. I öfriga ämnen läste hvardera afdelningen för sig. Man hade således fritimmar till öfverläsning icke blott under det rektors klass förhördes, utan på nedra afdelningen äfven under den öfres förhörstimmar. Först efterhand, vid repetitionerna, blefvo förhören samfälda; och häraf kom sig att på rektors klass de båda afdelningarne för det mesta utgjorde ett lexlag, isynnerhet som det stod lärjungarne i dess nedra afdelning fritt, att äfven vid språkläsnigen läsa mera än minimipensum af öfra afdelningens lexa. Här var det dessutom sed, att i lättare författare t. ex. Justinus, äfvensom i tyskan, man skulle vara beredd på ett så stort pensum, som på förhörstimmen kunde kurseriskt genomgås. På hvilken afdelning läsning af tyska inträdde, kan jag icke erinra mig.

Anförda läseordning må gälla för god eller icke: säkert är, att den gjorde lexbördan jämförelsevis lätt. Jag vet icke, att någon gosses sinne deraf betungades, icke heller kände jag till ögonsjukdomar, närsynthet m. m. Ett par glasögon skulle föga fått sitta qvar på någons näsa. De fem loftimmarne emellan för- och eftermiddagsläsningen lemnade dock någon ledighet under dagsljus — en fördel, som nuförtiden är bortskuren. Anordningen var också sådan, att eftermiddagarne användes för lättare ämnen och till skriföfningar på de lägre klasserna. På fjerde och femte klassen inskrefs temat på svenska efter diktamen på skolan, men den latinska öfversättningen gjordes i hemmet. På de lägre afdelningarne renskrefs äfven svenska texten i bok, den latinska öfversättningen på sidan midtemot till höger.

De anförda loftimmarne inskränktes på de lägre klasserna af sång-
 öfningar onsdag och lördag efter slutad läsning, på de öfra klasserna

af räkning samma timmar under apologistlärarens ledning, dessutom af sång och ryskans läsning på eftermiddagarne klockan 2 till 3 de fyra öfriga dagarne i veckan, så att dessa klasser då hade sex skolgångstimmar om dagen. Sistnämnda timmar utgjorde också en kännbar tunga. Härtill kom ännu, att rektor, på den tiden en man, verserad i fransk litteratur, såsom erfaras kunde af hans rikliga anekdotförråd till Frankrikes historia isynnerhet, onsdagseftermiddagarne gaf åt rektorister timmar i fransyska — hvilka, ehuru frivilliga, af ingen försunnades.

Sådan var den yttre anordningen. Men hvad lärde man sig i denna skola?

Latin, såsom redan nämnt, ur läsebok, Eutropius och Cornelius Nepos. Vidare lästes på högre klasserna Cicero: de Officiis, de Senectute, de Amicitia och XIV Orationes selectæ, Virgilius: Ecloger och Æneiden, öfver ett tiotal sånger samt Justinus historia kursoriskt. Grekiska: två å tre evangelister, apostlagerningarne och några epistlar. Allt öfversattes här till latin, sedan till svenska, och begagnandet af Sjögrens *explicatio* var på de högre afdelningarne obligatoriskt. I matematik lästes endast Euklides, och aritmetiken genomgicks utan lärobok, men med temligen god räkneöfning. Läroboken i geografi var Djurbergs, som väl innehöll ett tillräckligt material, äfven statistiskt och industrielt, men saknade lämplig disposition för den fysiska jordbeskrifningen. Med historien var klen bestäldt. Läroboken var allmänna historien i Regnér's första begrepp, och medeltiden förblef för oss rätt ett mörkrets tidevarf, af hvilket vi knappt sågo en skynt. »Fäderneslandets historia» lästes ur Wählin, en författare med stor svensk patriotisk pathos, men som naturligtvis lemnade Finland för oss i medeltidens antydda mörker. I tyska genomgicks Stridsbergs och Heinrichs läseböcker, af hvilka den senare innehåller icke obetydliga profstycken ur Tysklands nyare litteratur. Schiller's beskrifning t. ex. på Magdeburg's belägring och slaget vid Lützen lästes och omlästes väl många gånger af andra än mig. I franska lästes Gedike's läsebok och Telemaque, största delen. Benzeli's teologi på latin utbyttes senare mot ett modernare, troligen dåligt kompendium af Renström. Retorik, jag tror ett utdrag ur Ernesti, lades snart *ad acta* och ersattes af en handskrifven prosodi.

Ordningen var den, att hvarje termin börjades med repetition från och med katekesen och Streling, ännu på rektorsklassen. I latin och grekiska repeterades större eller mindre del af det lästa, skilda delar på särskilda terminer. De officiis, som utgjorde egentliga underlaget för den grammatikaliska resolutionen, genomgicks i korrterare lexor. Justinus repeterades icke, utan man läste raskt framåt. Likaså i franskan. Att på tredje klassen Cornelius repeterades från början hvarje termin förstås af sig sjelf. Så tillgick äfven med Euklides och i historie. Likaså är det sjelffallet, att såväl här som på de högre klasserna hela repetitionspensum för timmen icke kunde förhöras vid senare repetitioner. Förhör skedde i lösbrutna stycken. Och det var en stor förtret, att för någon kamrats slarf få samma pensum till nästa timme. Fästes på någons okunnighet icke afseende, var detta en vink, att han icke skulle uppflyttas vid nästa examen.

Till detta trägna repeterande har man nuförtiden icke tid. Man inser och erkänner icke, att det utgör en tidsbesparing. Ty det är en gifven sak, att hvarje framsteg sker lättare och säkrare, ju fastare det redan lästa och lärda är inpregladt. Repetitionerna taga också ringa tid, när de förnyas hvarje läsetermin. Lärjungen lär sig derigenom äfven känna, i hvilka delar han har en svag sida, och han använder vid repetitionen på dem sin mesta möda. Likaså är det vid repetitionerna, läraren lär sig känna, hvad hvarje lärjunge vet och kan.

En märklig sak är, att man under en kurs om 7 å 8 år hade endast fyra lärare, de i ryskan och räkning samt sångläraren oberäknade. Och som på min tid läraren på tredje klassen befordrades till konrektor, hade jag under hela min skoltid egentligen blott tre lärare, af hvilka en i sex års tid. Såsom konrektor undervisade han i matematik, grekiska och delvis i latin.

Att tillsättandet af ämneslärare på högre klasser är en fördel, synes obestriddigt, förutsatt att undervisning och pensa stå under noggrann kontroll. Ty läraren skall häri följa skolans gifna ordning, och ändring i densamma bör endast efter omsorgsfull pröfning tillåtas. Sådant förhållandet nuförtiden är, har ämnesundervisningen ökat lexläsningen. Äfven i normalskolan, der de unga timlärarne bäst skulle behöfva kontroll, saknas densamma, troligen af skäl, att öfverlärarne, hvilkas förnämsta åliggande borde vara att öfvervaka och leda undervisningen på hela skolan, sjelfve hafva för många undervisningstimmar.

Ett annat framstående förhållande är, att så många nya läroämnen sparades till de båda högre klasserna. Att detta var en klok anordning, är min öfvertygelse. En äldre lärjunge förbyllas mindre af läroämnenas mångfald, och han lär sig på en månad detsamma, som mödosamt hos en yngre inpreglas på ett år. Frågan om den ordning, i hvilken ämnena böra inträda, är väl svår att lösa i ett land, der språkstudierna nödtvunget äro så mångfaldiga. Men ett viktigt skäl talar därför, att någon tidigare period bör egnas främst åt de gamla språken. Ty dessas lärande skulle eljest upptaga en alltför stor del af lärotiden på de högre klasserna. Och den nödvändiga grammatikaliska utanläsningen lämpar sig äfven bättre för en tidigare ålder. Den gamla skolans största brist var utan tvifvel saknad af undervisning i modersmålet. Och då här i landet en sann medborgerlig bildning fordrar undervisning i två språk, synes det vara riktigt, att början göres med denna, ehuru väl denna början bör vara gjord i de lägre skolorna, icke besparas för lärdomsskolan; ty de förra kunna och böra inrättas i hvarje stad och kunna bevistas af lärjungar i en tidigare ålder, utan att desse skiljas från hemmets vård, åtminstone icke alltför långt från dess tillsyn. Men att dertill lägga ryskan från första steget i skolan, detta är ur pedagogisk synpunkt minst sagdt vildt.

Ty öfverhufvud är skolan icke till, för att lemna en undervisning, hvilken skulle motsvara s. k. praktiska behof. På hvarje stadium skall undervisningen afse endast och allenast, att meddela lärjungen förmåga och håg att genom fortsatta studier förkofra sitt votande. Från denna regel är icke ens specialskolan undantagen; än mindre folkskolan och

borgarskolan. Skilnaden mellan dessa och lärdomsskolan är blott den, att i de förra undervisningskursen avslutas, medan den sistnämnda förut-sätter dess fortsättande vid universitetet. När en antagligen officiös författare i allmänna tidningen förmenar, att äfven universitetet skall vara en läroanstalt för bildande af embetsmän, talar han om en beklaglig missriktning och om universitetsundervisningens största lyte. Ty om äfven kommande embetsmannaverksamhet afses, är dock hvarje afsteg från ett sannt vetenskapligt studium en olycka för den allmänna bildningen i landet. Men man synes icke tilltro någon människa förmåga att på egen hand inhemta kunskap efter lust och behof, om icke allt detta inpluggats såsom en lexa, uppläst vid ett förhör. Och man har icke tillit till, att ett inträngande vetenskapligt studium af någon del af läroämnet är det enda medel, som ger både lust och förmåga.

Ur denna synpunkt bedömer jag äfven frukterna af undervisningen i Uleåborgs skola. Under terminerna hade jag ringa tillgång till andra än skolböcker. Dessutom hindrades extraläsning — icke af lexorna, utan af lekarne. Vid första vårdag börjades fogelfångsten, först snösparfvar, sedan domherrar, nattvakor och hämplingar till dussintal, hvilka efter skedt urval senare åter lössläpptes. Sedan vidtog bollslagningen, hvarje ledig stund, förfärdigandet af videpipor och målade käppar icke till förglömmades. Så kom simningen och vistelsen på småholmarne vid elfvens utlopp, der ypperligt tillfälle fanns att placera vattenqvarnar och låta lekbåtar gå utför de små elfgrenarne. På hösten fanns mindre anledning till utflygter, endast lingonplockning och potateshöning i rieugnarne, ända till dess kölden kom med isen och snön, med kälken, skidorna och skrimnskorna, för hvilka elfvens flödvatten beredde ständigt nya banor. Dock läste jag bibeln framförallt, en Kristens resa och Qvinnospegehn m. fl. gamla skrifter. Men under vinterferierna hade jag rik tillgång till litteratur och kunde isynnerhet fylla bristerna i den historiska skolläsningen med läsning af Dippold's historiska föreläsningar. Angelini's historiska handbok för fruntimmer, som den tiden var allmän i familjerna, äfven några häften af 18:de århundradets krönika. Resebeskrifningarne gäfvo vetande om södra hemisferens kuster och öar, men de europeiska folkens lif förblef tillsvidare i halfdunkel.

Efter studentexamen lyftades åtminstone en flik af denna slöja genou bekantskapen med den tyska klassiska litteraturen. Herder och Schiller blefvo de främsta. Men tillgång till denna litteratur i ganska vidsträckt omfång var just då öppnad genom Bruzeliu typografiskt mycket skrala upplagor, hvilka dock gjorde god tjänst. Detta skulle icke förtjena nämnas, om det icke erinrade, att alltså skolkunskapen i tyska språket varit temligen god, och att denna läsning icke tillhörde teologiska seminariexamen, för hvilken jag då beredde mig. Jag kunde ännu uppräknas ganska allvarlig historisk läsning, men det blefve läsaren alltför tråkigt. Tilläggas må endast, att i den svenska litteraturen den tiden namnen Tegner, Geijer, Atterbom ännu voro färska, samt att den erbjöd äfven numera glömda öfversättningar såsom af Hallam's Medeltidens historia, Young's Sömlösa nätter, Tasso m. m. Mot allt fransyskt hade jag på någon för mig okänd väg insupit en aversion, som följt mig

lifvet åt, äfven sedan jag med nytta och nöje lärt känna mycken fransk allvarligare, värderik litteratur. Ett försök den tiden med Henriaden, som lästes i Abo skola, utföll tråkigt.

Allt det anförda syftar att visa, att den gamla skolan lemnade själen öppen och mottaglig för studier *con amore*. Vetandets värld syntes mig så stor, ett obekant, lockande land; jag visste ännu så litet; allt var så tjugusande nytt. Denna är min hägkomst från den tidens intryck.

Förhåller det sig icke på samma sätt med nutidens ungdom? Jag betvivlar det. Den är trött och blaserad af mångvetande, ett lexvetande, som dödar, icke lifvar hågen. Något verkar det visst, att nutidens litteratur är jämförelsevis andefattig, samt att dagbladsytlighet och politiserande hos ungdomen förstör alla högre intressen. Då var ännu äfven Shakespeare en nyhet — i Schlegel's öfversättningar. Tysklands stora litteraturperiod var då just till ända, den romantiska var ännu i görande, äfven i Sverige. Det var ännu en upprörd litterär tid, under den nyss inträdda politiska hvilan.

Men kom man från skolan okunnig i något ämne, så var det i naturvetenskap. Det är ju förskräckligt! Ja, men man kan ändock hjälpa sig genom lifvet och efterhand återtaga det försummade. Så fick jag snart nog Liljeblads flora i hand och kom mig småningom till en nätt samling af inhemska vexter — dock alls inga kryptogamer. Nilssons fauna, däggdjuren, var ny och bjöd en mycket intressant lektyr, om man blott icke brydde sig om dimensionerna i tumtal. Eulers bref likaså läste man med stort nöje. Jag försökte efter hans anvisning göra ett eldsprutande berg, ett par tum högt, jag tror med jernfilspån och svafvel, men — det misslyckades. Litet vatten skulle pågjutas; men berget blef småningom genomvått, utan eruption och eldfenomen, hvilket svårigen skulle kunnat åstadkommas ens med tillhjälp af en lunta.

Erfarenheter, sådana som de meddelade, kan gerna ingen anföras ur någons annans lif än sitt eget. Man måste alltså hållas ursäktad. Säkert hade många mina samtida från skolorna icke lika tillfälle och ledighet till mångläsning som jag, hvilken hade 5 à 6 år att vänta på den föreskrifna preståldern. Men de flesta, som öfverleva, torde dock hafva liknande minnen. Och det saknades ingalunda samtal och dispyter öfver det lästa, ehuru visserligen främst med aspiranter till graden. Från Uleåborgs skola erinras jag om min sidokamrat Samuel Berg. Han blef jurist, men har skrivit finska dikter, bland dem en den skönaste invocation till fäderneslandet, i elegisk form. Något yngre var Kemell, prest, likaså poetiskt begåfvad och en föga nog öfverträffad öfversättare på vers och prosa. Med en känsla af stolthet har jag ännu bland vetenskapssocietetens flitigaste observatorer sett namn på landtprester, som gjort sin kurs i Uleåborgs skola, utan att hafva läst ett iota i naturvetenskap. Jag anför dessa exempel, för att icke nämna magistrar, hvilka ju *ex officio* borde idka fristudier.

Är det då meningen yrka, att naturvetenskapens uteslutande är det för skolan rätta? Ingalunda. Men det är önskligt, att dessa studier icke må öka lexornas tal, utan bedrifvas genom muntlig undervisning och föreläsning. Vigtig är isynnerhet naturalhistorie, såvidt nemligen som lär-

jungen kan förändras att sjelf examinera och samla. Det vänjer vid uppmärksamhet på omgifningen och vid egen observation, hvilket är hufvudsak. Sysselsättningen dermed har också ett betydelsefullt sedligt inflytande.

Det behöfver icke tilläggas, att naturvetenskapen icke saknade älskare, och utmärkta sådane, på den gamla skolans tid. En större skara åhörare och lärjungar, än Hällström, von Bonsdorff och Sahlberg samlade omkring sig, lärer icke senare fyllt lärosalarne. Och de voro icke alla kandidater. På Hällströms kollegier sågos äfven äldre tjenstemän, på von Bonsdorffs blifvande prester och jurister.

Sist talar jag om de positiva skolkunskaperna. De omfattade egentligen blott grammatik och geometri, dertill förmåga att läsa icke blott en latinsk auktor, utan en författare, i hvilket språk som helst. Ty denna är frukten af en grundlig grammatikalisk latinläsning, att den ger lärjungen förmåga att reda sig. Denna vinnes icke, utan att studium koncentreras hufvudsakligen på ett språk. Att för ändamålet intet språk är lämpligare än latinet, har erfarenheten tillräckligt bevisat. Intet annat språk har dess syntax; och det är denna, hvarpå allt gagn af språkstudium beror. För en bisak må man anse, att latinet är hela franskan och halfva engelskan — öfriga romaniska språk att förtiga, samt att alla vetenskapers terminologi är främst latinsk, såsom de också alla talade latin ännu för 150 år tillbaka, och de flesta på detta språk ega öfverträffliga arbeten, hvilka ingen verklig vetenskapens idkare kan lemna ur sigte.

Det behöfver icke sägas, att latinet och grekiskan gaf en seminarist ringa besvär. Och så litet hade det noggranna bråkandet med *De officiis* väckt leda, att jag senare för kandidatexamen läste om arbetet med *Garve's* öfversättning och långträdiga kommentarier. Visst kändes det litet tungt att såsom femårig student taga *Buttmans* grekiska grammatik i hand och beskedligt börja med *Anabasis*. Men jag minnes, att jag före slutet af samma år kunde läsa en rapsodi om dagen i *Odysseen* och likaså betydliga pensa i *Herodotus*. Hurudan än den matematiska undervisningen må hafva varit; men mig veterligen läste man *Forssells* algebra alltid på egen hand. Föreläsningarne begagnades först för de högre graderna och för trigonometrin, ehuru väl mången äfven i denna läste utan ledning. Medgifves dock, att två grader algebra lämpligen tillhöra skolkursen och kunna med lätthet läras. Men på lärdomsskolan är trigonometrin, äfven den plana, rent öfverflöd, emedan den är föga bildande — ens i matematisk mening.

Men för att komma till ett slut, öfvergår jag till den gamla skolans disciplin. Disciplinen i en skola beror helt och hållet af föreståndaren och kan derföre vara god under alla systemer, med undantag dock för det filantropinistiska. Som skolan i Uleåborg på min tid hade en duglig rektor, så var disciplin förträfflig. Riset var dess stöd — det är obestridligt; men det begagnades föga af de tre antydda lärarena, af rektor minst. Också apologisten gjorde föga bruk deraf för sin ohyfsade skara — för oss kunde det icke komma i fråga. Till andra klassen kom en prest och med honom gråt och tandagnisslan. Men detta väckte allmän ovilja hos öfriga lärare och lärjungar. Man sade, att han fått behörig varning; öväsendet saktades, och han afgick efter ett par år.

Rektor styrde hela sällskapet med en blick; för den blef allt orörligt och tyst som muren. Denna respekt utgjorde hans fägnad, och när han haft tillfälle erfara något framstående prof derpå, kunde hans klass vara säker att få en glad timme. Han var då så upprymd, talade mycket, och man hörde honom gerna, ty han lade sina ord väl, hvartill kom, att vid sådana tillfällen förhörandet blef en bisak. Kustos i skolan skulle ansvara för allt, som hände; och engång inträffade det förskräckliga, att kustos fick aga, emedan han varit frånvarande och icke kunde uppgifva en skyldig. Det var en allmän skandal — men man kunde dock icke bestrida, att det var någon reson deri. »Pojke, vid dina år hade jag ögon som en falk!» plögade rektorn säga. De ögonen hade han väl i behåll, med gråa buskiga ögonbryn öfver dem.

Kustos var en rektorist i tur för veckan. I en särskild bok textade han öfverst på en sida titel och namn, derunder »*procustos*,» den i turen närmaste, »*clavigeri*,» »*virgarii*,» »*ramos pini ferentes*,» »*pavimentum scholæ verrentes*.» Klavigererna medförde om morgnarna någon smörgåstraktering, och kustos lät nådigt sig smaka. Var han frikostig, bestod han om lördagsmorgon hvetbröd till den mjölk, som klavigererna medfört och kokat. Desse delade vid tjensteombytet lördagsmiddag de öfverblifna risen, hvilka nästa veckas virgarii köpte af dem, för slantar eller för öfverenskommet antal slag, som de med stoiskt lugn läto slå sig på den utsträckta handen. Det var den tidens sätt att uppmuntra sparsamheten. Kustos förde under lärarens frånvaro ett enväldigt regemente, som dock hölls i tygel af allmänna opinionen. Att klaga hos rektor skulle icke varit godt.

Oordningar utom skolan förekommo en tid, då på högsta klassen suto öfver tjuguåriga lärjungar, som råkat i krig med stadens drängar och annan ungdom af samma klass. Desse hade till anförare en enögd hjelte, som allmänt kallades »*Klingspora*», fältmarskalken till ära. Slutet blef en sträng ransakning och afstraffning. Jag hade skickats att bära en knippe käppar till ett skolgossquarterm, der kämparne en qväll skulle samlas, och lefde i stor fruktan att dragas till rätta för denna transport — men fick lyckligen förblifva i min obemärkthet.

Sedligheten hos ungdomen var, såvidt jag känner, tadellös.

Vi stiftade ett sällskap, som hvarje lördag samlades och dömde sina ledamöter till böter för grofva ord mot kamrater, för svordom m. m., jag tror väl äfven för opassande uppförande mot lärare. Af de många styfrarne och skillingarne samlades en kassa, som användes att köpa hvitt franskt vin, hvilket med kringlor dertill dracks den 1:a Maj ute på fältet under bollslagningen. En gång föranleddes vi vid slutet af den sista hösttermin, vi voro på skolan, att samlas hos en redan gammal man i vår afdelning, för att dricka punsch. Utgången är lätt gissad; kalaset blef vedervärdigt i åminnelse. På detta afsteg när voro vi till sista stund verkliga pojkar.

Några litterära öfningar förekommo icke. Men ett par utmärkta sagoberättare funnos, och det var en högtid att höra dem förtälja sagor, så långa, att berättelsen någongång upptog ett par qvällar. Vårt samtals-

språk var finskan. Men vid de nämnda sällskapssammankomsterna skulle man tala svenska; — eljest böter.

Man diskuterar mycket skolans uppfostrarekall. Skolans uppfostran är och skall vara medborgerlig. Mera bör af densamma icke begäras. Lärjungen skall lyda, iakttaga ordning, läsa, uppföra sig väl derföre, att detta är lag, att det åligger alla. Ingen annan grund behöfver för honom angifvas. Med tiden kan han hänvisas till samhällsordningen och till sin pligt, att göra skolan heder och att i en framtid tjena fäderneslandet, hvars vård han åtnjuter. Att bringa skolungdom att tala sanning, då en föregången oordning fordrar det, pröfvar lärarens förmåga. Men det kan lyckas. Sqvaller får icke tillåtas; men kustos eller primus på klassen eller annan, hvilken det på embetets vägnar åligger, skall i allas närvaro afgifva sannfärdig berättelse. Läraren måste stundom blunda eller låta det vara vid en allmän förmaning, uttryckligen tillsägande, att han icke vill känna den skyldiges namn. Men i svårare fall skall sanningen fram, kosta hvad det vill. At lärjungarne kan lemnas valet mellan egen bekännelse eller anmälan genom primus. Rektor i Uleåborg förstod sköta detta högst viktiga ärende, dock kanske icke med tillräcklig konsekvens.

Upp- eller nedflyttningar på afdelning brukades i allmänhet icke. Något undantag kunde förekomma vid flyttning till ny klass. Det är afgjord sak, att hvarje skolgosse gerna behåller sin sidokamrat, och att flyttningar endast väcka klagan öfver mannamon och orättvisa. Betyg med vitsord och rösttal voro okända. Oftast medföra de samma verkan som flyttningarne. Men allt detta har en vida förderfligare inverkan. Det fostrar fäfänga, äregirighet, ofta ögontjeneri, afund och arghet mellan lärjungarne. »Utdela med ens titlar och ordnar!» tog jag mig engång friheten tillråda lyceilärarena. Besynnerligt nog följdes sådant icke, ehuru uppenbart är, att förfarandet, isynnerhet ordensutdelningen, än säkrare skulle verka, hvad som åsyftas med flyttning och vitsord. En skolgosse skall tadlas, men aldrig berömmas. Han kan aldrig göra mera, än uppfylla sin skyldighet. Undgår han tadel, vet han, att han så gjort; och detta bör vara honom nog. Annat är det, att loforda en afdelning eller en klass eller hela skolans ungdom, till och med att gifva en lofdag till belöning. Men äfven detta bör ske med yttersta försigtighet. Man bör vara väl säker på sina gossar, för att riskera det. Ty redan nästa dag kan gifva stor anledning till tadel — och både lärare och lärjungar stå då bra flata för gårdagen.

Samma pedagoger, som utdela bifallsröster och låta sina klasser »väfva vadmal,» uppställa dock den såkallade principen, att skolstraffen icke få vara utskämmande, och använda derföre äga i enrum — en afskyvärd konsekvens. Tvärtom: all bestraffning skall ske inför klass, om icke förseelsens beskaffenhet bjuder förmaning i enrum; ty det är just skammen inför kamraterna, som skall verka både på dem och på den skyldige. Skulle i menskliga samlifvet icke aktningen för andras om-döme, farhågan att skämma ut sig, binda individen, skulle last och brott vara regel, icke undantag. Här förordade offentlighet ger äfven största utrymme för den mildaste straffart, förmaningen. Förmaning inför hela

skolans ungdom är redan ett svårt straff, men äfven i hög grad verk-samt. *Probatum est.* Deremot är allt offentliggörande utanför skolan af skolungdoms förseelser högst förkastligt. Skäl är icke, att ens meddela åt föräldrar hvarje småsak. Hvad skall en fader kunna tillgöra t. ex. dertill, att pojken pratat med sidokamrater och derför blifvit straffad, om han upplyser, att han svarat på en fråga eller kanske bedt kamraten t. ex. När dylika små anmärkningar oftare återkomma, blir inverkan af meddelandet till hemmet allt mera gagnlöst. Man har också för sed, att gifva vitsord för uppmärksamhet. Men icke kan en fader, om gossen anmäles för ouppmärksamhet, säga honom: »du har en dålig lärare; en duglig lärare har aldrig ouppmärksamma lärjungar.» Då öfverläsning aldrig sker på skolan, kan icke heller fliten af läraren bedömas. När gossen hvarje stund i hemmet hänger öfver boken, såsom väl de flesta skolgossar nuförtiden måste göra, är det en fader svårt att till ett sämre vitsord om flit lägga sina förebräelser. Ett meddelande vid månadens slut är tillräckligt; enda rubrik: *Uppförande*; enda vitsord: »tadellöst.» Detta är nog för alla parter. Utomordentliga fall fordra naturligtvis undantag; och när vitsordet icke kan gifvas rent, må orsaken förklaras.

I den gamla skolan i Uleåborg saknades allt meddelande mellan lärare och målsmän, om icke troligen muntligt, då tillfälle dertill erbjöd sig. Och detta var en brist; ehuru visst dess afhjelpande haft sina svårigheter för lärjungar, hvilkas hem på 20 å 30 mils afstånd delvis saknade all postförbindelse med den öfriga världen, och hvilkas målsman i staden var någon dagsverkare eller företrädesvis någon gammal gumma. Bristen ersattes dock af förhållandet mellan lärare och lärjunge. Den mångåriga dagliga förbindelsen dem emellan hade till följd, att de kände hvarandra i botten och fostrade vanans ömsesidiga tillgifvenhet. Ett begånget fel eller en försummelse bedröfvade äfven lärjungen för denna tillgifvenhets skuld, och han kände, att af samma skäl kamraternas ogillande tryckte honom, äfven om detta icke uttalades, som likväl stundom hände. Å andra sidan tyckte man sig i lärarens missnöje alltid läsa en skymt af: »också du, min Brutus!»

Rektor, som hade så stor respekt med sig, var Johan Höckert, senare kyrkoherde i Pedersö. Han var en för Uleåborg ovanligt fin verdensman, en rektor, som bodde elegant och hade en rik vinkällare, såsom vi fingo tillfälle erfara vid stadens brand i Maj 1822, hvilken, i förbigående sagdt, gjorde slut på skolgången och äfven befriade oss från abiturientexamen. Han befann sig alltid litet på scenen; men detta hade på oss endast den verkan, att äfven vi på hans timmar kände kothurnen under våra skosulor, visserligen ett ringa stycke af densamma, men dock så stort, att det hos oss väckte känslan af vår värdighet och sträfvandet att i vårt beteende iakttaga den.

Konrektor var Jakob Frosterus, äfven han senare kyrkoherde i Muhos. Han var, hvad verdensmanskapet angick, en antipod till rektor, hade tidigare namn om sig att vara en sträng lärare, och lemnade på tredje klassen riset icke obegagnadt, men var outtröttligt nitisk, gudfruktig, flärdlös, i botten ren och hjertagod. Hans sätt verkade dock, att honom speltes månget luffens, t. ex. några krutkorn inlades i ljus-

saxarne o. s. v. Men när alltför öfverdådiga eller till sinnelag dåliga sujetter försökte att med gröfre tilltag hämnas någon liden motgång, nedslagos sådana försök af allmänna rösten. Ehuru hans lärometoder ingalunda utgjorde mönster, är det dock säkert, att det grundligaste vefande, vi från skolan medförde, hade vi inhemtat under hans ledning.

Simon Wilhelm Appलगren var min lärare på andra klassen och en kortare tid såsom vikarie på den tredje, till hvilken han sedan avancerade. Han blef sedermera efter Höckert skolans rektor och slutade också han såsom kyrkoherde, nemligen i Gamlakarleby. Jag föreställer mig, att denna utsigt till prestaembetet icke saknade ett välgörande inflytande på den gamla skolans lärare. Appलगren var en ståtlig, lång och vacker man, prydd i sitt yttre. Hans lynne var glad och skämtsamt, och det var en pina att blifva föremål för han gyckel. Ris begagnade han icke; men han konfiskerade käppar och trähamrar, som vi medfört till skolan, och begagnade dessa, så att det sved i skinnet — allt under qvickt tal och skrätt. Hans vikariat på tredje klassen inträffade, medan skola ännu hölls i fattighuset. Klassen hade der två mindre rum, och medan ena afdelningen förhördes i det yttre, satt den andra för öfverläsning i inre rummet. Det föll engång denna, då den högre afdelningen, in att stänga dörren och föra oljud. När Appलगren skulle in, lade sig hela svärmen mot dörren. Ett kraftigt tag af hans hand kastade sällskapet kring golfvet. Nu grep han några de största, en efter annan i nacken, lade stående på en fot deliquenten på det andra upplyftade benets knä och använde en af de konfiskerade käpparne, ingalunda för syns skull. Dermed var saken afgjord, *sine ira et studio*. Ett intryck deraf var allmänt, äfven hos oss åskådare på nedra afdelningen, nemligen den uppriktigaste beundran för hans omätliga kroppsstyrka. Blef han någon gång ledsen, så vågade ingen knysta, och en förskräckelse genomfor den, som icke var sadelfast i lexan, utan att jag likväl vet, att hans vrede någonsin skulle medfört vidare följder. Huru det dock var, verkade detta sätt hvarken disciplin eller duglig läsning, och man sade, att skolans ordning under hans rektorat försämrats. Såsom bekant, började han med en dåvarande kollega, A. Nyman, utgifvandet af Oulun Wiikko Sanomat, skref sjelf deri med stor talang och i ett vackert språk, Uleåborgs-dialektens, som obestriddigt mest närmar sig ett bildadt skriftspråk.

Vid åtanken på dessa mina lärare förebrår jag mig att hafva delat vår vanliga tröghet och att icke med ett ord, med några skrifna rader, hafva i en senare tid för dem uttryckt den tillgifna tacksamhet, jag aldrig upphört att för dem hysa. Nu äro de alla längesedan hädangångna. Denna uppsats kan numera endast bära vittnesbörd om den kärlek, hvarmed mitt minne ännu är fästadt vid den landsända, der jag lefvat endast lyckliga, sorglösa och dock för hela mitt lif fruktbringande dagar.

SKOLMINNEN FRÅN LUNDS STIFT.

Hågkomster från Karlskrona läroverk.

Av läroverksadjunkten *Magnus Lüzell*, Malmö.

På min elevtid under 1880- och början av 1890-talet benämndes skolan i dagligt tal stadsskolan, vilket ord uttalades i mindre vårdat språk stass-skolan. Detta var säkerligen en tradition från gångna tider.

Lokalerna hade fordom varit bedrövliga. Vanligen hyrde man i något enskilt hus. År 1825 inträdde emellertid bättre förhållanden, i det att Karlskrona stad inköpte en byggnad, belägen intill den nuvarande. Två år dessförinnan hade *Carl Anders Rääf* blivt skolans rektor, och han behöll ledningen därav till sin död 1869. Under hans rektorstid utvidgades trivialskolan, som omfattat 3 klasser från och med år 1741, med en apologistklass; och år 1858 förändrades trivialskolan till ett högre allmänt läroverk. Efter Rääfs död ställdes skolan under ledning av *Christian Victor Psarski*, vilken skötte rektoratet till år 1881. Genom att till läroverket donera hela sin förmögenhet, varav räntan skall användas till utdelandet av stipendier dels åt lärjungar, dels åt lärare vid skolan, har han rest sig ett varaktigt minnesmärke.

År 1882 blev den byggnad, vari läroverket nu är inrymt, färdig. Rektor var då *Ernst Alarik Wadstein*. Han var läroverkets chef åren 1881—1915, alltså i 34 år. Dessförinnan hade han varit docent i teoretisk filosofi vid Lunds universitet. Han var en mycket lärd man. Kristendom var under nästan hela hans läraretid vid läroverket hans enda undervisningsämne. Lektionerna bestodo ofta i föreläsningar, under vilka han gick vida utöver vad som stod i den kyrkohistoriska läroboken. Det gällde då för eleven att föra anteckningar och till nästa lektion lära sig icke blott vad som stod i läroboken utan även vad som meddelats under föreläsningen. Måhända var undervisningsmetoden litet besvärlig för de mindre studieintresserade, men för dem, som efter avlagd studentexamen skulle åhöra föreläsningar och övningar vid någon högre läroanstalt, var detta undervisningssätt en god förövning. »Vilken teologisk skola, han (d. v. s. Wadstein) representerade», säger en minnestecknare, »kan jag icke nu avgöra. Hans undervisning var ortodox. Det torde kunna sättas i fråga, huruvida han innerst utan reservation anslöt sig till den ortodoxa riktningen. Måhända kan namnet Martensen, den bekante danske etikern, angiva de linjer, som hans teologiska tänkande följde.» Såsom vältalare besatt han en glänsande retorik, och denna framträdde särskilt vid de stora minnesfesterna, t. ex.

Tegnérfesten den 13 nov. 1882 och Luthersminnet den 10 nov. 1883. En lundasångare har berättat, att det tal om sångens förädlade makt som rektor Wadstein höll efter en lundastudentsångarnas konsert i Karlskrona var ett av de ståtligaste, som hölls under deras långa turné genom landet. Till sin yttre gestalt var han högrest och imponerande. Skolpojarna kände, när de stodo inför honom, en utomordentlig respekt, och de anade, att hans intelligens var vida över det vanliga måttet.

I klass 1 verkade i många år adjunkten *Fredrik Julius Halck*, en snäll och rar »farbror» gentemot sina skyddslingar. Hans lärarebana avbröts emellertid helt hastigt på våren 1883, då han blev innebränd under en eldsvåda, som härjade svårt i den trånga, numera försvunna Guldsmedsgränden och under vilken flera människoliv spilldes.

I andra och tredje klasserna undervisade adjunkten *Nils Lundborg* i ämnena modersmålet och tyska. Han hade en utomordentligt kraftig gestalt och förfogade över en härligt klingande baryton. Före sitt tillträde till adjunkturen i Karlskrona hade han vid Lunds högre allmänna läroverk tjänstgjort både som sång-, gymnastik- och ämneslärare. Han anlätades ofta i Lund för solopartier i körer. Sålunda sjöng han solot i den kantat, som av director musices vid Lunds universitet och organisten vid Lunds domkyrka Gnosselius komponerats till universitetets 200-års-jubileum år 1868.

För musiklivet spelade Lundborg stor roll i Karlskrona, särskilt under hans första tid där. Han ledde under flera år en sångkör, kallad den lundborgska. Den gav ofta konserter och åtnjöt stort anseende.

Som ämneslärare var han klar i sin framställning. I allmänhet var han godmodig till lynnet, men på grund av hans utomordentliga kroppsstyrka var den lundborgska rottingen fruktad; den tillgreps emellertid endast när det gällde grövre disciplinära förseelser.

En ytterst pliktroggen och samvetsgrann lärare var adjunkten *Peter Anselm Romberg*. Han var tillika mycket användbar på den praktiska pedagogikens område, i det han undervisade såväl i modersmålet, historia och geografi som i matematik och naturlära. Som modersmålslärare nedlade han ett ofantligt arbete på uppsatsernas rättande. Ofta skrev han flera rader mellan de av lärjungarna skrivna och omarbetade på det sättet den ursprungliga uppsatsen, så att det blev en mönsteruppsats. Vid geografiundervisningen användes uteslutande blindkartor, å vilka bergstrakterna voro tecknade så svarta, att man knappast kunde se de orter, som lågo på eller invid bergen. En yngling skulle under hela lektionen stå framme vid kartan och snabbt peka ut de orter, som nämndes under förhöret med kamraterna. Mycket ofta hände det, att

ynglingen icke gick i land med sin svåra uppgift, och då kommanderades en annan fram med kanske samma resultat. Var läxan svår, kunde det bli nog så täta vaktombyten. Resultatet blev en god kartkännedom. Metoden var god och synnerligen rekommendabel. Elevernas motvilja mot blindkartorna var så till vida berättigad, som de voro alldeles för mörka och därför svårtillgängliga.

Adjunkt Romberg var mycket socialt och politiskt intresserad samt författade flera artiklar i tidningar och tidskrifter i sociala frågor. Han var under en valperiod en av stadens representanter i Andra kamraren.

Mycket omtyckt av sina elever var extraläraren *Ivar Ugglä*. Han stod på mycket god fot med sina elever, var förtrolig och öppenhärtig mot dem, och detta uppskattades i hög grad. Det blev en glad stämning i klassen, utan att den tillbörliga respekten led något avbräck. I sin undervisning var han klar och redig; då det gällde att bevisa en sats i geometrien, fordrade han ett logiskt klart språk, och detta hade till följd, att undervisningen i geometri tillika blev en utmärkt övning i muntlig framställningskonst. Ugglä blev aldrig ordinarie lärare. Genom sin danskfödda hustru ärvde han så mycket, att han övergav lärarebanan och slog sig ned på en lantegendom i Mjövik i Nättraby socken.

Nils Albrekt Holger Ripa var en utmärkt skicklig och nitisk latinlärare. Outtröttlig var han, då det gällde att »nöta in» den latinska formläran. Men han var tillika ytterst kolerisk till lynnet, och det ringaste fel å lärjungens sida kunde förorsaka de våldsammaste lynnesutbrott. Ofta ställde han sig att gråta vid katedern vid konstaterad okunnighet, men sedan han väl gråtit ut, närmade han sig med bister uppsyn delinkventen, och då gällde det för denne att ögonblickligen svara rätt; i annat fall fick han »sina fiskar varma». Läsåret 1885—1886 var han lärare i modersmålet, tyska och latin i klass 4, å latinlinjen (d. v. s. i den klass, vari man gjorde sin första bekantskap med det gamla romarspråket). I förstnämnda ämne tillämpade han den metoden i fråga om uppsatsskrivning, att han lät eleverna, innan de fingo skriva in sin uppsats i skrivboken, på en bestämd dag hava med sig sina koncept. Så många lärjungar, som man kunde hinna med att behandla under en lektion, fingo läsa upp vad de presterat där hemma. Under uppläsningen gjorde läraren sina anmärkningar. Dessa togos ad notam såväl av den uppläsande som av dem, vilka gjort samma eller liknande fel. Detta var säkerligen ett gott pedagogiskt grepp. Dels slapp lärjungen mången gång att renskriva något felaktigt, dels besparades läraren mycket onödigt arbete.

Pojkar komma snart underfund med om en lärare lätt tager anstöt av pojkhys och icke förstår att med godmodig humor avväpna dem utan i stället kanske låter saken taga alltför stora proportioner; deras hjärnor börja då arbeta på att framkalla irritationsmoment. Exempel därpå fingo vi erfara esomoftast.

Att disputera med honom var lönlöst. En gång påstod han, att jag sagt felaktig ablativ-ändelse. Som jag visste, att jag svarat rätt, vågade jag vördsamligen försvara mig, men då fick jag mig en hel liten historia till livs. Han sade ungefär följande: »Hör du, L., jag skall tala om för dig, att det var en gång en bleking, som skulle disputera, och man påvisade för honom, att han i en fråga hade orätt, men han vägrade att ge med sig, och då sade någon till sist: 'Släpp honom, han är bleking, och en bleking ger sig aldrig'.» Därmed fick jag låta mig nöja.

Ripa var, såsom något framgår av det ovan relaterade, en mycket originell läraretyp, men jag vördar än i dag vid tanke på honom minnet av en person, som utförde en mycket gagnarik verksamhet.

En annan latinlärare var adjunkten *Frans August Bergström*, känd såsom mycket kunnig, framför allt i latin och historia. Lektoratet i historia och geografi samt modersmålet lät man en stor del av 1880-talet vara vakant, för att statskassan skulle besparas en del utgifter, och adjunkten Bergström fick under tiden tjänstgöra som vik. lektor. Han hade ett häpnadsväckande lexikaliskt vetande i latin. Då eleven »stakade sig» på ett ord i den latinska texten, kunde han utgå från ordets grundbetydelse, följa dess betydelseskiftningar, ända tills han kom fram till den betydelse, ordet hade i den ifrågavarande texten.

Vid sin historieunderundervisning var han ofta mycket originell. — — — — — Över Bergströms skämt låg det alltid något välvilligt och godmodigt, och därför var han omtyckt av sina disciplar, som gävo honom hederstiteln Pater. — Bergström blev sedermera kyrkoherde i Strövelstorp i nordvästra Skåne.

Latinundervisningen i de båda högsta gymnasieklasserna sköttes av lektor *Gustaf Ragnar Schlyter*, son till den berömde utgivaren av Sveriges landskapslagar professor Carl Johan Schlyter. Han hade bl. a. utgivit ett planscherk, benämnt *Monumenta antiquitatis*; det lät han oss då och då beskåda under någon lektion, och det väckte allmän tillfredsställelse. En gång om året bjöd han sjundeöverklassarna (motsvarande fjärderingarna i det fyraåriga gymnasiet) hem till sig. Där fingo de kläda ut sig i grekiska och romerska dräkter, stilenligt draperade, till stor förnöjelse för lektorn, hans familj och inbjudna gäster. —

Lektor Schlyter inlade under 1870-talet stor förtjänst om att det nuvarande läroverkshuset kom till stånd.

Lektor i matematik var en son till den förut omnämnde Carl Anders Rääf, *Carl Gustaf Salomon Rääf*. Han var en synnerligen samvetsgrann och plikttrogen lärare. Hans soignerade uppträdande och hans med latinska och franska ord smyckade och sirliga språk gjorde, att han på robusta skolpojkar verkade litet överkultiverad.

Mycket samvetsgrann och förtroendeingivande verkade lektorn i franska i 7:1 och 7:2, *Johan Adolf Gadd*. Han hade en alldeles utomordentlig förmåga att inpränta i skolpojkar professor Oldes digra franska språklära. Gadd var tillika ytterst rätträdig, jämn till lynnet och utomordentligt objektiv i hela sitt uppträdande. Därför var han också vördad och avhållen av sina elever. Då jag en gång av dåvarande professorn i romanska språk vid Lunds universitet, Fredrik Wulff, blev tillfrågad om vem som varit min lärare i franska och jag svarade: »Lektor Gadd», genmålde professorn: »Lektorerna Dubb och Gadd ha under en följd av år skänkt mig de bästa elever». Den vördnad och varma tillgivenhet, jag redan förut kände för min gamle lärare, blev ytterligare befäst, då ett erkännande kom från så kompetent håll.

Undervisningen i moderna språk på mellanstadiet, d. v. s. klasserna 4 och 5, samt i 6:1 och 6:2 (= första och andra ringen i det fyraåriga gymnasiet) sköttes bl. a. av adjunkten, fil. d:r *Isaac Asklöf*, en till växten liten man med svart peruk. Säkerligen ägde han goda kunskaper, särskilt i franska, men på grund av sitt mindre manliga och sitt eftergivande uppträdande inför pockande och lata skolpojkar var han ur stånd att injaga en hälsosam fruktan, något som invercade på kunskapsresultatet. Så mycket strängare blev arbetet sedan för lektor Gadd.

En annan lärare på samma undervisningsområde och på samma stadium var adjunkten *Philip Ljunggren*. Denne hade en mycket god disciplinär förmåga, var klar i sin undervisning och åstadkom goda resultat i klasser med ett färre antal elever. Men i en större klass blev det något sämre, därför att han vid textöversättning frågade eleverna i den ordning, i vilken de sutto i klassen. Han började då lektionen med att fråga: »Vem börjar i dag?» Sedan en elev svarat: »Det gör jag», yttrade läraren: »Nå, så kila på då!» Den pojke började, vid vilken förhöret slutade föregående gång. Detta sätt att förhöra ledde till att var och en beredde sig endast på det, han kunde räkna ut att han skulle få frågan på. Adjunkt Ljunggrens huvudämne var engelska. Vid 58 och 59 års ålder avlade han ett verkligt kraftprov. Han disputerade vid så hög ålder på en avhandling med titeln *On the auxiliaries*

shall and will in the English language, especially with regard to modern English.

Lärare i modersmålet i de tre högsta gymnasieklasserna och i filosofi var lektor *Carl Magnus Uno Eggertz*. Vid uppsatsskrivningen tillät han sina disciplar största möjliga frihet. Såsom lärare var han synnerligen välvillig, och hans goda hjärta gjorde, att han underkände endast i yttersta nödfall. Bland de få regler, som jag minns att han inpräglade i oss, voro dessa, att vi skulle erinra oss Thorilds ord: 'Detta är detta', att vi skulle förvärva oss vyer, och att vi vid val av ämne skulle välja det, som vi trodde oss bäst behärska, och icke av personlig fåfänga välja ett ämne, som vi trodde vara finare, men som vi icke hade förutsättningar för att gå i land med, en återupprepning alltså med andra ord av Sokrates' maning: »Känn dig själv!» Själv var han en språkkonstnär av rang, och det hade till följd, att han blev anlitad, då det gällde att fira någon märkligare händelse, vare sig vid läroverket eller inför Karlskrona samhälle. Bland hans kväden må nämnas: Prolog och kantat vid Tegnérifesten 1882; Prolog vid Luthersfesten 1883; Kantat vid folkskolans 50-års-jubileum 1892; Hymn vid högtidlighållandet av Upsala mötes trehundraåriga minne 1893; »Ur Elfte Carls saga» med kantat vid Karl XI:s-stodens avtäckande 1897. — Då vandraren kommer gående från norr in mot Hoglands park, ser han eller hon redan vid den norra parkporten en bautasten, varpå stå inristade två strofer ur Eggertz' Sång till Bleking. De lyda:

Härliga hembygd! Här våra fäder
krafterna prövat, plantat och plöjt,
timrat sig tjäll och vant sig att tämja
vindars och vågors väldiga makt.

Härliga hembygd! Högt vi dig älska,
vi, som i Bleking bygga och bo.
Tjusande, trolsk som nordiska tärnan
hägra du skall, var hamna vi må.

Fil. d:r *Anders Nilsson* var adjunkt i naturalhistoria, fysik och kemi. Ordet biologi såsom sammanfattningsnamn för zoologi och botanik förekom icke på skolschemat vid läroverken förr än i början av vårt århundrade. Man använde termen naturlära på neder- och mellanstadiet (motsvarande ungefär vår tids realskola) och naturalhistoria på gymnasiet. De lärjungar, som gingo på latinlinjen, togo »lilla studenten» (termen icke officiell) vid flyttning från 6:2 (motsvarande nu andra ringen på det fyraåriga gymnasiet) till 7:1. Ämnena tyska och

naturalhistoria avkopplas sedan från schemat, och det betyg, man fått i dessa ämnen vid nämnda flyttning, insattes sedermera i studentbetyget. I ämnet naturlära ingingo icke blott kurser i zoologi och botanik utan även i fysik, kemi och astronomi.

Anders Nilsson var såsom person ytterst välvillig mot dem, som kommo under hans handledning, och då han vid förhören mycket beagnade s. k. fyllnadsfrågor, vållade han sina elever icke några större svårigheter. Efter uppnådd pensionsålder slog han sig ned i Lund, där han gärna vandrade omkring på de platser, som varit honom kära under ungdomsåren.

Litet sträv och allvarlig i sitt sätt föreföll kristendomsläraryn *Rasmus Helgesson*. Han skötte också konfirmationsundervisningen bland läroverkets elever. Hans redbarhet och oskrymtade gudsfruktan gjorde, att hans elever hyste för honom såsom karaktär den största aktning. Han blev sedermera rektor i Ängelholm och därefter kyrkoherde i Kvidinge och V. Sönnarslöv i Skåne.

Adolf Fredrik Kullberg var karlskronabarn och blev efter avlagd fil.-kand.-examen e. o. lärare vid Karlskrona högre allmänna läroverk. Såsom sådan tjänstgjorde han 21 år, och efter denna långa tjänstgöring såsom extra ordinarie blev han adjunkt vid sin födelsestads läroverk. Han hade ett utomordentligt gott minne, och som han med starkt intresse följde med vad som hände inom Karlskrona hank och stör, kunde han i samtal med goda vänner verka mycket intressant. Att en sådan person också kunde göra historieundervisningen roande, då det gällde att framställa de agerande personerna, är tydligt. Av sina elever var han omtyckt för sin godmodighet och sitt överseende mot dem, som icke alltid handlade så överlagt.

På grund av sitt rättframma, flärdfria, städse korrekta och välbalanserade uppträdande var extraläraren *Karl Edvard Leufvén* mycket omtyckt av alla, med vilka han kom i beröring. Efter 11 års tjänstgöring såsom extralärare vid läroverket blev han adjunkt i Borås i modersmålet, engelska och franska.

Musiklärare vid läroverket och tillika organist vid Karlskrona stadsförsamlings båda kyrkor var *Johan August Ashling*. I den lägre sängavdelningen fingo även de icke med sänggröst begåvade skolpojkar vara närvarande vid lektionerna men endast såsom åhörare. Man väntade förmodligen, att sänggrösten skulle komma med tiden. Men i regel kom den icke, och då de tyckte, att det blev för tråkigt att sitta sysslösa, kunde de icke avhålla sig från att begå hyss, och rottingen eller ett spelande på näsan uppåt-nedåt fick då kalla dem till ordningen.

Gentemot mera musikaliskt begåvade elever var han mycket hjälpsam, och säkerligen hade hans efterträdare *Svante Sjöberg* honom att tacka en hel del för underlättandet av utbildning i musik och sång. Svante Sjöberg blev sedermera Asklings efterträdare och kom att spela en dominerande roll i Karlskrona offentliga musikliv.

En synnerligen energisk gymnastiklärare var kaptenen vid Norra Skånska infanteriregementet *Carl August Bergman*. Vid avskedet ur aktiv tjänst erhöll han majors titel. Från den trähäst, som stod i ena ändan av gymnastiksalen, kunde han överblicka sina pojkars rörelser, och om någon gjorde sig skyldig till lättja eller försummelse, var kaptenen vips nere i salen och lät honom genast få del av hans lilla florettstump. Tiden utnyttjades väl. Skulle man ha gymnastik t. ex. $1\frac{1}{2}$ 12 — 12, så måste man stå uppställd i gymnastikdräkt 5 min. före $1\frac{1}{2}$ 12 och vara närvarande kl. 12 precis vid den läroämneslektion, som då började. För att kunna göra det måste man ju sluta gymnastiklektionen 5 min. före 12. Men den energiske läraren höll en ibland så nära in till kl. 12, att man, allt annat än välklädd, sprang från gymnastikhuset över gården in i huvudbyggnaden.

Om teckningsläraren *Johan Jacob Silwén* skriver dåvarande rektor Lange i Karlskrona läroverks redogörelse för läsåret 1916—1917 bl. a. följande: »Med utgången av augusti (1916) erhöll teckningslärare Johan Jacob Silwén efter uppnådd pensionsålder avsked från teckningslärarebefattningen härstädes, vilken han i mer än 36 år till en början såsom vikarie och sedan (från den 1 februari 1883) såsom ordinarie innehåft och själv oavbrutet bestritt. Härmed ändades en lång och synnerligen hedrande verksamhet i läroverkets och ungdomens tjänst, buret av aldrig svikande plikt känsla, oförtröttat nit och varm kärlek till den konst, som Silwén själv med stor framgång utövat.» Han hade bl. a. restaurerat de gamla alseccomålningarna i Örberga, Vänge och Ö. Herrestads kyrkor.

Då man såsom jag uppnått pensionsåldern efter en mer än 40-årig lärareverksamhet vid offentliga skolor, vill man gärna kasta blicken bakåt och i minnet framkalla bilder av de gestalter, man mött under gångna dagar. Därvid ha för mig minnena från skoltiden framträtt starkt solbelysta. I den ovan gjorda skildringen har jag velat hugfästa minnet av de personer, för vilka jag hyser den största tacksamhet på grund av vad de betytt icke blott för mig och min utveckling utan även för otaliga andras, både sådana, som ännu leva, och sådana, som för länge sedan skilts hädan.

HÅGKOMSTER FRÅN LÄROVERK I FALUN, UPPSALA, NYKÖPING, VÄXJÖ OCH STOCKHOLM.

Minnen och reflexioner.

Av Lektor *Henrik Petrini*, Stockholm.

Om författarens folkskoletid och kateketiska intressen jfr *Arsböcker i svensk undervisningshistoria* nr 54—55. Här liksom där bibehålles — på hans begäran — stavsätt, ordförkortningar, kommatering etc.

1. Lärjunge i storskolan i Falun och Upsala 1872—1880.

Översikt.

Mot slutet av sommaren 1872 kom Pappa o sade till att jag skulle bereda mej på att pröva in i »storskolan», d. v. s. elementarskolan, till hösten. Jag hade inte tänkt på något sånt dä minsta, o nu var dä inte stort mer än $1\frac{1}{4}$ dar kvar att sammanfatta mina kunskaper på. Emellertid tycks dä ha gått bra i prövningen. Men för att kunna komma in måste man ha fyllt tie år före kalenderårets utgång; — jag fylde inte förrän under vårterminen. Denna formalitet ordnades fort nog o efter några dagar blev jag en »storskolsrätta» med pilar i mössan. På detta sätt undgick jag helt oförskylt den antagligen något hårdhänta ceremoni som kallades »invigning» o som jag året därpå hörde rektor Dahlbäck strängeligen förbjuda.

I samband härmed kan nämnas att jag, så vitt jag kan minnas, egendomligt nog aldrig har varit i slagsmål med någon kamrat. Men jag gjorde senare en iakttagelse angående olikheten i detta avseende mellan pojkarna i Falun o i Upsala, dit jag flyttade, när jag kom opp i femte klassen. När två falupojkar slogs t. ex. under en rast, stod de andra i ring omkring o såg på skådespelet i lugn o ro, hur dä än avlöpte. Men i Upsala såg pojkarna på tils de fick se vem som var starkast, o då hjälpte de honom att klå den svagare. Detta äcklade mej, o då kände jag mej stolt att vara dalkar.

Efter tre års Upsalavistelse flyttade jag tillbaka till Falun i klass 7:1. Min bror hade tagit studentexamen ett år före sina kamrater, o jag ville inte vara sämre, hälst jag hade genom min Upsalavistelse fått ett visst försprång framför kamraterna i dä svåraste ämnet, latinet.

Vid vårterminens början lyckades jag komma opp i sista klassen (7:2) o tog studentexamen vid terminens slut 1880. Samtidigt tog en syster till mej studentexamen, o hon var den första studentskan i Falun.

Rektor Dahlbäck i Falun liksom rektor Floderus i Upsala höll mycket god ordning i skolan, o dessa skolor hade rykte om sej att höra till de bästa i riket. Men förhållandena var nog lite annorlunda då än nu. Så hade gymnasistföreningen i Falun sista terminen en fäst för lärarna på gästgivaregården. Lärarna hade ett bord med konjaks-toddy för sej, o vi gymnasister höll till vid ett annat bord, där vi helt beskedligt fick nöja oss med att bara dricka den mer oskyldiga punschen. Men när lärarna var diskreta nog att lämna oss ensamma vid 1/2 12-tiden, så rusade pojkarna till magistrarnas bord för att vara mera kariga o dricka toddy. Men de återvände mycket snart till den söta punschen, där de stannade kvar till tvåtiden o härmade lärarna.

Vidare var dä sed, att när 7:2 fick veta utgången av student-skrivningarna, så höll de en fäst på hotell Greta som andra ungherrar.

En gång i mitt liv har jag känt en så intensiv glädje, att jag för ett ögonblick förlorade medvetandet. Dä var när jag med student-mössan första gången på huvut kastade mej från skoltrappan i armarna på mina yngre kamrater som tog emot mej o hissade mej. Med kran-sar o blombuketter tågade vi genom staden under avsjungande av stu-dentsången; alla människor var glada o fröjdade sej med oss. Ingen hade då ännu en tanke på att störa sin egen o andras medglädje med någon lumpen avundsjuka. O varför skulle man inte unna de unga att glädjas åt att ha hunnit förbi den första milstolpen på deras väg ge-nom livet!

Lärare.

Kucku Boberg var min klassföreståndare i de båda första klas-serna. Han hade behållit sitt öknamn ända från sin egen skoltid.

Han var snäll o oförarglig. För egen del är jag tacksam för att han inte störde mej under lektionerna i matematik, utan jag fick räkna för mej själv.

Pastor Gabrielsson var den hurtigaste o trevligaste lärare jag haft. Särskilt mins jag hur han brukade reservera en »ränskiva» åt oss småpojkar i ettan till rasterna, då han körde på oss i väldig fart så vi hamnade i en enda hög hela klassen vid ändan av banan som vi »skrillade» (åkte kana) på. O dä var han som skötte om första klassen på en utmarsch vid vårterminens slut.

En gång råkade han göra ett misstag, då han lärde oss att påsk-dagen är första söndagen efter första fullmånen efter Mariebebådelse-dag. Jag kom vid den tiden att snoka i en lär på vinden, o där hit-tade jag en del gamla almanackor. Nu var jag nyfiken att se när pås-ken inföll de olika åren, men så blev jag alldeles virrig. Hur jag än läste o läste kunde jag inte se annat än att påskdagen kom *före* Marie bebådelsedag i en av almanackorna. Nästa gång var dä jag som talte om för magistern mitt fynd, men han trodde mej inte, o jag stod på mej. »Ska vi slå vad?» sa den oförbränneliga Gabrielsson, men då jag avböjde, tillade han: »vi slår vad på dä sättet att om du förlo-rar så slipper du betala, men om jag förlorar, så får du tjugufem öre».

Nu var jag nyfiken att höra vad han skulle säga när jag föl-jande lektion lämnade fram almanackan för år 1856. Glatt o obesvä-rat tog han opp portmonnén ur byxfickan o sa: »Då ska du ha din tolvskilling då» — men påskdagens mysterium kom aldrig mer på tal. Mer överraskad blev han över att jag inte ville ta emot hans tolv-skilling.

En nästan lika glad o trevlig lärare hade vi dä o dä. Han hette *Jacobsson*, påstods dä, men tyvärr gav han bara gästroller. Kanske han gick provår. En enda gång i mitt liv har jag träffat honom sedan, o dä var när jag var i Härnösand o provade för lektorat, han var då rektor där.

I andra klassen fick jag göra bekantskap med den mångomtalade *magister Vahlin* i matematik. Redan första lektionen blev jag mycket stött på honom: plötsligt vänder han sej om o frågar mej vad dä var fråga om. Kan man tänka sej så oförsynt, vad har jag med deras räkning att göra? Aldrig i mitt liv har någon satt i fråga förut att jag skulle höra på vad de andra pjollrar om i räkning, hälst nu när jag hunnit med minst en hel årskurs mer än klassen. O än värre blev dä när jag fick ovet för att jag inte följde med o blev hotad med anmärkning för ouppmärksamhet om dä upprepades.

För rätten tyckte jag dä var opraktiskt att förslösa sin energi på primus i klassen, han klarar sej nog ändå. Men nu var jag slagen till en slant: hela läsåret fick jag sitta o stampa på samma fläck o inte lära mej ett tecken nytt, som jag inte kunde när jag kom opp i klas-sen. Dä är märkvärdigt vad en energisk lärare kan ha för en förmåga att döda en pojkes inträsse för hans käraste ämne! Men *en* sak fick jag lära mej av honom o den var jag tacksam mot honom för i hela mitt liv: han lärde mej att ta djupa tag när jag skulle röra om i eldbrasan o inte bara peta lite ovanpå glöden. Jag tillämpade lärdomen

sedan symboliskt på alla livets förhållanden, både på mina egna studier o min undervisning i mån av mina krafter.

O. V. Vahlin blev sedan riksdagsman. I riksdagen var han mycket högt uppskattad; lika mycket för sin ädla personlighet som för sitt skarpa förstånd.

I tredje klassen fick vi flera nya lärare, främst bland dem *Dön* (Döden) alias *lektor Alm*. Han gick helt opp i sitt ämne o hade en oerhörd respekt. Utanför skolhuset hade han anlagt en botanisk trädgård, o där uppehöll han sej när han hade en stund ledig. När han inte mer fans till, övertog staden denna skolträdgård o vandaliserade den med att göra en banal park av den.

Daljen, alias *Svedelius*, fick jag läsa latin för i fjärde klassen — förut började pojkar med latinet redan i andra klassen. Han var — numera — nödsakad att slå sin älskade »ille» i bänken istället för på vårt ryggslut. En gång blev han så arg att han slog ille så hårt i bänken att den gick sönder o den fria ändan av käppen kastades högt opp i luften. Med ens blev Daljen lugn, pekade på den i luften svävande käppbiten o sa: »ille». Men den latinska formläran slog han i oss så att den satt kvar.

I klasserna 5, 6:1 o 6:2 gick jag i Upsala katedralskola men återkom till Falu skola i 7:1 på hösten 1879, o flyttade på nyåret 1880 opp i 7:2.

Rektor C. J. Dahlbäck undervisade i svenska o filosofi. Som en rektor egnar o anstår såg han mycket bister ut men var i grund o boten en stor humorist. Han var mycket noga med att en svensk kria hade den rätta formen o dä rätta innehållet, något svammel tälte han inte. Tyvärr hade jag rätt svårt att på bara två terminer inrätta mej efter hans fordringar o var därför lätt om hjärtat när jag fick veta att jag var godkänd i studentskrivningen.

Ett opp o ett i minne var en liten halt snäll o intelligent lärare i fysik i 7:1. Kamraterna hade instruerat mej att man inte behövde svara annat än ja eller nej på hans frågor. Vi hade pumpen i läxa o han frågade en pojke:

»Hur många ventiler har en pump?» Den frågan kunde inte besvaras varken med ja eller nej o pojken drog till med »tre».

»Nej» sa lärarn »månne den inte har bara två?» O så fortsatte lektionen på dä angivna sättet.

Lektor Billengren, vanligen kallad »Billon», torde ha varit världens mäst härmade lärare på grund av hans egendomliga tonfall när han talade, o dä gjorde han con amore. Kamraterna förberedde mej på att

han talade själv hela timmen. Första gången jag hade honom hade vi en dubbeltimme i historia o endast avbruten av rasten pratade han i en o en halv timme i sträck om hungersnöden vid slutet av Karl XI:s regering. O sen blev dä ett evigt härmande:

»O alla vägar som buro till Stockholm voro fyllda av lik som hade släpat sig fram till huvudstaden.»

I 7:2 där jag hade honom i historia o latin kunde kamraterna häрма honom rent av på förhand, dä de sa: Nästa timma kommer Billon att säga: »Aldrig har bilden av ett svenskt östersjövälde stått så klar för någon svensk konung som för Karl X Gustaf» — o dä visade sej sedan att förutsägelsen slog in till punkt o pricka.

När *lektor Grundström* hade förhört kristendomsläxan i 7:2 brukade vi till vår uppbyggelse få höra på när någon läste högt ur en bok som handlade om de yttersta tiderna. Sälunda fick vi redan våren 1880 veta att dä skulle bli ett värdskrig 1915 som Antikrist skulle ställa till med i förbund med Judas Iskariot o Djävulen. Tyvärr har jag glömt övriga detaljer.

Lektor Hallström hade så mycket urskillning att han lät mej vara i fred o räkna för mej själv på matematiktimmarna. Den enda gången jag fick en fråga av honom var kort före studentexamen o dä återupprepades precis samma scen som när jag prövade i matematik för inträde i skolan. Jag fick en fråga som jag besvarade ögonblickligen. Lärarn trodde att jag gissade o sa att dä var fel. Sedan räknades talet så som läraren ville ha dä. Men olikheten var den att lektor Hallström märkte att mitt första svar var riktigt. Han såg förvånad ut o frågte: »hur bar du dej åt då?» Jag hade gått en annan väg som händelsevis ledde lite fortare till målet.

Lektor H. var en enstöring och räknades som ett original. Dä berättades att han en gång blev instämd vid råstun för att han hade rukit på en kar på gatan o gett'n en örfil. På tillfrågan varför han gjorde så svarade H. lakoniskt: »Karn såg dum ut». Betalade sin tia o gick.

I gymnastik hade vi sista året jag gick i skolan en kapten som hade dåligt bröst o därför inte kunde ryta åt pojkar utan snarare lät lite gnällig. Han tycktes lägga ned mycken möda o omtanke på sitt värv som gymnastiklärare o anordnade skidlov åt pojkar, någonting som aldrig förekom när jag var i Falu skola förra gången. Men pojkar tyckte inte om honom — — för de ansåg han inte »var nån kär» (karl).

* *
* *

O nu bär då i väg till Upsala. Mina nya kamrater i femman hade läst latin redan i första klassen, så jag hade att ta igen tre års latin-plugg. Jag bemöttes med välvilja o förståelse av latinläraren *dr Markström*, som rent av gav mej godkänt betyg vid terminens slut. I räkning hade vi *Dr Arpi* känd från den berömda sångarfärden till Paris på 1860-talet. Han hade en massa skrivna lappar med tal, som vi skulle räkna på hemma. Nu var då att börja med aritmetiken igen, med den påföljd att då kom opp till mej en deputation av kamrater som förehöll för mej då olämpliga i att driva opp konkurrensen alldeles för högt med att räkna så många lappar. Jag blev högst förvånad över att de hade ens en tanke på att konkurrera med mej i matematik, då de ju hade läst så mycket mer latin istället. Sånna här tal hade jag slutat med redan för två år sen.

Arpi var en energisk lärare liksom magister Vahlin i Falun o därför fick jag nu, liksom förut i andra klassen, stå o stampa på samma ställe utan att lära mej något nytt, utom »bevis på linjen» — pedantieriets metod att förstöra Euklides' andra bok i geometrin.

Jag erinrar mej med saknad min första undervisning i franska, som vi nu började med. *Dr Grass* gav oss en o annan inblick i sambandet mellan de olika språken, i detta fall franska o latin, o då kändes som om denna undervisning låg på ett högre plan. Naturligtvis trodde jag att då var den ordinära kursen i franska som var så där angenäm. Men snart nog fann jag att förtjänsten helt o hållet var lärarens, o att *dr Grass* måste ha varit en lärare av Guds nåde.

Musikdirektör Carstensen har gett mej två örfilar. Vi skulle sam-sjunga ett stycke tre gånger. Då jag kände mej trött efter första gången o visste att jag kunde stycket, så vilade jag mej andra gången för att kunna skrika så mycket mer den sista. Direktörn märkte att jag teg, kallade opp mej på estraden där han satt, o frågte varför jag inte sjöng med. Medan jag funderade på vad jag skulle säga small första örfilen, o då blev jag så häpen att jag ännu mindre kunde få fram ett ord, o då kom den andra. Jag brast i gråt o fick sätta mej.

Nu var frågan den: ska jag tala om då här för Pappa? Han kunde bli så arg på skolan att jag inte finge gå där en enda dag längre. Å andra sidan trivdes jag så bra med både kamrater o lärare att jag gärna ville gå kvar, o sångläraren trodde jag inte ville mej något ont. Alltså höll jag tyst. Som upprättelse fick jag vid terminens slut — premium i sång, till mina syskons stora förnöjelse, för jag var då i mål-brottet.

Ladden (laddstaken) var en mycket smal lärovärksadjunkt, som

skötte undervisningen i biologi («naturalhistoria») utmärkt o höll oppe fordringarna kanske något för högt. Atminstone fick jag inte då betyg jag ville ha vid sluttentamen i 6:2, men då gav han mej 40 pressade *Carex*arter att omedelbart utan flora sätta namn på.

Lektor Falk, sedermera professor i matematik, lät mej o en annan pojke räkna för oss själva, men i geometrin skulle vi vara med de andra pojarna o tragla ett undervisningsmissfoster som heter »proportionslära» o som lästes efter anteckningar. Den snälla mannen började varje lektion med att fråga: »Vem ska ha första frågan idag». En gång råkade en syndare illa ut. Vi hade en sats i bakläxa o den som hade första frågan besvarade alldeles riktigt den första frågan: »hur lyder den första frågan?» Men den gången gick F. ifrån sina vanor o sa: »Den gick vi igenom förra gången. Hur lyder nästa fråga?» Då blev pojken bet. han hade inte den ringaste aning om nånting i läxan mer än första frågan. Nu gick F. alltid i ordning med frågorna så att andre man kunde klara andra frågan o. s. v.

F. undervisade också i flickskolan, men där var då han, som en gång råkade illa ut. Flickorna behagade skämta, o på hans vanliga första fråga: »Vem ska ha första frågan idag?» svarade de: »Ingen.»

Carl Pontus Wikner var en tråkig lärare, — — — — men han lär ha varit så mycket trevligare i 7:1 o 7:2 när han undervisade i filosofi. Jag hade honom bara i kristendom, o där gjorde han intryck av att strängt följa bokens ord för att inte bli anklagad för irrlärlighet.

Då starkaste o bästa minne jag har av honom är en predikan om lidandet, som han höll i en skolgudstjänst.

Lektor Bugge hade vi i latin o svenska. Han var den första som tog filosofie licentiatexamen som inrättades genom 1878 års undervisningsreform.

Doktor Hellsten som jag hade i tyska i 6:1 o 6:2 var den trevligaste av alla lärare.

Doktor Grahl hade varit med Arpi på den beryktade sångarfärden till Paris o sjöng där antagligen fjärde bas. För han talade så djupt ner i balsem att jag hade mycket svårt att höra vad han sade. Följden var den att jag vid höstterminens slut fick underbetyg i engelska, den enda gång jag fått underbetyg i ett läsämne.

Kandidat B. var min sämsta lärare. Han blev lektor sedan i en annan stad i matematik. — — — — — Vi hade honom visserligen inte mer än en timme i veckan (i fysik), men han var så lat att han inte ens gitte lära sej vad vi hette. Han retade mej en gång med en ologisk hevristik, o jag bet ihop tänderna o teg. Då vände han

sej till en annan pojke med frågan vad han drar för slutsats ur då sagda. I mitt stilla sinne tänkte jag då: »svarar du så som han vill, så föraktar jag dej.» Han svarade på kommando.

Frågan var i denna stil: A befinnes vara många gånger större än C, o B visar sej också vara många gånger större än C. Vilken är då störst A eller B? Då önskade svaret var: A o B ä lika stora!

Lektor Björck: hade sitt sista tjänsteår när jag gick i 6:1 o läste historia för honom. Då berättades att rektor Floderus hade läst för honom o då var en av de värsta bråkstakarna. Latinare o realister läste historia tillsammans i sångsalen. I denna sal fans en vattenledning, o en realist bad att få gå dit o dricka. För att de förstiga inte skulle störa lektionen gavs en allmän tillåtelse en gång för alla, o följden blev naturligtvis den, att då ständigt stod en hop pojkar där i kö. Snart hittade realisterna på o fyllde vattenbomber som sedan kastades omkring i rummet. Själv kastade jag ingen vattenbomb, men en realist lärde mej vika en kub av papper, o så fick jag sitta o vika bomber åt de bråkiga realisterna under lektionerna.

Mot slutet av terminen föreslog jag latinarna att vi skulle vara lugna, för annars lär vi oss ingenting, o då var de andra med på. O när vi inte bråkade, så lugnade realisterna sej med. Lektor B. såg missnöjd ut o sa till slut: »Jag vet inte vad då är med er i dag pojkar, då är inge liv i er als». Ögonblickligen bröts naturligtvis hämningen, o »livet» brast loss.

Han tyckte mycket om att man läste Fryxells historia brev.

Dä var liv o lust under hans lektioner.

Läroämnen.

Latinet. När jag väl var instuvad i läroverkets första klass, så märkte jag snart att jag i flickskolan, där jag fått sköta mej ensam, hade hunnit med åtskilligt av både denna o andra klassens kurs i flera ämnen. Vid läsårets slut beslöt jag därför att försöka hoppa över en klass under sommarn, en sak som jag beräknade skulle ha gått lekande lätt, om inte latinet hade varit. På den tiden började man med latin redan i andra klassen, o min bror rådde mej att gå latinlinjen, så att jag efter skolan hade den utvägen öppen att fortsätta studierna vid universitetet, om jag så önskade. Han åtog sej att läsa andra klassens kurs med mej under sommaren.

Själv skolpojke skulle han altså nu läsa med en småpojke o agera magister åt honom istället för att vara ledig under sommaren. Då gick

inte riktigt bra i läs. Enligt min naturliga uppfattning skulle då vara magistern, som hade att hålla efter pojken att han skötte sina läxor, men nu blev då istället jag som för var gång skulle påminna min magister om att han skulle förhöra mej i latinet. Då där tyckte jag var den opponerpåvända värden — o så tröttnade jag på alltihop.

När jag kom opp i andra klassen skulle vi inte läsa något latin; dä skulle vi inte börja med förrän i fjärde klassen efter den nya ordningen. Men när jag kom i femte klassen i Upsala, så hade mina nya kamrater börjat med latinet redan i första klassen, så jag kom ändå in i den gamla ordningen till slut.

Nystavning. Hösten 1875 införde rektor Dahlbäck nystavning i Falu skola. När jag alltså började i fjärde klassen så måste jag ta itu med att lära mej stavning igen, något som jag ansåg vara en längesedan övervunnen ståndpunkt. Men ändringen var inte svår o den tilltalade mej, för den var så förnuftig. Man tog bort onödiga dubbelkonsonanter o skrev *fälde fällt*, men då tyckte jag att man också borde få skriva *allt* istället för *allt*. Vidare tyckte jag då var bra att man inte längre behövde skilja på konungens *thron* o *tron* på Gud. Men mäst tilltalade dä mej, att man fick stava *der*, *menniska*, *jern* m. fl. ord med *ü* o *foget*, *monne* etc. med *å*, *qvinna* med *k* m. m.

Dä var dock en sak som stötte mej o dä var, att man fortfarande skulle sitta o munna o känna efter var ordet kom ifrån, innan man skrev ner et. Särskilt tyckte jag att man borde stava *sjugna* o inte behöva först tänka på att ordet kommer av »sjunga» o därför sätta dit ett alldeles onödigt *n*.

Året därpå märkte jag att mina nya kamrater i Upsala fortfarande skrev gammalstavning. Jag ville inte förnedra mej till att gå kräftgången, o de snälla magistrarna lät mej hållas med min nystavning, o då ökade jag på den o stavade »allt» med ett *l*. I 6:1 var jag inträdd serad av att få till stånd en fullt konsekvent genomförd nystavning, för jag hade fått tag i Nordiska rättstavningsmötets förhandlingar o en del litteratur o tidningsartiklar om nystavning.

Nu måste jag lägga mej till med två stavningssystem; dä ena var min gamla stavning som inte längre kunde betraktas som »nystavning» o som jag använde i skolan; dä andra var av mer teoretisk natur, dä jag var rädd för en oförsiktighet i den blivande studentskrivningen. Först efter studentexamen tillämpade jag en radikalare nystavning i mina privata brev m. m. medan jag i mina anteckningar för eget bruk försökte utveckla en fullständigt konsekvent stavning med särskilda tecken för *tje-*, *äng-* o *sch-*ljuden o inga dubbelkonsonanter, endast en accent dä o dä när den behövdes.

Logiken ingav mej betänkligheter som framkallades av exemplen på slutledning, t. ex.:

Alla kvadrater ä rektanglar, alla rektanglar ä parallelogrammer, alltså alla kvadrater ä parallelogrammer. Men enligt definitionen är kvadraten en liksidig o likvinklig parallelogram. Alltså får man genom slutledningen veta *mindre* än man visste från början, men så dumt bär man sej inte åt i matematiken. Jag beslöt därför att efter studentexamen skulle jag studera matematik o filosofi för att få klarhet i hur man faktiskt går till väga vid då matematiska tänkandet o sedan vid tänkandet över huvud taget.

Den konstlade värklighetsfrämmande *antropologi* jag läste i skolan gav mej anledning att spekulera o pröva hur då i värkligheten förhöll sej i åtskilliga stycken. Så har jag ända sedan dess vant mej vid att studera mitt eget inre, särskilt hur ideer o fantasier ge upphov åt andra ideer o fantasier, då jag inte kunde gilla lärobokens dogmatiska associationslagar. »Den fria viljan», som dock är ett så mystiskt kapitel, kan jag däremot inte erinra mej att jag redan då grubblade så mycket på. Ehuru jag redan under min första skoltid hade tangerat detta område. Jag hade nämligen fått lära mej i småskolan, att då fans två slags människor, »de goda o de onda», o jag hade gått o försökt att reda ut vilka människor bland dem jag kände eller hörde talas om skulle komma till himmelen o vilka som skulle komma till hälvetet. Men då hade visat sej vara mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att göra en sådan uppdelning bland mina bekanta.

I *matematiken* va läroböckerna bra, o då var aldrig några felaktigheter eller oklarheter som gav mej anledning till att grubbla över några matematiska spørsmål. Däremot gav mej *fysiken* så mycket mer anledning till kritik. Lärobokens framställning av molekylarteorin var uppenbart orimlig, så jag föresatte mej att efter studentexamen arbeta på att få den frågan utredd. Då befans då att en så dålig framställning av molekylarteorin inte als förekom vid universitetet.

Historia var ett lessamt pluggämne, nästan bara namn o årtal, interfolierade med oväsentliga detaljer.

Levande språk. I skolan var jag mycket noga med att lära mej grammatiken ordentligt, o i översättningen var jag lika noga med att slå opp i ordlistan vartenda nytt ord o aldrig försöka bluffa med att gissa. Då resulterade i att jag näst sista året kände mej alldeles sakna språköra o fann att hela den »rätta» metoden som jag så samvetsgrant följt var alldeles avita. Kamraternas mindre noggranna metoder var nog en naturlig sund reaktion mot en förvänd undervisning. Jag erinrade

mej med saknad min första undervisning i franska i femte klassen. Där fick man en o annan inblick i sambandet mellan de olika språken, huvudsakligen franska o latin, o man kände att denna undervisning låg på ett högre plan.

I femte klassen i Upsala elementarskola för gossar hade vi en extralärare *doktor Grass* som hade att introducera oss i ett alldeles nytt, svårt ämne, franska.

Jag hade honom bara ett år, men hans undervisning mins jag som en fläkt från ovan, någonting nytt o upplyftande, någonting alldeles olika vad jag varit med om. Följande år fick jag en gammal lektor i franska, som gäspade o sa »nåväl», o av någor flykt i undervisningen förmärktes inte ett spår i detta som i något annat ämne. Med längtan o saknad tänkte jag på min förra lärare som kunde rycka opp mej att inträssera mej för franskan o som gav mej en ny syn på studierna över huvud. Vart tog han vägen? Så småningom fick jag vid efterfrågningar veta att han kom till Gävle o — drunknade.

Min smärta blev stor när jag fick veta den unga mannens förtidiga bortgång, som avslutade hans älskvärda o upplyftande undervisning. Helt naturligt hade jag, så länge jag läste för honom, inte als begripit att då var något särskilt med hans undervisningsmetod, för jag trodde naturligtvis att då hörde till saken att man skulle undervisa på då där gamla vanliga sättet i franska. På sin höjd kunde jag ha grubblat något över vad då var som gjorde, att då inte dugde att undervisa på samma sätt i tyska o engelska.

Nå, vad var då för märkvärdigt då med hans undervisningsmetod? Jo, han öppnade våra ögon för *sammanhanget* mellan olika språk, franska o latin, o gav oss antydningar om hur då ena har utvecklats ur då andra. Särskilt fäste jag mej vid hans upplysning om att fransmännen inte kunde uttala *st* i början av ett ord o därför satte till ett *e* framför, så att då av *stella* blev *estella*. Men ändå var *s* besvärligt att uttala före *t*, så att då så småningom föll bort o då till slut blev *étoile*.

Då var inte bara att *plugga*: så o så är då, utan man skulle *begripa* nånting också: så o så *har då blivit av de o de orsakerna*, m. a. o. han använde en *vetenskaplig* metod — i skolan! På den tiden måste ett sådant tilltag ha ansetts som bevis på höjden av oförstånd, för ännu tie år senare fick en av mina studiekamrater då beskedet under provåret, att vad som var teoretiskt oriktigt i rektorns lärobok i fysik var »pedagogiskt» riktigt. O detta gälde dock ett naturvetenskapligt ämne, hur mycket orimligare ska då inte förefalla att dra in vetenskapliga metoder o synpunkter i humaniora vid den elementära skolundervisningen!

Emellertid har jag en gång haft tillfälle att undervisa i språk o använde därvid en metod som stod den av Dr Grass använda ganska nära, o må dä tillåtas mej att till tacksamt minne av honom här meddela hur jag bar mej åt, hälst resultatet blev över förväntan gott.

Jag hade i min tjänst en yngling som kom så gott som direkt från rama bondlandet, där han inte hade åtnjutit annan undervisning än den han fått i folkskolan. Dä gälde att lära honom så mycket tyska att han skulle kunna skriva ner ett tyskt brev på skrivmaskinen efter min diktamen. Hur skulle jag nu börja undervisningen? Naturligtvis från början med att gå igenom alla bokstäverna o bokstavsljuden. Alfabetet hade han glömt delvis men lärde sej snart. Skilnaden mellan vokaler o konsonanter hade han aldrig hört talas om, men efter mina anvisningar tog han själv ut vilka bokstäver i alfabetet som tillhörde dä ena eller dä andra slaget.

Så var dä att lära honom de nya ljuden i tyskan. Jag låg en hel natt o funderade ut ett skema för hur man bildar de olika konsonantljuden, o enligt detta skema kunde man efter beskrivning få fram alla de olika konsonantljuden i de levande språk som lästes i skolan. Glad i hågen ville jag pröva mitt skema dagen därpå på ett par av mina vänner som va filologer. Men de vägrade enständigt att vara försökskaminer åt mej eller ge mej några upplysningar som kunde vara av värde för min undervisning.

Dä var dä ingenting annat att göra än att direkt använda skemat på min yngling, o dä var underbart hur lätt han bildade alla konsonantljuden efter min beskrivning, även de som visserligen ingick i skemat men inte i vårt alfabet. Efter dessa preliminärer var dä nu att finna ut en rationellast möjlig metod att undervisa den intelligente ynglingen i tyska.

Den grammatiska pluggmetoden som jag måst själv använda i min barndom kunde inte komma i fråga, inte håller en äldre med mellanradig översättning eller ens en parlör. Den modärna metoden att visa en pänna o säga »Bleistift» eller skvalpa med ett bläckhorn o säga »Tinte» är altför pjollrig o passar bara för årsgamla småbarn. För rästen är dä från dä stadiet den ju är hämtad; skada bara att den inte fått stanna kvar där.

Nej, nu ville jag ha en grundligt genomtänkt metod, avsedd inte för småbarn som ännu inte kan tala, utan för intelligent ungdom som både kan tala sitt modersmål o därtill använder sitt sunda förstånd. Metoden måste dä bli en helt annan. Jag hade nyligen läst om hur kil-

skriftens hemlighet avslöjades. Därvidlag dugde dä inte att använda några pedantiska »metoder» utan dä var nödvändigt att sätta till alla klutar: att koncentrera alla användbara kunskaper man hade fått från andra håll på Dariusstenen o gno geniknölarna dä värsta man orkade. Också blev ju resultatet enastående.

Här ser vi hur en verklig språkvetenskapsman går tillväga när han tolkar en främmande skrift: han använder *alla* till buds stående medel. På samma sätt bör den första undervisningen i ett främmande språk ta i sin tjänst *allt* användbart som lärjungen kan förutsättas känna till, o lika så hans egen reflexionsförmåga. En undervisningsmetod kan först dä sägas vara vetenskaplig när den följer denna princip så långt ske kan. Dä är dä tydligt att en sådan metod måste ta olika former, alt efter lärjungens förutsättningar o ämnets beskaffenhet.

Vid utformningen av metoden har man stor hjälp av hur man själv går till väga när man läser en bok som är skriven på ett främmande språk o när man vill göra sej förstadd av andra o förstå dem, om de tala ett främmande tungomål. Kan man språket något så när, så sitter man inte med lexikonet i hand o slår opp varje nytt ord o varje ord vars förut kända betydelse inte passar i sammanhanget. Dä försöker man att gissa av sammanhanget vad ordet betyder genom att hoppa över dä o läsa meningen till slut först. Gissningen närmar sej visshet om man återfår samma betydelse dä man sätter ordet i annat sammanhang, t. ex. ser dä ur språkhistorisk synpunkt.

Härav följer att man vid undervisningen bör uppöva lärjungens *förmåga att gissa* vad ett ord betyder, medan dä ideliga släendet i lexikon visserligen utvisar en aktningvärd samvetsgrannhet men tyvärr alldeles fördärvar lärjungens språköra o självförtroende. Vad nu särskilt den första undervisningen i tyska beträffar, så är detta språk synnerligen lämpat för en undervisning bygd på gissning, då dä fins så många ord som ä lika eller tämligen lika med motsvarande svenska ord. Mina första lektioner gjordes skriftligen så till vida att jag satte ihop till varje gång ett skriftligt stycke på tyska som ynglingen fick grubbla över hemma, o i regel kunde han översätta dä på egen hand, naturligtvis utan lexikon eller grammatik. T. ex.

» 1. Erste Lektion.

Guten Morgen, wie steht's? Wie (se föreg. mening) befindest Du dich? Wie befindet sich dein Vater? deine Mutter? Wie befinden sich dein Bruder und deine Schwester? (dä sista ordet var lätt att gissa trots olikheten med ordet »syster») etc.»

Vid genomgången påpekade jag olikheterna mellan *Mutter* o *moder* o omtalade att de va ganska vanliga i andra ord också. T. ex. *weiss* o *vit* m. fl. Härigenom fick han åtskilliga regler som underlättade möjligheten att gissa dä motsvarande svenska ordet till dä tyska. En gång försökte jag med att sätta ihop ett sammanhängande stycke av mer impulsivt innehåll, där han själv låtsas berätta en upprörande händelse som skrämt honom på vägen till lektionen. O han satte sej så in i situationen o kom så i tagen, att han översatte de krångligaste ord alldeles rätt.

Så var han mogen att läsa litteratur. Vi började med sådan som var av mer livligt innehåll o härvid valde jag Schillers »Die Räuber». Han översatte kursivt lika bra som hans lärare ungefär. Dä hela hade då tagit en tid av — fjorton dar. Jag ansåg att mitt experiment hade slagit väl ut o meddelade dä för en språkman. På min fråga om han inte ansåg att den första undervisningen i tyska lämpligen kunde ordnas efter dessa linjer fick jag till svar: »jag tycker inte så». Dä jag frågade vad dä var däri som vore fel upprepade han bara sitt stereotypa svar.

2. Studier i Upsala och Paris 1880—1902. Vikariat i Nyköping 1896—1898.

Upsala Hösten 1880 kom jag till Upsala för att studera vid universitetet. Jag fick välja vilken bana jag ville, o då dä var åtskilliga frågor av rent teoretisk natur som jag ville ha klarhet i, så valde jag den bana jag redan i första klassen hade bestämt mej för: att läsa matematik, vartill nu kom filosofi o fysik. Dä blev altså att läsa på kandidaten på den naturvetenskapliga linjen. Pappa hade lovat att bekosta mina studier, tils jag blivit filosofie doktor, men därefter skulle jag reda mej själv. Då räknade jag ut, att detta senare borde gå lättare ju grundligare jag gjorde mina studier, o därför gjorde jag mej ingen bräska med att ta examina med minsta möjliga kunskaper. Först på våren 1890 blev jag färdig med min disputation.

Visserligen hade jag inte ett ögonblick under dessa tie år tänkt på hur jag skulle försörja mej med min examen, dä fick vara en cura posterior, för så krasst »brackiga» synpunkter hade man inte på den tiden, men jag ansåg mej böra gå provår — i ämnena matematik, fysik o filosofi — för att i nödfall ha något i reserv att falla tillbaka på i brist på andra utvägar. Provåret tog jag därför mer legärt som en bisak under den tid jag som huvuduppgift skrev på min doktorsavhandling.

Året därpå antog jag ett vikariat vid Nya Elementarskolan i Stockholm för att få någon erfarenhet av lärarebanan, o sedermera var dä min mening att efter ett år återvända till Upsala som docent. Till min överraskning fann jag mej mycket väl med min värksamhet som lärare. Men under mitt arbete med doktorsavhandlingen hade jag fattat ännu mer kärlek för rent vetenskaplig värksamhet, o därför längtade jag tillbaka till Upsala. Men för att studera mina ämnens användning i praktiken gick jag ett år som extra elev vid tekniska högskolan. Därefter återvände jag till Upsala som docent i mekanik o matematisk fysik.

Nu gav jag all tanke på skolan på båten, o därför sökte jag inte någon tillfällig lärarebefattning. Men i längden blev min ställning ekonomiskt ohållbar, o jag antog med tacksamhet ett erbjudande om ett vikariat i Nyköpings läroverk, där jag stannade i två år, läsaren 1896—8. Så återvände jag till Upsala, där jag stannade som docent till våren 1901, då jag utnämndes till lektor i matematik o fysik i Växiö.

Härmed några minnen från det jag var lärare i Nyköping i matematik o fysik. När jag kom till den hemtrevliga staden kände jag på mej, att jag skulle trivas bra där. Jag skyndade mej till skolan för att titta på skemat, o där fann jag, att rektor hade förkortat mitt namn till P-i. Min första tanke var naturligtvis den: jäså, nu får jag heta π (pi), gudskelov att dä blev ett så lindrigt öknamn. Jag spädde rätt. En dag kommer så en klassföreståndare in för att hålla lektion o får se, att dä står 3,1416 på tavlan. Den lärjunge som skrivit dä famösa talet, fick vid terminens slut — trots mina protester — för den sakens skull nedsatt sedebetyg. Så sträng var disciplinen i den skolan. Antagligen ansågs dä för de många extralärarnas skull nödvändigt att på detta sätt hjälpa dem med att upprätthålla disciplinen.

Men någonting mer idealiskt i fråga om disciplin än den skolan kan man inte tänka sej. Så förekom dä t. ex. aldrig, att en pojke sa den allra minsta lilla nödlögn, för då hade han sitt C i uppförande alldeles givet; detta betyg tror jag inte delades ut en enda gång under de två år jag var i den skolan.

Emellertid kom dä en anmälan till rektor, att några skolpojkar hade gjort sej skyldiga till grov ävärkan å ett hus i staden. Vad kunde de snälla gossarna nu ha ställt till? Fans dä verkligen något svart får, som kunde ha lockat de fromma lammerna till att begå någon oförsiktighet? Jag gick flera dar i ängslan för de snälla gossarnas skull, o äntligen kom vid rektorsförhör utredningen av dä stora brottmålet: några pojkar hade kastat snöboll på en gammal skylt i utkanten av stan.

Till snöbollskrig och annat härdande friluftsliv eggades eleverna av teologen Nordin, en initiativrik o ung smålänning. Vid första snöfall satte han i gång ett veritabelt krig, där jag såg en pys stupa i drivan för en fullträff från N. själv, som jämte 7:2 kämpade mot hela den övriga skaran. Nära slottet var en damm, som användes av stadens invånare till skridskobana. Här anordnade N. lekar med skolpojkar o skolflickorna, som fick rusa fram på sina skridskor med sådan fart att ingen annan vågade sej dit.

Lärovärket hade två inspektorer, landshövding Boström o prosten Karlson. Deras ämbete bestod förnämligast i att tura om att vid vårtermins slut bjuda lärovärkets kollegium på middag. K. som varit en sträng latinlektor i Örebro, bodde straxt utanför Nyköping på ett förtjusande kyrkoherdeboställe. Han var tjänstgörande inspektor då året jag kom, o enligt gammal god sed skulle de nykomna lärarna uppakta honom. Alltså begav lektor N. o jag oss ut till prästgården på visit. Där blev vi bjudna på en fin middag, som började med en stor hummer pr man. När vi så bjöds på en till, kände jag mej som Gabben hos »Firman Åbergsson» i Falun. Där bjöds då på en helstekt gris pr man, o då gästen vägrade att ta mer, sa Firman Åbergsson: »Ä sjäpa däg inte, Gabben. Ta däg en smågris tä du.» Skilnaden var bara den, att smågrisarna i Falun var huvudrätt, medan våra humrar bara var en förrätt, som inledde den magnifika middagen.

Den stora kollegiimiddagen kom först vid vårterminens slut. Prosten presiderade vid sista kollegiet med hjälp av rektor som föredragande. Då blev lite tröttande för den stackars prosten att sitta o höra på de föreslagna sedebetygen för alla pojkar. Plötsligt vaknade han till. Då var då en klassföreståndare föreslog sedebetyget C för en av sina elever. Här blir då nånting inträskant, tänkte inspektor tydligen o blev pigg som en mört. Han följde diskussionen om detta betyg med den livligaste uppmärksamhet, men döm om hans besvikelse, när man stannade vid att då hela var ett misstag, o pojken således skulle ha sitt A. Detta blev ett för hastigt ombyte i tankegången o hela inställningen till frågan för den gamla prosten, som rent automatiskt utbrast: »Men kanske pojken har gjort nånting annat?»

Den därpå följande middagen i prostgården i strålände solsken i den härliga trädgården tillsammans med idel goda trofasta vänner o kamrater står alltid för mitt minne som en av de ljusaste upplevelser i mitt liv.

Lärarkollegiet var inte stort utan vi kunde hålla samman som en enda familj. Vår rektor, den urbane filosofen *Wagner*, var en synner-

ligen älskvärd o försynt person. Av lektorerna må nämnas kollegiets nestor, klassikern lektor *Bång*, en präktig typ för gubbarna »av gamla stammen». En dissonans i kamratandan fans dock i då att en av lärarna drev sina ämnen på andra ämnens bekostnad; han var f. ö. avskydd av pojkar på grund av en nästan sjuklig nitiskhet o samvetsgranhet. Lektor *Forsling* i fysik o kemi hade under Upsalatiden varit min närmaste vän o matlagskamrat, o då var mej kärt att ånyo få vara tillsammans med honom. Kristendomslektorn *Nordin* var Sverges yngste lektor. Han var tilldragande genom sin ungdomliga omedelbarhet, o han kom att bli den jag mest var tillsammans med.

Där var då många extra lärare o så småningom enades vi o de yngre ogifta ordinarie lärarna oss om att bilda ett gemensamt matlag på Rådis (Rådhuskällaren). En av lärarna förklarade en gång: »min farfar är en myt», o så fick han naturligtvis namnet »Farfarslösn». Vi var tre naturvetare i matlaget, o såsom sådana var vi kanske för ensidiga. För när vi vid kaffet o punschen hade en benägenhet att tala om sådant, som låg vårt hjärta närmast, så öppnade Farfarslösn sin mun o sa: »Jag vet inte, varför ni naturvetare jämt ska tala om pojkar, när vi ska vila oss. Nu talar vi om nånting annat.» O en annan gång: »Du är så tråkig, Petrini, med att du jämt ska tänka; låt bli då där för en stund. Nu ska vi ha trevligt.»

Ibland gick vi opp på ett av smärmmen, o de som var sångare föredrog sina visor.

Arvid Nordström skötte matematiken på reallinjen, medan jag hade latinerna. Jag fick sedan höra av två censorer, att de ansåg honom vara *den bästa läraren i matematik i hela riket*. Men han hade svårt för att få en ordinarie befattning. För på den tiden skulle en sökande göra prov inför domkapitlet, o då gälde då att själv briljera inför ett okunnigt forum, men N. var helt o hållet instäld på att låta pojkar briljera. Så t. ex. kommer han en dag till mej o säger: »i dag har jag haft den bästa lektion jag någonsin hållit; jag har inte sagt ett enda ord på hela timmen». Den klassen fick sedan i studentskrivningarna i matematik betygen a, A, a, AB.

I matematikundervisningen märkte jag genast att då var mycket, som var oklart o oredigt. Vad som mest stötte mej, var att man skulle slösa bort en timme i veckan ett helt läsår på ett kineseri, som kallades »proportionslära». För 5:1 R utarbetade jag i stället en »almän storhetslära» som inte tog mer än halva tiden, om ens då. I geometrin började jag redan då att försöka utreda de dunkla axiomen genom att grunda dem på den almänna storhetsläran. Vidare fann jag, att då vid mate-

matikundervisningen var nödvändigt att göra en grundlig repetition ända från början för att ta reda på o utfylla eventuella individuella luckor i pojknarnas vetande. På då sättet ansåg jag mig nå goda resultat.

För att få en mer intim beröring med tillämpningarna av mina akademiska studier hade jag ett år gått som extra elev i sista årskursen å Tekniska Högskolans avdelning för mekanik. På egen hand hade jag då studerat den nyaste framställningen av teorin för likströmsmaskiner o fann att den var betydligt enklare än den, som jag hade lärt mej vid universitetet o som användes i läroböckerna i skolorna. Den nyssnämnda latinklassen fick vara min försökskanin i fysik också, o jag rådde de andra fysiklärarna att använda denna enklare metod, som passade utmärkt för 7: 1 L.

På fysikkonferensen på vårterminen andra året överraskades jag av att där framställdes förslag, att konferensen skulle förbjuda mej att undervisa om kraftlinjer i skolan o därpå grunda läran om Grammeska ringen. Min metod, hette det, var uppenbart orimlig, då man ju inte läser om kraftlinjer ens till kandidatexamen. Jag undrade, hur vår nya rektor, Westling, skulle ställa sej till saken, o jag tänkte som så: blir förslaget antaget så reser jag tillbaka till Upsala med första tåg. Men då behövdes inte. — — Några år senare var den av mej använda nya metoden almänt antagen vid skolundervisningen.

Studieresa. På grund av att jag hade fått ett resestipendium begärde o erhöll jag tjänstledighet från min befattning som lektor i matematik o fysik vid Växiö h. allm. läroverk hela då första läsåret (1901—2). Jag for först till Leipzig, där jag gifte mej, o sedan till Paris. Då jag skulle bli medlem av domkapitlet ansåg jag mej böra ta med mej kyrkolagen, o den studerade jag ganska grundligt som reslektor, något som jag sedermera fann vara mycket väl av behovet påkallat.

Vid besök i ett lyceum i Paris fann jag då egendomligt, att läraren inte använde några läroböcker utan istället lät pojknarna föra anteckningar efter hans undervisning. Metoden föreföll mej vara onödigt tidsödande, men läraren förklarade att han gjort ett försök med läroböcker, men att resultatet då inte blev så bra. Sedermera har jag provat hans metod o funnit, att båda metoderna kombinerade ger då bästa resultatet.

En gång läste jag i en svensk tidning att då varit studentdiskussion i Upsala angående studiernas förkortning, o i då utförliga referatet fick man läsa de olika projekt som framkommit, men då befans att ingen hade gjort klart för sej vad då innerst inne var frågan om. Jag skrev då en artikel om saken som tidningen Sv. D. tog in, o efter vad jag sedan fick höra hade den väckt ett visst uppseende. Där hade jag framställt två yrkanden:

1:o i examen bör då inte fordras några onödiga ämnen;

2:o för lärarekompetens bör då fordras examen i de ämnen som ingår i lärartjänsten.

Dessa principer blev sedan ledande för examenskomiténs förslag.

Komitén utsträckte dessa principer till att gälla även för förkunskaperna, o med professor E. Trygger som sakkunnig för de juridiska examina föreslog den avskaffandet av fordran på onödiga förkunskaper i latin till dessa examina, men i den punkten frångick ecklesiastikministern C. v. Friesen hrr Tryggers m. fl:s förslag.

Under min vistelse i Paris skrev jag också en framställning av elementargeometrin, där jag försökte grunda geometrin på enkla o åskådliga principer. Den var avsedd huvudsakligen till ledning för lärare som ville undervisa enligt den franska metoden att låta lärjungarna föra anteckningar. Altsedan jag var vikarierande lärare i Nyköping 1896—8 har jag ständigt haft för ögonen tanken på att successivt klarera geometriens principer på det sättet att ingenting antages vara apriori självklart, o häst önskade jag framställa geometrin utan att utgå ifrån någon erfarenhetssats, om fasta kroppar. Först efter ytterligare cirka 40 års strävanden har då lyckats mej att reducera samtliga axiom till ett minimum definitioner, varur de övriga axiomen bevisas. Atminstone anser jag själv frågan om de geometriska axiomen vara i princip löst för första gången i mitt föredrag därom vid den skandinaviska matematikerkongressen i Stockholm 1934.

I Paris kom jag vidare att händelsevis träffa dr A. Bendixson o nämde för honom, att jag en gång skrev ned mina tankar om katjesen o behovet av en bättre lärobok i skolämnet kristendom. Han lovade att eventuellt införa denna uppsats i sin tidskrift »Skolan». Detta var uppslaget till min kamp för katjesens avskaffande. Samtidigt fick jag ett uppslag till att bedriva religionshistoriska studier. En dag när jag sitter på boulevarden så kommer en tidningsförsäljare o bjuder ut »La Raison». Av namnet att döma kunde tidningen möjligen vara en tidning för förnuftstroende, o av nyfikenhet köpte jag tidningen, som befans vara antikatolsk. Enligt anvisning i tidningen gick jag upp på redaktionen för att se på de skrifter som fans där till försäljning. Jag köpte »*Science et Religion* par Malvert». Här fann jag vad jag så länge sökt. Men kunde man lita på uppgifterna? Källorna voro angivna, o jag skaffade mej ett helt litet bibliotek, som jag vid tillfälle skulle läsa för kontrollens skull när jag kom till mitt nya hem i Växiö. Vissa andra uppgifter avsågo museiföremål, främst sådana i Musée Guimet o Trocadéro. Dessa o åtskilliga andra besöktes, o överallt kunde min hustru o jag konstatera riktigheten av Malverts uppgifter.

En gång såg vi från omnibustaket en skylt om en utställning av föremål från utgrävningar i Persien, o då steg vi av. Bland annat inträsserade oss figurerna på en stor sten, som f. ö. var försedd med många inskriptioner, men dessa var dock ännu inte tolkade. Sedan befans då vara den så epokgörande Hammurabistenen.

De sålunda påbörjade religionshistoriska studierna fortsattes sedermera o ledde till att jag fick en för mina behov fullt tillräcklig klarhet i vad till religion hör.

3. Lektor i Växjö 1902—1914.

Laborationer i fysik och kemi.

Vårterminen 1903 skulle kollegiet i Växiö avge utlåtande över Lärovärkskomitens betänkande, o jag fick mitt särskilda yttrande tryckt separat. Jag sände omkring då till vänner o bekanta i hopp om att någon av dem skulle efterkomma den däri gjorda uppmaningen att meddela mej sina reformönsknningar i sitt ämne. Ingen hördes emellertid av. Men så fick jag vid terminens slut ett kort meddelande av lektor Laurin: dina förslag om laborationsövningar i fysik o kemi i skolan lära vara förvärligade i England. Skriv till Gallander.

Jag skrev till Gallander, lektor i Örebro, o sa att jag hade tänkt resa utrikes. Då skulle vara lämpligt för mej att resa till England o studera skolorna där, om jag får närmare underrättelser. Svaret kom en fredag pr telegram: »Vi träffas om torsdag kl. 12 på trappan till British Museum. Gallander.» Vi reste, min hustru o jag, hals över huvud o fick resällskap på tåget från Hamburg med Gallander. Genom hans förmedling kom jag i tillfälle att få se S:t Dunstans School o Christ Church School, där undervisningen är helt lagd på experimentelt naturvetenskaplig basis.

Felet med hela vårt undervisnings- o uppfostringsväsen var frånvaron av all direkt självvärksamhet o initiativ annat än på fritid. Den teoretiska förmågan fick då också en förkrympt tillvaro i bundenhet vid auktoritetstro o rena minneskunskaper. Istället för auktoritetstro bör barnet bibringas förmåga att åtminstone förstå hur då går till att vinna någorlunda säker kunskap. Därför hade jag yrkat att undervisningen i alla ämnen skulle byggas på kritisk empirisk grund redan från första början.

Nu fick jag se en fullt genomförd sådan undervisning i ämnena fysik o kemi, o då gälde först att övertyga vederbörande om att denna

undervisning borde införas hos oss, helst i samband med den lärovärksreform som var i görningen. Altså måste jag försöka bringa landets erkänt främste pedagog på området på min sida åtminstone så mycket, att han hölle sej neutral o inte motarbetade mej. Försedd med några engelska pojcars laborationsböcker, som jag fått av ena rektorn i England, uppsökte jag lektor Tom Moll o framställde mitt ärende. Han sa bestämt ifrån, att pojarna ska läsa språk o dylikt i småklasserna, först högre opp bli de mogna för att studera fysik o kemi. Jag menade att denna teori är felaktig o att då just är meningen att bygga undervisningsväsendet på en rationellare grund, o så lämnade jag honom pojkkredogörelserna att begrunda. Han lovade att tänka på saken o studera en tysk bok om den engelska undervisningsmetoden.

När jag följande gång träffade honom var han helt omvänd o lovade att arbeta för saken. Återkommen till Växiö tog jag itu med förberedelser för att anordna fysiska laborationer med mina elever, för jag var förberedd på att riddarna av slentrianen skulle säga som så: »låt vara att dylikt kan gå för sej i England, men den där metoden passar inte för oss». Altså gälde då att visa, att då går med pojklaborationer i Sverige också. Lyckligtvis hade rektor Andersson den uppfattningen, att om någon ville göra något, så ville han inte lägga hinder i vägen. O så hade jag vid höstterminens slut lyckats bli i ordning utan några nämbara kostnader för läroväret.

Under år 1904 anordnade jag frivilliga laborationsövningar i läroväret med de klasser där jag undervisade i fysik, o så vitt jag mins deltog mer än hälften av samtliga elever i dessa laborationer. Men då var bara gymnasiet som jag då undervisade i, o då var nödvändigt att visa att även småpojkar borde ha dylik undervisning. Följande år fick jag matematikundervisningen i fjärde klassen. Fysikundervisningen, en veckotimme, var där förlagd till »ämnet» naturalhistoria, o rektor hade ingenting emot att jag fick överta denna. Men kollegiet hade en annan mening: »Naturlära» är *ett* ord, altså är då bara ett ämne, o i ett o samma ämne kan man inte ha två lärare; o för rätten ska inte lektor Petrini få som han vill.

Vid den därpå följande fysikkonferensen ville botanikläraren fuska bort fysiken i fjärde klassen o förlägga den till vårterminens slut, något som jag naturligtvis inte kunde gå med på. Då läraren förklarade sej inte förstå stadgans anvisningar förklarade jag mej beredd att hjälpa honom o bad rektor göra opp skemat så, att jag var ledig den veckotimmen. Men istället för att vara tacksam för den erbjudna hjälpen förklarade läraren att han inte tälde min inblandning i sin undervis-

ning. Jag hade tänkt ordna dä så småningom så för honom, att han bleve alldeles ledig under fysiktimmen, något som han nog skulle ha satt mycket stort värde på, men nu måste jag tillgripa min lagliga rätt.

Ältnog jag motiverade nu min anhängan med att skolstadgan ålade huvudläraren att övervaka de andra lärarnas undervisning i ämnet — o då brast dä lös. Först nu förklarade han sej inte vilja undervisa i fysik, o vid kollegiets protokollsjustering höll han fast därvid i ett längre anförande som patetiskt slutade med »gröngölingar» — dä var jag dä. O så fick jag fysiken i fjärde klassens ena avdelning där jag hade matematiken.

Så gott som alla mina elever i fjärde klassen deltog i de frivilliga laborationerna i fysik, o då dä nu blev rätt stora avdelningar fick jag hjälp vid laborationerna av min hustru. Parallellklassen ville inte vara sämre, o så lyckades pojarna där skaffa sej en veckotimme frivillig tyska. Då jag samtidigt hade att undervisa nybörjare i fysik i kl. 6:1, så var jag i tillfälle att jämföra dessa båda klasser o se hur den allmänna förståndsmodnaden utvecklar sej på två år hos ynglingar i åldern 14—16 år. Ett utmärkt jämförelsematerial hade jag i deras fysikredogörelser. Till min stora överraskning visade dessa i stort sett — ingen skilnad.

Dock visade de bästa pojarna en något större modnad vid högre ålder. Beträffande de svagaste har hänsyn tagits till att ett par av dem kunde beräknas inte bli flyttade. Då jag nu inte har märkt någon skilnad i begåvning mellan lärjungarna i olika klasser av gymnasiet, så drar jag den slutsatsen att *människan i regel — i någon mån med undantag för de mäst begåvade — når sin fulla förståndsutveckling vid omkring 14 års ålder*. Man har altså i regel altför mycket underskattat barnens omdömesförmåga.

Däremot har jag senare funnit att jag vid laborationer med barn från o med första klassen kunnat iaktta en märkbar förståndsutveckling klass efter klass ända till o med fjärde klassen. Dä nya förståndsutvecklande moment som här tillkommer är *de geometriska bevisen*, där man logiskt sluter till ett samband mellan två ting (A o C) medelst ett tredje ($A = B$, $B = C$, således $A = C$). Dessutom har jag funnit att sådana slutledningar inte ä så naturliga för barn i första klassen. Geometriundervisningen kan altså anses ha varit inpassad på ett synnerligen lyckligt sätt på ett lämpligt stadium av barnets utveckling.

Vad kemiska laborationer beträffar så har jag sedermera prövat sådana i tredje klassen o funnit dem vara synnerligen passande på detta studium.

Läroverksreformen.

För att rikta allmänhetens uppmärksamhet på behovet av en modernisering av vårt skolväsen skrev jag en broschyr »Naturvetenskaperna som grundläggande uppfostringsämne», Skolan 1904, samt höll föredrag härom i Göteborg o Stockholm. Sedan sändes en mängd petitionslistor ut till framstående vetenskapsmän o pedagoger i olika branscher m. fl., varvid jag hade mycken hjälp av professor Hj. Öhrwall o docenten E. Holmgren, Upsala. Så lyckades jag få nästan hela Vetenskapsakademien o tekniska Högskolans lärarkår att ansluta sej till petitionen. I Växiö skrev nästan hela kollegiet samt eforus på min lista.

Ä andra sidan fick jag uppbära förebräelser; nu äntligen ska lärarkårens lönefråga lösas, men så kommer din petition, som blir tuvan som stjalper lasset.

Så väckte professor de Geer, som petitionen var stäld till, en motion om att de naturvetenskapliga läroämnena skulle i realskolan beredas större utrymme i stället för mindre, såsom läroverkskomitén hade föreslagit. Andra kammaren antog motionen men den första sade nej, o därmed fick frågan lämnas öppen. Sedan den nya läroverksorganisationen gått igenom 1904 i vad på riksdagen ankom, återstod för den blivande läroverksöverstyrelsen att ordna detaljerna. För följande år utfärdades nu en interimsförordning, där man frångick komiténs förslag att ta bort fysiken ur fjärde klassen.

Under hösten 1904 skrev lektor Moll en broschyr »Nyare synpunkter för undervisningen i naturvetenskap», där han underströk behovet av att en mer naturvetenskapligt grundad värdsuppfattning bibringades den uppväxande skolungdomen. Upsala Nya Tidning tog sej före att efter bästa förmåga ta reda på lämpliga kandidater till den nyinrättade läroverksöverstyrelsen. Som representant för naturvetenskaperna nämndes Tom Moll, o han blev också antagen.

Nu var reformen garanterad. Istället för att ur realskolan helt o hållet ta bort fysik o kemi — även detta förslag hade på allvar diskuterats i komitén — eller minska dessa ämnens sammanlagda antal veckotimmar från 6 till 2 såsom komitén föreslagit, utökades nu detta antal till 12 i de nya kursplanerna om man medräknar de frivilliga laborationerna. Möjligen kan till dä goda resultatet ha bidragit, att man därvidlag inte helt o hållet kastade sej ut i dä okända blå, utan man hade erfarenheter att tillgå från vårt eget land, nämligen från fjärde klassen i Växiö läsåret 1904—5. Möjligheten stiger till sannolikhet, dä man betänker att denna undervisningsmetod utsträcktes precis så långt som den hade aprovats i Växiö.

4. Lektor vid Norra Real 1914—1928.

Vid årsskiftet 1913—14 fick jag påringning från departementet att jag fått sökt transport till Stockholm, men att jag inte fått en sökt professur. Istället erbjöds jag »professors namn, heder o värdighet» men då betackade jag mej för: »jag har begärt rättvisa o inte en tom titel».

Ett vetenskapligt område som inträddade mej mycket o som kanske tagit största delen av mina krafter i anspråk under Växiö-tiden var religionshistorien, o jag hade vid denna tid just fått färdigtryckt ett populärt arbete »Kristnad Hedendom». Jag låg i färd med att översätta dä till tyska o hade fått Leipzigerprofessorn i ämnet Nathan Söderbloms löfte att rekommendera boken till Eugen Dieterichs förlag. Men den saken torkade in genom bådass vår förflyttning, då båda fick annat att tänka på.

Hela undervisningsväsendet låg i stöpsleven, o jag ville pejla djupet av barnasjälen för att se vad den förmår o finna ut de bästa metoderna för dess naturliga utveckling. Själv utan egna barn betraktade o älskade jag samtliga mina pojkar som mina barn, som jag hade att *uppfostra*. Undervisningen behandlade jag främst som ett moment i deras uppfostran i vissa avseenden såsom till att kunna tänka logiskt, göra exakta iakttagelser o att spekulera ut metoder att klara sej i svårare teoretiska situationer m. m. De psykiska förmögenheternas ans o utveckling var altså kärnan i min undervisning, o vid utvecklingen av mina undervisningsmetoder fick pojkarna själva vara mina försökskaniner.

Som övningsexempel valde jag gärna sådant som gav en vidare syn på ämnet, o då lärjungarna vandes på detta sätt vid att behandla uppgifter av nytt slag fick de lättare att reda sej o kände sej mera säkra i skrivningarna. Våren 1914 skulle jag ha en studentavdelning i Växiö, men jag ansåg den vara så säker på hela kursen o mera till, att jag ansåg mej med gott samvete kunna lämna den o genast tillträda min nya befattning.

Så hamnade jag mitt i läsåret i Norra Real. En språklärare frågte mej om dä var nödvändigt att pojkarna skulle läsa så mycket matematik o fysik att de inte kunde hinna med humaniora. Jag svarade att min erfarenhet är den, att de som ä styvast i mina ämnen också ä styvast i språk. Men de svagare kunde ju egna sej mer åt språk, som de nog i framtiden finge mer nytta av. Med anledning av detta samtal beslöt jag

att i någon mån lägga om min undervisning. I Växiö hade så gott som aldrig något underbetyg givits i en studentskrivning för mej, o medelbetyget hade därvid varit AB. Nu ville jag sänka mina pretentioner på pojkarna till medelbetyget Ba.

Men jag räknade inte med att jag hade andra pojkar att göra med, o resultatet blev sämre än jag väntat — ungefär däsamma som i parallellklasserna.

I allmänhet var pojkarna i Växiö mer begåvade, o framför allt besatt de en betydligt större ambition än vad jag att börja med fann i Stockholm. I dä fattiga Småland kostar man inte på sej att sända barnen till staden för att studera vid läroverket om de inte ha både håg o fallenhet för studier, o de flästa pojkarna i Växiö läroverk var från landet. För övrigt var dä lugnare o fridfullare förhållanden i Stockholm, fast jag trivdes utmärkt i dä lilla vackra Växiö också. Men den andliga atmosfären kännes renare här.

Jag fortsatte att spekulera över frågan om de geometriska axiomen, som ju är av vikt att ha utredd när man ska undervisa andra i tänkandets första grunder. Först efter cirka 35 års spekulerande ansåg jag mej ha fått den frågan fullt utredd, o höll en föreläsning därom vid den sista matematikerkongressen i Stockholm 1934. Eljest har jag inte så mycket sysslat med rent spekulativa saker utan egnat mej mera åt pedagogiska frågor.

Som ett pedagogiskt experiment kan jag räkna, att jag övertog undervisningen i matematik i första klassen, redan höstterminen 1914, o följde pojkarna sedan till studentexamen 1923, där jag hade dem i matematik, fysik o kemi.

I första klassen gälde dä att finna ut en undervisningsmetod som så noggrant som möjligt anslöt sej till barnens förståndsutveckling. Härvid måste jag frånse från de mer försigkomna o begåvade barnen o framför allt se till att undervisningen passade för de svagare. Dessa kunde inte *av sej själva* dra den enklaste slutledning, såsom ur: $a=b$, $b=c$. Jag avstod dä från att undervisa med *slutledningar*. Istället fick de göra *mätningar*, o dä slog väl ut, rent av över förväntan.

I andra klassen fick de laborera i fysik på en av matematiktimmarna, dä de fick roa sej med att bestämma ämnens specifika vikt. Härvid fick de utmärkta räkneexempel på decimalbråk. I tredje klassen blev dä elektricitet o magnetism, dä de bl. a. fick fotografera kraftlinjer på blåkopiepapper. Nu blev dä inspektion o jag var stolt att få visa vad mina småpojkar hade lärt sej utom kursen i matematik. Jag förhörde dem på dä svåraste partiet i hela skolkursen på elektricitets-

lärans område, den Grammeska ringen, som de redogjorde fullständigt för utan att staka sej på en enda punkt.

Vad sa nu K. Överstyrelsen? Han sa: »Du vet hur svårt då är att lära pojkar i ring III den här saken, o då är då orimligt att gå igenom den med tredjeklassister. För rätten ska de läsa matematik o inte fysik, som inte hör till kursen.»

I allmänhet har jag lagt an på att *popularisera vetenskapen*, så att undervisningen blir vetenskapligt exakt, men därtill har jag velat göra framställningen så lättfattlig som möjligt. Däremot har jag avstått från att plåga pojkar med den vanliga matematiska drillen som de duktigare inte behöver o de svagare aldrig få någon användning för i livet. Istället har jag lagt an på att *lära pojkar tänka matematiskt*. Då har den frågan uppstått sej: hur långt kan man komma med då? Svar: hur långt som hälst.

Dä har visat sej att de svagare pojkar inte sakna logiskt sinne, utan då är den matematiska fantasin som inte är så livlig hos dem. För de ha svårt att lösa nya problem, men de kan gott följa med ett resonemang. Jag vill ta ett mycket belysande fall hur en svår sak kan bli lätt.

När jag blev docent i matematisk fysik i Upsala skulle jag förestå undervisningen å då mekaniska seminariet. På professorns fråga vilket område jag valt för den högre avdelningen (som läste på licentiatexamen) svarade jag *hertziska svängningar*. Då baxnade professorn o sa: »tror du att du går i land med då?» Saken var så ny o ansågs så svår att han för sin del tydligen inte skulle ha vågat ta opp då ämnet. Tretti år därefter är radio en känd sak för alla människor, o småpojkar i tredje klassen inte bara tala med överlägsen min om både »inre motstånd» o »självinduktion», utan de ä händiga nog att själva göra radioapparater.

När inträset är så stort bör man åtminstone på gymnasiet kunna gå igenom den Maxwell Hertziska teorin för sambandet mellan motstånd, självinduktion o våglängd, o så gjorde jag ett försök, som slog mycket väl ut. O i min sista studentexamen överraskade jag censorn med att en pojke utan svårighet redigt redogjorde för en sak som för tretti år sedan ansågs ligga för högt för licentiatier. Men då var väl ett sällsamt matematiskt geni till pojke, tror ni kanske? Censorn bad mej förhöra honom extra, för han var avgjort den sämsta i klassen i skrivningarna. Men vid examenskollegiet gjorde censorn ingen anmärkning mot att pojken blev godkänd, o pojkens examen var räddad.

Sid. 149. Om S. A. Hedin jfr Valfrid Spångberg: Adolf Hedin i liv och gärning. Upps. 1925. 290 sidor. — Han var skolelev i Örebro 1845—1848. Den här återgivna uppsatsen är ett urval ur Ny Ill. Tidning 1876. Gumælii ofta berömda gärning att hjälpa trivialskolans elever igenom ett slags hemmagjort, partiellt gymnasium upp till universitet var ej så originellt som man synes anse. I utlandet hade ju gymnasier länge varit sällsynta. Hos oss hade tusenden arbetat sig upp genom allt högre och högre pensa — till stor del med lärares hjälp — utan att dessa pensa funnos på respektive läroverks eller klassers schemata. I vår torftiga skolhistoriska litteratur nämnes knappt ett ord om dessa »privatisters» halvt självständiga, halvt vägledda stormpluggningsarbeten vid sidan av och ovanför den skolavdelning, där de för året voro inskrivna. Lärarna kunde därigenom få en välbehövlig inkomst, men mången hjälpte de unga förutan betalning eller mot minimal ersättning. Många småläroverk fungerade därigenom — inofficiellt, och delvis lagstridigt — såsom trivialskola o mången trivialskola såsom ett partiellt gymnasium — för sådana arbetsmyrs vidkommande — trots vissa domkapitels och gymnasielektorers och skoldirektorers missnöje och klagomål (över kulturbarbari etc.) Jfr ASU 52 s. 87 r 9n; s. 203. Inbjudningsskrift med anledning av Katarina Realskolas nya läroverksbyggnads invigning 1932 s. 16 (år 1855 avlade en yngling, W. A. Modin, studentexamen omedelbart efter skolgång i Katarina). 152 rad 20: G. R. Abelin.

153—157. Jfr samme författares, D:r Ringselles, lärareprofiler i ASU 52. Den sid. 157 nämnde redaktör Hellbom (1865—1940) har avlidit sedan den sidan renycktes. Han hade varit bl. a. huvudredaktör för tidn. Småland och Västernorr. Alleh. Jfr i Svenska Dagbladet 7/2 1940 nekrolog med foto.

159 r 21 jfr s. 137 r. 11—12: Far och mor blevo bortmotade.

160 r. 3. 30 Också en annan som konsternerades: här sid. 91* r. 17.

S. 162 nere—163 uppe. Fallet skildras närmare s. 172—173.

S. 163—174; s. 114 Om Lund, Ljungberg och Sundblad jfr ASU 52.

172 r 17n—15n; s. 173 r. 11—13. På lärares söner eller bröder såg man ofta med misstänksamma blickar. Hade det varit i en gymnasiering i en bisopsstad ett eller ett par halvsekel tidigare, skulle elevförbundet säkerligen ha på blotta misstanken utvoterat E. W. från läroanstalten. Så hade man gjort på 1850-talet i Växjö, då en bror till rektor måste lämna läroverket för att han på grund av lösmyntet mot denne blivit utesluten ur kamratskapet. Jfr *Otto Sjögren* 1863 års smålandsabiturienter s. 27; *L. Larsson* Minnen från Växjö läroverk s. 45; *Gustaf A. Aldén* Hemma och i Uppsala sid. 100; Jfr ASU 40 s. 67. I sistnämnda två böcker s. 41 resp. 64 och i *J. M. Lindblad* Evangelisk kalender 1856 (uppsatsen om Sjustjärnan) samt i *L. Larsson* Minnen från Växjö läroverk s. 52—54 berättas om motstycken till det idealistiska förbundet, varom här talas nere s. 173.

183 r 2 Om D:r Årnäck jfr illustrerad uppsats i Sv. Dagbl. 22/2 1940; inför avskedstagandet i Riksmuseet.

185 Gyllanders skildring är benäget insänd av Örebrokännaren sysloman K. Larsson, Örebro. Den är hämtad ur Ner. Alleh. 13/3 1925.

Anteckningar till avdelningen Spridda läroverk.

Sid. 1**—6** Om ifrågasvarande läroverk jfr rektor A. Linnarssons givande arbete Vadstena skola, studier i ett litet läroverks historia från förra hälften av 1400-talet till nuvarande tid. Linköping 1931. 236 sidor. Illustrerat.

12** Förf. fortsätter med en kortare skildring av sin studenttid i Uppsala, den stad, där han sedan avancerade till polismästare. Manuskriptet förvaras hos hans son, direktören Fil. kand. Ivar Een, Djursholm. Den förres svärson, lektor O. M. Floderus, har i sina stort anlagda krönikor över släkterna Floderus och Een (vilka forskningsresultat finnas i stencilerade exemplar i flera större bibliotek, bl. a. i K. B.), excerperat och kommenterat även dessa borgmästaren Eens minnesteckningar.

13**—24** Jfr *Th. Rein* Johan Vilhelm Snellman I—II, Helsingfors 1895—1899. 1310 sidor. Tal vid Snellmans grav av Zacharias Topelius 7/7 1881 är avtryckt i Joukahainen 1883 s. 16—21. Om bristen på finsk undervisning, om Finlands allmänna tidning, som var det officiella regeringsorganet etc. jfr *Th. Rein* Lefnadsminnen s. 64, 76—77. Jfr *W. Ruin* Snellman, skolan och de pedagogiska tankarna, i Tdskr. utg. af Pedag. fören. i Finland 1806 s. 194—193.

17** Normalskolan = Svenska Normallyceum i Helsingfors.

20** Förf. var prostén prof. Hans O:son Forssell. Jfr ASU 50.

21** Jfr Samuel Ödmanns hågkomster från skolan (Växjö läroverk).

25**—32**. Utom den grundläggande historik, som givits av rektorerna C. Rääf och E. A. Wadstein i Årsredog. 1859 resp. 1888 samt av C. Westdal i disputationssavhandling 1862 i Lund, må nämnas pastor Ernst Holmbergs artikel till sekelminnet i Karlskrona-Tidningen 4/10 1925. F. d. lärjungars hågkomster skymta eller framläggas i exempelvis *H. af Trolle* Från flottans hufvudstation, Sthlm 1879; *God Jul* 1911; *E. Melander* Blad ur min levnadsbok, Upps. (Sthlm) 1926; *H. I. V. Cedergren* En Björkholmspojkes minnen, 1930. C. A. B. Rääfs och C. V. Psarskis porträtt: ASU 45—46 s. XIII. Vid Karlskronaföreningens i Stockholm tioårsjubileum 24/11 1931 avtäcktes rektor Wadsteins porträtt i olja, utfört av målaren Hedvig Hamilton.

S. 32** och 27** Förf. har skriftligen i annat sammanhang dels citerat följande ur prof. Morales tal vid senaste skolhusinvigningen: »En särskild gård av tacksamhet ägna vi framlidne musikdirektör Svante Sjöberg, som under många år var den drivande kraften i Karlskrona musikliv. Med djup konstnärlig begåvning förenade han en framstående organisationsförmåga, och hans insatser i stadens musikliv blevo därför också mycket betydande», —

dels framhållit följande. »Skola blindkartor användas, böra åtminstone initialerna till de mera betydande orterna vara tryckta. Då avstånden å de kartor, lärjungen har till sitt förfogande vid instuderandet av läxan, äro helt andra än de på den stora väggkartan, blir det icke så mycket kunnigheten, som blir utslagsgivande, utan fastmera den proportionella avståndsbedömningen.»

38**—39**. Om Arpis räknelappar och om »Laddstaken»: jfr O. Vesterlund: Skolminnen s. 47—48, 56. »L» (Fr. Ahlberg) blev ihjälskrämd av ske-nande hästar och det på själva valborgsmässoafton (1886).

39** Wikner och Hellsten såsom lärare: Vesterlund aa s. 105—114, 59.

39** r. 7n; s. 43** r. 12 Efter orden »slut» och »detta» tilläggas orden i VI:1 resp. »lika litet».

PERSONFÖRTECKNING.

(Utom i avseende på lärjungar samt läroboks- o. a. i skolor lästa författare.)
 Abbe, Frans Herman, 1869—1926; i S. latin lär. 1898; adj. 1906 46*—49*, 73*
 Abelin, Rudolf Gustaf, 1819—1903; 1843—1862 gymn.lär. i Örebro; statsråd 1867—1871; riksdagsman; skapare av tre härordningsförslag 152
 Ahlander, Johan August, 1819—1892; adjunkt; rektor o. rektor i Linköping; lektor i Jönk. 1860, i Växjö 1875—89; kh i Bolstad 1870 31
 Ahlberg, Nils Fredrik; adjunkt i Uppsala; död 1886 31
 Ahlberger, Harald, född 1865; kh i Nyköping och i Solna 146
 Ahlbom, Marie-Louise, förlovad (och gift) med adj. P. Lundstedt 118—119
 Ahlén, Konrad, 1846—1931; adj. i Örebro 1881, bibliotekarie 1887 162
 Ahlm, Gustaf Engelbert, 1825—1877, vik. i Västerås 1854—1860; adjunkt respektive lektor i Falun 1860—1877 36**
 Ahlstedt, Jonas Leonard, 1798—1862; i Vadstena predikant vid hospitalet och sånglärare vid läroverket; kh i Lofta 4**
 Almquist, Sigfrid Oskar Immanuel, 1844—1923; vid Högre respektive Norra real lektor 1880—1909 samt rektor 1891—1906 41* 114* 36
 Aminson, Henrik, 1814—1885; i Strängnäs (siste) gymnasieadjunkt 1846—1851, lektor 1851—1884 14—16, 47—48
 Andersson, Anders Hilding, 1853—1918; doc. 1879; i Kalmar lektor 1881; i Växjö lektor 1883, rektor 1892; i Lund rektor 1906 53**
 Andersson, Sofie, skolhushållsföreståndarinna i Strängnäs 44
 André, Anders Viktor (Vicke), f. 1856; målare, illustratör 102*
 Annerstedt, Rudolf, 1801—1876, i Uppsala läroverk adj. 1829, rektor 1845—1866 5/10, lektor 1858—1872 31 32
 Annerstedt, Thure, 1806—1881; doc. 1883, universitetsadjunkt 1840; kh. i Örebro 1846—1852; prost; biskop i Strängnäs 1852 13 28 32 44 45
 Appelgren, Simon Wilhelm, lär. och rektor i Uleåborg, kh i Gamla Karleby 24**
 Areschoug, Johan Erhard, 1811—1887, lär. vid latingymn. i Göteborg 1841, universitetslärare i Uppsala 1849—1876 40*
 Arpi, Oscar Adalrik, 1824—1890, adj. i Uppsala läroverk 1858 38**
 Askling, Johan August, f. 1822. Organist. Musiklärare i Karlskrona 1850 31**
 Asklund, Henning Gustaf, f. 1855, vid Norra Latin adjunkt (1895) 1896—1920 108
 Asklöf, Isaac, 1845—1923; adjunkt i Karlskrona 1872—1908 29**
 Aulin, Fredrik Rutger, 1841—1923; kollega i Maria (1869) 1870—1879; adjunkt i Södra latin 1879—1906. 20*, 21*, 41*, 50*, 49—50
 Bagge, Peter Fredrik Leo, 1850—1926; lär. i Falun; lektor i Halmstad 1876 och Uppsala s. å.; rektor i Västerås 1899—1916 39**
 Bellinder, Aug.; 1845—1925; lektor i Örebro 1875 o. i Gbg 1887—1911 185—187
 Benckert, Herman Theodor, 1841—1922; rådmän i Stockholm 1887—1911 16*
 Bendixson, Artur Lars, f. 1859, rektor i Gbg, adj. å Östermalm 1907—1909 51**
 Bergelius, Anders, 1808—1862, lär. i Nikolai, Hedvig El., Katarina, Jakob; lär. i Maria 1843—1862 (utom 1846—1848); v. rektor 1850 18*
 Berglund, Adolf Fredrik, 1845—1913, lektor i Södra latin 1882—1910 20* 61* 67*
 Bergman, Carl August, 1844—1924; gymnastiklärare i Karlskrona 1871—1907 32**
 Bergman, Johan S.; t. f. adjunkt i Katarina och i Högre real 93* 116*

Bergman, Johan, född 1864, lektor i Vänersborg 1892, i Norrköping 1896, i Södra latin 1908—1929, prof. i Dorpat 1919—1923	48*
Bergqvist, Bengt J:son, 1860—1936; lektor i Lund 1891, rektor i Kristianstad 1899, läroverksråd 1904, överdirektör; generaldirektör 1918—1923; eklelesiastikminister 1920—1921	55*, 56*
Bergstedt, Selma Amanda, f. 1841; teckningslärarinna i Nyk. o. i Arboga	143
Bergström, Axel Gustaf Eugène, f. 1858; adj. i S. latin 1900—1924	62*
Bergström, Frans August, f. 1833; adj. 1859 i Karlskrona, kh	28**
Billengren, Magnus Gustaf Ehrenfried, 1842—1923; adj. i Linköping	1865; 36**
lektor i Falun 1867—1907	
Björrek, Carl Johan, f. 1811; i Upps. koll. 1846, lektor 1858—1879	40**
Björkman, Per Alfred, 1847—1930; adj. i Upps. 1876, lektor i N. latin 1880—1913	39**, 40**
Björling, Anton Carl, 1837—1920; lär. i Klara 1866; i Kat. rektor 1871—1905	87* 88* 91* 92* 102* 106* 107*
Blanche, August, 1811—1868, författare, stockholmskildrare.	101*
Blomberg, Olof Gotthard, död 1901; lavspecialist; naturteolog; kh i Dunker	109
Boberg, Johan Alfred, 1834—1879; adj. i Falun 1868—1879	34**
Boëthius, Simon Johannes, 1850—1924; i Uppsala doc. 1877, lektor 1879—1889, flickskolerektor 1882—1885, professor 1889—1915. Riksdagsman. Var 1893—1912 censor vid studentexamina	70
Bogren, Anders Gustaf, 1816—1895; lär. i Upps.; lektor i Örebro 1859—1888	46
Bohlin, Knut Harald, född 1869, doc. 1901—1914, lektor i Södra latin 1901—1934, rektor vid Nya El.skolan 1914—1934	49*—58*, 62*
Bolling, Rudolf, f. 1825; gymnastiklärare i Strängnäs (1861) 1862, i Västerås 1867—1891. Vik. teckningslärare	31
Boman, John P., född 1887, adjunkt i Nya elementarskolan 1920	76* 77* 108*
	112 131—137
Bonsdorff, von, finländsk professor	20**
Boström, Christofer Jacob, 1797—1866, universitetslärare 1828—1863	63
Boström, Filip August, 1843—1908; 1843—1908; landshövding i Nyköping 1894—1906	147 48**
Brantenberg, Seth Adam, 1804—1859; i Strängnäs konrektor och sedan adjunkt; kh i Kjula 1852	28—29
Branting, Karl Hjalmar, 1860—1925; politiker, partiledare, journalist	68*
Brate, Erik, 1857—1924; doc. 1884, lektor i Södra latin 1887—1922	62*
Brattström, Oskar, 1810—1869, lär. i Kat., Klara o. Maria	22*
Brodin, Johan Edvard, 1844—1926; i Jakob adjunkt 1880, rektor 1887—1910	100*
Broman, Lars, 1806—1883, lär. i Nyköping 1835, i Strängnäs kollega 1836, lektor 1842—1882, rektor 1852—1865	24—25
Brouhn, Robert, 1807—1882, gymnastik- och ritlärare i Maria och Katarina 1860—1881	20* 43* 115*
Brun, Frans de, f. 1866; adj. o. lektor i Södra latin från 1905 resp. 1912	61*
Brusiin, Axel Mauritz, f. 1857; i Kat. e. o. lär. 1886—98, adj. 1898	90* 107*
Byström, Dan, f. 1897; redaktör, krigskorrespondent 1940	47*
Bång, Edvard August, f. 1839; lektor i Nyköping 1868—1906	142 143 49**
Carlson, Ernst, 1854—1909, doc. 1880, i Göteborg lektor 1883, prof. 1890—1893, Chef för läroverken 1904	122

Carstensen, Johannes Peter, 1833—1893; musiklär. i Upps. 1870	38**
Cederqvist, Johan Samuel Constans, 1820—1881; i Linköping lektor 1859	10** 11**
Cederstrand, S. G., f. 1890; adj. i Nya elem.sk. (1936)	1937 132
Cederström, Charlotta, förmäld med biskop Th. Annerstedt	32
Comenius, Johan Amos, 1592—1670, böhmisk-mährisk reformpedagog	79
da Vinci, Leonardo, 1452—1519; ital. konstnär och polyhistor	79
Dahl, Sven Gudmund, 1833—1904; lär. i Katarina och Jakob; kollega i Maria 1863—1879, i Södra latin 1879—1899.	39—40 50*
Dahlbäck, Carl Jonas, f. 1829; i Falun lektor 1860, rektor 1864 (1865)—1899; flickskolerektor	33** 34** 36** 41**
Danell, Valdemar, f. 1866, i Södra latin e. o. och — 1901 — adj.	61*—62* 67*
Danielsson, Olof August, 1852—1933; universitetslärare till 1917	57, 128
de Geer, Gerard Jakob, f. 1858; prof. i Stockholm	56* 55**
de Laval, Carl Gustaf Patrik, 1845—1913; uppfinnare	117*
de Laval, Patrik, adj. i Kat. 1881 o. i Nya el.skolan 1886. Död 1889	114* 115*
Dippel, Johan Conrad, 1673—1734, tysk pietist, utvisad 1728	101
Djurklou, Nils Gabriel, 1829—1904, fornforskare, domänintendent	178
Drysen, Johan Albert, 1826—1881; lär. i Jakob 1853. I Strängnäs den förste lektorn i moderna språk 1859; rektor 1866—1881	23 24 32 39 46
Dubb, Paul Johan Christofer, 1822—1879; lektor i Lund 1859—1879	29**
Een, Carl, 1839—1927; borgmästare i Visby 1879—1919	1**—12**
Eggertz, Carl Magnus Uno, 1841—1908; lektor i Karlskrona 1877—1908	30**
Ekendal, Johan Henrik, 1809—1862; i Strängnäs vik. lär. vid läroverket 1841 o. f. och rektor vid seminariet 1843—1858; kh. i Flo	28 35
Ekstrand, John Conrad, 1840—1925; adjunkt i Nyköping (1876) 1877—1907	142—143
Ekström, Johan (John) Petrus, 1858—1924; teckningslärare i Högre och N. real till 1923	115* 128*
Elfving, Johan, 1798—1864, lärare i Hillska och Wallinska skolorna, lektor i Link. 1836; i Sthlms gymn. 1845—1864	46
Elgelou, Fatima, flickskoleföreståndarinna i Vaxholm 1862 o. f.	31*
Elmqvist, Carl Fredrik, 1844—1904; adjunkt i Örebro 1870	25* 179
Eneroth, Per Olof Emanuel, 1825—1881; d:r, pomolog, donator	20*
Engeström, Carl Johan Patrik, gymn.lär. i Strängnäs	29—30
Engström, hospitalsläkare i Vadstena	1**
Ericsson, August Alfred, 1846—1901; predikant vid Borgerskapets änkehus och vid allm. arbetsinrättningen i Sthlm; lär. vid Philipsenska skolan där	27
Eriksson, Per Erik, född 1840; kyrkoherde i Grödinge	48 49
Essén, Matts, född 1881. År 1909 adjunkt, 1921 lektor i Upps.	141—148
Eurenus, Jakob Leonard, 1826—1881; i Katarina lär. 1859—63, koll. 1863	83*—85* 93*
Falk, Albert, f. 1874, lektor i Västerås 1909, rektor i Luleå 1916, i Strängnäs 1921—1939	jfr 138—140
Falk, Matths; 1841—1926, i Upps. lektor 1877, prof. 1890—1906	39**
Falkenberg, Conrad August, f. 1856; gymn.lär. i Nyköping 1890—1907	143 145
Fallenius, Carl Magnus, 1815—1879; doc. 1844, lektor, sedan rektor i Linköping, pastor primarius i Stockholm 1858	10** 12** 23*
Fehr, Gustaf Emil, 1867—1901; lektor i Nyköping 1898	142

Fehr, Fredrik August, 1849—1895; doc. 1872; komm. i Maria 1879, pastor prim. 1884, Insp. för Södra latin 1885—1895	78, 80
Fehr, Isak Nicolaus, 1850—1929, lär. vid Nisbethska flicksk. i Upps. 1877; i Strängnäs v. lektor 1882, lektor 1885—1917	65—81 123 131
Fehr, Charlotte, f. 1867, biskop Strömbergs dotter, gift 1888	74
Feychting, Herman, konstnär	102*
Floderus, Manfred Mustafa, 1832—1909; i Uppsala lektor 1859, t. f. rektor 1861, rektor 1861—1899	34** 40*
Flygare, Tekla, sedan gift Brissman, flickskolerektor i Sthlm	91*
Fogelberg, Per Alexander, 1867—1931; adj. i Södra latin 1901	68*
Forsberg, A., f. 1848; skrivlärare i Katarina 1871—1885	96*
Forsling, Sven Emil, 1861—1908; lärare i Katarina 1894, lektor i Nyköping 1895 och i Östermalms läroverk 1906	105* 49**
Fries, Elias Magnus, 1794—1878; universitetslärare i Lund 1814—1859	40*
Fries, Theodor (Thore) Magnus, 1832—1913; universitetslärare 1857—1899, rector magnificus 1893—1899; skolkommittéordförande 1899 o. f.	55*
Friesen, Carl von, 1846—1905; i Sthlms gymn. lär. 1869. Vid S. latin lekt. 1879, rektor 1884—1902. Statsråd; ledamot av läroverkskommittéerna 1882—1884 och 1899—1902	41*, 49*—60*, 63*, 79*, 80*
Friesen, Sixten Gabriel von, 1847—1921; rektor i Högre, sedan N. real 1876—1891, lektor 1880—1912; riksdagsman	51**, 55*, 112*, 120*, 128*
Fris, Anders August, 1803—1889; koll. i Str. 1831; kh 1851	6 7 11 35
Frosterus, Jakob, f. 1774, konrekt. i Uleåb. 1818; kh i Muhos, Finland 23** 24**	
Frykstedt, Jonas, 1808—1861; i Maria lär. 1834—1839; rektor 1845—1859. Lär. i gymn. 1839—1845. Kh i Säby, Link:s st.	11* 19*
Fryxell, Anders, 1795—1881; vid Djurgårdsskolan lär. 1819—1822; i Maria kollega 1822, rektor 1828. Kh i Sunne 1836	5* 13* 49*
Fröding, Carl Lennart, f. 1853; öv.löjtnant, gymn.lär. i Örebro 1883	164
Gabrielsson, Joh., lär. i Falun; kh i Gagnef o. i Orsa	34** 35**
Gadd, Johan Adolf, f. 1821; lär. Växjö 1850; lektor i Karlskrona (1859) 1860	29**
Gallander, Otto, lektor i Örebro	52**
Geijer, Erik Gustaf, 1783—1847; professor, hävdatecknare	12*
Georgii, G. W., apotekare i Vaxholm c:a 1860	81*
Geting, Ulla, städerska i Maria skola	10* 11* 16* 17*
Gezelius, Johan, 1807—1881, doc. 1837; teol. lektor i Strängnäs 1840; prost; tjänstledig 1869—1881	22—23 27 35
Grahl, Henrik Olof Emanuel, 1839—1917; i Upps. vik. 1866, adj. 1874—1906 39**	
Grass, Carl Axel, 1839—7/8 1879; i Upps. vik. lär. 1867, adj. 1872 38** 43** 44**	
Grentzelius, Johan, 1759—1807; komminister i Locknevi 1800	12**
Grundström, Zacharias, f. 1840; lektor i Falun 1876—1908	37**
Gumælius, Otto Joël, 1791—1876, lär. i Örebro o. Strängnäs; rektor i Örebro (1829) 1830—1862	149—152
Gustafsson, Peter Johan, 1867—1938; lektor i Str., donator	134 138—140
Gustrin, Emil Finneve, 1839—1918; doc. 1868, lektor i Örebro 1878, rektor i Karlstad 1880, kansliråd i eckl.dep. 1882—1905. Inspector för Södra latin 1905—1907	84—85
Gyllander, Hugo, f. 1868; författare	182 jfr 185—187
Görtz, Georg Heinrich, 1668—1719; Karl XII:s minister	109*

Hærén, Johan (Larsson), i Strängnäs lankasterskolelärare 1838; undervisare i gymnastik och simning i läroverket 1850; komm. i Grävie	29
Hagelin, John Herbert, 1847—1911; lär. i Katarina, Jakob, å Norrm. 92* 107*	
Halck, Fredrik Julius, 1825—1883; i Karlskrona e. o. lär. 1851, adj. 1859 26**	
Hallström, Anders Gabriel, 1808—1890; i Maria v. koll. vt. 1838, koll. 1841, v. rektor 1853—1854, ordinarie rektor 1858—1873	18* 19* 22* 33* 35*
Hallström, Maur. Ferd., 1828—1884; lär. i Luleå; 1861 lektor i Falun	37**
Hallström, Paul Otto Leonard, 1850—1910; koll. i Kat. 1889, rektor i Kungsh. 1902	105* 107*
Hallström, Seth Christian Ernst, 1834; läkare i Strängnäs 1868 13 43 44 48	
Hamilton, Anna Susanna Eufemia, f. 1854; g. m. lektor Henning	104
Hartman, Carl, 1824—1884; lär. i Gefle; lektor i Örebro 1859	154
Hedenskog, Carl Axel, 1837—1908; adjunkt i Örebro 1872—1905	186
Hedén, Johan Jakob, 1775—1866; kh i Jakob 1810. Biskop i Link. 1833 7**, 11**	
Helgesson, Rasmus, f. 1849; adj. i Karlskr. 1884, rektor i Ängelholm, kh	31**
Hellbom, Anton, född 1875; apoteksinnehavare i Gävle	157
Hellbom, Per Johan, 1827—1903; i Örebro läroverk lär. 1851—1893	153—157
Helleday, Bror Gustaf Fredrik, 1839—1920; adjunkt i Örebro 1871—1906	178
Hellsten, Knut Alfred, 1863—1891. I Upps. vik. 1859, adj. 1865	39**
Hemmenдорff, Ernst, 1866—1928; extralärare i Öster- och Södermalm. Lektor i Nya Elementarskolan 1907	68*
Henning, Karl Fredrik Salomon, 1843—1909; doc. 1881, lektor i Strängnäs (1882) 1883; domprost i Växjö 1894	97—104
Hildebrand, Bror Albin, 1844—1917; i H. real lär. 1878—1887, adj. t. 1909 113* 114*	
Hildebrand, Henrik Robert Theodor Emil, 1848—1919; lektor i N. real 1880—1901; riksarkivarie 1901—16	115*
Holm, Nils Emil, f. 1870; adjunkt i Södertälje o. i Vasa realskola	20* 48
Holmberg, Aurore Vilh. Elis., f. 1860; teckningslärarinna i Nyköp.	143
Holmgren, Erik Albert, f. 1872; prof. i matematik i Uppsala 1909	55**
Holmström, Hans Olof, 1784—1855; doc. 1811, i Strängnäs gymn.adj. 1818, lektor (1821) 1823, kh i Dunker 1828; i Str. domprost 1829, biskop 1839—1852; ärkebiskop 1852—1855	31
Hulth, Johan Markus, 1865—1928; geolog; överbibl. i Upps. 1918	154
Hvasser, Karl Vilhelm, 1857—1904; Kat. samt N. o. S. latin; adj. i Gbg	61*
Hällström, finländsk professor	20**
Höckert, Johan, f. 1779; rektor i Uleåborg 1816; kh i Pedersöre 1824	23**
Högberg, Frithiof, 1833—1906; lär. i Nyköping 1858 och i Södertälje 1859; adj. i Örebro 1860—1898	162
Högberg, Viktor, 1838—1926; vik.; adj. i Kat. 1864—1905 82* 83* 95* 106* 107*	
Höjer, Magnus Mauritz, 1840—1910; lär. vid Sthlms gymn. 1867—1879, lektor på Södermalm 1879—1905. Riksdagsman 1891—1908	50* 62*
Ihre, Oskar Adolf, 1834—1899; adj. i Örebro 1866, bibl. 1871	183
Jacobsson, Karl Henrik, 1846—1909; provår i Falun 1872—1873, lektor i Örebro 1880, rektor i Härnösand 1889	35**
Jæansson, Karl Ulrik, 1813—1898; domkyrkosysselman i Strängnäs	34 49
Jansson, Sven Johan Hjalmar, 1863—1928; lär. i S. latin; lekt. i Visby 1899 20* 63*	
Johansson, Aug. Vilh., f. 1853; musiklär. i Örebro 1883, i Södert. 1907	165

Johansson, Johan Fredrik, 1810—1871; lektor i Gävle och i Linköping. Kh i Vallerstad 1858; prost. Folkskoleinspektör 1861 10** 12**

Johnsson, J., litteratör 102*

Kahlmeter, Thore, 1849—1897; lär. i Real; koll. i Kat. 1892 104° 113* 114* 119*

Kalling, Axel Mauritz, greve, 1849—1914; lantbrukare, stins 179

Kantzow, Gustaf Ludvig, f. 1849; gymn.lär. i Kat. 1888—1898 103*

Karlson, Karl Fredrik, 1831—1900, lektor i Örebro, kh i Nyköping 28 147 48**

Karlstrand, Sven, f. 1855; v. adj. i Nyköping 1889—92, adj. i Östersund 1906 145

Kellberg, Carl Roland, 1836—1907; lär. i Kat. 1865, adj. i N. real 78—02 83*

Kemell, Claës Johan, 1805—1833; präst, finsk översättare 19**

Kernell, Samuel Erik, lärare i Vadstena läroverk 1845—1856 3**

Klingberg, Anders Gustaf, 1842—1920, adj. i Uppsala 1867; lektor i Karlstad 1872, rektor i Strängnäs 1881—1908 51—64

Klint, Axel Henrik, f. 1842; lär. i Kat., Högre och Norra real 82* 115*

Krok, Torgny Ossian Bolivar Napoleon, 1834—1921; koll. i Maria 1863—1879, i Södra latin 1879—1899 40* 61*

Kullberg, Ad. Fredr., f. 1853; i Karlskrona lär. 1880, adj. 1901 31**

Kumlin, Lars Fredrik, 1813—1885; lektor i Strängnäs 1845—1881 21 22 45 57 83

Köhler, Oscar Eugène, 1851—1911, i Strängnäs lär. 1882, adj. 1890 56 105—112

Lagergren, Oskar Fredrik, 1843—1918; gymnastiklärare i Landskrona 1866, i Falun 1878—1903 37**

Lagerlöf, Bengt Leonard Christian, 1827—1907; vik. lär. i Strängnäs 1858—1862; rektor i Filipstad (1862) 1863—1871 och i Kristinehamn 1871—1893 23

Lagerström, Gustaf Oskar, 1844—1908; adj. i Örebro 1870, i Ladug.l. 1871; kh i Ö.malm 25*

Lahng, Lars Herman, 1826—1898, i Strängnäs e. o. lär. 1851, läroverksadjunkt 1858, konsistorieamanuens 1862—1891 29

Lange, Per Axel, 1867—1920; doc. 1896, rektor i Västervik o. Karlskrona 32**

Larsson, August Wilhelm, 1827—1900, musiklärare i Maria 1860; i Sthlms gymnasii båda avdelningar, i Södra latin 1880—1899 42°—43* 50* 63* 116*

Larsson, Carl Olof, 1853—1919; konstnär 102*

Laurin, Paul Johan Gerhard, f. 1863; lektor i Gbg 1890; överdirektör 52**

Leffler, Anne-Charlotte (Edgren), 1849—1892; författarinna 82**

Leffler, Johan Olof, 1813—1884; lär. i Klara 1842—1861, rektor i Katarina 1861—1871. Riksdagsman 1867—1870 33 82*

Leonardsson, Per Gustaf, 1802—1859; i Nyk. koll. 1830; i Str. lektor 1843, rektor 1848—1851. Kh i St. Mellösa 1852 5 35

Leufvén, Karl Edvard, f. 1858; lär. i Karlskr.; adj. i Borås t. 1924 31**

Lindberg, Carl Ludvig, 1811—1895, domkyrkoorganist och sånglärare i Strängnäs (1845) 1846—1864, kh i Toresund 1865—1895 20

Lindblom, Karl Algot, 1869—1929; i Katarina t. f. lärare 1897, adjunkt 1903. I Jakob (Vasa) rektor 1910—1929 107*

Lindbom, C. Johan, 1817—1880; i Nyköping lekt. till 1880, rekt. t. 1877 21

Lindeberg, Carl Johan, 1815—1900; lektor i Göteborg till 1/11 1889 40*

Lindgren, Erik Mauritz, f. 1826; koll. i Maria 1864—1873. Kh 1877 42*

Lindhagen, Carl Arvid, 1856—1926; lekt. i Norrk. 1892, i N. real 1895 124*—128*

Lindman, Christian Fredrik, 1816—1901; lektor i Str. 1849—1887 19 28 35 47 48

Lindman, Carl Axel Magnus, 1856—1928; lektor i N. latin 1887; prof. 41*

Lindroth, Erik Gustaf Ludvig Vilhelm, 1845—1931; lär. vid Sthlms gymnasium, rektor vid Beskowska skolan till 1910 87*

Ling, Per Henrik, 1776—1839; sv. gymnastikens skapare 42* 95* 117*

Linné, Carl von, 1707—1778, prof. i Uppsala 79 80

Ljung, Adam, 1825—1913; i Katarina lär. 1855—61, koll. 1861—1892 86* 87* 89

Ljungberg, Carl Fredr. Aug., 1825—1889; i Örebro lär. 1855, adj. 1859 171

Ljunggren, Wilh. Philip Ferd., 1837—1901; adjunkt i Karlskr. 1865 29**

Lund, Carl Johan Henrik, 1827—1907; lärare i Örebro 1855—1892 163—164 185

Lundberg, Jakob Alrik, f. 1867; donator för de blinda 97*

Lundberg, Erik Johan, 1846—1911; lär. vid Sthlms gymn., lektor på Södermalm 1879—1911 50*

Lundberg, Fredrik, 1844—1925, i Strängnäs v. adj. 1873, adjunkt 1879—1909 122—123 136

Lundblad, Erik Gustaf, 1820—1898; i Strängnäs kollega 1853, konsistorienotarie 1862—1891 11—13 18

Lundborg, Nils, 1833—1907; lär. i Lund; gymn.lär. i Karlskrona 1868—1900 26**

Lundh, Lars August, 1838—1916; sånglärare i Katarina 1857—1905 96* 107*

Lundin, Claes Gustaf, f. 1859; lär. i Nyk. 1887—99; adj. i Kalmar o. i Norrk. 145

Lundman, C. Julius S., 1842—1911, lär. i Sthlms gymn.; i S. lat. t. 1907 52* 62* 63*

Lundqvist, Axel, 1843—1919, komminister i Viby, sedan Ekeby och Gällersta, kyrkoherde i Gryt, kontraktsprost 157

Lundqvist, Karin Maria, född Falk, 1852—1931 157 160

Lundqvist, Axel Martin, född 1874; apoteksinnehavare i Sthlm 114 161

Lundqvist, Nils, f. 1875; vid Södra latinläroverket e. o. lärare 1905—1908, adjunkt 1910—1926, rektor 1920 2* 60* 67* 78*—80* 51—120 157—184

Lundstedt, Per, 1830—1891; i Strängnäs lär. 1859, adj. 1861 29 59 66 113 120

Lüzell, Magnus Ferdinand, f. 1873, lär. i Lund 1898—1905, läroverksadjunkt i Malmö 1905 jfr 25**—32**

Läffler, Leopold Fredrik (Frits) Alexander, 1847—1921; e. o. prof. 82*

Löfgren, Ture Fredrik, f. 1845; adjunkt i Högre och i N. real 116* 125*

Löfstedt, Einar (d. ä.), 1831—1889, universitetslärare 1861—1889 57

Malmberg, Erik (Persson), f. 1808; v. pastor i Sorunda; komminister i Strängnäs 1852; kyrkoherde i Hölö 1863 27

Malmstedt, Bror Johan Achilles, f. 1854, vik. lär. vid Ladug. lvk; koll. i Kat. 1890—1903 (1904); lekt. i S. lat. t. 1919 81*—90* 105* 107*

Malmström, Carl Gustaf, 1822—1912, universitetslärare 1849—1882, ecklesiastikminister 1878—1880, riksarkivarie 1882—1887 29*

Malvert, fransk jurist, religionsforskare; avfattade » Vetenskap och religion » 28**

Markström, Joh. Efr., i Upps. lär. 1845; adj. 1858—1883 38**

Mazér, Theodor Alfred, f. 1845; lär. i Katarina 1878—1882, i Norra latinläroverket 1882—1891; adjunkt där 1891—1910 94* 95* 112*

Mittag-Leffler, Magnus Gustaf, 1846—1927; prof. i Stockholm 82*

Moll, Karl Tomas (Tom), 1853—1922; lektor vid Norra real 1892—1918; läroverksråd (1904) 1905—1909 116* 124* 53** 55**

Montelin, Tor Gösta Emanuel, född 1878, flickskolelärare, adj. vid Nya skolan 1910, lektor i Upps. 1919; ord. biografencensur 1921 63*

Montén, Gustaf Torsten, 1875—1920; adj. i Södra latin 1906—1908 67*

Nilsson, Anders, 1841—1925; adjunkt i Karlskrona 1881—1909 30** 31**

Nilsson, Christina, 1843—1921; världsberömd sångerska 122*

Nilsson, Nils Claes, 1820—1900; i Kat. lär. 1852—58; koll. 1858—1889	85*	94*
Nordgren, Ernst Wald., 1847—1930; adjunkt i Strängnäs 1886—1912	95	124—125
Nordin, Hjalmar Oskar Fredrik, f. 1870; lektor i Nyk. 1895; H:borg 1902	46**	
Nordlund, Josef, 1808—1885; lärare i Lyceum och i Hillska skolan; kh i Maria 1846. Inspector för Södra latin 1879—1885	27*	
Nordlund, Karl, 1871—1935, lektor i Upps. 1900; rektor i Hudiksvall 1907 o. på Östermalm 1913; förste folkskoleinspektör i Sthlm 1918	63*	
Nordström, Per Arvid, 1868—1929; e. o. lär. i Nyk. Adj. i Östers. 1900	143	49**
Nordström, Thor, 1854—1934; lekt. i Karlstad 1883—1911, och i Strängnäs	32	33 91—96
Nordwall, Adolf Leonard, 1824—1892; lektor i Strängnäs 1853; byråchef i Eekl.dep. 1858, expeditionsskr. 1861—1865	14	28 33
Norinder, Alfred Victor, 1827—1884; lektor i Sthlms gymn. 1869	46	
Nyberg, Erik Johan, 1799—1863; lär. och rektor i Örebro och i Strängnäs 1827—1849; adjunkt 1850—1863	6	7 11 35
Nyman, A.; läroverkslärare i Uleåborg, utgav Uleåb. Tidning på finska	24**	
Nyman, Johan, 1797—1857, koll. i Maria 1837; kh i Akarp 1849	7*	
Olsson, Karl Leonard, 1858—1905; adjunkt i Södra latin 1894—1905	65*	—67*
Palmær, Henrik Bernhard, 1801—1854; kemist, litteratör, satiriker	52*	
Personne, Johan (John) Wilhelm, 1849—1926; vid Norra latin lektor 1881. I Linköping domprost 1897, biskop 1910	93*	
Persson, Per, 1857—1929; universitetslärare i Uppsala 1886—1922	57	123
Petrelli, Carl Magnus Joachim, 1806—1889; i Link. lektor; rektor 1841, 1847—1850. I Söderköping kyrkoherde 1858	10*	12**
Petrini, Edvard, 1856—1922; docent i Uppsala	33**	
Petrini, Gulli Charlotta, f. Rossander 1867; fil. d:r 1900, flickskolelärarinna i Stockholm, pionjär för kvinnorörelsen	60*	
Petrini, Henrik Edvard, 1825—1905; skomakare, sedan handlande	33**	
Petrini, Henrik, f. 1863; doc.; lektor 1901—1913 i Växjö, 1914—1928 i N. real; fysikundervisningsreformator	33**—58**	56*
Petrini, Karin, 1859—1937; Falu första studentska, lärarinna	34**	
Pettersson, Carl William, 1858—1925; e. o. lär. i latinläroverket å Södermalm 1883—1893; adjunkt i Katarina 1893—1924	106*	107*
Philp, Hugo Welam von, 1844—1906; lär. i Högre, sedan N. real	115*	
Phragmén, Lars Jacob, 1832—1920; rektor i Örebro 1875—1902	46	49
Pontén, Jonas Otto, 1813—1887; i Strängnäs lektor och bibliotekarie 1846, stadsläkare 1849; avsked 1882	16—17	32 39 40 105
Printzsköld, Otto Hack Roland, 1846—1930; fil. d:r 1869; landshövding över Södermanland 1889—1894; riksmarskalk	147	
Psarski, Christian Victor, 1816—1892. I Karlskrona tillförordnad lärare 1839; lektor 1859; rektor 1869—1881	25**	
Rabe, Gustaf Reinhold Daniel, 1813—1870; doc. 1837; vid Stockholms gymnasium v. lektor 1841; ordinarie d:o 1843; rektor	20*	
Ribbing, Sigurd, 1816—1899; prof. 1850—1885; riksdagsman 1867—1872, 1875—1879; kyrkomötesmedlem 1868, 1873, 1878	63	106
Ringqvist, Adam Amund Gotthard, 1826—1901; adj. i Kat. till 1891	86*	95*
Ringstrand, Nils Peter, 1809—1871; i Str. v. lektor i naturalhistoria 1841—1846 o. sedan adj. i moderna språk	19—20	38 45
Ripa, Nils Albrekt Holger, 1836—96; adj. i K:krona 1862	27**	28**

Rogge, Konrad (Kort); ärkedjåkne i Uppsala 1464; biskop i Strängnäs och därmed även rikskansler 1479. Död 1501	82	124
Rohtlieb, Johannes, 1807—1881; kh i Tyska förs. i Sthlm 1839—1875	81*	
Romborg, Peter Anselm, 1845—1922; adj. i Karlskrona 1883—1911	26**	27**
Rosén, Anders, f. 1859; v. lekt. i Str., lekt. i Malmö	91	131 132
Rosenius, Josef; komminister i Stockholm	33*	
Rudbeck, Olof (d. ä.), 1630—1702, polyhistor, prof., rector magn.	79	
Ruus, Ivar Thorsten, 1832—1909; ordinarie koll. i Jakob 1860; i Maria 1861—1879. Adjunkt i Södra Latinläroverket 1879—1897	20*	38* 50*
Rääf, Carl Andr. Bened. 1798—1869; rekt. i K:krona 1823—1869	25*	
Rääf, Carl Gustaf Salomon, 1829—1909; lekt. i Karlskr. 1859—94	29**	
Rönholm, Nils, f. 1864; i Södra latin lär. 1891, adj. 1902—1929	63*	
Sahlberg, finländsk professor	20**	
Sahlstedt, mamsell med inackordering för elever i Strängnäs	43	
Sahlström, J. F., adjunkt i Linköping; död 1867	10**	11**
Salenius, Anders Gustaf Gotthard, 1815—1896; apologist i Strängnäs 1846; lexikograf; kh i Kjula (1860) 1861—1896; prost	18	19 29 38 49
Sandberg, Johan Fredrik, 1833—1896; folkskoleinspektör i Norrk. 1863; sem.-rektor i Sthlm 1870—1883; pastoralexamen 1882; kh i Solna 1883	27	
Sandborg, Carl, 1794—1862; kontor i Ladug.; i Maria 1819—1860	14*	
Santesson, Anton Berndt, 1825—1892; gymnastiklärare i Gbg, Karlstad, Strängnäs, Malmö och i Nya elementarskolan t. 1886	30	31 49
Schéele, Knut Henning Gezelius von, 1838—1920; biskop i Visby 1885	175	
Scherblom, Johan Gustaf; lär. i Vadstena läroverk. Död 1852	3**	
Schlyter, Carl Johan, 1795—1888; universitetslärare 1816—1820, 1838—1876	28**	
Schlyter, Gustaf Ragnar, 1845—1927; docent 1869; lektor i Karlskrona 1872—1911	28**	
Schotte, Gustaf Viktor, 1823—1886; lektor och rektor i Nyköping	21	
Schröder, Carl Augustin, 1797—1870; rekt. i Vadstena 1840—55. Kh 1855	2**—3**	
Senell, Edvard Otto, 1824—1903; kollega i Jakob 1861—1896	100*	101*
Serenius, Jakob, 1700—1776, legationspredikant i London; kyrkoherde i Nyköping 1735; biskop i Strängnäs (1763) 1764	133	
Sernander, Rutger, född 1866; docent; professor i Uppsala 1908—1931	154	
Silfversparre, Eva Ebba Beata Constantia, 1820—1898, gift Pontén 1850	17	
Silfversvärd, Jenny, fröken, Örebro	131	
Sillén, Axel Julius af, 1854—1924, doc. 1881; v. lektor i Vänersborg 1883, lektor i Strängnäs 1883—1919	58	59 126—130 131
Silvén, Johan Jacob, 1851—1924; ritlärare i Karlskrona 1880—1916	32**	
Sjöberg, Gustaf Magnus, 1844—1931, lektor vid Nya elementar 1871—81	63	
Sjöberg, Svante Leonard, f. 1873; musiklärare i Karlskrona 1897	32**	
Sjögren, Karl August Otto, 1844—1917; kollega i Gbg 1869, rektor i Södertälje (1874) 1875, koll. i Kat. 1879—1908	83*	94* 103* 107*
Siösteen, Ivar, f. 1882; byggnadsingenjör i Stockholm	99*	—107*
Sjöstrand, David Magnus, 1819—1883; i Södra Latin adj. 1879—1883; t. f. rektor 1873—1879; ledare för provårskursen på Söder 1875—1879	18*	20* 34* 50*
Sjöstrand, Erik Rudolf, 1880—1939; aktuarie; socialattaché; socialråd	59*	
Smedberg, Carl Adolf Isidor Hilarion, 1822—1892; adj. i Maria—S. latin 1851—1892	37*	

Snellman, Johan Vilhelm, 1806—1881; rektor, redaktör, professor, senator, fennomaniens grundläggare 13**—24**
 Sohlberg, Knut Herman, 1844—1909; kollega i Ladug. lvk 1872; adjunkt i V:ås 1886; lektor i Str. 1891—1909 123 131—137
 Sondén, Anders Fredrik, 1807—1885; lektor i Linköping, kyrkoherde i Kville 1856, domprost i Skara 1864 10** 12**
 Spongberg, Johan, 1800—1888; prof. i Uppsala 1848—1874 57
 Staaff, Karl Albert, 1860—1915; advokat; statsminister 1905—06; 1911—14 68*
 Starck, Lars Gunnar, f. 1880; adj. resp. lektor i Norra real 124*—128*
 Steinnordh, Johan Henrik Wilhelm, 1809—1897; i Linköping lektor 1854—1888, rektor 1859—1864 10**—12**
 Stigler, Johan Edvard, 1859—1924; lär. i Kat. o. S. lat.; adj. i Kungsh. 1901 90*
 Stridsberg, Olof Arvid, 1833—1904, v. lärare i Nikolai 1859, i Maria 1860, i Klara 1861; kollega i Klara 1863—1899 3* 20*
 Strindberg, August, 1849—1912; författare 68*
 Strömberg, Adam Theodor (Tore), 1820—1889. I Str. kollega 1853; domprost 1864; biskop 1881—1889. Pastor prim. 1880 11—13 48
 Sturzen-Becker, Vilhelm Teodor Patrik, 1841—1910; doc. 1865; lektor vid Norra Realläroverket 1880—1908 113*
 Ståhle, Lars Victor, f. 1866, baningenjör, trafikchef 91*—98* 109*—123*
 Sundblad, Gustaf Arvid, 1842—1904, adj. i Örebro 1872—1904 114 164 174
 Sundén, Johan Magnus, 1830—1926; i Upps. lekt. 1861; prof. 1879—96 46 49
 Sundstén, Per Johan, 1831—1910; lär. i Nyk. o. Upps. Lekt. i Falun 1860—98 45 46
 Swanberg, John Viktor, f. 1896; doc.; lektor i Kungsh.; avsked 1932 46*
 Swartling, Karl, 1843—97; lär. i Kat. 1875, Askers. 1880, Str. 1892—7 92*
 Svedelius, Jak. Lor., 1822—1889; i Falun vik. 1849; koll. 1852—88 36**
 Svensson, Anders Teodor Alfred, 1847—1919; i Södra Latin extra lärare; adjunkt 1894—1913 48* 62* 68* 72*
 Svensson, Karl Svante Salomon, 1868—1928; i Södra latinläroverket tillförordnad lärare 1895—1905, adjunkt 1905—1928 76*
 Svensson, Olof, f. 1882; vik. i S. latin 1908; lekt. i Luleå o. Malmö 69*
 Svinhufvud, Malla Carolina Augusta Torborg, f. 1847; g. Widebeck 36
 Söderblom, Lars Olof Jonathan (Nathan), 1866—1931; prof.; ärkebiskop 1914 56**
 Söderholm, Ingegerd, f. 1861; lärarinneexamen 1885, anställd i Jakob 1884 100*
 Sörling, Olof, 1852—1927; teckningslärare i Södra latin 1882—1917 63*
 Tengman, Carl Johan, 1831—1906; adj. i V:ås 1862, i Falun 1866—1898 36**
 Tessin, Nicodemus (d. ä.), 1615—1681; stads- och slottsarkitekt 109*
 Tingstadius, Johan Adam, 1748—1827, prof. i Uppsala 1775—(1803) 1805; biskop i Strängnäs (1803) 1805 41
 Trafvenfelt, Hj., kapten, konstnär 104
 Trygger, Ernst, f. 1857; prof. 1889, justitieråd 1905; stats- resp. utrikesminister; universitetskansler 1926 51**
 Törnblom, fru, vaktmästare i Södra latinläroverket 60*
 Törnebladh, Henrik Ragnar, 1833—1912; i Kalmar lektor 1858—1882 och rektor 1867—1879; i Södra Latin rektor 1879—1884; inspector 1903—1905 35* 49* 50*
 Törnstrand, Knut Erik, 1845—1888; vik. adj. i Örebro 1874—88 160 169
 Uggla, Ivar Henr. Vilh., f. 1852; vice adj. i Karlskrona 1882—1893 27**
 Uhrström, Wilhelm Peter, född 1880; adjunkt 1907 i Kungsholmens lvk 65* 66*

Ullman, Uddo Lechard, 1837—1930; lektor i Gbg 1872; biskop i Str. 1889 77 100
 von Unge, Agda, f. 1855; gift med lektor K. H. Sohlberg sedan 1877 132
 Wadner, Lars Aug., 1823—1888; koll. i Kat. 1854; rekt. i Ladug. 1869 82* 83* 85*
 Wadstein, Ernst Alarik, 1849—1924; rektor i Karlskrona 1881—1915 25** 26**
 Vahlin, Olof Valdemar, f. 1838; i Falun v. adj. 1860; adj. 1869 35**—38**
 Wahlström, Johan Erik, 1821—1892; kollega i Katarina 1856—1888 87*
 Wallberg, Gunnar Gottfrid, f. 1887; advokat i Stockholm sedan 1917 60*—64*
 Wallin, Fredrik, f. 1824; adj. i Strängnäs 1854; lektor och rektor i Karlstad 1858 resp. 1859; kh i Viby 1864 18 21 27
 Warburg, Karl Johan, 1852—1918, litteraturhistoriker; bibliot.; prof. 48*
 Wendell, Jeanna, f. Quennerstedt, gift med följande 175 176
 Wendell, Johan Gustaf Henning, 1838—1911; lär. i Lund 1857; rektor i Gränna 1868. Adj. i Str. 1880, i Örebro 1885. Kh 162—163 169—176
 Wennerberg, Gunnar, 1817—1901; lektor i Skara; byråchef; ecklesiastikminister 1870—1875; landshövding 1875—1878, 1888—1891 22* 32 126
 Vessberg, Vilhelm, f. 1863, lektor i Södra Latin 1906—1928 68*
 Westling, Gustaf Oskar Fredrik, 1850—1926; lektor i Sundsvall o. i Link.; rektor i Sundsv., Nyk. o. V:vik 50**
 Westman, Per, 1792—1863; lär. vid Nya el. Adj. i Link. 1836 10** 12**
 Wetterberg, kakelugnsmakare i Grassagården, Strängnäs 43
 Wiede, Levin Christer, läroverksadjunkt i Linköping; kh 10**—12**
 Widebeck, Isak August, 1844—1929; adj. i Strängnäs 1875—1909 59 73 82—90
 Widebeck, Isak Samuel, 1801—1863; i Strängnäs konrektor; lektor 1834 i fil., sedan mat.; rektor 1841—1847; domprost 1848 32 33
 Widebeck, Karl Samuel, 1842—1927; vik. i Örebro och i Jakob; kollega i Maria 1873; adjunkt i Södra latin 1879—1907 67* 48 49
 Widell, vaktmästare vid Strängnäs läroverk 83
 Wikner, Carl Pontus, 1837—88, doc. o. lekt. i Upps.; prof. 52* 39**
 Wistrand, Eli Aranis d'Artagnan, 1853—1927; gymn.lär. å S. lat. t. 1916 115*
 Wulff, Fredrik Amadeus, 1845—1930; professor 1888—1910 i Lund 29**
 Wägner, Sven, 1844—1916; rektor i Nyköping 1887, i Hälsingborg 1897—1909 48**
 Zacharias, Josef, legitimerad läkare i Stockholm 69*—75*
 Zamore, Carl Ambrosius, f. 1857, lär. i Kat., adj. i S. lat. 1901—1922 105*—107*
 Zethraeus, August Gerhard, f. 1828; e. o. lär. i Stockholms gymnasium från 1864; lektor vid latinläroverket på Södermalm 1879—1898 50*
 Zweigbergk, Pehr Anton von, 1811—1862; duplikant i Klara 1837—1840; kollega i Maria 1840—1854 4* 5*
 Akervall, Carl Olof, 1805—1877; e. o. lärare i Nyköping 1840; i Strängnäs v. kollega 1837—1840, kollega 1842—1875 9—11 29 35 66
 Aman, Vilhelm, 1849—1929, major; gymnastiklärare vid de tre läroverken på Söder; ord. i Södra latin 1892—1910 63* 80* 115* 119*
 Åström, Per, 1849—1902; lärare i Katarina 1889—91; lektor i Karlstad 1891 90*
 Årnäck-Andersson, Augusta, gift Christie-Linde, fil. kand. i mod. språk, d:r i zoologi; anställd i Riksmuseet 1914—1940 183
 Öhrvall, Hjalmar Aug., 1851—1929; prof. i fysiologi i Uppsala 1899—1917 55**
 Örtenblad, Olof Gustaf, f. 1854; lektor i Vänersborg (1886) 1887—1899, i Södra latin (1898) 1899; rektor där 1902—1920 77* 79*
 Östberg, Johan, 1855—1925, ämbets- o. riksdagsman. Insp. i S. latin 107*

INNEHALLSFÖRTECKNING.

Hågkomster från Stockholmsläroverk.

Maria skola och Högre allmänna läroverket å Södermalm.

O. A. Stridsberg: Hågkomster från åren 1843—1848	3*—15*
H. Theod. Benckert: Hågkomster från 1850—1856	16*—20*
Fredrik R. Aulin: Hågkomster från 1869—1879	21*—45*
J. Victor Svanberg: Herman Abbe	46*—48*
Knut Bohlin: Rektor Carl von Friesen	49*—58*
Erik Sjöstrand: Tal vid avtäckningen av C. v. Friesens byst	59*
Gunnar Wallberg: Hågkomster från åren 1896—1905	60*—64*
Willh. Uhrström: Hågkomster rörande adjunkten K. L. Olsson	65*—66*
Knut Garde: Hågkomster från åren 1903—1909	67*—69*
Josef Zacharias: Hågkomster från åren 1905—1909	71*—75*
John Boman: Adjunkten K. Svensson resp. Rektor O. Örtenblad; dikter	76*—77*
Nils Lundqvist: En 60-årsrings återblick på söderpojarna	78*—80*

Katarina läroverk.

B. J. A. Malmstedt: Minnen från åren 1865—1869; 1890—1904	81*—90*
Viktor Ståhle: Hågkomster från åren 1877—1881	91*—98*
Ivar Siösteen: Hågkomster från (Jakob 1892—93 o.) Kat. 1893—1898	99*—107*

Nya elementarskolan.

John Boman: Den stränge rektorn	108*
---------------------------------------	------

Högre respektive Norra Realläroverket.

Viktor Ståhle: Minnen från 1881—1885 i Högre Real på norra Söderstranden	109*—123*
Oskar Starek: Några hågkomster rörande lektor Arvid Lindhagen ...	124*—128*

Minnen från läroverk i Strängnäs stift. Se s. 2. 1—192

Hågkomster från spridda läroverk.

Carl Een: Minnen från Vadstena och Linköping på 1840—1850-talen	1**—12**
J. V. Snellman: Uleåborg på 1820-talet	13**—24**
M. Lüzell: Minnen från Karlskrona å 1880- och början av 1890-talet	25**—32**
H. Petrini: Minnen från Sthlm, Uppsala, Falun, Nyköping, Växjö ...	33**—58**

KOMMENTAR. Av B. Rud. Hall: rörande Stockholm sid. 2*, 20* 188—190	
rörande Spridda läroverk (upps. av Een, Snellman, Lüzell o. Petrini) s. 60**	
rörande Strängnäs stift s. 191—192; 59**. D:o kommentar av Adj. N. Holm s. 48—50	
PERSONFÖRTECKNING med pagina-uppgifter och biografiska notiser	61**—71**
ILLUSTRATIONER	s. 70, 72, 74, 99, 157
TEXT till porträttgrupperna	s. 69* 107*